ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1
VENDREDI
1er OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.036
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
80e ANNEE — N° 21.036

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՊԱՏԱՆԴԸ ՊԼԵՐԻ ԿԸ ԴԻՄԷ

ՆՈՐ ՌՃՐԱՓՈՐՁ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30ԻՆ

Որոշ յոյսեր ծագած են բրիտանացի պատանդին համար, որովհետեւ հաստատուած է որ ողջ է, շնորհիւ նոր տեսերիզի մը սփռումին: Քաթարի Ալ-Ժեզիրա կայանը նոր տեսերիզ մը սփռած է, ուր Քէնէթ Պիկլի կը տեսնուի, բայց ըստ երեւոյթին շատ դէշ պայմաններու մէջ է: Բանտարկուած է երկաթեայ վանդակի մը մէջ, ծնրադիր է եւ թեւերն ու ոտքերը կապուած: Հեծկլտալով է որ կը պաղատի Թոնի Պլէրին որ զինք փրկէ: Կը կարդայ հաղորդագրութեան մը բովանդակութիւնը, թերեւս պարտադրաբար, ուր կը մեղադրէ Մեծն-Բրիտանիոյ վարչապետը որ սուտ կը խօսի եւ իրմով չի հետաքրքրուիր: Կ'ըսէ թէ առեւանգողները զինք գլխատելու միտք չունին եւ կ'ուզէ որ ժամ առաջ Թ. Պլէր աշխատի որպէսզի ազատ արձակուին իրաքցի բանտարկուած կիները: Հակառակ պարզուած պատկերին, որ ցոյց կու տայ թէ Պիկլի շատ ծանր պայմաններու մէջ կը գտնուի, ընտանիքը գոհ է, հաստատելով թէ ողջ է:

Թ. Պլէրի համար բանակցելու հարց չկայ, որքան ալ ցաւ պատճառէ ընտանիքին վիճակը: Կառավարութեան սկզբունքն է ու նաեւ ժողովուրդին: Պիկլիի ընտանիքը արաբերէն շարադրուած ուղերձի մը անգլերէն թարգմանութիւնը ստացած է, ուր կ'ըսուի թէ ի մօտոյ ազատ պիտի արձակուի, բայց խորքին մէջ յստակ վերջնագիր մըն է Անգլիացիներուն սահմանուած, հաստատելով բրիտանական կառավարութեան անկարողութիւնը չէզոքացնելու Իրաքի կեռիլլան եւ իր մերժումը իրաքցի կիներ ազատելու որեւէ փորձի: Թ. Պլէր կ'ամբաստանուի իր անտարբերութեան համար:

*
**

Իտալիոյ մէջ, ցնծութիւն կը տիրէ շնորհիւ երկու Սիմոնաներու ազատ արձակման: Այդ ուղղութեամբ, մեծ դեր խաղացած է Ճիաննի Լեթա, եզակի միջնորդ մը եւ աջ բազուկը Պէրլիւսքոնիի: Շուքի մէջ աշխատող, բայց խիստ արդիւնաւէտ գործունէութիւն ունեցող անձ մը: Նախկին լրագրող, 69 տարեկան, Լեթա յարգանքը կը վայելէ նաեւ ընդդիմութեան եւ այս ազատագրման առթիւ Ս. Պէրլիւսքոնի հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնած է իրեն, որ ջանք չէ խնայած յաջողցնելու համար Սիմոնաներու ազատ արձակումը: Պէրլիւսքոնի հերքեց թէ մէկ միլիոն տոլար փրկագին վճարուած ըլլայ, բայց ընդհանրապէս այդ լուրը հաստատուած է:

*
**

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 30ի առաւօտուն նոր ռմբափորձ մը գործուած էր Պաղտատ, ամերիկեան խարիսխի մը մօտ. ամերիկացի չորս զինուորներ վիրաւորուած էին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԱՉՆԵՐԸ Կ'ԱՃԱՊԱՐԵՆ

ՊԱՅՐՈՒ ԹԵՐԱՀԱՒԱՏ Է ՀԱՆՐԱՔՈՒԷԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Կանաչները կ'ուզեն որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը իրականանայ ժամ առաջ եւ այդ ուղղութեամբ անսպասելի աճապարանք մը կը ցուցաբերեն:

Իրենց բանբերը՝ Անն Սուխիս յայտարարած է որ անդամակցութեան հարցը պէտք է ժամ առաջ ճամբայ ելլէ: «Եթէ փափաք կայ առաջքն առնելու քաղաքակրթութիւններու բախումի գործընթացի, պէտք է որ Թուրքիա Եւրոպա մուտք գործէ» կը շեշտէ բանբերը: Ըստ իրեն մերժել Թուրքիոյ մուտքը «որու շախսուր կառավարութիւնը շարք մը բարենորոգումներու ձեռնարկեց» կը ծառայէ միայն ընդլայնելու փոսը մահմետական եւ կաթողիկէ երկիրներու միջեւ:

*
**

Իւ. Տէ. Էֆ.ի նախագահը հաւատարիմ կը մնայ իր ընդդիմութեան, որ հին է: Պայրու «պատրանք» կը նկատէ հանրաքուէի առաջարկը զոր կը պաշտպանէ Սարքոզի եւ կը դատապարտէ «Պետութեան գաղութի վերածուիլը Իւ. Էմ. Փէ.ի կողմէ»:

Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը սկզբունքի հարց է կ'ըսէ Պայրու (Լը Մոնտ, Սեպտ. 30).- Թուրքիա կոչում ունի կամ ոչ միանալու Եւրոպական Միութեան: Այս հարցումը դրական կամ բացասական իր պատասխանը պիտի գտնէ բանակցութիւնները սկսելու թուականին հետ: Եթէ ֆրանսացի ժողովուրդին մօտ հանրաքուէ մը ըլլար, պէտք է տեղի ունենար այդ թուականէն առաջ: Այն պահէն որ բանակցութիւնները կը սկսին, գործընթացը ճամբայ ելած է եւ յետքայլ չկայ: Բանակցութիւնները սկսիլը արդէն իսկ անդամակցութեան որոշումն է: Ուրեմն, հանրաքուէ մը ընել տասը տարիէն խաբէութիւն մըն է: Ո՞վ կրնայ երեւակայել որ տարիներ բանակցելէ ետք Թուրքիոյ հետ, տեւական փոփոխութիւններ եւ բարենորոգումներ պահանջելով, կարելի է իրեն ո՛չ ըսել: Թուրքիոյ հանդէպ պարկեշտութիւնն ու անկեղծութիւնը կը պահանջեն յստակ պատասխան մը անմիջապէս: Ֆրանսայի կառավարութիւնը պարտի ըսել թէ թէ ի՛նչ կ'ուզէ եւ խորամանկութեան չդիմել: Պայրուի եզրակացութիւնն է՝ «այդ պատճառով է որ Խորհրդարանի քուէարկութիւն ուզեցի»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՍԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐ սպաննուած են Սեպտեմբեր 29ին իսրայէլեան բանակին կողմէ, որոնց եօթը՝ Գազա: Նոյն օրը, պաղեստինեան հրթիռի մը զոհ գացած են իսրայէլցի երկու երախաներ, ինչ որ պատճառ է իսրայէլեան հակազդեցութեան: Գազայի ժողովուրդին վախն է շրջանին «իրաքացումը»:

ՆՈՐՎԵԿԻԱԿԱՆ օդանաւի մը երկու օդաչուները տապարով յարձակման մը ենթարկուած են ալժերացի ճամբորդի մը կողմէ: Ներքին գիծերու օդանաւը Նորվեկիէն Պոտօ կ'երթար, բայց օդաչուները կրցած են օդանաւին էջքը ապահովել յարձակումէն ետք, իրենք ալ հիւանդանոց փոխադրուած են, բայց իրենց կեանքը վտանգուած չէ:

ԲԵՍԼԱՆԻ դպրոցին գրաւման զոհերու նոր հաշուեկշիռ մը հրապարակած է Ստիպողական կացութիւններու նախարարութիւնը ըստ որու 344 մեռեալ կար որոնց 172ը մանուկներ: Հիւսիսային Օսէթիոյ դպրոցը գրաւուած էր Սեպտ. 1ին չէչէն ահաբեկիչներու կողմէ: Ապահովութեան ուժերն ալ յարձակման անցած էին Սեպտ. 3ին եւ ահաւոր ջարդ մը տեղի ունեցած էր:

ԱՄՆ-ու Ներկայացուցչական ժողովը, Սեպտեմբեր 29ին լայն մեծամասնութեամբ ջնջած է օրէնք մը որ կ'արգիլէր զէնքերը Ուաշինկթընի մէջ: 70ական թուականներէն ի վեր, մեծ թիւով զէնքեր արգիլուած էին Ուաշինկթընի նահանգին մէջ եւ անոնք որոնք արտօնուած էին, պէտք է արձանագրուած ըլլային:

ԻՐԱՔԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ՔԱՆԻ՞ ԿՐԱԿԻ ՄԻՋԵՒ

ԱՄՆ-ու գլխաւորած ուժերուն որպէս մասնակցութիւն Իրաք զինուորական բժիշկներ եւ ականազերծողներ ղրկելու Հայաստանի իշխանութիւններուն որոշումը աշխոյժ քննադատութիւններու, դատապարտումի, նաեւ մտահոգութեան պատճառ է: Հայաստանեան եւ սփիւռքեան լրասփիւռներ արդարօրէն կը շեշտեն նման որոշումի ծայր աստիճան վտանգաւոր բնոյթը ամէն բանէ առաջ Իրաքի հայ գաղութին համար: Ան արդէն տարապայման նեղութիւններու մէջ է ամերիկեան ներխուժումէն ի վեր, ինչպէս երկրին ամբողջ բնակչութիւնը:

Երբ Իրաքի ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը այլեւս դէմ է ԱՄՆ-ու եւ դաշնակից ուժերու ներկայութեան, ի՞նչ մեկնաբանութիւն կրնայ ստանալ Հայաստանէն այդ ուժերուն օգնելու նպատակով խումբի մը առաքումը: Բնականաբար ան կը դիտուի գրաւող ուժին գործօն մասնակցութիւն, վերջին ծայր փափուկ կացութեան մատնելով տեղւոյն հայութիւնը: Կարելի՞ է ակնկալել որ երկրին ներկայի կացութեան մէջ ուր մայրը մանուկը չի ճանչնար, Իրաքցիները զանազանեն Հայաստանի պետութիւնն ու հայկական Սփիւռքին մասնիկ Իրաքահայութիւնը: Այդ վերջիններն ալ պիտի չհամարուի՞ն գրաւող ուժերուն համախոհ, աւելին՝ գործնապէս նեցուկ հաւաքականութիւն:

ԱՄՆ-ու հոսանքն ի վար նաւարկելու հայաստանեան իշխանութիւններու կեցուածքին վտանգի աստիճանը լաւագոյնս կը շեշտէ Իրաքի թեմին առաջնորդի պատուիրակ, Մուսուլի հոգեւոր հովիւ Գարեգին Ա. Քհնյ. Յովսէփեանի Երեւանի «Ազգ»ին (Սեպտ. 30) տուած հարցազրոյցը: Ան կ'ըսէ թէ Իրաքահայերուն վիճակը շատ ծանր է, մանաւանդ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարին դաշնակից ուժերուն միանալու համար Իրաք 50 հոգինոց խումբ մը ղրկելու յայտարարութենէն ի վեր: Մինչ այդ ամէն ինչ հանդարտ էր ու Հայերը ազգային խտրութեան թիրախ չէին:

Ս. Սարգսեանի յայտարարութիւնը Արաբները մեծ թշնամանքով եւ ատելութեամբ դիմաւորած են, ապերախտութեան վերագրում մըն ալ ընելով Հայերուն, հարց տալով. «Մենք Եղեռնի օրերուն ձեզ ընդունած ու ապաստան տուած ենք. հիմա դուք Ամերիկացիներուն մեր դէմ մղած պատերազմի՞ն կը միանաք»:

Պաղտատի մէջ վեց եկեղեցի կայ. անոնք առայժմ անվնաս են: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը որ քաղաքին կեդրոնական մասին մէջ է, պատերազմի սկիզբէն ի վեր փակ կը մնայ: Հայկական փակ գերեզմանատան մէջ արգիլուած է թաղում կատարել: Բայց մարդիկ ստիպուած այդ մէկը կը գործածեն, քանի որ նորը վտանգաւոր գօտիի մէջ է:

Իրաքի հայութեան թիւը 20 հազար է: Պասրայի եւ Մուսուլի մէջ 250ական ընտանիքներ կան, 140 ընտանիք ալ Զախոյի մէջ, 110 ընտանիք Քէրքիւք, 60 ընտանիք Ալքուշ: Շատեր անցած են Սուրիա, շատեր ալ կը խորհին Հայաստան հաստատուիլ, բայց աշխատանք ու բնակարան գտնելու դժուարութիւնը ետ կը կեցնէ զիրենք:

Պաղտատի մէջ Արաբները 5-6 Հայ սպաննած են. անոնք եղած են մարդիկ որոնք փորձած են դաշնակից ուժերուն հետ գործակցիլ: Կան առեւանգումի պարագաներ ալ, փրկագինի հեռանկարով: Քահանան կ'ըսէ թէ Լեւոն անուն ոսկերիչ մը առեւանգուած ու խոշտանգումի տակ սպաննուած է:

Ներկայիս պատանդ են աւելի քան 10 Հայեր. երկուքը Մուսուլէն են, մնացածը Պաղտատէն: Հայկական դպրոցները անապահով ըլլալով, մարդիկ իրենց զաւակները արաբական վարժարան կը տանին: Հայաստանի դեսպանատունը փակուած է պատերազմին սկիզբէն:

Գարեգին Ա. Քհնյ. Յովսէփեան որպէս թեմին երիցագոյն կրօնաւորը, առաջնորդ Աւագ Արք. Ասատուրեանի կողմէ ղրկուած է Հայաստան որպէսզի հանդիպում ունենայ Ազգ. Ժողովի արտաքին կապերու յանձնաժողովի անդամներու, Գարեգին Բ.ի հետ ու ներկայացնէ իր գաղութին վիճակը:

Առաջին անգամը չէ անշուշտ որ հայութեան մէկ հատուածը կը գտնուի իրեն անուղղակի կերպով միայն առնչուած տագնապի մը մէջ: Բնական է որ Իրաքի ամբողջ բնակչութեան նման անոր մասնիկ հայ գաղութն ալ կրէ այդ տագնապին հետեւանքները: Բայց վստահաբար շատ չեն այն պարագաները որոնք «հայրենի» որակուած իշխանութիւնն ալ կը գետեղեն իր գլխուն կրակ թափողներու շարքին:

Գոնէ զոհաբերումը հասկնալի պատճառ ունենար...

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԲԱՔՈՒ «ԷՆԹԷՐՓՈԼ»ԻՆ ԿԸ ԴԻՄԷ Զ. ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋՈՎ

Ատրպէյճանի «525րդ թերթ»ը Սեպտեմբեր 29ին կը տեղեկացնէր թէ նախորդ օրը Մայր Հայրենիք կուսակցութեան երեսփոխան Զահիտ Օրուջ Խորհրդարանին մէջ նիւթ ըրած է Զօրի Բալայեանի Հայաստանէն դուրս գտնուած շրջանին ձերբակալութեան կարելիութիւնը: Հարցին արծարծումը հետեւանք է «Կիլիկիա» առագաստանաւին անձնակազմին հետ Զ. Բալայեանի վերջերս թրքական ջուրերու վրայ գտնուելու պարագային: Երեսփոխանը ըսած է թէ ոչ միայն Զ. Բալայեանը զոր ամբողջ թրքական աշխարհին թշնամին կը նկատէ, այլեւ բոլոր իր նմանները պէտք է 1988ական թուականներէն ձերբակալուէին: Ան օրինակ տուած է Ա. Խօճալանը որ նոյնպէս թրքական աշխարհին թշնամի էր ու ձերբակալուեցաւ:

Երեսփոխանին առաջարկը ընդունելի գտած է Խորհրդարանին փոխնախագահը եւ հրահանգած որ «Էնթէրփոլ»ի Բաքուի գրասենեակին միջոցով դիմում կատարուի միջազգային կեդրոնին Զ. Բալայեանի ձերբակալութեան մասին:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ ԵՒ ՏԱՅՔ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական…)

1.- ԹԻՖԼԻՍԵՑԻ ՄԱՐԻՆԷՆ

Շատ պատահական հանդիպում մըն էր մերինը:

Գրողներու Միութեան սրահին մէջ այդ օր վերջին երկու գիրքերուս շնորհահանդէսը տեղի պիտի ունենար:

Ներկայացնելու շնորհքը յատուկ կերպով Հայաստանի մտաւորականներուն տրուած է: Նոյնիսկ ինծի նման քիչ մը հայերէնի տէր, գրիչ շարժող մը կը յաջողին մի քանի ժամուան համար իսկական մեծերու ոլորտները հասցնել, խաբուսիկ պատրանքով վերացնելու մինչեւ Օշականներու, Ծառուկեաններու, Մաթեւոսեաններու պատուանդանը…:

Այդ ինքնախաբէութիւնը կը տեւէ այնքան որքան հանդիսականներու ադմուկը, որ սրահէն հետզհետէ հեռանալով, լճակին մէջ ընկղմող վերջալոյսի արեւուն նման հրաժարութեան մը պատրանքը տալէ վերջ ճրագի պէս կը հանգի… անմոռանալի նկար մը դրոշմելէ վերջ հոգիիդ մէջ:

Մարինէն նոր սերունդի այն հայ աղջիկներէն է, որ տղոց հակառակ, ունի հասակ, գիծերու բացառիկ նրբութիւն, կանանչ աչքեր նշաձեւի մօտեցող, կարծես իտալական Վերածնունդի նկարներէն ելած Մատոննա մը ըլլար, 19-20 տարեկան. մասնակցեցաւ գեղարուեստական բաժինին, որպէս Կոմիտաս Երաժշտանոցի ուսանողուհի, երգեց սիրուն երգեր, հաճելի ձայնով, արդարօրէն խլեց ծափեր:

Ուզեցի գիրք մը մակագրել, որպէս շնորհակալութիւն: Ըսաւ որ տակաւին բաւարար չի տիրապետեր հայերէն լեզուին, քանի նոր հեռացած է Թիֆլիսէն, ուր բռնադատած են որ մականունը վրացականացնէ, սպառնացած են անգործութիւն, բարոյական հալածանք… եւ Մարինէն, իր ընտանիքին հետ եկած հաստատուած է Երեւան, անխախտ պահելու համար իր հայկականութիւնը:

Որքա՞ն յետին միտքերով շաղախուած է միջազգային քաղաքականացած մամուլը որ իր նպատակներուն հասնելու համար, գիտէ «ահաբեկիչ» կոչել ազգային հերոսը, «մարդասիրական օգնութիւն» անուանել քաղաքներու ռմբակոծումները, «ինքնապաշտպանութեան »պիտակ տալ եբիտասարդներու կոտորածին կամ «Վարդերու յեղափոխութիւն» կոչել զէնքերով, երկաթի ցողերով կատարուած յարձակում մը երկրին նախագահին վրայ, կոտրելջարդելով խօսարանի սեղաններն ու նըստարանները, հազիւ խուշտանգումէ ազատելով Շեւարնածէ մը որ անակնկալի եկած ըլլալ կը թուէր…:

Մարինէին պատմութիւնը յուզեց զիս: Երբեք չէի կրնար երեւակայել որ ԻԱ. դարու սկզբնաւորութեան, մեր միակ քըրիստոնեայ դրացի պետութեան մէջ, ցեղային հալածանք կրնայ գոյութիւն ունենալ Հայերու հանդէպ, այն Հայերուն որ իրենց տուած է այրուբեն, մշակոյթ (ճարտարապետութիւն), թագաւորական ամէնէն հարուստ ընտանիքը (Բագրատունիները), հզօրագոյն սպարապետները՝ Զաքարէ եւ Իւանէ իրենց դերդաստանով, տուած է հրաշալի մայրաքաղաք Թիֆլիսը, որուն 54 քաղաքապետերուն 51ը Հայեր եղած են…

Եւ յանկարծ յիշեցի թէ մօտաւորապէս սակէ 10-14 տարիներ առաջ հայ մամուլին մէջ կարդացած էի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի նամակը, ուղղըւած Վրաց Իլիա Բ. Կաթողիկոսին, եղբայրաբար յորդորելով որ վերջ տրուի Վրաստանի հայկական սրբատեղիներու եւ յիշատակներու ծրագրուած քանդումներուն…:

-- «Քսաներորդ դարում հայկական եկեղեցիների նկատմամբ վրացական իշխանութիւնների վերաբերմունքը թշնամական է: 1930ական թթ. քանդեցին Թիֆլիսի հայկական 24 եկեղեցիներից 10ը, միւսները, բացի երկուսից, վերածելով պահեստի, արտադրամասի, սպորտդահլիճի, կինոթատրոնի… 1991 թ. յետոյ անկախ Վրաստանում նպատակադրուած վերացւում են հայկական եկեղեցիների հայեցի լինելու բոլոր նշանները, դրանք վերափոխելով վրացական եկեղեցու, հնաբանութեան դէպքում, նոյնիսկ լրիւ քանդելով (օրինակ Հաւլաբարի Շամքորեցուց հայկական եկեղեցին)» (*):

-- «Վրաստանի տարածքում հայկական եկեղեցիների, գերեզմանոցների, խաչքարերի ու տապանաքարերի եւ վերջապէս պատմութեան ամենաարժանահաւատ ըսկըզբնաղբիւրների՝ վիմագրերի ոչնչացման մասին լուրերն այսօր արդէն հընչում են ոչ թէ իբրեւ ահազանգ կամ գոյժ, այլ ամենասովորական ու առօրեայ իրադարձութիւն: Շուրջ երեք տասնեակ վրացականացուած եկեղեցիների եւ այլ շէնքերի որմերից ու գերեզմանաքարերի վրայից քերուած, ջնջուած կամ պարզապէս անհետացուած արձանագրութիւնների թիւը արդէն անցնում է 300ի սահմանագիծը: Մասնաւորապէս Թբիլիսի քաղաքում աւերուել են տասնեակ հայկական եկեղեցիներ, պղծուել են հազարաւոր գերեզմաններ. մի քաղաքում որը դարեր շարունակ մեծագոյն մասով եղել է հայաբնակ եւ որ աւելի քան մէկ դար, ընդհուպ մինչ Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը կառավարուել եւ շէնացել է բացառապէս հայ քաղաքագլուխների ջանքերով» (**):

«Վարդերու յեղափոխութեան» երկրէն հասնող փլուզումի փոշիներ…:

2.- ԴԱՒԱՆԱԿԱՆ ՀԱ՞ՐՑ ԹԷ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երկար ատեն է կը մտածեմ թէ ինչո՞ւ յանկարծ մեր Արշակունի Տրդատ թագաւորը կտրուկ կերպով որոշում տուաւ Քըրիստոսի նոր վարդապետութեան հետեւիլ եւ զայն դրեթէ բռնի պարտադրել իր բոլոր հպատակներուն, երկրագունտի բոլոր միւս ժողովուրդները կանխելով:

Հայաստան երկու սուրի մէջ կը գտնըւէր այդ թուականներուն: Մէկ կողմէն Հռոմէական հեթանոս կայսրութիւնը, որուն երկինքը երեւակայելի ամէն տեսակ աստուածներով բնակուած էր, միւս կողմէն հարաւի հզօր կայսրութիւնը՝ Պարսկաստան, իր բազմահազար կրակէ ատրուշաններով: Երկիրը, իր նախարարական տուներով կը տարուբերէր այս զոյգ ազդեցութիւններուն ներքեւ, վտանգուած էր միասնականութիւնը եւ տկարացած Հայոց արքային հեղինակութիւնը:

Տրդատ Գ., Հայոց պատմութեան ամէնէն դիւանագէտ արքաներէն մին է անտարակոյս: Ան քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք դարձնելով եւ զայն ամէն միջոցներով հետապնդելով, շատ կարճ ժամանակի մէջ Հայաստանէն վերջնապէս վտարեց իր սահմանին վրայ գտնուող երկու հզօր կայսրութիւններու ձուլումի քաղաքականութեան վտանգը եւ նոր ինքնութիւն մը ներարկեց իր հպատակներուն մէջ, այնուհետեւ դարձնելով զիրենք անխոցելի, պողպատէ վահանով պաշտպանւած ապագայ բոլոր յարձակումներու դէմ:

Հայոց Եկեղեցին երբեք աղանդաւոր չէ եղած. հաւատարիմ իր սկզբունքներուն, Աւետարանի վարդապետութեան, տուած է նահատակներ, մղած է պատերազմներ, կառուցած է հազարներով վանքեր եւ տաճարներ, քանի քրիստոնէութեան մէջ գտած է վերջապէս իր հզօր ինքնութիւնը, անոր շունչով ստեղծած գիր, գրականութիւն, արուեստ, մշակոյթ, փիլիսոփայութիւն, պատմութիւն:

Այն օրը որ Հայութիւնը կորսնցնէ իր քրիստոնէական հիմքերու գիտակցութիւնը, իր դանդաղ մահավճիռը կը ստորագրէ անվերադարձ կերպով:

Այս մէկը շատ լաւ հասկցած էին Բիւզանդիոնի կայսրերը, Արեւմուտքի խաչակիրները եւ անոնց հոգեւոր առաջնորդները: Անոնք հայ ժողովուրդին միասնականութիւնը տկարացնելու կամ քանդելու համար դաւանական ստապատիր աղանդներ վերագրած են Հայց. Եկեղեցիին եւ պահանջած կերպական հպատակութիւն, աշխարհագրական տիրապետութեան մը հեռանկարով:

Հայց. Եկեղեցւոյ կողմին վրայ բացուած ամէնէն ցաւալի եւ խոր վէրքը եղած է Քաղկեդոնի Տիեզերական ժողովը իր աղէտաբեր հետեւանքներով: Հարցը վարդապետական բովանդակութենէն անդին կ՚երթայ. հայ եկեղեցին տարբեր բառամթերքով համաձայն եղած է Քաղկեդոնի ժողովի հայրապետներուն, ամենայն յստակութեամբ եւ վճռականութեամբ դատապարտած է Նեստորականութիւնը և Եւտիքէսի աղանդը… սակայն Բիւզանդիոնի կրօնական շղարշով ներկայացուած դաւանական պարտադրանքներուն մէջ կը տեսնէր քաղաքական յետին միտքեր, ենթակայութիւն, ազատութեան կորուստ:

Մինչ Քաղկեդոնի մէջ հաւաքուած հայրապետները աստուածաբանական վէճերու մէջ մխրճուած էին, արդարացիօրէն Եւտիքէսի մը մոլորութիւնը դատապարտելով, հայ ժողովուրդը նոյն տարին (451) ոտքի հանած էր իր ընտրեալ զոյգ զաւակները, քահանայից դասը, Կաթողիկոսի առաջնորդութեամբ, Աւարայրի դաշտին վրայ պաշտպանելու իր դաւանանքը, խղճի ազատութիւնը, իր ինքնութիւնը… իր մէ տասնապատիկ հզօր բանակի մը դէմ:

Յաճախ լսած եմ թէ Վարդանանք բան չեն հասկցած դիւանագիտութենէ, մոլեռանդներու հաւաքածոյ մըն էին որ ինքնասպանութեան դիմեցին…:

Մեծն Տիգրանի յաղթական արշաւանքները մշուշապատ փոշի ցանած են Հայոց պատմութեան մէջ ու անցած: Վարդանանց դիւցազներգութեան մէջ հայ ժողովուրդի իսկական նկարագիրը դուրս կը ցայտէ. գիտակից աննկուն ազգ մը որու համար Մահ ոչ իմացեալ մահ է, մահ իմացեալ անմահութիւն է (Եղիշէ):

Վրացիները չդիմացան Բիւզանդիոնի ճնշումներուն եւ Է. դարուն բաժնուեցան էջմիածնի Մայր Եկեղեցիէն եւ պաշտօնապէս որդեգրեցին քաղկեդոնական դաւանանքը, դառնալով բիւզանդական ուղղափառ եկեղեցի մը անոր մշակութային հզօր ազդեցութեան ներքեւ:

Կայսրութեան սահմաններուն վրայ կը գտնուէին Մամիկոնեաններու կալուածները, որ ժամանակի ընթացքին սեփականութիւնն դարձան Բարձր Հայքի եւ Տայքի Բագրատունիներուն: Բիւզանդիոնի քաղաքական ճնշումը հետզհետէ կը զօրանար: Շիրակի մէջ Աշոտ Բագրատունի անկախ թագաւորութիւն ստեղծելու վրայ էր: Պաշտօնապէս Քաղկեդոնի Ժողովը ընդունիլ այլեւս կորսնցուցած էր իր դաւանաբանական նշանակութիւնը եւ հաւազոր էր բիւզանդասիրութեան քաղաքական եւ կրօնական հետապնդումներէ խուսափելու համար շատեր ապաստան կը փնտըռէին Բարձր Հայքի, Տայքի նահանգներուն մէջ եւ զանազանուելու համար ինքզինքնին կը կոչէին Վրացադաւան կամ Յունադաւան… եւ այդ պատճառ դարձած է մինչեւ այսօր որ Հայաստանի այդ զոյգ նահանգները Բարձր Հայքն ու Տայքը մանաւանդ, եւրոպացի ճամբորդներէ, պատմագէտներէ եւ յատկապէս վրացիներէ նկատուին վրացական հողամաս… եւ այդ հողերուն վրայ բարձրացած մի քանի ճարտարապետական գլուխ գործոցները (Բանակ, Իշխան, Խախու, Խօշք եւլն.) վերագրուին վրացական մշակութային գանձերուն…:

Մինչեւ այսօր կը յիշեմ տակաւին Պուրճ Համուտի հիւղաւաններուն մէջ երբ Թրքախօս հայ կաթողիկէ ծերուկի մը հարցուէր թէ ի՞նչ ազգի կը պատկանի, ան առանց յետին միտքի կը պատասխանէր՝ «Քաթոլիկ»… որովհետեւ Օսմանեան Թուրքիոյ մէջ Առաքելականները միայն ճանչցուած էին որպէս «Էրմէնի»… համայնքային կոչումին: Բնական է կարելի չէ քաղաքական յետին միտք չտեսնել հոն: Պաշտօնական բոլոր վիճակագրութիւններուն մէջ իրենց հաշուին կու գար միայն Առաքելական Եկեղեցւոյ զաւակները նկատել Հայ, միւսները պարզապէս կոչելով Քաթոլիկ կամ Փրոթէսթան…: Այս միեւնոյն վերաբերումը, ցաւօք սրտի Հայ Եկեղեցին ցոյց տուաւ իրմէ հեռացած զաւակներուն հանդէպ եւ փոխանակ որդեգրելու հայրական ճկուն բացուածք մը, ինչպէս էր սքանչելի Շնորհալին, ան յաճախ չունեցաւ ճկունութիւնը իր թեւերուն մէջ ամփոփելու իր ցիրուցան զաւակները եւ անդրդուելի մերժողական դիրքորոշումով պատճառ դարձաւ հարիւր հազարաւոր նոյնիսկ միլիոնաւոր Հայեր նետելու օտար համայնքներու գիրկը, Փոքր Ասիոյ մէջ եւ իսլամութեան մէջ Նախիջեւանի ամբողջական ունիթօրական գիւղեր…:

Դարերէն եկած, արմատացած դաւանական անհանդուրժողականութիւնը, երկու համայնքներու մէջ ալ երբեմն այնպիսի ծայրայեղութիւններու տարած է Հայութիւնը, ատելութեան եւ թշնամական այնպիսի կատաղութիւն մը ծնած է մէջերնին որ բարձրաստիճան եկեղեցականներ չեն վարանած Թուրք իշխանութիւններու ձեռքով նիւթապէս հալածելու, բանտարկութեան, դիապարտութեան եւ մահուան դատապարտել տալու իրենց ազգին այն զաւակները որ հեռանալ եւ առանձին համայնք կ՚ուզէին ստեղծել ազատօրէն իրենց կրօնական համոզումները ապրելու համար: Ոչ մէկ օգուտ ունեցան Ալիշանի շունչով մեծցած, հայրենասիրական զգացումներով աճած Մկրտիչ Պէշիկթաշլեաններու սրտէն բխած աղաղակը՝ Տուր ինձ քու ձեռքդ, եղբայր նենգ մենք…:

Երիտասարդ Հրաչեայ Աճառեան մեծ ցաւով կը պատմէ (***).

-- «Իմ բարեկամներս եղան յոյն պարոն մը Քոնսթանթինի, որ վաճառականական գործերով Նովորոսիսկ կ՚երթար, սարրիկին մը, Քեամիլ անունով երիտասարդ Թուրք մը որ Հալքալըի երկրագործական վարժարանը կ՚ուսանէր, Սուքիաս անունով հայ բարի մարդ մը, որ Մամսոն պիտի ելլէր եւ չոգենաւի ծառայողները: Ասոնց մէջ հետաքրքիր տիպ մ՚էր շոգենաւին սրճարանապետը, որ չոր ու կտրուկ մարդ մ՚էր, անչափ լեզուանի. ազատ կը խօսէր Թուրքին հետ Թուրքերէն, Յոյնին հետ յունարէն եւ Ֆրանսացոց հետ ֆրանսերէն: Այսքան լեզու խօսող մէկը անշուշտ հայ ըլլալու է ըսի: - Հայերէն գիտեմ, ըսաւ, բայց կտրականօրէն մերժեց թէ հայ է:

-- «Այնուհետեւ յայտնեց նա թէ ինքը նշանաւոր ուսումնական եղբայր մը ունի, որուն նմանը ամբողջ Պոլսոյ մէջ չի գտնուիր:

- Ի՞նչ է անունը հարցուցի ես:

- Թովմաս Թէրզեան:

- Ի՞նչ կ՚ըսէք, բացագանչեցի ես, Թովմաս Թէրզեան. այդ նշանաւոր բանաստեղծը, պոլսահայ գրականութեան ամէնէն լուսաւոր դէմքերէն մէկը ձեր եղբա՞յրն է:

- Այո՛:

- Բայց նա հայ է:

- Ո՛չ, ամենեւին. նա հայ չէ. նա կաթոլիկ է. եւ եթէ յանդգնի մէկ օր ինքզինքը հայ կոչել, ես անոր գլուխը կը կտրեմ…:

- Գիտէի թէ հայ-կաթոլիկական վէճերը շատ խոր են Պոլսեցոց մէջ, բայց այս ցայտուն օրինակը շատ խոր ազդեց իմ վրաս եւ կեանքիս մէջ չկրցայ բնաւ մոռնալ»:

Այս դէպքէն 100 տարի յետոյ ալ, դեռ Հայեր կան, որ յետ այցելելու Մխիթարի մենաստանը, անոր ձեռագրային, հայ մշակութային ամենահարուստ հաւաքածոները, յօրինած հազարաւոր գիրքերը՝ նուիրուած հայ ժողովուրդի պատմութեան, գրականութեան, փիլիսոփայութեան, արուեստին, տեղագրութեան եւ այլն, ստեղծած գիրքի եւ հայ մամուլի մեծագոյն հաւաքածոն, հասցուցած հազարաւոր մտաւորականները ամէն մարզի մէջ… նաւամատոյցէն հեռանալէն առաջ վերջին նախադասութիւնին կ՚ըլլայ -- Ափսո՛ս որ դուք հայ չէք, քաթոլիկ էք…:

(Շար. 1)

(*) Մուրատ Հասրաթեան ճարտարապետութեան տոքթ. «Վրաց պետական քաղաքականութիւնը եւ հայ մշակոյթի յուշարձանները» գիրքէն, էջ 5:

Սոյն հատորը լոյս տեսած է Սամուէլ Կարապետեանի խմբագրութեամբ 1998-ին, Երեւան Հայաստանի Գիտ. Ազգ. Ակադեմիայի հրատարակչութիւն:

(**) Սամուէլ Կարապետեան, նոյն, էջ 6:

(***) Պոլսէն Կարին, 1909, էջ 4-5:

ՏԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄԻ ՁԵՌՆԱՐԿ

Լոսինոյի Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Սեպտ. 12ին, տեղի ունեցած է պարգեւատրումի ձեռնարկ մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Բացումը կատարած է Շրջ. Վարչութեան ատենապետ Վահագն Արզարեանց: Եդուարդ Մըըրլեան ներկայացուցած է Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ տոքթ. Մկրտիչ Մկրտիչեանը, վեր առնելով անոր բարեմասնութիւնները: Տոքթ. Մկրտիչեան բանախօսած է նիւթ ունենալով «Մշակութային մարտահրաւէր»ը: Ան ակնարկ մը նետելէ ետք հայ ժողովուրդի հիմնական, հրատապ հարցերուն, անոր աշխարհա-

գրական բաժանումէն ծնած կրթական եւ մշակութային բազմատարրութեան, ինչպէս նաեւ նկարագրային, լեզուական եւ մշակութային տարբերութիւններուն վրայ պարզած է մշակոյթի իմաստը ու յատկապէս շեշտը դրած է հայ մշակոյթի բազմաթիւ շերտերուն վրայ: Վահագն Արզարբեանց համառօտ կերպով ներկայացուցած է Համազգայինի «Գուսան» երգչախումբը եւ «Անի» պարախումբը: Այս առթիւ, երգչախումբին հիմնադիր-ղեկավարը՝ Արա Մանաշ, ինչպէս նաեւ պարախումբին հիմնադիր - պարուսոյցները՝ Սիւզի Բարսեղեան-Դարբինեան եւ Եղիա Հաչօլեան, պարգեւատրուած են Համազգայինի բարձրագոյն շքանշանով: Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած են երգչախումբն ու պարախումբը:

***

ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ՝ Ի ՊԱՏԻՒ ՄԿՐՏԻՉ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆԻ

Փասատինայի Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 10ին տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը, ի պատիւ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ Մկրտիչ Մկրտիչեանի: Ներկայ եղած են 150 հրաւիրեալներ: Խօսք առած են Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան ատենապետ Վահագն Արզարբեանց եւ Կեդր. Վարչութեան անդամ Եդուարդ Մըսըրլեան: Մկրտիչ Մկրտիչեան իր խօսքին մէջ անդրադարձած է Պէյրութի «Նշան Փալանճեան» ճեմարանի կալուածի հարցին, մանրամասնելով այդ կալուածին վարձու տրուելու պայմանները եւ Կեդր. Վարչութեան դիրքորոշումը: Ներկայիս ճեմարանը ունի 780 աշակերտ: Ինչ կը վերաբերի Համազգայինի Մարսէյլի եւ Սիտնիի ճեմարաններուն, Տոքթ. Մկրտիչեան գովեստով արտայայտուած է Մարսէյլի ճեմարանին մասին, աւելցնելով որ «1980ին երկու աշակերտով սկսած այս վարժարանը այսօր ունի 330 աշակերտներ, որակաւոր ուսուցչական կազմ ու արդիական շէնք՝ իր բոլոր սարքաւորումներով»: Իր խօսքի աւարտին ան անդրադարձած է «Բագին»ին, որուն խմբագիրն է Յակոբ Պալեան, յիշելով թէ մինչեւ տարեվերջ «Բագին» եռամսեայ պիտի սկսի լոյս տեսնել նոր տարազով:

***

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

Կլենտէյլի Հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 2ին տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ լիբանահայ գրական կեանքի մասին, կազմակերպութեամբ Գալիֆորնիոյ Հայ գրողներու միութեան: Բացումը կատարած է միութեան փոխ ատենապետ բանաստեղծ Գրիշ Դաւթեան: Դասախօսը՝ լիբանահայ արձակագիր Աբրամ Սեփեթճեան, ներկայացուցած է լիբանահայ բանաստեղծութիւնը, իր սեւեռակէտը դարձնելով քաղաքացիական պատերազմի բերումով բանաստեղծներու մօտ ստեղծուած տագնապը:

***

ՄԱՐԱՇԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՏՕՀՄԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Օրէնճ Քաունթիի «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 12ին տեղի ունեցած է Մարաշի նուիրուած տօհմիկ երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի: Մարաշի հուշակաւոր ձեռագործներ՝ ծածկոցի, հագուստի, բարձի երեսի եւ ամէնօրեայ գործածութեան այլ առարկաներու վրայ, զետեղուած են սրահին մէջ: Ձեռագործներուն մեծ մասը կը պատկանէր Լիլի Որբերեանին, իսկ կիտուածանկարները՝ Շաքէ Գոնեալեանին: Լուսապատկերներով ցուցադրուած է Մարաշի կեանքը: Խօսք առնելով Մարաշի հայրենակցական միութեան կեդր. վարչութեան փոխատենապետ տոքթ. Օննիկ Քէշիշեան դիտել տուած է թէ հայրենակցական միութիւններու դերն է ազգագրական կապը պահել եւ շարունակել: Փակման խօսքը արտասանած է Համազգայինի «Սիամանթօ» մասնաճիւղի ատենապետուհի Շուշիկ Արսլանեան:

***

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵՆԱՊԵՏԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՕ

Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ տոքթ. Մկրտիչ Մկրտիչեան Սեպտ. 15ին այցելած է Սան Ֆրանսիսքօ եւ հանդիպում մը ունեցած «Գուգեան - Զաքարեան - Վասպուրական» ազգային վարժարանի տնօրէնուհիին, ուսուցչական կազմին եւ աշակերտութեան հետ: Երեկոյեան, «Վասպուրական» սրահին մէջ տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, որուն ներկայ եղած է հոծ բազմութիւն մը: Բացումը կատարած է Համազգայինի «Ն. Աղբալեան» մասնաճիւղի ատենապետ Րաֆֆի Ծառուկեան: Եդուարդ Մըսըրլեան տուած է Մկրտիչ Մկրտիչեանի կենսագրականը, ապա նշելով որ ան ծնած է Աթէնք, ուր ստացած է իր նախակրթութիւնը, ապա յաճախած է Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարանը, ուրկէ վկայուած է 1964ին: Իր բարձրագոյն ուսումը շարունակած է Պէյրութի ամերիկեան համալսարանին մէջ, ապա անցած Գերմանիա, ուր 1977ին ստացած է տոքթորայի իր տիտղոսը: 1977էն ի վեր կը դասաւանդէ Լիբանանեան Համալսարանին եւ «Հ. եւ Մ. Արսլանեան» ճեմարանին մէջ: Տոքթ. Մկրտիչեան ներկայացնելէ ետք Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան գործունէութիւնը, ծանրացած է Պէյրութի ճեմարանի հարցին վրայ, շեշտելով. «Ես պիտի ուզէի խօսիլ նիւթի մը մասին, որ գիտեմ, մեծ թիւով համազգայնականներու եւ մասնաւորաբար ճեմարանականներու սրտին վրայ ծանր նստած է. հարցը կը վերաբերի Նշան Փալանճեան ճեմարանի կալուածին մէկ մասին վարձու տրուած ըլլալուն. կ'ուզեմ կարճ բացատրութեամբ այսօր հանգստացնել միտքերը, յայտարարելով, որ Ն. Փալանճեանի կալուածը այս ձեւով փրկուեցաւ վարձակալութեան ստեղծած նիւթական կարելիութիւններով կարելի պիտի ըլլայ յաջորդ տասնամեակի ընթացքին կրկին վերակենդանացնել Համազգայինի ծախսուած ֆոնտերը»:

ԼՐԱՏՈՒ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ Սեպտեմբեր 19ին իր մահկանացուն կնքած է Նուարդ Տամատեան, դաշնակահարուհի եւ դաստիարակ, 94 տարեկանին: Զաւակն էր յեղափոխական եւ գաղափարական առաջնորդ Միհրան Տամատեանի: Նուարդ Տամատեան ծնած էր Աղեքսանդրիա, 1910ին: Երբ իր հայրը՝ Միհրան Պօղոս Նուպար փաշայի գլխաւորած ազգային պատուիրակութեան կողմէ կը ղրկուի Կիլիկիա (1918-21) իր մեծ քրոջ Շաքէի հետ, Նուարդ կը մնայ Աղեքսանդրիա, իր մօր խնամքին տակ: Իր ուսումը կը կատարէ նախ Պօղոսեան ազգային վարժարանին մէջ, ապա լիսէ Ֆրանսէ: Վեց տարեկանին կը սկսի դաշնակի դասեր ծանօթ մանկավարժ Պոնուչչի Քարլէզիմոյի հսկողութեան տակ: 1924-ին ընտանիքին հետ կը փոխադրուի Պէյրութ եւ երբ Ամերիկեան Համալսարանին մէջ կը կազմուի երաժշտական հիմնարկ, Նուարդ Տամատեան կ'ընդունուի երաժշտահան Արկադի Քուկէլի դասարանը: 1931ին բազմաթիւ մրցորդներու մէջ կը խլէ առաջնութիւնը եւ կ'արժանանայ Ալֆրէտ Գորթօ մրցանակին ու կը մեկնի Փարիզ Գորթոյի հսկողութեան տակ իր ուսումը կը կատարելագործէ Էքոլ Նորմալ տը Միւզիք: Տարիներու երկայնքին, բազմաթիւ համերգներ կու տայ Սուրիա, Լիբանան, Եգիպտոս: 1937ին վերջնապէս կը հաստատուի Եգիպտոս: 1940ական թուականներէն, նուիրուած է նաեւ դաշնակի ուսուցչութեան: 1959էն, երբ կը բացուի Գահիրէի Ազգ. Երաժշտանոցը, հիմնադիր տնօրէնը Ապու Պաքր Խայրաթ կը հրաւիրէ Նուարդ Տամատեանը դասախօսի պաշտօնին, զոր ան կը վարէ 30 տարի: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Սեպտ. 21ին Գահիրէի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին: Դամբանական խօսած է Երուանդ Ազատեան: Մարմինը ամփոփուած է Ամենայն Սրբոց Ազգ. գերեզմանը:

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՈՍԿՈՐ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ՄԵԾՆԱՅ

Թ. Պրիկս ոսկրային վիրաբոյժ է եւ առաջնորդներէն մէկը արհեստական աճող ոսկորներու: Շնորհիւ այս յեղաշրջող գիւտին, անչափահասները կը փրկուին ոսկրակեղի հետեւանքով փոխարինուած իրենց գիստի ոսկորին պատճառով կաղ մնալու հեռանկարէն: Ծանօթ է որ քաղցկեղի այդ տեսակը ընդհանրապէս բոյն կը դնէ այդ ոսկորին մէջ ու բուժումը վիրահատութեամբ կ'ըլլայ, կը հանուի վարակուած ոսկորը եւ տեղը մետաղէ փրոթէզ մը կը դրուի:

Հասկնալի է որ այդ միջամտութեան յաջորդող տարիներուն մինչ պատանիին մարմինը կը շարունակէ աճիլ, գիստի ոսկորը փոխարինող մետաղը անփոփոխ մնալով ենթակային կաղալուն պատճառ կ'ըլլայ: Ատիկա դարմանելու համար մինչեւ հիմա պարբերական վիրահատութիւններով մետաղը կը փոխէին: Բայց ատիկա չէր կրնար վերջնական լուծում ըլլալ ու միշտ կը սպառնար կաղալու հեռանկարը: Ատկէ զատ կար բազմաթիւ անգամներ հիւանդանոց փոխադրուելուն, հոն մանրէներէ վարակուելուն անպատեհութիւնը, առանց հաշուելու նիւթական բեռը:

Շնորհիւ նոր թէքնիքին որուն պատրաստութիւնը վեց տարուան աշխատանքի արդիւնք է, հիւանդին գիստին մէջ զետեղուած մետաղ-ոսկորը ամէն հարկաւոր պարագայի պատշաճեցումի կ'ենթարկուի: Գիստը կը զետեղուի ելեկտրամագնիսական գործիքի մը մէջ որ հրահանգներ կ'ուղղէ մարմնին մէջ զետեղուած մետաղին ընկերացած տփիկին որ մետաղը հրահանգուած չափով կ'երկարէ: Ենթական ոչ մէկ ցաւ, ոչ մէկ անհանգստութիւն կը զգայ ու կրնայ անմիջապէս տուն վերադառնալ:

Նոյն թէքնիքը պիտի կիրարկուի ոսկրաթեքութենէ տառապող երախաներու, կամ տարբեր երկարութեամբ սրունքներ ունեցողներու: Աշխատանք կը տարուի նաեւ ողնայարի թերիները նոյն մեթոտով սրբագրելու: Մասնագէտները կ'ըսեն թէ շուրջ հինգ տարուան աշխատանքէ ետք կարելի պիտի ըլլայ մետաղեայ ոսկորներուն գործածութեան մարզը ծաւալել:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՊԻՏ

Ցուետը տեսնում է թունէլը:
Լաւատեսը՝ թունէլի վերջում առկայծող լոյսը:
Իրատեսը տեսնում է թունէլը, լոյսը և ռելսերով սլացող գնացքը:
Իսկ գնացքի մեքենավարը տեսնում է ռելսերին նստած երեք ապուշներին:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա. ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա. ԻՆՔՆԱՎՍՏԱՀ ՊԱՏԱՆԻՆ

Տնօրէնը իւրաքանչիւր բառին վրայ կենալով աւելցուց:
- Այս տղան, մարդ պիտի ըլլայ:
Եւ հրաժեշտ առաւ պարոն Հրանդէն:

ԳԼՈՒԽ Բ. ՇՈՒԿԱՆ՝ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԵԾԱԳՈՅՆԸ

Յարութիւն մտածկոտ մօտեցաւ ենթադարուի իրենց համեստ տան եւ դուռը զարկաւ մեծ յուզումով: Քոյրը Մարիամ բացաւ դուռը: Յարութիւնը տժգունած դտաւ: Արդէն ինք ալ մտահոգ էր դպրոցէն ուշ մնացած ըլլալուն համար:
- Ի՞նչ ունիս Յարութիւն, շուտ ըսէ ի՞նչ ունիս:
Տղեկը առանց պատասխանելու սանդուխներէն վեր սուրաց լալով եւ գնաց մօրը քով: Քոյրերն ալ սենեակ մտած էին երբ Յարութիւն սկսաւ պատմել օրուան դէպքերը: Մայրը դողդոջուն ձայնով սկսաւ աղաչել:
- Զաւակս, ինչո՞ւ չես ուզեր կարդալ: Գիտես որ հայրդ եւ ես որքան կը փափաքէինք որ մեր միակ մանչ զաւակը կանոնաւոր ուսում առնէ:
Մօրը վիզին դրաւ թեւերը եւ սկսաւ համբուրել ու լալագին ըսաւ:
- Ի՞նչ կ'ըլլայ մայրիկ, օգնէ ինծի:
Մայրն ալ յուզուած էր: Հիմա մայրով, քոյրերով եւ եղբայրով իրարու նայելով կու լային: Վերջապէս մայրը սրբեց արցունքները:
- Շատ լաւ զաւակս, սրտիս քար դնելով պիտի ջանամ օգնել քեզ:
Նոյն իրիկունը ճաշէն վերջ Յարութիւն նոր յուզում մը անցուց: Մայրը հօրը կը բացատրէր կացութիւնը երբ տղաքը իրենց սենեակը քաշուած էին: Պօղոս էֆէնտի Պէզճեան իր կնոջ Վառվառէի բացատրութիւններէն չուզեց բան մը հասկնալ, ջղայնացաւ եւ բարկացաւ կնոջը:
- Վառվառէ, դուն ի՞նչպէս կրնաս ինծի նման առաջարկ մը ընել: Դուն ի՞նչպէս կ'ուզես որ մեր միակ մանչ զաւակը առանց ուսման մնայ:
Պօղոս էֆէնտի դէպի սենեակին դուռը գնաց, զայրացած բացաւ դուռը եւ պոռաց.
- Հո՛ս եկուր դո:
Յարութիւն դողդողալով մտաւ հօրը սենեակը եւ գլուխը կախած սպասեց հայրական վճիռին:
- Ի՞նչ կը լսեմ, այս ի՞նչ խայտառակութիւն է դո: Իմ զաւակս բեռնակի՞ր պիտի ըլլայ, իմ զաւակս ուսում չպիտի՞ առնէ, մարդ չպիտի՞ ըլլայ: Ըսէ, դո՛, այս ըլլալի՞ք բան է:

Երկու ապտակ իջաւ փոքրիկ Յարութիւնի այտերուն վրայ: Ապտակէն կարմրած երեսներուն վրայ ինկան արցունքի կաթիլներ: Հայրը զայրացած կը նայէր տղուն եւ անոր արցունքոտ դէմքին արտայայտութիւնը գինքը կը ջղայնացնէր:
- Հայրիկ, թող տուր որ շուկայ երթամ, ըսաւ տղեկը դրեթէ անլսելի ձայնով մը:
- Տնօրէնը գիս տեսնել ուզեր է: Վաղը պիտի երթամ եւ պիտի խնդրեմ իրմէ որ քեզ կրկին վարժարան ընդունի:
Յարութիւն ծունկի եկաւ, հօրը սրունքներուն փաթթուած շարունակեց հեծկլտալ:
- Խնդրեմ հայրիկ, մի խորտակեր ապագաս, թող տուր որ շուկայ իջնեմ: Ես քեզի բեռ չեմ ըլլար հայրիկ, ես պիտի աշխատիմ, դրամ պիտի շահիմ ու մեծ մարդ պիտի ըլլամ:
Մայրն ալ կու լար: Հայրը, որ ազնիւ հոգի մը ունէր, չդիմացաւ տղուն աղաչանքներուն եւ իր կնոջ արցունքներուն:
- Զարմանալի, ըսաւ, բոլորդ մէկ եղած էք գէշ բան մը ընելու համար: Կը սպասէի որ կինս ալ, աղջիկներս ալ լային որ Յարութիւն ուսումը կը ձգէ, մինչդեռ հիմա կու լան որովհետեւ կ'ուզեմ զինքը դպրոց ղրկել:
Պօղոս Պէզճեան վճռական ձայնով մը եզրակացուց.
- Մեծագոյն փափաքս էր որ կարդայիր: Միակ մանչ զաւակս ես: Բայց մեղքը քու վիզդ: Վաղը չելլես մեղադրես զիս, որ թոյլ զիջեցայ եւ այս տղայական խնդրանքը ընդունեցի:
Պահ մը լռեց Պօղոս էֆէնտին:
- Վաղը տնօրէնդ պիտի հանդիպիմ, անգամ մըն ալ անոր կարծիքը առնեմ: Հիմա բոլորդ քնացէք, ժամանակը ուշ է:
Երբ Պօղոս կնոջը հետ առանձին մնաց, Վառվառէ ուզեց զինքը մխիթարել:
- Ի՞նչ ընենք, երկուքս ալ կ'ուզէինք որ Յարութիւն ուսում առնէ, բայց չեղաւ: Ո՞վ գիտէ, թերեւս Աստուծոյ կամքը այս էր, թերեւս մեր զաւակին նախըզգացումը աւելի զօրաւոր է քան մեր դատողութիւնը...: Աստուած մեզ չամչցնէ:
Յաջորդ առաւօտ Պօղոս Պէզճեան գնաց Մայր վարժարան եւ ներկայացաւ տնօրէնին:
- Բարեւ Թորոս էֆէնտի, ըսաւ եւ աչքերէն երկու կաթիլ արցունք ինկան:
- Ազնիւ բարեկամ, գիտեմ թէ կ'ուզէիր մէկ հատիկ մանչ զաւակիդ ուսում տալ, բայց մի լար որ փափաքդ չէ իրագործուած: Քեզ մխիթարելու համար չէ որ կ'ըսեմ այս խօսքերը, երէկ նոյն բաները ըսի նաեւ Յարութիւնի դասարանապետ պարոն Հրանդին: Զաւակիդ ուշիմ աչքերուն մէջ այնքան իմաստութիւն կայ, խօսքերուն մէջ այնքան ինքնավստահութիւն որ անպայման կեանքի մէջ պիտի յաջողի ան: Հաւատք ունեցէք իր վրայ:
- Աստուած լսէ ձայնդ Թորոս էֆէնտի:

(Շար. 3)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«Շէն - Ֆրանս» իր նախկին ատենապետին Կի Մուսայեանի մահուան առթիւ, իր յիշատակին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.- Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Գարակիւլեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Փեքմէզեան, Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեան 100ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Գասպարեան 60 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Տէր Սահակեան, Օր. Անահիտ Մորտիկեան 50ական Եւրօ, Օր. Սօսի Յակոբեան 20 Եւրօ:

REMERCIMENTS

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France très touché par le décès de **Laurent Piligian**, présente ses plus sincères condoléances à ses parents, à toute sa famille ainsi qu'à ses amis et remercie les personnes suivantes pour leurs dons en lieu et place de fleurs : M. Michel Tchakgarian 50 Euros, Mme Madeleine Lafonblon 150 Euros, M. Jean-Claude Chahinian 150 Euros, M. et Mme Claude Tisserant 100 Euros, M. et Mme Eric Delacour 100 Euros, M. et Mme Albert Barberis 80 Euros, M. et Mme Patrick Kassardjian 50 Euros, Mme Solange Tchakgarian-Derderian 50 Euros, Mme Marie-Eliane Tchakgarian 40 Euros, Ses amis de l'Hôpital d'Aubagne 130 Euros.

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ տիկին մը երախայ կամ տարեց անձ խնամելու կամ տան այլ աշխատանք կը փնտռէ:

Հեռաձայնել Տիկին Սավկուլեանի.- 01. 34. 07. 85. 40

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ԽԱՉ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը բանայ իր դռները
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9ին.
Դասաւանդութիւն հայերէն լեզուի,
պատմութեան,
երգի ու պարի,
կրօնի ուսուցում՝
5-12 տարեկան աշակերտներու համար:
ամէն շաբաթ օր, ժամը 14էն մինչեւ 17:

Արձանագրուելու համար դիմել Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ՝ ☎ 01. 44. 59. 23. 50
Հասցէ՝
Cathédrale Sainte Croix
13 rue du Perche 75003 Paris

Gravez votre nom sur la terre d'Arménie

Legs et donations au Fonds Arménien de France

Léguer c'est choisir.
Le donateur exprime sa volonté, en son âme et conscience, libre de toute contrainte. C'est un acte d'autant plus libre qu'on peut changer d'avis par la suite. Le loi ne retient que le dernier des actes qu'on a passés chez le notaire ou consignés soi-même.

Léguer est un acte de confiance
par lequel on charge une association d'affecter à un but précis le fruit du travail de toute une vie. Il est donc indispensable de vérifier l'habilitation du bénéficiaire à recevoir des legs sans aucun droit de succession ainsi que sa capacité à réaliser son projet. Dans le cas inverse, l'ensemble des fonds recueillis est automatiquement versé au Trésor Public. Les conseils d'un notaire seront donc utiles.

Que puis-je faire en Arménie ?
En léguant vos biens au Fonds Arménien de France, reconnu de Bienfaisance, votre réalisation profitera à plusieurs dizaines, voire centaines d'enfants et de personnes, et portera votre nom, celui de votre famille ou de l'un de vos proches:

Constructions d'écoles, d'immeubles d'habitations, de réseaux d'adduction d'eau et d'électricité, rénovations de musées, création de Fonds nominatif d'aide aux orphelins, soutien à la recherche scientifique, à l'éducation...

CHACUN A DANS SON CŒUR UN RÊVE À RÉALISER

Fonds Arménien de France
5 avenue Reille
BP 12 , 75660 Paris Cedex 14
Tél : 01 48 83 51 06.
E-mail : info@fondsarmenien.net

Derniers legs reçus

Marie-Louise Le Roy-Agabékian

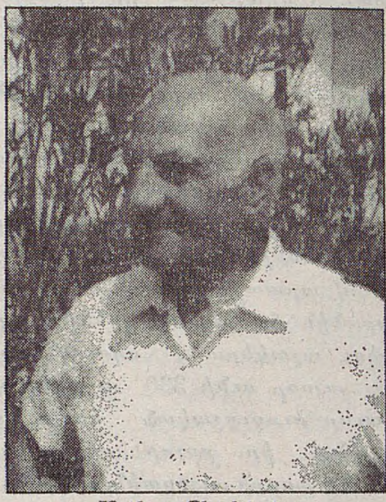
Krikor Chahinian

Vahé Mamas Kitabdjian

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկափաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17 rue Bleue 75009 Paris

* * *

Section **«D. Missakian»**
de Sevran-Livry

Soirée
"MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN"
le Samedi 9 octobre à 20 heures 30
à la Maison de la CBAF
17 rue Charles Péguy 93190 Livry Gargan
Réservations avant le 5 octobre
auprès de Madeleine : 01. 43. 83. 87. 68
ou Nilva : 01. 42. 36. 33. 73
— Nous vous attendons nombreux —

CHENE
Date à retenir
Grande Braderie de Chene
les 4 et 5 décembre
CHENE FRANCE

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
SAMEDI
2 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.037 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.037

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ Եւրոպական Յանձնախումբը դրական կը հիւսէ Թուրքիոյ անդամակցութեան, կ'ուզէ համոզել անդամ Պետութիւնները որ պէտք է ուրախանալ նման առիթէ մը, Թուրքիոյ ներկայութիւնը բարեբեր է Միութեան համար, եւլն., եւլն.: Այս է Յանձնախումբին տեսակէտը, որ Հոկտեմբեր 6ին, տեղեկագրով մը պիտի յանձնուի պետական ղեկավարներուն: Փաստաթուղթը 7 գլուխներէ բաղկացած է եւ ամէն գետնի վրայ Թուրքիոյ անդամակցութեան բարիքները կը հիւսէ (տնտեսական, ապահովութեան, դիւանագիտական) եւ առաջին բարիքները աշխարհաքաղաքական բնոյթ ունին: Տեղեկագիրը կը ճշդէ.- «Իր տարածքով, աշխարհագրական դիրքով, տնտեսական եւ զինուորական կարողութեամբ, Թուրքիա կըրնայ օժանդակել շրջանին եւ միջազգային կայունութեան»: Մէկ խօսքով, Եւրոպական Յանձնախումբը շատ ու շատ լաւատես է, մինչեւ իսկ դատական եւ ոստիկանական գետնի վրայ: Ֆիկառոյի (Հոկտ. 1) տուած արձագանգէն այն տպաւորութիւնը կը ծագի, որ կը մնայ աղաչել-պաղատիլ Թուրքիայէն որ ժամ առաջ գայ եւ փրկէ Եւրոպան....: Շիրաք ալ, էլիզէի մէկ ընդունելութեան առեն (Սեպտ. 28) յայտարարած է.- «Անշուշտ համրաքուէի կողմնակից եմ Թուրքիոյ համար... 15 տարիէն»: Լիպերասիոն սակայն այլ լուր մը կու տար, նոյն օրը: Եւրոպական Միութեան հոլանտական նախագահութիւնը հրաւիրած է անդամ 25 Պետութիւնները որ պոյքոթի ենթարկեն Իսլամական Համագումարի Կազմակերպութեան հետ ժողովը որ պէտք է բացուէր Երկուշաբթի, Հոկտ. 4ին, որովհետեւ Անգարա հրաւիրած էր նաեւ «Հիւսիսային Կիպրոսի Թուրք Հանրապետութիւնը», զոր միայն ինք կը ճանչնայ:

ՊՈՒՇ - ՔԵՐԻ առաջին ճակատումը տեղի ունեցաւ Սեպտ. 30ին, Մայամիի համալսարանը եւ սփռուեցաւ հեռատեսիլէն: Նախատեսուած երեք վիճաբանումներէն այս առաջինին գլխաւոր նիւթը կը վերաբերէր արտաքին քաղաքականութեան, այլ խօսքով՝ Իրաքի: Քերիի համար բուն թշնամին Պէն Լատէնն է, ցարդ անգտանելի, եւ Իրաքի պատերազմը՝ «դատողութեան հսկայ սխալ մը»: Պուշ միշտ գոհ է եւ կը վստահեցնէ որ այսօր առանց Սատտամ Հիւսէյնի աշխարհ աւելի ապահով է (հաւանաբար այդպէս կը մտածեն Իրաքցիներն ալ որ նոյն առաւօտը 37 մանուկ կը կորսնցնէին): Ըստ մասնագէտ դիտողներու, կը թուի որ Ճոն Քէրի դրական տպաւորութիւն մը ձգած է, բայց նոյն աղբիւրներուն եւ մանաւանդ մամուլին համար, սկիզբէն սխալ մը ըրած է չափէն աւելի թուխ, նարնջագոյնի զարնող դիմագծով մը ներկայանալով: Ուաշինկթըն Թայմզ գրած է հեգնանքով՝ «Թերակուտականը պրոնզեայ դար կը մտնէ», մինչ հեռատեսիլի երգիծաբանները դիտել տուած են «Ճոն Քէրիի դէմքին վրայ սարսափի մակարդակը նարնջագոյնը անցաւ»:

ՊԱՂՏԱՏԻ Ալ-Ամէլ ժողովրդական թաղամասին մէջ է, որ երրեակ ռմբափորձ գործուած է Սեպտեմբեր 30ի առաւօտուն, վայր մը, ուր նոյն պահուն գործատան մը բացումը կը կատարուէր եւ դպրոցականներ կ'այցելէին: Հետեւանքն այն եղած է որ 42 մեռեալներուն 37ը մանուկներ էին, կան նաեւ 200 վիրաւորներ: Երեք թակարդ կառքեր պայթած են յաջորդաբար: Քանի մը ժամ առաջ ալ, Ապու Ղրայպ բանտին մօտ ամերիկացի զին-

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Ֆ. ՓԱԼՈՆԻ ԽԻՍՏ ԵԼՈՅԹԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԴԷՄ

Սեպտ. 28ին ԱՄՆ-ու Ներկայացուցիչներու ժողովը բուռն ելոյթի մը ունկնդիր եղած է երբ Գոնկրէսի անդամ եւ Հայկական հարցերու խումբին նախագահ Ֆրանք Փալոն խիստ ոճով մը ուշադրութեան յանձնած է Ադրբէջանէն բարձացող հակահայ սպառնալիքները: Ան այդ ելոյթնէրէն մէջբերումներով ցոյց տուած է Հայաստանի ու Ղարաբաղի ուղղուած սպառնալիքները: Ըսած է օրինակ, թէ երկրին Պաշտպանութեան նախարարութեան բանբերը ամբողջ Հայաստանը գրաւելու, Կովկասէն ամբողջ հայութիւնը ջնջելու նպատակ կը յայտնէ: Փալոն աւելցուցած է թէ եթէ մարդ նկատի ունենայ Ադրբէջանի յարձակունակ անցեալը, չի կրնար նման յայտարարութիւններ պարզ հռետորական ելոյթ նկատել: Ան յիշեցուցած է ՕԹԱՆ-ի Բաքուի ռազմափորձերուն յայտնուած մօտեցումի տարբերութիւններն ալ, Հայաստանի ու Ադրբէջանի միջեւ:

Գոնկրէսի այս անդամը կոչ ուղղած է իր երկրին գործադիր իշխանութեան որ տեղին քայլերով դատապարտէ Բաքուի ընթացքը:

ւոր մը եւ երկու իրաքցի ոստիկաններ սպաննուած են եւ 60 Իրաքցիներ եւ երեք զինուորներ ալ վիրաւորուած են կառքի մը պայթումէն: Հիւսիսային շրջանը, Թալ Աֆար, չորս Իրաքցիներ մեռած են եւ 16 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են ուրիշ ռմբափորձի մը պատճառաւ. Մուսուլի մէջ ալ երկու ոստիկան եւ սպայ մը սպաննուած են զինեալ անծանօթ տարրերու կըրակոցներէն: Նոյն առաւօտը, Իրաքի վարչապետը յայտարարած էր.- «Գալ տարի, նախատեսուած առեննին, ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան, որովհետեւ Իրաքցիներու մեծամասնութիւնը այդպէս կ'ուզէ»:

ԻՍՐԱՅԷԼ զինուորական լայնածաւալ յարձակման անցած է Գազայի վրայ, գործողութիւն մը զոր մկրտած է «Զղջումի օր» եւ որ միայն սկիզբ մը կը նկատէ: Սեպտեմբեր 30ին 32 Պաղեստինցի սպաննուած էին եւ երեք Իսրայէլցի: Գործողութիւններն ալ կրնան շաբաթներ տեւել ըստ Շարոնի:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ թերթ մը «քաղաքական անթերի բեմադրութիւն» կը կոչէ Եւրո-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (306) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Գարեգին Արք. Խաչատուրեանի անտիպ նամակը Յ. Օշականի
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Աւգուստ Ստրինդբերգ
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Համաստեղի նամակները Հ. Բալուեանին
ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Entretien avec D. de Williencourt
A. KAPOIAN

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 30/Հոկտեմբեր 1)

ՄԱԿ-Ի ԱՄԲԻՈՆԷՆ Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Սեպտեմբեր 29ին ելոյթ ունեցած է ՄԱԿ-ի 59րդ վեհաժողովին: Անդրադառնալէ ետք Իրաքի կացութեան, ահաբեկչութեան դէմ պարտադրըւած պայքարին Հայաստանի մասնակցութեան, շեշտած է դրացի երկիրներու հանդէպ տարուելիք քաղաքականութեան Երեւանի տուած նշանակութիւնը: Ըսած է թէ Ադրբէջանի քայլերը, յայտարարութիւնները շրջանի փափուկ կայունութիւնն ու խաղաղութիւնը վտանգող բնոյթ ունին: Յիշեցուցած է Նախիջեւանի բնակչութեան աւելի քան կէսը կազմող Հայերը ոչնչացնելու «յաջողութիւն»ը, Բաքուի եւ Սումգայիթի 400 հազար Հայերուն վըտարումը: Ապա ներկայի պատահարներէն նշած է ՕԹԱՆ-ի ռազմափորձերուն առթիւ պատահածը, հայ զինուորին մարդասպանին փառաւորումը, որոնք նոր փաստեր են միշտ վառ պահուած թշնամութեան: Այս կեցուածքին նախարարը հակադրած է Երեւանի վարած քաղաքականութիւնը որ թօթափած է Արեւելքի ու Արեւմուտքի միջեւ անպայման ընտրութիւն կատարելու, երէկուան հակառակորդը մշտական թշնամի նկատելու կեղծ նախապաշարումները:

Կրկնելէ ետք Ղարաբաղի ինքնորոշման պահանջին դրած ռազմական պատասխանէն Հայերու յաղթական դուրս գալու իրողութիւնը, այսօր ԼՂՀ կատարած կանոնաւոր ընտրութիւնները, ժողովրդավար ընթացքը, տնտեսական աճը, եզրակացուցած է. «Եթէ անցեալ դարի ընթացքում Հայերն ու Ադրբեջանցիները պարտադրաբար էին կապուած միմեանց, այս դարաշրջանում, երբ մենք վաստակել ենք մեր սեփական ճակատագիրը տնօրինելու իրաւունքը, մենք կարող ենք ապրել միասին խաղաղութեամբ: Եթէ լուրջ մըտադրութիւն ունենք դառնալու եւրոպական հարեւանութեան լիակատար ու արժանի բնակիչներ, որտեղ սահմանները նըշանակութիւն չունեն, մտադրութիւններն ու հանդուրժողականութիւնը արժէքաւոր են, պէտք է հաշուի նստել մեր անցեալի, պատմութեան հետ, այն իրողութիւնների հետ որ պարփակել են մեր տարածաշրջանը»:

***

ՎԱՆԱՁՈՐԻ ՄԷՋ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբեր 29ի գիշերը Վանաձորի մէջ չորս հոգի կրակած են երեք հոգիի վրայ, իրենց բնակարանը մտնելով: Վիրաւորները հիւանդանոց փոխադրուած են, մէկը տարուած է Երեւան որպէսզի հոն գործողութեան ենթարկուի, բայց կարելի չէ եղած փրկել այս մէկուն կեանքը: Ան կը կոչուէր Հայկ Մանուկեան: Կրակողներուն ինքնութիւնը յայտնի է, ոստիկանութիւնը հետապնդումի ձեռնարկած է զիրենք ձերբակալելու համար:

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ՝ 2 - 1

Երիտասարդական Եւրոպայի ախոյեանութեան երկրորդ խաղին Հայաստանի հաւաքականը Սեպտեմբեր 30ին 2 - 1 յաղթած է Մակեդոնիոյ, իր դաշտին վըրայ: Հայաստանի խումբին երկու կէտերն ալ նշանակած է Էտկար Մանուչարեան, 26րդ եւ 40րդ վայրկեաններուն: Նոյն օրը Ադրբէջան Ֆրանսայէն յաղթուած է 0 - 3: Հայաստանի եւ Ադրբէջանի երիտասարդներուն մրցումը Հոկտեմբեր 2ին է:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐ ԼԸԼՈՒՇ ԵՒ ՇՈՄՈՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ԿԱՆՉԵՆ ՀԱՅ ԽՄԲԱԳԻՐԸ

«Ակօս» շաբաթաթերթը (Սեպտ. 17) կը գրէ թէ Ֆրանսայի քաղաքական դէմքերէն Փ. Լըլուշ (Իւ. Տէ. էՄ.) եւ ծերակուտական Ժ. Շոմոն Ֆրանսայի Պոլսոյ հիւպատոսին հետ թերթին խմբագրատունը այցելած են Սեպտեմբեր 11ին, կարծիքի փոխանակումներ ունենալու հըրատարակութեան տնօրէն Հրանդ Տինքի հետ: Տեսակցութեան առանցքը կազմած են Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան մասին Ֆրանսայի ու Թուրքիոյ հայ համայնքներուն հայեացակէտերը, դիրքերը:

Հ. Տինք Թուրքիոյ անդամակցութիւնը նկատած է ամբողջ աշխարհի հարցը, քանի որ այդ անդամակցութեամբ ամենակարեւոր քայլը կ'առնուի Արեւմուտք - Արեւելք բաժանումը բառնալու ուղղութեամբ եւ քաղաքակրթութիւններու բախումին կը փոխարինէ քաղաքակրթութիւններու համաձայնութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսահայերու եւ Թրքահայերու կեցուածքի տարբերութեան, «Ակօս»ի խմբագիրը ըսած է. «Ճշմարտութիւնը այն է որ ամէն մարդ հարցը կը դիտէ իր դիրքէն: Ֆրանսահայերու դիրքը Թուրքիոյ կողմէ ցեղասպանութեան ուրացումի կէտն է: Հոս պէտք չէ մոռնալ որ եթէ Թուրքիոյ մէջ օր մը կարելի պիտի ըլլայ վիճարկումի նիւթ ընել ցեղասպանութիւնը, ատիկա ո՛չ թէ արտաքին ճնշումով, այլ ժողովրդավարացած Թուրքիոյ մը ներուժով պիտի ըլլայ:

Որպէս Թուրքիայէն հարցը դիտող Հայ, իմ տեսակէտս բազմակողմանի է: Ես ամէն բանէ առաջ Թուրքիացի մըն եմ եւ կ'ուզեմ ձեզի՝ Ֆրանսացիներուդ պէս Եւրոպացի ըլլալ: Երկրորդ՝ Ես Թրքահայ մըն եմ, այսինքն փոքրամասնութեան մը կը պատկանիմ ու եւրոպացի փոքրամասնութիւններուն նման խաղաղութեան, ապահովութեան, հաւասարութեան եւ արդարութեան մէջ կ'ուզեմ ապրիլ: Երրորդ՝ ես Հայ մըն եմ եւ Հայաստանի ցեղակիցներուս ալ ապագան կը մտածեմ եւ գիտեմ որ Հայաստանի համար ալ ամէնէն ապահով ապագան օր մը Եւրոպական Միութեան անդամակցութեամբ կրնայ իրականանալ: Այդ ալ, միայն Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեամբ կ'ըլլայ: Հետեւաբար, Հայաստանի ճակատագիրն ալ Թուրքիոյ ճակատագրին առընչուած է»:

Ֆրանսացիներու պատուիրակութիւնը Հ. Տինքի տեսակէտները շատ օգտակար նկատած է նիւթին Ֆրանսայի մէջ ընթացող վիճարկումին համար ու փափաքած որ Հ. Տինք իր տեսակէտները անպայման Ֆրանսահայերուն ալ յայտնէ: Ան ալ պատասխանած է որ նման հանդիպումներու եւ կարծիքի փոխանակումներու համար զանազան տեղերէ հրաւէր կը ստանայ ու միշտ պատրաստ է նիւթին մասին վիճարկում ունենալու ոեւէ մէկուն հետ:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՁՏԻԿԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ ԵՒ ՏԱՅՔ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական...)

3.- ՀՌՈՄ - ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ - ՏՐԱՊԻԶՈՆ

Եթէ ուզէք գաղափար մը կազմել թէ ի՞նչ կրնայ եղած ըլլալ Բաբելոնի աշտարակի շինարարութեան ատեն լեզուներու խառնակութեամբ ստեղծուած մթնոլորտը, որմէ անմիջապէս հեռանալ փորձեց մեր նախահայրը Հայկ... Թուիչքէն ժամ մը առաջ գտնուեցէք Հռոմի Լէոնարտօ Տա Վինչի միջազգային օդակայանը, անկիւն մը քաշուած՝ համապարփակ ակնարկ մը նետեցէք չորս դին, ստուգման, տոմսերու արձանագրութեան զանազան օդային ընկերութիւններու կրպակները, զայրացած, համակերպած, ջղային, «ֆլէկմաթիկ» ճամբորդներու հոգեբանութիւնը, խուլացի պաշտօնեաներու մարդկային, փախստական, անորոշ եւ յաճախ հեգնական պատասխանները... Արեւմուտեան ամէնէն յառաջացած գիտարուեստական տարբերումներ, միջերկրականեան ընդհանուր մթնոլորտի մը մէջ:

Ես մեր Նախահայր Հայկի ընտրութիւնը չունէի, պէտք է սպասէի իմ թուիչքիս, մանաւանդ որ ճամբորդութեանս գոյգ ընկերները տակաւին չէին հասած:

Ձեռքս նոր անցած էր հրաշալի գրքոյկ մը Օսիփ Մանդելշտամի հեղինակութիւն՝ «Ճամբորդութիւն դէպի Հայաստան» վերնագրով, իտալերէն թարգմանութեամբ լոյս տեսած: Պէտք է խոստովանիմ որ ոչինչ գիտէի իր մասին: Ինք է որ մեր Հայրենիքին տուած է ամէնէն դիպուկ, քանդակիչ բացատրութիւնը՝ «ճչացող քարերու երկիր» եւ մոռցած եռուզեռ, աղմուկ, բարձրախօսներու կանչերը, յափշտակուած սուզուած էի փոքր գիրքին ծովածաւալ էջերուն մէջ... Ի՛նչ բանաստեղծական պատկերներ, որքա՛ն սէր եւ հիացմունք հանդէպ այն քարքարոտ աշխարհին որ Հայաստանն էր 1930ին, ուր ինք այցելութիւն տուած էր Մայիսէն Նոյեմբեր, հանդիպած Սեւանի ձկնորսներու, Զարեանի, Սարեանի, Յովհաննիսեանի. «Աննկարագրելի գեղեցկութիւն մը ունի, - կը գրէ, - տարեց հայ կնոջ մը ժպիտը. յագեցած է ազնուականութեամբ եւ տառապած արժանապատուութեամբ եւ ամուսնացած կնոջ մը յատուկ հմայքով»(*):

Մանդելշտամ մտաւորական խորաթափանց կիրքով սիրած է հայ ժողովուրդը. «Ան հազուագիւտներէն է որ կամուրջի դեր կը կատարէ Հելլէնական եւ Հռոմէական մշակոյթներու եւ նոր մարդկութեան միջեւ, քանի շատ հեռուներէն կու գայ... Հայերու կենսունակ լիութիւնը, անոնց կոյտ քաղցրաբարոյութիւնը, անոնց ազնուական աշխատող ոսկորները, անբացատրելի խորշումը որեւէ բնազանցական գաղափարէ, եւ պայծառ ընտանութիւնը շօշափելի իրերու աշխարհին հետ, այս ամէնը ցոյց կու տային, որ պէտք չէ վախնայի իմ ժամանակներէս»:

***

Վերջին անգամ չեմ յիշեր թէ ե՛րբ եւ ո՛ր ուղղութեամբ ժամանած էի Պոլիս: Օդակայանը արդէն շրջապատուած է բնակելի տարածութիւններով, որոշ նկարագիր ունեցող շէնքերով. Իսթանպուլ կրկնապատկուեր է, եւ ունեցած մի քանի հայեացակէտերս չքացեր են: Ներսը ամէն ինչ նոր եւ արդիական է, բացի ճամբորդներու պոռչտուքներէն՝ յատուկ բոլոր արեւելեան երկիրներու: Բայց մենք կը գտնուէինք Արեւելքի դարպասին առջեւ:

Մայրաքաղաքէն աւելի Պոլիսն է կարծէք բովանդակ Թուրքիոյ գլխաւոր հանգոյցի կեդրոնը: Օգտուելով մեր մէկ ժամուան սպասումէն, ակնարկ մը նետեցի ելեկտրոնիկ պաստառներուն վրայ, վայրկեանէ վայրկեան արձանագրուող թուիչքներուն երթեւեկին. ան կը ծառայէ երկրին 24 օդակայաններուն, բոլորն ալ միջազգային չափանիշներու հասած վերջին տասնամեակներուն, նաեւ Միացեալ Նահանգներու աստատձեռնութեամբ:

Օդակայանները այլեւս կորսնցուցած են իրենց տեղական գոյնը: Նոյնքան փաթթոյաւոր, լաչակով կիներ կարելի է տեսնել Օրլիի եւ Իսթանպուլի մէջ, նոյն մեծ մակնիշի պուտիքներ եւ Գոգա-Գոլայի գովազդներ: Կ'ենթադրեմ որ մեր ազգային Զուարթնոցն ալ մի քանի տարիէն իմնայ միջազգային տափակութեան ծիրէն ներս: Առ այժմ կը պահէ որոշ «ազգային գոյն մը», իր արեւածաղիկ կրծող գինուորներով, անոնց ընտանեկան կաթսայի մը տարածութիւնը ունեցող գլխարկներով, մի քանի օրուան մօրուքով՝ որահներուն մէջ թափառող սպասարկուներով...:

Պոլիս - Տրապիզոն թուիչքը մօտաւորապէս երկու ժամ կը տեւէ: Երեկոյեան պէմ երկինքը պայծառ է: Պատուհանիկին մէջը թաղուած մէկ-մէկ կը հաշուեմ Սեւ Ծովափի քաղաքները որոնցմէ մաս մը ծնունդ տուած են մեր արուեստի եւ գրականութեան պայծառ դէմքերուն: Կիւրեղեան գերդաստան, Զարեհ Մութաֆեան, անմոռանալի բարեկամս որ կարօտով կը խօսէր իր Սամսոնի մասին, Լեւոն Զաւէն Սիւրմէլեան եւլն... Տիւզճէ, Գասթամոնու, Սինոփ, Սամսոն, Օրտու, Կիրասոն եւ ահա ծովափէն սկսող եւ լեռներն ի վեր մագլցող Տրապիզոնը, որուն անհամար մզկիթները, ձիւնի նման սպիտակ մինարէները առաջին աչքառու յուշարձաններն են քաղաքին:

Օդակայանէն վարձուած կոկիկ ինքնաշարժ մը մեզի մեծ ծառայութիւններ պիտի մատուցանէ Տայքի եւ Բարձր Հայքի նահանգներուն մէջ, մինչեւ Էրզրումի գրասենեակը «Հէրց» ընկերութեան, որմէ յետոյ կրկին պիտի ապաւինինք Թրքական օդային ազգային ընկերութեան (Թ.Հ.Ե.) վերադառնալու համար Պոլիս, Անգարայի վրայով:

4.- ՏՐԱՊԻԶՈՆ

15օրեայ իմ «արձակուրդ»ս Տրապիզոնէն սկսիլը պատահական չէր. շատ բան կարդացած ու լսած էի Սեւ Ծովու մեծագոյն նաւահանգիստին մասին, որ Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Ուիլսըն, Սեւրի դաշնագիրով Մեծ Հայաստանին մէջ առած էր որպէս բաց պատուհան խեղդուած Հայաստանին:

Այսօր ծովը բացառիկ կերպով հանդարտ է եւ կապոյտ է. չեմ գիտեր ինչո՛ւ, Տրապիզոնի ծովափը միշտ արիւնոտ երեւակայած եմ... ուրկէ անդադար անմեղ հայ դպրոցական մանուկներու դիակներ դուրս կու գան... Թերեւս քաղաքի Իտալիոյ ընդհանուր հիւպատոս Ճաքոմօ Կորրինիի տուած հարցազրոյցին տպաւորութեան ներքեւ եմ տակաւին (Հռոմ, Իլ Մէսսաճէրօ, 1915 Օգոստոս 25)... «Տղաքերքը, - կը պատմէ ան, - մակոյկներ յանկացուած էին մանուկները փոխադրելու եւ ծովը թափելու քստմնելի գործին: Միեւնոյն պայմաններու մէջ ժանտարմաներով լեցուն ուրիշ նաւակներ կը հետեւէին անոնց, բայց ասոնք մարդիկներու սահմանուած էին, որոնք ծովափէն հեռու, տարճանակի հարուածներով կը սպաննուէին եւ արիւնաներկ դիակները ծովը կը թափուէին... Ճշմարիտ բնաջնջում մըն էր, անմեղներու ջարդ մը, աներեւակայելի գործեր, սեւ էջ... պատուհանիս տակէն եւ հիւպատոսարանի դրան առջեւէն անցնող հայ տարագիր խումբերու շարանէն բարձրացող օգնութեան աղաղակները, որոնց ոչ ես եւ ոչ ուրիշ մէկը կրնար պատասխանել, քանի պաշարուած էր կատարեալ ռազմական կազմածներով 15.000 զինուորներու, հազարաւոր ոստիկաններու, կամաւոր գունդերու եւ «Միութիւն և Յառաջդիմութիւն» կուսակցութեան անդամներու կողմէ. ո՛չ և կոծերը, անէծքները, բազմաթիւ անձնասպանութիւնները, սարսափէն յանկարծամահ եղողները, յանկարծակի խելագարողները, հրդեհները, քաղաքին մէջ հրացանազարկ եղողները եւ շրջակայից պաշտօնաբարոյ խուզարկութիւնները, ամէն օր աքսորի ճամբուն երկայնքին հարիւրաւոր դիակները, մանկամարդ կիներ բռնի իսլամացնելէ վերջ կրկին միւսներուն պէս աքսորուիլը, ընտանիքներէն եւ դպրոցներէն յափշտակուած մանուկներու բռնի իսլամ ընտանիքներու յանձնուիլը եւ կամ հարիւրներով միանգամ շալակով մը Տէյիրմէն Տէրէ գետը թափուիլը... ահա ասոնք են իմ վերջին եւ անջնջելի յիշատակները Տրապիզոնէն: Կը նախընտրեմ հոս վերջացնել հարցազրոյցս հանդիսաւորապէս հաստատելով թէ թրքական պատմութեան այս սեւ էջը ամբողջ աշխարհի անվերապահ դատապարտութիւնն ու վրէժխնդրութիւնը կը պահանջէ...»:

Խե՛ղճ Կորրինի, եթէ գիտնայիր թէ քու երկիրդ վարչապետը, այսօր, ի՛նչ եռանդով հետամուտ է որ այդ քու ականատեսի աչքերով տեսած հրէշները հայրենակից դառնան քեզի, անդամակցելով Եւրոպական մեծ ընտանիքին...:

Եւ դու խեղճ վարդապետ, ուխտաւորի զգացումներով եկած ես այս հեռաւոր ափերը, եթէ դու ալ գիտնայիր որ այս պահուս մինչ քու մտածումներդ 90 տարիներ ետ կ'երթային, քաղաքի կեդրոնական հասարակ մայթերուն վրայ անօթութեան սեմին հասած հայ կիներ Պաթումի վրայով հասած են հոս, իրենց երիտասարդ աղջիկներուն հետ մարմնավաճառութեամբ զբաղելու...: Որքա՛ն դառն հակասութիւններով լեցուն է մարդկային կեանքը:

5.- ...ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Է. դարէն Հայեր կը յիշատակուին Տրապիզոնի մէջ: Աւելի ուշ երբ մոնղոլական արշաւանքները անտանելի կը դարձնեն կեանքը հայ հողին վրայ, շատեր յատկապէս Անիէն հոն ապաստան կը գտնեն մեծապէս զարգացնելով արհեստներն ու առեւտուրը: Կը հիմնեն իրենց առանձին թաղամասը, կը կառուցանեն (ԺԵ.-ԺԶ. դդ.) Ս. Աստուածածին, Ս. Ստեփանոս, Ս. Օգսենտ եւ Ս. Յովհաննէս եկեղեցիները եւ 1424ին հիմը կը դնեն Ս. Ամենափրկիչ վանքին զոր Թուրքերը կը կողոպտեն եւ կ'աւերեն 1461ին: Վանքը կը վերակառուցուի, կը դառնայ դրչութեան կեդրոն եւ կը հիմնուի հայկական ուսումնարան: Շրջակայ գիւղերը պարպելով, Հայերը կամաց-կամաց Տրապիզոն կը խմբուին: Մխիթարեան Միաբանութիւնը 1817ին կը հիմնէ վարժարան մը, որուն վերջին տնօրէնը՝ երիտասարդ, պատմական գիտութիւններու վկայեալ գերմանական համալսարանէն, Հ. Կարապետ Տէր Սահակեան, հեղինակ Բիւզանդիոնի հայազգի կայսրերու նուիրուած երկու հատորով լոյս տեսած ուսումնասիրութեան, կը նահատակուի նոյն վարժարանին պարիսպներուն մէջ, ուզելով պաշտպանել վարժարանի աշակերտութիւնը իր միաբանակից եղբայրներուն հետ (Հ. Ստեփան Սարեան, Հ. Պօղոս Գասպարեան, Հ. Թոմաս Օտապաշեան): 1840-ին, երբ Հայոց թիւը 4.000ը կ'անցնէր, կը բացուի ուրիշ վարժարան մըն ալ, կը հիմնուին Գայանեան, Սիւնեաց, Հայկազեան, Ս. Ստեփանոսի ընկերութիւնները, կը հիմնուի տպարան ուր լոյս կը տեսնեն Խարիսխ, Գեղջուկ, Մոծակ, Պոնտոս, Բրժիշկ պարբերականները:

Տրապիզոն 1895-96ի համիտեան ջարդերուն ալ տուած է իր նահատակները որմէ յետոյ շատեր գաղթած են ռուսական բաժին:

Կ'ըսուի որ մեծ է թիւը բռնի իսլամացած աՀյերու, շրջանին մէջ, որոնցմէ միայն Համշէնցիներ պահած են իրենց հայերէն բարբառը:

1904ի Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի ընդարձակ օրացոյցը (Պոլիս) վիճակագրական տուեալներու թանկագին գանձարան մըն է. հոն տրուած են Օսմանեան կայսրութեան պետական վիճակագրութիւններն ու Պոլսոյ Պատրիարքարանի մանրամասն տեղեկութիւնները կայսրութեան հայ եկեղեցիներու եւ վանքերու մասին: Ճամբորդութեանս ընթացքին սաէպ պիտի դիմեմ այդ անկրկնելի աշխատասիրութեան, ամբողջացնելու համար գրութիւնս: Համաձայն օրացոյցի տուեալներուն՝ 1904ին Տրապիզոնի նահանգին մէջ գոյութիւն ունէին 30 եկեղեցի եւ երեք վանք:

Ձեռքիս տակ ֆրանսերէն լեզուով զբօսաշրջութեան գիրքերուն մէջ ներկայիս կը յիշուին միայն բիւզանդական նախկին եկեղեցիներ, մզկիթի վերածուած, բացի հռչակաւոր Ս. Սոֆիա հրաշալի տաճարէն, Տրապիզոնի գոհարը:

Տէ Ակօսթինի, Իտալիոյ ամէնէն կարեւոր հրատարակչատունն է քարտէսներու եւ զբօսաշրջութեան մասնագէտ: Ան միակն է որ տակաւին անունով եւ քարտէսով տուած է քաղաքին հայկական եկեղեցիներուն ցանկը:

Իսկէնտէր փաշա թաղին մէջ, որ գործարաններու կեդրոնն է, կայ Քիւչիւք Այվազը Քիլիսէ Ս. Աննայի նուիրուած հայկական եկեղեցին եւ ուրիշ մը Ս. Բարսեղի նուիրուած՝ Պիւյիւք Այվազը Քիլիսէ, երկուքն ալ ութերորդ դարէն:

(Շար. 2)

(*) Մանդելշտամ, Մայակովսկիի, Զաբենցի, Բակունցի այն տաղանդաւոր սերունդէն էր, ծնած՝ ցարիզմի վերջալոյսին, նորածին համայնավարութեան նոր արշալոյս մը բերելու յոյսերով սնած, արժանանալ չունեցաւ վայելելու իր երաժշտական զանգերը, մեռաւ բանտին մէջ (1938) անհիմն ամբաստանութիւններով, յետ մահու միայն իրեն շնորհուեցաւ արդարացում:

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԲՈԼՈՐ ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՇԽԱՐՀԻ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԵԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Անբուժելի լաւատեսները թո՛ղ չհաւատան: Անբարոյութեանց մրցանքները համաշխարհային համեմատութիւններ են ստացեր, օրն ի բուն եւ օրերու երկայնքին ամենայն սրբապղծութեամբ բռնաբարելով եւ ոտնակոխելով մարդկային ինքնութեան անձեռնմխելի տարածքները միակ մտասեւեռումով մը, - տեւական գրգռութիւնը բնախօսական ցանկութիւններու, կործան մանակցութեամբը հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի, թատրոնի եւ մանաւանդ առեւտրական ծանուցումներու գործակալութեանց: Յայտնի է իրողութիւնը. երբեք չհաւէտ չէ եղած բարոյախօսութիւնը: Արգիլուածը միշտ հրապուրիչ ըլլալով, ահա՛ մարդկային բնազդին ծայրագոյն աստիճանի շահագործումն է որ կը գործածուի նիւթական բազմակուսակ հասոյթներ ապահովելու միակ նպատակով, դիտակցաբար անտեսելով այն հաւանական աւերները, որոնք կը գործուին կեանքին բացուող սերունդներու մօտ: Զկայ խնայուած մարզ:

Մրցակցութիւնը այնքա՛ն անխնայ է դարձեր, եւ ստացած՝ յարաճուն այնպիսի արագացում մը, որ յայտագիր ու ծանուցում յղացողներ օրէ օր աւելի սնանկացած կը թուին, այն աստիճան որ անկրնդիր - հանդիսատեսը ի զուր կը փնտռէ կապ մը ծանուցումի առարկային եւ պատկերին միջեւ: Ամէնէն պարզ ու հասարակ ծանուցումն իսկ յաճախ թարգմանի ու մեկնաբանի կը կարօտի: Հեռատեսիլը մեր կեանքին մէջ մտած ու հաստատուած է այլեւս տիրակալ. կարելի չէ ձերբազատիլ անոր տիրապետութենէն, եթէ չենք ուզեր մեր առօրեային մէջ խզում մը յառաջացնել: Մրցակցութիւնը կայաններու միջեւ չի խնայեր ո՛չ տարիքներու եւ ոչ ալ ժամերու սահմանազործումներուն, նախընտրութիւնը վերապահուած ըլլալով լայն հասարակութեան ժամերուն, ներգրաւելու համար նորհաս սերունդները: Բոլոր կայաններն ալ նոյն սկզբունքներով կրնան կնքուիլ: Եթէ մէկ կայանէն միւսը ոստում մը կատարէք, պիտի տեսնէք թէ յայտագրին միւս տարբերակն է որ կը հրամցուի, նոյն առանցքով, ան-

խոստովանելիօրէն նոյն գունհիկ նիւթերու արծարծումով: Այս իրողութեան վրայ կը կեդրոնանայ շահագործումի ընկերութեանց մտասեւեռումը:

Հեռատեսիլի պաստառը անիրական ընդարձակ - տեղեկրակա՞ն - պատուհան մըն է, որուն ընդմէջէն, ընտանեկան յարկին տակ կը խուժեն անկոչ հիւրե՜րը: Մեր մտերիմ կեանքը կը կիսուինք անկոչ բազում հիւրերու հետ, որոնք դերերու շրջումով մըն ալ իրենք կը դառնան հիւրընկալները, իսկ մենք՝ հիւրե՜ր պարզ ունկնդիրներու դերերուն մէջ: Հրամմե՜ր են...

Եւ ինչի՜ մասին դասախօսելու եւ ինչե՞ր ու ինչե՞ր ցուցադրելու համար մեզի՝ հլու հնազանդ ականատես ունկնդիրներուս: Պիտի բաւէր թուել ընոյթը այնքա՜ն չինիչ ու դաստիարակի՜չ յայտագիրներուն. Ի՞նչ է առանցքը, շրջագիծ երեկոյթներու յայտագիրներուն անվերջանալի ծանուցումներով կտրատուած ու ծանրաբեռնուած: Ոչ միայն տեղական կայանները իրարու հետ մրցակցութեան մէջ են դիտող ներառանցելու ա՛նհարտակ վրձռակամութեամբ, այլ նաեւ օտար հարեւան կամ հեռաւոր երկիրներու հաղորդումներու հետ եւս: Զիրար կ՚ընդօրինակեն, իրարու հետ կը գործակցին, անոնց բարի՜ լուրերուն մեզ ալ տեղեակ պահելով: Գաղափարներու այս շարայարումով կը ծագի հարցը թէ վերջին հաշուով ո՞ր երկիրին պէտք է յատկացնել բարոյականութեան կամ գեղեցկութեան - բացառութեան կարգով հոմանիշ են դարձեր այս երկու բառերը, մաքրակրօն Ամերիկային, որ կը մնայ նման յայտագիրներու ներշնչման աղբիւրը, հիմամբ այդ յայտագիրներու իրագործումը ստանձնած գործակալութեանց եւ հեղինակներու խոստովանութեան, թէ մեր հարեւան Գերմանիոյ, որ կը թուի գեղեցկութեան մրցանիշ հաստատած ըլլալ մարդկային մարմի եւ առնականութեան մրցումի յայտագիրներ կազմակերպելով, եւ նոյնհետայն «Աստղերու Ակադեմիա»ն մանկապարտէզի մակարդակի իջեցնելով: «Աստղերու Ակադեմիան» ակադեմականնե՜ր...

Սահմանները ջնջուած են երկիրներու միջեւ, գետնի վրայ ու անջրպետին մէջ: Մեր գլխավերեւ դարձող արբանեակները այնքա՜ն հեռացուցեր են հաղորդակցութիւնները, որ նոյնիսկ առձեռն հեռաձայնի միջոցով հիմա կարելի է դարձեր նկար մը պատկերասփռել սեփական հաղորդիչի պաստառին վրայ, իրական ժամանակի մէջ՝ ինչպէս ընդհանրացած ձեւով կ՚ըսեն այսօր, իրական ժամանակ՝ մերօրեայ յայտագրի մը...

Վարժուեր էինք ամուսնալուծումներու, ընտանիքներու քայքայումի եւ վերակերտումի բազմատեսակ պարագաներու, ընկերական մտածումներով ալ այն բոլոր անչափահաս մանուկներուն հանդէպ, որոնք կեանքի սկիզբէն իսկ վարժուելու են ապրելու խորթ մայրերու եւ խորթ հայրերու հետ: Այսպէս կ՚ընթանայ կեանքը: Այսօր ի՞նչ նպատակներով - թերեւս արագացնելու համար երախաներուն հաշտութիւնը ամուսնալուծեալ ծնողաց միջեւ կենակցութեան գաղափարին ու հեռանկարին հետ - մշակեր եւ իրագործեր էին մայրերու փոխանակման յայտագիր մը, - ամուսին մը իր կինը կ՚ուղարկէր ուրիշ ամուսինի մը մօտ, շաբաթ մը ամբողջ զբաղելու համար հիւրընկալող ընտանիքին երախաներով, փոխադարձաբար նոյն ժամանակով ընդունելու համար միւսին կինը, որ զբաղելու էր իր սեփական զաւակներով,

Յաջորդ յայտագիրը՝ քօղարկեալ խամերայով իրագործուած՝ համոզիչ ընոյթ մը տալու համար նկարահանուած պատմութեան, բեմ կը հանէր տղաք՝ իբր աղջիկ ծպտուած, որոնք կը փորձէին իրենց ծպտումին համոզիչ հաւաստութիւնը՝ ներգրաւելու համար իբր թէ բոլորովին անծանօթ երիտասարդներ:

Ահա նման յայտագիրներու մակարդակին վրայ անցնելու սահմանուած կը թուին ընտանիքներու երեկոյթները, մինչ իբր այդ քաղաքական այժմէութիւն իմանալէ ետք պոռնկագրական ֆիլմի վաստակաւոր դերասանուհին որ հեռատեսիլի կայաններէն ելոյթ կ՚ունենար պաշտպանելու համար քաղաքական մեծ ընտանիքի մը մէջ սեռային թեքումով հոմանիքի մը առեղծումը... Ու տակաւին այն թէ «Հանրապետութեան Պոռնիկը» հատորին մոցուած հեղինակուհին, Քրիսթին Տըվիէ-Ժոնքուր, մեզի կ՚աւետէ՜ր թէ ասպարէզ փոխած էր, եւ դարձեր էր երգչուհի, եւ թէ անյապաղ կը հրապարակուէր երգերու ալպոմը... Խե՜ղճ երգչուհին կը խոստովանէր թէ մեծ շահ մը չէր յաջողած ապահովել՝ Ֆրանսայի Արտաքին գործոց նախկին նախարար եւ Սահմանադրական Խորհուրդի նախկին նախագահ Ռոլան Տիւմայի համար վարկաբեկիչ այդ գրքին վաճառումէն եւ դրամի՜ պէտք ունէր ստիպողականօրէն:

Թատրոնը եւս քայլ կը պահէր ընդհանուր այլասերումի այս արշաւին մէջ նետուած հեռատեսիլ-ձայնասփիւռի պատասխանատուներուն հետ: Այս իրողութեան անհերքելի փաստը կը հանդիսանայ ծանուցումը պատկերազարդ ազդերով այն թատերգութեան, որուն վերնագիրն իսկ հայերէն տառերն ու բառերը պայմանած կը խպնին արտագրելու: Յանուն ինչի՜ վերջապէս այս թաւալագլոր վազքը, այս մրցումն ու մրցակցութիւնը՝ գեղեցկութեան տիղմերուն մէջէն:

Մնա՞ց կղզեակ մը, ուր կարելի ըլլար պաշտպանուիլ այս համայնատարած անբարոյութեան ներխուժումին դէմ, որ կը պարզուի հեռատեսիլի պաստառներուն վրայ, եւ կը հոսի ձայնասփիւռի ալիքներով: Հեռատեսիլի պաստառը փշրել եւ փակել երախը ձայնասփիւռին՝ պիտի նմանէր դուռ ու պատուհան փակելու արեւի լոյսին եւ երկնքի կապոյտին, եւ օր ցերեկով ապրիլ խաւարի մութին եւ լռութեան մէջ՝ կորուած կեանքէն: Խարդախուած են անվերականգնելիօրէն՝ ներդաշնակութեան, բարոյականութեան կշիռքները. բառ ու պատկեր գեղեցկութեան մնացեր են հռչակի տիրանալու ամէնէն ապահով միջոցը:

Տակաւին այս իրադրութիւնը համաշխարհային սնանկութեան մէկ երեսն է միայն: Միւսը՝ զուգահեռ, աւելի ծանրակշիռ կը մնայ: Միայն մէկ վայրկեանի մտածումը բաւարար է չափելու համար մարդկային հաւաքական անվախճան ողբերգութեան ընդարձակ համեմատութիւնները: Ո՞վ մինչեւ վերջերս, տակաւին տարի մը առաջ, իմացեր էր Ֆալուճա, Պաքուպա անունները, ուր հիմա մարդկային էակներ կ՚առեւանգուին ու կը գերեվարուին եւ քաւութեան նոխազներու պէս կը մորթուին: Բեսլանի եւ հարիւրաւոր մանուկներու նահատակութիւնը իրենց մայրերուն եւ հարազատներու աչքերուն առջեւ:

Այսպէս կ՚ընթանայ Երրորդ Հազարամեակը հասնելու համար գեղեցկութեան ծայրագոյն սահմաններուն եւ արիւնահեղ ողբերգութեան անհամեմատելի չափերու:

Ն. Թ.

ՌՈՒՍ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐԷՆ

Օսէթիոյ մանկապարտէզին ահաբեկչութենէն ի վեր ռուսական ընկերութիւնը տիրապետութեան տակն է սարսափին, գութին կամ ատելութեան: Բացակայ է միասնութեան գաղափարը: Երկրին ընկերութիւնը վերածուած է պատնէշներու ետին կծկուած բզիկ-բզիկ հաւաքականութեան մը: Ամէն կողմ հակամարտ խումբեր կան. Ռուսերն ու Չեչէնները, Ինգուշներն ու Օսէթները, մոսկուացիները ու գաւառացիները, պաշտպանուածներն ու անպաշտպանները, երիտասարդներն ու տարեցները, առողջներն ու հաշմանդամները, հարուստներն ու աղքատները:

Լրագրող մը այս մասնանշումը ըրելէ ետք հարց կու տայ թէ պատնէշները միշտ ապահով ապաստան կ՚ընծայե՞ն: Իսկ ընկերաբան մը հետեւեալ նախադասութեամբ կ՚ամփոփէ Ռուսաստանի մէջ տիրող հոգեվիճակը. «Արդէն սկսած են կրակել, բայց ոչ տակաւին իմ վրաս»:

Կարելի չէ Չեչէնիա երթալ, ոչ ալ Մինտոդի արձակուրդի, կամ Կովկաս. կարելի է վճարումով զաւակ մը զինուորական ծառայութենէ զերծ պահել, խուսափիլ մեթրօ, օդանաւ նստելէ, շուկայ երթալէ:

Ատելութեան յորձանքը Չեչէնիայէն ծագում առած է, բայց կրնար ուրիշ տեղէ ալ առած ըլլալ: Ռուսաստանի մէջ վայր չի պակսիր: Ինչ կը վերաբերի զոհերուն, այնքան ալ կարեւոր չէ իրենց համար գիտնալ թէ մահը ո՞ւրկէ կու գայ. կրնայ գալ իսլամական քամիքազէ մը, ջարդարարէ մը կամ յեղափոխականէ մը: Իսկ համոզուած ըլլալ որ փամփուշտ միշտ ուրիշ մը թիրախ կ՚առնէ, պաշտպանական մարտավարութիւն չէ, անձնասպանութիւն է: Այնքան ատեն որ այս կէտը ըմբռնուած չէ, ոչինչ կարելի է փոխել: Այդ պայմաններով գաղտնի կազմակերպութիւններու պետերը բազմապատկել, [illegible] գործի լծել, ոչ մէկ արդիւնք կու տայ: Լրագրողը չեչէնական հակամարտութեան կարգաւորումն ալ բաւարար չի նկատեր: Կ՚ըսէ թէ շատ ու շատ են կարգադրելի մարզերը:

Ռուսաստանի մէջ անհամար բաներ եղան երկիրը բաժան-բաժան ընելու համար: Ամէն մարդ բաժին ունի կատարուածին մէջ եւ ոչ միայն Ելցին, Զուբայսը, Բերեզովսկին, Պուտինը: Ամէն մարդ պատասխանատու է, ընդունած ըլլալով որ մօտ տասը տարիէ ի վեր կը շարունակուի չյայտարարուած պատերազմ մը: Տակաւին կան միակ ընթրիքի մը փոխարէն ճաշարանը ձգուած գումարները որոնք հաւասար են երեք սերունդին յիսուն տարի աշխատանքէ ետք ստացած հանգստեան թոշակին: Յանցաւոր չէ՞ն բոլոր անոնք որոնք չեն նշմարած թէ որքան մեծ է այրիներու եւ որբերու թիւը որոնք զրկուած են ընկերային առաւելութիւններէ. կամ անոնք որոնք լուռ կը մնան, չեն երթար քուէարկելու:

Բայց կան մարդիկ որոնք տեղեակ են այս բոլորին: Շատ լաւ գիտեն թէ ներկայի լուծումները ինքնաբերաբար պիտի չանհետանան: Ու եթէ կան այդ գիտակցութիւնը ունեցողներ, լրագրողը ելքի ճամբը կը տեսնէ անոնց միացումին մէջ: Անոնք այն Ռուսերն են որոնք երկրէն խոյս չեն տար, կամ իրենց զաւակները արտասահման չեն ղրկեր հոն ապրելու: Պարզապէս, կ՚ըսէ այդ մարդիկը տակաւին չեն ըմբռնած որ քաղաքացիական արիութիւն պահանջող, քաղաքական գործը իրենց փոխարէն ոչ ոք յանձն պիտի առնէ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ ՊԷՇՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐՍ. ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Բ.
ՇՈՒԿԱՆ՝ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԵԾԱԳՈՅՆԸ

- Եթէ տղաս օր մը իր երազները իրականացնէ, պարտք կը դնեմ վրաս ըսել իրեն թէ ես անօրէնի հանգամանքով թէեւ ընաւ յայտնի չըրի համոզումս եւ պնդեցի որ ուսումը չարժունակէ, բայց առաջին հաւատացողը եղայ իր կարողութիւններու մասին: Եթէ ողջ ըլլամ կամ մեռած յիշեցուր իրեն թէ պէտք չէ մոռնայ իր վարժարանը:

Թորոս Պէշճեան այս խօսքերէն աւելի ես յուզուելով թաշկինակը տարաւ աչքերուն:

- Աստուած ձայնդ լսէ Թորոս էֆէնտի, կրկնեց եւ հրաժեշտ առաւ:

Յաջորդ առաւօտ Յարութիւն արդէն իսկ նետուած էր կեանքի ահեղ պայքարին մէջ: Մետաքսեայ ժապաւէն ծախող հայ առեւտրականի մը քով աշկերտ մտաւ, ձրի բանելու չափ փոքր վճարումով մը: Առաւօտները ամէնէն առաջ խանութ կ՚երթար եւ ամէնէն վերջը խանութէն կ՚ելլէր: Կը հետաքրքրուէր ապրանքներու որակով: Շատ չուշաց վարպետին ամէնէն վստահելի աշկերտը դարձաւ:

- Տօ Յարութիւն, կ՚ըսէր վարպետը, եթէ գործիդ հանդէպ այս սէրը շարունակես եւ այսպէս աշխատասէր մնաս, այս երկրին մէջ մետաքսի վրայ մարդ չի կրնար չափուիլ քեզի հետ եւ շատ կարճ ժամանակի մէջ:

Յարութիւն նոյն սիրով աշխատեցաւ տարիներ: Չվհատեցաւ, հարցուց ու սորվեցաւ: Եւ տասնեօթը տարեկանին արդէն մետաքսի մասնագէտ սկսաւ նկատուիլ: Այս պատճառով անոր տուին Գազազ անունը: Գազազ Յարութիւն իր աշխատանքը կը սիրէր, միշտ կ՚ուզէր սորվիլ, ուսումնասիրել:

Աշխատանքը միշտ կը վարձատրուի: Անոր ձեռք ձգած մասնագիտութիւնը եւ աշխատանքի սէրը տեսնող մետաքսի գործարանատէրեր թելադրեցին իրեն առանձին խանութ մը բանալ:

- Դուն խնայողութիւններովդ խանութ մը բաց, մենք քեզի վարկով ապրանք կու տանք, ըսին: Եթէ խնայողութիւնդ չի բաւեր փոխ դրամ ալ տանք, պնդեցին:

- Փոխառութիւնով խանութ չեմ բանար, վճռեց Պէշճեան: Խնայողութեանս ներած չափով խանութով մը կը գոհանամ հիմա, եթէ Աստուած ուզէ վերջը դիւրին է մեծցնել:

Ութ տարի է գործի նետուած էր ու շահած դրամները ամբողջութեամբ խնայած էր, որովհետեւ հայրը չէր ուզեր որ տան ծախք ընէ:

- Քանի որ գործը նախընտրեցիր ուսման, ես գիտցիր որ յաջողելու համար երկու բան պէտք է, աշխատիլ եւ խնայել:

Յարութիւնի ամբողջ կեանքը անվերջ աշխատանք մըն էր: Միակ հաճոյքը Կիրակի առաւօտները եկեղեցի երթալով [illegible] ընել եղաւ: Հոն յաճախ կը հանդիպէր անօրէնին՝ Թորոս էֆէնտիի եւ անոր ձեռքը կը համբուրէր:

- Գո՞հ ես գործէդ տղաս, կը հարցնէր Թորոս էֆէնտի:

- Փառք Աստուծոյ, կը պատասխանէր Յարութիւն:

Տարիներով գրեթէ ամէն Կիրակի առաւօտ երկուքին միջեւ նոյն յանկերգը կը կրկնուէր: Յարութիւն կը զգար թէ անօրէնը կ՚ուրախանար իր լաւ լուրերը առնելով: Ինքն իրեն կը խորհէր. «Ի՜նչ բարի մարդ է, թէեւ չէր հաւատար որ մարդ կ՚ըլլամ, բայց հիմա կ՚ուրախանայ, սխալած ըլլալը տեսնելով»:

Այսպէս անցան տարիները եւ ամէն անցնող տարի նոր յաջողութիւն մը բերաւ Գազազ Արթինին:

Առեւտրական գործերը փայլելէ եւ յաջողութեան ճամբուն մէջ մտնելէ վերջ, Յարութիւն Պէշճեան սկսաւ նաեւ հետաքրքրուիլ պետական եւ ազգային գործերով: Կարծես կեանքի մէջ ունեցած յաջողութիւնները ինքնավստահութիւն մը տուած էին իրեն ամէն մարզի մէջ:

ԳԼՈՒԽ Գ.
ՏԻՒԶԵԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Յարութիւն Պէշճեան 1802ի գարնան գեղեցիկ օր մը նստած էր իր խոշոր վաճառատան գրասենեակը, Գազանճը Մուսթաֆայի եւ Գարուստաշը Մէհմէտ անուն յաճախորդներու հետ: Առաջինը Էտիրնէ դառնող եղբօրը համար մեծ քանակութեամբ մետաքսեղէն առած էր եւ կը ջանար զեղչ մը ապահովել: Արդէն մեծ մասամբ ապառիկ վերցուցած էր ապրանքը: Մէհմէտ աղէն իսկ բեռցուցած էր իր ապրանքը եւ փոխարժէքը վճարելով հրաժեշտ կ՚առնէր:

- Արթին էֆէնտի, այս անգամ ալ զեղչ մը պիտի ընես եւ դրամին մէկ մասը ամիսէ մը պիտի վճարեմ, պնդեց Գազանճը Մուսթաֆան:

- Աղա, գիտես որ այս գինը այլեւս զեղչ չի վերցներ եւ այս ապրանքը ապառիկ չի ծախուիր:

- Իմ բարեկամութիւնս քեզ միշտ օգտակար կրնայ ըլլալ Արթին էֆէնտի, գիտես որ Ենիչէրի պետերը մտերիմներս են, գիտես որ պետական շրջանակներուն մօտ ազդեցութիւն ունիմ եւ մանաւանդ գիտես որ քեզ շատ կը սիրեմ եւ կը գնահատեմ: Ինծմէ շահ մի ըներ, ինծի օգտակար եղիր: Օր մըն ալ հարկաւ ես քեզ օգտակար կ՚ըլլամ:

Գազազ ալ կ՚ուզէր սիրաշահիլ Մուսթաֆան, որովհետեւ ան մարդ մըն էր, որուն թշնամութիւնը վտանգաւոր էր, իսկ բարեկամութիւնը կրնար օգտակար ըլլալ:

(Շար. 4)

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին: Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Անուանակոչութեան տօնին առթիւ.- Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան 300 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 200, Պ. Գեղամ Թորոսեան 175, Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը, Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը, Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը 150ական, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Զօրուր 100, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Յովհաննէսեան 80, Տէր եւ Տիկին Ակօ Գաւուզճեան, Տիկին Մաքրուհի Գրիգորեան, Օր. Ժագլին Լըպլան 50ական, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ալթունեան 45, Տիկին Սոնիա Փանոսեան 25, Տիկին Սալի Պապայեան, Տիկին Աստղիկ Տէտէեան, Տէր եւ Տիկին Խորէն Մինասեան 20ական:

(Շար.)

(Շար. Ա. էջէն)

պական Միութեան ընդլայնումի պատասխանատու Կ. Վէրհէօկընի ու Թուրք վարչապետին համաձայնութիւնը: Անոնք նախ բեմ հանեցին ամուսնական անհաւատարմութեան հարցով տաղնապ մը, յետոյ բեմական լոյսերու տակ հաշտուեցան, վերջ տալով բանակցութիւններու խոչընդոտ գործեան հանգոյցին գոյութեան: Այսուհանդերձ թերթը ոչինչ կարգադրուած կը գտնէ հակառակ մեծադմուկ այս բեմադրութեան: Կ՚ըսէ թէ ո՛չ Թուրքիան, ո՛չ ալ Միութիւնը պատրաստ են ցկեանս տեւելիք ամուսնութեան մը:

ՇԻՐԱՔ ընդունած է Լիբանանի վարչապետը Սեպտեմբեր 30ին, մինչ յաջորդ օրը Քոֆի Անան Ապահովութեան Խորհուրդի անդամներուն կը յանձնէր թիւ 1559 բանաձեւը որ կը հրաւիրէ Սուրիան չատ չըխառնուելու լիբանանի հարցերուն, քաշելու իր զօրքը եւ յարգելու երկրին Սահմանադրութիւնը: Լիբանանցիները անհամբերութեամբ կը սպասեն այդ բանաձեւին, ըստ կողմերու: Ոմանք կ՚ուզեն որ միջազգային ճնշումները պատճառ ըլլան որ սուրիական ճնշումը նուազի, ուրիշներ կը վախնան որ նման որոշումներ երկրին անկայունութեան պատճառ ըլլան: Տիւրզ՚ ղեկավարը Վալիտ Ճումպլաթ կը գտնէ որ «ժողովրդավար, ազատական եւ բազմակրօն Լիբանան մը անհրաժեշտութիւն մըն է» (Ֆիկառօ, Հոկտ. 1): Ինք դէմ եղած էր արդէն ներկայ նախագահին պաշտօնին երկարաձգման, որովհետեւ կ՚ըսէ «իմ դիրքս լիբանանցի հայրենասէրի մը դիրքն է, ոչ թէ ամերիկացի գործակալի մը»: Բոլորովին համաձայն չէ Քոֆի Անանի բանաձեւին, որովհետեւ Ամերիկացիք չահ չունին Սուրիան անկայունացնելու եւ ինք չուզեր, օրինակ, Հեզպոլլայի ապազինումը, քանի ան զէնք մըն է Իսրայէլի ծաւալապաշտութեան դէմ:

ԲՈՐԲՈՔՈՒՄՆԵՐՈՒ դէմ գործածուած դեղ մը՝ Վիոքս, զոր պատրաստած էր դեղագործական Մերք ամերիկեան ընկերութիւնը հրապարակէն կը քաշուի աշխարհի 80 երկիրներէն (ներառեալ Ֆրանսա), ուր տարածուած էր: Ֆրանսայի մէջ, 2001էն ի վեր 500 հազար հոգի կը գործածէ եւ բացուած է որ վտանգաւոր է եւ պատճառ կ՚ըլլայ սրտի տագնապներու, երկար գործածութենէ ետք: Երբ հրապարակ հանուած էր, մեծ գովեստներ եղած էին իր արդիւնաւոր հետեւանքներուն համար: Ամերիկեան ընկերութեան 2,55 միլիառ տոլար կ՚ապահովէր:

CDCA
Comité de Défense de la Cause Arménienne

LE CDCA DECERNE SON PRIX 2004

Le 21 septembre 2004, le Comité de Défense de la Cause Arménienne (CDCA) a désigné les lauréats de son prix pour 2004.

Réuni à Paris, le jury, composé de Claire MOURADIAN (historienne, présidente de la Société des Etudes Arméniennes), Janine ALTOUNIAN (traductrice, essayiste) et Sassoun SAUGY (Président du Groupement Interprofessionnel International Arménien - GIIA) a décidé, compte tenu de la qualité d'ensemble des travaux inscrits au concours, l'octroi de deux troisième prix ex aequo.

1er troisième prix ex aequo : Mari BESIKTASLIYAN pour son mémoire «La Turquie et l'Union Européenne», travail réalisé à l'Université Paris V - René Descartes dans le cadre d'un DEA de «droit de l'économie internationale et du développement» présenté durant l'année universitaire 2003-2004.

2ème troisième prix ex aequo : Anush JEUNET-GRIGORYAN pour son «Etude de développement de ligne aérienne entre Marseille et Erevan», mémoire de «Maîtrise d'affaires et finances internationales» réalisé à l'Université de Méditerranée à Marseille durant l'année universitaire 2002-2003.

Par ailleurs, le jury a souhaité accorder une mention spéciale à une étude d'Hasmig PAPAZIAN, réalisée dans le cadre d'une «Licence de Psychologie clinique» et intitulée «Le trauma collectif et la transmission trans-générationnelle à travers le cas d'une adolescente psychotique d'origine arménienne».

La remise des prix se fera le samedi 23 octobre 2004 à 16 heures à la Maison des Etudiants Arméniens*. A cette occasion, le CDCA convie chaleureusement toutes les personnes intéressées à venir participer à cette cérémonie, suivie d'un cocktail, au cours de laquelle les candidats expliqueront la teneur de leur recherches.

En décernant pour la deuxième fois ce prix ,le CDCA réaffirme l'intérêt qu'il porte à la promotion de travaux universitaires relatifs à l'Arménie ou aux Arméniens. Conscient des difficultés rencontrées par les étudiants se lançant dans de tels types de travaux, il tient à féliciter l'ensemble des 13 candidats ayant concouru au prix 2004 et indique par ailleurs qu'il lance dès à présent le prix 2005.

Paris, le 24 septembre 2004

* 57 Bd Jourdan 75014 Paris.

Renseignements et règlement prochainement disponible sur :
http://www.cdca.asso.fr

CDCA — 17 rue Bleue 75009 Paris
Tél. : +33(0) 144 83 07 02
Fax : 01 42 46 81 59
E-mail : contact@cdca.asso.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան Ներկայացուցչական ժողովս, իր հերթական նիստին՝ գումարուած 2 Մարտ 2004ին՝

Նկատի ունենալով՝ որ ժողովիս պաշտօնավարութեան քառամեայ շրջանը իր լրումին կը հասնէր, որոշեց՝

Համապատասխան Կրօնական Ընկերակցութեանս Կանոնագրի տրամադրութիւններուն՝ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ նոր ԺՈՂՈՎին անդամներուն ընտրութիւնը կատարել՝

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ,
24 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2004ին:

ԴԻՒԱՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

***

COMMUNIQUE

L'Assemblée des Délégués de l'Association Cultuelle de l'Eglise Apostolique Arménienne de Paris et de la Région Parisienne, dont le mandat de quatre ans arrive prochainement à son terme, a décidé, au cours de sa réunion du mardi 2 mars 2004, de faire procéder à son renouvellement, conformément à ses Statuts.

Dans ce but, elle a fixé la date de la prochaine élection au :

DIMANCHE
24 OCTOBRE 2004

LE BUREAU
DE L'ASSEMBLEE DES DELEGUES

le 24 juin

COMMUNIQUE

Rassemblements nationaux le 6 octobre à l'appel du CCAF

Le Conseil de Coordination des Organisations arméniennes de France dénonce les dispositions antidémocratiques du nouveau code pénal turc adopté le 25 septembre et en particulier son article 306. Cet article prévoit en effet une peine de 10 ans de prison pour «les citoyens qui déclarent que le génocide arménien a effectivement eu lieu pendant la première guerre mondiale».

Il appelle la Commission Européenne à réagir à cette législation contraire à toutes les valeurs de l'Europe et à demander la reconnaissance du génocide arménien comme condition à l'adhésion de la Turquie, ainsi que l'exige la résolution du 18 juin 1987 du Parlement européen, réitérée à plusieurs reprises depuis.

Il appelle les fils des rescapés du génocide arménien ainsi que tous les démocrates à se joindre aux rassemblements contre l'entrée d'une Turquie négationniste en Europe qui auront lieu dès le 6 octobre, jour où la Commission européenne doit rendre son rapport.

— **A PARIS**, rassemblement à 18h30 sur le parvis des Droits de l'Homme, Place du Trocadéro.

— **A MARSEILLE**, rassemblement à 18h30 devant le CMCI, rue Henri Barbusse.

— **A NICE**, rassemblement à 18h30, Place Massena.

CONSEIL DE COORDINATION
DES ORGANISATIONS ARMENIENNES
DE FRANCE

Paris, le 26 septembre 2004

ՎԺՐԱՄՈՒՏ

Ս. ԽԱՉ ՄԻՕՐԵԱՅ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը բանայ իր դռները
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9ին.
Դասաւանդութիւն հայերէն լեզուի,
պատմութեան,
երգի ու պարի,
կրօնի ուսուցում՝
5--12 տարեկան աշակերտներու համար:
ամէն շաբաթ օր, ժամը 14էն մինչեւ 17:

Արձանագրուելու համար դիմել Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ՝ ☎ 01. 44. 59. 23. 50
Հասցէ՝
Cathédrale Sainte Croix
13 rue du Perche 75003 Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17 rue Bleue 75009 Paris

***

Section **«D. Missakian»**
de Sevran-Livry

Soirée "MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN"

le Samedi 9 octobre à 20 heures 30
à la Maison de la CBAF
17 rue Charles Péguy 93190 Livry Gargan
Réservations avant le 5 octobre
auprès de Madeleine : 01. 43. 83. 87. 68
ou Nilva : 01. 42. 36. 33. 73
— Nous vous attendons nombreux—

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE —
DECEMBRE
OCTOBRE

Vendredi 1er octobre à 20 heures 30
Dans le cadre de la commémoration du 1600ème anniversaire de l'invention de l'alphabet arménien

CONFERENCE
sur
«LE ROLE DE LA BIBLE ARMENIENNE HIER ET AUJOURD'HUI»
par ARI TOPOUZKHANIAN
au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois
de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE
«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé,**
Membre de l'Institut
au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre)

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
DIMANCHE
3 OCTOBRE
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 306

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 21.038 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.038

ՋՐՈՅՑ ՄԸ

ՀԱՄԱՍՏԵՂԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ ՀՐԱՆԴ ԲԱԼՈՒԵԱՆԻՆ

Գրեց՝ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Ստորեւ Համաստեղի երկու նամակները ուղղուած՝ որ կը պահպանուին Հ. Բալուեանի արխիւին մէջ: Երկուքէն առաջինը անկասկած ամէնէն շահեկանն է, եւ որոշ լոյս կը սփռէ սփիւռքահայ գրականութեան կազմաւորման ընթացքին արծարծուող հարցերուն վրայ:

Արդարեւ՝ քսանական թուականներէն սկսեալ, այն ատեն «գաղթահայ», գրական մամուլին գլխաւոր մտահոգութիւնն է գալիք գրականութեան «ուղղութիւնը»: Եգիպտոսի «Նոր Շարժում»էն մինչեւ «Հայրենիք» ամսագիրը, ապա «Յառաջ»ը կ'անդրադառնան ասոր եւ զայն կը տեղադրեն հակադրութեան մը մէջ. տոհմիկ, ազգային գրականութիւն կամ գաղթային, միջազգային, քոսմոփոլիթ: Այս հակադրութիւնը իր կարգին յառաջ կը գայ հին վէճ մը, ժամանակին Պոլիս լայնօրէն ծեծուած, գաւառային եւ քաղաքային գրականութեան: Սակայն 1915էն ետք, արտասահմանի մէջ, վէճը կը հագնի բոլորովին այլ հանգամանք:

«Ազգայի՞ն թէ միջազգային» նիւթով բանավէճը, զայն նախորդող եւ ատոր յաջորդող քննադատութիւնները ի յայտ կը բերեն անջրպետը որ կը բաժնէ «հիները» նորերէն»:

Հին սերունդի գրողներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը գաղթահայ գրականութիւնը կը զետեղէ կորսուած հայրենիքի վերակոչումի կաղապարին մէջ: Կը բաւէ կարդալ Սիրունիի, Մկրտիչ Պարսամեանի, Կ. Սասունիի յօդուածները «Յառաջ»ի մէջ, նկատելու համար թէ ինչ ցուցմունքներ կ'ըլլան: Իսկ նորերը կը բռնեն հակառակ ճակատ եւ ձգտումն ունին նոր գրականութիւնը հաւասարեցնելու նոր պայմաններէն եկող արտադրութեան: «Մենք»ի տղոց բանաձեւումները կը դեգերին այս բեւեռին շուրջ, եւ ատոնց լաւագոյն տարազումներէն մէկը կարելի է նկատել Սարաֆեանի հաստատումը. «Փախաւ, սահեցաւ մեր հայրենիքը մեր ոտքերուն տակէն, ծովին տալով մեզ: / Բայց լաւագոյն առիթն է աս՝ լողալ սորվելու համար: Մեզի կը մնայ սուզուիլ՝ առանց երկար բարակ չափելու, առանց վախի...»[1]: «Ազգայինն ու միջազգայինը գրականութեան մէջ» բանավէճի օրերուն կ'ակնարկէ Համաստեղ նամակին մէջ: Արդ՝ ակնարկութիւն մըն ալ ունի ուղղուող Բալուեանի գրախօսութեան «Անձրեւը»ի առթիւ: Արդ՝ «Անձրեւը» տպուած է Փարիզ 1929ին եւ այդ առթիւ Համաստեղ այցելած է Փարիզ[2]: Ճիշդ այդ ժամանակաշրջանին կը համապատասխանէ Բալուեանի գրախօսութիւնը, որուն գոյութիւնը աննկատ չէր կրնար անցնիլ գրողի ուշադրութենէն: Ըստ երեւոյթին՝ Համաստեղ անմիջապէս չէ հակազդած, կարծէք պէտք ալ չունէր, քանի զոյգ հատորները լաւ ընդունելութիւն գտած էին:

Ի հարկէ Բալուեանի գրախօսութիւնը դրական գնահատում մը չէ «Անձրեւը»ին: Անկարելի չէ այնտեղ տեսնել մասնաւոր միտում մը հակադրուելու Զօպանեանի կարծիքին, գրուած «Գիւղը»ի առթիւ, յատկանշականօրէն վերատպուած Դէմքերուն մէջ 1929ին[4]: Բալուեան անծանօթ չէր կրնար ըլլալ ոչ այդ յօդուածին, ոչ ալ առհասարակ Զօպանեանի գնահատումին, որուն մէկ տարբերակը կարելի է կարդալ անոր «Ազգայինն ու միջազգայինը գրականութեան մէջ», տպուած «Զուարթնոց»ի առաջին թիւին մէջ[5]: Զօպանեան կը գրէ, ի միջի այլոց. «Համաստեղի Գիւղը հատորին պատմուածքներուն մէջ ազգային հարցերը չեն իսկ ընդնշմարուիր... անոնք հայ գիւղին ֆիզքական ու հոգեբանական պատկերացումն են լոկ, բայց ինչքա՜ն համեղ՝ արտայայտութեան ցեղային գոյնի ճոխութեամբ: Ատոնք գերագոյն ծաղիկն են ազգի մը հաւաքական հոգեբանութեան, անոր մասնաւոր զգայութեան»[6]:

Իր առաջին տողէն Բալուեանի յօդուածը պատկերամարտ շեշտ մը կ'որդեգրէ. «Համաստեղ աճապարանքով հաւաքեց "Հայրենիք"ի էջերէն իր այլազան կտորները եւ հրատարակեց հատորով մը, որուն տուաւ ԱՆՁՐԵՒ անունը: / Այս խորագիրը չի ներկայացներ բովանդակութիւնը, մինչդեռ Գիւղը աւելի խօսուն էր: / Վաղահաս կերպով քիչ մը շատ համբաւի կանչուած այս գիւղագիրը ինքզինքը կը կրկնէ նոր գիրքով, սկսած տպագրութեան ձեւէն մինչեւ աքլորին կանչը...»:

Բալուեան կ'անցնի հիմնահարցին. «Ոմանք Համաստեղը կը համարեն նոր սերունդի առաջապահը կամ ամէնէն կատարեալը[7]: Սխալ դատում: Որովհետեւ նոր երիտասարդութիւնը որ իր դրոշմը պիտի տայ գրական այս ժամանակաշրջանին, դեռ որոնումի մէջ է եւ շատ կանուխ է ցուցնել սերունդի ներկայացուցիչը, որ մինչեւ այդ օրը ժողովուրդին անծանօթ ուղի մը պիտի բանայ, օժտուած բացառիկ խառնուածքով, տիրացած՝ լայն զարգացումի մը, պսպղուն՝ նոր գունաւորումով եւ շնորհքներով» (Նոյն):

Գրախօսը կ'անդրադառնայ ֆրանսական գրականութեան մէջ զարգացած «գիւղագրութեան» (ինչ որ կ'ընէր արդէն Զօպանեան, մատնանշելով մէկ կողմէ Տօտէի, միւս կողմէ Միսթրալի պարագաները) եւ անոր կապուած «իրապաշտութեան», կ'անցնի հայ գրականութեան եւ կ'ոգեկոչէ Թլկատինցին, Զարդարեանը, Օշականը, ի հարկէ դանդաղելով այդ գրականութեան ժխտական կողմերուն վրայ:

Սակայն ինչպէ՞ս բացատրել այդ գրականութեան, մանաւանդ Համաստեղի գործին «տարածումը», այսինքն՝ անոր գտած ընդունելութիւնը: Բալուեան կը ջանայ պատասխանել, ըսելով որ արմատախիլ ժողովուրդի մը համար ինչ որ հայրենիքէն կու գայ «սրտագին» է, «Համաստեղի բերած նիւթն ալ դարձաւ նըշխար մը, որ անհետանալու մօտ եղող սերունդ մը միայն կրնայ ոգեւորել» (խմ՝ հին սերունդը): Ապա՝ կայ Համաստեղի «դիւրըմբռնելի ... ժողովրդական լեզուն՝ որ հասկնալի է ամենատարրական զարգացումի տէր մարդոց իսկ» (Նոյն, 84): Սակայն, Բալուեան կը նկատէ որ Համաստեղի գործը արուեստի գետնին վրայ թերի է: Չի վարանիր գրելու, որ «իր սերունդէն Նարդունի մը, Կաքաւեան մը, Եղիշէ Այվազեան մը, միշտ արուեստի գետնին վրայ, շատ աւելի գերազանց կը գրաւեն, քան թէ Համաստեղը, քանի որ ինքնին արտայայտութեան բացառիկ կերպը, ձեւապաշտութիւնը խորքն իսկ է արուեստին» (Նոյն): Դիտել տանք միայն որ յիշուած նորերէն միայն Նարդունի հրատարակած է հատոր մը, ան ալ հէքեաթներու «Ալպոմ»ը: Տեղը չէ այստեղ խնդրոյ առարկայ դարձնելու Բալուեանի վերջին հաստատումը ըստ որում «ճշմարիտ արուեստագէտի մը համար ՆԻՒԹԸ երկրորդական արժէք ներկայացնող տարր մըն է, էականը իր մօտենալու կերպն է, ուրիշ բառով՝ արուեստը» (Նոյն, 85):

Գրախօսութեան աւարտին, Բալուեան դիտել կու տայ որ երբ Համաստեղ «գիւղէն քաղաք կը ցատքէ... անմիջապէս կը զգանք թէ որքա՜ն խեղճուկ է ան ու տակաւին որքա՜ն հասուննալու կարօտ» (Նոյն): Գրախօսին ռազմավարութիւնը յստակ է. արուեստը քաղաքային բնոյթ ունի եւ Համաստեղի քաղաքային գրութիւնները չեն գոհացներ արուեստին պահանջքները: Արդ՝ գիւղ/քաղաք հակադրութիւնը կը կրէ իր մէջ հայրենիք/գաղթաշխարհ հակադրական զոյգը, եւ Բալուեան ի հարկէ կը հակի դէպի քաղաքային արուեստը եւ արդէն «Զուարթնոց»ն ալ կ'ուզէ ամէնէն առաջ ըլլալ «երիտասարդներուն» բոյնը...

Աւելի քան երեսնամեակ մը ետք՝ Համաստեղի նամակը կը պատասխանէ գրախօսին: Մեր ձեռքին տակ չունինք Բալուեանի գիրը, վստահ ալ չենք որ «Զուարթնոց»ի մէջ վերստին անդրադարձած է Համաստեղի գրականութեան: Արդեօք Բալուեան իր կարծիքը փոխա՞ծ է, անկարելի չէ. Համաստեղի նամակը կրնայ ատիկա թելադրել: Արդեօք միայն յիշողութեա՞մբ Համաստեղ կը վերարտադրէ այդ բանավէճը, թէ ձեռքին տակ ունի Բալուեանի գրութիւնը. «Ինչպէ՞ս մէջտեղ եկաւ»ը երկդիմի դարձուածք մըն է: Յամենայն դէպս՝ եթէ կը յիշէ ազգայինն ու համամարդկայինը (ծանօթ բանավէճը), ապա զանց կ'առնէ արուեստի խնդիրը, հարցը կը փոխադրէ աւելի աւանդութեան ու ժառանգութեան գետնին վրայ, ատոնք անհրաժեշտ նկատելով նոր գրականութեան եւ ներառելով «Հայաստանի գրականութիւնը»: Շահեկանը այն է անշուշտ, որ «Աքսորական Թափառումներ» յոգնակի դարձուածքով Համաստեղ թերեւս նկատի ունի ոչ միայն սովետական շրջանի աւանդութեան հերքումի քաղաքականութիւնը, այլեւ... սփիւռքեան ըմբոստութիւնները հայրերուն դէմ:

Բալուեանի արխիւին մէջ պահպանուած են միայն այս երկու երբեմն չափազանց դժուար կարդացուող նամակները, որ արտագրեցինք ինչպէս որ են, չնչին կէտադրական միջամտութիւններ կատարելով հոս-հոն:

Ա.

Մայիս 23 1963

Սիրելի Բալուեան,

Ստացայ ձեր Ապրիլ 9ի նամակը նաեւ ներփակ փոխարժէքը ձեզի ղրկուած երեք շարք «Սպիտակ ձիաւոր»ներու[8]: Արդէն երկու առաջ փոստին յանձնեցի երեք օրինակ «Անձրեւը»: Իմ մօտ մի քանի հատ մնաց միայն: «Աղօթարան»էն[9] ունիմ մէկ օրինակ միայն: Կրնաք ապսպրել Պէյրութի ճեմարանէն, եթէ պէտք ունիք: Ինչպէ՞ս մէջտեղ եկաւ ձեր այն օրերուն մէկ յօդուածը իմ «Անձրեւ»ի հրատարակութեան առթիւ: Կարծեմ իմ կողմէ եղած ակնարկութենէ մըն էր, ըսելու, որ ինծի հետ նաեւ ուրիշներ ալ ծանօթ են իմ գրականութեան հանդէպ ձեր ունեցած կարծիքը [sic]: Թէ ի՞նչ որ բան պիտի ըսէք եթէ «Զուարթնոց»ին մէջ նորէն անդրադառնայիք իմ գրականութեան: Այն օրերուն շատ երիտասարդ էիք, ինչպէս կ'ըսէք, եւ դեռ նոր կը մտնէիք գրականութեան մէջ: Կը դժուարանամ ըսել, որ դրդապատճառներով առաջնորդուեցաք, ինչ որ գրականութեան ծառայութեան մէջ նոր մտնողի մը համար լաւ բան չէր: Այլ պիտի ըլլար անշուշտ եթէ ընթացք տայի աշխատակցելու ձեր ծրագրած նոր թերթին[10]: Ես որեւէ հաշիւ չունէի: Մինչեւ հիմա ալ այդպէս եղած է իմ վերաբերումը երբ կը դիմեն ինծի աշխատակցելու համար: Այդ դիմողները երբեք հաշիւ չեն ըներ, որ իմ օրուայ հացի աշխատանքն ունիմ ու քիչ ժամանակներ է որ կ'օգտագործեմ գրականութիւն ընելու:

Ինչպէ՞ս թէ «Պահածոյ» գրականութիւն[11]: Այդ մտայնութիւնը նոյնպէս գործ ունէր ձեր շատ ջահել շրջանին: Որեւէ ձեւի գրականութիւն կամ արուեստ, ըլլայ ազգային թէ, այսպէս կոչուած, համազգային, աւանդօրէն որպէս ժառանգութիւն կու գայ: Ճարտարապետութիւնը ինչքա՜ն արդիական՝ միշտ ալ պահած է աւանդական գծերը: Նոյնքան ուժեղ է ֆրանսական գրականութեան աւանդութիւնը Փրուսթի եւ Վալերիի մէջ: 1915էն յետոյ մեր սերունդը ուզեց ոչ միայն տէր դառնալ յանկարծ կտրուած ժառանգութեան մը այլեւ գրականութեան յանձնել: Չհասկցայ ո՞րտեղէն «գիւղագիր» անունը. երբ գաւառը եւ գաւառի գրականութիւնը կար եւ հոն էր հայ ժողովուրդը իր բարեմիտ աւանդութիւններով. եւ մենք ուզեցինք որ այդ ժողովուրդը ապրի եւ շնչէ[12]: Եթէ կայ այդ շունչը ուրեմն ապրող գրականութիւն է: Ինչ ձեւի մէջ ալ մտնէ մեր վաղուայ գրականութիւնը այդ ժառանգութիւնը անհրաժեշտ է: Բոլոր Աքսորական Թափառումներէն յետոյ, այժմ Հայաստանի գրականութիւնը նոյն աւանդութեան կը վերադառնայ եւ արդէն ստեղծագործութիւն կը գտնենք:

Կը գրեմ այս ձեզի հետ հետաքրքրական զրոյց մը ընելու համար միայն, անձնական նամակի մը սահմաններուն մէջ[13], այլապէս խենթ բան է իմ կողմէ յիշել դեռ տարիներ առաջ գրուած յօդուած մը: Ինչպէս ըսած եմ, իմ գրականութիւնը երբ մամուլին կը յանձնուի իմը ըլլալէ կը դադրի եւ ոեւէ մէկը կատարեալ իրաւունքը ունի իր ուզած ձեւով մօտենալու:

Յաջողութիւն ձեր աշխատանքներուն՝

սիրալիր բարեւներով
Համաստեղ

Յ.Գ. Ճիշդ է որ նախկին Փարիզը չէ մնացեր:

3 «Անձրեւ»ներու գինն է 9 տոլար: Դուք կը վճարէք 7 տոլար: Կրնաք զեղչել եթէ կարծէք որ շատ է:

Բ.

[Պոսթըն, 19 Օգոստոս 1963][14]

Սիրելի Բալուեան,

Կ'ուզեմ մի քանի տող գրել ըսելու համար, որ Ֆիլատելֆիա, Ազնաւուրեանէն ստացեր եմ 7 տոլարը: Շնորհակալութիւն: Երեք շաբաթ արձակուրդ ունէի եւ կը կարծէի որ պիտի կրնամ գրական աշխատանք ընել: Արձակուրդները այնքան շուտ կ'անցնին եւ արդէն երեք օրէն գոր-

●►

ԱՒԳՈՒՍՏ ՍՏՐԻՆԴԲԵՐԳ

(1849-1912)

Գրեց՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Շուէտացի թատերագիր Աւգուստ Ստրինդբերգը, գրել է աւելի քան վաթսուն թատերախաղ, որոնցից միայն երեսունն է բեմադրուել գրողի հայրենիքում. իսկ միջազգային բեմերում դիտուել է դրա մէկ երրորդը: Հակառակ այդ անտեսման, արդի թատերագրութեան արտայայտչաձեւերի հարստացման մարզում, Ստրինդբերգը համարւում է ռահվիրայ եւ մեծապէս ազդեցիկ դեր է կատարել: Առանց Ստրինդբերգի, գրականութեան, շարժանկարի ու բեմական արուեստի եզակի դէմքերից՝ Ինգմար Բերգման, դըժուար թէ իրեն հարազատ արտայայտչաձեւը գտնել կարողանար: Նմանապէս անուանի բազմաթիւ թատերագիրներ՝ Իւջին Օ'Նիլ, Լուիճի Փիրանտէլլօ, Թէնսի Ուիլըմզ, Էօժէն Իոնէսքօ, Արթուր Ադամով եւ այլն, խորապէս ազդուած ու ներշնչուած են նրանից: Ի դէպ վերջինս Ստրինդբերգի մշակած թատրոնի մասին ֆրանսերէն մէկ մենագրութիւն է հրատարակել(1): Կարճ՝ արդի թատրոնի զարգացման ընթացքն անկարելի է ըմբռնել առանց Ստրինդբերգի: Նրա դերն այնքան էական է եղել իր ժամանակի եւ մեր օրերի թատրոնի համար, որ անկարելի է այն անտարբերութեան մատնել: Այս փաստը, ամէն մի լուրջ թատրոն ու թատերական գործիչ ստիպուած է ընդունելու այսօր:

Աւգուստ Ստրինդբերգը ծնուել է Սթոքհոլմ՝ երկու ամիս ծնողների ամուսնութիւնից յետոյ: Հայրը՝ Կարլ Օսքար Ստրինդբերգ, փոխադրամաւերի հիմնարկի ներկայացուցիչն էր. իսկ մայրը՝ Նորա, նրա աղախինը: Գրել է սկսել քսան տարեկանից: Ժամանակին նրա թատերախաղերից մէկը դուր է գալիս Շուէտի Շառլ ԺԵ.-ին: Արքան մի համեստ կրթաթոշակ է յատկացնում նրան սակայն, դահակալի մահուան բերումով, այն ընդհատւում է շուտով: Երիտասարդ Աւգուստը ստիպուած պաշտօն է ստանձնում Արքայական գրադարանում, ուր եւ սովորում է չինարէն ու զբաղւում չինական թատերական գրականութեան ուսումնասիրութեամբ: Ապրել ու աշխատել է նաեւ՝ Ֆրանսա, Գերմանիա, Զուիցերիա, Դանիա, Անգլիա: Եղել է Փօլ Գոկէնի, Էտուարտ Մունկի եւ Նիցչէի մտերիմը: Ամուսնացել է երեք անգամ: Երկրորդ անյաջող ամուսնութիւնից յետոյ, միաժամանակ փակուել է հոգեբուժարանում: Ունի մեծ թուով բանաստեղծութիւն, պատմուածք, վէպ, օրագրութիւն, կենսագրութիւն: Զբաղուել է նաեւ գաղտնագիտութեամբ (օգիւլթ), նկարչութեամբ ու լուսանկարչութեամբ: Արուեստի, թատրոնի ու բնագանցութեան մասին եւս, գրել է տեսական գրութիւններ՝ «Նոր Արուեստներ, կամ Պատահականութեան դերը գեղարուեստական ստեղծագործութեան մէջ» (1894), «Բաց Նամակ՝ Մտերմիկ Թատրոնին» (1908), «Կապոյտ Գիրքը» (1907-1912) եւ այլն:

Ստրինդբերգի առաջին շրջանի թատերախաղերը, պատմական կամ բնապաշտական ոճի են: Մեծածաւալ պատմական դրամաները, ներշնչուած Շէյքսփիրի Անգլիայի պատմութեանը նուիրուած խաղերից, նիւթ ունեն Շուէտի արքաների ու Քրիստինա թագուհու կեանքը: «Գլխաւոր տիպարներին կեանք տալու համար, ես իմ անձնական կեանքից եմ արիւն ու ջիղ փոխ առել»: /.../ «Մինչեւ անգամ պատմական դրամաների մէջ, զուտ մարդկայինն է, որ մեծապէս հետաքրքրում է ու պատմութիւնը հեռանկար է միայն. ոգու ներքին պայքարներն աւելի են համակրանք արթնացնում, քան զինուորների կռիւը, կամ պարիսպների խորտակումը. սէր, ատելութիւն, ընտանեկան ջլատուած կապեր աւելի՝ քան դաշինքներն ու գահերից արտասանուած ճառերը» գրել է նա, այդ դրամաների կապակցութեամբ: Այսօր դասական գործեր են համարւում, նրա բնապաշտական ոճի դրամաները՝ «Հայրը» (1887), «Օր. Ժիւլի» (1889), եւ «Պարտատէրերը» (1888): Դրանք առաջին անգամ խաղացուել են տասնըիններորդ դարի վերջին տարիներում՝ Գոփընհակըն, Պէրլին, ու Փարիզ:

Փարիզ ապրած օրերում, Ստրինդբերգը բնակուել է ռիւ տ'Ասաս ու զբաղուել է գաղտնագիտութեամբ. գրել է իր հոգեկան տագնապներն արտացոլող ֆրանսերէն «Դժոխք» («Ինֆերնօ») (1897) հատորը: Այսուհետ նրա մշակած թատրոնում երեւան է եկել յոյժ ինքնատիպ խորհրդապաշտ եւ էքսփրէսիոնիսթ ոճ՝ «Զատիկ» (1900), «Հարսնութեան Թագը» (1901) եւ այլն: «Դէպի Դամասկոս» (1898-1901) եռագրութիւնը(2), եւ «Ուրուականների Հնչեակ» (1907) թատերախաղերը, այդ տարիներում նորարար ոճով գրուած, արդի թատրոնի ամենանշանակալից երկերից են: Հեղինակը միանգամայն ուրոյն ոճով, յաջողել է բեմ հանել երազ ու ոգեղէն ներհուն աշխարհ: Շօշափել է բեմական լեզուի նոր եզրեր:

1907 թուին Ստրինդբերգը հիմնադրում է իր անձնական «Մտերմիկ Թատրոն»ը (Ինթիմէյթ Թիաթըր) Սթոքհոլմում ուր եւ բեմադրում է իր «սենեկային» երկերի շարքը՝ «Փոթորիկ», «Այրուած տուն», «Ուրուականների Հնչեակ», «Փելիկան» եւ այլն: Մայրաքաղաքում դրանք առանձնապէս չեն գնահատւում: Հակառակ նշմարուած անտարբերութեան, նրա թատերական վաստակը մեծապէս գնահատւում է երկրի սահմաններից դուրս: Ցատկապէս նրանով են հետաքրքրւում իր ժամանակակից միւս թատերագիրներ՝ Իպսէն, Չեխով, Կորքի եւ Պերնար Շօ: Ստրինդբերգի վերջին շրջանի նշանակալից մեծածաւալ թատերախաղերից են՝ «Մահուան պարը» (1900) եւ «Երազախաղ» (1901): Նա իր մասին գրել է՝ «Փնտռում էի Աստծուն՝ գտայ Սատանային»:

Մահացել է ստամոքսի քաղցկեղից, 63 տարեկան հասակում՝ Սթոքհոլմ:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ստրինդբերգի թատերախաղերից հայերէնի է թարգմանուել ընդամէնը չորս վերնագիր՝ «Հայրը»(3), «Սամում»(4), «Ուժեղը»(5), եւ «Օր. Ժիւլի»-ն(6): Առաջին ու վերջին խաղերը մեծածաւալ, իսկ միւս երկուսը բաւականին փոքրածաւալ գործեր են:

Երեք արարով կառուցուած «Հայրը», 1912-1921 տարիներին, բեմադրուել է արեւելահայերէնով Կովկասի թատրոններում, Ամօ Խարազեանի բեմադրութեամբ ու մասնակցութեամբ: Նոյն երկը բեմ է հանուել նաեւ արեւմտահայերէն՝ Կ. Պոլիս 1922ին, Մկրտիչ Ջանանի բեմադրութեամբ ու Աչօ Շահխաթունու խաղարկութեամբ: Վերջինս կատարել է խաղի կեդրոնական տիպարի՝ Ատոլֆի դերը, որ կնոջ չարամիտ խօսքերից աստիճանաբար թունաւորուելով, կասկածելով թէ ինքը չէ իր հարազատ դստեր հայրը, հոգեկան խոր տագնապի մատնուած, վերջապէս զսպիչ քօթանակի մէջ առնուած, խենթանոց է ուղարկւում: Կ. Պոլսի բեմադրութեան մասին, ժամանակին արտայայտուել է Վահան Թէքէեանը՝ «Նոր թատրոնը հայ արուեստի տակ սթիւթիոն»(7) գրութեամբ:

«Սամում»ը բեմադրուել է ընդամէնը մէկ անգամ, 1927ին Երեւանի Պետական Թատրոնի 500րդ ներկայացման ծրագրում, կցուած Յ. Պարոնեանի «Պաղտասար Աղբար»ին, Գերմանիա ուսանած դերասանուհի՝ Արմինէ Ասլանեան-Ցակոբեանի մասնակցութեամբ:

«Ուժեղը» Ստրինդբերգի երրորդ հայերէնի թարգմանուած ու բեմադրուած երկն է: Առաջին անգամ ներկայացուել է Շահէն Սարգսեանի բեմադրութեամբ, 1963ին, Թեհրան: Այն քսան տարի յետոյ՝ «Անջատ սեղաններ» ընդհանուր խորագրի տակ, Սերոժ Միրբեգեանի բեմադրութեամբ, կրկին ներկայացուել է միեւնոյն քաղաքում, կցուած Փիրանտէլլոյի եւ Պարոնեանի մէկ արար խաղերին:

Հին յունական թատերախաղերի կառոյցով ու ծաւալով գրուած, մէկ արար «Օր. Ժիւլի»ն, մինչ օրս հայերէնի թարգմանուած Ստրինդբերգի չորրորդ թատերախաղն է: Այն մնում է չբեմադրուած:

«ՈՒԺԵՂԸ» ԽԱՂԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՑՔԸ զուգահեռ կազմող, սակայն վերջապէս իրար հանդիպող, լռութիւնն ու մենախօսութիւնն են: Դրոյթը սկիզբ է առնում նախ արտաքնապէս հանդիստ՝ փոթորկից առաջ հազիւ զգացուող պրկումով, յետոյ աստիճանաբար, առանց ընդդժումի, հոգեվերլուծական բնոյթ առնելով, ընթացքը թափ ստանալով ջրի պէս եռում, փոթորկում ու կրկին անդորր վիճակի հանելով հանգչում է իր հետ տարբեր որակի լռութիւն բերելով: Այս բոլորը շօշափելու եւ ապրեցնելու համար Ստրինդբերգը օգտագործել է յստակ բառապաշար, պատկերներ, արտաքին ու ներքին գործողութիւն, ռիթմ ու ընթացք:

Թատերախաղի սկզբում եւ վերջում, նոյն տեղը՝ նոյն պատկերը յիշեցնող, լուռ նստած վիճակում Օր. Փ (Y)-ը, տարբեր որակի լռութիւնների մէջ է գտնւում: Սա է խաղի թատերական նուրբ եզրը: Հարկաւոր է որ դերակատարը հանդիսատեսին տարբեր որակի լռութիւններ փոխանցի: Դա է գրութեան մէջ առկախ դրուած խնդիրը:

Խաղի արտաքին կառոյցի մէջ Օր. Փ (Y-)ի նկատմամբ, նկատելի են երեք տեսակի լռութիւն:

ա - փոթորկից առաջ լսելի.

բ - փոթորիկը առաջացնող, յուզող, զարգացնող, ապրեցնող ու հանգստացնող. (այս լռութիւնները Տիկ. Ի (X)-ի ներկայութեամբ նն ստացւում ու մարմին առնում):

գ - փոթորկից յետոյ. (Տիկ. Ի (X)-ի բացակայութեամբ):

«Ուժեղը» գրուել է Փարիզում մեծ համբաւ վայելող Անտրէ Անթուանի բնապաշտական «Ազատ Թատրոն»ի (Թէաթր լիպր) սկզբունքներով: Ժամանակին այս թատրոնի խաղացանկի համար, մի քանի յառաջապահ հեղինակներ յօրինել են կարճ՝ տասնհինգ րոպէ տեւողութեամբ, կտորներ: Խաղի առաջին բեմադրութիւնը տեղի է ունեցել Գոփընհակըն, հեղինակի բեմադրութեամբ, իր հիմնած փորձառական թատրոնում: Մենախօսութիւնը կատարել է Ստրինդբերգի առաջին կինը՝ դերասանուհի Սիրի Ֆոն Էսսէն: Այսուհետ, համբաւաւոր բեմադիրների ու դերասանուհիների կողմից այն բեմադրուել է Եւրոպայի բազմաթիւ անուանի թատրոններում եւ Նիւ Եորք, ուր մեծապէս տպաւորել է երիտասարդ Իւջին Օ'Նիլին: Վերջինս ներշնչուած՝ գրել է «Նախաճաշից առաջ» (1916) մենախօսութիւնը:

Փարիզ

---

(1) A. Adamov STRINDBERG (L'Arche 1955, 1982 Paris).

(2) Le Chemin de Damas — եռագրութեան առաջին խաղը բեմադրուելու է յառաջիկայ՝ 2004-2005 թատերական տարեշրջանում (Նոյ. 19 - Դեկտ. 19) Théâtre National de la Colline - Paris.

(3) Թարգմ. Խ. Թառլանեան. արեւելահայերէն (տպ. 1904, Բաքու):
Թարգմ. Գ. Կառվարենց արեւմտահայերէն (անտիպ):

(4) Թարգմ. Արմինէ Ասլանեան-Ցակոբեան (անտիպ):

(5) Թարգմ. Արբի Յովհաննիսեան:

(6) Թարգմ. Վ. Սուրէնեան (անտիպ):

(7) «Ժողովրդի Ձայն-Ժամանակ» (1922 Մարտ 3, Կ. Պոլիս):

ծի պիտի սկսիմ հացի աշխատանքի համար:

«Զուարթնոց»ը մէկ հոգիով կը տանիս[15]: Աշխատակիցներու պակաս կայ: Գրեթէ դուք է որ կը լեցնէք եւ ես կը զարմանամ, որ կրնաք այդքան շատ աշխատանքներ ընել: Կը հասկնամ: Փարիզահայ մտաւորականութիւնը այժմ նախկինը չէ, որ ես ճանչցայ: Մատի վրայ համրուելիք հազիւ մի քանիներ կան, անոնք ալ իրենց առանձին ճամբան ունին ձիերու վրայ հեծած: Ըսել կ'ուզեմ՝ կը պակսի հայ մտածողութեան ներդաշնակութիւնը: Այդ արդէն նշան է Սփիւռքի քայքայման, ըլլայ Ամերիկայի ըլլայ Ֆրանսայի մէջ: Այդ երկու երկիրներն ալ միշտ ալ սպառնալիք եղած են հայ գաղթականութիւնը իրենց մէջ ձուլելու:

Կը յուսամ լաւ էք եւ կը շարունակէք ձեր գրական աշխատանքները՝

սիրալիր բարեւներով
Համաստեղ

---

(1) «Զուարթնոց», թիւ 2, Մարտ 1929, էջ 72:

(2) Գր. Շահինեան իր մենագրութեան մէջ կը խօսի 1928ին կատարուած շրջապըտոյտի մը մասին, տե՛ս. *Համաստեղ*, Պէյրութ, 1961, էջ 20, առանց մանրամասնութեան: Համաստեղին ուղղուած նամակի մը մէջ թուագրուած 1930 Հոկտեմբեր 27, Զօպանեան կը խօսի Լուվր սրճարանի մէջ հանդիպումի մը մասին, Զարեանի հետ, «մէկ ու կէս տարի առաջ», տե՛ս. *Նամականի*, Երեւան, 1980, էջ 188:

(3) «Զուարթնոց», թիւ 2, Մարտ 1929, էջ 83-85:

(4) «Համաստեղ եւ գիւղը հայ գրականութեան մէջ», տե՛ս. *Դէմքեր*, Բ. հատոր, Փարիզ, 1929: Յօդուածի միակ նօթէն կ'ենթադրուի որ Զօպանեան «Անձրեւը» նկատի չունի:

(5) «Զուարթնոց», Յունուար 1929, էջ 12-15:

(6) Նոյն, էջ 13:

(7) Բալուեանի այս խօսքը ակնարկութիւն մըն է գուցէ Զօպանեանի, որ կը գրէ. «Համաստեղ մեծ նորութիւն մըն է մեր գրական կեանքին մէջ: Ան մերօրեայ մատենագրութեան մէջ կը բանայ գլուխ մը, որ իրն է, ան ստեղծած է եղանակ մը, հայ գիւղացին,- եւ անոր մէջէն մարդկային նակատագիրը,- տեսնելու և թարգմանելու, զոր իրեն պէս ներուժ ու ազդու կերպով մեր մէջ ոչ մէկն ունի այս պահուս»:

(8) Նկատի ունի 1952ի հրատարակութիւնը, Լոս Անճըլըս:

(9) Հատորը լոյս տեսած է Պէյրութ, 1957ին: Համաստեղի այս եւ միւս հատորներուն համար ընթերցողը կը յղեմ Գր. Շահինեանի մենագրութեան:

(10) Բալուեան Համաստեղի աշխատակցութիւնը խնդրա՞ծ է: Ցամենայն դէպս՝ «Զուարթնոց»ի մէջ գրողէն ոչ մէկ գրութիւն տպուած է:

(11) «Պահածոյ» բառը Համաստեղի կողմէ չակերտուած է. մէջբերո՞ւմ է Բալուեանի յօդուածէն, թէ տարածուած կարծիքէ մը: Բալուեանի յօդուածին մէջ նման գնահատում գոյութիւն չունի:

(12) Գաւառի գրականութեան մասին Համաստեղ գրած է ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը, տե՛ս. «Գաւառը եւ Թլկատինցին», «Հայրենիք» ամսագիր, Զ. տարի, թիւ 6-7: Տե՛ս. նաեւ «Պատկերէն կորուստ», «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ», Սեպտ. 1998: Ամբողջական տարբերակը՝ «From Image to Loss, The Writers of Kharpert and Provincial Literature» in *Armenian Tsopk/Kharpert*, ed. R. G. Hovhannisian, Mazda Publishers, 2002, pp. 239-272.

(13) Համաստեղ ստորագրած է այս բառերը, նոյնը ըրած է աւելի անդին:

(14) Այս նամակը թուական չունի, զայն վերականգնած ենք օդանաւագրի կնիքէն:

(15) Յոգնակիէն եզակի, ապա նորէն յոգնակիի անցումները բնագրային են անշուշտ:

■

ԱՒԳՈՒՍՏ ՍՏՐԻՆԴԲԵՐԳ

ՈՒԺԵՂԸ

(DEN STARKARA 1889)

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Տիկ. Իքս (X), ամուսնացած դերասանուհի

Օր. Փիւր (Y), ամուրի դերասանուհի

Մի ՍՊԱՍՈՒՀԻ

(ԲԵՄԸ: - Մի սրճարանի անկիւն՝ կանանց համար: Երկու ճրթագործ երկաթէ սեղաններ, մի բազմոց՝ ծածկուած կարմիր թաւիշով եւ մի քանի աթոռներ: Օր. Փ (Y)-ը նստած է սեղաններից մէկի մօտ: Նրա դիմաց դրուած է կէս շիշ գարեջուր: Կարդում է մի պատկերազարդ շաբաթաթերթ, որը յետոյ փոխում է սեղանի վրայի միւս թերթերի հետ: Ներս է մտնում տիկ. Ի (X)-ը, ձմեռնային հագուստներով, գլխարկով ու կրկնոցով: Ձեռքին կրում է գեղեցիկ զարդարանքներով մի ճապոնական պարկ կամ զամբիւղ):

Տիկ. Ի (X) - Ինչպէ՞ս ես Էմելի սիրելի՛ս: Սուրբ Ծննդի գիշեր, խեղճ ամուրիների նման, մենա՞կ ես մնացել...

(Օր. Փ (Y)-ը հայեացքը թերթից բարձրացնում, գլխի հակումով բարեւում է Տիկ. Ի (X)-ին ու շարունակում է կարդալ):

Տիկ. Ի (X) - Գիտես ես ինձ վատ եմ զգում, քեզ այստեղ՝ սրճարանում մեն մենակ նստած տեսնելով. այն էլ Սուրբ Ծննդի գիշեր: Փարիզ էլ ինձ նոյնքան վատ զգացի: Ճաշարանում հարսանիք էին տօնում... Հարսը նստել երգիծաթերթ էր կարդում, փեսան էլ հիւրերի հետ բիլիարդ էր խաղում: Օ՛յ, օ՛յ օ՛յ, ինքս ինձ ասացի՝ այս ամուսնութեան վերջը բարի լինի: Փեսան հարսանիքի գիշեր, բիլիարդ է խաղում, հարսն էլ՝ դո՛ւ ասա - երգիծաթերթ է կարդում ... Ա՛, դու հիմա մտածում ես այստեղ նոյնը չէ՛ - չէ՞:

(Սպասուհին մի բաժակ շոկոլատ է բերում ու դնում է Տիկ. Ի (X)-ի առաջ: Յետոյ հեռանում է):

Տիկ. Ի (X) - Էմելի գիտես, վստահ քեզ համար աւելի լաւ կը լինէր եթէ դու նրա հետ ամուսնանայիր... յիշում ես, ես առաջինն էի որ քեզ ասացի՝ ների՛ր: Ցիշո՞ւմ ես: Հիմա նրա կինը կը լինէիր եւ քեզ համար տուն ու տեղ կ'ունենայիր... Ցիշո՞ւմ ես անցեալ Սուրբ Ծնունդին որքան ուրախ էիր երբ տօները գաւառում, նշանածիդ ծնողների հետ անց կացրիր: Որքա՜ն գովեցիր ընտանեկան կեանքն ու որոշեցիր հրաժարուել թատրոնից: ...Ա-յո՛, Էմելի սիրելիս, տունն ու տեղը ամէն բանից աւելի լաւ է՝ թատրոնից յետոյ: Եւ երեխաները ...բայց դու դա դեռ չես կարող հասկանալ:

(Օր. Փ (Y)-ը արհամարհական հայեացք է նետում):

Տիկ. Ի (X) - (մի քանի գդալ շոկոլատ է ճաշակում: Յետոյ բացում է իր պայուսակը եւ մի քանի Սուրբ Ծննդեան նուէրներ է հանում): *Տե՛ս փոքրիկներիս համար ինչեր եմ գնել:* (Մի տիկնիկ է ցոյց տալիս): *Սրան տե՛ս: Հա՛, Լիզայիս համար է ... Տե՛ս ինչպէ՛ս է աչքերը գլորում ու գլուխ շուռ տալիս: Տեսա՞ր: Տեսա՞ր: Սա էլ հրացան է՝ Մաջայիս համար է...*

(Հրացանի ծայրին է դնում թելին միացուած խցանը եւ կրակում է Օր. Փ (Y)-ի վրայ: Օր. Փ (Y)-ը սարսափած ետ է քաշւում):

Տիկ. Ի (X) - Վախեցա՞ր: Կարծեցիր ուզում եմ քեզ սպանե՞լ. հը՞: Հոգիդ սիրեմ, այդ ի՞նչ միտք է. զարմանում եմ: Ընդհակառակը՝ դու ինձ պիտի սպանել ուզես: Չէ՞ որ ես քեզ արգելք եմ եղել. գիտեմ, դու դա դեռ չես մոռացել... բայց ես մեղաւոր չեմ: Դու դեռ կարծում ես, ես եմ դաւել որ քեզ Մեծ Թատրոնից հեռացնեն. չէ՞: Բայց ոչ, դա ես չեմ արել: Զուր է. ինչ էլ որ ասեմ, դու չես հաւատալու: Դու քո ուզածը մտածիր, փոյթս չէ: (Պայուսակից հանում է մի զոյգ ասեղնագործ տնային կօշիկներ). *Սրանք էլ իմ սիրելի ամուսնու համար են: Կակաչները ես եմ կարել: Անկեղծ ասեմ՝ կակաչներն ատում եմ, բայց նա ամէն բանի վրայ կակաչ է ուզում...*

(Օր. Փ (Y)-ը իր հեգնոտ ու զարմացած հայեացքը թերթից վեր է բարձրացնում):

Տիկ. Ի (X) - (Ձեռքերը կօշիկների մէջ մտցնելով) *Նայի՛ր, ոտքերն որքան պստիկ են: Նայի՛ր: Երանի նրա սուսիկ-փուսիկ քայլուածքը տեսնէիր: Տնային կօշիկներով նրան չես տեսել. տեսե՞լ ես:*

(Օր. Փ (Y)-ը բարձրաձայն ծիծաղում է):

Տիկ. Ի (X) - Նայի՛ր. ես քեզ հիմա ցոյց կը տամ: (Կօշիկները քայլեցնում է սեղանի վրայ):

(Օր. Փ (Y)-ը կրկին բարձրաձայն ծիծաղում է):

Տիկ. Ի (X) - Յետոյ երբ կատաղում է, ոտն այսպէս գետին է զարկում՝ «Սուրճ եփել էլ չսովորեցին. անպէտք են այս աղախինները: Տէ՛ր, տէ՛ր, տէ՛ր. այս ի՞նչ է. ապուշները ճրագի պատրոյգն անգամ կտրել չեն կարողանում»: Երբ հոսանք է լինում՝ նրա ոտքերը սառում են «Ցրտից տանի. ցո՛ւրտ է: Անիծուե՛ն. վառարանի կրակն էլ է հանգել»: (Կօշիկներից մէկի տակը քսում է միւսի երեսին):

(Օր. Փ (Y)-ը քահ քահ ծիծաղում է):

Տիկ. Ի (X) - Հիմա՛ երբ տուն է հասնում: Սահլուած տնային կօշիկներն է փնտռում, որովհետեւ Մարին՝ դրանք թաքցնում է պահարանի տակ... Օ՛հ, ամօթ ինձ: Նստել ամուսնուս եմ ծաղրում: Մինչդեռ նա լաւն է ու բարի... քեզ նրա նման մէկն էր պէտք էմելի: - Կարելի է իմանալ ինչո՞ւ ես ծիծաղում: Ի՞նչ կայ: Ի՞նչ է պատահել՝ կարեւորն այն է, որ նա հաւատարիմ է ինձ. այո՛, ես վստահ եմ: Ի՛նքն է ինձ ասել... այդ հեգնական ժպիտն ինչի՞ համար է: Ի՛նքն է ասել. իմ Նորվեկիա գնացած ժամանակ, Ֆրէտէրիկը փորձել է իրեն շեղել... կարո՞ղ ես երեւակայել այդ լրբութիւնը (Լռութիւն): *Եթէ տանը լինէի, նման բան փորձէր, աչքերը կը հանէի:* (Նորից լռութիւն): *Բախտաւոր եմ. նախքան բամբասողների բերնից լսելս, ամուսինս ինքն ինձ ասաց...*(Լռութիւն): *Բայց Ֆրէտէրիքը միակը չէր: Թող, ես քեզ բացուեմ: Չեմ հասկանում ինչու. բայց կարծես կանայք բոլորն էլ գժւում են ամուսնուս համար: Կարծում են թատրոնում նրա կարծիքը, դերասանուհիներ վարձելու համար կարեւոր է: Նա վարչութեան մէջ է, չէ՛... չեմ զարմանայ եթէ դու էլ քո հրմայքը փորձած լինես: Միշտ էլ քեզ չեմ վստահել... բայց հիմա գիտեմ, նա քեզնով չի զբաղւում. դու միշտ էլ նրա դէմ մի ինչ որ քէն ես պահել: Ինձ այդպէս է թւում...*

(Լռութիւն. նրանք դժուարութեամբ են իրար նայում):

Տիկ. Ի (X) - Էմելի ինչո՞ւ այս գիշեր մեր տուն չես գալիս: Միայն ցոյց տալու համար, որ քէն չունես. գոնէ իմ դէմ... Չգիտեմ ինչու, բայց ես չեմ կարող վատ ընկերուհի լինել. մանաւանդ քո դէմ: Գուցէ ինձնից վիրաւորուել ես... (մեղմ ձայնով) *... կամ... պատճառը՝ չէ՛, չեմ կարող գուշակել. չեմ հասկանում. չգիտեմ ...* (լռութիւն):

(Օր. Փ (Y)-ը շեշտակի եւ զարմացած նայում է Տիկ. Ի (X)-ին):

Տիկ. Ի (X) - (տխուր) Մեր բարեկամութիւնը շատ զարմանալի էր... Երբ ես քեզ առաջին անգամ տեսայ, սարսափեցի: Այնքան էի սարսափել, որ աչքս քեզնից չէի հեռացնում: Խնդիր չէր թէ երբ կամ ուր՝ ինձ միշտ քո դէմ էի գտնում... Թշնամիդ լինելու համար անզօր էի՝ ընկերուհիդ դարձայ: Բայց երբ, դու սկսեցիր մեր տուն գալ, մեր մէջ խռով ընկաւ: Նկատում էի, որ ամուսինս քո ներկայութեամբ միշտ շփոթւում էր. չյարմարուող հագուստի պէս դա ինձ նեղում էր: Ամէն ջանք գործ դրի, որ նա քո հանդէպ որոշ մտերմութիւն ցուցաբերի, բայց անօգուտ էր. յետոյ դու նշանուելդ յայտարարեցիր ու միանգամից ձեր մէջ, սաստիկ մտերմութիւն ստեղծուեց: Ա՛յդ էր. մտքովս անցաւ թէ դու քո իրական զգացումները նախապէս թաքցնում էիր. յետոյ՝ դրանից յետոյ ի՞նչ եղաւ: Ես քեզ չխանդեցի. տարօրինակ է: Ցիշում եմ, մեր փոքրիկի մկրտութիւնն էր. դու կնքամայր էիր ու ես նրան ստիպեցի, որ քեզ համբուրի: Երբ համբուրեց, դու կարմրեցիր, շփոթւեցիր: ...Այդ վայրկեանին ես ոչինչ չնրկատեցի, ոչ մի բան չկասկածեցի. ոչինչ չմտածեցի մինչեւ ...մինչեւ հիմա ... (Զայրացած ու կատաղած կանգնում է). *Ինչո՞ւ դու չես խօսում: Մինչեւ հիմա մէկ բառ անգամ չես ասել. Թողել ես ես այստեղ մենակ նստեմ, խօսեմ ու խօսեմ: Նստել ես այդտեղ ու մետաքսի բոժոժի պէս, իմ թաքուն մտքերն ես գլլանում. մտքերս ...այո՛, նոյնիսկ կասկածներս... Թող տեսնեմ. ինչո՞ւ նշանդ լուծեցիր: Ինչո՞ւ յետոյ այլեւս մեր տուն չեկար: Ինչո՞ւ այս գիշեր մեր տուն չես գալիս:*

(Օր. Փ (Y)-ը կարծես ուզում է խզել իր լռութիւնը):

Տիկ. Ի (X) - Ո՛չ: Պէտք չկա՛յ խօսես: Հիմա ամէն ինչ ինձ պարզ է: Ուրեմն այդ էր որ դո՛ւ... որ դո՛ւ... դո՛ւ... Հիմա հասկացայ. հիմա եմ տեսնում. հիմա գիտեմ պատճառը: ...Ամօթ: Ես քո հետ նոյն սեղանին չեմ նստի:

(Ապրանքները փոխադրում է միւս սեղանի վրայ):

Ա՛յ թէ ինչու կակաչներ պիտի ասեղնագործէի տնային կօշիկների վրայ. դո՛ւ ես կակաչ սիրում... Ա՛յ թէ ինչու ամառը մենք պիտի... (կօշիկները շպրտում է գետին) *Մալար լճի մօտ անց կացնէինք. դո՛ւ չես սիրում բաց ծովը: Ա՛յ թէ ինչու տղայիս անունը Էսկիլ է, դա հօ՛րդ անունն էր: Դրա համար ես պիտի քո՛ սիրած գոյները հագնեմ, քո՛ սիրած գրքերը կարդամ, քո՛ սիրած կերակուրներն ուտեմ, քո՛ սիրածը խմեմ. ա՛յ ա՛յս շոկոլատը... Ա՛յ թէ ինչու. ո՜հ Աստուած իմ. մտածելն անգամ սոսկալի է. սոսկալի: ...Իմ մօտ ամէն ինչ, ամէն ինչ քոնն է. նոյնիսկ կրքերս: Խնձորի մէջ սողացող, կրծող, իր ճամբան բացող, միջուկը փչացնող, կեղեւից ու սեւ հետքից բացի ոչինչ չըթողնող որդի պէս, քո հոգին սողացել է իմ մէջ: Քեզնից փախչել փորձեցի, բայց չեղաւ: Օձի պէս քո սեւ աչքերով կախարդեցիր ու գրաւեցիր ինձ... Թեւերս բացեցի թռչեմ, բայց վայր գլորուեցի: Ոտքերս կապուած ընկել եմ ջուրը, ... աշխատում եմ լողալ, բայց աւելի ու աւելի խորն եմ սուզւում. խորը, խորը, մինչեւ յատակը, ուր դու հսկայ խեցգետնի պէս՝ դարան մտած, ատամ բացած, ինձ ես սպասում. հասայ, հասայ. հիմա հասայ:*

Ո՛ւհ. ես քեզ ատում եմ, ատում. որքա՜ն եմ ատո՛ւմ: Իսկ դու՝ այդտեղ միայն կարող ես լուռ, սառն ու անտարբեր նստել: Դու ոչ գիշեր ունես ոչ ցերեկ, ոչ Սուրբ Ծնունդ ոչ Նոր Տարի. ոչ էլ փոյթ, թէ շուրջդ ուրախ են թէ տխուր: Դու ոչ ատել, ոչ էլ սիրել գիտես: Կտուցը մկան ծակին տնկած արագիլի պէս, քարացել ես. գիտես զոհերիդ համար ուր եւ որ անկիւնը պիտի դարան մտնես: Կարծեմ գիտես, այդ սեղանը՝ պատիւ քեզ, մկան թակարդ են կոչել. յոյսով թերթում ես թերթերը, որ անճարակ մի մարդ կամ թատրոնից վռնտուած մէկին գտնես... քեզ ճար անելու համար, նստել ու խորտակուած նաւի նաւապետի պէս, կորցրածդ ես համրում:

Խեղճ Էմելի: Գիտես ես քեզ խղճում եմ, դու դժբախտ ես. դժբախտ. չարամիտ, սխալ՝ վիրաւոր գազանի պէս: Դժուար է, բայց պէտք է քո վրայ զայրանամ. վերջապէս դու անզօր ես... Բոլի հետ անցածը ինձ ոչ վնասել... ոչ էլ խանգարել է: Եթէ դու կամ մի ուրիշը ինձ ստիպել էք շոկոլատ խմեմ, վատ բան չէք արել...

(Մի յրիւ գդալ շոկոլատ է խմում, յետոյ ամբողջովին զգաստացած):

Շոկոլատը առողջարար խմիչք է. դեռ աւելին. եթէ դու ես օրինակ եղել թէ ինչպէս հագնուեմ՝ tant mieux*: *Դրա համար հիմա՝ ամուսինս ինձնով աւելի է զբաղւում: Ուրեմն ես շահել ու դու կորցրել ես: Տեսա՞ր ինչեր ես կորցրել: Վստահ յոյս ունէիր որ ես տեղիք պիտի տամ՝ ինչպէս դու. դրա համար հիմա նստել ու ափսոսում ես. իսկ ես ոչ: Գիտես, պէտք չի ստոր լինենք: Ինչո՞ւ իմը պիտի լինէր այն ինչ մի ուրիշը չէր ուզում:*

Ամէն ինչ ասուեց ու լսուեց: Հիմա տեսնում եմ, իրապէս ես եմ ուժեղը... Դու ինձնից ոչինչ չստացար. միայն տուիր: Առակի գողի պէս պիտի ասեմ՝ «Երբ դու արթնացար, ես արդէն քո կորցրածի տէրն էի»:

Տեսա՞ր. ինչի որ դու ձեռք ես տալիս, ամուլ ու փուչ է դառնում: Քո կակաչներն ու կրքերը քեզ սէր չբերին. ինչպէս ինձ բերին: Քո գրողները քեզ ապրելու արուեստը չսովրեցրին. ինչպէս ինձ սովրեցրին: Եւ հօրդ համանուն Էսկիլը քո զաւակը չէ...

Իսկ դու միշտ լուռ ես, լուռ. ինչո՞ւ: Խոստովանում եմ. համոզուել էի ուժեղ ես, քանի որ լուռ ես. բայց պարզապէս կարծես ասելիք չունես ու միտքդ է պարապ:

(Վեր է կենում եւ գետնից վերցնում է կօշիկները):

Հիմա ես տուն եմ գնում ու կակաչները հետս եմ տանում: Քո կակաչները: Դու դժուարանում ես ուրիշներից դաս առնել. դժուարանում ես կռուել, խոնարհուել եւ չոր եղէգի պէս կոտրւում, փշրւում ես:

Շնորհակալ եմ Էմելի, յատկապէս ինձ տուածդ դասերի համար: Շնորհակալ եմ նաեւ, որ ամուսնուս սիրել սովրեցրիր: Հիմա ես տուն եմ գնում. նրան սիրելու:

(Գնում է):

Թարգմանեց՝ Արբի ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

1963 *Թ., Թեհրան*
(*վերանայուել է* 1983 *եւ* 2004 *թուերին, Փարիզ*)

Թարգմանութեան համար հիմք են ծառայել՝

— *Elizabeth Sprigge-ի* (1955)

— *Arvid Paulson-ի* (1960)

— *Michael Mayer-ի* (1964) *անգլերէն թարգմանութիւնները:*
(*Համեմատուել է նաեւ ֆրանսերէն թարգմանութեան հետ*):

(*) tant mieux - (ֆր.) աւելի լաւ:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
ԱՆՏԻՊ ՆԱՄԱԿԸ ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻՆ

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1937ին Յակոբ Օշական սրտի ծանր տագնապ մը կ'ունենար, որուն հետեւանքով բժիշկները իրեն կ'արգիլէին օրական մէկ ժամէն աւելի աշխատիլ: Այդ արգելքը եղած է իր յառաջ քաշած պատրուակը՝ «Մնացորդաց»ի չորրորդ գիրքը, պայմանականօրէն «Դժոխք» կոչածը չգրելու եւ վիպաշարքը անաւարտ ձգելու համար: Եղած են անշուշտ շատ աւելի ծանրակշիռ, գրակա՛ն պատճառներ, քան սոսկ առողջականը, որոնք կանխած են այդ ծրագրին լրումը:

Բայց այդ տագնապին անմիջական հետեւանքներէն այն եղած է, որ Օշականի հայրենակիցներու հրաւէրով, անուանի գրագէտը կազդուրման համար Երուսաղէմէն մեկնած է Փարիզ, ուր մնացած է քանի մը ամիս: Այդ միջոցին, ինչպէս կը պարզուի ստորեւ հրատարակուող անտիպ նամակէն, Հոկտեմբեր 1937ին քանի մը օրով այցելած է Մարսէյլ, ուր հանդիպած է Հարաւային Ֆրանսայի Թեմի առաջնորդ Գարեգին Եպիսկ. Խաչատուրեանին (1880-1961) որ նոյն տարուան Յուլիս 28ին Հարաւային Ամերիկայի Հայրապետական Պատուիրակ նշանակուած էր՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խորէն Ա.ի կոնդակով: Ինչպէս կը տեսնենք այս նամակի վերջաւորութենէն, Գարեգին Եպիսկ. (Նոյեմբեր 1937ին արքութեան տիտղոս ստացած) դեռ կը սպասէր Երուսաղէմի Պատրիարք եւ Արմաշի իր դասընկերներէն Թորգոմ Արք. Գուշակեանի կարգադրութեան՝ վարդապետ մը ուղարկելու, որպէսզի կարենար մեկնիլ իր նոր պաշտօնավայրը: Սպասումը պիտի երկարէր եւ դեռ նոր Ապրիլ 1938ին Գարեգին Արք. Խաչատուրեան կը ժամանէր Պուէնոս Այրէս, սկսելու համար պաշտօնավարութեան բեղմնաւոր 12ամեակ մը, որ մինչեւ այսօր գնահատանքով յիշուած է այդ ժամանակաշրջանի վերապրող դերակատարներէն:

Օշականի եւ Խաչատուրեանի ծանօթութիւնը շատ հին էր: Երեք տարիով աւելի մեծ եկեղեցականը անոր դասընկերը եղած էր ապագայ վիպասանին Արմաշի մէջ անցուցած ուսումնական կարճատեւ շրջանին: 1901-1914ին եւ Զինադադարի ժամանակաշրջանին, հաւանական է որ ծանօթութիւնը զարգացած ըլլայ այլ առիթներով, որոնց մասին տեղեկութիւն չունինք: Սակայն, Օշականի Պոլիսէն վերջնական մեկնումէն ետք, այս հանդիպումը առաջինն էր: Այս նամակէն զատ, որուն ձեռագիր բնագիրը կը պահպանուի Երեւանի Եղիշէ Չարենց Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ (Յակոբ Օշականի ֆոնտ, Թղթապանակ 88) եւ զոր կը հրատարակենք նոյնութեամբ, յայտնի չէ, եթէ այլուր պահպանուած են ուրիշներ: Կ'ենթադրենք որ հանգուցեալ եկեղեցականի արխիւին մէջ, որ պէտք է պահպանուած ըլլայ Պոլսոյ Պատրիարքարանը (ան 1950-1961ին եղած է այդ նուիրապետական աթոռին գահակալը), թերեւս գտնուին Օշականի պատասխանը եւ այլ առնչակից վաւերաթուղթեր:

Որոշ տեղեկութիւններու համաձայն, Պատրիարք ընտրուելէ ետք Պուէնոս Այրէսէն փոխադրուելով Վոսփորի ափերը, Գարեգին Արք. ծրագրած էր իր հարուստ գրադարանը Արժանթին ձգել: Այդ ծրագիրը չիրականացաւ, մեզի անյայտ պատճառներով: Հետեւաբար, «Մնացորդաց»ի իր օրինակները հաւանաբար Պոլիս են, ու թերեւս կը պարունակեն՝ Օշականի մակագրութենէն զատ, նաեւ իր թղթակիցէն նշումներ, ինչպէս եւ այն «գաղտնիք»ին բացայայտումը, թէ արդեօք վերջինս կարողացա՞ծ է ժամանակն ու շունչը ամբարել՝ ընթերցումը աւարտելու համար: Յիշենք, որ ի շարս այլ գրական գործերու, Գարեգին Արք. նաեւ եղած է «Նարեկ»ի արեւմտահայերէն երրորդ թարգմանութեան (1926, բ. տիպ՝ 1948) հեղինակը:

Շրջանի մը մէջ, ուր «Մնացորդաց»ի Գահիրէի ձախաւեր հրատարակութիւնը յաջողած էր ամրացնել անմատչելիութեան առասպելը եւ ուր վիպաշարքին գրական արժէքը թեր ու դէմ կարծիքներ ստեղծած էր, շահեկան է այսօր կարդալ վերջին արմաշականին՝ Խաչատուրեան Արք.ի այս նամակը, ուր գիրքին սկզբնական աւելի քան 100 էջերը «անձանձրոյթ ու հաճոյքով կարդալը» կը հաղորդէ, ինչպէս եւ քանի մը այլ նկատողութիւններ: Հակառակ երբեմն մանուածապատ ու հնաբոյր երեւոյթին, նամակը նաեւ հետաքրքրական ընթերցում մըն է պարզապէս որպէս ոչ այնքան հեռու անցեալի գրողական ոճի նմոյշ:

* * *

Նիւ Ճըրզի

8 Ն[ո]յ[ե]մբ[ե]ր 1937, Մարսէյլ

Սիրելի Օշական,

Իբր «փիլիսոփայի գլուխով կաղա՞մբ», թէ կաղամբի գլուխով փիլիսոփայ –երկուքէն ալ կ'անցնի յաճախ մարդկային խե՞ղճ գլուխը– ըրի սկզբնաքայլը «փոքր կուշտ» (մեր լուսահոգի հօր՝ Դուրեան Ս[րբազան]ի բացատրութիւնն է) *Մնացորդաց*-իդ մէջէն մինչեւ 104 էջ: Ըրի ասի՝ գրեթէ առանց շունչ առնելու, զի համէն զատ՝ մերթ շա՜տ երկար հատուածներն ալ հազիւ ժամանակ կու տան բռնըւած շունչին քիչ մ'ազատութիւն շնորհելու:

Այդ ի՜նչ նրբազնին դրսեւորումներ ներքին ապրումներու՝ որոնք կը քակուին՝ թել առ թել՝ ամէնէն ծածուկ ու պատկառուկ հոգիներէն եւ թանձր քօղերու տակէն՝ ուր աչքի շատ քիչ սլաքներ կարող են թափանցել: Նաեւ ի՜նչ գունագեղ վրձնումներ հազիւ կռահելի, կամ նոյն իսկ չկռահուած արտայայտութեանց, ձեւերու եւ տարազներու՝ որոնցմով վիպային տռամները կը հիւսուին կամ կը հինւին:...

Բայց դեռ *ծայրն ենք ծրարոց* Մնացորդաց-իդ, որպէսզի աւելի բան մը ճարտարաբիմ ըսել: Խորանա՜լ հարկ է, - ինչպէս դու խորաչափեր ես· ափերէն հեռո՜ւ, բացը ծովուն: Եւ ես ատոր քաջութիւնը կը թուի թէ պիտի ունենամ:

Եւ գիտե՞ս ո՛ւր է գաղտնիքը ատոր: Այն խորունկ համակրանքին մէջ՝ զոր ստեղծեց նա [sic] մեր քանի մ'օրուան մտերմութիւնը. առանց զանց ընելու կաղամբագըլուխն ունենալու՝ հաղորդուիլ շա՜տ խըտացած եւ զուգէ մերթ խրթնացած արժէքին Մնացորդաց երկունքին: Այս անգամ իսկապէս փիլիսոփայի մը գլուխը՝ մերկացած իր կաղամբի լայն ու ոլորուն փաթոյթ-թերթերէն –որոնցմէ ներս ալ թերեւս դժուար չըլլայ յիմարութենէն վեր իմաստութիւն մը տեսնելու– պիտի կրնար բերել իր ըմբռնողի գնահատանքը:

Բայց սա «կախարդ» ժամանա՜կը, որուն կը լծակցի երբեմն առողջութիւնը, երբեմն ալ յիմարութեանց կամ պարապութեանց տաղտուկը, պիտի թողո՞ւ որ բաւար ու չլմնցած հատորներդ *ուտեմ* մարգարէի մը անյագութեամբ՝ Հոգիէն ներշնչուած, - տեսնենք: Ըսի արդէն թէ՝ քաջութիւնը պիտի ունենամ:

«Շնորհակալ եմ»՝ չըսի, հաստատել բացատրութիւն մը գործածած ըլլալու երկիւղէն: 104 էջ անձանձրոյթ ու հաճոյքով կարդալը կարծեմ կ'արժէ հազար շնորհակալութիւն, մանաւանդ երբ ան իր հետ կը բերէ ախորժակը՝ ուտելու ամբողջը մանրամանր՝ եզեկիէլեան տոմարին նման:

Քեզի հետ կամ քեզմէ վերջ հասած կ'ըլլան անշուշտ ընդ սօսեաւ նկարները, սօսանուէր –քիչ մըն ալ նարնջանուէր– քաղցր յիշատակներով՝ ո՛չ երկար ապրանքի ցոլքեր:

Ընդունած եմ Ս. Պատրիարքի պաշտ[օնակա]ն նամակին հետ նաեւ կոնդակը՝ ներակտուր փոքրիկներու ծնողաց ուղղըւած: Բայց այդ ի՜նչ կոնդակ է: Կաղամբագլուխ փիլիսոփաներ կամ փիլիսոփայագլուխ կաղամբներ ի՜նչ հասկնան անկից: Սրբազանը ինքը աւելի կարճ ու գեղեցիկ օրհնագիր կրնար դրկել: Ըսենք ճաշակի խնդիր մը, կամ... աւանդութեան:

Նամակին տակ նշեր էր թէ «յաջորդիւ» պիտի գրէ վարդապետի մասին: Ի սէր Աստուծոյ եւ այս ժողովուրդին, ըսէ իրեն որ շատ բարակ չմանէ եւ զիս դժուարին կացութենէ մը ազատէ: Կարեւոր է որ վարդապետը հոս ըլլայ իմ մեկնելէս առաջ: Եւ ես մինչեւ տարեվերջ միայն կրնամ մնալ:

Համակրալից սիրով
աղօթարար
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊՍԿ.

Մոռցայ առողջութիւնդ հարցնելու: Բայց վստահ եմ թէ մտահոգուելու բան չկար:

ARMENIE : PASSION

Entretien avec Dominique de Williencourt

Violoncelliste-compositeur, «au style incomparable, d'une densité et d'un raffinement extrême» (Pierre Petit, Le Figaro), *Dominique de Williencourt a été le disciple d'André Navarra, Philippe Muller, Marcel Bardon et Mstislav Rostropovitch (deux Premiers Prix au Conservatoire de Paris et lauréat du Concours Rostropovitch). Il a obtenu le Grand Prix de l'Académie du Disque, a été invité au jury du Concours International de quatuor à cordes des Chostakovitch 2004 à Moscou et a donné des concerts sur les scènes internationales dans plus de quarante pays. Chevalier de l'Ordre National du Mérite, il enseigne au Conservatoire Supérieur de Paris - CNR. Directeur musical de l'Association «Pour que l'Esprit Vive», D. de Williencourt a initié un lieu de résidence d'artistes à l'Abbaye de La Prée (Indre), ainsi que des Rencontres musicales. Il organise chaque année la Croisière du 3ème Millénaire qui réunit Barbara Hendricks, José Van Dam, Teresa Berganza, le Quatuor Borodine, Marilyn Horne, Marie-France Arakélian...*

Avec son «violoncelle de soie et de velours...» (Pierre Petit, Le Figaro), *un Gagliano de 1754, il trouve inspiration, sérénité, recul et énergie dans des contrées telles que l'Arménie, le Sahara, l'Inde, le Yémen pour composer ses œuvres.*

* * *

- Quelles sont les raisons qui vous ont mené en Arménie ?

- Après le tremblement de terre qui a ébranlé le nord de l'Arménie le 7 décembre 1988, j'ai été invité par la Croix Rouge française pour donner des concerts et apporter un peu le poésie et de musique dans ce pays une nouvelle fois meurtri.

- Vous avez composé une très belle pièce intitulée «Etchmiadzine et le Mont Ararat» parue sous le label EA Records (voir ci-dessous discographie). **Quelle en a été l'inspiration ?**

- J'ai été très vite conquis par le peuple arménien et la chaleur de son accueil. Après mes concerts, j'étais invité chez de nouveaux amis. Nous ne nous comprenions pas toujours, à cause de la langue, mais le plus simple était de parler en musique. Ainsi, j'ai très souvent improvisé avec différents musiciens et j'ai pu m'initier à la culture arménienne. De plus, j'ai été très impressionné par les chants sacrés entendus dans certains monastères et, bien sûr, à la Cathédrale d'Etchmiadzine. J'ai essayé de transcrire au violoncelle ces impressions et cette ambiance de recueillement si profond et si intense. Les œuvres de Komitas m'ont également permis d'approcher la culture arménienne dans ce qu'elle a de plus beau.

- Pourquoi avoir décidé d'exécuter cette même pièce en rappel à chacun de vos quatre concerts donnés en avril dernier à la Sainte Chapelle où vous interprétiez l'intégrale des «Suite pour violoncelle seul» de J.S. Bach ?

- Les thèmes choisis dans cette pièce sont nostalgiques. C'est le sentiment qui m'envahit après avoir interprété les Suites de Bach. J'ai voulu aussi rendre hommage au peuple arménien éprouvé par le temps et l'histoire.

- Pour illustrer le livret accompagnant votre récent enregistrement des «Suites pour violoncelle» de Bach, vous avez choisi, entre autres, des photographies où on vous voit jouer du violoncelle au seuil de la chapelle de Karmravor, devant les monastères de Sanahin et de Saghmosavank, ainsi qu'à l'église d'Amberd. Quelles sont les raisons de ce choix ?

- Je parcours le monde avec mon violoncelle, mais quelques endroits m'ont profondément marqué. Certaines pièces sont mieux adaptées au lieu choisi que d'autres. En ce qui concerne les Suites de Bach, il est nécessaire de trouver un lieu propice à la réflexion, un lieu de solitude sûrement porteur de spiritualité, comme le sont les monastères arméniens.

- Votre épouse et vous-même avez créé une association de soutien à l'Arménie. Pouvez-vous en dire plus à ce sujet ?

- Nous sommes retournés en Arménie en 2003 avec nos trois enfants. Nous avons visité une grande partie de ce merveilleux pays, et, une fois encore, nous avons été bouleversés par les conséquences du séisme. Mon épouse* a donc décidé de créer une association en partenariat avec notre village en banlieue parisienne «Soisy pour Kéghassar en Arménie», sous le parrainage de la municipalité, afin d'aider en priorité les enfants démunis qui n'ont pas eu la chance des nôtres. Je dois dire que, malgré leurs traumatismes et leur grande pauvreté, les villageois victimes du tremblement de terre, comme ceux de Kéghassar, forcent l'admiration par leur dynamisme, leur sens aigu de la fête et de l'hospitalité.

Propos recueillis par
Angèle KAPOIAN

* *Guillemette de Williencourt, sculptrice, dirige non seulement l'association mais a également offert, en 1991, à la ville de Rantchpar (plaine de l'Ararat), ses sculptures taillées sur place, représentant des Arméniens.*

DISCOGRAPHIE SOMMAIRE
DE DOMINIQUE DE WILLIENCOURT

WILLIENCOURT, Etchmiadzine et le Mon Ararat, 2004. Editeur : EA RECORDS : Européart, 68 rue du Château des Rentiers, 75013 Paris. europeart@club-internet.fr

BACH, Six Suites pour violoncelle, 2004. Editeur : EA RECORDS

DVORAK, Concerto, BRAHMS, danses hongroises 5 et 6, 2002, Savaria Symphony Orchestra. Editeur : Disques TRITON (INTCM 527982)

SAINT-SAENS, concerto n° 2 pour violoncelle et orchestre et suite opus 16 pour violoncelle et orchestre, 1998, Orchestre Philharmonique de Monte-Carlo. Editeur: Disques ARION (ARN 68347)

BRAHMS - BEETHOVEN, double et triple concerto, 1998, Philharmonie de Lorraine, avec Gérard Poulet et Emile Naoumoff. Editeur : Disques ARION (ARN 68431)

BRAHMS, Les trois sonates, 1997, avec Emile Naoumoff, piano. Editeur : Disques Pierre Vérany (PV797021)

PROKOFIEV - MIASKOVSKI, Sonates, 1995, avec Jean-Pierre Armengaud, piano. Editeur : Disques CIRCE-ADDA (87127 LD)

FLORENTZ - LANCINO - BACRI - WILLIENCOURT, 1993, Williencourt, Oeuvres pour violoncelle seul. Editeur : Disques TRITON (INTCM 527982)

Pour plus de renseignements, consulter le site : www.de-williencourt.com

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83 rue d'Hauteville 75010 Paris — Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5

MARDI
5 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.039

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.039

EDITORIAL

IL Y A DU PERVERS DANS CE JEU

On parle énormément de l'adhésion de la Turquie ces jours-ci. Tout le monde s'y met. Il n'y a pas d'absent. Pourtant le vrai problème semble être ailleurs. La Turquie est en train de jouer un rôle, tout autre que son adhésion. Il sert de tremplin pour la Constitution européenne, principalement en France.

En effet, ces dernières semaines on avait la nette impression que l'ordre du jour de la politique française n'était autre que l'adhésion de la Turquie.

Pourquoi ?

Pour une raison tellement simpliste, qu'elle en devient dérangeante.. Car, le vrai problème concerne la Constitution européenne et il s'agit de faire le nécessaire pour éviter une réponse négative à cette Constitution, en automne 2005 en France, au moment du référendum. Or les turcosceptiques comme on vient de baptiser les opposants à cette entrée, restent persuadés qu'un oui à cette Constitution ouvre définitivement la porte à la Turquie, alors que la vraie porte va s'ouvrir à demi le 6 octobre et définitivement le 17 décembre, si aucun chef d'Etat n'ose y mettre son véto.

La France, dans sa grande majorité politique et publique, s'y oppose. Que reste-t-il donc à faire au Premier des Français pour éviter une débâcle l'an prochain ? Gagner du temps. On reprend donc le dossier turc ,avec une petite marche arrière qui ne changera rien, dans le fond. En effet, la grande nouveauté de cette fin de semaine vient de Strasbourg, où le président Chirac s'est déclaré favorable à un référendum sur l'adhésion de la Turquie. Quand ? Dans 10 ou 15 ans, c'est-à-dire aux Calendes grecques.

En attendant, on ne peut quand-même pas, après avoir ouvert la porte aux négociations, la refermer 15 ans après, même si on révise la Constitution française afin **«qu'une disposition permette de garantir qu'à partir d'une certaine date, avant l'entrée éventuelle de la Turquie, les Français soient interrogés obligatoirement par voie de référendum»**. Qui veut-on tromper ? Si le président Chirac tient tellement à l'opinion du peuple français, il lui suffit de se résoudre à un débat parlementaire avant le 17 décembre et d'arriver à Bruxelles avec un mandat du Parlement comme le suggère l'ancien ministre de la Justice Robert Badinter.

Mais le vrai débat n'a pas lieu au Parlement mais dans les médias. Chacun étale son opinion , qui dans le fond, ne sert à rien. Même si F. Hollande rappelle à R. Erdogan sur la liste de ses conditions la reconnaissance du Génocide arménien, le problème n'est pas là. Tous ces préalables semblent n'être que des prétextes, voire des alibis.

Peu ont la franchise, l'honnêteté d'avouer au-delà de tous les clivages une opinion claire, nette, sincère.

Quant à nous, la reconnaissance du Génocide arménien —tout en restant un préalable sine qua non— ne doit pas rester un seul critère.

Il ne faut pas oublier, qu'avant tout, nous sommes citoyens français, par là même européens et c'est aussi et surtout à ce titre que nous disons NON à l'entrée de la Turquie et que ce nouveau jeu nous paraît bien pervers.

«HARATCH»

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ «ԴՐԱԿԱՆ» ԿԸ ԳՏՆԷ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Կիւնթէր Վէրհէօկըն պատրաստած է տեղեկագիրը անդամակցութեան հետեւանքներուն մասին, գտնելով թէ Թուրքիա մուտք կը գործէ 2015ին եւ կ'ունենայ միւս երկիրներուն պէս, նոյն իրաւունքները:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ .. Թուրքիան կը ներկայացնէ Միութեան բնակչութեան 15%ը, բայց 2%ը Ներքին Խառն արտադրութեան եւ կ'օգտուի իր անդամակցութենէն չօշափելի ձեւով: Երկրին անդամակցութիւնը դրական կ'ըլլայ, բայց համեմատաբար տկար՝ իր տնտեսութեան համեստ չափէն:

ՇՐՋԱՊԱՏ .. Հարկ է «քանի մը տասնեակ միլիառներու» ներդրում ընել, յարգելու համար եւրոպական կանոնները:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ .. «Յառաջդիմութիւններ են պահանջուին, մանաւանդ սենտիքալ, կանանց իրաւունքներու մարզերուն մէջ, ինչպէս նաեւ երախաներու աշխատանքի, որ նշանակալից հարց մը կը մնայ»:

ՊԻՒՏՃԷ .. Թուրքիան, 2005ին, 28 միլիառ Եւրօ կը ստանայ տարեկան, այլ խօսքով ներկայ պիւտճէին մէկ երրորդը: Գիւղատնտեսութեան գետնի վրայ Թուրքիա 8,5 միլիառ Եւրօ կը ստանայ, այսինքն ներկայ ծախքերուն մէկ վեցերորդը: Իր անդամակցութիւնը ծանր հետեւանքներ կ'ունենայ Միութեան 10,4 միլիոն հողագործներուն վրայ եւ եօթը միլիոն Թուրք գիւղացիներուն:

ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐ .. 2025ին, Թուրքիա 90 միլիոն բնակիչ կ'ունենայ եւ ամէնէն մեծ կշիռը կ'ունենայ Խորհրդարանին եւ Նախարարներու Խորհուրդին մէջ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. .. Թուրքիոյ անդամակցութիւնը կ'ընդլայնէ Միութեան սահմանները (Իրաք, Իրան, Սուրիա, Հայաստան, Վրաստան, Ազրպէջան), որոնք ներկայիս լարուած միջնորդի մէջ են: Յանձնախումբը կը նշէ որ Թուրքիա պարտի «բարելաւել իր յարաբերութիւնները Հայաստանի հետ, դիւանագիտական կապեր հաստատելով եւ բանալով ցամաքային իր սահմանը»:

Անդամակցութիւնը աւելի կշիռ կու տայ Եւրոպական Միութեան, բայց կրնայ նաեւ աւելի բարդ դարձնել որոշումին գործընթացը, մանաւանդ միաձայնութեան կանոնին տեսակէտով: Թուրքիա դժուարութիւն կ'ունենայ իր քաղաքականութիւնները յարմարցնելու Միութեան հետ, եթէ ենթակայ է ԱՄՆ-ու դաշնագրային դիրքերուն:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ .. Թուրքիա Թերաճ երկիրներու կարգ մը դիրքերը պաշտպանած է, երբեմն Եւրոպական Միութեան դէմ, ինչ որ կրնայ «բարդացնել Միութեան որոշումին գործընթացը»:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆ .. Հարկ է հաստատել հասարակաց վիզայի դրութիւն մը:

ԳԱՂԹ .. Մինչեւ 2030, 0,5էն 4,4 միլիոն Թուրք կրնան արտագաղթել գլխաւորաբար Գերմանիա, Ֆրանսա, Հոլանտա եւ Աւստրիա: Եթէ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը առիթ ընծայէ նշանակալից գաղթերու հոսանքի մը, կրնայ լուրջ խառնակութիւններու պատճառ դառնալ կարգ մը անդամ պետութեանց մէջ: Ուրեմն, յանձնախումբը կ'առաջարկէ «պաշտպանութեան յօդուած մը»:

***

Մոնտ (Հոկտ. 2) շահեկան յօդուած մը հրատարակած է որ կը կրէ Արնօ Լըփարմանթիէի ստորագրութիւնը: Հեղինակը կը մէջբերէ նաեւ այլ տեսակէտներ: Արդարութեան նախկին նախարար Ռոպէր Պատէնթէր, որ դէմ է անդամակցութեան, դիտել կու տայ.. «Անցեալին կը կրկնուէր որ զօրակոչը պատերազմ չէ. զօրակոչն ալ ունէինք, ապա՝ պատերազմը: Նոյն ձեւով, բանակցութիւններուն սկիզբը չի նշանակեր Միութեան մուտքը, բայց ան կը հետեւի անխուսափելի կերպով»: Պատէնթէր այս կէտը կը շեշտէ ներածականին մէջ Սիլվի Կուլարի (նախկին խորհրդական Ռ. Փրոտիի) գիրքին՝ «Մեծ Թուրքը եւ Վենետիկի Հանրապետութիւնը»:

Յօդուածագիրը դիտել կու տայ որ Թուրքիոյ պարագան ցոյց կու տայ եւրոպական ժողովրդավարութեան բացակայութիւնը ,քաղաքացիները բնակ խօսք չունենալով: Թղթածրարը դիւանագէտներու ձեռքն է եւ եւրոպայի ղեկավարներն ալ կ'ուզեն անցեալի յանձնառութիւնները: Բայց, ուզելով անցեալը, կ'ըսէ, եւ խոստանալ քաղաքացիներուն որ վերջին խօսքը իրենց կը պատկանի, հակասական է:

Յօդուածագիրին եզրակացութիւնն այն է որ ֆրանսական հանրաքուէ մը կարելի չէ, որովհետեւ այդ հանրաքուէն պէտք է վաւերացնէ սահմանադրական բարեփոխումներ: Իսկ, ճշգրիտ ժողովրդավարութիւն մը կը պարտադրէ, որ նման հիւսիսային երկիրներուն մէջ անցած - դարձածին, ժամ Շիրաք Ֆրանսական Խորհրդարանէն լիազօրութիւն ունենայ, նախքան Եւրոպական Խորհուրդին ներկայանալը:

***

Ի դէպ, Նուվէլ Օպսէրվաթէօր (Սեպտ. 30 - Հոկտ. 6) լայն հատուած մը հրատարակած է Ռ. Պատէնթէրի այն ներածականէն զոր յիշեցինք վերը:

***

Յօդուածները կը շարունակուին ամէն օր, ամէն տեղ:

***

Շաբաթ-Կիրակիի (Հոկտ. 2-3) Ֆիկաոն երկու յօդուած հրատարակած էր, մէկը՝ թեր, մէկը դէմ Թուրքիոյ անդամակցութեան: Օլիվիէ Ապէլ, «յանուն պատմութեան», կ'ուզէ որ Թուրքիա Եւրոպայէն դուրս չմնայ: Ծիրդ կողքին Սիլվի Կուլար (ծանօթ գիրքին հեղինակը) հարցազրոյց մը տուած է, ուր կը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 2ին եւ Կիրակի Հոկտ. 3ի առաւօտուն տօնուեցաւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ 100ամեակը: Շաբաթ օր օրակարգ համերգ մը տրուեցաւ Սալ Կավօ, որուն յաջորդեցին ընդունելութիւն մը եւ հրախում մը: Կիրակի առաւօտ ալ Դոնբացէքի արարողութիւն մը տեղի ունեցաւ: Երկու օրերն ալ ներկայ եղան պետական, պաշտօնական անձնաւորութիւններ եւ հոծ բազմութիւն մը: Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 2/4)

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսայի Իզէրի նահանգէն Կրընոպլի քաղաքապետ Մ. Տեսթոյի նախագահութեամբ պատուիրակութիւն մը որուն մաս կազմած է Վիլէօրպանի քաղաքապետ Ժ.-Փ. Պրէթ, այցի գացած է Երեւան: Անոնք ընկերակցութեամբ Ֆրանսայի Երեւանի դեսպան Հ. Գիմիրի հանդիպումներ ունեցած են Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի, Ազգ. Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեանի, նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ: Օրակարգի նիւթ եղած են Կրընոպլի ու Գեղարքունիքի մարզին միջեւ կնքուած գործակցութեան համաձայնագիրը, ֆրանսախօսութեան զարգացման հարցերը, առողջապահութեան ոլորտի օժանդակութիւնը, եւայլն:

***

150 ԵԿԵՂԵՑԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԱԾ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻՆ

150 եկեղեցիներ որոնց մէկ մասը ամբողջովին նորոգուած է, վերադարձուած են Մայր Աթոռին: Ներկայացուած են նաեւ կիսաւեր կոթողներու նորոգութեան նախագիծերը: Մայր Աթոռին վերադարձուած շէնքերը կը պահպանուին եւ կը վերանորոգուին եկեղեցիին կողմէ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պելժիոյ Թուրքերուն Միութիւնը իր համանուն կայքէջին վրայ զետեղած է գրութիւն մը որ արձագանգ կ'ըլլայ Հոկտեմբեր 18-19ին Եւրոպայի Խորհրդարանին մէջ տեղի ունենալիք հայկական համաժողովին: Հակազդեցութեան առաջին չերտ մը ուղղուած է Խորհրդարանին որ ասկէ առաջ ալ անպատեհութիւն չէ տեսած ահաբեկիչ կազմակերպութիւններու համակիրներ ընդունելու, ինչպէս քրտական ՓՔՔ-ի ժողովներու պարագային: Հայերը նոյն զուգահեռին վրայ զետեղուած են, յստակ դանազանումով թէ «Հայաստանէն դուրս ապրող» Հայերն են:

Գրութեամբ ըսուածը այն է որ այդ Հայերը բացայայտ կերպով թշնամի հռչակած են Թուրքիան, որմէ կը ջանան ցեղասպանութեան ճանաչումը կորզել, յետոյ հատուցում պահանջել, հողի պահանջ ներկայացնել: Բուն զայրոյթը ուղղուած է Թուրք իշխանութիւններուն, պատասխանատուներուն, որոնք Եւրոպայի անդամակցութեան բանակցութիւններուն թուականի մը ակնկալութեամբ լուռ կը մնան. իսկ իրենց լռութիւնը յղի է յետագայ վտանգներով:

ԷՋ ՄԸ «ՁԱՅՆ ԲԱԶՄԱՑ»

Հայաստանի կրթութեան մարզը դժգոհութեան ամէնէն մեծ թիւով հակազդեցութիւններուն թիրախ կ'ըլլայ գրեթէ կանոնաւոր կերպով: Հանրութիւնը, գլխաւորաբար ծնողները, կը գանգատին դպրոցներու մէջ տրուած ուսումին ցած մակարդակէն, այդ գործին անյաջող կազմակերպումէն, այդ կալուածին բաժին հանուած անտարբերութենէն. իսկ ծնողները այդ բոլորին հետ դժգոհ են քննութիւններու որոշիչ ազդակէն որ յաճախ պատանիին, երիտասարդին գիտելիքը չէ, այլ հօրը վճարելու կարողութիւնը:

Պէտք է ըսել որ խորհրդային կարգերէ անկախութեան անցած երկրի մը ամէնէն կենսական մարզերէն է կրթականը, պաշտպանութեան հետ: Երկրին վաղը ծրագրելու, պատրաստելու անփոխարինելի հնոցն է դպրոցը որ սկզբունքով՝ ստանձնած է ամենածանր, ամենակենսական պարտականութիւնը. Եւ ըսել որ ներկայի դժգոհութիւնը մեծ մասով այս նկատումէն չի մեկնիր: Մարդիկ, արդարօրէն, կը շարունակեն որպէս քաղաքացութեան եզր գործածել խորհրդայինը ու անոր դպրոցին համեմատելով է որ գոհ չեն այսօրուանէն: Ամէնէն շատ լսուած գանգատը այն մասին է որ աշակերտները բան չեն սորվիր. հայկական նիւթով դասերը -- լեզու, գրականութիւն, պատմութիւն-- ամէնէն աղքատ ազգականն են կրթական ծրագրին. իսկ պատկան իշխանութիւնները ու նաեւ սրտցաւ մարդիկ կը դժգոհին որ դպրոց կոչուած հիմնարկութիւնը ամբողջովին վարկաբեկուած, լուսանցքային կամ ուղղակի աւելորդ բանի մը վերածուած է: Տղաքը կը նախընտրեն իրենց ժամանակը հոն անցընելու փոխարէն շուկային դասերը սերտել, կարճ ճամբէն շատ դրամ ունենալու ճարը գտնել: Անշուշտ զարմանալու կամ հակազդելու ոչինչ կայ այս նախընտրութեան մէջ. երբ ուսումի տէր մարդը լումայ մը չարժեր հայաստանեան հարուստներու կտրած-ձեւած աշխարհին մէջ ու երբ այդ հարուստները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ այդ որակումին արժանացած են քսակ ու գրպան, դրամատան ցաշխ ու աջ, ձախ լեցուցած իրենց գումարներով, բնական է որ 10-15 տարեկանին պատանին, կամ անոր մեծ եղբայրը դպրոցէն բան չյուսան: Աւելի տխրեցնողը այն է որ արժեւորումի, նախընտրութեան այս պատկերը լաւ մը արմատ արձակած է հայաստանեան մտայնութեան մէջ. վաղը եթէ նոյնիսկ յայտնուի սրբագրութեան ու զայն լրջօրէն կիրարկելու տրամադրութիւնը, երկաթէ կամք մը, ապառաժի պէս կեցուածք անհրաժեշտ պիտի ըլլան նախ դաշտը մաքրելու, ապա հոն ցանուելիքը ճիշդ ծրագրելու համար:

Մինչ այդ մամուլը, ցաւիրտ մարդիկ, ծնողներ պիտի շարունակեն տրտնջալ, քննադատել, պահանջել որ կրթութեան նախարարը վերջ տայ սերունդներու մըսխումին: Իսկ ե՞րբ կու գայ այդ երջանիկ օրը, ոչ ոք գիտէ հաւանաբար:

Ինչպէս ասկէ առաջ ալ առիթ եղած էր գրելու, Երեւանի «Երկիր» շաբաթաթերթը իր ձեւով հայելի կը տրամադրէ հանրութեան մտածումներուն, արժեւորումներուն: Երեք-չորս տասնեակ անձի վրայ հարցախոյզ մը կ'ընէ, ապա հաւաքուած հակազդեցութիւնները լման էջով մը կը յանձնէ ընթերցողին: Առօրեայի զանազան նիւթերու վրայ հիմնուած կ'ըլլան անոր հարցախոյզները:

Սեպտեմբեր 3-9 թիւին մէջ ներկայացուածը կրթական մարզին մասին է: Նախորդներուն նման խորագրուած է «Եթէ ես լինէի...»: Էջին առաջին տողերով տրուած խմբագրական ծանօթութեամբ կատարուածը կը նմանցուի հին օրերու տիրակալներուն ընթացքին. անոնք տեղեկանալու համար թէ իրենց մասին ժողովուրդը իրականութեան մէջ ի՛նչ կը մտածէ, կը ծպտուէին ու կը մտնէին ժողովուրդին մէջ: Այսօր այդ գործը կ'ընեն լրասփիւռները, օգնականներ, խորհրդականներ: Սակայն, ինչպէս կ'ըսուի, կարեւորը այն է թէ պաշտօնեան, պատասխանատուն տրամադի՞ր են, կ'ուզե՞ն իրենց անձին ու գործին արժեւորումին տեղեկանալու:

Այսուհանդերձ, ինչպէս յայտնի իրողութիւն է թէ ամէն մարդ եթէ իր գործը լաւ ընէ, ամէն բան կարգին կ'ըլլայ, թերթը իր գործը կ'ընէ, այն յոյսով որ ատով կ'օգնէ թերութիւններու սրբագրութեան:

Նշուած թիւին մէջ հարց տրուած է. «Ի՞նչ կ'անէիք եթէ լինէիք կրթութեան եւ գիտութեան նախարար»: Արձանագրըւած պատասխանները 2-10 տողնոց արտայայտութիւններ են որոնց ուշագրաւ առաջին յատկանիշը այն է որ ոչ մէկը ներկայի նախարարին ընթացքը տեղին կը գտնէ ու նոյն գործունէութիւնը տանելու տրամադրութիւն կը յայտնէ: Բոլորն ալ դժգոհ են ներկայի կացութենէն:

Դժգոհութիւնները կարելի է քանի մը խումբով ամփոփել. գլխաւորը դպրոցական համակարգին մէջ տուն-տեղ եղած կաշառակերութեան, դրամաշորթութեան երեւոյթն է, երկրորդը ուսուցիչներուն խեղճուկրակ աշխատավարձքը: Առաջինին համար կայ նոյնիսկ «փողերի պազար» որակումը որուն տէրը կ'ըսէ թէ ան կ'անհետանայ եթէ ուսուցիչներուն բաւարար աշխատավարձք տրուի ու անոնք յոյս չդնեն աշակերտներէն, անոնց ծնողներէն ակնկալելի գումարներու վրայ: Հասկնալի է որ երկրին ծանօթ պայմաններով դժուար է աշխատավարձքը փափաքելի մակարդակի բերել. բայց նոյն ատեն անբաւարարութիւնը փաստ է թէ կրթական մարզը զերծ է հարկաւոր բացառիկ ուշադրութենէն, հոգածու վերաբերումէն:

Պատասխանողները տարբեր ձեւի մատնանշումներով, քննադատութիւններով անդրադարձած են քննութիւններու անարդար ընթացքին, յատկապէս համալսարան մուտքի քննութեան պարագային. դժգոհութիւն կայ դասաւանդութեան ծրագիրներէն, գիտելիքներու ցած մակարդակէն. ընդհանուր է տպաւորութիւնը թէ այսօրուան դպրոցը հեղինակութիւնը կորսնցուցած հաստատութիւն է որ փնտռել կու տայ հինը:

Դժգոհութեան թիրախ է նախարարը ինք ալ որ այդ պաշտօնին պահանջած որակէն զուրկ մէկը կը համարուի: Քանի մը պատասխանող հարկաւոր կը նկատեն որ հրաժարի: Մէկը մինչեւ իսկ այնքան արմատական դիրքէ կը յայտնուի որ նոյնիսկ անհրաժեշտ չի նկատեր այդ պաշտօնը, երբ «Թէ՛ դպրոցներում, թէ՛ Բուհերում (Բարձրագոյն ուսման հաստատութիւն) տիրում է բթութիւնն ու տգիտութիւնը»:

Այս հիմնական ազդակներուն քով դըժգոհութիւն կայ դպրոցական համազգեստի չգոյութեան, աշակերտներուն բջջային հեռաձայններով դպրոց յաճախելուն, եւլն.ի մասին:

Ինչպէս գրեթէ «Երկիր»ի բոլոր հարցախոյզերուն, այս մէկուն պատասխանողներուն մէջ ալ կան ընդհանուրէն զանազանուող, ինքնատիպ պարագաներ: Այս անգամ երկու անկեղծ ու բաց խօսող երեւանցիներ են անոնք. մէկը այր մըն է, վարորդ մը, միւսը տանտիկին մը: Առաջինը որպէս պատասխան ինք իր կարգին հարց կու տայ. «Որ ասեմ՝ կաշառք չէի վերցնի, կը հաւատա՞ք: Ի հարկէ՝ ոչ»: Տանտիկինը նոյն բանը կ'ըսէ աւելի կտրուկ ու աւելի անկեղծ ոճով. «Ուզո՞ւմ էք անկեղծ պատասխանեմ. ասեմ՝ կ'օգտուէի առիթից եւ փող կ'աշխատէի, ինչպէս միւսները»...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴՐՕՇԱԿ
Պաշտօնաթերթ
Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան

ՀԱՅՈՒ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ ՄԱՐՏԱՀՐԱՒԷՐԸ

Թիւ 3, Յուլիս 2004
Երեւան

«ԱԶԴԱԿ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՀԱՅՐ ԱՆՏՈՆ ԱԴԱՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԻՐԱՔԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀԱՅՐ ԱՆՏՈՆ ԱԴԱՄԵԱՆԻ ԼԻԲԱՆԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵՆԷՆ ՕԳՏՈՒԵԼՈՎ «ԱԶԴԱԿ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ՄԷՋ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՈՒՆԵՑԱՆՔ ԱՆՈՐ ՀԵՏ: ԶՐՈՅՑԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՀԱՅՐ ԱՆՏՈՆ ԽՕՍԵՑԱՒ ԻՐԱՔԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿԻՆ ՄԱՍԻՆ, ՈՐ ԻՐ ՇԱՀԵԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵՆՔ ՍՏՈՐԵՒ.-

ՀԱՐՑՈՒՄ.- Հայր Անտոն, կը խնդրենք, որ նախ քանի մը խօսքով ներկայացնէք իրաքահայ գաղութին պատմականը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.- Հայ-իրաքեան յարաբերութիւնները կ'երթան մինչեւ նախաքրիստոնէական հին դարեր, մինչեւ Արա Գեղեցիկի եւ Շամիրամի օրերը, երբ Հայեր կապ ու յարաբերութիւն ունէին Միջագետքի հետ:

Հին դարերէն հայկական գաղութ եղած է Իրաքի մէջ, որ սակայն բազմացած է յետեղեռնեան շրջանին: Հայեր միշտ ալ սիրուած, յարգուած ու ազդեցիկ եղած են Իրաքի մէջ, իրերայաջորդ իշխանութիւններուն, թէ՛ թագաւորութեան եւ թէ հանրապետութեան ժամանակ:

Հ.- Ի՞նչ էր հայութեան վիճակը նախքան պատերազմը:

Պ.- Հայերը, ինչպէս միշտ, մեծ վարկ ու հեղինակութիւն ունէին Իրաքի մէջ: բռնակալ յորջորջուած նախագահ Սատտամ Հիւսէյն յատուկ համակրանք ունէր հայութեան նկատմամբ, որովհետեւ գիտէր, որ հայ համայնքը թաքուն, վեհ բարոյական ուժ մը ունի, եւ կը խոնարհէր այդ ուժին առջեւ:

Ընդհանուր առմամբ կարելի է ըսել, որ իսլամը կը սիրէ Հայը, մանաւանդ որ երկրին լաւագոյն արհեստաւորները Հայերը եղած են եւ շատ մը մարզերու մէջ գերազանց դիրքերու վրայ գտնուած են: Միւս կողմէ՝ Հայը միշտ հեռու եղած է քաղաքական հոսանքներէն, միշտ Իրաքի համար աշխատած է, Իրաքը սիրող եւ ծաղկեցնող տարր եղած է:

Հ.- Պատերազմը որեւէ ձեւով ազդե՞ց հայ համայնքին վրայ:

Պ.- Հակառակ անապահովութեան, ամէնօրեայ դէպքերուն, պայթումներուն ու կռիւներուն, հայ համայնքը կառչած կը մնայ Իրաքի, կը հաւատայ Իրաքի ապագային եւ կ'ուզէ ամէնօրեայ տագնապներէն վեր բարձրանալ: Յիշենք միայն, որ երկրի այս վիճակին մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ. նոր եւ արդիական մարզադաշտի մը շինութեան աշխատանքին ձեռնարկած է: Այս է հրաշք ժողովուրդը եւ թող միւս գաղութները, որոնք խաղաղ պայմաններու տակ կ'ապրին, դաս առնեն այս տագնապող գաղութէն: Տակաւին մշակութային տարբեր ծրագիրներու պատրաստութիւն կայ: Մէկ խօսքով, պայթումները չեն կրցած կասեցնել Հայուն վերելքը: 1

Հ. Ուրիշ ի՞նչ աշխատանքներ կը տարուին գաղութը շէն ու կանգուն պահելու համար:

Պ.- Ամէն գնով կը ջանանք գաղութը կանգուն պահել. կարիքաւորներուն կ'օգնենք նիւթականով ու սննդեղէնով: Մեր միակ հոգը ժողովուրդը պահելն է: Թէեւ 26 միլիոն բնակչութիւն ունեցող երկրին մէջ 15-20 հազար ենք միայն, բայց միասնական ենք եւ մէկ բռունցք՝ զիրար պաշտպանելու համար:

Աստուած կը պաշտենք, բայց սիրահարներն ենք մեր տառապած, բայց ձըգտումներ ունեցող բազմատաղանդ գաղութի զաւակներուն. մեր ամբողջ հոգը այն է, թէ ի՛նչպէս ժողովուրդին բարոյականը բարձր պահենք եւ ոչ մէկ ընտանիք մտածէ գաղթի մասին:

Իրաք յատուկ քաշողականութիւն ունի հայութեան համար, որովհետեւ անմիջական առնչութիւն ունի Հայոց պատմութեան հետ: Պաղտատէն քիչ մը հեռու կը գտնուին Տիզբոնի աւերակները, պարսկական արքունիքի կամարակապ հսկայ ու հոյակերտ կառոյցները: Հոն եղած են Քաջ Վարդան ու բազմաթիւ հայ նախարարներ, մարզպաններ, հոգեւոր ու աշխարհական առաջնորդներ:

Հ.- Օգոստոս 1ին ահաւոր պայթում մը տեղի ունեցաւ Պաղտատի հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ առջեւ. կրնա՞ք հակիրճ կերպով ներկայացնել դէպքը:

Պ.- Կիրակի, Օգոստոս 1ի առաւօտուն, պատարագի ժամուն ահաւոր պայթում մը տեղի ունեցաւ առաջնորդանիստ Նարեկի Տիրամօր եկեղեցւոյ առջեւ, ապակիները փշրուեցան ու հրդեհ ծագեցաւ: Ինկան տասնեակներով վիրաւորներ: Հրդեհը տեւեց մէկուկէս ժամ եւ այրեցաւ առաջնորդարանին մէկ մասը:

Հակառակ պատահածին, պատարագը շարունակեցինք. սպաներ ու զինուորներ հասնելով՝ մտան եկեղեցի եւ պահանջեցին, որ ելլեմ եկեղեցիէն. ըսի՝ չեմ լքեր խորանը, չեմ ելլեր եկեղեցիէն. սարկաւագներն ալ մնացին: Երբ խուճապի մատնուած ժողովուրդը տեսաւ, որ հովիւը չլքեց խորանը, մնաց եկեղեցիին մէջ, եւ հանդարտ ու անայլայլ շարունակեցինք պատարագը: Պատարագէն ետք միայն անդրադարձայ, որ թեթեւօրէն վիրաւորուած եմ կռնակէս:

Այս արիւնով մենք դաշինք կնքեցինք, որ չենք լքեր Իրաքը: Մեր բաժինը բերինք նոր Իրաքի կազմաւորման, պիտի վայելենք նոր Իրաքի ազատութիւնը եւ ծունկի չենք գար ահաբեկիչներուն առջեւ:

Հ.- Հարուածէն ետք ի՞նչ քայլերու դիմեցիք եւ ի՞նչ եղաւ ժողովուրդին հակազդեցութիւնը:

Պ.- Հարուածէն ետք ժողովուրդը կրկնապատիկ եկեղեցի կու գայ, որովհետեւ տեսաւ, որ հովիւը չլքեց եկեղեցին: Պայթումը աւելի կապեց հաւատացեալը եկեղեցիին, երբ տեսաւ անսասան հաւատքը:

Պայթումէն անմիջապէս ետք եկեղեցին մաքրեցինք, յաջորդ օրն իսկ ատաղձագործ, որմնադիր, երկաթագործ ու ապակեգործ բերինք, որ նորոգեն եկեղեցին: Աւելի գեղեցիկը պիտի շինենք եւ ծիծեռնակի բոյնը արծիւի բոյնի պիտի վերածենք:

Մենք չենք ձգեր, որ ահաբեկիչներ իրենք որոշեն մեր ճակատագիրը, մեր գոյութիւնը Իրաքի մէջ: Եկեղեցին Աստուծոյ է եւ ազգին, ոչ ոք կրնայ գոցել զայն:

Գաղութ մը չի մեռնիր. կը տկարանայ, յետոյ կրկին կը բազմանայ: Իրաք մեզ ընդունեցաւ մեր արհաւիրքի օրերուն, ունեցանք լաւագոյն օրեր, չենք մոռնար եւ այս օրերուն չենք լքեր երկիրը: Կը հաւատանք, որ այս հանդրուանն ալ կ'անցնի:

Կատարուած պայթումը իսլամին գործը չէր. իսլամը չըներ այսպիսի բան. սրբութիւններուն չի դպչիր: Շիի ու սիւննի բոլոր կրօնապետները մեր մօտ եկան, զօրակցութիւն յայտնեցին եւ դատապարտեցին արարքը:

Հ.- Հայր Անտոն, քանի մը խօսք ալ՝ Իրաքի հայ կաթողիկէ համայնքին մասին:

Պ. Իրաքի հայ կաթողիկէ համայնքը մօտաւորապէս հինգ հարիւր ընտանիք կը հաշուէ, որուն 350 ընտանիքը՝ Պաղտատի մէջ: Ունինք առաջնորդանիստ Նարեկի Տիրամօր եկեղեցին, որ ամբողջ Իրաքի ամէնէն գեղակերտ եկեղեցին է, որուն օծումը կատարուած է 1998ին, եւ սիրտ Յիսուսի եկեղեցին՝ Տիգրիսի ափին:

Պաղտատէն դուրս քանի մէկ կաթողիկէ ընտանիքներ ունինք Սինճարի մէջ, ուր ունինք Ս. Գէորգ եկեղեցին. կաթողիկէ ընտանիքներ կան նաեւ Մուսուլի, Քերքիւքի եւ Պասրայի մէջ:

Սեպտ. 22

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Երկու ծանօթներ, հեռաւոր ազգականներ՝ Սօսէ Պիտանեան եւ Վիքթորիա Փանոսեան, առաջինը ութսունը անց, իսկ երկրորդը իննսունը անց, քառասուն տարիներ գիւղը չեն տեսած, մուսալեռցիներու համագումարին առիթով իրարու կը հանդիպին:

Հին յիշատակներ պատմելու ընթացքին հարց կու տամ իրեն, թէ Մուսա Լեռ ի՞նչպէս հարսանիք կ'ընէին:

Համամուսալեռցիական առաջին համագումարին եւ Այնճարի 65ամեակի տօնակատարութեանց առիթով, շահեկան կը գտնեմ այս տեղեկութիւնները փոխանցել հայրենակիցներուն:

Կը պատմեն.

- Ծնողները կը նշանէին իրենց զաւակները առանց անոնց համաձայնութեան (երբեմն նոյնիսկ տղան եւ աղջիկը զիրար կրնան տեսած չըլլալ): Նշանուած շրջանին արգիլուած էր իրարու հանդիպիլը, բայց ճարպիկներ ձեւը կը գտնէին հանդիպելու: Նոյն շրջանին երբ տղուն հարազատները այցելութեան կ'երթային աղջկան տունը, հարսնցուն պարտաւոր էր հիւրերուն ձեռքերը համբուրել եւ ոտքի սպասել, մինչեւ այցելուներուն տարեցը արտօնէր, որ նստի: Հարսանիքը կ'ըլլար ընդհանրապէս Շաբաթ օրերը, որպէսզի Կիրակի օր փեսան եւ կնքահայրը, պսակի հագուստով (խաչկապով) եկեղեցի երթային: Հարսանիքէն ութ օր առաջ տղուն հարազատները հարսանեկան հագուստը եւ նուէրներ կը տանէին հարսին հարազատներուն:

Հինգշաբթի օր կը սկսէին հարսանեկան պատրաստութիւններն ու ուրախութիւնները, ուր միշտ ներկայ էր աւանդական տհոլ զուռնան (բոլոր պատրաստութիւնները կ'ըլլային տղուն տունը):

Հինգշաբթի, հերիսայի ցորենը ծեծուելու համար թմբուկով կը տարուէր սանդ: Նոյն գիշերը թթխմոր կը պատրաստուէր եւ ալիւր կը մաղուէր յաջորդ օրերու հարսանեկան խրախճանքներուն հացին համար: Ալիւրը մաղելու կը սկսէր տան առաջին աղջիկ զաւակը, ապա կը փոխանցուէր միւսներուն: Մաղղին գլուխը կը գոցուէր շալով մը, բարի մաղթանքներով եւ ուրախ բացագանչութիւններով կը մաղուէր ալիւրը:

Ուրբաթ կը սկսէր ճաշերուն պատրաստութիւնը: Կը պատրաստէին կուլուկուս (գետնախնձորի տեսակ մը), գլուր (միջուկով քէօֆթէ), հերիսա, թրախ (տափակ քէօֆթէ), մխլութով չորպա (ոսպով ապուր) եւ խորոված տեսակներ: Ըստ աւանդութեան, ինչ որ պատմած է վախճանեալ Մովսէս Քհնյ. Շըրխդեան, հերիսան կը բաժնուի իբրեւ մատաղ, որովհետեւ ժամանակին ժողովուրդով լեցուն վանք մը պաշարուած է Թուրքերուն կողմէ, եւ իբրեւ ուտելիքի պաշար մնացած է միայն ցորեն եւ անասուններ, հետեւաբար՝ որոշած են անասուններուն միսը եւ ցորենը միասին եփել ժողովուրդը կերակրելու համար, սակայն երկուքը միասին չեն խառնուած: Վանահայրը եփողներուն ըսած է. «Հրիր սա, հրիր սա», որ կը նշանակէ «խառնէ ասիկա, խառնէ ասիկա», եւ այդ պատճառով ալ ճաշին անունը մնացած է հերիսա, որ դարձած է ուխտի ճաշ:

Հարսանիքի ամէնէն խանդավառ օրը Ուրբաթ գիշերն էր՝ հինումի գիշերը: Հինումի եկող հիւրերը իրենց հետ կը բերէին ուտելիքներ, խմիչքներ եւ ոչխարներ: Հիւր հարսնեւորները կը դիմաւորուէին տհոլ զուռնայով, անոնք դրամ կը փակցնէին նուագողներուն ճակատին: Հարսը հինելու համար, կը պատրաստուէր մասնաւոր հինայի ափսէ մը՝ զարդարուած ծաղիկներով, եւ հարսնեւորները պարելով կ'երթային հարսին տունը: Իգական սեռը կը հաւաքուէր հարսին սենեակը, կը ծածկէին հարսին գլուխը քօղով մը եւ մասնաւոր երգերով, իսկ երէցկինը կամ նշանուած աղջիկ մը կը հինէր հարսը: Նոյն միջոցին, տղամարդիկ դուրսը պար կը բռնէին եւ կը հրաւիրէին հարսին հարազատները, որպէսզի միասին պարեն: Հարսը հինելէն ետք, աջ ձեռքէն քիչ մը հինա կ'առնէին եւ կը տանէին փեսային տունը, որպէսզի խառնեն նոր հինային՝ փեսան հինելու համար: Ապա փեսային հարազատները կը վերադառնային տուն, կը շարունակուէր փեսային եւ կնքահօր հինումը, որմէ ետք խրախճանքն ու ուրախութիւնը կը շարունակուէր մինչեւ առաւօտ:

Շաբաթ օր տեղի կ'ունենար Ս. պսակի արարողութիւնը: Յատուկ արարողութեամբ կ'օրհնուէին փեսային եւ կնքահօր հագուստները, ապա՝ անոնց կուրծքերը կը զարդարուէին կարմիր եւ կանաչ խաչկապներով (ղազերով), որոնք կը խորհրդանշէին այն իրողութիւնը, թէ փեսան այդ օրուան թագաւորն էր: Ապա հարսնեւորները կ'ուղղուէին հարսին տունը: Մասնաւոր արարողութեամբ հարսը տունէն դուրս կ'ելլէր «բէրը մնէք» («մնաք բարով») ըսելով, եւ ձիուն վրայ նստած կը յառաջանար դէպի եկեղեցի, մինչ այդ փեսան եւ փեսային եղբայրը (կնքահայրը) կը ներկայանային հարսին ծնողքին եւ կը համբուրէին անոնց ձեռքերը, անոնք ալ իրենց կարգին կ'օրհնէին եւ կը շնորհաւորէին: Տեղին է նշել, թէ հարսին ծնողքը ներկայ չէր գտնուեր պսակի արարողութեան:

Պսակի արարողութեան ընթացքին, պսակադրող քահանան փեսային եւ հարսին կուրծքին կը դնէր փոքր խաչ մը, որ կը նշանակէր, թէ «պսակը կապուած է»: Պսակէն ետք, հարսը կը տարուէր փեսային տունը եւ տան մուտքին հարսին ձեռքը կու տային կուժ մը՝ լեցուն արծաթ դրամներով եւ շաքարներով, զոր հարսը գետին զարնելով պէտք է կոտրէր՝ չարիքը տունէն հեռացնելու համար, ապա հարսը գունդ մը խմոր կը փակցնէր դրան մուտքին խաչակնքելով, որ կը նշանակէր, թէ՝ «ես այս տունը խմորին պէս պիտի փակիմ եւ երբեք պիտի չհեռանամ»: Ապա ժողովուրդը կը ցրուէր, իսկ մօտիկ պարագաները տհոլ զուռնայի ընկերակցութեամբ կ'երթային աղջկան տունը՝ բերելու անոր օժիտը եւ անուշեղէններ: Հարսը յատուկ նուէրներ կը յանձնէր անեցիներուն եւ մօտիկ ազգականներուն, ինչպէս նաեւ՝ կնքահօր եւ անոր ընտանիքին, իսկ անուշեղէնները կը բաժնէին բոլոր դրացիներուն եւ բարեկամներուն:

Կիրակի առաւօտ փեսան եւ կնքահայրը եկեղեցի կ'երթային, պսակի հագուստով Աւետարանը համբուրելու եւ պատարագին ներկայ գտնուելու: Պատարագէն անմիջապէս ետք անոնք Տէր Հօր հետ միասին կը վերադառնային տուն, քահանան յատուկ արարողութեամբ փեսային եւ հարսին կուրծքէն կը հանէր խաչը եւ այսպիսով «պսակը քակուած» կ'ըլլար եւ պաշտօնապէս ամուսնացած զոյգ կը նըկատուէին:

ԳԱԲՐԻԷԼ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Այնճար

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 9ին վիճարկում մը տեղի ունեցած է որուն նիւթն էր՝ «Հայ ինքնութիւնը»: Ձայն ներկայացուցած եւ անոր առընչուած հարցերը դրած են Հայկական եւ միջազգային հարցերու փորումի տղաքը, որ բաղկացած է հետեւեալ անդամներէն՝ Նանօր Ձինչինեան, Յակոբ Գազարեան եւ Ռաֆֆի Երէցեան: Բացման խօսքը արտասանած է Գառնիկ Քհնյ. Գոյունեան որ ուրւագծած է հայ ինքնութեան մասին ծանօթ իմացական աւանդութիւնը, ապա հրաւիրած է ՀՄՀՖ-ի տղոցմէ որ նախ զիրենք, յետոյ իրենց նիւթը ներկայացնեն: Խմբակը հրաւիրած է Անդրանիկ Պետրոսեանը իբր գաղափարը ներշնչողը, որ տեղեկութիւն տայ խմբակին ծննդեան մասին: Նանօր Ձինչինեան բացատրած է որ փորումը համալսարանականներէ կազմուած է եւ նպատակ ունի բոլոր հայ երիտասարդները հետաքրքրել հայ կեանքին վերաբերող նիւթերով: Ռ. Երէցեան ըսած է թէ հարցը պիտի չվերաբերի լաւ Հայ կամ գէշ Հայ ըլլալու, այլ՝ ի՞նչպէս Հայ ըլլալու: Յակոբ Գազարեան ներկաներուն պարզած է ձեռնարկին ծրագիրը: Նանօր Ձինչինեան խօսած է Հայ մնալու ազդակներուն մասին, Յակոբ Գազարեան Հայաստան - Սփիւռք կապին, իսկ Ռաֆֆի Երէցեան Սփիւռքի: Եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Խաժակ Արք. Յակոբեան, որ գնահատելէ ետք խմբակը, շեշտած է թէ նոր խօսք պէտք է ըսուի ազգային կեանքին մէջ եւ այդ նոր խօսքը երիտասարդութեան կը պատկանի:

⁂

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ.Մ.Ը.Մ.եան մասնաճիւղը ծրագրած էր եւ իրագործած տարեշրջանի մասնաճիւղային տարեկան բանակումը Օգոստոս 30էն Սեպտեմբեր 5, Մար Մուսայի Հալլա գիւղին «Շէրուտտ քէմփ» բանակավայրին մէջ, մասնակցութեամբ աւելի քան 105 հոգիի: Բանակավայրի յարդարման կողքին խումբերը գործադրած են նաեւ այլ յայտագիրներ՝ ծառէ ծառ պարանով անցնիլ, նետաձգութիւն, մագլցիլ, եւլն.: Գիշերները սկաուտները հաւաքուած են խարոյկի շուրջ եւ մթնոլորտ ստեղծած սկաուտական եւ այլ երգերով: Բանակումի փակման արարողութիւնը տեղի ունեցած է Շաբաթ, Սեպտ. 4ին, խարուկահանդէսով մը, որ տեղի ունեցած է մտերիմ շրջանակի մէջ:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ ՊԷԶՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐՍ. ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Գ.
ՏԻՒԶԵԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

- Աղա, ըսաւ Պէզճեան, ես քեզ բացատրեցի այս ապրանքին արժէքը, բայց այդ խօսքերը քեզի համար չէին, դուն իրական բարեկամ մըն ես ինծի եւ խանութիս բոլոր ապրանքները քուկդ են. եթէ կ'ուզես հինգ փարա չտուած բոլորը վերցուր տար:

- Դրկէ ուրեմն եղբօրս ապրանքները, ըսաւ Մուսթաֆա, վճարելով փոխարժէքին մէկ մասը եւ աւելցուց. «Մնացածը գալ ամիս կը բերեմ»:

- Հոգիդ ողջ ըլլայ աղա, երբ որ ուզես այն ատեն բեր, ըսաւ Գազազ, գիտնալով որ արդէն ան ուրիշ կերպ պիտի չընէր:

Երբ Պէզճեան առանձին մնաց, քաշուեցաւ գրասենեակին անկիւնը եւ սուրճ մը ապսպրեց: Ամէն անգամ որ ուզէր ինքնամփոփուիլ եւ նոր գործերու մասին խորհիլ, այդպէս կ'ընէր: Կը քաշուէր անկիւն մը եւ սուրճ մը կ'ապսպրէր:

Հիմա երեսունմէկ տարու էր եւ արդէն իսկ մետաքսի հրապարակին ամէնէն նշանաւոր մասնագէտը եւ ծանօթ առեւտրականը դարձած էր: Վաճառատան մէջ տասնեակ մը պաշտօնեայ ունէր, բոլորն ալ հայ:

Սուրճը եկաւ:

Գազազ թաղուած մտածումներուն մէջ, սկսաւ սուրճը խմել: Բաւական ատեն այսպէս մնաց: Յանկարծ սթափեցաւ մտածումներէն երբ տեսաւ որ վաճառատան առջեւ կը կենար գեղեցիկ նժոյգներու լծուած փառաւոր կառք մը: Պալատական մը, բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը թէ մեծահարուստ աղա մըն էր որ կու գար: Առաջին անգամ չէր, որ այս տեսակ յաճախորդներու այցելութիւնը կ'ընդունէր, բայց այդ օրը մտածումներուն մէջ թաղուած ըլլալուն՝ յանկարծ շփոթեցաւ: Պատուհանին մօտեցաւ տեսնելու համար թէ ո՛վ էր եկողը: Ասիկա իրեն համար նորութիւն մը չէր: Միշտ վաճառատուն կ'այցելէին պալատականներ, մեծամեծեր, խոշոր գնումներ ընելու եւ ապսպրանքներ տալու համար: Կառքէն իջաւ բարձրահասակ ու յաղթանդամ անձ մը մօտ յիսուն տարեկան. «Յովհաննէս Տիւզեան ամիրան է,» ըսաւ Պէզճեան զարմացած:

Տիւզեանները այդ օրերուն Օսմանեան կայսրութեան ամէնէն պատկառելի քանի մը ընտանիքներէն մէկն էին եւ Պէզճեան՝ ամիրան քանի մը անգամ հեռուէն տեսնելու առիթը ունեցած էր: Անոնք Եւրոպա տեսած, իրենց տուները Ֆրանսական ճաշակով կահաւորած, առհասարակ զարգացած էին: Իրենց ապրելակերպով շատերու նախանձը կը շարժէին, մինչեւ իսկ շատ մը պալատականներու: Անոնք իրենց գնումներուն համար ունէին մատակարարներ: Այդ մատակարարները շատ անգամ եկած էին Պէզճեանի մօտ, տիկիններուն եւ օրիորդներուն համար մետաքսեղէն գնելու, թէեւ անոնք շատ անգամ Ֆրանսայէն կ'առնէին կամ բերել կու տային իրենց հագուստները: Գազազ քանիցս հեռուէն տեսած էր Տիւզեաններէն շատերը որոնց կարգին նաեւ ընտանիքին այդ օրուան պետը եւ ազդեցիկ անդամը՝ Յովհաննէս ամիրան, որ ոչ միայն կայսերական փողերանոցի պետն էր, այլ նաեւ՝ արքունի ոսկերչապետ: Ամիրան ինչո՞ւ անձնապէս եկած էր վաճառատուն: Հարկաւ մետաքս գնելու չէր եկած: Գազազ անմիջապէս դուրս փութաց ընդունելու մեծ հիւրը եւ խոնարհելով ըսաւ.

- Հրամմեցէք մեծապատիւ տէր, ձեր այցելութեամբ պատիւ կու տաք մեզի:

Տիւզեան գործնական մարդ էր: Թիկնաթոռին վրայ տեղ գրաւելէ վերջ ըսաւ.

- Նախ ինծի քիչ շաքարով սուրճ մը ըսէ որ խօսքի սկսիմ:

Յետոյ առանց սպասելու որ Պէզճեան սուրճը ապսպրէ շարունակեց

- Պարոն Յարութիւն, հարկաւ լսեցիր որ երէկ մետաքսի մաքսը կապալով վրաս առի:

- Աստուած ամօթով չհանէ ձեզ Ամիրա:

- Ամէն:

Տիւզեան շարունակեց.

- Ես չեմ ուզեր այդ մետաքսին գործերը տեսնել այնպէս, ինչպէս տեսան նախորդ կապալառուները: Ես ալ դժգոհութեանց տեղի չտալու համար որոշած եմ այս գործին համար անջատ կազմակերպութիւն մը ընել եւ եկած եմ քեզ առաջարկել, որպէսզի դուն ընես այդ կազմակերպութիւնը քու ուզած ձեւովդ եւ անոր գլուխը դուն գտնուիս:

- Բայց Ամիրա...:

- Պիտի խնդրեմ որ չմերժես զիս, որովհետեւ գիտեմ թէ քու գործակցութեամբդ կրնամ կանոնաւոր գործ մը կազմակերպել, քանի որ մետաքսէ լաւագոյն հասկցողը դուն ես եւ գիտես թէ որո՛նք կրնան օգտակար ըլլալ մեզ մեր գործին մէջ: Եթէ այս գործը լաւ կազմակերպուի դուն ալ, ես ալ կրնանք լաւ շահիլ:

Պէզճեան ներկայացուած առաջարկէն շփոթած էր: Արդիւնաբեր գործի մը տէր ըլլալէ վերջ կրկին պաշտօնեայ ըլլալ չէր ուզեր, որքան ալ որ շահաբեր ըլլար գործը, բայց Տիւզեաններու հետ որեւէ ձեւով գործակցութիւնն ալ իր փառասիրութիւնը կը փայփայէր:

Ազգային եւ պետական կեանքի մէջ խիստ ծանօթ դէմքեր էին անոնք, մեծահարուստ էին, եւ պալատին մէջ շրջանակ ունէին: Այսուհանդերձ Պէզճեան առանց իր մտածումները արտայայտելու ըսաւ.

- Բայց Ամիրա, ճիշդ քսանհինգ տարի է պայքարելով այս գործս մէջտեղ բերի: Դիւրին չեղաւ այս յաջողութիւնը: Ուսումս ձգեցի եւ մանուկ հասակէս աշխատանքէ ուրիշ հաճոյք չճանչցայ: Ահա այս հաստատութիւն այնքան մեծ դժուարութիւններով մէջտեղ հանեցի:

Տիւզեան ընդմիջեց.

- Ինծի մետաքսի մաքսին մէջ քու հմտութիւնդ եւ վստահելի նկարագիրդ պէտք է: Գործդ կրնաս շարունակել, իմ կողմէս ոչ մէկ առարկութիւն:

- Բայց գործս պիտի կաղայ եւ կամ թէ մաքսի գործին պիտի չկարենամ պէտք եղած հոգը տանիլ:

- Զաւակս, միամիտ մի ըլլար, պնդեց Տիւզեան, դեռ երիտասարդ ես, երկու գործիդ ալ կրնաս հասնիլ: Ես քեզ ամսական երեսուն ոսկի պիտի տամ եւ շահէն հարիւրին տասը:

Առաջարկը իշխանական էր: Այդ օրերուն տուն մը ամսական մէկ ոսկիով իշխանական կեանք մը կրնար ապրիլ: Իսկ առնելիք հարիւրին տասը շահաբաժինը կրնար հարստութիւն մը ըլլալ: Պէզճեան երկար չխորհեցաւ: Դուռը եկող բախտը փախցնող մարդ չէր:

(Շար. 5)

Tous au Rassemblement

mercredi 6 octobre à 18h30

AU PARVIS DES DROITS DE L'HOMME

Métro : Trocadéro — Paris XVIe

POUR DIRE

NON

A UNE TURQUIE NEGATIONNISTE EN EUROPE

à l'appel du Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France (CCAF)

Réagissons au rapport de la Commission Européenne sur l'adhésion de la Turquie, publié le 6 octobre ! Exigeons la reconnaissance du Génocide Arménien de 1915 comme préalable à toute ouverture des négociations !

Article 4 de la Résolution du Parlement Européen du 18 juin 1987 (validation réaffirmée le 1er avril 2003).

RAPPORT DE LA COMMISSION EUROPEENNE :

REAGISSONS!

(Շար. Ա. էջէն)

բացատրէ թէ ինչո՛ւ Թուրքիա տեղ չունի Եւրոպայի մէջ։

***

Եւրոպական Յանձնախումբը տեղեկագիր մը պատրաստած է Թուրքիոյ անդամակցութեան համար, որ առաջին անգամ ըլլալով ընդլայնումի պատմութեան մէջ, կարգ մը ճշդումներ ունի։ Այսպէս, կ'ըսուի թէ բանակցութիւններ սկսիլը չացդեր եզրակացութեան վրայ, այլ խօսքով, բանակցութիւնները կրնան սկըսիլ, բայց անպայման անդամակցութեան կրնան չյանգիլ։ Կը նախատեսուի նոյնիսկ «առկախման յօդուած մը» կցել, որ պետական ղեկավարներուն կարելիութիւն կու տայ առկախելու, երբ որ ուզեն, բանակցութիւնները, եթէ նկատեն որ բարենորոգումները չեն ըլլար ինչպէս կ'ուզուի։ Կը թուի որ այս վերապահութիւնը հետեւանք է տիրող ընդդիմադիր հանրային կարծիքին։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ երկու լրագրողներու ազատ արձակման հարցը անախորժ ձախողութեան մը յանգեցաւ, Ուրբաթ, Հոկտ. 1ին եւ յստակ ալ չդարձան բուն պատճառները։ Ի. Էմ. Փէ.ի երեսփոխան մը Տիտիէ Ժիւլիա, գործակցաբար Ֆիլիփ Պրէթ անուն անձի մը հետ, յայտնեց թէ պատանդները ազատ կ'արձակուէին եւ կը հասնէին Դամասկոսի ֆրանսական դեսպանատունը։ Բայց, ոչինչ պատահեցաւ եւ Ֆրանսայի իշխանութիւններն ալ չծածկեցին իրենց դժգոհութիւնը յայտնելով թէ այդ ինքնագլուխ նախաձեռնութիւնը ոտնալքարար մնացեր եղած է։ Էլիզէ կը խորհի որ ֆրանսացի երեսփոխանին այս նախաձեռնութիւնը բացասական հետեւանք ունեցած է այսօր եւ աւելի բարդացած է ֆրանսացի երկու պատանդներուն ազատ արձակումը։ Շիրաքի եւ կառավարութեան դատապարտումներուն միացաւ ձախն ալ։ Գալով Տիտիէ Ժիւլիայի ձախողութեան պատասխանատու կը նկատէ ամերիկեան բանակը. Հոկտ. 1ին իսկ խոստովանած է որ իր աշխատանքը ձախողած էր, որովհետեւ ամերիկեան բանակը արգելք հանդիսացած էր որ երկու լրագրողները փոխադրող կառքերը Սուրիա հասնին, ինչ որ Ամերիկացիք հերքեցին։

ՊԻԱՐՆԻ շրջանին մէջ, Հոկտեմբեր 3ի ոստիկանութիւնը ձերբակալած է ԷԹԱ-ի (պասք անջատականութեան զինեալ թեւ) 17 անդամներ, որոնց մէջ քաղաքական պարագլուխը՝ Միկէլ Ալպիզու Իրիարթէ, ծանօթ՝ «Անցա» անունով։ Այս գործողութիւնը կարելի եղած է իրագործել շնորհիւ ֆրանքեւսպանական ոստիկանութեան չորս տարիներու միացեալ հետապնդումներուն։ Մատրիտի համար «պատմական արարք մըն է»։ Քաղաքական պարագլուխը՝ Անցա, 43 տարեկան, եւ իր կինը գործօն դեր խաղացած են, ինք ռազմափորձի կամ մահափորձի պատասխանատու չէ, բայց կինը՝ է։ Գտնուած է նաեւ քանի մը հարիւր քիլօ զինամթերք եւ դրամ։

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ բանակը կը շարունակէ իր գործողութիւնները, որոնք սկսան Սեպտեմբեր 28ին եւ անկէ ի վեր արդէն աւելի քան 60 Պաղեստինցիներ մեռած են։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ԽԱՉ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը բանայ իր դռները
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9ին.
Դասաւանդութիւն հայերէն լեզուի,
պատմութեան,
երգի ու պարի,
կրօնի ուսուցում՝
5-12 տարեկան աշակերտներու համար։
ամէն շաբաթ օր, ժամը 14էն մինչեւ 17։

Արձանագրուելու համար դիմել Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ՝ ☎ 01. 44. 59. 23. 50
Հասցէ՝

Cathédrale Sainte Croix
13 rue du Perche 75003 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Եկեղեցւոյ պայծառութեան.-

Տիկին Սաթենիկ Կարապետեան եւ զաւակները ի յիշատակ Էրինա Շտոյեանի, Կարապետ Կարապետեանի, Շիրինեան եւ Սարաֆեան ընտանիքներու 150 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Մկրտիչեան 150, Տէր եւ Տիկին Արսէն Ամիրխանեան 125, Օր. Աստղիկ Քէօսէեան ի յիշատակ Կի Մուսայեանի 50, Տիկին Նուարդ Պոյաճեան 23, Տիկին Սաթենիկ Կարապետեան 20։

Լեւոն Շանթ դպրոցին.-

Տիկին Էլէզապէթ Դաւիթեան 40 Եւրօ։

Փոխան ծաղկեպսակի՝ Տիկին Սորուն Սամուրճաշեանի մահուան առթիւ.-

Տէր եւ Տիկին Առաքել Ղազարեան 200 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ալէն Տրպուլէ 150, Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փանոսեան եւ զաւակները 100ական, Տիկին Սոնիա Փանոսեան 75, Տէր եւ Տիկին Ժան-Մարք Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Փանոսեան 40ական։

(Շար.)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց հօր՝ Տիգրան Տատեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկին Երուանդ եւ Արփինէ Տատեան 200 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 200ական Եւրօ Տիկին Ժագլին Նեւրուզէ եւ Տէր եւ Տիկին Սերժ Գիլնճեանէ։

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado / Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE «ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**, Membre de l'Institut
au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն։
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17 rue Bleue 75009 Paris

***

Section **«D. Missakian»** de Sevran-Livry

Soirée "MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN"

le Samedi 9 octobre à 20 heures 30
à la Maison de la CBAF
17 rue Charles Péguy 93190 Livry Gargan
Réservations avant le 5 octobre
auprès de Madeleine : 01. 43. 83. 87. 68
ou Nilva : 01. 42. 36. 33. 73
— Nous vous attendons nombreux —

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին։ Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն։

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6
MERCREDI
6 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.040 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 80e ANNEE — N° 21.040

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«ԱՅՈ, ԲԱՅՑ» Կ'ԸՍԷ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ

ԱՆԳԱՐԱ ԴԺԳՈՀ Է

Բրիւքսէլի Եւրոպական Յանձնախումբը այսօր կը ներկայացնէ իր տեղեկագիրը, ուր կան որոշ վերապահութիւններ, որոնք խորքին մէջ շատ բան չեն փոխեր: Յանձնախումբը կը յանձնարարէ Պետական եւ կառավարական ղեկավարներուն որ կրնան բանակցութիւններու ձեռնարկել, բայց թուական չի ճշդեր: Ըստ իրեն, Թուրքիա «հարկ եղածին չափ» յարգած է Գոփընհակընի չափանիշները, ուրեմն բանակցութիւններու կարելի է ձեռնարկել եւ հոս է որ Յանձնախումբը կը ձգէ ղեկավարներուն, որպէսզի անոնք որոշեն այդ բանակցութիւններուն թուականը: Այլ խօսքով, պետական ղեկավարները կրնան, ի հարկին, սպասել որ գնահատման տեղեկագիր մը եւս պատրաստուի, իսկապէս բանալու համար բանակցութիւնները: Այս վերապահութիւնը հետեւանք է յանձնախումբի կարգ մը պատասխանատուներու ընդդիմադիր դիրքին եւ թոյլ կու տայ ստուգել թէ Թուրքիա Եւրոպացիներու պահանջներուն գոհացում կու տա՞յ: Պետական ղեկավարներն ալ կրնան, անգամ մը եւս, ժամանակ շահիլ: Այս լուծումը, չի համապատասխաներ եւրոպացի ղեկավարներու 2002ի վերջ ըրած յայտարարութիւններուն: Այն ատեն, պնդած էին որ այդ բանակցութիւնները պէտք է ժամ առաջ սկսին, եթէ Յանձնախումբը հաստատէր իր տեղեկագրին մէջ, որ Թուրքիա յարգած է ժողովրդավար չափանիշները: Կացութիւնը, սակայն, տարբեր է ներկայիս: Յառաջդիմութիւններ կան, բայց գործնականին մէջ, Թուրքիա չի յարգեր իրաւական Պետութեան մը պարտաւորութիւնները: Տեղեկագիրը կը ճշդէ.- «Հակառակ անոր որ չարչարանքը այլեւս սիստեմաթիք չէ, չարչարանքի եւ դէշ վարուելակերպի բազմաթիւ պարագաներ կը շարունակեն տեղի ունենալ եւ յաւելեալ ջանքեր հարկաւոր են վերջ տալու համար նման գործելակերպի մը»:

Սեպտեմբեր 30ին նիստի մը, Հոլանտայի եւ Աւստրիոյ ներկայացուցիչները՝ Ֆրից Պոլքընշթայն եւ Ֆրանց Ֆիշըր (երկուքն ալ ընդդիմադիր Թուրքիոյ մուտքին) հաստատած են որ Թուրքիա չի յարգեր Գոփընհակընի չափանիշները, բայց Փրոտի համաձայն չէ այս տրամաբանութեան, որ կը նշանակէ մերժել Թուրքիան: Վէրհէօկընի հետ, կը յիշեցնէ այն պատճառաբանութիւնները, որոնք արդէն օգտագործըւած են Մաասթրիխթի չափանիշներու պարագային: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, Յանձնախումբին պատասխանատուները կը գտնեն որ 2002ի վերջ, երբ ուզուած է տեղեկագիր մը 2004ի վերջաւորութեան համար, Եւրոպական Յանձնախումբը գիտէր որ մինչ այդ անկարելի է որ բոլոր հարցերը կարգադրուին: Այս պայմաններուն մէջ, Յանձնախումբը պարտի բանակցութիւնները սկսելու առաջարկը ընել, անոր կցելով ճշգրիտ պայմաններ.- «Կը վստահինք Թուրքիոյ, գոյութիւն ունեցող անբաւարարութիւններուն համար, որոնք կախում չունին կառավարութենէն, բայց պարտինք երաշխաւորութիւններ ուզել»:

Թրքական յառաջդիմութիւններու հակակշիռը անմիջապէս պիտի սկսի եւ գնահատման տեղեկագիրները կրնան վեցամսեայ ըլլալ: Տեսակ մը «սանձ» ստեղծուած է, որ կարելի կը դարձնէ անհրաժեշտ պարագային սառեցնել բանակցութիւնները: Միջկառավարական ժողովի մը նիստին, այդ բանակցութիւնները կրնան սառեցուիլ որեւէ Պետութեան կողմէ, որեւէ ատեն, բայց գործնական գետնի վրայ ոչ ոք կը համարձակի առանձին նման պատասխանատուութիւն մը ստանձնել: Ուրեմն այն գաղափարը կը տիրէ, որ Յանձնախումբը այդ դերը կը կատարէ, եթէ կարգ մը Պետութիւններ դիմեն:

***

Թուրքիա կը պնդէ որ Սթրազպուրկի կողմէ դատապարտուած ծանրակշիռ բռնութիւնները անցեալին կը պատկանին: Բայց, այդ ուղղութեամբ համոզում չի տիրեր:

***

Յանձնախումբին այդ վերապահութիւնը (Թուականին վերաբերող) շատ յուսախաբ ըրած է Թուրքիան եւ Արտաքին նախարարն ալ իր բողոքը յայտնած է, ըսելով թէ ուրիշ որեւէ Պետութեան անդամակցութեան համար նման վերապահում մը եղած չէ, ինչ որ անընդունելի կը գտնէ:

***

Ֆիկարօ (Հոկտ. 5) երկար թղթակցութիւն մը հրատարակած է «Թուրքիոյ Քիւրտերուն եւրոպական մեծ երազին» մասին: Նոյն օրը, Ֆրանս-Էնֆօ օրուան իր յայտագիրը նուիրած էր Թուրքիոյ, թղթակիցներ ղրկած ըլլալով Պոլիս:

***

Լիպերասիոն ծաղրանկար մը հրատարակած է հարցախոյզի ձեւով, ուր հարցաքննողը կը հարցնէ անցորդ կնոջ մը՝ «Կը նախընտրէ՞ք Թուրքիան Եւրոպայի մէջ թէ Սարքոզի ամէն տեղ», ու կինը կը պատասխանէ՝ «Սարքոզին Թուրքիա»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ ֆրանսացի երկու լրագրողներու ազատ արձակման հարցը, Հոկտ. 5-ին կը շարունակէր շփոթութիւն ստեղծել: Մինչ կը հաստատուէր (Լը Մոնտ, Հոկտ. 5) որ Էլիզէ տեղեակ էր Տիտիէ Ժիւլիայի նախաձեռնութեան, ան կը հերքէր, բայց Ժիւլիա կը ճշդէր որ տեղեակ էր, առանց լիազօրութիւն տալու: Անկարելի չէ որ Ժիւլիա քաւութեան նոխազի դեր խաղացած ըլլայ: Կը ճշդուի նոյնիսկ որ Դամասկոսի ֆրանսական դեսպանատունն է որ վիզայի դիմում ըրած է Տիտիէ Ժիւլիայի եւ լրագրողի մը համար: Ամէն պարագայի մէջ, հակասութիւնները, հերքումները, հաստատումները այնքան շատ են որ բանավէճը անխուսափելի է եւ ծաւալ կ'առնէ օրէ օր:

ԻՐԱՔԻ մէջ կացութիւնը միշտ ծանրակշիռ է եւ մինչ իտալացի երկու կիներ ազատ կ'արձակուէին Հոկտեմբեր 4-ին, իսլամապաշտ խմբակ մը կը յայտարարէր որ երկու պատանդներ՝ մէկ իրաքցի (իտալացի) եւ մէկ Թուրք գլխատուած են: Ոճրափորձերն ալ չեն դադրիր եւ այլեւս մեռեալներու ճշգրիտ թիւն ալ կարելի չէ գտնել: Հոկտեմբեր 4ին, առնուազն չորս ոճրափորձեր գործուած էին եւ նուազագոյն 26 մեռեալ կար:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՄԱԿ-ի մօտ դեսպանը Տան Ժիլերման, Հոկտեմբեր 4ին կրկնած է իր կառավարութեան ամբաստանութիւնները ՄԱԿ-ի պաղեստինցի գաղթականներու օգնութեան գործակալութեան դէմ, զոր մեղսակից կը նկատէ «ահաբեկչական գործողութիւններու»: Նոյն ամբաստանութիւնը ըրած էր Իսրայէլ, յայտնելով թէ հիւանդատար կառքերը պաղեստինեան զէնք կը փոխադրեն: Անան քննութիւն պիտի բանայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

Հ.Բ.Ը.Մ.Ի ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Հոկտեմբեր 2ին Երեւանի մէջ կատարուած է բացումը Հ.Բ.Ը.Մ.ի 83րդ համաշխարհային համաժողովին, մասնակցութեամբ 24 երկիրներէ ժամանած 350 պատգամաւորներու:

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր ուղերձը աւարտած է աղօթքով՝ «Թող Տէրը Մայր Հողէն ուժ, զօրութիւն եւ յաջողութիւններ պարգեւէ համաժողովի աշխատանքներուն»:

Իր կարգին նախագահ Ռ. Քոչարեան մաղթած է որ «համագումարի որոշումներն ու ծրագիրները բազմապատկեն Հ.Բ.Ը.Մ.ի մեծ հեղինակութիւնն ու բարի համբաւը»:

Շնորհաւորական խօսքերով հանդէս եկած են նաեւ ԼՂՀ նախագահ Արկադի Ղուկասեան, Արտաքին գործերու իր նախարար Աշոտ Ղուլեանի միջոցով, ինչպէս նաեւ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան:

Հ.Բ.Ը.Մ.ի նախագահ Պերճ Սեդրակեան նշած է որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը պատրաստ է իր կարողութիւններ ի սպաս դնելու եւ կարեւոր աջակցութիւնը բերելու ազգային նպատակներուն իրականացման:

Համագումարին բացակայ էր, կը գրէ «Ազգ»ի թղթակիցը, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութեան ատենապետուհի Տիկին Լուիզ Սիմոն-Մանուկեան:

Համագումարի ամբողջ տեւողութեան երբեք խօսք չէ եղած Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մասին:

Մարիոթ-Արմենիա պանդոկի ընդունելութեան ներկայ եղած է նաեւ Լ. Տէր-Պետրոսեան:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳՈՀ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ՎԻՃԱԿԷՆ

Խ. Աբովեան պետական համալսարանին մէջ տեղի ունեցած է հանդէս նուիրուած Հայաստանի փոքրամասնութիւններուն (գերմանացի, բելառուս, վրացի, ասորի, հրեայ): Խօսք առած է Տիկ. Վարժապետեան (հրեայ) եւ գոհունակութիւն յայտնած որ փոքրամասնութիւնները (բնակչութեան 2,8%) գոհ են ստեղծուած բարենպաստ պայմաններէն:

***

«ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՊՈՂՈՏԱ»ՅԻ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐՈՒՆ ԲՈՂՈՔԸ

Շուրջ 60 ընտանիք միացած հիմնած եւ գրանցած են «Հիւսիսային Պողոտայ» կազմակերպութիւնը, հիմնականօրէն բողոքելու համար իրենց դէմ գործուած անիրաւութիւններուն: Ընդհանուր առումով գանձած են --իրենց համաձայն-- իրաւունքներուն 10 տոկոսը միայն, որուն պատճառով 20 ընտանիք արտաքսուած ... դիմած են արդէն:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 4/5)

ՄԻՐՈՆՈՎԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԴՐԱԿԱՆ ԷՐ ՕԳՏԱԿԱՐ

Ռուսաստանի Խորհուրդի նախագահ Ս. Միրոնով օգտակար հանդիպում ունեցած է Ազգային Ժողովի նախագահ Արթիւր Բաղդասարեանի հետ, նիւթ ունենալով Ռուսաստանի եւ Հայաստանի սահմանեըուն խորհրդակցը. անոնք փակուած ըլլալով Վրաստանի քաղաքական շփոթ կացութեան պատճառով, միասին ուսումնասիրած են խնդրին լուծման տարբերակները:

Այս առիթով Երեւանի Համալսարանը ոսկի մետալ շնորհած է Ս. Միրոնովին, որ անցեալին ստացած էր նաեւ Հայաստանի Ազգ. Ակադեմիայի «պատուոյ տոքթ.»ի կոչումը: Միրոնով ընդունուած է նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի կողմէ:

Սերգէյ Միրոնովի համաձայն Ռուսաստանի դիրքորոշումը անփոփոխ է Արցախի հարցին կարգաւորման վերաբերեալ. «Մեր դիրքորոշումը յայտնի է այս հարցին մէջ եւ կը մնայ անփոփոխ» ընդգծած է ան:

***

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թէեւ բժիշկ եւ վարորդ են, բայց արաբական մամուլը («Ալ Զաման», Լոնտոն) «զօրք» կ'անուանէ եւ կը զգուշացնէ Հայաստանի իշխանութիւնները որ նման սխալ քայլ մը չառնեն Միացեալ Նահանգներու «անիրաւ պատերազմ»ին մաս կազմելով... որովհետեւ Մեծ Եղեռնին արաբական աշխարհը իր սահմանները լայն բացաւ տարագիր Հայերուն որոնցմէ շատ շատեր կ'ապրին այդ միեւնոյն հողերուն վրայ եւ որեւէ գործակցութիւն Միացեալ Նահանգներուն հետ, նոյնիսկ մարդասիրական տիտղոսին տակ, թշնամական արարք կը նկատուի արաբ ժողովուրդին դէմ:

***

«ԳՐԵՐՈՒ ԳԻՒՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՅԹ» ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Օշականի մէջ տեղի ունեցած է երկօրեայ նախաձեռնութիւն նիւթ ունենալով «Գրերու գիւտէն մինչեւ ելեկտրոնային մշակոյթ»: Մշակոյթի եւ Երիտասարդութեան նախարար Գ. Հովիկ Հովհեանի համաձայն ժողովը մեծապէս կրնայ նպաստել դրացի երկիրներու հողերուն վրայ գտնուող հայկական յուշարձաններու սխուր վիճակը միջազգային հանրութեան ծանօթացնելու գործին:

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԴԻՄԻ 300 ՀԱԶԱՐ ԲՆԱԿԻՉ

Ղարաբաղը մեր լրատուականներուն մէջ կ'ըլլայ մեծ մասով պատերազմական յաղթանակը տնտեսական-ընկերային մարզին մէջ ալ կրկնելու հրամայականով: Ազատագրուած հող է ան որուն համար ինկած զոհերը անարդար, շատ աւելորդ հատուցումը կը կազմեն 1920ական թուականներու քաղաքական ճիւաղային կարգադրութիւններուն: Եւ ըսել որ «զոհ» բառին սահմանները այս պարագային չեն փակուիր միայն մարդկայինին վրայ. կայ պատմութիւն ալ, այլանդակուած տարբերակով մը. կան յուշարձանները, պղծուած ու հազար խեղաթիւրումի բաց էջի վերածուած. կայ բնութիւնը, հաշմուած ու ճղակոտոր. ադրբէջանական յափշտակիչ կիրքը փոխած է գետերու հունը, կացինահար ըրած անհամար թթենիներ. ջուրը պէտք է ոռոգէր ադրբէջանակա'ն հողը, իսկ թթենին ալքոլի նախանիւթ կու տար, ուստի չարիքի աղբիւր էր: Զանոնք կտրելու, ոչնչացնելու հրահանգին Բաքու նստած տէրերը շատ լաւ գիտէին անշուշտ թէ ալքոլը խնձորէն, խաղողէն, ի հարկին չոր խոտէն ալ կը քամէր ղարաբաղցին. բայց մետաքս արտադրող չերամը ո՛չ խաղողի որթին, ո՛չ ալ խնձորենիին տերեւը կրնար ուտել...: Իսկ մետաքսի ճարտարարուեստը կարեւոր մէկ սիւնն էր Ղարաբաղի տնտեսութեան:

Կատարուած չարիքին սրբագրութեան միտող ջանքերու մասին պատմող էջերու մեծ տեղը գրեթէ միշտ յատկացուած կ'ըլլայ տնտեսական յաջողութեան, ներդրումներու, շինութեան մարզին, արտադրութեան, եւլն.: Մինչդեռ այդ բոլորին հիմը կը կազմէ մարդկային ներկայութիւնը. ամէն բանէ առաջ Ղարաբաղ բնակիչի պէտք ունի, ունենալու համար շէնք, ճամբայ կառուցող, հող մշակող ու պաշտպանող բազուկ, ոգի, դպրոցները չէնցնող աշակերտ, արտադրամասերը աշխատցնող բանուոր: Իսկ այս առումին մասին տեղեկութիւնները քիչ մը կաղապարուած տպաւորութիւն կը գործեն: Ճիշդ է պարբերաբար թիւեր կը տրուին թէ այսքան մարդ գացած է բնակութիւն հաստատելու, անոնց գործը դիւրացնելու համար միջոցներ կը տրամադրուին, բայց ըսուածը չի գոհացներ բոլոր անոնք որոնք վերաբնակեցման քաղաքականութեան մը փաստերը կ'ուզեն տեսնել:

«Ազատ Արցախ»ի Սեպտեմբեր 28ի թիւին մէջ այս մարզի հետաքրքրութիւնը բաւարար չափով գոհացնող հարցազրոյց մը կայ. Նուարդ Օհանջանեան զրուցած է Արցախի Գաղթի, գաղթականներու եւ վերաբնակեցման վարչութեան պետ Սերժ Ամիրխանեանի հետ: Անցնելէ առաջ զրոյցին, զրուցավարը կու տայ թիւեր. վերաբնակեցման ընթացքը սկիզբ առած է Շուշիի ազատագրումէն ետք: Անկէ ի վեր անցած տասը տարուան մէջ 23 հազար հոգի վերաբնակութեան գացած է Արցախ: 150 բնակավայր վերականգնած է, 120ը հիմնովին: Ինչ կը վերաբերի այս տարուան, առաջին ութ ամիսներուն հանրապետութիւնը ընդունած է 623 վերաբնակիչ (120 ընտանիք) ինչ որ աւելին է անցեալ տարուան 12 ամսուան թիւերէն:

Վերաբնակեցման քաղաքականութիւն մը կայ մշակուած ,որով նպատակ դրուած է 2001-2010 տարիներուն ջանալ 68 հազարի հասցնել Արցախ ներգաղթողներուն թիւը: Ծրագիրը նկատի ունի ԼՂՀ բոլոր շրջանները, յատկապէս հիւսիս-արեւելեան գօտին: Կարեւոր է ըսուածը թէ այս տասնամեակին առաջին 3-4 տարուան ընթացքին արդիւնքները կ'արդարացնեն յաջողութեան յոյսը:

*Ինչպէս կ'ըսէ Ս. Ամիրխանեան, նման ծրագիր միայն տրամադրութեամբ, բարի փափաքով չիրագործուիր: Նիւթական առատ միջոցներ անհրաժեշտ են ամէն բանէ առաջ: Ծրագիրը կը կարօտի 110 միլիոն տոլարի, իսկ պետութեան պիւտճէն տարեկան 440 միլիոն դրամ(շուրջ 880 հազար տոլար) միայն կրնայ յատկացնել: Կարելի՞ է վերաբնակեցման ծրագիրը ճրգել այդ սահմանին մէջ որպէսզի տեւէ տասնամեակներ: Ս. Ամիրխանեան կ'ըսէ. «*վերաբնակեցումը հողահաւաքից բացի, ներառում է Հայահաւաքի ռազմավարութիւն: Մենք յաճախակի ասում ենք որ Ղարաբաղի ընկերա-տնտեսական դաշտում յաղթաթուղթն այն կը լինի որ Ղարաբաղն ունենայ 300 հազար բնակչութիւն»: *Այս քաղաքականութիւնը կը միտի միջազգային հանրութեան փաստը տալու թէ Ադրբէջանէն վտարուած մօտ կէս միլիոնոց գաղթականներու գանգըւած մը կայ: Նաեւ այն թէ այդ գանգատին Ադրբէջան վերադարձը անհեթեթ ու անտրամաբանական է:*

Վերաբնակեցման վարչութիւնը պետական մարմիններէն զատ կ'աշխատի նաեւ Սփիւռքէն կազմակերպութիւններու հետ: Անոնք մասնակցած են դպրոցի, բուժարանի, ջրագիծերու, ելեկտրականութեան ծրագիրներու իրականացման: Սփիւռքէն իրենց գործակիցները 7-8 կառոյցներ են (հանրային, քաղաքական կազմակերպութիւններ, թեմական խորհուրդ, եւլն.): Կը յիշուին նաեւ Կարապետ Ցարութիւնեանի եւ «Թիւֆէնքեան» հիմնադրամին անունները: Առաջինին միջոցներով վերականգնուած է Քնարաւանը, երկրորդին՝ Առաջամուղը:

Բնական է որ երբ կը խօսուի Արցախի վերաբնակեցման մասին, հետաքրքրութիւնը դառնայ Շուշիին: Ազատագրումէն տասը տարի ետքն ալ լքուածի պատկերը պահած քաղաքը դժուար է հաւատալ որ ԺԹ. դարու ծաղկուն ոստանը եղած է, արժանի նկատուած «Կովկասի Փարիզը» յորջորջումին: Այսօր հեռու է այդ փայլէն. յաւելեալ, առնուած ալ չէ 2003 Ապրիլ 15ին հաստատուած վերաբնակութեան գիւղերու ցանկին վրայ: Հոն տեղ գրաւած է գլխաւորաբար սահմանամերձ գօտին, իսկ Շուշին այդ շրջանին մաս չկազմելով, անոր բնակիչները չէին կրնար յատուկ արտօնութիւններէ օգտուիլ (բնակարան, վարկ, եւլն.): Վերջերս սխալը սրբագրուած է ու շուշեցիներն ալ սկսած են օգտուիլ նոյն դիւրութիւններէն: Վերաբնակեցման վարչութիւնը Շուշիի վերաբերող առաջարկներ ալ ըրած է կառավարութեան որ բազմայարկ շէնքերը նորոգուին, տրուին բնակութեան: Ս. Ամիրխանեան կ'ըսէ թէ կարեւոր է քաղաքին մէջ աշխատավայրերու բացումը, փոքր եւ միջին ձեռնարկութիւններու զարգացումը, բնակիչներուն արտօնեալ վարկեր տալ, եւլն.: Այս բոլորը ընդգրկուած են Շուշիի եւ շրջանին զարգացման տասնամեայ ծրագրին մէջ: Ստեղծուած է «Շուշի» հիմնադրամ մըն ալ որ «սպասելիքներ ունի համայն հայութիւնից»:

Ս. Ամիրխանեան պատասխանելով գաղթականներու մասին հարցումին, կ'ըսէ թէ ընթացքի մէջ է անոնց արտօնութիւններն ալ սահմանելու գործը: Իր տեսակէտով այն բոլոր իրաւունքները որոնցմէ կ'օգտուին վերաբնակիչները, գաղթականներն ալ պէտք է ունենան: Ատոր պատճառաբանութիւնը այն է որ այդ մարդիկը վտարուած են Ադրբէջանէն, Ղարաբաղի մէջ ապաստան գտած, զոհ տուած այդ հողին համար, բայց կ'ապրին ընկերային դժուարին պայմաններով: Յառաջիկայ երկու տարուան ընթացքին ջանք պիտի ըլլայ անոնց ընկերային - բնակարանային խնդիրները կարգադրելու:

Հետաքրքրական է կարդալ թէ գաղթականները միայն Ադրբէջանէն չեն: Կան Հայաստանէն հոն գացողներ, նաեւ Ռուսաստանէն, Թիւրքմէնիստանէն, Ուզբեկստանէն: Կան նաեւ Ստեփանակերտէն գիւղերը փոխադրուողներ: Բոլորի համար ալ ամէնէն անհրաժեշտ կարիքը կը հանդիսանայ բնակարանը, յետոյ աշխատանքը:

Կարեւորը՝ դրամէն, բնակարանէն, աշխատանքէն առաջ, այն է որ միշտ Արցախ փոխադրուելու, հոն հաստատուելու տրամադիրներ կան ու պիտի ըլլան հաւանաբար. մանաւանդ երբ աստիճանաբար կարգադրուին հիմնական խնդիրները ու կեանքը կամաց-կամաց մտնէ բարօրութեան հունին մէջ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. ՔԱՐԻ ԻՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՐԹՕ ՋԱՔՄԱՔՃԵԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

Քանդակագործ Արթօ Չաքմաքճեանը 1975 թ. հեռացաւ Հայաստանից: 29 տարի անց նա առաջին անգամ վերադարձաւ հայրենիք: Տպաւորութիւնները շատ են եւ աւելի զգացմունքային: Հայաստանը փոխուել է, յիշողութիւնները նոյնն են մնացել: Արթօյի աշխատանքներին ծանօթացանք, երբ վերջերս ստացանք Կանադայում հրատարակուած նրա ստեղծագործութիւնների «Արթօ. Յետադարձ ակնարկով» ալպոմը: Աշխարհի տարբեր երկրներում՝ ԱՄՆ-ում, Գերմանիայում, Ռուսաստանում, Ճափոնում նրա արձաններն ընդունուել են իբրեւ արդի արուեստի նշանակալի երեւոյթներ՝ մտքի պրրկումի ու պոռթկումի, ներքին ուժի արտայայտութիւններ, իսկ Հայաստանում Արթօ Չաքմաքճեանից որեւէ գործ ներկայացուած, կարելի է ասել, չկայ: 70ականներին Երեւանում՝ Կոմիտաս պողոտայի սկզբնամասում տեղադրուած նրա Կոմիտասի արձանը պիլոտզէրով հանուել եւ ջարդուփշուր արուած նետուել էր նոյն փողոցում՝ քիչ աւելի վերեւ գտնուող իր արուեստանոցի դռների առաջ՝ իբրեւ խորհրդային արուեստի գաղափարախօսութեանը խորթ դրսեւորում:Արթօ Չաքմաքճեանը Փարիզում շուտով բացելու է խորհրդային շրջանի իր ստեղծագործութիւնների ցուցահանդէսը: Մտքի անսովոր ազատութեամբ եւ անսահման երեւակայութեամբ նրա ստեղծագործութեան վերացականը բնականաբար, պիտի խորհրդահայ արուեստաբանութեան մէջ որակուէր փորմալիստական եւ չընդունուէր:

Մեր զրոյցի ընթացքում (որը բացառիկ հաճոյք էր, որովհետեւ արուեստագէտի դասական նկարագրով այս պարզ մարդը այսօր արդէն հազուադէպ հանդիպող երեւոյթ է՝ իր ազատ ներաշխարհով, անկաշկանդուածութեամբ եւ ներքին բարձր մշակոյթով), անշուշտ, յետահայեաց անդրադարձներ եղան եւ զարմանալի չէր լսել, թէ ինչպէս է մի օր խորհրդահայ արուեստաբաններից մէկը այցելում երիտասարդ քանդակագործին. *«Արթօ դու տաղանդաւոր արուեստագէտ ես. պիտի չարունակես գործդ, եթէ մեզ լսես, հակառակ դէպքում կը մեկուսացնենք քեզ: Դոմից էլ կը զրկուես, ցուցահանդէսներից էլ, կոչումներից էլ: Ոչինչ չասացի, լուռ մնացի,* պատմում է Արթօն, *բայց չարունակեցի իմ ոճով. հիմա, երբ հարցնում են՝ ի՞նչ կոչումներ ունես, ասում եմ՝ քանդակագործ եմ, իմ պարգեւատրումը, կոչումը քանդակագործութիւնն է»:* Ահա մարդկային նկարագիր ու հոգու որակ, որի կրողները օրէցօր սակաւանում են եւ այդպիսի մարդկանց հանդիպումները դառնում են կեանքիդ հաբըստութիւնը...

- Հայաստանը շատ սիրելուս պատճառով գնացի եւ անոր քաջատրութիւնը իմ ալպոմի սկիզբը Կ. Զարեանի «Անցորդը եւ իր ճամբան» գրքին «Երախտապարտ եմ, օ՜, իմ երկիր, քո հասցրած ցաւերի եւ վէրքերի համար...» *խօսքերն են: Ես երախտապարտ եմ, իրաւ. Հայաստանը ինձ այնքան է տուել ,որ որեւէ այլ երկիր չի տուել: 29 տարի ուրիշ երկրում ապրել եմ իմ հայաստանեան սնունդով, ինձ համար այնքան անսպառ եւ ինձ վերաբերող, որ ոչ մի ուրիշ արձանագործ այդ սնունդը չունեցաւ, դրանով էլ ես միւսներից տարբեր եմ եւ միշտ Հայաստանը ունեցել եմ իմ ներսում, եւ հիմա էլ իմ երեխաներիս բերել եմ, որ այդ կայծը ներարկեմ իրենց մէջ: 1948ին Եգիպտոսից Հայաստան ներգաղթեցինք: Թերլեմեզեանի ուսումնարանը, յետոյ գեղարուեստաթատերական ինստիտուտը աւարտեցի, դասաւանդել եմ, լաւ ուսանողներ եմ ունեցել, աշխատել եմ արուեստի ինստիտուտում Ռուբէն Զարեանի ղեկավարութեամբ մինչեւ 1973 թուականը, երբ ինձ յուշեցին, որ եթէ կ'ուզես արուեստագէտ դառնալ, պիտի դուրս գաս...*

- Սակայն սովետական գաղափարախօսութեան պարտադրանքը, անգամ դոյզն ինչ կնիքը ձեր ստեղծագործութեան վրբայ ի սպառ բացակայում է, որի արձագանգը չյապաղեց, խորհրդահայ արուեստաբանները ձեզ մեղադրեցին վերացականութեան եւ փորմալիզմի մէջ:

- Ես զրկուեցի նիւթական որեւէ աջակցութիւնից, որովհետեւ ես իմ ձեւով էի մտածում եւ ստեղծագործում, այդ պատճառով էլ պատուէրներ չունէի եւ իմ գործերը ցուցահանդէսներում չէին ցուցադրւում ու նաեւ՝ գաւեշտական պատճառաբանութեամբ: Օրինակ՝ Ռուբէն Պարսամեանը ,որ նկարիչների միութեան նախագահն էր, իմ արձանը տեսնելուց յետոյ կանչեց, նայեց եւ ասաց. «Որտե՞ղ է գտնւում քիթը, ինչո՞ւ առանց քթի ես քանդակել. ռէալիզմը առանց քթի չի կարելի»: Ես էլ ասացի, «եթէ իմանայի, որ հետաքրքրուած ես քթով, ձեզ համար առանձին քիթ կը քանդակէի եւ արձանի կողքը կը դնէի»: Եւ այդպիսով ես ունեցայ թշնամիներ: Կամ «Կոմիտաս»ը ցուցադրեցի, ժիւրին հանեց գործը, թէ՝ այս Կոմիտասը Տօն-Քիշոթ է: Ես համաձայնեցի, երբեք չէի վիճում, բայց իմ գործը շարունակում էի: Յաջորդ անգամ նոյն գործը տարի որպէս Տօն-Քիշոթ, այս անգամ նորէն չընդունեցին, ասացին դա Տօն-Քիշոթ չէ, Կոմիտաս է: Այսպէս յաճախ էր լինում, եւ տուժողը ես էի, ի հարկէ, բայց գոհ էի, որովհետեւ ըստեղծագործում էի: Ու երբ սովետական աշխարհը փլաւ, ես հպարտ եմ, որ հարիւրաւոր գործեր ունեմ այդ ծանր պայմաններում չցուցադրուած եւ հիմա պատրաստւում եմ ցուցահանդէս անել Փարիզում սովետական շրջանի աշխատանքներ՝ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի հովանաւորութեամբ:

- Անհեթեթութեան, գաւեշտի հասնող դէպքերի մասին պատմեցիք, աւելի յատկանշական որեւէ բան կը յիշէ՞ք:

- 1960ական թուականներն էին. Սարգիս Բայանդուրը ուզեց համարձակ քայլ անել եւ ինձ պատուիրեց «Սովետական արուեստ»ի շապիկը, ես պատրաստեցի եւ երբ արդէն տպագրուել էր, այդ օրը գիշերը հաղորդեցին Խրուշչովի վրդովմունքը վերացականութեան դէմ, եւ Բայանդուրը գիշերով գնաց տպարան ու կարգադրեց որ հանուի իմ նկարը: Մենք լուր չունէինք: Թերթը տպագրուած էր շապիկը կապոյտ ֆոնով, առանց նկարի եւ ես պատահաբար նկատեցի, որ շապիկի դարձերեսից ինքը մոռացել է իմ անունը հանել եւ մնացել էր գրուած՝ «Շապիկի նկարը՝ Արթօ Չաքմաքճեանի»:

Գեղարուեստաթատերական ինստիտուտի ուսանողները պատմեցին, որ Եղիշէ Մարտիկեանը (արուեստի պատմութիւն էր դասաւանդում) թերթը բերել է ինստիտուտ եւ կապոյտ ֆոնի վրայ քերծուածքը (լաւ չէին մաքրել) ցոյց է տալիս եւ ասում՝ «Տեսէ՛ք աբստրակցիոնիզմը ո՛ւր է հասել՝ մի փոքր քերծուածքս մտածելակերպ են հռչակում եւ դնում իրենց անունը» ու մեկնաբանում էր այդ պարագայ դէպքը:

- Հայաստանում դուք որեւէ աշխատանք չունէք ի բացառեալ Թէքէեան դպրոցում դրուած մի գործի, որ ԱՄՆ-ից Պալեաններն են բերել եւ նուիրել կրթարանին:

- Հայաստանից իմ դուրս գալուց յետոյ նկարիչների միութիւնը, արուեստի կենտրոնները հետաքրքրուեցին, թէ այստեղ ես ի՞նչ գործեր ունեմ, պարզուեց, որ ոչինչ չունեմ, նոյնիսկ հանրագիտարանից հանել էին իմ անունը, նոյնիսկ ծաւալուն գիրք է հրատարակուած, 60ականների քանդակագործութեան մասին է խօսում Նոնա Ստեփանեան անունով մէկը, եւ իմ անունը չի տրւում, երբ, ճակատս բաց յայտարարում եմ, որ 60ականներին իմ շնորհիւ հիմք դրուեց նոր արձանագործութեան՝ կոտրելով անցեալի հին տողմաթիք ֆորմաներն ու ծաւալները եւ նոր այն սերունդը, որ ինձնից է սնուել, նրանց անունով է սկսուած 60ականների քանդակագործութիւնը:

- Յայտնի է որ 60ականների գեղագիտական այլախոհութեան շարժումը տարածուեց արուեստի բոլոր բնագաւառներում: Այն արուեստագէտները, որոնք

փղոսկրեայ արուեստական մտքի մէջ յեղաշրջում էին բերում, տուժեցին, նրանց գրքերը տասնեակ տարիներով մնում էին սովետական հրատարակչութեան փոշիների տակ: Սակայն ժամանակները փոխուեցին: Ինչո՞ւ ձեր ճնշումները ցայժմ լուռ են մնացել:

. Ես էլ չգիտեմ, յամենայն դէպս ես միայն գովերգել եմ իմ երկիրը եւ ստեղծագործել եմ իմ երկրին օգտակար լինելու համար: Ես արձաններիս ամբողջական արդեամբ եմ հրատարակել, ցոյց տալու համար, որ իմ բացակայութիւնը իմաստ ունէր՝ ստեղծել այնպիսի արուեստ, որը հայ արձանագործութիւնը միջազգային չափանիշներին կարող է մօտեցնել:

. Ձեր ստեղծագործութեան փուլերը՝ խորհրդային եւ յետխորհրդային, խորքում էապէս չեն տարբերւում. այնտեղ դրուած համամարդկային թեմաները՝ ցաւը, տառապանքը, ապրումը, սէրը, զգլումը առկայ են երկու դէպքում էլ, վկայ՝ «Հիրոշիմա»ն, որ արել էք այստեղ, ամերիկեան շրջանը՝ աւելի վերացարկուած արուեստի, մտածեւերի եւ գաղափարների արտայայտութիւններ են:

. Խորհրդային Միութիւնը ինձ չի խանգարել, նոյնպէս ազատ եմ ստեղծագործել եւ երբ Ամերիկա ե մնացել որովհետեւ իմ սնունդը իմ հետ եմ վերցրել: Ես միշտ գտել եմ ճանապարհը ազատ ստեղծագործելու եւ իմ ընկերներս վկայ են, որ ես երբեք չեմ գիջել: Այսօրուայ քանդակագործութիւնը հնարաւորութիւն է տալիս ազատուել ֆիզիքական միջոցներով փիլիսոփայութիւնը, մտածողութիւնը հոգեկան աշխարհը արտայայտելուց: Այդ պատճառով հրաժարուեցի մարդու ֆիզիքականից եւ արտայայտեցի իմ գաղափարները եւ փիլիսոփայութիւնը առանց դրա, որով ես կարողացայ աւելի ուղղակի կապուել հոգեկան աշխարհին: Ի հարկէ, արուեստագէտը օգտւում է, բայց պէտք չունի վերարտադրելու այդ արտաքին աշխարհը: Արտաքին աշխարհից արուեստագէտը կարող է օգտուել այն իմաստով, որ դրանից նա ընտրում է վիճակներ, որոնք համապատասխանում են իր մտածողութեանը, փիլիսոփայութեանը: Իսկ երբ խօսում ես վշտի մասին, ասեմ՝ մարդարարածը դատապարտուած է:

. Ինչո՞վ:

. Իր ծնունդով:

- Եւ ի՞նչպէս էք յաղթահարում ծննդի դատապարտուածութիւնը:

. Արուեստով: Արուեստն է, որ մարդու վիշտը թուլացնում է, եթէ իրական է: Ուրախութեան մէջ էլ կարող էք վիշտ տեսնել: Վիշտը արժէքաւոր է, վշտից մի վախեցիր: Շատ աւելի հարուստ է եւ հնարաւորութիւն է տալիս մեծ գործողութիւններ կատարել, ուրախութիւնը՝ ոչ:

- Իսկ կորուստնե՞րը:

. Ամենամեծ կորուստը հոգու դատարկութիւնն է, որ մարդուն զրկում է հեռանալ կենդանուց: Հոգու դատարկութիւնն ամենածանր ու դաժան վիճակն է, որտեղ մարդը կորցնում է իր ամբողջ հարստութիւնը, իսկ հոգու հարստութիւնը գիտակցութեան շնորհիւ է լցւում: Ես իմ երիտասարդ ժամանակուանից գիտակցել եմ, որ հոգուս գիտակցութեան անկիւնաքար պիտի լինի հաւաքել, վերլուծել անցեալի ժառանգութիւնը: Ես գտնում եմ, որ արուեստագէտը ազատ զգալու համար պէտք է լաւ իմանայ իր անցեալը, որպէսզի դրանցից հրաժարուի: Շատ տեղերում տեսայ Ախթամարը ընդօրինակուած: Հայկականութիւնը շատ կարեւոր է Ախթամարը ուսումնասիրելու, վերլուծելու, բայց ոչ այսօր՝ 21րդ դարում քո արուեստի մէջ դնելու: Եւ եթէ այդ Ախթամարը 10րդ դարում ժամանակակից արուեստ էր մըտածելակերպով, այսօրուայ հետ բոլորովին կապ չունի:

- Իսկ կապն անցեալի հոգեւոր ժառանգութեան հետ ինչպէ՞ս պահել:

- Հրաժարուելով. զարմանալի՞ բան եմ ասում: Ես լիուլի ուսումնասիրել եմ մեր անցեալի քանդակագործութիւնը, զարդաքանդակները, ֆրեսկաները, դրանք ինձ ուժ են տուել, բայց մի կողմ եմ դրել եւ հոգեկանս ու մտայինս պարձրացներով՝ սկսել եմ ստեղծագործել եւ գտնել նոր ձեւեր: Երբեք խնդիր չեմ դնում վիշտ քանդակել:

- Իսկ ի՞նչ խնդիր էք դնում:

. Իմ հարցը հետեւեալն է: Արուեստը պէտք է լինի մարդկային, ոչ թէ ազգային: Համամարդկայինի մէջ ընդգրկուած է մարդկայինը, ազգայինի մէջ միշտ չէ, որ կայ համամարդկայինը: Այսօր Հայաստանում լուրջ դրուած է ազգայինի խնդիրը, մարդկային մտածողութեամբ ըստեղծագործող (գուցէ կան ուրիշներ եւս) բայց ես գիտեմ մէկ մարդու, որ իրապէս մարդկային խնդիրներով է ստեղծագործում եւ ինձ համար շատ հարազատ է, կարծես եղբայրս է՝ Տիգրան Մանսուրեանը: Նրա ստեղծագործութիւններում ազգային մոտիվներ չէք գտնի, բայց նրա երաժշտութեան մէջ այդ հետքերը, թելերը կան:

Ունեմ թեմաներ, որոնք ինձ ուղեկցում են՝ Նարեկացի, Կոմիտաս, բայց նրանք տիտաններ չեն, ոչ էլ ուրուականներ են. գաղափար են: Օրինակ, իմ ամենավերջին Կոմիտասը (գրքի մէջ չկայ) մնացել է միայն սքեմը՝ ֆիկիւրի ձեւով, մէջը՝ պարապ է ու գլուխը Կոմիտասի մինչեւ վիզը, ապա սքեմը՝ պարապ, ու երբեք-երբեք չեմ փորձում բացատրել: Ինչո՞ւ: Իմ գործը, իմ աշխատանքը եւ իմ կեցուածքը պատուհան բանալ է եւ դա բաց պատուհան չէ, որ նայես, ճեղք է, որ հնարաւորութիւն է տալիս դիմացինին մտածելու եւ պիտի ճգնես՝ յաղթահարելու, նեղութիւն կրես եւ մէջը բան կը չահես, որ աւելի երկար կարող է հետդ ապրել, տեսակցուել աւելի երկար ժամանակ: Իսկ երբ ամէն ինչ տալիս ես բացայայտ, դառնում է աֆիշ, պլակատ: Արուեստն իր մէջ պիտի ունենայ գաղտնիք եւ չբացայայտուի այդ գաղտնիքը: Եւ այն գաղտնիքը, որ երկար է դիմանում, դա է երկարակեցութեան բանալին: Այսօր մենք ականատես ենք լինում հին մշակոյթների, որ մինչեւ այսօր շարունակւում են, որովհետեւ իրենց մէջ պահում են այդ գաղտնիքը: Սա է արուեստի ամենաիրական չափանիշը: Իսկ իւրաքանչիւր այդպիսի արուեստ պէտք է ապրուած լինի եւ բոլոր ժամանակներում կը գնահատուի, եթէ իրապէս ապրուածի արդիւնք է:

- Անդրադառնանք ձեր ստեղծագործութիւններին. դիմաքանդակներից ամենախարակտերայինը Կ. Զարեանինն է, ուրտե՞ղ է գտնւում:

- Հայերը չընդունեցին, և Մոսկուայում է այժմ դրուած: Կ. Զարեանը այն մարդն է, որ համամարդկային մտածողութեամբ է ստեղծագործել եւ իր «Անցորդը եւ իր ճամբան» կարծես այսօրը լինի, հեռատես մարդ էր, հանճարեղ: Երբ Լեւոնը (Ներսիսեան) տեսաւ, ասաց՝ հանգած հրաբուխ, որ ժայթքել, հանգել է, աչքերը սակայն՝ կրակ: Ինքը գիտե՞ս ինչ ասաց. «Այս արձանը լաւագոյնն է ինձ պատկերող. մէկ օտար մարդ է ինձ քանդակել, մէկն էլ Քոչարը: Երկուսն էլ լաւ չեն»:

- Քոչարի արձանագործութեան մասին ի՞նչ էք մտածում:

- Քոչարը համամարդկային քանդակագործ էր, աւելի շուտ նկարիչ, քանդակը այստեղ է սկսել: Իր «Նկարչութիւն տարածութեան մէջ» գործերը համաշխարհային մեծութիւնների հետ էին ցուցադրւում՝ Փիքասօ, Լեժէ, Քանտինսքի, յանկարծ Իսահակեանը եւ Զարենցը հրաւիրում են նրան Հայաստան: Նա Հայաստանում տարբեր պայմանների տակ իր համամարդկային արժէքը փոքրացուց, դարձաւ ազգային, երբ արդէն ունէր դա: Քոչարին համարում եմ մեր ժամանակի հայ քանդակագործութեան անկիւնաքարը եւ ես բացարձակ արժէքաւորում եմ եւ շատ ափսոսում եմ, թէ ինչո՞ւ մենք մեր ձեռքով փոքրացուցինք Քոչարը:

- Վարպետ, երեսուն տարի յետոյ ինչպիսի՞ն գտաք հայաստանեան այսօրուայ մշակութային եւ մտաւորական միջավայրը:

- Հասցրել եմ որոշ բաներ նայել, թեւով 3-4 արձան. ինձ համար մի քիչ դժուար է, որովհետեւ ես արձանագործ եմ, եւ երբ արձանները քննադատեմ, կրնայ ուրիշ գաղափար ծագել, բայց ես շատ մաքուր ձեւով եմ ասում դա: Մի քիչ տխրեցնում է, որ մենք սկսել ենք մակարդակը իջեցնել արձանագործութեան: Արձանագործներին էլ չեմ մեղադրում, եթէ իրենց պատուէր են տալիս... Ես կարծում եմ՝ որոշ դէպքում պէտք է աւելի խիստ լինել քաղաքում դրուելիք արձանների վերաբերեալ, որովհետեւ դրանք միայն գեղեցկութիւնը չեն քաղաքի: Դրանք դաստիարակութիւն են ժողովրդի եւ մենք այդ դաստիարակութեան վնասները կը կրենք անուղղակիօրէն: Երեխաներին պէտք է դաստիարակենք նաեւ այդ արձաններով, աչքերնին սովորեցնենք: Մենք ուրախացանք, որ ազատութեան մէջ ենք, ազատ կարող ենք մտածել, եւ հիմա իրաւունք չունենք շարունակելու այդ սովետական ոճով, այդ արձանագործները տաղանդաւոր մարդիկ են, չգիտեմ՝ ինչո՞ւ է այդպէս...

Արդէն ասացի, որ ազգայինը խանգարող հանգամանքներ ունի: Ոգեւորուելով միայն դրանով եւ չեշտելով, նեղացընում ենք խնդրի շրջանակը: Վստահ եմ, որ ազգայինից դուրս մարդկային խնդիրներ շօշափողներ էլ կան եւ 5-10 տարի յետոյ հայ արուեստը ծաղկուն շրջան պիտի ապրի, որովհետեւ մեր ժողովրդի բնաւորութեան գծերի մէջ տաղանդը շատ յատկանշական է: Հայն ունի բացառիկ երեւակայութիւն, իսկ արուեստի հիմնաքարերից մէկը երեւակայութիւնն է եւ այն կ՚արդիւնաւորուի, եթէ մենք միւս տարրերը՝ մտաւոր եւ հոգեւոր մշակենք: Բայց երեւակայութիւնը մշակելի չէ, դա կամ ունես, կամ չունես: Եւ հայ ժողովուրդն ունի, այդ է տարբերութիւնը, մնացեալը ձեռքբերովի է, բայց ոչ՝ երեւակայութիւնը: Սա իմ կարծիքը չէ, սա փաստ է:

- Եւ ինչպէ՞ս էք զգում Հայաստանում:

- Այստեղ ես չեմ յոգնում, դուրս եմ գալիս առաւօտները, վերադառնում ուշ երեկոյեան: Այստեղ ջերմութիւն շատ կայ, մարդկային թրթիռ, որ անփոխարինելի է, միլիոն տաս՝ չես ստանայ: Սա պատահական չէ, Հայու մէջ կայ դա: Այդ արժէքը հայն ունի իր մէջ՝ բաժանելու իր թրթիռը, իր յուզումը:

- Գուցէ թէ այստեղ է ձեր արուեստի ազգայինը, այն ներքին թրթիռը, որ հաղորդում էք բարին ու մտադին...

***

Արթօ Չաքմաքճեանը ծնուել է 1933 թ. Եգիպտոսի Հելիոպոլիս քաղաքում, 1948-ին տեղափոխուել է Խորհրդային Հայաստան, սովորել է... Մեր հարցազրոյցի աւարտին, երբ Պոլսի «Ժամանակ» թերթի խմբագիր Արա Գոչը միացաւ մեզ եւ նախ կենսագրական տուեալներ հարցրեց, քանդակագործը ժպտաց. «Մարդը ծնւում է առանց անունի, մարդը հայ չի ծնւում, մարդ նէֆ ծնւում նախ, յետոյ ասում են հայ ես դու, յետոյ անունն են դնում... Մարդու կենսագրութիւնը՝ թէ ծնուելուց յետոյ ի՞նչ ես անում, ի՞նչ ես թողնում»:

Այո, գլխաւորը մարդկային քաղաքակրթութեան ճանապարհին թողած հետքն է, այն կնիքը, որը նշմարելի է մնում ժամանակների յարահոսանքում...

ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

«Ազգ», Սեպտեմբեր 4

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(Վէպ Պէզճեան Ամիրայի կեանքէն)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՆԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ
ԳԼՈՒԽ Գ.
ՏԻՒԶԵԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

. Շատ լաւ Ամիրա, երբ որ ուզես ձեր հրամանին տակն եմ: Բայց եթէ ես պիտի ըլլամ մետաքսի մաքսին կառավարողը, պէտք է կատարեալ իրաւասութիւն ունենամ ուզածս ընելու:

. Հարկաւ, հարկաւ, պատասխանեց Տիւզեան եւ ուրախ հրաժեշտ առաւ, յաջորդ օրը իրար հանդիպելու խոստումով:

Նոյն իրիկունը Պէզճեաններու բնակարանը հարսանեկան տուն դարձած էր: Հայրը, մայրը, քոյրերը իր շուրջը հաւաքուած, հետաքրքրութեամբ եւ հպարտութեամբ մտիկ կ՚ընէին Յարութիւնի պատմութիւնը: Տիւզեան ամիրայի նման մեծամեծ եւ մեծահարուստ անձի մը մինչեւ իր խանութը գալը գինքը շատ հպարտացուցած էր: Հայրը ուրախութեան արցունքներ կը թափէր: Աչքին առջեւ կը պարզուէր անցեալը: Երկար տարիներ առաջ տուած մէկ խոստումը յիշեց յանկարծ եւ գանկին զանոնալով ըսաւ.

. Գիտե՞ս Յարութիւն, ինչ յիշեցի:

. Ի՞նչ հայր:

- Այն օրը որ ծունկի եկած կ՚աղաչէիր որքեզ դպրոցէն հանենք: «Թող տուէք որ չուկայ երթամ պիտի հարստանամ մեծ մարդ պիտի ըլլամ,» կ՚ըսէիր:

. Այո, հայր, իսկ դուն եւ մայրս, տէրնօրէնս եւ ուսուցիչս կը պնդէիք թէ պէտք է ուսումը շարունակեմ: Բոլորդ ալ, հակառակիլ ուզեցիք ինծի: Թորոս էֆէնտին ինծի իր մօտ կանչած օրը ըսաւ որ ամէն չուկայ իջնող չի յաջողիր եւ շատ շատեր քեռնակիր կ՚ըլլան:

Հայրը լուրջ դէմք մը առաւ եւ ձայնին պատկառազդու շեշտ մը տալով բացատրեց:

. «Տուք գկայսերն կայսեր եւ զԱստուծոյն Աստուծոյ»: Թորոս էֆէնտի բոլոր ճանչցածներուդ մէջ միակն էր որ համոզուած էր, թէ պիտի յաջողիս չուկան եւ երբ ես իրեն գացի խնդրելու համար որ քեզ դպրոցը պահէ, ան գիս համոզեց եւ ըսաւ որ ինք համոզուած է որ օր մը պիտի յաջողի եւ մեծ վաճառական պիտի դառնաս:

Գաղափի աչքերէն վար երկու կաթիլ արցունք սահեցաւ: Նստած տեղէն վեր ցատկեց, մօտեցաւ հօրը եւ բացագանչեց:

- Ի՞նչ կ՚ըսես հայր, մէջս միշտ նախազգացում մը կար որ Թորոս էֆէնտի իմ յաջողութեանս կը սպասէ: Ամէն Կիրակի եկեղեցին ինծի մօտենալով կը հարցնէր գործերուս մասին եւ երբ բարի լուր մը տայի կը տեսնէի աչքերուն մէջ ուրախութեան կայծ մը:

. Այս տղաս, իր աշակերտին մասին սըխալած չըլլալու ուրախութիւնն էր այդ:

Այսպէս մինչեւ ուշ ատեն անոնք ուրախ տրամադրութեամբ խօսեցան:

Հայր Պէզճեան վերջապէս ոտքի ելաւ:

. Տղաք, ժամանակը ուշ է, ալ պէտք է պառկիլ, Յարութիւնը վաղը շատ գործ ունի:

Հետզհետէ բոլորն ալ ըստ իրենց սովորութեան ծունկի եկած աղօթեցին իրենց սիրական եղբօր յաջողութեան համար:

Պէզճեան երկար ատեն արթուն մնաց իր անկողնին մէջ: Այլեւս բոլոր երազները իրականանալու ճամբուն մէջ մտած էին:

Ուշ չէր այդ օրը երբ ան ազգին հաւատարիմ հարուստներէն եւ մեծազօր ամիրաներէն մին պիտի ըլլար: Այս երազներով ինկաւ Մորփէոսի գիրկը:

ԳԼՈՒԽ Դ.

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔ

Տարիները կը սահէին արագ:

Պէզճեանի հարստութիւնը ամէն անցնող տարուայ հետ կը բազմապատկուէր: Այլեւս Տիւզեաններու սիրելին եւ վստահելին դարձած էր: Այդ հպարտ ու այլամերժ Տիւզեանները Պէզճեանը կը սիրէին: Իսկ ինքը Յարութիւն Պէզճեան մեծ համակրութիւն մը ունէր Յովհաննէս ամիրայի աղջկան՝ Սրբուհիի հանդէպ: Յարութիւն գիտէր թէ իր սէրը չպիտի փոխադարձուէր. նախ անոր համար որ օրիորդ Սրբուհին կը սիրէր ֆրանսական դեսպանատան գործակատար պարոն Տիւպուանը, եւ յետոյ եթէ նոյնիսկ չունենար այդպիսի սէր մը, այդ աղջիկը իր հպարտութեամբ երբեք չպիտի զիջանէր սիրելու Պէզճեանը:

Օրիորդ Տիւզեան քանիցս Ֆրանսա եւ Իտալիա ճամբորդած էր եւ եւրոպացիի մը կը նմանէր արտաքինով ալ, հագուստ կապուստով ալ, ձեւերով ալ: Անթերի ֆրանսերէն կը խօսէր: Պէզճեան թէեւ խելացի եւ յաջողած երիտասարդ, բայց եւ այնպէս հեռու էր եւրոպական ձեւեր ունենալէ: Օրիորդ Սրբուհի շատ քաղաքավար էր իրեն հանդէպ եւ այդքան միայն:

Օր մը Պէզճեան Գուրուչէշմէի Տիւզեաններու ապարանքը առանձին մնաց օրիորդ Սրբուհիի հետ:

- Առանձին եմ, եղբայրս եւ մայրս հարսնիքին համար կարգադրութիւններ ընելու գացին: Հայրս դեռ չէ եկած: Կրնա՞ք քիչ մը սպասել:

- Սիրով, հարկաւ, պատասխանեց Պէզճեան գոհ եւ շփոթած:

(Շար. 6)

Տիկին Մակի Գույումճեան եւ զաւակները Քրիսթոֆ եւ Վէրոնիք,

Եղբօր թոռները եւ թոռնուհին

Իշխանեան ընտանիքը եւ ընտանեկան համայն պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց տագրոջ, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱԼԵՔՍ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 4ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 7, ժամը 15ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին
4 rue Komitas 94140 Alfortville
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մորսանսիւռ-Օրժի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

«ՅԱՌԱՋ».- Մեր ցաւակցութիւնները Գույումճեան ընտանիքին։

Madame Maguy Kouyoumdjian, ses enfants Christophe et Véronique,

Les petits-neveux et petite-nièce,

Les familles Ichkhanian et toute toute la famille

ont la douleur de vous faire part du décès de leur beau-frère, oncle et parent

ALEX KOUYOUMDJIAN

survenu le lundi 4 octobre 2004.

Les obsèques seront célébrées le jeudi 7 octobre 2004 à 15 heures en l'église arménienne Saints Paul et Pierre, 4 rue Komitas 94140 Alfortville.

Suivies de l'inhumation au Cimetière de Morsang s/ Orge, dans le caveau de famille.

«HARATCH».- Nos condoléances à la famille Kouyoumdjian.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն։

Արծարծուելիք նիւթերն են.-

- *Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ*
- *Ներկայ կացութիւնը*
- *Անմիջական կարիքներ*
- *Գործադրելի միջոցներ*
- *Նպատակ եւ նպատակադրումներ*

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.-

17 rue Bleue 75009 Paris

ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ-ԳԼՈՒ.- Ժագլին Քանարեան 30 Եւրօ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Է. Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 50 Եւրօ Անէթ Յովնանեանէ Պերճ Պառաւեանի մահուան առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Ժերար Ամիրխանեանի մահուան առթիւ.-

Տէր եւ Տիկին Ալէն Տըպուլէ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Աւագեանց, Եան'ց Ակումբ (Լեւոն Շանթ դպրոցին), Եան'ց Ակումբի Պրիճի խումբը (Լեւոն Շանթ դպրոցին) 150ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան (Լեւոն Շանթ դպրոցին), Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Պարթեւ Ապտալեան, Պ. Անրի Սըրաէֆ 100ական, Տէր եւ Տիկին Ժան-Մարք Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Քարաճեան, Տէր եւ Տիկին Ժանէլ Տավլաչեան 50ական, Տիկին Անահիտ Տավլաչեան, Տէր եւ Տիկին Ֆլոր 30ական։

CHENE

Date à retenir

Grande Braderie de Chene

les 4 et 5 décembre
CHENE FRANCE

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ԽԱՉ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը բանայ իր դռները
Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9ին.
Դասաւանդութիւն հայերէն լեզուի, պատմութեան, երգի ու պարի, կրօնի ուսուցում՝
5-12 տարեկան աշակերտներու համար։
ամէն շաբաթ օր, ժամը 14էն մինչեւ 17։

Արձանագրուելու համար դիմել Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ՝ ☎ 01. 44. 59. 23. 50 *Հասցէ՝*

Cathédrale Sainte Croix
13 rue du Perche 75003 Paris

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado / Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE
OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois
de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE
«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé,**
Membre de l'Institut

au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre)

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին։ Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն։

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian»
de Sevran-Livry

Soirée
"MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN"

le Samedi 9 octobre à 20 heures 30 à la Maison de la CBAF
17 rue Charles Péguy 93190 Livry Gargan
Réservations avant le 5 octobre
auprès de Madeleine : 01. 43. 83. 87. 68
ou Nilva : 01. 42. 36. 33. 73
— Nous vous attendons nombreux —

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար

կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուբիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ։

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին առիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը։
Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

թիւերուն։

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Մատղաշ 50-ամեայ հաւաքածոյքն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7
JEUDI
7 OCTOBRE
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.041 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.041

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԴՈՒՌԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

ԲԱՆԱՎԷՃԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

Ինչպէս գրեցինք, Եւրոպական Յանձնախումբը Հոկտեմբեր 6ին յանձնեց Թուրքիոյ վերաբերեալ իր տեղեկագիրը, որ ընդհանուր գիծերու մէջ դրական է: Բայց գլխաւորաբար Ֆրանսայի մէջ բանավէճերը կը շարունակուին, քանի ծանօթ է որ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը դէմ է: Հոկտեմբեր 5ի Ազգային Ժողովին նիստին, Իւ. Տէ. Լէ.ի նախագահը՝ Ժ. Պայրու դիմած է կառավարութեան որ վիճարկումի ձեռնարկէ, որմէ վերջ քուէարկութիւն մը տեղի ունենայ Դեկտ. 17էն առաջ: Այս վերջին թուականը կը վերաբերի բանակցութիւնները սկսելու պետական ղեկավարներու արտօնութեան: Արտաքին Նախարարը՝ Միշէլ Պարնիէ անմիջապէս մերժած է, առարկելով որ.- «Պետութեան ղեկավարը յանձն առած է որ որոշումը կը տրուի Ֆրանսացի ժողովուրդին կողմէ 10-15 տարիէն»: Պայրուին ծախահարութիւններու արժանացած է բոլոր անոնց կողմէ --եւ քիչ չեն-- որոնք դէմ են Թուրքիոյ անդամակցութեան, որոնց մէջ Լօրան Ֆապիուս եւ շատ ուրիշներ: Բայց, այս «շատ ուրիշներ»ը կրնան պատճառ ըլլալ որ վիճարկում մը տեղի ունենայ առանց քուէարկութեան:

***

Յօդուածներն ալ կը շարունակուին: Հոկտեմբեր 6ի Ֆիկառոյի մէջ, նախկին նախարար, եւրոպացի երեսփոխան՝ Ալէն Լամասուր կը թուէ իր ընդդիմութեան բոլոր պատճառները: Կը գրէ ի մէջ այլոց.- «Արդ, Եւրոպայի մէջ եւ ի մասնաւորի Ֆրանսայի, ո՞վ կը համարձակի ըսել թէ Մարոքցիները, Հայերը, Իսրայէլացիները կամ Ռուսերը նուազ եւրոպացի են քան Թուրքերը»,

Այս յօդուածին կողքին, աւելի շահեկան յօդուած մը կայ, որու խորագիրն է՝ «Ո՛չ, Սաւուայի Էօժէնին յիշատակին» եւ ստորագրուած է Հոլանդարացի գրագէտ եւ Հունգարիոյ Փէն-Գլէօպի փոխ նախագահ Անդրէաս Փէթոչի կողմէ: Ան, հին օրեր կը յիշէ, օսմանեան օրեր եւ կը պարզէ Թուրքերու նպատակները այդ շրջանէն: Կ'անդրադառնայ Էօժէն տը Սաւուայի հսկայ արձանին, որ «դէպի Արեւմուտք կը նայի, դէպի ոխերիմ թշնամին՝ թուրք սարսափազդու բանակը, ինք որ 1686ին արքայական դղեակը ազատած է Թուրքերէն եւրոպական բանակի մը գլուխը»:

Նոյն էջին վրայ, Ժան-Տանիէլ Թորճման համաձայն է Թուրքիոյ անդամակցութեան, կ'ուզէ որ գոնէ բանակցութիւնները սկսին:

***

Ֆիկառոյի տնտեսական յաւելուածը կը ծանրանայ հարցին տնտեսական կողմին վրայ, պարզելով Թուրքիոյ պատկերը, որ փայլուն չէ եւ այդ իսկ պատճառաւ թափած ճիգերը ժամ առաջ օգտուելու համար Եւրոպական Միութենէն:

***

Թուրք մամուլը ընդհանուր ձեւով չանտեսեր Յանձնախումբին վերապահութիւնները: Ազատական «Աքշամ» կ'ամփոփէր Թուրքերու մեծամասնութեան հակազդեցութիւնը, գրելով.- «Թուրքիա տոմս մը առաւ Եւրոպայի համար, նոյնիսկ եթէ խիստ հակակշիռ մը պարտադրուած է սահմանագլուխներուն վրայ»: Անգարա չուզեր ընդունիլ որ Թուրքիա «այլ տեսակի» թեկնածու մը ըլլայ, ինչպէս շեշտած է Արտաքին Նախարարը՝ Ա. Կիւլ, թէեւ գոհ կը մնայ տեղեկագրէն, ընդհանուր գիծերու մէջ: Կը խորհի որ եօթը տարիէն Թուրքիա կրնայ մտնել, թէեւ վարչապետը նուազ լաւատես է եւ կ'ըսէ թէ խօսակցութիւնները կրնան տեւել մինչեւ 2019:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ՀԱՍԿՆԱՆՔ "ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐՁՐ ՇԱՀ" ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԵՆԷՆ»

ԷԹԻԷՆ ՄԱՀՉՈՒՊԵԱՆ «ԶԱՄԱՆ»Ի ՄԷՋ ԿԸ ԱՆԴՐԱԴԱՌՆԱՅ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԻ ՄՈՒԹ ՑՈՂՈՒԱԾԻՆ

«Զաման»ի քրոնիկագիր Էթիէն Մահչուպեան «Հիմնական ազգային շահ» խորագրեալ Հոկտ. 3ի իր սիւնակին մէջ անուղղակի կերպով կ'անդրադառնայ Թուրք պատժական օրէնքի այն յօդուածին, որ կը վերաբերի «Թուրքիոյ ազգային վերին շահերը պաշտպանելու հրամայականին»: Ինչպէս պիտի յիշուի, օրէնքի վերոյիշեալ յօդուածը բաւական աղմուկ բարձրացուց, երբ «Ռատիքալ» թերթը հրապարակեց թէ 304 թիւ յօդուածը կ'արգիլէ դէմ գալ Թուրքիոյ պաշտօնական շահերուն եւ օրինակ՝ պնդել թէ Թուրք բանակը պէտք է քաշուի Կիպրոսէն կամ թէ 1915ին պատահածը ցեղասպանութիւն մըն էր:

Էթիէն Մահչուպեան իր յօդուածին մէջ դիտել կու տայ որ պետութիւնները այսօր եւս միջոցներ կը փնտռեն իրենց պաշտօնական տեսակէտները ժողովուրդին պարտադրելու: Բայց այսօրուան ժողովրդավար համակարգին մէջ այս ռազմավարութիւնը կը սկսի դառնալ դժուար գործադրելի: Օրուան ազատամիտ հոսանքը դէմ կու գայ նմանօրինակ սեղմումներու եւ հակա-ժողովրդավար պարտադրութիւններու: Այդ պատճառաւ ալ, կը գրէ Էթիէն Մահչուպեան, պետութիւնը գտած է հանճարեղ միջոց մը. օրէնքները գրի առնել շատ մութ եւ անհասկնալի ոճով մը, որպէսզի այդտեղ մութ մնացած կէտերը աւելի վերջ մեկնաբանուին դատական համակարգի կողմէ՝ պետութեան ուզած ձեւով:

Էթիէն Մահչուպեան կը գրէ որ միայն ժողովրդավար երկիրներն են որ կրնան խուսափիլ այսպիսի ռազմավարութիւններէ, իսկ Թուրքիոյ մասին կարելի չէ ըսել որ այստեղ կը տիրէ ժողովրդավարութիւն մը: Մեր օրէնքներու իրական բառամթերք արդէն կը փաստէ այս իրողութիւնը: Պատժական նոր օրէնքին մէջ տակաւին կը գործածուի «հիմնական ազգային շահ» բացատրութիւնը: Կարծես թէ չէր բաւեր ամբողջ հասարակութիւնը միատարր զանգուած մը նկատելով պետութեան կապել եւ զայն ազգայնացնել, ատոր վրայ կ'աւելցուի նաեւ այն յաւակնութիւնը թէ պետութիւնը գիտէ թէ ո՛րն է հասարակութեան շահը: Փալով հասարակութեան, ան չուզեր մտնել բանավէճի մը մէջ, ճշդելու համար թէ ի՛նչ բան ազգային է կամ օգտակար: Այնուհետեւ, մէկ բան կը մնայ: Պետութիւնը կը ճշդէ այդ կէտը, կը պարտադրէ օրէնքը, եւ մեզի ալ կը մնայ մեր ազատութիւնները յարմարցնել այդ օրէնքէն մեզի առաջարկուած ազատութեան սահմաններուն, այսինքն մեր չափը գիտնալ:

«Մարմարա»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 5/6)

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ԱՅՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պուլկարիոյ նախագահ Գէորգի Պրվանով երկօրեայ այցելութեան մը համար Հոկտ. 5ին ժամանած է Երեւան: Պաշտօնական արարողութենէն յետոյ երկու նախագահները՝ Ռ. Քոչարեան եւ Գ. Պրվանով քննարկած են հայ-պուլկարական յարաբերութիւններու տարբեր բնագաւառները, գործակցութեան հեռանկարները եւ կարծիքներ փոխանակած շրջանի եւ միջազգային հարցերուն մասին, միաժամանակ վճռական որոշում տուած են խորացնել քաղաքական երկխօսութիւնը եւ համագործակցութիւնը: Այս առթիւ պուլկար նախագահը իր երկրին միջնորդութիւնը առաջարկած է Արցախի հարցին կարգաւորման մէջ:

Երկու երկիրներն ալ, որպէս արտաքին քաղաքականութիւն, կարեւոր կը նկատեն եւրոպական կառոյցներու անդամակցութիւնը: Այս մասին Պրվանով խոստացած է Պուլկարիոյ աջակցութիւնը Հայաստանի:

Աւելի ուշ, զոյգ նախագահներուն մասնակցութեամբ տեղի ունեցած է քննարկում տնտեսական գործակցութեան կարելիութիւններու եւ ենթակառոյցներու մասին, ընդլայնուած կազմով:

Ռ. Քոչարեան ուրախութեամբ յայտնած է որ տարի մը առաջ դէպի Պուլկարիա կատարած իր այցելութենէն յետոյ զգալիօրէն աշխուժացած է տնտեսական ոլորտի գործակցութիւնը: Այսօր Պուլկարիոյ նախագահին այցելութեամբ, սկըսուած գործը շարունակելու լաւագոյն պայմաններ ստեղծուած են:

Հայաստանի նախագահը շնորհաւորած է նաեւ Պուլկարիոյ ժողովուրդը Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան առթիւ, առաջարկելով որ հայ դիւանագէտները ուսումնասիրեն Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան պուլկարական փորձը:

Գ. Պրվանով եւս գոհունակութիւն յայտնած է որ մէկ տարուան ընթացքին երկու երկիրներուն միջեւ առեւտուրը երեք անգամ յաւելում կրած է: Ապագային աւելի զօրացնելու համար առեւտուրը կարեւոր է դրական լուծում գտնել ապրանքներու շրջանառութեան: Շուտով օդային գիծ կը բացուի Սոֆիայի եւ Երեւանի միջեւ: Անհրաժեշտ նկատած է ստեղծումը երկու երկիրներու գործարարներու փորումի մը:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ՖԻՆԼԱՆՏԻՈՅ ԻՐ ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑԸ

Հայաստանի Արտաքին Նախարարը Հոկտեմբեր 5ին ընդունած է Ֆինլանտիոյ իր պաշտօնակիցը Էրկի Տուոմիոյան, որ հարաւային Կովկաս շրջապտոյտ մը կ'ընէ: Երկու երկիրներու նախարարները անդրադարձած են հարաւային Կովկասի երկիրներու դիրքին եւրոպական քաղաքականութեան մէջ եւ այդ առթիւ, Վ. Օսկանեան տեղեկութիւններ տուած է Պրիւքսէլ իր հանդիպումներուն մասին: Խօսակցութեան նիւթ եղած է նաեւ Ղարաբաղի հարցը եւ Հայաստանի մօտեցումը խնդրին լուծման համար: Նախարարները ստորագրած են երկու երկիրներու կառավարութիւններուն միջեւ զանազան համաձայնագրեր:

***

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Ազրպէյճանի Պաշտպանութեան Նախարարը եւ Թուրքիոյ զինեալ ուժերու գըլխաւոր պետը Անգարայի մէջ քննարկած են Լեռնային Ղարաբաղի հարցը: Ըստ ազրպէյճանական աղբիւրներու, Թուրքիա, անգամ մը եւս, իր աջակցութիւնը խոստացած է Ազրպէյճանի:

***

ԱՐՑԱԽԻ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐԸ «ԱԶԳԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին «Ազգի փրկութեան» կուսակցութեան ղեկավարը՝ Սարգիս Կարապետեան յայտարարած է թէ անհրաժեշտ է միութեան մէջ առնել արցախեան ազատամարտի մասնակցողներն ու ամբողջ ժողովուրդը, նկատելով որ արդարութեան համար պէտք է կատարել ժողովուրդին կամքը: Ըսած է նաեւ որ ներկայիս արցախեան հերոսամարտի վեթերաններուն կողմէ կազմակերպումի մէջ է «Արդարութեան մարտիկներ» համրային կազմակերպութիւնը եւ կոչ ըրած որ բոլոր մարտական ընկերները, վեթերանները, կազմակերպութիւնները համախմբուին պայքարելու համար յանուն արդարութեան:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻ ՅՐԴ ԱՐԱԳԱՑՈՒՑԻՉԸ ՍԿՍԱԾ Է ԳՈՐԾԵԼ

Հոկտ. 5, ժամը 14-15էն Հայաստանի ելեկտրական ցանցին միացած է Մեծամօրի հիւլէակայանը, որ կ'արտադրէ երկրին ելեկտրական տարեկան արտադրութեան 36 տոկոսը: Ներկայիս Հայաստանի օրական արտադրութիւնը 10-12 միլիոն քիլօվաթ ժամ է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ազգային Ժողովը վերամուտի իր առաջին նիստը ունեցաւ Հոկտ. 5ին, բաւական փոթորկոտ մթնոլորտի մը մէջ «Ժիւլիա գործողութեան» պատճառաւ: Ելիզէ չի ծածկեր որ տեղեակ չէր: Զեկոյցով մը, Հոկտեմբեր 4ին, կը ճշդէր որ ստացած տեղեկութիւնները շատ անորոշ էին եւ որեւէ ձեւով հաւանութիւն չէր տուած ոչ ալ քաջալերութիւն: Այնպէս կը թուի որ գործողութեան ձախողութիւնը պատճառ է որ Ժիւլա առանձին կրէ հետեւանքները: Ընկերվարական պատասխանատու Ֆր. Հոլանտի համար, Ժիւլիա պէտք է վտարուի կուսակցութենէն (Իւ. ԷՄ. Փէ.): Ազգ. Ժողովի այս նիստին Ռաֆարէն յայտնեց նաեւ թէ Սեպտ. 22ին ստացած էին տեսերիզ մը, ուր երկու լրագրողները՝ Քրիսթիան Շէնօ եւ Ժորժ Մալպրիւնօ կ'երեւէին ողջ-առողջ, կը խօսէին Ֆրանսերէն, անգլերէն եւ արաբերէն եւ իրենց տուած կարգ մը տուեալները կը հաստատէին որ վաւերականութիւնը կասկած չի վերցներ: Ենթականերուն ընտանիքներն ալ տեղեակ չեն պահուած այս տեսերիզէն որ կը հաստատէ թէ Սեպտեմբեր 18 թուականը կը կրէ: Ռաֆարէնի արդարացումը այն է որ կառավարութիւնը չէ ուզած արգելք ըլլալ որեւէ փորձի եւ անպատասխանատու թուիլ: Կ'ուզէ նաեւ համոզել որ կը շարունակուին շփումները, բայց միայն Ֆրանսայի պաշտօնական անձերու միջոցաւ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՀԱՅԿԱԿԱՆ ԷՋԸ

Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան հարցը թէր ու դէմ տեսակէտներու ամէնօրեայ հակադրութեամբ գլխաւոր տեղը կը գրաւէ ֆրանսական լրատուութեան ... մամուլին: Բնականաբար տարբեր չէ Թուրք մամուլին ալ պարագան ու նաեւ եւրոպական միւս երկիրներուն: Սխալ կ'ըլլայ ընդհանրացնել Ֆրանսայի օրինակը, ըսելու համար թէ, միութեան երկիրներու մեծամասնութեան ղեկավարութիւնները կողմնակից են Թուրքիոյ եւրոպացի տեսնելու, իսկ ժողովուրդները՝ ոչ: Կան անհատ կարծիքներ, քաղաքականութիւններ ղեկավարութեան շրջանակներուն մէջ ալ:

Անգարայի ու եւրոպական մայրաքաղաքներու միջեւ ընթացող համդիպումներու, սակարկութիւններու, վէճերու, պայմանակցութիւններու եւ խանձարտութիւններու եռուն այս օրերուն բաւական անակնկալ էր տեսնել թէ այդ փնտռ, բարդ թղթածրարը ներհայկական էջ մը ալ կ'ունենայ: Ո՞րն է ան:

Հայութիւնը որ մէկ դարէ մը ի վեր չէ կրցած իր հաշիւը մաքրել Թուրքիոյ հետ, յանկարծ դէմ կը հանդիսանայ Թրքահպատակութեան վէճին որուն անուղղակի կերպով առնչուած մըն է: Ո՛չ Հայաստան Եւրոպական Միութեան անդամ երկիր է, ոչ ալ Հայկական Սփիւռքը պետական յատկանիշով ներկայութիւն: Միայն հայկական կարեւոր գաղութներ կան եւրոպական երկիրներուն մէջ որոնք որպէս Եւրոպայի քաղաքացի իրենց տեսակէտը կ'արտայայտեն հակադրուելով խնդրոյ առարկայ անդամակցութեան:

Հայութեան «եւրոպացի» հատուածին քով կայ Թուրքիոյ Հայութիւնն ալ: Ան ալ անուղղակի առնչուած մըն է հարցին: Ո՞վ կարելիութիւնը պիտի տայ Թուրքիոյ հայութեան հարկ մէկ հաստատելու երրորդը կարծիքը որպէս հաւաքականութեան տեսակէտին: ... այս կամ այն ձեւով դրսեւորելու կը յայտնէ համախմբային ... քիչ մը լայն շրջանակով հրապարակելէ, անոնց ան... Եւրոպան պիտի ուզէր ... կը խորհի ... դերձակ, կամ ամբողջ Հայ Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան մասին: Նոյնիսկ եթէ սակարկութիւններու մեծ սեղանին վրայ տեղ ըլլայ նման հետաքրքրութեան, կարելի էր Պոլսահայութեան պատասխանը ամենայն անկեղծութեամբ արտայայտել:

Կայ յաւելեալ պարագայ մըն ալ որ գործնապէս հիմնովին տարբեր տեսակէտներ կը թելադրէ հայութեան նշուած երկու հատուածին. Եւրոպայի քաղաքացի Հայը Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ է, քանի որ Եւրոպան որպէս միութիւն կերտող սկզբունքներէն կարեւորագոյնը չի գտներ Թուրքիոյ մօտ. եւ այդ կարեւորագոյնը ուղղակի իրեն առնչուած մարդն է: Այս երկրամասը որ ժողովուրդի մը բնաջնջումի փորձը ապրած, սակայն յետոյ կարելի ամէնէն մարդկային ձեւով -ներողութեամբ ու հատուցումով-- փակած է այդ հաշիւը, ինչպէս կրնայ հանդուրժել նոյն փորձին հեղինակ երկիր մը ընդունելու իր մէջ, մինչ այս վերջինը ներողութիւնն ու հատուցումը մէկդի, ժխտումին եւ ուրացումին համաշխարհային ախոյեանն է 90 տարիէ ի վեր: Ծակոտի այդ մուրով ալ կը պատրաստուի մաս կազմել ժողովրդավար երկիրներու ամբողջութեան մը, երբ այդ նոյն ժողովրդավարութեան կը դաւէ հաստատուած օրէնքով. հոն գրուած է թէ տասը տարի բանտարկութեան կը դատապարտուի այն որ կ'ըսէ թէ Հայերը ցեղասպանութեան զոհ դարձած են...:

Բնական է որ այս հիմնականէն զատ Եւրոպայի քաղաքացի Հայը կը բաժնէ Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ արտայայտուողներու բոլոր պատճառներն ալ: Բայց անոնք նոյն զօրութեամբ չեն ներկայանար իրեն, որքան առաջինը:

Հայութեան Թուրքիոյ քաղաքացի հատուածը ի՞նչպէս կը վերաբերի նոյն անդամակցութեան, երբ անցեալը միակ չափանիշ չի կրնար ըլլալ անոր. այդ հատուածը 50-60 հազարնոց համայնք մըն է որուն համար ներկան անցեալէն նախամեծար է: Ունի Պատրիարքարան, դպրոց, եկեղեցի, մամուլ, միութիւններ, հիւանդանոց, գերեզմանատուն, կալուածներ, մէկ խօսքով՝ գաղութային կեանք մը. իսկ այդ կեանքին մէջ ամէն օր նոր դժուարութիւն մը, նոր խոչընդոտ մը իրեն համար աւելի՛ ու աւելի՛ ցանկալի կը դարձնէ ժողովրդավար, իրաւական երկրի մը կեանքի պայմանները: Իսկ Թուրքիոյ համար որ աշխարհակալութեան փարած, անոր երաշխաւոր բանակի մը ու կրօնականէն մինչեւ ծայրայեղ ձախակողմեան երկարող հարուստ տարբերակումի տէր, ամէն մէկուն ամէնօրեայ հակադրութիւններուն թատերաբեմ երկիր է, ի՞նչ բան այդ պայմանները հաւանական կրնան դարձնել, քան՝ Եւրոպայի անդամակցութեան հեռանկար մը:

Ինչ որ Հայութեան այս երկու հատուածները անուղղակի առնչուածի դիրքէն կը հանէ, փետեղելու համար Թուրքիոյ անդամակցութեան վիճարկումին կեդրոնը, անոնց կեցուածքի, նախընտրութեան, գործունէութեան տարբերութիւնը չահարկելու մտայնութիւնն է: Ինչպէս արձագանգեցինք Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթէն (Սեպտ. 17), Եւրոպայի Հայութեան ու Պոլսոյ համայնքին ներկայացուցիչները իրենց տարբերութիւններով ճակատումի մը դերակատարներուն վերածելու նպատակը կը հետապնդէ Փ. Լըլուշի եւ Ժ. Շոմոնի նախաձեռնութիւնը: Անոնք Պոլիս գացած, գտած են նոյն շաբաթաթերթին խմբագիր Հրանդ Տինքը որպէս Պոլսահայութեան բանբեր (թէեւ ինք մերժած է նման հանգամանք, չեշտելով որ կ'արտայայտուի միայն իր անձին կողմէ). Նիւթ ըրած են Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, արձանագրած հայ խմբագրին ըսածները: Երեք կէտով կ'ամփոփուին անոնք. Հ. Տինք Թուրքիոյ քաղաքացի է եւ կ'ուզէ վայելել եւրոպացի ըլլալուն բարիքները. նոյն ատեն փոքրամասնութեան մը անդամ է որուն համար բնական է ձգտիլ Եւրոպայի փոքրամասնութիւններուն ունեցած արդարութեան, խաղաղութեան, հաւասարութեան, ապահովութեան. եւ վերջապէս Հայ մըն է որ անտարբեր չէ Հայաստանի նկատմամբ ու կը հաւատայ թէ անոր համար ալ ամէնէն ապահով ապագան Եւրոպայի մասնակցութեան մէջ կը կայանայ:

Գաղութին մէջ որոշ դիրքի ու պատասխանատուութեան տէր անձի մը այս մօտեցումը կարելի՞ է անտարբերութեան մատնել ու չշահարկել ամէն գնով Թուրքիոյ անդամակցութեան ձգտողներու կողմէ: Ու Փ. Լըլուշ եւ Ժ. Շոմոն կը ծրագրեն, կ'առաջարկեն Հ. Տինքը հրաւիրել որպէսզի իր տեսակէտները Ֆրանսահայերուն ալ պարզէ: Տեղեկատուութեան մէջ չէ գործածուած «համոզել» բառը, բայց ըսուածէն աւելի զգալի է անոր ներկայութիւնը: Մանաւանդ որ Հ. Տինքը իր տեսակէտը պարզելու հրաւէրը կատարեալ զուգահեռ կը կազմէ Թուրքիոյ անդամակցութեան ի նպաստ կարծիք պատրաստելու նպատակով Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք.ի Եւրոպա այցին հետ: Անոր ընթացքին ալ Անգարայէն թելադրանքի մը բոլոր վարկածները հերքուած էին... Մնաց որ բաւական վիճելի է որ Թուրքիա որոշ յաջողութիւն մը ունեցաւ թէր կարծիք պատրաստելու մէջ, այդ քիչ մը վիճայարոյց այցով:

Ներհայկական շատ աւելորդ, բաւական անհեթեթ ճակատումի մը վտանգը յաջորդ փուլով կը ներկայանայ. ի՞նչ պիտի ըլլայ եթէ Հ. Տինք ընդունի Փարիզ գալ, իր մտածումները պարզելու (չըսենք՝ համոզելու): Կարելի պիտի ըլլա՞յ չէզոք ունկնդիրի դիրքին վրայ մնալ որպէս տարբեր մօտեցումի տէր համայնք, հակընդդէմ հանդերձ պոլսահայ խմբագրին դրդապատճառներ: Կամ ըսել իրեն թէ ներհայկական վիճարկումի մը նիւթ ընել չարժեր հարցը, քանի որ մէկ կամ միւս տեսակէտը որքան ալ չահարկուի, չի կրնար վճռական դեր ունենալ 25 պետութիւններու առնչուած հարցին մէջ:

Թէ ինչպէս միշտ կը պատահի, պիտի գտնուի ճարպիկ-չուտիկ մը որ պիտի ներկայանայ որպէս Ֆրանսահայութեան ներկայացուցիչ ու Ֆրանսացի երկու պաշտօնատարներուն պատրաստած լարծուն գետնին վրայ հաստատէ պատեհապաշտութեան թեկնածուն:

Ի՞նչպէս չիյնալ մեզի հետ կապ չունեցող այս մէկ ծուղակին ալ մէջ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅԳԵԿՑԻ

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

«Վայ ինձ, Սիոնի զաւակներ, որ աշխարհի պիտի գաք ինձմէ ետք, քանզի կ'ուզէի ձեզ տեսնել, բայց չեմ կրնար, որովհետեւ արդէն հող եմ դարձած գերեզմանիս մէջ. սակայն այս գիրքովս կը խօսիմ ձեզի հետ՝ հինգ եւ եօթը սերունդ յետոյ եկողներուդ...»:

Վարդան Այգեկցիի կեանքին եւ գործին նուիրուած մեր այս էջը կը բանանք նոյնինքն գրչին վերոյիշեալ խօսքով: Սրտամօտ եւ պատկերաւոր կանչ մը միանգամայն:

Անունը կը մնայ շուքի մէջ երկար ժամանակ: Մինչեւ նախանցեալ դարու վերջերը: Ճիշդ է, թէ մեր ազգային տպագրութեան երեք պայծառ դէմքերէն մին՝ Ոսկան Վրդ. Երեւանցի, դեռ 1668ին, Ամսթերտամ (Հոլանտա) լոյս կ'ընծայէ «Գիրք աշխարհաց եւ առասպելաբանութեանց, որ է Աղուէսագիրք»ը, ուր ներկայացուած առակները կը խօսին Վարդանի մը մասին, Արեւելքցի յիշատակութեամբ: Ասով հանդերձ, վկայութեամբը ծանօթ բանասէրներու, Մանուկ Աբեղեան օրինակ, առակներուն բուն հեղինակին անուան ծանօթացումը կը պարտինք Նիկ. Մառի(1): Ցիրաւի, աշխատասիրութեամբ մը կը ծանօթացնէ առակներուն իսկական հեղինակը՝ Վարդան, կոչուած Այգեկցի, իբր վանական ու ճգնաւոր ապրած եւ ստեղծագործած ըլլալով Համունի վանքին մէջ(2), այդ օրերուն ենթակայ Ռուբինեանց իշխանութեան, Կիլիկիա:

Կենսագրական նկարագրով մանրամասնութիւններու կը հանդիպինք անոր գործերու յիշատակարաններուն մէջ: Ծնած է հաւանօրէն 1180ի ատենները, Ասորիքի Դլուք (Տլուք) գաւառի հայաբնակ Մարաթա գիւղը, Հալէպի մօտ: (Արդէն երբեմն ինքզինք կը կոչէ Մարաթացի): Կրթութիւնը կը ստանայ իր ծննդավայրին, ապա Կիլիկիոյ Սեւ լեռներու Արքայական վանքը: Մէկը եպիսկոպոսանիստ վանքերէն: Այդ տարիներուն կը մտերմանայ Թագաւորազն իշխան Պաղտինի հետ: 1198ին կը մասնակցի Լեւոն Բ.ի թագադրութեան հանդիսութեան: Եւ, վերջապէս, ինչպէս արդէն ըսինք, 1210ին կը հաստատուի Այգեկ վանքը: Հոն կը գրէ 22 ճառ, խրատական հինգ թուղթ՝ ուղղուած իր հոգեւոր սան Անտիոքի Եպիսկ. Միքայէլի եւայլն: Սակայն, հոս եւս երկար չի մնար: Հաւանօրէն երեք տարի ետք մեկնի Դրազարկ, որ Սիսի Արք.երու նստավայրն էր, ուր «ի միայնաւոր խցի» վերստին կը խմբագրէ իր 22 ճառերը աւելցնելով «Ժ. (տասը) Վաճառականաց» խրատականը:

Մահուան թուականը յայտնի չէ, սակայն իր ըսելով կը հասնի «զառանցեալ եւ գարշելի ալեւորութեան» տարիքի: Ենթադրաբար կրնայ վախճանած ըլլալ 1260ի ատենները:

Այգեկցիի գրչի վաստակը երկու երեսով կը պատկերանայ: Կրօնական (իմա՝ աստուածաբանական - վարդապետական - կանոնական) եւ, բնականաբար, խրատականներ, առակներ: «Արմատ հաւատոյ»ն, առաջինեկը կրօնական սեռին հայող, արդէն դաւանաբանական հարցեր հրապարակ կը հանէ: Կ'արծարծէ: Նպատակն է պաշտպանել մեր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դարաւոր հաւատամքը, պայքարիլ օտար Եկեղեցիներու (Բիւզանդիոն - Վատիկան) այլանդակ նկրտումներուն դէմ: Կը հասկնայ, թէ դաւանաբանական քօղի տակ օտար խորթ ուժեր կը ձգտին, կը միտին քանդել մեր ազգային դէմքը սահմանող վէմերէն գլխաւորը: Հիմնականներէն մին, առնուազն: Եւ այս ճամբով հարթել ձուլման ուղին(3):

Բարոյախօս մըն է հարկա՛ւ: Քարոզներով ու թուղթերով կը պայքարի քրիստոնէական ոգիին եւ սկզբունքներուն անյարիր երեւոյթներուն դէմ: Կը կշտամբէ, կը պախարակէ: Դժոխքին ճամբան ցոյց կու տայ յանցապարտներուն, մեղապարտներուն: Անոր խօսքերը՝ հասու միանգամայն, կ'ուղղուին շնութեան, կախարդութեան, արծաթասիրութեան, գողութեան, զեղծարարութեան եւ այսօրինակ եպերելի երեւոյթներու դէմ: «Վա՛յ որ կտրէ զվարձս մշակին եւ զրկէ զորբն եւ զայրին եւ զաղքատն. զի դժոխքն է տեղի եւ դատարք նորա», «Վա՛յ է այնոցիկ որ սղավաճառ լինին եւ մեղանչեն ի չափս եւ ի կշիռս, եւ որք խառնեն զջուրն ի կաթն եւ ի գինին եւ ծախեն», կամ՝ «Վաշխն ճանապարհ է գեհեննուն», եւայլն:

Պէտք չէ մտածել, թէ իր քննադատութիւնները, իր պարսաւները ուղղուած են միայն աշխարհականներուն, ո՛չ կրօնաւոր դասին: Խիստ է նոյնպէս ընչաքաղց, ընչասէր կղերականներու ու պորտաբոյծ կեանք վարող կրօնաւորներու հանդէպ: Կ'ըսէ մէկին եւ յստակ, - Բազում սուրբ կարգաւորք եւ առաջնորդք կորընչին ի դժոխս վասն ագահութեան եւ յորովայնամոլութեան»: Դեռ կարելի է երկարել շարքը արատներու մատնանշման եւ խիստ քննադատումին: Այսպէս՝ մեծամտութիւն, փառք ձեռք ձգելու տենչ, չնանալու աբարք եւլն.:

Առակներու ծագումին կապակցութեամբ կարգ մը բացատրութիւններու կը հանդիպինք որոշ աշխատասիրութիւններու մէջ, ինչպէս, օրինակ, Մ. Աբեղեանի «Հայոց Հին Գրականութեան Պատմութիւն», Բ. հտ. Երեւան, 1946:

Մեր մատենագրութեան մէջ գոյութիւն ունին թէ՛ թարգմանական, թէ՛ ինքնուրոյն առակներ: Թարգմանականին գլխաւոր յիշատակարանները կը հանդիսանան Բարուախօս (կամ՝ Բարոյախօս) եւ Ողիմպիա (Ողիմպիա) անուանուած առակները: Երկուքն ալ թարգմանուած են յունարէնէ Ե. - Զ. դարերուն, կամ ըստ ոմանց՝ Է. դարուն: Առաջինը անանուն հեղինակութիւն է(4), հին անցեալին շատ տարածուած կենդանախօսական յիշատակարան մը: Իսկ երկրորդը՝ Ողիմպիա, հիմնականին մէջ կը բովանդակէ առակներ Եզովպոսէ: (Ի դէպ, Միջնադարուն Եզովպոսէ թարգմանուած են մօտաւորապէս 60 առակ, որոնցմէ 13ը իր ճառերուն համար օգտագործած է Այգեկցի, անոնց աշխարհիկ բարոյախօսութիւնը փոխարինելով հոգեշահ խրատներով: Բարոյախօսէն Այգեկցի քաղած է ութ նիւթ):

Պարտինք արձանագրել սակայն, թէ հարիւրամեակներ շարունակ, առնուազն մինչեւ ԺԲ. դար, առակագրութիւնը, իբր գրական սեռ, լոկ կ'անտեսուի օրուան եւ ժամանակի գրոց-բրոցներուն կողմէ: Այսինքն՝ գրիչը իրենց ձեռք կեդրոնացուցած եկեղեցականներէ: Դեռ աւելին՝ ասիկա կը նկատուի արտայայտութեան գռեհիկ միջոց, ուրեմն ծաղրելի, դատապարտելի եւ, նոյնիսկ, անքաւելի մեղք: Աններելի յանցանք: Մանաւորաբար, երբ առակը կ'ունենայ ժողովրդական բնոյթ եւ, կ'օգտագործէ արհամարհելի ռամկօրէնը, իբր լեզու(5):

Առակագրութեան զարգացման թուականը պէտք է ունենալ ԺԲ. դարը: Այսպէս նկատուած Կիլիկեան Շրջանի առջինեկը (կը տեւէ մինչեւ ԺԴ. դար) պատճառով մը Վերածնունդի կամ՝ ոմանց ըսելով Վերածնութեան ձգտող ժամանակով յատկանշուող: Քանի դուրս գալով հոգեշունչ, սրբազան գրականութեան ոլորտէն, կը միտի մերձենալ ժողովրդականին, աշխարհականացման չեշտուած միտումով: Եւ, կը յաջողի նկատելի չափով, ծաւալով(6):

Առաջին հեղինակը, որու համար կ'ըսեն թէ կը գրէ առակներ, է՛ Ներսէս Շնորհալին (1102-1173): Ստուգիւ, այս վերջինոյն անունով կը մնան 120 «Առակք վասն ուղղութեան մարդկան»: Բայց չշփոթինք, ատոնք խրթութեան մէջ յանգաւոր հանելուկներ են եւ ո՛չ երբեք առակ:

Մեր առակագրութեան երկու մեծ անունները կը զուգադիպին ԺԲ. (եւ մասամբ ԺԳ.) դարերուն: Մխիթար Գոշ եւ Վարդան Այգեկցի: Առաջինը կը մշակէ 190 առակ, եւ կը նկատուի գրական այդ սեռին հիմնադիրը, Միջին դարուն: Ասով հանդերձ, առաւել ծանօթ անուն կը դառնայ եւ կը մնայ այնքան շահեկան Դատաստանագիրքով (իմա՝ Գիրք Դատաստանի): Երկրորդը՝ Վարդան Այգեկցի, մեր առակագրութեան ռահվիրան, քանի ո՛չ միայն կը ստեղծագործէ, կը յօրինէ առակ, այլեւ իր ջանքերով կը սատարէ առոր տարածման, ժողովրդականացման:

Ի՛նչ խօսք, որ առակը կը ծառայէ կրօնին, ըսել կ'ուզենք կ'օգտագործուի վարդապետական նպատակով, կը դառնայ քարոզի նիւթ՝ անպայման բարոյախօսական-դաստիարակչական միտումով: Նիւթը առակներուն: Ան կը քաղէ մարդոցմէ, առ հասարակ միջակորեար, նոյնիսկ աւելի շատ ռամիկ, շինական դասէն, անոնց առօրեայէն, անշուշտ նաեւ կենդանական աշխարհէ, Հարկաւ բնութենէն ալ:

Հաստատումը հետեւութեանց համար կը դառնայ պարզ ու յստակ. - Առակաւոր խաղալ կամ՝ եթէ կ'ուզենք խօսք: Գրական այս սեռին, աւելի ճիշդ՝ այս ձեւին, եղանակին հեղինակաւոր անունը կը դառնայ ան: Աստուծոյ, կը ծրագրէ եւ բան չափով մըն ալ կը յաջողի օգտագործել առակը իր քարոզական պարտականութեան: Առակ մը խօսքը կը դարձնէ առաւել պատկերալից, առաւել խօսուն եւ առաւել հիւթեղ ու դրաւիչ մատուցումով: Մանաւանդ գիտէ իր հոգեւոր խօսքը ընդհանրացնել համար համեմատ, գիտաբանօրէն դարձնել: Կ'ըսէ աւելի մը. - Ապա բաժանեաց եւ ծաղովելով Աստուծոյ, այս ձեզ ասելու մի բանի պատմուածագացի Աստուծոյ մերոյ, զոր անդառնալ կու յղէ եւ գիտէ կ մանկութեան: Փի յլաւ աշխարհի գիտուն բամաբ Աստուծոյ. վասն որոնց կարեւն եւ համառօտ գրելի. որ կարէ խմամել տեսնելու եւ տրգեան . . . :

Կը հետեւի ուրեմն թէ ան գէպք, ...

Ժ. Մ.

ԻՇԽԱՆ ԵՒ ԱՅՐԻ

...

ԳՈՂ ՔԱՀԱՆԱՅ ԵՒ ԱՅՐԻ

Քահանայ մի գողացաւ զկով այրի կնոջ մի եւ էած ի յախոռն. եւ կին յիմացաւ, եւ ասէ առ քահանայն. Տէր, ժամ է մահուան խմոյ. եւ յախոռն, որ խոստովանիմ: Եւ յայնժամ անցուց զկովն ի ներքո տանն եւ անդէ ի ժամատունն եւ անդի եկեղեցին: Եւ ասէ կին. Տէր, ...

Ցուցանէ առակս, թէ այսպէս համեմատութեամբ եւ իմաստութեամբ պարտ է ... պատարագի, ծածկաբար յանդիմանել եւ ոչ տալ թոյլ կրկին խաչել զՈրդին Աստուծոյ անարժան պատարագաւն եւ հաղորդութեամբն, որ չէ բարի անարժանութիւն:

***

ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՒ ՋՐԱՂԱՑ

Եկեղեցին պարծեցաւ ի սրբութիւն իւր եւ ասաց, թէ Ես եմ տաճար Աստուծոյ եւ յիս գան քահանայք եւ ժողովուրդք յաղագս մատուցանել Աստուծոյ եւ պատարագ. եւ հաշտի Աստուած ընդ աշխարհիս. եւ մեղաց թողութիւն յինի: Յայն ժամ գայ Ջրաղացն եւ ասէ ընդ եկեղեցին, թէ Զինչ դու ասես, արդար է եւ ճշմարիտ է. բայց դու գիմ երախտիքն մի մոռանար. որ գիշեր ու ցերեկ կու աշխատիմ եւ կու աղաւիմ. որ կոյ ուտեն քահանայքն եւ ժողովուրդքն. եւ ապայ գան քեզ աղաւթել եւ երկիր պագանել Աստուծոյ:

Ցուցանէ առակս, թէ կան աշխարհի մարդիք, որ հանապազ աշխատին եւ դատին, որպէս մեղու. եւ թագաւորք եւ իշխանք եւ ամենայն մարդիք զվաստակս նոցա ուտեն եւ ապայ երթան յեկեղեցին եւ զԱստուած աւրհնեն (օրհնեն) եւ յիշեն:

ԾԱՆՕԹ..

(1) Ն. Մառի ռուսերէն աշխատասիրութեան երբեք հատոր ամփոփումը կը կատարէ եւ բովանդակութիւնը կը ներկայացնէ Վիէննայի Մխիթարեան Ուխտէն Հ. Յակոբոս Տաշեան, «Ժողովածոյք Առակաց Վարդանայ» խորագրեալ հատորով, Վիէննա, 1900:

(2) Այգեկ: վանք Կիլիկիոյ մէջ, Մարաշի մօտ 70 քմ. արեւմուտք: Հիմնուած է 1166ին այգեշատ վայրի մէջ, ուրկէ նաեւ անունը: Այգեկցի կը հաստատուի հոն 1206ին: 1212ին կը գրէ իր նշանաւոր առակները... (Հ. Հանրագիտարան, Երեւան, 1974):

(3) Առ ի մանրամասնութիւն: Կրօնականի հայող այլ խորագիրներ. - «Թուղթ առ միանձունս Սեաւ լերան», «Թուղթ առ Պաղտին թագաւորազն իշխան», «Թուղթ առ Միքայէլ Եպիսկ. Անտիոքիոյ», «Թուղթ առ մանկագոյն կրօնաւորս» եւ գլխաւորը՝ Իբ. Ճառք կամ Գիրք. դեռ ուրիշներ:

(4) «Որի հեղինակը յայտնի չէ», կը գրէ Մ. Աբեղեան: Բանաստեղծներէ ոմանք անուններ կը յիշեն, - Եպիփան Կիպրացի, Բարսեղ Կեսարացի, Յովհան Ոսկեբերան, Պետրոս Աղեքսանդրիացի եւ, դեռ ուրիշներ:

(5) Այսպանելի մեղքերու կարգին պէտք էր դասել գուշակութիւնները. - Հացահրմայք, Հատահարցք, Հաւահմայք: Մեղաւոր կը նկատուին «գրախաւք, գրատեսք, շրջողք տանէ ի տուն, հետաքրքիրք, զրուցարարք եւ, այս պարագային, առասպելախաւք (առասպելախօսք)»: Այս բառով հասկնալ՝ առակախօսք:

(6) Կիլիկեան շրջանը հարուստ էջ կը բանայ մեր դարաւոր մշակոյթի անցեալին մէջ: Կը յատկանշուի իր որակեալ եւ, միաժամանակ, առատ երկասիրութիւններով.- մեկնաբանական, հռետորական, իրաւագիտական ու պատմական: Աոընթեր՝ կը ծաղկին առակագրութիւն, բժշկագիտութիւն, հանելուկ: Ակներեւ կը դառնայ ժողովրդականացման, աշխարհականացման միտումը՝ կեանքը պատկերել իր մանրամասներով, իրական շրջանակով: Կը նկատուի Ե. դարու ոճին մօտենալու ձգտում: Հեռու ուռուցիկ, արուեստակեալ ձեւերէ: Մերձենալ ժողովրդեան բարբառին, խօսակցական լեզուին, եւայլն:

ԷՔԻՒՄԷՆԻՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՆԻՍԻ «ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ

1999ին Ճենովայի Ողջագուրման փառատօնին իր փայլուն մասնակցութեան իբրեւ արդիւնք, այս տարի Սեպտեմբեր 5ին, Նիսի «Սայաթ Նովա» երգչախումբը դարձեալ հրաւիրուեցաւ մասնակցելու Տուոմօ տի Միլանոյի հրաշակերտ տաճարին մէջ կազմակերպուած Միջեկեղեցական արարողութիւններուն, նուիրուած աշխարհի խաղաղութեան եւ ժողովուրդներու բարեկամութեան, նախագահութեամբ քաղաքին Տիոնիճի Թեթամանծի Արք.ին եւ ներկայութեամբ Եթովպիոյ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ Փօլոս Պատրիարքին:

Առաջին քայլին, տպաւորիչ էր Մայր տաճարին ընդարձակ տարածութիւնն ու սքանչելի ճարտարապետութիւնը, որուն կը յաջորդէր զանազան երկիրներէ եկած կրօնաւորներուն մօտ երեք հարիւրի հասնող թիւը, որ կը լեցնէր միայն խորանն ու դասը: Զանազան ազգերէ հաւատացեալներուն թիւն էր մօտ հինգ հազար. առաջին կարգին վրայ էր բոլորիս ծանօթ բարեգութ Քոյր Էմմանուէլը. իսկ հազարի մօտ հաւատացեալներ չկարենալով մտնել եկեղեցի, դուրսը տեղաւորուած հսկայ պաստառին վրայէն կը հետեւէին աղօթքներուն:

Արարողութիւնը սկսաւ ժամը 11ին «Սայաթ Նովա»յի «Ազգային Օրհնենք»ով: Երեք երգչախումբեր (մէկը՝ սոյն եկեղեցւոյ պատկանող, կազմուած մանուկներէ եւ չափահասներէ, երկրորդը իտալացի մասնագէտ երգիչ երգչուհիներէ, երրորդը Նիսի «Սայաթ Նովա»ն) աղօթքներու եւ մաղթանքներու շարքը ընդմիջեցին հրաշալի երգեցողութեամբ:

«Սայաթ Նովա»յի խմբավարը Պ. Խաչիկ Երկաթեան որուն գլխաւոր առաքելութիւնն է տարիներէ ի վեր օտար հողերու վրայ ծանօթացնել մեր դասական եւ ժողովրդական երաժշտութիւնը, բայց մանաւանդ՝ եղակի Կոմիտաս Վրդ.ին եւ Մակար Եկմալեանի հոգիները վերացընող շարականներու մեղեդին, ստացաւ օտարներու շնորհաւորութիւնները, խումբին անդամները արդէն իսկ հասկցած են որ միայն երգեցողական զօրաւոր եւ անթերի թէքնիքով կրնան փշաքաղել օտար ունկնդիրներու մարմինները, որոնք բառերը չեն հասկնար անշուշտ. յիշենք նաեւ դաշնակահարուհի Տիկին Ժ. Երկաթեանի հաւատարիմ ընկերակցութիւնը տարիներէ ի վեր, ըլլայ դաշնակի թէ երգեհոնի վրայ իր փորձառու եւ ճկուն մատներով համեմելով խմբաքանչիւր կտոր:

«Սուրբ Սուրբ»էն եւ «Տէր Ողորմեա»յէն վերջ արարողութիւնները (երկու ժամ տեւողութեամբ) աւարտեցան դարձեալ «Սայաթ Նովա»յի «Հայր Մեր»ով, որ ծափահարուեցաւ մանաւանդ կողքին գտնուող իտալական երգչախումբին անդամներէն որոնք ուզեցին գիտնալ թէ ո՞վ էր այս շարականներուն երաժշտագէտը:

Գնահատելի էր երգչախումբին ընկերակցող Նիսի հայ համակիրներուն ինչպէս նաեւ Միլանոյի Հայերուն ներկայութիւնը, որոնք միացան խումբին եկեղեցւոյ կողքի ճաշարանը, հարազատ եւ ջերմիկ մթնոլորտ մը ստեղծելով:

Երեկոյեան, խումբը վերադարձաւ Նիս, ինքնագոհ եւ ուրախ, յաջողութիւն մը եւս արձանագրելով նախկիններուն վրայ:

ԼԵՆԱ ՋՈԼԱՔԵԱՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՆԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Դ.

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔ

Օղին մասին, ծովուն մասին խօսակցութիւն մը սկսած էին երբ օրիորդ Տիւզեան յանկարծ հարցուց.

- Պարոն Պէզճեան, դուք ինչո՞ւ չէք ամուսնանար:

Հարցումը յանդուգն էր, անոր համար որ օրիորդ մը կը հարցնէր ամուրիի մը: Կեանքի մէջ յաջողած էր: Մինչեւ իսկ բամբասանքի նիւթ եղած էր թէ Պէզճեան կ'ուզէր օրիորդ Սրբուհին առնել: Յանդուգն էր հարցումը նաեւ անոր համար որ օրիորդ Տիւզեան կը զգար Պէզճեանի իրեն հանդէպ ունեցած մեծ համակրութիւնը եւ հետեւաբար խօսակցութիւնը կը բերէր վտանգաւոր գետնի մը վրայ: Բայց Պէզճեան խորամանկ երիտասարդ էր: Խորհեցաւ թէ միշտ նոյնն էր պատմութիւնը: Հօրմէ հարստութիւն ստանողները իրենց ճակտին քրտինքով դիրք շինողներուն վերէն կը նայէին եւ դրամով կը նկատէին չտեսնել: Ահա թէ ինչո՛ւ չուզեց օրիորդ Սրբուհիի առիթ տալ որպէսզի իր մէկ յաղթանակին վրայ ուրախանայ: Առանց խորհելու պատասխանեց:

- Ամուսնանա՞լ, ես ամուսնանալու համար ծնած մարդ չեմ: Ունիմ երկու քոյրեր ծնած մարդ չեմ: Ունիմ երկու քոյր, իսկ ես ընտանիք ըլլալով կ'ուզեմ ունենալ ամբողջ ազգս: Հայուն հիւանդին, ազքատին կ'ուզեմ օգտակար ըլլալ: Կ'ուզեմ դպրոց շինել, եկեղեցի շինել, հիւանդանոց շինել: Ազգս է իմ ընտանիքս:

Օրիորդ Տիւզեան այս տեսակ պատասխանի մը չէր սպասեր: Զգիտցաւ թէ ինչպէ՛ս պէտք էր շարունակել խօսակցութիւնը, երբ Գրիգոր Տիւզեան ներս մտաւ:

- Բարի եկեր ես Յարութիւն, կը ներես քեզ սպասցուցի: Հարսնիքին համար կարգ մը գնումներ ունէինք: Մայրս միասին եկաւ: Կառքը դուրսը կը սպասէ, հայրս մեզ կը սպասէ, կ'ուզե՞ս որ երթանք:

Գրիգոր Տիւզեան եւ Յարութիւն Պէզճեան մեկնեցան: Մաքսատան մէջ առօրեայ գործերը կարգի դնելէ վերջ, Յարութիւն հրաժեշտ առաւ:

Այդ օրը իր գնած նոր ապարանքը պիտի փոխադրուէին եւ Յարութիւն կ'ուզէր կանուխ երթալ հսկելու համար կարգադրութիւնները:

Պէզճեան տակաւին ամուրի էր բայց շատ կը սիրէր իր տունը եւ ընտանեկան կեանքը: Գիշերները դուրսերը բարեկամներու հետ խմելէ չէր ախորժեր եթէ գործի անհրաժեշտութիւնը չըլլար:

Հայրը ու մայրը միշտ կը մտածէին թէ այսքան տնասէր մէկը պէտք էր ամուսնանար: Օր մը մայրը ըսաւ անոր.

- Տղաս, երեսունըերկու տարու եղար եւ ժամանակդ եկաւ ու կ'անցնի. պէտք է այլեւս ամուսնանաս:

Յարութիւն գիտէր թէ ամէն օր դրացիները աղջիկ կ'առաջարկէին իրեն համար: Մինչեւ իսկ անպակաս էին հարուստ ու ազդեցիկ ամիրաներ որոնք կ'ուզէին իրենց աղջիկը տալ անոր:

- Մայր, ըսաւ Յարութիւն վճռաբար, իմ կինս գործն է, իմ ընտանիքս դուք եւ ազգս է: Ամուսնանալու մասին բնաւ չեմ մտածեր, իմ մեծագոյն հաճոյքս պիտի ըլլայ ամուսնացնել քոյրերս:

- Անոնց համար ալ լուրեր կու գան, բայց մեծ եղբայրը չամուսնացած չեմ ուզեր որ քոյրերը ամուսնացնեմ, կ'ըսեմ:

- Գիտեմ մայր, կը լսեմ թէ կու գան, բայց սխալ է քու եւ հօրս խորհածները: Ես ամուսնանալու տրուշում չունիմ, բայց կ'ուզեմ քոյրերս ձեռքովս տալ յարմար ամուսիններու: Անոնց ամուսինները պէտք է վայել ըլլան իմ դիրքիս:

Դրացիներ եւ ծանօթներ Յարութիւն Պէզճեանի հետ իրենց մտերմութիւնը աւելցնելու եւ կամ եթէ ծանօթ չեն՝ բարեկամանալու համար անոր քոյրերուն թեկնածուներ կը գտնէին: Իրիկունները հայրն ու մայրը Յարութիւնի կարծիքը կ'ուզէին, բայց ան առհասարակ կը մերժէր, մինչեւ իսկ ամիրաներու զաւակները.

- Ա՛ռ դրամը, ա՛ռ հօրը անունը եւ բան մը չի մնար այդ ամիրային զաւկին մօտ...: Զ'ըլլար:

- Սակայն զաւակս, ասոր թաց կ'ըսես, անոր չոր կ'ըսես եւ միշտ կը մերժես թեկնածուները:

- Մայր իմ, ես հիմա շատ մը ամիրաներէ նախանձելի դիրք ունիմ: Կին չունիմ, զաւակ չունիմ, ունեցածս քոյրերուս պիտի մնայ. հետեւաբար անոնց պէտք է հայ ազգին ամենէն պատուական երիտասարդները առնենք իբր ամուսին: Լաւ ընտանիք թող ըլլայ, լաւ տղաք թող ըլլան, հոգ չէ դրամ չունենան: Ես անոնց հետ ալ գործ կը բանամ:

Գաղտնի բաղձանքը շուտով իրականացաւ: Մեծահամբաւ Նուրեան ընտանիքի լաւ պատրաստուած եւ զարգացած զաւակը Յովհաննէս Նուրեան խնդրեց Մարիամի ձեռքը:

- Տես մայր, ասիկա մերժուելիք բան չէ: Յովհաննէս ազնուական ընտանիքի զաւակ է, լաւ զարգացում ունի, օտար լեզու գիտէ:

Շուտով տեղի ունեցաւ նշանախօսութիւնը: Մայրաքաղաքին ընտրանին հոն էր: Եկած էին նաեւ Յովհաննէս Տիւզեան եւ զաւակը Գրիգոր: Բայց օրիորդ Սրբուհին չէր յօժարած գալ: Ամբողջ գիշերը ներկաները զուարճացան:

Երջանիկ էր Պէզճեան եւ ուրախ էին բոլորը:

- Յովհաննէս, դուն այլեւս իմ եղբայրս ես, հարազատ եղբայրս, եւ պիտի խնդրեմ որ դուն ալ զիս այդպէս նկատես:

Դեռ տարի մը չանցած Պէզճեան տան մէջ երկրորդ նշանախօսութիւնը տեղի կ'ունենար: Մերկերեան ծանօթ ամիրային տղան Գէորգ նշանուեցաւ Համասփիւռի հետ:

(Շար. 7)

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն-Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ շինութեան 74րդ եւ օծման 71րդ տարեդարձները՝

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10ին:

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ եկեղեցւոյ գլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար՝

Երջանկայիշատակ

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

Նաեւ հոգեւոր հովիւներու, սարկաւագներու եւ եկեղեցւոյ բոլոր բարերարներու յիշատակին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Քարոզի աւարտին մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

Արարողութիւններու աւարտին, հաւատացեալները հրաւիրուած են բաժնեկից ըլլալու գինեձօնին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Մատաղ նուիրել փափաքողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ

եւ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին

«Salle Rossini»

Mairie du IXe Arrdt

6 rue Drouot 75009 Paris

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-

● 06. 64. 91. 51. 74

կամ

● 01. 45. 78. 18. 96 (*երեկոյեան ժամեր*):

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **«D. Missakian»** de Sevran-Livry

Soirée

"MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN"

le Samedi 9 octobre à 20 heures 30

à la Maison de la CBAF

17 rue Charles Péguy 93190 Livry Gargan

Réservations avant le 5 octobre

auprès de Madeleine : 01. 43. 83. 87. 68

ou Nilva : 01. 42. 36. 33. 73

— Nous vous attendons nombreux —

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ԽԱՉ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը բանայ իր դռները

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9ին.

Դասաւանդութիւն հայերէն լեզուի, պատմութեան, երգի ու պարի, կրօնի ուսուցում՝

5--12 *տարեկան աշակերտներու համար:* ամէն շաբաթ օր, ժամը 14էն մինչեւ 17:

Արձանագրուելու համար դիմել Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ՝ ☎ 01. 44. 59. 23. 50 *Հասցէ՝*

Cathédrale Sainte Croix

13 rue du Perche 75003 Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:

Արծարծուելիք նիւթերն են.-

- *Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ*
- *Ներկայ կացութիւնը*
- *Անմիջական կարիքներ*
- *Գործադրելի միջոցներ*
- *Նպատակ եւ նպատակադրումներ*

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.-

17 rue Bleue 75009 Paris

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, *ժամը* 18*ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:*

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19-ին: Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

CHENE

Date à retenir

Grande Braderie de Chene

les 4 et 5 décembre

CHENE FRANCE

CENTRE CULTUREL

SAHAK-MESROP

Directeur Khatchig Yilmazian

339 avenue du Prado 13008 Marseille

Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28

Métro: Rond-Point du Prado / Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures

Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne

PRESENTATION DU LIVRE

«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»

par JEAN GUREGHIAN

GAGUIK SOGHOMONIAN

Préface de **Jean-Pierre Mahé,** Membre de l'Institut

au Centre Culturel :

339 avenue du Prado 13008 Marseille

— Entrée libre —

(A suivre)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83 rue d'Hauteville 75010 Paris

Siret : 571 027 317 000 15

Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ

100ԱՄԵԱԿԻ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան

եւ

Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան

մանուկներու համար

կազմակերպուած՝

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

հովանաւորութեամբ

«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

պատասխանատուներուն կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին

«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝

Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն միւլ սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին առիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-*ը:*

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60

06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

թիւերուն:

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Մատղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

TISSUS DES URSULES

Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos

42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE

SAINT-CHAMOND

CANNES LA BOCCA

VILLENEUVE-LOUBET

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8
VENDREDI
8 OCTOBRE
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.042

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.042

ՑՈՅՑԵՐԸ

ՓԱՐԻԶ

Տպաւորիչ հաւաքոյթ մը տեղի ունեցաւ Թրոքատերոյի հրապարակին վրայ ուր հազարէ աւելի Հայեր Հոկտ. 6ի երեկոյեան, ժամը 18.30էն 20, յայտնեցին իրենց դժգոհութիւնը Եւրոպական Միութեան, Ֆրանսայի Նախագահ Ժ. Շիրաքին եւ ֆրանսական մեծամասնութեան, որոնք պատեհապաշտ քաղաքականութիւն ցոյց կու տան Հայոց ցեղասպանութեան եւ Թուրքիոյ Եւրոպական Միութիւն մուտքին նկատմամբ :

Այս տեսակէտները զանազան անձնաւորութիւններ, ծանօթ եւ մասնագէտ Հայոց ցեղասպանութեան, ներկայացուցին՝ բարձրախօսներու օժանդակութեամբ, հաւաքին մասնակցողներուն բացատրութիւններով, ներկաներուն հաւանութեան արժանանալով :

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Արա Թորանեան, որպէս նախագահ Հայկական Միութիւններու Համակարգումի Խորհուրդին, հատուածներ կարդալով Լոզանի Փրոթ(?) դրած պայմաններէն որոնց հիմնականը այն էր որ Թուրքիա կրնայ մաս կազմել եթէ... լրացնէ ժողովրդավարութեան բոլոր պայմանները : Ժերար Միլլէր չէշտեց գլխաւորաբար որ ընդդիմադիրներու օրէնքը պէտք է զօրէ նաեւ հայկական ցեղասպանութեան նկատմամբ. եւ հարց տուաւ թէ ինչո՞ւ Թուրք հասարակութիւնը միշտ այս սուտի մէջ ապրի : Ցեղասպանութեան մասնագէտ Տոքթ. Իվ Թէրնոնի խօսքը մեծ հետաքրքրութեամբ յունեցաւ ներկաներէն (տե՛ս. քիչ անդին) : Պ. Ժորժ Սարեան (փոխ նախագահ Համակարգումի Խորհուրդի) տարբեր դարձուածքներով կրկնեց նախորդներուն հիմնական տեսակէտները : Ալեքսի Կէօվճեան աւելի արմատական մօտեցում ցոյց տուաւ սկզբունքով ժխտելով Թուրքիոյ եւրոպական պատկանելիութիւնը. ան սահմաններ փակող, ազատութիւնները բռնաբարող պետութիւն մըն է, գործ չունի Եւրոպայի մէջ : Գիւմրիի քաղաքապետ Ֆիլիփ Քայթէքչեան աւելի չէշտեց Կէօվճեանի տեսակէտը եւ աւելցուց որ Եւրոպան մտահոգուած է տնտեսական եւ առեւտրական հաշիւներով եւ ոչ մարդկային արժանապատուութեամբ : Միշէլ Մարեան, փրոֆէսէօր, այս ընդունելութեան մէջ իր տեսնէր զինուորական շահեր : Տըմի Տօնիկեան գրական պատկերով բսաւ.. Այսօր իմացանք որ կարելի է ցեղասպանութիւնն ալ սպաննել : Եւ խարանեց ֆրանսական մեծամասնութեան մեղսակցութիւնը եւ քաղաքական աշխարհի երկերեսութիւնը : Մէթր Ֆաւսթօ ափսոս, բսաւ, որ Եւրոպան մոռնալով է մարդկային արժանապատուութիւնը, այն Եւրոպան որ առաջիններէն եղաւ ցեղասպանութիւնը ճանչցող : Ապա հաղորդուեցաւ Կիպրացիներու ալ համակրանքը : Եւ հուսկ Լիւսի Շմիթ (Ժան-Փօլ Հիւշոնի տեղակալը) յայտնեց անոր սրտակցութիւնը հաւաքոյթի կազմակերպիչներուն :

Փակումը կատարեց Արա Թորանեան :

Օրուան գլխաւոր երեք պաստառներուն վրայ կարելի էր կարդալ սովորական լոզունգները :

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

*
**

L'INTERVENTION D'YVES TERNON

En Turquie, le négationnisme pousse comme du chiendent. La dernière manipulation du gouvernement est cependant si grossière que l'on imagine mal les commissaires européens tomber dans le piège. Et pourtant ! On fait savoir que l'on inscrit dans le projet de code pénal une disposition inacceptable pour les Européens : la pénalisation de l'adultère. La commission européenne s'émeut à juste titre. Le gouvernement retire cet article et tout le monde de s'émerveiller devant cette preuve d'un progrès vers la démocratie. Puisqu'elle ne pénalise pas l'adultère, la Turquie serait donc prête à être des nôtres. Oui, mais voilà ! Les jours suivants le parlement turc vote à main levée le nouveau code pénal dans lequel le gouvernement a glissé des violations flagrantes des droits de l'homme, dont la plus scandaleuse est cet article 306 qui prévoit jusqu'à dix ans de prison pour les citoyens turcs qui mentionnent la présence de soldats turcs à Chypre ou le génocide arménien comme un génocide. Est-ce là respecter les critères de Copenhague ?

Il serait temps que les membres de l'Union européenne réalisent que le génocide arménien est l'indicateur du comportement de la Turquie à l'égard de ses minorités religieuses ou nationales, de ses citoyennes et de ses mineurs — dont elle vient de pénaliser les relations sexuelles. Tous sont dans ce pays victimes de discriminations en violation du traité de Lausanne de 1923 qui imposait ces règles élémentaires à la Turquie naissante.

Il est vrai que Monsieur Erdogan renvoie tous les points d'histoire aux historiens. Peut-être ne sait-il pas que les historiens ont, depuis belle lurette, conclu que les massacres d'Arméniens dans l'Empire ottoman constituaient un génocide, qu'ils en ont apporté les preuves, qu'ils poursuivent leurs travaux pour en étudier les modalités et que ces travaux viennent appuyer l'évidence du génocide ? Revenir sur cette évidence est un acte négationniste.

Alors ? Pourquoi la Turquie s'acharne-t-elle à nier l'existence du génocide arménien ? Parce que l'identité turque est fondée sur ce génocide qui a homogénéisé la nation turque. Parce que les frontières de l'Anatolie ont été fixées par Kemal en 1919 après ce nettoyage ethnique. Parce que, depuis, l'Etat turc ment à son peuple, ment à ses enfants auxquels la vérité est refusée dans les écoles et que l'on éduque à la pratique du négationnisme. Parce que la Turquie n'est pas capable d'assumer ce passé ottoman qu'elle a reçu en héritage, un héritage qu'elle revendique à juste titre, mais dont elle veut arracher les pages noires. Parce que la Turquie n'a pas compris qu'on ne peut pas gommer un génocide, que c'est la forme la plus grave du crime contre l'humanité et qu'en le niant ce n'est pas seulement la mémoire arménienne qu'elle offense, mais toute l'humanité qu'elle blesse, et l'Europe en particulier. Le génocide arménien a été perpétré pendant la Première Guerre mondiale, une guerre à laquelle plus de la moitié des nations qui constituent aujourd'hui l'Europe participèrent, une guerre d'enfer dont le dernier cercle fut ce génocide. L'Europe est née, après un accouchement douloureux certes, vingt-cinq années de déchirures, de cette guerre. La Turquie fait, comme tant d'autres nations, partie de cette «sortie d'empires». Elle ne peut se soustraire à la vérité de l'histoire.

Les conclusions sont évidentes. Les commissaires européens, le 7 octobre, comme les chefs d'Etat et de gouvernement, le 17 décembre, seraient bien inspirés de faire de la reconnaissance du génocide arménien une condition préalable et non négociable à toute demande d'adhésion de la Turquie à l'Union européenne. En faisant de cette exigence non un véritable droit d'inscription, et non un billet d'entrée, commissaires et chefs d'Etat et de gouvernement signifieraient clairement à la Turquie qu'on ne plaisante pas avec les droits de l'homme et qu'un génocide est une affaire trop grave pour que l'on accepte d'en faire l'objet de manipulations et de compromis. C'est la dignité de l'Union européenne qui, demain, sera en jeu. Va-t-elle introduire en son sein un Etat qui n'a pas su se guérir du poison du génocide ou laisser la mémoire arménienne être englouti dans les égouts du négationnisme turc ?

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐ ԲԱՆԱՎԷՃ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ԽՐՏՈՂԱՆ ՇԻՐԱՔԸ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ

Եւրոպական Յանձնախումբը, Հոկտեմբեր 6ին յանձնարարեց Եւրոպայի 25 ղեկավարներուն, որ բանակցութիւնները կրնան սկսիլ : Ինչպէս ծանօթ է, որոշ վերապահութիւններ կամ նախապայմաններ կան, այսինքն «այո, բայց»երու շարք մը :

Այսքանով հարցը չփակուեցաւ սակայն. մասնաւորաբար Ֆրանսայի մէջ, ուր սուր բանավէճ մը ծագած է եւ Շիրաք ալ յոյսը դրած է Ազգ. Ժողովի նախագահ Ժ.-Լ. Տըպրէի վրայ, որպէսզի որեւէ վիճարկումի առաջքն առնէ : Արդարեւ Իւ. ԷՄ. Փէ. եւ Իւ. Տէ. Էֆ. 100 երեսփոխաններ գիմում կատարած են վիճարկում պահանջելով : Պայրուի համար, պէտք է գործադրուի ժողովրդավարութեան նախնական կանոնը, այսինքն երբ կարեւոր հարց մը խնդրոյ առարկայ է, մասնաւորաբար պատմական որոշում մը, վիճարկումը երկրին առջեւ եւ հանրաքուէն պէտք է կանխեն կառավարական որոշումը : Նոյն լեզուն գործածած է Լօրան Ֆապիուս Ազգային Ժողովին առջեւ, Հոկտ. 6ին : Ան չեշտած է որ նախապայմանները խարէութիւն մըն են, բոլոր բանակցութիւնները դրական ելք կ'ունենան :

Իրաց այս կացութեան մէջ, նեղ դրութեան մատնուած է Շիրաք : Ան կողմնակից էր Թուրքիոյ մուտքին, բայց ի լուր մեծամասնութեան, ներառեալ իր իսկ կուսակցութեան ընդդիմութեան, յետքայլ մը ըրաւ եւ յայտնեց թէ 10-15 տարիէն հանրաքուէ մը պիտի ըլլայ : Այս

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 6/7)

«ԿԻԼԻԿԻԱ» ԱՌԱԳԱՍՏԱՆԱՒԸ ԴԷՊԻ ՎԵՆԵՏԻԿ

Հոկտ. 6ին, «Կիլիկիա»ն Աթէնք Տիրէա նաւահանգիստէն ճամբայ ելած է դէպի Վենետիկ :

Նաւը 3-4 օրէն պէտք է հասնի Խրուաթիոյ Տուպրովնիք քաղաքը ուր առեն մը կանգ պիտի առնէ :

Նաւին մեծադոյն առագաստը մաշած ըլլալով, Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան նոր առագաստ մը յանձնած է անձնակազմին :

*
**

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՇՈՒՏՈՎ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ՞Ն

Վրաստանի Գիտութեան եւ կրթութեան նախարար Կախա Լոմանիան ներկայացուցած է կրթական նոր նախագիծ որու համաձայն Վրաստանի դպրոցներու ուսուցումի լեզուն պէտք է ըլլայ վրացերէն... Ուստի երկրին փոքրամասնութիւնները՝ Հայերը, Ազերիները, Ռուսերը, պիտի զրկուին մայրենի լեզուով կրթութիւն ստանալու կարելիութենէն, բացի այն պարագայէն երբ ուսանողին մայրենի լեզուն վրացերէնը չէ, հոգաբարձուներու խորհուրդը, անձնական ֆինանսաւորումով իրաւունք կը ստանայ մայրենի լեզուի ուսուցումի ծրագիր մտցնելու :

*
**

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄԿՐՏՉԵԱՆ ՕԹԱՆ-Ի ՄՕՏ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆ

Սամուէլ Մկրտիչեան որպէս Հայաստանի նոր դեսպան, Հոկտ. 4ին իր հաւատարմագիրը յանձնած է ՕԹԱՆ-ի ընդհանուր քարտուղար Սխէֆէրին, Պրիւսէլի մէջ :

Նոյն օրը ուսումնասիրուած են Սխէֆէրի Հայաստան կատարելիք այցելութեան մանրամասնութիւնները. ան վստահեցուցած է որ ՕԹԱՆ-ը աւելի ուշադրութիւն պիտի դարձնէ Հարաւային Կովկասի կայունութեան :

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ֆրանսահայ միութիւններու համակարգումի խորհուրդին (Սէ. Սէ. Ա. Էֆ.) կոչին պատասխանեցին շուրջ հազար հոգի, հաւաքուելով Եւրոպայի հասարակապետութեան ներկայացուցչութեան գրասենեակի շէնքին առջեւ, ռիւ Անրի Պարպիւս :

Համախմբումը սկսաւ ժամը 18.30ին : Բացման ճառը արտասանեց Միշէլ Կէվիքեան՝ տեղական նախագահ Սէ. Սէ. Ա. Էֆ.ի : Ապա խօսք առին քաղաքական կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները. Մօրիս Տի Նոսեռա Իւ. Տէ. Էֆ., Մօրիս Թալազաք Իւ. ԷՄ. Փէ. եւ Մարսէյլի քաղաքապետին անունով Քրիսթոֆ Մասոտ՝ կանանչ, Խօժէն Գազելլի՝ ընկերվարական կուսակցութիւն : Նոյնպէս ելոյթներ ունեցան Փաթրիք Մէնուչի՝ Փրովանս-Ալփ- Գոթ տ'Ազիւրի Շրջ. Խորհուրդի փոխ նախագահ, Անրի Ժիպրայէլ՝ Պուշտիւ Ռոն նահանգի Ընդհ. Խորհուրդի փոխ նախագահ եւ Մէթր Ֆիլիփ Գրիգորեան :

Ուղղակի Սթրազպուրկէն հեռաձայնային հաղորդակցութիւն հաստատուեցաւ երեսփոխաններու հետ՝ Մարի-Անլէթ Գարլոթի, Կի Գորնիէ, Ժան-Լիւք Պէնամիա, Ֆիլիփ տը Վիլիէ եւ Տիկին Ռուա :

Զօրակցութեան հոգեշահ խօսքեր՝ «Ոչ Թուրքիոյ անդամակցութեան», «Հոկտեմբեր 6՝ սեւ օր մը», «Պատմական սխալ», «Պայքար մինչեւ Դեկտեմբեր 17» եւլն... : Այո, որովհետեւ եթէ Դեկտ. 17ին Թուրքիոյ հետ բացուին բանակցութիւնները, յետքայլ չկայ : Եւրոպայի Միութեան պատմութիւնը չունի նման օրինակ :

Ո՛ՒՐ ՏԱՆԻԼ ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ

Հայուն ապրողէն եաք մեռածին ալ աստանդական «կեանք»ին միակ օրինակը չէ բնականաբար զօր. Անդրանիկը, բայց գերագոյն խորհրդանիշն է: Գերագոյն՝ ազգ, հող ազատագրողի իր վաստակով, Գալիֆորնիայէն Երեւան երկարող կայքերու վրայ յետմահու շուրջ երեք քառորդ դարու թափառումով: Ո՞վ ծանօթ չէ 1927ի Օգոստոսէն մինչեւ այսօր այդ թափառումին մանրամասնութիւններուն. Գալիֆորնիայէն ճամբայ հանուած դագաղին Հայաստանի իշխանութեան մերժումով Փարիզ պարտադիր կայքին, հոս թաղումին, դամբարանին շինութեան ու յատկապէս քանի մը տարի առաջ աճիւնին Երեւան փոխադրութեան տեղ, չահադիտական վէճերուն ու առաւօտ մըն ալ (2000 Փետրուար) գաղտագողի կատարուած փոխադրութեան:

Աճիւնին թափառումի բազմակի կերպով ամօթալի պատմութեան մէջ անջատ գլուխ մը կը կազմէ Հայաստանի անկախացումէն եաք Անդրանիկը «իր կտակին համաձայն» Երեւան փոխադրելու թերթօնը: Համայնավար, աջակողմեան, ձախակողմեան, արեւելեան, արեւմտեան, բոլորը կարգով մոռցուած դանձ մը գտածի թափով ձեռքէ ձեռք խլեցին աճիւնին նիւթը: Այնքան համոզումէ զուրկ ու մակերեսային էր «ազգային պարտք» մը կատարելու իրենց նախաձեռնութիւնը որ չահադիտականը սուր իր անկիւններով կը յայտնուէր ամէն խօսքի, ամէն արարքի: Համայնքային ժողովներ եղան, մամուլի, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներու կարծիքը հարցուեցաւ իբր թէ. բայց այդ մօտեցումին մէջ ալ քիչ մը չատ թափանցիկ էր որոշուած բանի մը մեղսակից փնտռելու բուն մտադրութիւնը: Ֆրանսահայութեան այդ ներկայացուցիչներ մեծ մասով դէմ էին աճիւնին Երեւան փոխադրութեան. ամէն բանէ առաջ այն չատ յարգելի ու պարտաւորեցնող պատճառով որ Անդրանիկի կեանքին, գործին ու նաեւ մահուան մէջ իր խորհըրդանիշը կը դտնէր արեւմտահայութիւնը: Ազգ. խորհրդանիշ մը խորտակել պիտի նշանակէր աճիւնին փոխադրութիւնը, մինչ նոյն ժողովուրդը որուն համար պայքարը իր կեանքին նպատակը ըրած էր ան, կը չարունակէր ապրիլ առանց հողի: Ի վերջոյ, բա՛ն մը կը նշանակէր Անդրանիկի մը Գալիֆորնիա մահանալն ու Երեւանի ճամբուն վրայ Փարիզ թաղումը:

Պարադան որքա՛ն կը նմանի Խորէն Մուրատբէկեան Կաթողիկոսին աճիւնին կատարուածին: Ստալինեան սարսափներու զոհ եկեղեցականը որ գրեթէ գաղտնօրէն թաղուած էր, ո՛չ անշուշտ Էջմիածնի վեհապետներուն յատուկ դամբարանին մէջ, չկրցաւ խուսափիլ պայմանադրականին տրուած անհեթեթ տուրքին զոհը ըլլալէ: Մինչդեռ անոր մեկուսի շիրիմը որքա՛ն կենդանի դաս էր պատմութեան, իր յարուցած «ինչո՞ւ»ներով: Այսօր վասն շուքին ու չքաւորումին որուն ծարաւը ամառ ձմեռ զգալի է, տարաբախտ Կաթողիկոսն ալ թօթափած իր այլանդակ ճակատագրին դրոշմը, «չարքային» մեռեալ մը եղած է:

Ինչ որ ամէնէն տխուրն է Անդրանիկի աստանդական աճիւնին պատմութեան մէջ, այն է որ անոր չահարկումը չի թըւիր վերջ գտած ըլլալ: Շուրջ տարի մը առաջ այդ չահարկումին տակաւին հետամուտ տիպարներ Անդրանիկի արձան մը զետեղեցին Երեւանի ամէնէն տգեղ նորագոյն կոթողին՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարին չրջափակին մէջ. այս անգամ ալ զօրավարը պէտք է եկեղեցին չքաւորէր: Բայց արարքը չատ տգեղ հետեւանք ունեցաւ: Սփիւռքահայ այցելու մը երթալ տեսնելէ եաք զօրավարին արձանը, ահազանգ հնչեցուց թէ անոր եռեւի մասը հանրային արտաքնոցի վերածուած է: Երեւանի բնակիչներ ալ անդրադարձան տգեղ իրականութեան, պահանջելով որ միջոցներ ձեռք առնուին: Աւելորդ է ըսել թէ բոլոր անոնք որոնք անվարան իրենց ենթադրելի կամ անյայտ նպատակներուն ծառայեցուցին Անդրանիկի արձանն ալ, կատարեալ խուլ մնացած են վարկաբեկումին արթնցուցած հակազդեցութեան: Իսկ պատասխանատու պաշտօնատարներ, քաղաքապետարան, եւլն., չա՛տ աւելի կարեւոր ազգային հարցեր ունին հետապնդելիք, քան անդրանիկեան մանրուքը...:

Պարզուած կացութեան մէջ չատ Սփիւռքահայերու վիրաւորուած արժանապատւութեան, ընդվզումին արձագանգ եղաւ Անդրանիկի մասնագէտ մը, պատմագէտ Անդրանիկ Չէլէպեան: Ան յաջորդական նամակներով, դիմումներով կը պահանջէ, կը խնդրէ որ Անդրանիկի բաժին հանուած հայաստանեան ամօթը սրբագրուի: Մեր խմբագրութիւնը արդէն երկու դիմում ստացած է իրմէ: «Պիտի խնդրէի որ ամէն միջոց ի գործ դնէիք Զօր. Անդրանիկի աճիւնը Փարիզ տեղափոխելու ի խնդիր» կը գրէ ան: Ապա մտահոգութիւնը կը բացատրէ. «Այն Արեւելահայերը որոնք Մեծ Դիւցազնի յուշարձանի "յետեւում" առանց խղճնելու արտաքնոց սարքեցին, կարող են նաեւ հերոսի աճիւնը գողնալ Եռաբլուրի գերեզմանոցէն»... (չարունակութիւնը զանց կ՚առնեմ այլանդակ հեռապատկերը խնայելու համար ընթերցողին):

Ա. Չէլէպեան կ՚ուզէ որ Փարիզի Հայութիւնը Փէր Լաչէզի վարչութենէն, եթէ կարելի ըլլայ Նախագահ Շիրաքէն երկտող մը ուղղէ Հայաստանի Նախագահին թէ «մեր արեւմտահայ հերոսին աճիւնը առանց արտօնութեան Հայաստան տարուած ըլլալով, պիտի խնդրէինք որ արտօնէիք անոր վերադարձը իր նախկին տեղը՝ Փարիզ»:

Կարելի՞ է բառով որակել ստեղծուած անհեթեթ վիճակը, որքան ալ հասկնալի ըլլայ Ա. Չէլէպեանի վիշտը: Եթէ յանուն Արեւմտահայութեան դիմումի հասցէ մը կայ, անիկա միայն Հայաստանի պատկան իշխանութիւնները կրնան ըլլալ. անոնք միայն պարտականութիւնը, պարտքը ունին առնուազն արտաքնոցի վիճակէն հանելու Անդրանիկի արձանը: Կը յարգեն, չեն յարգեր այդ մէկը տարբեր հարց է ու միայն իրենց գիտնալիքը: Մնաց որ այդ յարգանքին գոյութեամբ, կամ բացակայութեամբ Անդրանիկ ո՛չ չահելիք, ոչ ալ կորսնցնելիք կրնայ ունենալ, այլ միայն իրենք:

Իսկ ինչ կը վերաբերի փարիզեան ծանօթ գերեզմանատան, ուր մնացած է չիրիմին ծիծաղելի արձանը, կամ Նախագահ Ժ. Շիրաքի դիմումի մը հեռանկարին, ի՞նչ երեսով պէտք է նման քայլ առնել: Պիտի չըսե՞ն ամենայն իրաւունքով, թէ դո՛ւք, ձեր մեծերն էին, այն ալ հոգեւոր, որոնք ոգի ի բոյն ջանք թափեցին աճիւնին Հայաստան փոխադրութեան գործը յաջողցնելու համար: Քանի՞ անգամ գայ ու երթայ, կրկին վերադառնայ խեղճ աճիւնը:

Ի՞նչ ընէ Փարիզի, Ֆրանսայի, ամբողջ Սփիւռքի Հայութիւնը. նորէն ժողովներու, խորհրդակցութիւններու, նամակագրութեան, դիմումներո՞ւ ձեռնարկէ աճիւնը վերադարձնելու նպատակով, թէ Երեւանին ուղղէ այդ բոլորը:

Կայ երրորդ ընտրանք մըն ալ. ձգել ռէպքերը իրենց վիճակին, սպասելով որ Հայաստան ունենայ նիւթականէն եաք բարոյականին, ազգայինին ալ նախաձեռնողութեան տէր պատասխանատուներ: Մինչ այդ կարելի է երբեմն մտածել ճակատագրական այն հաղածանքին մասին որուն ենթական է Անդրանիկը նաեւ յետ մահու: Աստր մէջ ալ չեչտումը չկա՛յ արեւմտահայութեան խորհրդանիշի հանգամանքին. աճիւնն իսկ անտէր ու անվայր, անտեսուած, անարգուած, նոյնիսկ Հայաստանի մէջ...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Publications reçues

REVUE ARMENIENNE
des questions contemporaines
N° 1, Septembre 2004

Directeur : RAYMOND H. KEVORKIAN

Publication de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance;
11 Square Alboni 75016 Paris.

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցւոյ օծման հարիւրամեակը տօնուեցաւ Հոկտեմբեր 2 եւ 3ին:

Առաջին հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 2, ժամը 16ին, Փարիզի Կավօ սրահին մէջ, որ ծայրէ ծայր լեցուած էր: Ներկայ էին նաեւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, ի չարս որոնց Ծարտարարուեստի պատուիրակ նախարարը Փաթրիք Տէվէճեան, Հայաստանի դեսպան Է. Նալպանտեան, վեր. Ժոէլ Միքայէլեան, Արնուվիլի, Գլամարի քաղաքապետները, քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, Մանթաչեան ընտանիքին թոռն ու ծոռը եւ եկեղեցւոյ ճարտարապետ՝ Ֆ. Կիւպէրի ընտանիքի անդամները:

Համերգէն առաջ յաջորդաբար խօսք առին Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիտ Արք., Պ. Է. Նալպանտեան եւ Գեղամ Թորոսեան:

Գիտ Արք. հատուած մը կարդալէ եաք Վահան Թէքէեանի մէկ գործէն, յիչեց եկեղեցւոյ արձանագրութիւնը. - «Ողորմութեամբն Աստուծոյ, ի Հայրապետութեան Տեառն Մկրտչի Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց, Բարեպաշտն Աղեքսանդր Մանթաշեան տիղիսեցին, նուիրելով զգետինն արդեամբ եւ տրօքն իւրովք, ի հիմանց կառոյց զեկեղեցիս յանուն Սրբոյն Յովհաննու Մկրտչին՝ ի ՎԱՅԵԼՈՒՄՆ ՈՐԴՒՈՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ, յամի Փրկչին 1904...»: Ապա ոգեկոչեց Ա. Մանթաշեանի խօսքը շինութեան ատեն երբ Եկեղեցին կը նուիրէր Հայց. Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներու վայելքին: Այսօր, կ՚աւելցնէր Գիտ Արք., դար մը անցած է եւ երախտագիտութեամբ է, որ կը տօնենք օծման հարիւրամեակը եւ կ՚ըսենք. «Երթանք մեր տունը, աղօթքն ու հոգեւորը Հայց. Եկեղեցւոյ»: Գիտ Արք. հարիւրամեակին անդրադարձաւ նաեւ ֆրանսերէն:

Հայաստանի դեսպանը Պ. Է. Նալպանտեան ողջոյնի իր խօսքը բերաւ, չեչտելով թէ 100 տարին ժամանակի մեծ հատուած մը չէ, բայց մեզի համար ան եղած է ողբերգութեան եւ ուրախութեան շրջան, իսկ Եկեղեցին բացառիկ դեր խաղացած է մեր պատմութեան մէջ. ան դարձած է հայապահպանման կեդրոն, ժողովուրդի կողքին: Պատիւ կը նկատէր նաեւ որ այս հարիւրամեակին առթիւ խօսք կը տրուի Հայաստանի պետութեան ներկայացուցչին:

Վերջին, յանպատրաստից, խօսք առնողը եղաւ Գեղամ Թորոսեան, Նախագահ Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան, որ հակառակ իր յուզումին, հակիրճ խօսքերով յիչեց հարիւրամեակի երկայնքին յատկանշական տարեդարձներու թուականներ՝ 1904, 1914, 1924 եւլն.: Յիչեց նաեւ ներկաներուն մէջ նախարարը եւ Մանթաշեանի ու ճարտարապետին ընտանիքները:

Կարգը եկած էր համերգին, զոր ներկայացուց Պ. Ժիրայր Բարազեան:

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի երգչախումբը Հայկ Սարգիսեանի ղեկավարութեան տակ երգեց երեք փառերգներ՝ Մայրս յէզը, Մեր Հայրենիքը եւ Մաղթերգ Հայրապետականը: Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Կարպիս Ափրիկեանի կոմիտասեան չարք մը երգերու հետ, հրամցուց նաեւ հատուած մը Նանօրէն (Կանաչեան - Ափրիկեան):

Ապա, յաջորդաբար, առաջին մասին իրենց մասնակցութիւնը բերին Արթիւր Ահարոնեան (դաշնակ), Ֆելիքս Սիմոնեան եւ Լուսինէ Սիմոնեան (ջութակ եւ դաշնակ) եւ Մկրտչ Մկրտիչեան (պարիթոն): Ա. Ահարոնեան նուագեց Ա. Բաբաջանեանէ երկու պատկեր եւ Սասունէն երգ ու պար, Ֆ. Սիմոնեան դաշնակի ընկերակցութեամբ Լուսինէ Սիմոնեանի նուագեց Է. Պաղտասարեանէ, Ա. Բաբաջանեանէ եւ Ալ. Յարութիւնեանէ կտորներ, հուսկ Մ. Մկրտիչեան, Ա. Ահարոնեանի ընկերակցութեամբ երգեց Կոմիտասէն եղանակներ:

Դադարէն եաք, յայտագիրը ներկայացնող Ժիրայր Բարազեան արուեստագէտը արտասանեց Վ. Թէքէեանի Եկեղեցին Հայկական ը եւ ֆրանսերէնի թարգմանուած Աղօթքը: Սուսաննա Միլտոնեան եւ Իրիս Թորոսեան տաւիղի զուգերգ մը ներկայացուցին Վիվալտիի գոնչերթոյով եւ Արամ Խաչատրեանի Գայեանէի Օրօրով:

Ա. Ահարոնեան եւ Հայկ Դաւթեան (դաշնակ եւ ջութակ) նուագեցին երկու կտոր Է. Պաղտասարեանէ: Մեծծօ-սոփրանօ Անի Սարգսեան երգեց Կոմիտասէն, ապա Մկրտիչ Մկրտիչեանի հետ զուգերգ մը:

Հանդիսութիւնը փակուեցաւ Հայկ Դաւթեանի ղեկավարութեամբ Գրոմա քառեակով, որ նուագեց Կոմիտասէն եւ Ալթունեանէն:

Ընդհանուր ձեւով որակաւոր յայտագիր մըն էր, որ գոհ ձգեց հանդիսականները: Պէտք է ընդունիլ, որ մասնաւոր բծախնդրութեամբ ընտրուած էին արուեստագէտները, որոնց տաղանդը անուրանալի էր: Յայտագիրն ալ ներկայացուեցաւ լաւագոյն ձեւով, առանց տեղի տալու կրկնութիւններու: Հրատարակուած էր նաեւ ճաշակաւոր եւ չահեկան բովանդակութեամբ յայտագիր մը:

Համերգի աւարտին, ներկաները հաւաքուեցան Կավոյի հիւրասրահը, ուր ընդունելութեամբ մը չարունակուեցաւ հանդիսութիւնը, հուսկ հսկում մը Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին, փակեց օրը:

***

Կիրակի առաւօտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ ժամերգութեան, դըռնբացէքին եւ պատարագին յաջորդեց գոհաբանական մաղթանք Ա. Մանթաշեանի, Գէորգ Արք. Իւթիւճեանի եւ Վաղարշապուհ Արք. Քիպարեանի եւ բոլոր բարերարներու յիչատակին:

Ներկայ էին բազմաթիւ պաշտօնական հիւրեր. անոնցմէ յիչենք գերպ. Սանթօ Կանճեմի, Պապական Նուիրակի ներկայացուցիչ, պատ. Ժիլ Տոտէ (Աւետարանական Դաշնակցութիւն), Արքիմանտրիտ Արսենիոս Քարտամաքիս, Մետրոպոլիտի ներկայացուցիչ, գերպ. Փիէր Վհալոն (Ամերիկեան մայր տաճարի եպիսկոպոս), գերպ. Գաբրիէլ Սալիպի (Անտիոքի Պատրիարքութիւն), գերպ. Գրիգոր Կապրոյեանի ներկայացուցիչ, Հիէրմուան Նիստոր (Ռուսական Եկեղեցի), Պ. Լըպէլ (երեսփոխան - քաղաքապետ Ը. թաղամասի), Անտրէ Սանթինի (երեսփոխան - քաղաքապետ Իսիի), Պ. Է. Նալպանտեան (դեսպան), Պ. Յ. Գէորգեան (Ղարաբաղ), Շառլ Ազնաւուր, Լեւոն Սայեան, եւլն., եւլն.:

Պատարագի ժամուն Գիտ Արք. իր խօսքին աւարտին կարդաց նաեւ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին օրհնութեան գիրը, ուր ան կ՚ոգեկոչէ եկեղեցւոյ 100ամեակը, եւ կ՚եզրակացնէր. «Թող Բարձրեալն Աստուած ամենազօր իր Սուրբ Աջը հովանի դարձնի եւ պահի ու պահպանի Ֆրանսիոյ աղօթասէր մեր զաւակաց: Եւ թող Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին միշտ բազմամարդ լինի եւ լեցուն աղօթքով, պայծառութեամբ ու շինութեամբ»:

Յաւարտ պատարագի ընդունելութիւն մը տեղի կ՚ունենար Նուբարեան Ֆրէնկեան սրահին մէջ:

Ա. Մ.

ՁԵՌԱԳԻՐ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ ՄԸ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

Նաւթի առեւտրական մարաշցի Նշան Եռալեան, 1921 թուին Թուրքի մը ձեռքէն գնած է Հայոց Թաղի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ խորանի ձեռագիր աւետարանը չորս մէճիտիէյի եւ հետը բերած Հալէպ:

Նշանի աւագ որդին Զարեհը, այս մատեանը յանձնեց ինծի՝ Հրանդ Իշխան Սիմոնեանիս իբր իր կտակակատարը, պարտն ու պատշաճը տնօրինելու:

Զարեհ մահացաւ 1995 թուին եւ ահա այսօր այս մատեանը յանձնեցի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան միաբան եւ Կիլիկիա Թանգարանի տնօրէն Եփրեմ Արք. Թապագեանին, որպէսզի զայն փոխադրէ Անթիլիաս եւ Արամ Ա. Կաթողիկոսի բարձր տնօրինութեամբ զետեղէ Թանգարանի ձեռագրատան բաժնին մէջ:

Ձեռագրի վկայականը պատրաստեց երանաշնորհ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կենսագիրը եւ աշակերտը՝ փրոֆ. Սուրէն Գոլանճեան:

1728 թուին, Զէյթունի մէջ, մեղապարտ Սահակ Երէցի գրած եւ ծաղկած է աւետարանը, պատուէրովը Տիկին Վարդէի եւ իր ամուսնոյն Մահտեսի Փանոսի եւ տարի մը ետք 1729 թուին նուիրած է Մարաշի Հայոց Թաղի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ:

Ստորեւ ձեռագիր աւետարանի նկարագրութիւն. -

Ժամանակ՝ 1728թ.: Վայր՝ Զէյթուն: Գրիչ և հաւաքարար ծաղկող՝ Մեղապարտ Սահակ Երէց: Ստացող՝ Տիկին Վարդէ եւ իր ամուսինը Մահտեսի Փանոս: Թերթ՝ 541 էջ: Նիւթ՝ Թուղթ: Մեծութիւն՝ 27× 21: Սիւներ՝ Երկսիւն: Գիր՝ Բոլորագիր: Տողեր՝ 21.: Մանրանկար՝ 4 Աւետարանիչներ, Խորաններ, Կիսախորաններ եւ Լուսանցազարդեր եւ Գլխագրեր՝ Միագոյն Թռչնագրեր եւ Բուսական Զարդեր: Մանրանկարները՝ Մէջակ: Կազմ՝ Կաշեպատ, Տախտակ, Դրոշմազարդ, Աստառ՝ Ճերմակ Թուղթ: Յիշատակարան Գրչի՝ էջեր 539-541: Ստացողները նուիրեր են՝ Մարաշի Հայոց Թաղի Ս. Աստուածածին եկեղեցին 1729թ.:

Յիշատակարան Գրչութեան Ժամանակի...

«539 Փառք Ամենասուրբ Երրորդութեան...»

«...Որ պնդագոյն փութով խորհրդեամբ բարեպաշտ ոմն եւ երկիւղած յԱստուծոյ Վարդիէն եւ առ իւրում մահտեսի Փանոսի:

Զոր ըստ իմաստուն վաճառականին ընտացան զսա գանձ մնացական, ի վայելումն սրբասէր եւ մաքուր ընթերցող քահանայից եւ յիշատակ իւրոց հոգւոց:

Արդ գրեցաւ ունող աւետեաց արքայութեանն համարց պարգեւաց: Ի թուականի Հայոց ՌՃՀԷ (1728) ի կաթողիկոսութեանն ԿԻԼԻԿԵՑւոց Տէր [Յ]ովհաննէսին (իմա՝ Տ. Յովհաննէս Զ. Հաճընցի - Տէր Աղամ., 1729՝ 30-1731: Օրմանեան «Ազգապատում», հտ. Գ. 5405 էջ ՃՀ), ի հայրապետութեանն տէր Կարապետին ի գաւառս Գերմանիկոյ ի գիւղաքաղաքս Զէյթուն, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի եւ սրբոյն Թէոդորոսի եւ սրբոյն Պարսամայ Ծգնաւորին եւ այլ ամենայն սրբոցն եւ սրբութեանցն սուրբ աւետարանացն եւ սուրբ Նշանացն որ աստ կան ամենայն հաւատացելոց ի յաւգնութիւն: Գծագրեցաւ սուրբ Աւետարանս ձեռամբ մեղսամեծ, մեղապարտ Սահակ երիցու եւ ուսուցչիչն իմոյ Խաչատուր դպրի, որ առ Քրիստոս փոխեալ է:

Արդ երես անկեալ աղաչեմ թախանձանօք զդասս սրբազան վարդապետաց, քահանայից եւ սարկաւագացն, որք ընթեռնուք եւ կամ տեսանէք զսուրբ Աւետարանս զայս առաջի սուրբ սեղանոյ եւ զաւրն անմահի որ բառնայն զմեղս աշխարհիս հայցեցէք յԱստուծոյ պատժապարտ գրծողս զի պատ իւրում առատ բարերարութեանն ողորմութիւնս շնորհեսցէ ինձ մեղաւորիս եւ յիշատակ ծնողիս զայս Վարդէն եւ ով ոք լի բերանով կամ սրտիւ ասէ Աստուած ողորմի Աստուած իւրն ողորմի ի միւս անգամ գալըստեանն ամէն: Որ եւ ասցին սիրելեացս ամէն: Աստուծոյ համանմանեալ բարեմիտ եւ սրբասէր, հեզահոգի եւ համեստ կինս Վարդէն որ ստացաւ սուրբ Աւետարանս ի հալալ արդեանս իւրոց յիշատակ իւրն եւ առն իւրում մահտեսի Փանոսն եւ սոցին ծնողքն զմահտեսի Աւետիքն եւ ԶԱննայն եւ զՅովնանն եւ զմահտեսի Սառայն եւ այլ մերձաւորացն իւրոց կենդանեաց եւ հանգուցելոց զոր Տէր Աստուած ընկալցի ի հաճոյս բարերար կամաց իւրոց եւ հատուցէ զփոխարէն իւր առատ ողորմութեամբն աստ եւ ի հանդերձեալն Քրիստոս Աստուածն մեր, ամէն:

Եւ դարձեալ եդին զսուրբ Աւետարանս յիշատակ ի Մարաշ ի Հայաթաղն սուրբ Աստուածածին եկեղեցին ի թվաբերութեան Հայոց ՌՃՀԸ-ին (1729) ի Ապրիլի եօթին աւետեաց Աստուածածնի օրն անջինջ մնայ յիշատակս ամէն:

Հայր մեր որ յերկին»:

Սեպտեմբեր 25
Լոս Անճըլըս

ԴՈՂԱՆՋԻՒՆ ԴՈՂԱՆՋ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 12ին տօնուած է Խաչվերացը: Արարողութեան նախագահած է Շահան Արք. Սվաճեան, որ նաեւ պատարագած եւ քարոզած է: Ցաւարտ պատարագի տեղի ունեցած է մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, ապա, ժողովուրդը հաւաքուած է սիրոյ սեղանին շուրջ, որու նաեւ նախագահած է Շահան Արք.: Օրուան հանդիսավարը եղած է Տիկին Պայծառ Մաշալեան որ կարդացած է Թաղային խորհուրդի տարեկան տեղեկագիրը: Հոն նշուած էր որ տարիներ շարունակ նիւթական եւ բարոյական անխոնջ աշխատանքէ մը ետք, վերջերս դատական վերջնական որոշումով, եկեղեցին վերատին տիրացած էր իր եօթը կարեւոր կալուածներուն եւ ստացած անոնց կալուածաթուղթերը: Տեղի ունեցած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որմէ ետք փակման խօսքը արտասանած է Շահան Արք.: Երեկոյեան կատարուած է Վերացման Խաչի Թափորը:

Ռ.Ա.Կ.Ի ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԵՄԻ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԵՑՈՒԱԾՔԸ

Ամերիկահայոց Արեւելեան Թեմի հոգեւորականաց դասը անսալով Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հայրական յորդորին, ուղղուած հոգեւորականաց տարեկան համագումարին որ, հոգեւորականըհաւատարիմ պէտք է մնայ «մեր հայրերու Սրբազան աւանդութեանց» եւ «Մաշտոցեան ոսկեղինիկ մեր լեզուին»,

նաեւ

անսալով Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի որոշումին թէ, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Ս. Պատարագի գրաբար լեզուն պէտք է պահուի,

նաեւ

Ամերիկահայոց բարեխնամ Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեանի Յունուար 13, 2004 եւ Օգոստոս 20, 2004 շրջաբերական - հրահանգներուն համաձայն՝ Հայց. Եկեղեցւոյ Ս. Պատարագը պէտք է մատուցուի գրաբար հայերէնով եւ «Ոչ մէկ փոփոխութիւն եւ ոչ մէկ կրճատում»ով;

Թեմին հոգեւորականներէն քառասուն հոգի գրաւոր յայտնած են Առաջնորդ Սրբազան Հօր որ, իրենք հաւատարիմ կը մնան Հայց. Եկեղեցւոյ Սրբազան աւանդութեանց եւ մեր մայրենի լեզուին. որդիական ակնածանքով կը հնազանդին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի յորդորին եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի որոշումին, ինչպէս նաեւ Առաջնորդ Սրբազան Հօր շրջաբերական - հրահանգներուն:

Հոգեւորականաց այս կեցուածքին մասին կը տեղեկացնեն քառասուն հաւատացեալ այս եկեղեցականները մեր բարեպաշտ ժողովուրդին:

ՎԱՆԱՅ ԼԻՃԸ ՄԱՀԱՄԵՐՁ Է

ԼԻՃԻՆ ՄԱՆՐԷԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԸ ՀԱՍԱԻ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

Վանի Համալսարանի գիտնականներուն կողմէ Վանայ լճի ջուրերուն վրայ կատարուած ուսումնասիրութիւն մը ցոյց տուած է որ լճի ջուրերուն ապականումը հասած է շատ մտահոգիչ համեմատութիւններու ու լիճը կը գտնուի մահամերձ վիճակի մէջ: Համալսարանի դասախօսներէն Տոց. Օրհան Տէնիզի կողմէ տրուած տեղեկութիւնները յուսահատական են: Ան կը պնդէ թէ լիճը այնքան ապականած է, որ կարելի չէ կարճ ժամանակի մէջ զայն վերադարձնել իր նախկին մաքուր վիճակին: Այնուհանդերձ կորսնցնելու ժամանակ չկայ եւ իշխանութիւնները պէտք է չարժման անցնին լիճը փրկելու համար:

Ջուրը ենթակայ է երկու տեսակ ապականումի: Առաջինը մանրէաբանական ապականումն է, որ շատ մտահոգիչ համեմատութիւններու հասած է: Երկրորդ ապականումն ալ ֆիզիքական ապականումն, որ արդիւնք է լիճ նետուած աւելորդ իրերու, ինչպէս պլասթիք շիշ, պլասթիք տոպրակ, ապակի, եւ մետաղեայ զանազան տուփեր, եւայլն:

Լիճի ջուրերուն մօտաւորապէս 40 տոկոսը այնքան ապականած է որ կարելի չէ այդ տեղերէն լիճ մտնել եւ այդ մասերն ալ բնակուած վայրերն են: Լիճին մաքուր մասերը քաղաքներէն 15 քմ. հեռու կը գտնուին, ուստի քաղաքցիները չեն կրնար օգտուիլ այդ մաքուր ջուրերէն:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷԶՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՃԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Դ.
ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՍՆԻՔ

Քոյրերուն փառաւոր հարսնիքը տեղի ունեցաւ Մայր եկեղեցի, ընտրեալ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

Այս երջանիկ ամուսնութիւններէն վերջ օր մը Յարութիւն Պէզճեան երկու քեռայրները իր վաճառատունը հրաւիրեց եւ երբ առանձին մնացին ըսաւ.

- Դուք իմ սիրելի փոքր եղբայրներս էք, ոչ թէ քեռայրներս: Ես չեմ ամուսնացած, ձեր զաւակները իմ զաւակներս պիտի ըլլան: Ես շատ զբաղած մարդ եմ: Փողերատան մէջ ունեցած գործերէս աւելի մաքսատան մէջ ունիմ: Վաճառատունս ինքնին դժուարին գործ մըն է: Հակառակ այս բազմազբաղ վիճակիս կ՚ուզեմ ձեզի հետ ընկերութիւն մը կազմել եւ հիմնել վաճառատուն մը: Ընկերութեան պատասխանատու վարիչը կ՚ըլլայ Յովհաննէսը:

Մերկերեան եւ Նուրեան հաւանութիւն յայտնեցին: Անոնք լաւ գիտէին Յարութիւնի փորձառութիւնը եւ վստահ էին որ շատ յաջող գործ մը պիտի կրնային հիմնել:

Շուտով խօսքէ գործի անցան եւ հիմնեցին խոշոր վաճառատուն մը որ անմիջապէս մեծ ընդունելութիւն գտաւ:

- Եթէ Աստուած այս երկրին մէջ խաղաղութիւնը անպակաս պահէ, մեր գործերը ամէն օր քիչ մը աւելի պիտի բարգաւաճին, կ՚ըսէր Պէզճեան:

Իր առեւտրական գործունէութեան եւ փողերանոցի մաքսի գործերուն մէջ ընկլուած էր չինել կարեւոր բարեկամութիւններ: Փարիզի Թրքական դեսպան Նաչիտ էֆէնտին, Նախարար Մուսթաֆա փաշա եւ արքայազուն Մահմուտի դաստիարակ Սիւլէյման փաշա զինքը շատ կը սիրէին:

- Որքան ատեն որ Սուլթան Սէլիմ կը թագաւորէ, մենք խաղաղ կ՚ապրինք: Բայց Ենիչէրիները հանգիստ չեն նստիր: Վերջին հինգ Սուլթանները անոնք վար առին եւ հիմա գոհ չեն Սուլթան Սէլիմէ: Ամէն օր նոր պահանջքով մը կ՚ելլեն անոր դէմ: Եթէ խլրտում մը ըլլայ մեր ազգն ալ մեծապէս կրնայ վնասուիլ, կ՚ըսէր Յարութիւն իր քեռայրներուն:

Յովհաննէս Նուրեան, որ քաղաքական գործերէ քաջ հասկցող մըն էր, կը մասնակցէր անոր մտահոգութեան:

- Գիտե՞ս Յարութիւն, այսօր Գազանճը Մուսթաֆա վաճառատուն եկած էր: Մարդուն բերանը չհանեցայ: Սուլթանին դէմ հայհոյելով կը խօսէր: «Նուրեան, ըսաւ, պիտի տեսնես ժողովուրդը շուտով Սուլթանին դէմ պիտի ելլէ, որովհետեւ ան շուրջի աւազակներուն ճամբայ չի տար»:

Պէզճեանի դէմքը յանկարծ փոխուեցաւ: Կարծես սեւ ամպեր կուտակուեցան իր մաքուր ճակատին վրայ. դողդոջուն ձայնով մը եզրակացուց.

- Մուսթաֆա վտանգաւոր խաղեր կը խաղայ: Անոնք ոչ միայն Սուլթան Սէլիմը, այլ նաեւ իշխան Մահմուտը կ՚ուզեն մէջտեղէն վերցնել եւ գահուն վրայ ապահով բազմեցնել գահաժառանգ Մուսթաֆան, որպէսզի կարենան իրենց ուզածը քալեցնել:

Վայրկեան մը լռեց եւ յետոյ շարունակեց.

- Աստուած մեր պաշտպանը թող ըլլայ: Պէտք է Գազանճըի հանդէպ յարգանքի թերացում չունենալ, բայց մանաւանդ պէտք է զգոյշ ըլլալ, որովհետեւ ան կրակի հետ կը խաղայ:

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԿԸ ՊԱՅԹԻ

Իսթանպուլի քաղաքական հորիզոնը շատոնց սկսած էր մթագնիլ: Ամէն վայրկեան կարելի էր սպասել փոթորիկի մը: Սուլթան Սէլիմի նախարարապետը իր շուրջը հաւաքած էր գեղծարարներ, որոնք կողոպտեցին թէ՛ պետական գանձը եւ թէ ժողովուրդը: Պետութեան հետ գործ ընողները խոշոր կաշառքներ տալով իրենց գործը կը կարգադրէին եւ շուտով խոշոր հարստութիւններ կը դիզէին: Մաքսային կապալառուները մաքսերը մեծ գումարներով եւ մեծ կաշառքներ տալով կը վարձէին եւ սակայն իրենք ալ մեծ մաքսեր գանձելով շուտով կը հարստանային: Այս բոլորին հետեւանքով կեանքի սղութիւնը կ՚աւելնար ամէն օր եւ մէկ կողմէն Ենիչէրիները, միւս կողմէն չքաւոր ժողովուրդը դժգոհութիւն կը յայտնէր: Այդ օրերուն խեղճ ու չքաւոր ժողովուրդին ձայնը չէր լսուեր, բայց Ենիչէրիները իրական վտանգ մըն էին եւ անոնց զայրոյթը կրնար գահեր տապալել ու գլուխներ անջատել իրենց մարմինէն:

- Երկրին մէջ արդարութիւն ալ չէր մնացած այդ օրերուն: Պալատին մարդիկը, պետութեան հետ գործ ընողները օրէնքին առջեւ միշտ իրաւունք կը ստանային, դրամը ամենազօր դարձած էր եւ կրնար գնել մարդոց խիղճերն ալ, դատաւորներուն խիղճերն ալ:

Ահա այս ընդհանուր դժգոհութեան մէջ Ենիչէրիները եւ անոնց կարգ մը բարեկամները դաւադրութիւն մը կը պատրաստէին օրուան իշխանութիւնը տապալելու համար: Բայց այս ծանրակշիռ գործը պատրաստողները աւելի լաւ իրաւակարգ մը բերելու տրամադրութիւնը եւ կարողութիւնը ունեցող անձեր չէին:

Սուլթան Սէլիմ ազնիւ ու բարի մարդ էր: Մանաւանդ թուլամորթ մարդ էր եւ չէր սիրեր կառավարել: Ան կը սիրէր միայն իշխել, մնացեալը թողած էր իր նախարարապետին:

Երկրին մէջ մեծազօր անձը նախարարապետն էր եւ պետական ուժը, դատաւորները եւ պալատը նախարարապետին մարդիկը իրենց պաշտպանութեան տակ առած էին, առանց նկատի առնելու որ անոնք երկիրը կը կողոպտէին:

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

կէտն որ շատ դժգոհ ձգած է էրտողանը, որ նոյն օրը (Հոկտ. 6) Սթրազպուրկի մէջ, անընդունելի գտած է այս որոշումը եւ խիստ արտայայտութիւն մը ունեցած է Շիրաքի հանդէպ: Զվարճեցաւ «անարդար որոշում» որակելու Ֆրանսայի Հանրապետն: Ինք որ հրահանգած էր Եւրոպացիներուն որ Թուրքիոյ ներքին գործերով չզբաղին (սեռային անհաւասարմութեան յօդուածին կապակցութեամբ), տեղին կը գտնէ Ֆրանսայի ներքին հարցերով զբաղիլը:

Շիրաք կը յուսայ որ Ժ.-Լ. Տըպրէ առաջքը կ'առնէ եթէ ոչ վիճարկումին, գոնէ քուէարկութեան: Այդ ուղղութեամբ, Ազգային Ժողովի նախագահը վճռական է՝ «վիճարկում լա՛ւ, քուէարկութիւն՝ ո՛չ»: Աւելցուցած է որ երկրին դիւանագիտութիւնը կառավարութեան մէջ կ'որոշուի եւ ոչ՝ Խորհրդարանին:

Ամէն պարագայի մէջ, Թուրքիոյ կըտրելիք ճամբան դեռ երկար է: Եթէ նոյնիսկ Անգարա գոհացում տայ, տարիներու երկայնքին բոլոր «բայց»երուն, մուտք կրնայ գործել միայն 2014ին:

***

Ցանձնախումբի նիստին, մինչ մեծամասնութիւնը կողմնակից էր Թուրքիոյ մուտքին, երկու Ֆրանսացիներ՝ Փասքալ Լամի եւ Ժագ Պարօ արտայայտած են իրենց ընդդիմութիւնը: Առաջինին համար Թուրքիա պատրաստ չէ եւ կը գտնէ նաեւ որ պէտք է ճանչնայ Հայոց ցեղասպանութիւնը: Իր դիրքը զարմացուցած է իր պաշտօնակիցները, որոնք համկցած են թէ բացարձակապէս դէմ է եւ կը նախընտրէ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւն մը:

***

Թրքական ճակատին վրայ, բնականաբար մեծ խանդավառութիւն կը տիրէ եւ թերթերու առաջին էջերէն չեն պակսիր «Կանաչ ազդանշանը վառեցաւ», «Բարի ճանապարհ դէպի Եւրոպա» եւլն.ի նման խորագիրներ: Այսուհանդերձ քիչ չեն այս յաջողութեան դինովութենէն պաբուրուած Թուրքերը որոնք սկսած են արտայայտել այն կարծիքը թէ մինչեւ քանի մը տարի Եւրոպայի փափաքած մակարդակին հասնելէ ետք Թուրքիա արդէն այլեւս ոչ ոքի աջակցութեան կարիքը կ'ունենայ եւ այդ պարագային ի՛նք է որ կըրնայ ո՛չ ըսել Եւրոպայի, այդ ձեւով «վերականգնելով նաեւ երկրին ոտնակոխուած արժանապատուութիւնը»:

***

Սթրազպուրկի մամուլի ասուլիսին, էրտողան լրագրողի մը «այո, բայց»երու առկայութեամբ տեղեկագրին «պայմանաւոր այո» մը ըլլալուն մասին նկատումին հակադդած է ըսելով թէ ատիկա սխալ մեկնաբանութիւն է եւ հեգնանքով աւելցուցած թէ, ըստ երեւոյթին նոյն բանը չէ որ կարդացած են:

***

Արտաքին Ա. Նախարար Կիւլ անդրադառնալով տեղեկագրին «բարելաւումի կարօտ» յնագաւառներու արընուչւող մասին, ըսած է թէ հոն փոքրամասնութիւններու հարցով շատ բարդ նշումներ կային եւ, օրինակ, Քիւրտերն ու Ալեւիներն ալ յիշուած էին փոքրամասնութիւններու շարքին: Ան աւելցուցած է թէ վերջին պահու բանակցութիւններով յաջողած են բարեփոխել տալ ի նպաստ Թուրքիոյ, Ցանձնախումբին ուշադրութեան յանձնելէ ետք թէ նախնական համաձայնագիրներուն մէջ որպէս փոքրամասնութիւն նըշուած էին միայն այն համայնքականութիւնները որոնք այլակրօն են, այլ ձեւով ըսուած՝ ոչ-մահմետական:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9. ՏՕՆ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑՆ ՄԵՐՈՑ՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսէսի Կլայեցւոյն:

Տօն ազգային եւ եկեղեցական ի յիշատակ Գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Առաւօտեան Ժամերգութիւն եւ Սուրբ Պատարագ ու մատուցմամբ կը տօնախմբուի Թարգմանչաց Վարդապետաց յիշատակը:

«Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ՝ իմանալ զբանս հանճարոյ...»:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

«Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբը իրենց բարեկամ՝ Երուանդ Տատեանի հօր՝ Տիգրան Տատեանի մահուան առթիւ իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ եւ փոխան ծաղկի 80 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ կին մը որեւէ աշխատանք կը փնտռէ (մաքրութիւն, խնամք տանիլ, եւլն.): Հեռաձայնել Ցամիկ Ցովսէփեանի՝

01. 39. 87. 42. 88

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ բանակը կը շարունակէ իր գործողութիւնները: Հոկտեմբեր 5ին սպաննեց 13ամեայ դպրոցական աղջնակ մը, որ 20 փամփուշտ ստացած էր իր մարմնին ամէն կողմը, որովհետեւ իսրայէլեան բանակը կարծեր է որ դպրոցական պայուսակը ռումբ մը կը կրէ: Երկու մանուկ ալ սպաննած են յաջորդ օրը, ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Ժապալիայի աղջկանց դպրոցը ցնցուած է եւ բոլոր աշակերտներն ալ վախի մէջ կ'ապրին:

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ ասիական շրջապտոյտի մը ձեռնարկեց եւ Հոկտեմբեր 6ին Հանոյ հասաւ ու հրաւիրեց Վիէթնամը որ ժողովրդավար բարենորոգումներու ձեռնարկէ: Այցելութեան առթիւ 10 էրպիւսներ ալ ծախուեցան (450 միլիոն Եւրօ): Շիրաք նաեւ Չինաստան պիտի անցնի:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ԽԱՉ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը բանայ իր դռները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9ին.

Դասաւանդութիւն հայերէն լեզուի,
պատմութեան,
երգի ու պարի,
կրօնի ուսուցում՝

5-12 տարեկան աշակերտներու համար: ամէն շաբաթ օր, ժամը 14էն մինչեւ 17:

Արձանագրուելու համար դիմել Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ՝ ☎ 01. 44. 59. 23. 50 Հասցէ՝

Cathédrale Sainte Croix
13 rue du Perche 75003 Paris

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAINE ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-

- 06. 64. 91. 51. 74

կամ

- 01. 45. 78. 18. 96 (երեկոյեան ժամեր):

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE
OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois
de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE
«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé,**
Membre de l'Institut

au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre)

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **«D. Missakian»**
de Sevran-Livry

Soirée "MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN"

le Samedi 9 octobre à 20 heures 30
à la Maison de la CBAF
17 rue Charles Péguy 93190 Livry Gargan
Réservations avant le 5 octobre
auprès de Madeleine : 01. 43. 83. 87. 68
ou Nilva : 01. 42. 36. 33. 73
— Nous vous attendons nombreux —

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն-Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ շինութեան 74րդ եւ օծման 71րդ տարեդարձները՝

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10ին:

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ եկեղեցւոյ գլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար՝

Երջանկայիշատակ
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

նաեւ հոգեւոր հովիւներու, սարկաւագներու եւ եկեղեցւոյ բոլոր բարերարներու յիշատակին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Քարոզի աւարտին մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

Արարողութիւններու աւարտին, հաւատացեալները հրաւիրուած են բաժնեկից ըլլալու ճաշկերոյթին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Մատաղ նուիրել փափաքողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար

Կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵՍԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ
ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուբհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 rue Jean-Goujon, Փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին թուականը որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

թիւերուն:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին: Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՒՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:

Արծարծուելիք նիւթերն են.-

- Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ
- Ներկայ կացութիւնը
- Անմիջական կարիքներ
- Գործադրելի միջոցներ
- Նպատակ եւ նպատակադրումներ

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.-

17 rue Bleue 75009 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.043 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 80e ANNEE — N° 21.043

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«ՎԻՃԱՐԿՈՒՄ՝ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 17ԷՆ ՑԵՏՈՅ» Կ'ԸՍԷ ՌԱՖԱՐԷՆ

ՀԱԿԱԹՈՒՐՔ ՀՈՍԱՆՔԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 7ի իրիկունը Ժ.-Փ. Ռաֆարէն պատասխանելով Եւրոպամէտ երեսփոխաններու խումբի մը, ըսած է որ վիճարկում կրնայ տեղի ունենալ Ազգ. Ժողովին մէջ, քուէարկութիւն տեղի չունենար, բայց վիճարկումն իսկ տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 17էն ետք, ինչ որ որեւէ իմաստէ զուրկ է: Աւելի ուշ, վարչապետութիւնը կը հաստատէր այս տեսակէտը ինչ որ բաւական աղմուկ հանած է նոյնիսկ ընկերվարականներու մօտ եւ Ֆր. Հոլանտ կը բողոքէ, պնդելով որ Դեկտեմբեր 17էն առաջ պէտք է Շիրաք գիտնայ Ֆրանսայի բուն դիրքը: Ընկերվարականները պառակտուած են արդէն այս հարցին շուրջ: Ոմանք կը խորհին որ Սահմանադրութեան «ո՛չ» պատասխանելու կողմնակիցներն են որոնք Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը կը դնեն խթանիչակի պէս:

Ռաֆարէն ալ, որ դեռ քանի մը օր առաջ իր ընդդիմութիւնը կը յայտնէր (Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլի մէջ, տե՛ս. «Յառաջ», Սեպտ. 25/26) բոլորովին ուրիշ լեզու կը գործածէ այսօր, մինչեւ իսկ ըսելով «Թուրք ժողովուրդը արժանի է որ Եւրոպա կոպտօրէն չվարուի իրեն հետ»: Դեռ երէկ «խալամի գետ»ին մասին կ'արտայայտուէր եւ այսօր ինք է որ արգելք կը հանդիսանայ որեւէ վիճարկումի: Ըստ երեւոյթին, ճիգ կը թափուի որ Շիրաք աւելի նեղ կացութեան չմատնուի:

Անոնք որոնք, ինչպէս Պայրու, կը պնդեն վիճարկումի եւ քուէարկութեան վրայ, կը կռթնին Սահմանադրութեան 88-4 յօդուածին վրայ, որ թոյլ կու տայ կառավարութեան երեսփոխաններուն ենթարկել «որեւէ փաստաթուղթ որ կու գայ Եւրոպական Միութեան հիմնարկէ մը» եւ Յանձնախումբին տեղեկագիրը կը լրացնէ այդ պարագան: Հարցը հոն է որ ընդդիմադիրները այդ տեղեկագրին մասին չէ որ կ'ուզեն դիրք ճշդել, այլ այն դիրքին վրայ զոր Ֆրանսա պիտի որդեգրէ Դեկտ. 17ին: Այդ ուղղութեամբ Ազգ. Ժողովը եւ Ծերակոյտը կրնան նշումներ ընել կառավարութեան եւ թելադրել որ դէմ ըլլայ բանակցութիւններուն: Խորքին մէջ, Ե. Հանրապետութիւնը, աւանդութեամբ, չարտօներ Խորհրդարանին որ հրահանգներ տայ գործադիր իշխանութեան արտաքին քաղաքականութեան մէջ ան (Խորհրդարանը) կը գոհանայ վաւերացնելով դաշինքները եւ հաւանութիւնը տալով արտաքին քաղաքականութեան այս կամ այն կէտին: Արտաքին քաղաքականութիւնը արդէն կախում ունի Հանրապետութեան Նախագահէն:

Իւ. ԷՄ. Փէ.ի երեսփոխան՝ Գլօտ Կոասքէն (Ֆիկառոյի հարցազրոյց, Հոկտեմբեր 8) ընդունելով հանդերձ որ ամբողջ կուսակցութիւնը դէմ է Թուրքիոյ անդամակցութեան, կ'ըսէ թէ չեն ուզեր նեղել Շիրաքը որ խօսք տուած է եւ պէտք է որ մնայ նաեւ իր նախորդներուն խոստումներուն:

Բայց եւ այնպէս, Պայրու գլխաթափ չէ: Կը պնդէ որ թէ՛ վիճարկում թէ՛ քուէարկութիւն տեղի պիտի ունենան: Ա. Մատըլէն իսկ համամիտ է եւ կ'ըսէ թէ Շիրաք որեւէ լիազօրութիւն չունի Ֆրանսացի ժողովուրդէն, այս կամ ոչ ըսելու համար եւ չի ծածկեր իր բարկութիւնը՝ «Իւ. ԷՄ. Փէ.ն զանգուածօրէն դէմ է անդամակցութեան, Իւ. Տէ. ԷՖ.ը դէմ է, հանրային կարծիքը դէմ է. ճնշել Ֆրանսացիներուն վրայ ժողովրդավար ձեւ չէ: Ի նպաստ վիճարկումին եւ քուէարկութեան աշխատանք կը տարուի: Այդ ուղղութեամբ կ'աշխատի Ֆիլիփ Փեմէղէք, որ խումբ մը կազմած է: Դիմած է նաեւ բոլոր ծերակուտականներուն եւ Շիրաքի, տեսակցութեան մը համար: Ան կը կրկնէ.- «Աշխարհագրականօրէն, մշակոյթով, Թուրքիա չի պատկանիր եւրոպական ցամաքամասին եւ չի լրացներ ժողովրդավար չափանիշները մարդկային իրաւանց»: Շատ են նման մտածողներ, նոյնիսկ ԱՄՆ-ու բարեկամներ: Փոնիաթովսքի չուզեր որ Պուշ «պաշտպանէ շահեր որոնք մեր շահերը չեն, ուզելով որ Թուրքիա մուտք գործէ, որպէսզի աւելի լաւ տանուլ բայ ընէ Երպան»: Մնաց որ, Խորհրդարանի հետ յարաբերութիւններու շիրաքեան նախարարը՝ Անրի Քիւք մտերմաբար խոստովանած է քանի մը հոգիի՝ «Իւ. ԷՄ. Փէ.ի այն երեսփոխանները որոնք քուէարկութիւն մը կը պահանջեն, կրնան հրաժարիլ: Քուէարկութիւն մը կը նշանակէ վախճանը Ե. Հանրապետութեան» :

Ֆիկառօ նաեւ խմբագրական մը ունի, զոր ստորագրած է Ալեքսի Պրեզէ: Չի հասկնար որ այսքան ծանրակշիռ հարցի մը մասին Պետութեան ղեկավարը երկիրը տանի անդառնալի գործընթացի մը մէջ:

Կը խորհի որ սահմանադրական փոփոխութիւն մը թոյլ կու տայ նախագահին որ «Թրքական ծուղակէ»էն դուրս ելլէ: Նման խորագիր մը գործածած է Քրիսթին Օքրէնթ (Մեթրօ, Հոկտ. 8) ուր կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ Եւրոպական Սահմանադրութեան շուրջ ստեղծուած շփոթութեան:

***

Ամէնէն մեծ կողմնակիցները կը մնան Գերմանիոյ իշխանութիւնները (2,5 միլիոն Թուրք կայ) եւ հոն է որ դեմոկրատ քրիստոնեաները (ընդդիմադիր) չկրցան իրենց դիրքը պարտադրել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԱՊԱՅԻ մէջ, Կարմիր ծովու ափին, Իսրայէլ - Եգիպտոս սահմանին վրայ, երրեակ ոճրափորձ մը գործուած է Հինգշաբթի իրիկուն, Հոկտ. 7ին, Հիլթըն պանդոկին եւ երկու ճաշարաններու առջեւ: Վայրը կը յաճախեն բազմաթիւ Իսրայէլացիներ հակառակ անոր որ Տարոն զգուշացուցած էր զիրենք: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 27 մեռեալ կար, 122 վիրաւոր եւ 38 հոգի ալ անհետացած են: Իսրայէլի Արտաքին նախարարին համար Ալ-Քաիտայի գործն է, թէեւ ըստանձնողները իսլամական անծանօթ խումբեր են:

ՓԱՐԻԶԻ 16րդ թաղամասին Ինտոնէզիոյ դեսպանատունին առջեւ, Հոկտ. 8ի առաւօտուն ռումբ մը պայթած է եւ վիրաւորներ կան:

ՄՈՒԼԹԱՆԻ մէջ (Փաքիստան) Հոկտեմբեր 7ին անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է քանի մը հարիւր սիւննիներու համախմբումի մը դէմ (կ'ոգեկոչէին Ազամ Թարիքի մահուան տարելիցը, հակաշիի կազմակերպութեան պետ): 40 մեռեալ կար եւ մօտ հարիւր վիրաւոր: Ոճրափորձը գործուած է վաղ առաւօտեան: Միջհամայնքնուանական բախումները բազմացած են: Յիշենք որ սիւննիները կը կազմեն բնակչութեան 80%ը, շիիները 15%ը եւ կռիւները չեն դադրիր:

ՆՈԲԷԼԻ գրականութեան մրցանակը շնորհուեցաւ աւստրիացի Էլֆրիտէ Եէլինէքի, որ ծանօթ է «Դաշնակահարուհին» վէպին որպէս հեղինակ: Ծնած է 1946ին, բայց ներկայիս առողջական վիճակը թոյլ չտուաւ որ Օսլօ երթայ մրցանակին յանձնումին առթիւ: Աւստրիա թէ ուրախ է, թէ դժգոհ, քանի ենթական Հայտէրի ընդդիմադիր մըն է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 7/8)

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ, ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ՝ ԱՐՑԱԽԻ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Արդէն չորս տարի է նման հանդիպումներ տեղի կ'ունենան Մոսկուայի մէջ, դըռնփակ, որոնց մասին շատ քիչ բան հըրապարակուած է: Այս կլոր սեղանը կազմակերպուած է «Տուրթմունտեան խորհրդաժողով»ի շրջանակին մէջ, որուն եղրակացութիւնը հակամարտող կողմերուն պիտի ներկայացուի որպէս առաջարկ: Այս մէկը միակ միջազգային ժողովն է ուր Արցախի ներկայացուցիչները կը հանդիպին Ադրբեջանցիներու: Վերջինին, որ 7րդն է, Ադրբեջանցիները մասնակցած են եօթը հոգինոց պատուիրակութեամբ, կրկնելով միշտ միեւնոյն յանկերգը՝ «վերադարձնել գրաւեալ տարածքները»:

«Այդ տարածքները, - պատասխանած է Դ. Բաբայեան, -- Արցախի համար կենսական են, քանի կը ներկայացնեն անոր 60 տոկոսը, մինչ Ադրբեջանի 6 տոկոսը հազիւ կը ներկայացնէ»: Ան յայտնած է նաեւ թէ մինչեւ 1970 Արցախի բնակչութիւնը իր երկարակեցութեամբ առաջին տեղը կը գրաւէր Խորհ. Միութեան մէջ եւ Հ. Ալիեւի իշխանութեան տարիներուն խլիրդէ տառապողներու թիւը մեծ ոստում կատարեց... «Մենք կասկածներ ունինք՝ մեր ջուրերը թունաւորուած էին. այսուհետեւ անոնց ակունքները որ կը գտնուին ազատագրուած տարածութիւններուն մէջ, երբեք չեն վերադարձուիր» աւելցուցած է ան:

***

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Իտալիա եւ Ադրբեջան Արտաքին նախարարներու մակարդակով պիտի քննեն Արցախի հակամարտութեան հարցը երբ Ֆրանքօ Ֆրաթթինի Բաքու ժամանէ Էլմար Մամէդեարովին հանդիպելու: Անոնք պիտի քննեն նաեւ երկկողմ յարաբերութիւններու ընդլայնումի հարցերը եւ համագործակցութեան՝ ահաբեկչութեան դէմ պայքարի շուրջ:

***

30% ՆՈՒԱԶ...

Այս վերամուտին 30 տոկոսով նուազած է թիւը այն ուսանողներուն որ նախնական եւ միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատութիւններ ընդունուած են: Անոնց թիւը կազմուած է 8.500 անձերէ, որոնցմէ 2000-ը անվճար:

***

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տաւուշի, Արմաւիրի եւ Արարատի շըրջաններու կարգ մը անգործածելի շէնքեր եւ տարածութիւններ յատկացուած են կէս - պետական կարգավիճակ ունեցող «Եւրոպական կրթական տարածաշրջանային ակադեմիա» հիմնադրամին, հիմնելու համար միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատութիւններ:

***

ՈՐՈՇՈՒՄ ՏՈՒԱԾ Է ԲԱՆԱԼ...

Հայաստանի Օսէթիոյ միջին Լարսի սահմանը, թոյլ տալու համար ապրանքներու ազատ շրջագայութեան Ռուսաստանի հետ, բացուած է: Այս արդիւնքն է Ռ. Քոչարեանի եւ Պուտինի միջեւ կատարուած հեռաւաղական բանակցութիւններու: Վրաստանի հետ ալ նման բանակցութիւններ կը կատարուին նոյն նպատակներուն համար:

***

«ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷ»Ն ԿՐԿԻՆ ԳՈՐԾԻ ԱՆՑԱԾ

«Ղարաբաղի ժողովրդական օգնութեան կոմիտէ»ն ստեղծուած 1989ին եւ 1991ին փակուած զանազան պատճառներով, սկըսած է կրկին իր գործունէութիւնը, նպատակ ունենալով օգնել «Հայկական ներխուժումի պատճառով տուժած գաղթականներուն», ճշդելով որ իրենք քաղաքականութեամբ պիտի չզբաղին:

ՀԱՅ – ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ԱՉՔՈՎ

Վոքս Փոփուլի (Ձայն ժողովրդեան) կարծիքի ուսումնասիրութեան կեդրոնը 648 չափահաս երեւանցիներու հեռաձայնային հարցումներ ուղղած է ստանալով հետեւեալ պատասխանները:

-- Կ'ուզէ՞ք սահմանի բացումը եւ նամ. բորդական հաղորդակցութիւն:
Այո՛ – 57%
Ո՛չ -- 33%
Անորոշ -- 10%

-- Եթէ Թուրքիան անդամակցի Եւրոպական Միութեան, Հայաստանի համար
Դրական է -- 17%
Ժխտական -- 43%
Անորոշ – 22%

-- Ներկայ Թուրքիան պատասխանատո՞ւ է Մեծ Եղեռնին:
Այո -- 19%
Աւելի այո՛ քան հակառակը -- 25%
Աւելի ոչ քան այո -- 17%
Ոչ -- 15%
Անորոշ -- 24% :

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՉՏԻԿԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ ԵՒ ՏԱՅՔ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական...)

6.- «ԱՆՆՇԱՆ ՄԱՍՈՒՆՔՆԵՐ»

Զարմանալի տխրութիւն մը կայ վրաս, հակառակ որ քաղաքին ամենաշքեղ պանդոկին մէջ տեղ գրաւած ենք, Մարաշի նուիրուած պողոտային վրայ եւ եղանակը բացառաբար հրաշալի է, երկինքն ու ծովը թափանցիկ կապոյտ: Լարուած մթնոլորտ մը կայ, ամէն կողմ երկար պաստառներու վրայ գրութիւններ՝ «Թուրքիան Թուրքերուն»...: Բարձրախօսները կառքերու վրայ տեղաւորուած, Մէհմէտ Սիւրիւճիւի մը անունը կը կրկնեն. մօտալուտ ընտրութիւններուն նախատեսուած է խուլմական կուսակցութեան յաղթանակը. պահ մը աչքերս կը մթագնին. կարծես Կորրինիի նկարագրած զալթիկները, խաժամուժ ամբոխը «կոտորա՛ծ, կոտորա՛ծ...» կը գոչէ: Յանկարծ անբացատրելի սարսուռ մը կ'անցնի մարմինիս մէջ: Ինչո՞ւ է տագնապս չեմ գիտեր, փաթթուցուր մը չկայ փողոցին մէջ, ամէնքն ալ կոկիկ հագուած, փողկապաւոր մարդիկ են, Աթաթիւրքին ուզածին պէս, ճիշդ այնպէս ինչպէս էին Սեպտեմբեր 6-7ի եւ Սումգայիթի օրերուն...: Հայու անջնջելի բնա՞զդ...:

1901-1902 ուսումնական տարուան ընթացքին, նոյն օրերուն Պոլսոյ Պատրիարք Մաղաքիա Արք. Օրմանեան պատրաստել կու տայ «Վիճակացոյց» գաւառական ազգային վարժարանաց Թուրքիոյ, տպուած Պոլիս 1903ին, ուրկէ կ'իմանամ որ Տրապիզոնի գաւառին մէջ նոյն թուականին կը գործէին 47 վարժարաններ, 2184 աշակերտներով եւ 718 աշակերտուհիներով, կազմուած 72 ուսուցիչներէ եւ 13 ուսուցչուհիներէ:

1894ին, 18ամեայ պատանի մը Հրաչեայ Աճառեան ուսուցչութեան կը հրաւիրուի Կարինի Սանասարեան վարժարանին տնօրէնութեան կողմէ: Էրզրումի նաւահանգիստը այդ տարիներուն Տրապիզոնն էր. ահա թէ ինչ կը գրէ իր յուշերուն՝ «Պոլսէն Կարին»ի մէջ, տպուած 1909ին, Նոր Նախիջեւան:

«Շոգենաւին եւ շղթաներուն գոռգոռոցը արթնցուց զիս միւս առաւօտ՝ Ուրբաթ: Տրապիզոն ենք. ամէն մարդ մեկնելու վրայ է. վեր վազեցի. քանի մը Երզնկացի Հայեր գտայ, նաւակ մը վարձեցինք եւ դուրս ելանք: Նաւավարնիս հայ մըն էր:

«Քարաշէն բայց քիչ մը փլփլկած նաւահանգիստն ելլելով՝ անցագիրնիս առին: Անցանք մաքսը, ուր շատ դժուարութիւն չկրեցինք, որովհետեւ տաճկական մաքսային խստութեանց արդէն ծանօթ ըլլալով, հետերնիս ամենահասարակ իրեր միայն առած էինք: Հայ ուղեկիցներէն մէկուն վրայ հասարակ զմելի մը գտան. Հայու մը համար այսքանն ալ շատ էր. գրաւել ուզեցին. նա ընդդիմացաւ եւ բարկութենէն ծովը նետեց:

«Տրապիզոն գեղեցիկ քաղաք մ'է. կեանք ու շարժում կայ. շոգենաւային աճէնթաները փողոցներու մէջ կը պոռան. "Պաթում', Նովորիսիսքէյէ'" եւ այլն. ուրիշ մը՝ "Սթանպուլա օն քուրուշա": Տասը ղահեկանով ասկէ մինչեւ Պոլի՞ս... երեք օրուան ճամբա՞յ...: Միաժամանակ մեկնող շոգենաւերու մրցումն էր այս որ ժողովուրդ գրաւելու համար այսպիսի առասպելական զիջումներ կ'ընէին:

«Տրապիզոն որ Լազիստանի մայրաքաղաքը եւ Սեւ ծովի առաջնակարգ նաւահանգիստն է, բնակուած է մեծագոյն մասամբ Լազերէ եւ Թուրքերէ: Յետոյ կու գան Յոյները: Ասոնցմէ աւելի սակաւաթիւ են Հայերը որոնք 65.000 բնակչութեան մէջ 1300 տուն կը հաշուէին նոյն թուին: Մեծագոյն մասամբ գաղթած են զանազան տեղերէ եւ հոս հաստատուած: Երեք եկեղեցի եւ մէկ հրաշալի առաջնորդարան ունին: Մեծ ու քարաշէն չէնք մ'է դպրոցը որ 600 աշակերտ ունէր: Ուսումնասէր Տրապիզոնցիք յատուկ ուշադրութիւն դարձուցեր էին անոր վրայ 1893ին եւ Պոլսէն եւ գաւառներէն հրաւիրեր էին Ճեմարանն ու Սանասարեանը աւարտած մի քանի երիտասարդ ուսուցիչներ, որոնցմով կրթութեան գործը քիչ ժամանակի մէջ շատ առաջ գնաց» (էջ 9-10):

Յովիկը եւ ընկերուհին կը հանդիպին տակաւին: Գիտցած թրքերէնս բաւարար է պանդոկին գլխաւոր պատասխանատուին հասկցնելու որ վարձակառք մը կանչէ եւ շրջան մը կատարենք քաղաքին տեսարժան վայրերը. կրթուած երիտասարդ մըն է որ կոկիկ անգլերէն ալ կը խօսի. բայց պէտք է հասկցնէ վարորդին որ պզտիկ ըլլայ թերեւս մեր հիւրը Գերմանիա ապրող հայրենակից մըն է եւ ամերիկացի չէ...: Ծառայական եւ սիրալիր, աշխարհի բոլոր վարորդներու նման, երիտասարդ վարորդս շատ Թուրքի երեւոյթ չունէր. ըսաւ թէ Լազ է, ինչպէս քաղաքացիներուն մեծագոյն մասը. գանգատեցաւ որ իր յոյն հայրենակիցներուն մեկնելէն վերջ (Լազերը յոյն պոնտական արիւն ունին) պետութիւնը զանազան կողմերէ «վայրենի Թուրքերով» լեցուցած է Տրապիզոնը... եւ թէ իրենք որքան երջանիկ կ'ըլլային եթէ Սոչիէն մինչեւ Սինոբ երկարող Սեւ ծովեան ինքնավար շրջան մը բոլորեն «անշուշտ առանց բաժնուելու Կոստանդնուպոլսէն»...: Ամէն անգամ որ Իսթանպուլ ըսէի, առանց այլայլելու կը սրբագրէր Կոստանդնուպոլիս կրկնելով մեքենաբար:

Ճարպիկ երիտասարդ մըն էր իմ յազ վարորդս եւ շուտով հասկցած որ ոչ Գերմանիոյ ոչ ալ Թուրքիոյ հետ կապ ունէի: «Դուն Հայ ես», ըսաւ եւ զիս տարաւ քաղաքին բարձունքը հրաշալի հրապարակի մը վրայ ցոյց տալով պարսպապատ տարածութիւն մը, եռայարկ ընդարձակ կառոյց մը որուն մերկ պատերը եւ կամարակապ շքեղ պատուհաններու բացուածքները մնացած էին.

- Սա, ըսաւ, հայկական վարժարանի մը մնացորդացն է...

- Բայց ինչո՞ւ 90 տարի քանդուած մնացած է...

- Քանի դեռ խաղաղութեան դաշինք չէ կնքուած Հայաստանի հետ, ոչ ոք իրաւունք ունի անոր դպչելու...

Միամիտ երիտասարդ, որ տակաւին միջազգային խաղաղութեան դաշինքներու «լոլո»յին հաւատք կ'ընծայէ. հապա ամբողջ գրաւուած, քանդուած եւ ուրիշ տէրերու բաժնուած Արեւմտեան Հայաստա՞նը...

...Եթէ սա մէկը Մխիթարեան վարժարա՞նը ըլլայ. հոն ուր չորս երիտասարդ, խոստմնալից, պատմաբան վարդապետներ խողխողուեցան... կարելի չէ՞ ներս մտնել, պրպտել, թերեւս փոքր յիշատակ մը, մասունք մը կարելի ըլլայ փրցնել տանիլ տեղաւորելու համար իրենց եղբայրակիցներուն Ալիշանի, Ղազիկեանի, Հացունիի աճիւններուն մօտ. ի՞նչ գործ ունին այս ամայացած, օտարացած աւերը...:

- Շղթաներով կղպուած մայր դուռին բանալիները կը գտնուին քաղաքապետարանի իշխանութեանց մօտ:

Տրապիզոնը այս բարձունքէն որքան Պէյրութի կը նմանի երբ Զմմառի հայ վանքէն իջած ատեն, դարձուածքի մը վրայ կանգ առնես եւ դիտես. զարմանալիօրէն նոյն տեսարանն է բայց որքան տարբեր զգացումներ կ'արթնցնէ՛ սա մէկը: Վարորդս գիտէ որ պէտք է յաւելեան պահեր պարգեւէ ինծի. կը թողու որ յափշտակուած դիտեմ կապոյտ ծովը, նաւահանգիստը, շոգենաւերը, կանանչի մէջ թաղուած քաղաքը. տեսարաններ որ մանկութեանս եւ պատանութեանս տարիներուն ամէնօրեայ վայելքս էր մեր Աշրէֆիէի տան պատշգամէն:

Արդէն հասած ենք Ս. Սոփիա հրապարակի բիւզանդական տաճարին առջեւ: Կեդրոնագմբէթ կառոյց մը ընդարձակ հրապարակի մը վրայ, ծովուն դիմաց, զարմանալիօրէն կը յիշեցնէ հայկական ճարտարապետութիւնը: Եւ Բիւզանդիոնի գահին վրայ իրարու ետեւէ բարձրացան հայազգի կայսրեր, կոչուած նաեւ «Մակեդոնացի», քանի անոնք Մակեդոնիա աքսորուած էին ժամանակին, բիւզանդական ճարտարապետութիւնը որդեգրեց կեդրոնագմբէթ կառոյցը, որուն ամէնէն անաղարտ պահուած օրինակներէն էր Տրապիզոնի գոհարը՝ Ս. Սոփիա տաճարը:

Ծոփ խորաքանդակներ, որմնանկարներ եւ մեծ խնամքով պահուած շրջափակ մը, խնամուած պարտէզով, կոկիկ թուփերով:

Երբ աչքիս առջեւ գան մեր հայրենի հոյակապ վանքերուն տխուր վիճակը, թափթփած քարերը, անխնամ շրջապատը, գիւղացիներու յանձնուած բանալիները, կամ եգիպտական հարսանիքէ դուրս ելած նմանող երաժիշտներն ու ամէն տեսակ ապրանք ծախողները (նոյնիսկ Թրքական կապոյտ հիլուններ) որ ընդառաջ կը վազեն այցելուին, կպչելու աստիճան հետամուտ ըլլալով որ «մի բան վերցնեն...»: Ամօթէս կը կարմրիմ: Մեր պատասխանատուները գան տեսնեն թէ Թուրքիա որքա՛ն լաւ ըմբռնած է յուշարձաններու արժէքը Պոլսէն մինչեւ Տրապիզոն...:

Ես վստահ էի որ հայկական մասունքի մը պիտի հանդիպէի անպայման եւ չէի սխալած: Պատին երկայնքին, մեծ խնամքով, մարմարի վրայ քանդակուած մի քանի դամբանաքարեր, եւ հայերէն արձանագրութիւններ շարուած էին. դուշակելով հանդերձ ստանալիք պատասխանս, Կիլիկեան փորձառութենէս, պատասխանատուին հարց տուի թէ ասոնք ի՞նչ են եւ ուրկէ՞ կու գան...

- «Հին յունարէն» արձանագրութիւններ, հանուած՝ եկեղեցիէն...

Անոնցմէ առաջինը մէկ մեթր բարձրութեամբ մարմարի ուղղահայեաց կոտր մըն է, կամարաձեւ վերջաւորութեամբ հետեւեալ արձանագրութեամբ. --

Այս Է տապան խանգստեան
Կիւմիւշխանացի
Ծրնտարեան. Մահի (*Մահտեսի*)
Նիկողաեօս Աղաի
որդին ութը ամցէ
Մկրտիչն. Տէր կոչեաց
Առ Ած (*Աստուած*) Սբ Հոգին.
Յիշեալ յամի Տռն (*Տեառն*)
Յսին (*Յիսուսին*). Լուսավորեսցէ
Սբ (*Սուրբ*) Հոգին
1831 Օգոստոսի 28

Երկրորդը, դարձեալ սպիտակ մարմարի վրայ, աւելի փոքր չափի, մահարձան մըն է որուն վերեւ քանդակուած դամբանապակի մը մէջ առնուած է խաչ մը որ մի քանի մուրճի հարուած ստացած ըլլալ կը թուի...:

Մահարձան
խոճա Ստեփանոսի Շէմաէնեի(°)

Մնացեալ բաժինը, ութ տողեր, պակասաւոր է, անկիւնները կոտրատուած, որոնցմէ կրցայ քաղել որ հանգուցեալը եկած է Մասեաց աշխարհէն, եղած է բարերար առատաձեռն որ կանգնեաց զայս... եւ կը խնդրուի աղօթել իրեն համար:

Եւ տակաւին հայատառ քարեր, խաչեր նոյն պատի երկայնքին: Ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւողը մարմարի երկու մեծ պլոքներ, դուրս ցցուած երկաթագիր շքեղ արձանագրութիւններով, իրարմէ հեռու շարուած. առաջինին վրայ Թրքերէն եւ անգլերէն փոքր ցուցատախտակ մը դրուած է. տեղական լեզուով կ'ըսէ. «Գայմաքլը վանքին արձանագրութիւն - Բիւզանդական շրջան»:

Երկրորդը անգլերէնով «Պիզանսը» հանած եւ աւելցուցած է ԺԴ. դար:

Պլոքներէն մին հակառակ շրջուած է եւ ընթերցումը դժուարացած. երկուքն ալ առանձին նկարելէն վերջ, տուն հասնելուս քով քովի դրի. դուրս ելաւ հրաշալի ամբողջութիւն մը, պակասաւոր բաժիններով. --

ԱՌԱՋԻՆ ՊԼՈՔ

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԼՈՔ-ը փակագծի մէջ)

Փառաց Տաճարս ածային: Յերկրի դրախտ կե[*նաց*]
(Փայտին կանգնեալ յանուն Ամենափրկ-)
չին: Ի յութ հարիւր թուականի: Յեւթանասուն եւ եր[*կու*]
(քին: Ի Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծայ Տր)
Պաւղոսի Ուղափառի: Ի ժամանակս բարեպաշտի: Կիր Ալէք
(Թագաւորի: խոճա Ստեփանոս Պատուելի)
Շինեաց զտաճարս հրաշալի: Իւր յիշատակ անջնջ
(ելի: Եւ ծնողաց իւր կրկնակի: Եւ կենակ-)
ցին իւրոյ Մելիքա խ[*ա*]թունի: Եւ զաւակաց իւր Ոզ(°)...
(մեծի եւ փոքու: Արդես խոճա Ստեփանոս: Ստա-)
ցաւ հայալ արդեանց իմոյ զտեղ վանացս իւր անդաստա
(նովն: Եւ շինեցի զլուսազարդ տաճարս: Յիշատակ Հո-)
գւոյ իմո: Եւ ի վայելումն մանկանց Սիոնի: Եւ ետու ի
(Ս[*ուր*]բ վանք ուխտիս ես խոճա Ստեփանոս եւ իմ որդիքս: Զի հաստ-)
...Ամ[*ենայն*] քրիստոնէից է վանքս: Եւ
կրաւնաւորաց որ
(եկեալ են ի Պչեի Այ Տուն եւ ոչ ոք չունի իշխանութիւն)
(Ոչ մերազնեաց) եւ ոչ յաւտարաց իբրեւ զստանայ...
(որ հայրենիք... ի Վր Վանացս: Այլ ազատէ. ազատ...)
...Միայն զխնամատանս...
(Մարմնական կարիք Ս[*ուր*]բ վանացս կատարելով):
(Ստեփանոսի եւ... Մկրտչին: Հրամանաւն Այ կատարեցի զՍբ տաճարս Սբ Կարապետին եւ շուրջապատի իւր պարապոք կանաց 7...)

Կասկած մը ծնաւ մէջս թէ կը գտնուիմ Տրապիզոնի Ամենափրկիչ այնքան գովուած վանքին հիմնաքարի արձանագրութեան առջեւ: Հետաքրքրութեանս գոհացում կրնար տալ միայն Հ. Ղուկաս Ինճիճեան, Մխիթարեան այս միաբանը որ 1700ի վերջերը այցելած եւ մանրամասն նկարագրած էր Օսմանեան կայսրութեան մէջ ներառնուած մեր 16 նահանգները(*)... եւ չէի սխալած:

Հոն կը կարդանք (էջ 390).

«Ամենափրկիչ: Է վանք պարսպապատ ազգիս Հայոց իբրեւ միով ժամաւ հեռի ի Դրապզունոյ ի վերայ բլրոյ. ունի զանգակատուն բարձր այլ կործանեալ գլխով: Որմունք եկեղեցւոյն որ կոչի Ամենափրկիչ եւ տենեկաց մենաստանին են քարաշէն. են եւ երեք մատուռք յորոց մին կոչի Աստուածածին, ուր էր հրաշագործ պատկեր Աստուածամօրն, զորմէ ասեն նկարեալ ի սրբոյն Ղուկասայ, որ այժմ է ի քաղաքանդր ի սուրբ Օքսենտ եկեղեցին, երկրորդն Սուրբ Երրորդութիւն, շինեալ ի վերայ մատրան Աստուածամօրն որ անկանի ընդ զանգակատամբ. իսկ երրորդն Սուրբ Յովհաննէս, որ է փոքրիկ: Աստ բնակէր Պետրոս Գետադարձ առ ժամանակ մի ի սկիզբն ԺԱ. դարուն, իսկ այժմ աթոռ արքեպիսկոպոսին Դրապզունոյ, միայն ի յառնել խռովութեանցն անցանէ ի քաղաքն: Զշինութիւն մենաստանիս պատմեն լեալ ի հայկազուն արեւելեան իշխանէ եւ ի տիկնոջէ, որոց յարեւելից ի մեծաց Հայոց եկեալ գոլով՝ անունս արեւելեան տճ. Շէմսէտլի մականուն եղաւ ասեն նոցա. եւ յայնմանէ առ տաճիկս ի հովարտակին առաջնորդաց՝ նաեւ նոյնիսկ մենաստանն կոչեցաւ Շէմսէտլի: -- Դրապզուն վէ Թէվապի էրմէնիան Մանաստըր Շէմսէտլիսի--: Այս իշխան և տիկին պարտ են լինել նոքա զորոց զանուանս գտանեմք ի յիշատակարանի որ կայ արձանագրեալ ի մեծի վիմի ի վերայ դրան եկեղեցւոյն այսպէս...

Եւ հոս կու տայ արձանագրութեան ամբողջականութիւնը երբ տակաւին վանքը կանգուն էր եւ քարը, այդ սպիտակ մարմարը, իր դուրս ցցուած գեղեցիկ գիրերով չէր ջարդուած եւ տեղափոխուած Ս. Սոփիայի եկեղեցիին պարտէզին մէջ:

Ահաւասիկ արձանագրութիւնը իր ամբողջականութեամբ.--

«Փառաց տաճար աստուածային
յերկրի դրախտ կենաց փայտին
կանգնեալ յանուն Ամենափրկչին
'ի ութն հարիւր թուականին
Եօթանասուն եւ երեքին
Ի Կաթողիկոսութիւն Հայոց Մեծաց
Տէր Պօղոսի ուղղափառի
ի ժամանակս բարեպաշտի,
Կիր Ալէքս Թագաւորի
խօճայ Ստեփանոսն պատուելի,
շինեաց զտաճարս հրաշալի
յիւր յիշատակ անջնջելի
եւ ծնողաց իւր կրկնակի
և կենակցին իւրոյ Մելիքայ խաթունին
եւ զաւակաց իւրոց մեծի եւ փոքու:
Արդ՝ ես Խօճայ Ստեփանոս ստացայ
ի հալալ
արդեանց իմոց զտեղի վանացս
իւր անդաստանաւն
և շինեցի զլուսազարդ տաճարս յիշատակ
հոգւոյ իմոյ եւ ի վայելումն մանկանց
Սիոնի:
Եւ ետու միաբանից սուրբ ուխտիս ես
խօճայ
Ստեփանոսս եւ իմ որդիքս,
զի հասարակ ամենայն քրիստոնէից
է վանքս, եւ կրօնաւորաց որք եկեալ
են ի սա,
եւ Աստուծոյ տուն. եւ ոչ ոք ունի
իշխանութիւն
ոչ յիմոց եւ ոչ յօտարաց իբրեւ
զմարմնաւոր հայրենիք
իշխել ի վերայ վանացս:
Այլ ազատ է ազատի եւ Աստուծոյ տուն.
այլ միայն զխնամս տանելով եւ
զամենայն մարմնաւոր կարիք
սուրբ վանացս կատարելով:
Սուրբ Նշանս աստուածընկալ յիշատակ
է խօճայ Ստեփանոսին
եւ որդւոյ իւրոյ պարոն Մկրտչին

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ՊՂՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

Այն, ինչ կատարուեց երկու օր առաջ հայ գրողների միութիւն կոչուածի համագումարում, կարելի է արձանագրել իբրեւ մեր հերթական խայտառակութիւններից մէկը: 90ականների համընդհանուր պառակտումների ալիքը, երբ հասարակութիւնը մասնատւում էր հազար ու մի միութիւնների, կուսակցութիւնների, կազմակերպութիւնների միջեւ, ներառեց նաեւ մտաւորականութեանը, ստեղծագործական միութիւնները՝ հեղինակազրկելու միտումով (բայց ասենք, որ ճշմարիտ մտաւորականը նման խաղերից ու հոսանքներից դուրս է, որով էլ նա պահպանում է իր նկարագիրը) եւ ի թիւս շատերի Հայաստանի գրողների միութեան ծոցում ստեղծուեց հայ գրողների միութիւնը: Մեր զասական երկփեղկուածութիւնները մեզ կարծես թէ քիչ են, նորերն ենք փնտռում: Զանդրադառնանք նորաստեղծ այդ միութեան առաքելութիւններին եւ նրանց գրող անդամակիցների «ստեղծագործական» վաստակին ու հեղինակութեանը եւ ոչ էլ այդ տարիներին ՀԳ միութիւնում տիրող ներքին մռայլ իրականութեանն ու գրողի նկարագրին անյարիր եւ անվայելուչ պահուածքներին ու խժդժութիւններին: Միայն փաստենք, որ հասարակութեան համար անընդունելի էր գրողների այդչափ հեղինակազրկումը, որը նաեւ առաջացել էր միութեան այս նոր թեւի գործունէութեան հետեւանքով: Բարեբախտաբար, կրքերը հանդարտուեցին, եւ ՀԳ միութիւնը՝ Հրանտ Մաթեւոսեանի նախագահութիւնից սկսած

չարունակեց հնարաւորինս իր աւանդական՝ աշխատանքային, ստեղծագործական բնականոն ընթացքը, անշուշտ, վարբէջք - վերելքներով, բայց սա այլ խնդիր է:

Լեւոն Անանեանի նախագահութեամբ գրական կեանքն ակնյայտօրէն աշխուժացաւ՝ գլխաւորապէս կազմակերպչական առումով: Ցատկապէս Հայաստան - ըՍփիւռք գրական կապերի զարգացմանը նպաստող գրողների երկու համահայկական համաժողովներով եւ գրական հիմնադրամի ստեղծման փաստով, որոնց բարեբեր նշանակութիւնը եւ ազդեցութիւնները թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Սփիւռքի գրական շրջանակներում ակնյայտ են: Անշուշտ, զերծ ենք այն մտայնութիւնից, թէ որեւէ համաժողով կարող է գրական որեւէ լուրջ երկի աշխարհ գալուն նպաստել. ստեղծագործական բուն պրոցեսի հետ դրանք կապ չունին: Սակայն, ստեղծւում են գրական այն մթնոլորտն ու յարաբերութիւնները, սոցիալական, այնպէս էլ գրահրատարակչական բազմաբնոյթ հարցերի առումով: Այդ աշխատանքները տարուել են այս ընթացքում եւ դրանք իրողութիւններ են: Եւ ահա յանկարծ սրլուխ է բարձրացնում հայ գրողների վաղուց լռած միութիւնը, որը մինչ այդ ո՛չ Հայաստան - Սփիւռք գրողական կապերի մասին էր մտահոգւում, ո՛չ համաժողովներ կամ գրական հանդիպումներ էր կազմակերպում, ու հիմա համագումարի ամպիոնից պահանջատիրական հարցեր է հնչեցնում այն պահին, երբ Հայաստանի գրողների միութեան հեղինակութիւնը բարձրանալ է սկսում:

Այսօր որեւէ սահմանափակում չկայ, եւ նման միութիւններ ու կազմակերպութիւններ որքան ուզես կարող են բացուել ու փակուել, սակայն ինչո՞ւ այս մէկը՝ Հայաստանի գրողների միութեան հաշուին, երբ տարածքային պահանջատիրութիւնից բացի այս միութիւնն այլ խնդիր չունի: Թէ ինչպէս են նրանք գրանցում ստացել ժամանակին, սա այլ հարց է, բայց ներկայումս չէնքային եւ յարակից տարածքների սեփականութեան իրաւունքը պատկանում է Հայաստանի գրողների միութեանը:

Նրանց (Հայ գրողների միութեան) համար որեւէ արգելակներ չկան միութիւն ստեղծելու, համագումարներ անելու եւ գրքեր գրելու, ճանապարհները բաց են, սակայն դժուարը ճշմարիտ գրականութիւն ստեղծելն է, եւ մերօրեայ համատարած աղտեղութեան մէջ իրական արուեստ ստեղծողներն այնքան սակաւ ու բացայայտ են: Մնացածը մանրախնդրութիւն է յանուն տարածքի, փողի, շահի, կեղծիքի...

ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

«Ազգ»

յանուն Ամենափրկչին,

եւ մատուն նորին Սուրբ Կարապետին

եւ շրջապատ իւր պարսպով յիշատակ

ինձ եւ

ծնողաց իմոց եւ ամենայն ազգականաց:

(նոյն, էջ 390-391):

(Շար. 3)

(*) «Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխարհի - Մասն Առաջին. Հայաստան», աշխատասիրութեամբ Տեառն Հ. Ղուկաս Վրդ.ի Ինճիճեան Կոստանդինուպոլսեցւոյ - ի Վենետիկ ի Վանս Սրբոյն Ղազարու -- 1806 ի թուին ռմծե:

Հ. Ե. Գ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ, Սեպտեմբեր 23-ին, իր մահկանացուն կնքած է Գրիգոր Ղազարեան, 83 տարեկանին: Ողբացեալը հաւատաւոր դաշնակցական մը եղած է եւ տասնամեակներ նուիրած է ազգային թէ կուսակցական գործունէութեան: Եղած է «Ազատ Օր»ի աշխատակից: Գործօն մասնակցութիւնը բերած է «Ազատ Օր - 50 տարի առաջ» սիւնակի հիմնադրութեան: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Սեպտ. 24ին Նէօս Գոզմոսի Ս. Կարապետ եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուած է Զմիռնիի գերեզմանատունը:

***

ՖԻՔՍԻ (Յոմնաստան) տեղւոյն ակումբին մէջ, Սեպտեմբերին 22ին, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. Ֆիքսի կոմիտէին տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը ի պատիւ Նէա Զմիռնիի եւ Սիսիանի քաղաքապետութիւններուն, Սիսիանի քաղաքապետ Լաւրենտ Սարգսեանի եւ իր պատուիրակութեան այցելութեան առթիւ: Օրուան հանդիսավարութիւնը ստանձնած էր Կոմիտէի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբին կողմէ Արլէն Ղեւոնդեան, որ խօսքը տուած է հայ եւ յոյն անձնաւորութիւններու: Իր խօսքին մէջ, քաղաքապետական խորհուրդի մէջ ընդդիմադիր եւ քաղաքապետութեան թեկնածու Եորղոս Փոփոթաս նշած է թէ Հայերն ու Յոյները միակ բաժնողը՝ լեզուն է: Յունաստանի Կեդր. Կոմիտէին անունով խօսք առած է Գրիգոր Երզնկեան, որ շեշտած է թէ փոքր համայնքութիւններ կողք-կողքի կու գան, իրարմով կը ներշնչուին, իրարմով կը զօրանան: Խօսք առած է նաեւ Նէա Զմիռնիի քաղաքապետ՝ Եորղոս Քութէլաքիս: Ան բարեբախտութիւն նկատած է որ քաղաքապետական խորհուրդի 31 անդամներն ալ ընդունած են Սիսիանի օժանդակութեան նախաձեռնութիւնը: Իր խօսքին վերջաւորութեան յիշած է որ վերջին անգամ, երբ Սիսիան այցելած է, առիթ ունեցած է նաեւ Լ. Ղարաբաղ երթալու: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը: Խօսք առած են նաեւ թեմական առաջնորդը՝ Խորէն Ծ. Վրդ. Տողրամաճեան, Սիսիանի քաղաքապետ Լաւրենտ Սարգսեան: Կատարուած է նուէրներու փոխանակում:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ Սեպտեմբեր 18ին հրաժեշտի ճաշ մը տրուած է ի պատիւ վերապատուելի Եսայի Սարմազեանի, իր հանգստեան կոչուելուն առթիւ, 24 տարուան ծառայութենէ ետք: Գանատայի եւ Հայաստանի փառերգներու ունկնդրութենէն ետք, բացման խօսքը արտասանած է տոքթ. Անի Հասըրճեան: Այս առթիւ, կազմակերպիչ յանձնախումբը հրատարակած էր գրքոյկ մը, ուր տեղ գտած էին Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսին օրհնութեան գիրը, նաեւ բազմաթիւ շնորհաւորական ուղերձներ: Վերապատուելի Սարմազեանի մասին յաջորդաբար արտայայտուած են Եղիա Ծ. Վրդ. Գիրէջեան, Տիգրան Եումուշաքեան, Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեան, Օր. Ժիւլիէթ Սարգիսեան, Յակոբ Ճանպազեան, վեր. Մհեր Խաչիչկեան, վեր. Մանուէլ Ճինպաշեան եւ վեր. Սարմազեանի որդին՝ Սեւակ Սարմազեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, ապա արտայայտուած են նաեւ Զարեհ Ա. Քհնյ. Զարգարեան, տոքթ. Սոլօ Նիկողոսեան, վեր. Յովհ. Սարմազեան եւ տիկին Լենա Գասապեան, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ: Վերջին խօսքը առած է մեծարեալը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՅՐՈՒՈՂ ԱՅԳԵՍՏԱՆՆԵՐ

(Բնագրի հետ համեմատուած նախկին հրատարակութիւնների մեկնութիւններով եւ ծանօթագրութիւններով)

Աշխատասիրութեամբ Գրիգոր ԱՃԷՄԵԱՆի

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

Երեւան 2004

(«Գրական Ուղի» Մատենաշար, Թիւ 2. պատասխանատու Մարկ. Նշանեան)

***

ՀԱՐԿԵՐԸ
ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ
ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՄԷՋ
ԺԵ. -- Ի. ԴԱՐ

ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԴԱՆ

Գրականութեան և Արուեստի Թանգարանի Հրատարակչութիւն
Երեւան 2004

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷԶՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՆԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ե.
ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԿԸ ՊԱՅԹԻ

Ենիչէրիները ամէնէն աւելի դժգոհ էին: Իրենց առած թոշակները սղութեան դէմ անբաւարար էր: Թալան չէին կրնար ընել որովհետեւ նախարարապետը անոնց բարեկամ չէր եւ այդ տեսակ ապօրինի արարք մը ամէնէն խիստ միջոցներով կը պատժէր:

Պետութիւններու մէջ ժողովուրդին դժգոհութիւնը կ'ուղղուի վեհապետին: Ժողովուրդը չի պրպտեր տագնապներուն պատճառը եւ երբ դժգոհ է՝ կ'ըմբոստանայ վեհապետին դէմ եւ անոր պաշտպանած մարդոց դէմ: Ահա թէ ինչու բարի մարդ մը ըլլալով հանդերձ այդ օրերուն նախարարապետին չափ եւ աւելի մեծ դժգոհութիւն մը սկսաւ վեհապետին դէմ:

Պէզճեանի բարեկամը Գազանճը Մուսթաֆա Ենիչէրիներու հետ տեւական խորհրդակցութիւններով կը պատրաստէր մեծ յեղափոխութիւն մը: Դժգոհ ժողովուրդին առաջնորդի դերով Գազանճը Մուսթաֆա գործի լծուած էր:

Մայիսը Իսթանպուլի ամէնէն գեղեցիկ ամիսն է: Կապոյտ ծովը եւ կապոյտ երկինքը իրար կը խառնուին մայրաքաղաքին հորիզոններուն վրայ եւ անոյշ զեփիւռ մը կը գգուէ իսթանպուլցիները: Այս գեղեցիկ բնութիւնը եւ այս հիանալի օրը լաւատեսութիւն եւ երջանկութիւն կը ներարկէ ժողովուրդին երակներէն ներս:

Բայց 1807ի Մայիսը այսպէս չեղաւ: Դեռ ամսուն առաջին շաբաթը Իսթանպուլի մէջ պայթեցաւ մեծ ու արիւնահեղ յեղափոխութիւն մը: Օսմանեան պատմութիւնը «Գազանճըի յեղափոխութիւն» անունը տուած է այդ արիւնահեղութեան: Ենիչէրիները այդ առաւօտ անգամ մըն ալ Սուլթանահմէտի հրապարակը հանեցին կաթսաները: Վերջին վեց սուլթաններու վախճանը եկած էր այս կաթսաներով: Եօթներորդը Սուլթան Սէլիմ պիտի ըլլար: Կաթսաները վերցնել եւ դուրս հանել՝ Ենիչէրիներու սովորութիւն մըն էր: Կը նշանակէր օրուան իշխանութիւնը չճանչնալ, այսինքն յեղափոխութիւն: Գազանճը Մուսթաֆայի հետեւորդները՝ մեծ մասամբ գաւառէն եկած արհեստաւորներ, գործաւորներ եւ թափառաշրջիկներ գացին Սուլթանահմէտի հրապարակը միանալու համար կաթսան հրապարակ հանող Ենիչէրիներուն: Գազանճը Մուսթաֆա իր հետեւորդներուն հետ եկաւ հրապարակ եւ սկսաւ խօսիլ ամբոխին ու Ենիչէրիներուն:

- Սիրելի կրօնակիցներ, ալ պալատին գործած անիրաւութեան չափը եւ սահմանը անցաւ: Ամբողջ կայսրութիւնը դժգոհ է իրենցմէ: Անկէ առաջ պալատին դէմ ըմբոստութիւնը կը սկսէր Ենիչէրիներէն ու կը վերջանար անոնց արդար յաղթանակով: Այս անգամ կեղեքուող ժողովուրդն ալ իր Ենիչէրի եղբայրներուն հետ ձեռք ձեռքի տուած կը հաւաքուի յեղափոխութեան դրօշին տակ: Նախարարապետ Մէհմէտ որ կոնակը կռնաւ մը անցուցած եկաւ Իսթանպուլ, կը կեղեքէ ժողովուրդը իր հազարաւոր ձեռքերով: Աւազակախումբ մը կազմած է ան եւ կը ծծէ ժողովուրդին արիւնը: Ալ կը բաւէ այս անիրաւութիւնը: Եթէ պալատը չուզեր հասկնալ մեր տառապանքը, մենք պիտի գիտնանք մեր ուժերով պարտադրել անոր մեր կամքը: Շէյխիւլիսլամէն ֆէթվա առինք. «Մարգարէն կը պատգամէ թէ գողը պաշտպանել կը նշանակէ մեղք գործել»: Ուրեմն եթէ Սուլթան Սէլիմ չուզեր Աստուծոյ դէմ մեղանչել, պէտք է մեզ յանձնէ իր գող նախարարապետը եւ անոր մարդիկը: Մարգարէն մեր կողքին է, անոր թշնամիներուն պատիժը մենք մեր ձեռքով պիտի տանք:

Տասնեակ հազարներու հասնող ամբոխը եւ Ենիչէրիները Գազանճըի եւ Ենիչէրի հրամանատարներու առաջնորդութեամբ սկսան քալել պալատին վրայ: Երբ լուրը հասաւ Սուլթան Սէլիմի, վեհապետը շփոթեցաւ եւ սարսափած հարցուց.

- Ի՞նչ կ'ուզեն այս մարդիկը:

- Ձեր սատրազամը եւ տակաւին ուրիշ պալատականներ եւ բազմաթիւ ուրիշ անձեր, որոնք ձեր նախարարներուն կամ պալատին հետ կապ ունին:

Սուլթան Սէլիմ սկսաւ դողդողալ: Ձեռքը տարաւ մօրուքին, ինչպէս սովոր էր ընել սրտնեղած միջոցին եւ սկսաւ խորհիլ:

- Հապա եթէ չյանձնեմ...:

- Վեհափառ տէր, պալատին զինուորական ուժերը բաւարար չեն դուրսը հաւաքուած ամբոխին եւ Ենիչէրիներուն դէմ կենալու համար, բաւ արարողապետ Ահմէտ փաշա, որ նախարարապետին շատ բարեկամ չէր:

- Ուրեմն երկրին վեհապետին ու Խալիֆային կեանքը այդ մարդոց ձե՞ռքն է: Ուրեմն ինչո՞ւ պալատի զինուորական գունդը կերակրեցինք այսքան տարի:

- Վեհափառ տէր, հրամանը ձերն է, եթէ կ'ուզէք պալատի զինուորական հրամանատարը կանչեմ:

- Շուտ թող հոս գայ:

Քանի մը վայրկեան վերջ Սուլթանին առջեւ կեցած էր Սինան փաշա:

- Փաշա, ի՞նչ է այս խայտառակութիւնը:

- Վեհափառ տէր, ձեր ծառայ Ենիչէրիներն են որ կաթսայ բարձրացուցած են եւ ժողովուրդը անոնց միացած է:

- Ի՞նչ կ'ուզեն ինձմէ:

- Վեհափառ Սուլթան, ձեզի հանդէպ իրենց յարգանքը կը յայտնեն, բայց ձեր նախարարապետը կ'ուզեն:

- Ձե՞ս կրնար այդ արիկները ջարդ ու փշուր ընել:

- Թիւով շատ են եւ զինուած՝ վեհափառ տէր:

Սուլթան Սէլիմ գլուխը վար առաւ եւ տխուր ու ցած ձայնով վճռեց:

- Այսինքն կը թելադրէք որ անոնք ինծի հրամայեն եւ ես գործադրեմ անոնց հրամանը: Լաւ ուրեմն, թող անոնց պետերը պալատ ներկայանան:

(Շար. 9)

Տիկին Անթառամ Փափազեան,

Գարին Փափազեան,

Անուշ Փափազեան եւ Էրիք Շուապա եւ իրենց զաւակը Մաթիաս,

Տէր եւ Տիկին Վարդան Փափազեան եւ իրենց զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ժագ Թորանեան եւ իրենց զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Անրի Փափազեան եւ իրենց զաւակները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, աներ հօր, մեծ հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՓԱՓԱԶ-Ի

(ԺԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 7ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 12 ժամը 15ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցին

15 rue Jean-Goujon 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեօյի Գոմինալ գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս որպէս այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Փափազեան եւ Թորանեան ընտանիքներուն:

Madame Antaram Papazian,

Karine Papazian,

Anouch Papazian et Eric Schwaba et leur fils Matthias,

Monsieur et Madame Vartan Papazian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Jacques Toranian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Henri Papazian et leurs enfants

son épouse, ses filles, son gendre, son petit-fils, ses frères et sœur et la famille proche ont la douleur de vous faire part du décès de

PAPAZ

(JEAN PAPAZIAN)

survenu le 7 octobre 2004, dans sa 77ème année.

La cérémonie religieuse sera célébrée le mardi 12 octobre 2004 à 15 heures en la Cathédrale apostolique arménienne Saint Jean-Baptiste, 15 rue Jean-Goujon 75008 Paris.

Suivie de l'inhumation à 16 heures 30 au Cimetière Communal de Bagneux.

Le présent avis tient lieu de faire-part.

«HARATCH».- Nos condoléances aux familles Papazian et Toranian.

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :

Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au **Collège Samuel-Moorat**

26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres

——— Parking assuré ———

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՒՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:

Արծարծուելիք նիւթերն են. -

- Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ
- Ներկայ կացութիւնը
- Անմիջական կարիքներ
- Գործադրելի միջոցներ
- Նպատակ եւ նպատակադրումներ

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ. -

17 rue Bleue 75009 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9. ՏՕՆ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԱԴՊԵՏԱՑՆ ՄԵՐՈՑ՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն:

Տօն ազգային եւ եկեղեցական ի յիշատակ Գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ Առաւօտեան Ժամերգութիւն եւ պատարագի պաշտամամբ եւ մատուցմամբ կը տօնախմբուի Թարգմանչաց Վարդապետաց յիշատակը:

«Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ՝ իմանալ զբանս հանճարոյ...»:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն-Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ շինութեան 74րդ եւ օծման 71րդ տարեդարձները՝

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10ին:

Այս առթիւ կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ եկեղեցւոյ գլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար՝

Երջանկայիշատակ

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

Նաեւ հոգեւոր հովիւներու, սարկաւագներու եւ եկեղեցւոյ բոլոր բարերարներու յիշատակին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդ

Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Քարոզի աւարտին մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

Արարողութիւններու աւարտին, հաւատացեալները հրաւիրուած են բաժնեկից ըլլալու գինեձօնին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Մատաղ նուիրել փափաքողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

HAMASKAINE

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ

եւ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին

«Salle Rossini»

Mairie du IXe Arrdt

6 rue Drouot 75009 Paris

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-

- 06. 64. 91. 51. 74

կամ

- 01. 45. 78. 18. 96 (*երեկոյեան ժամեր*):

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին: Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section **«D. Missakian»** de Sevran-Livry

Soirée

"MITCHOUGOV KEUFTES AU MADZOUN"

le Samedi 9 octobre à 20 heures 30

à la Maison de la CBAF

17 rue Charles Péguy 93190 Livry Gargan

Réservations avant le 5 octobre

auprès de Madeleine : 01. 43. 83. 87. 68

ou Nilva : 01. 42. 36. 33. 73

— Nous vous attendons nombreux —

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ

100ԱՄԵԱԿԻ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան

եւ

Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան մանուկներու համար

Կազմակերպուած՝

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

հովանաւորութեամբ

«ՆԱՅԵԱՅ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

պատասխանատուներուն կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին

«Նուբհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

15 rue Jean-Goujon, Փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝

Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին թուականը որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60

06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

թիւերուն:

CENTRE CULTUREL

SAHAK-MESROP

Directeur Khatchig Yilmazian

339 avenue du Prado 13008 Marseille

Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28

Métro: Rond-Point du Prado /

Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures

Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne

PRESENTATION DU LIVRE

«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»

par JEAN GUREGHIAN

GAGUIK SOGHOMONIAN

Préface de **Jean-Pierre Mahé**, Membre de l'Institut

au Centre Culturel :

339 avenue du Prado 13008 Marseille

— Entrée libre —

(A suivre)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83 rue d'Hauteville 75010 Paris

Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12
MARDI
12 OCTOBRE
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.044 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.044

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՌԱՖԱՐԷՆ ՄԻՏՔԸ ՓՈԽԵՑ ՇԻՐԱՔ ՄԻՏՔԸ ՓՈԽԵՑ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ՝ ՎԻՃԱՐԿՈՒՄ ԲԱՑ ՈՉ՝ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ՝ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓԱՍՏ ՉԿԱՅ

Մէկ շաբթուան երկայնքին Ռաֆարէն երեք անգամ միտք փոխեց եւ վերջին պահուն ալ (Հոկտ. 10) Շիրաք Փեքինէն յայտնեց թէ ինք ալ միտքը փոխած է...։

Ի՞նչ պատահած էր։

Ռաֆարէն նախ Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ արտայայտուած էր («Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ», «Յառաջ» Սեպտ 25/26). քանի մը օր վերջ հարցազրոյցով մը բաւական ջուր խառնելով իր գինիին, կը գտնէր որ պէտք չէ դուռը գոցել Թուրքեւոյն, համամիտ էր վիճարկումի մը, բայց Դեկտեմբեր 17էն ետք, ինչ որ որեւէ իմաստ չունէր։ Հոկտեմբեր 7ի այս յայտարարութենէն 48 ժամ ետք, Հոկտ. 9ին, կը փոխէր միտքը եւ կը յայտնէր թէ վիճարկում մը կրնայ ըլլալ Դեկտ. 17էն առաջ, բայց առանց քուէարկութեան։ Եւ յանկարծ, Ռաֆարէնի օգնութեան կը հասնէր Շիրաք, Փեքինէն իսկ, հակառակ անոր որ ներքին քաղաքականութեան մասին չի խօսուիր արտասահման։ Շիրաք իր յայտարարութիւնները ըրաւ հեռատեսիլի Ֆրանս 2 կայանին, հաստատելով որ վիճարկում տեղի կ'ունենայ, Դեկտ. 17էն առաջ եւ Դեկտ. 17էն յետոյ։ Շեշտեց. — Խորհրդարանը անշուշտ տեղեակ կը պահուի, կարծիքը կ'առնուի, առաջ եւ վերջը, պայմաններու մէջ որոնք կը համապատասխանեն մեր Սահմանադրութեան ոգիին եւ որոնք կը ճշդուին կառավարութեան եւ երկու ժողովներուն միջեւ»։ Երբ կը յիշուի՝ «Համապատասխան Սահմանադրութեան ոգիին» (ա լ'էսփրի է ա լա լեթր), կը նշանակէ պարզապէս որ քուէարկութեան հարց չի կրնար ըլլալ։ Յարդ, Շիրաք ըսած էր թէ հանրաքուէ մը կրնայ տեղի ունենալ 10-15 տարիէն, այսինքն Ծառագատկին, հիմա մասամբ տեղի կու տայ իր եւ ԻՒ. Տէ. Էֆ. կուսակցութիւններուն յամառ դիմումներուն եւ վիճարկումի մը կը համաձայնի։ Աւելի հեռու ալ կ'երթայ աւելցնելով որ Ֆրանսա կրնայ նոյնիսկ իր վէթօն դնել, որեւէ ատեն բանակցութիւններու ընթացքին եւ կ'ըսէ.. «Այդ պահուն բանակցութիւնը կը դադրի, ուրեմն բոլորովին ազատ ենք։ Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսացիներուն կը պատկանի վերջին խօսքը հանրաքուէի միջոցաւ։ Հարց մըն է որու մասին պիտի խօսուի 10-15 տարիէն կամ աւելի կանուխ, եթէ ըլլայ»։

Վիճարկում, քուէարկութիւն եւ մանաւանդ մերժում կ'ուզէն Ֆր. Պայրու եւ իր կուսակցութիւնը։ Հաւաքուած էին Պլուա (Հոկտ. 10) «Խորհրդարանական օրեր»ու համար. գլխաւոր օրակարգը եղած է Թուրքիան։ Պայրու չի վարանիր ըսելու թէ խաղ մը կայ, աւելի ճիշդ կ'ուզեն խաղի բերել եւ կը շեշտէ որ վիճարկում մը առանց քուէարկութեան իմաստ չունի եւ նախատինք մըն է Խորհրդարանին նկատմամբ։ Ան կ'ըսէ... «Առանձնաշնորհ մը չէ որ կ'ուզենք, այլ մեր իրաւունքին գործադրութիւնը, որովհետեւ ոչ ոք կրնայ ուրանալ որ պատմական որոշում մըն է գալիք 50 տարիներուն համար»։ Ճիշդ է որ քուէարկութիւն մը արգելք չէ որ Շիրաք ուզածը ընէ, բայց բացասական քուէարկութիւն մը կը տկարացնէ իր դիրքը։

Հոկտեմբեր 11ին, Փարիզիէն չատ լայն տեղ տուած է հարցին եւ հարցազրոյց մըն ալ հրատարակած է Թուրքիոյ Փարիզի դեսպանին հետ՝ Ուլուչ Էօզիւլքէր։ Ան կը շեշտէ որ Թուրքիա լայիք երկիր մըն է, նման Ֆրանսայի պատկերին, Աթաթիւրքի բարենորոգումները ուրիշ բաներ չեն եթէ ոչ Ֆրանսական Յեղափոխութեան համապատասխան սկզբունքները։ Դեսպանը յուսախաբ է Ֆրանսայի դիրքէն։ «Ֆրանսան, կ'ըսէ, Թուրքիոյ ճակատագիրը որոշելով չի կրնար մեզմէ խլել մեր եւրոպացիութիւնը։ Այդ ցամաքամասին կը պատկանինք, կը տենչանք համաշխարհային հանրապետական արժէքներուն»։ Փարիզիէնի Թղթակիցին վերջին հարցումն է.. «Ձեր երկիրը պիտի ճանչնա՞յ Հայոց ցեղասպանութիւնը» ու դեսպանը կը պատասխանէ... «Այդ ցեղասպանութիւնը հաստատուած չէ։ Անշուշտ, սարսափելի բաներ պատահած են։ Բայց, ցեղասպանութիւն մը ճանչնալու համար փաստեր պէտք են։ Արդ չկան։ Բրիտանացիները, այն ատեն, 118 օսմանեան ղեկավարներ տեղահանեցին դատելու համար։ Եզրակացուցին որ բաւարար փաստ չկար ցեղասպանութեան մասին խօսելու համար։ Միջազգային ու անկողմնակալ պատմաբաններու կը մնայ հաւաքուիլ ու վճռել։ Իրենց աշխատանքներուն արդիւնքը կ'ընդունինք»։

***

Հարցին շուրջ խսկական պառակտում մը կայ ընկերվարականներու մէջ։ Հոկտ. 9ին, որոշեցին որ ներքին հանրաքուէով մը, Դեկտ. 1ին պիտի վճռեն իրենց դիրքը Սահմանադրութեան նկատմամբ։ Բայց Ազգ. Խորհուրդի իրենց նիստին ատեն թրքական հարցը բաւական իրարանցում ստեղծեց։ Փարիզիէն (Հոկտ. 11) կը գրէ թէ Թուրքիոյ անունը արտասանելը կը բաւէ որ մթնոլորտը ծայր աստիճան լարուի։ Բաւական վէճեր ծագած են, մանաւանդ Մանուէլ Վալսի հետ որ յատկանշական գտած է Թուրքիոյ շուրջ վիճարկումը, դիտել տալով որ ղեկավարներու եւ քաղաքացիներու միջեւ անդունդը աննախընթաց է։ Եւ դեռ աւելցուցած է «Թուրքերը մահմետական ժողովուրդ մըն են, ինչ որ արհամարհելի չէ Սեպտ. 11էն յաջորդող աշխարհի մը մէջ», եւ իսկական թոյլէ մը ստեղծած է։ Եւ հոլանտ որ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը կ'ուզէր աջին գլխուն փաթթել, նեղ կացութեան մատնուած է Ֆապիուսի, Էմմանիւէլլիի եւ Վալսի յարձակողական դիրքին պատճառաւ։

***

Թուրքիոյ Նախագահը Սեզէր կը մերժէ «փոքրամասնութիւն» որակումը որ գործածուած է Յանձնախումբին տեղեկագրին մէջ Քիւրտերու եւ Ալեւիներու համար։

***

Հոկտեմբեր 10, ժամը 16ին, հեռատեսիլի 5րդ կայանը փաստաթուղթ մը ներկայացուց «Թուրքիան՝ Օսմանեան կայսրութենէն այսօր»։ Մասնակցեցան պատմաբաններ Ռու, Մասօն, Շալեան, Վայնշթայն։ Ակնարկութիւններ եղան ցեղասպանութեան, այն տպաւորութիւնը թողլով որ «1916ին Հայերը զինուած են եւ այդ եղած է ջարդերուն դրդապատճառը»։ Զոհերու թիւն ալ կը տարբերի ըստ աղբիւրներու...։ Նոյն կայանը, ժամը 18ին ալ սփռեց «Ռիփոսթ» յայտագիրը որ նուիրուած էր Սահմանադրութեան։ Խօսք եղաւ նաեւ Թուրքիոյ մասին, որու մեծ կողմնակիցն էր Պերնար Կեթա եւ ընդդիմադիր՝ Լօրան Ֆապիուս, որ իր պատճառաբանութիւններուն մէջ սահեցուց նաեւ «չեն ճանչցած Հայոց ցեղասպանութիւնը»։

***

Լիպերասիոն ալ (Հոկտ. 11) յօդուած մը հրատարակած է Թրքանպաստ գոր ստորագրած է Կալաթասարայի համալսարանի փրոֆ. Ահմէտ Ինսէլ։ Ան կ'ուզէ համոզել որ Թուրքիա դէպի իրաւական երկիր մը կ'երթայ։ Տեղ մը կ'ըսէ թէ «ժամանակակից պատմութեան ցաւոտ թղթածրարներն ալ, անոնք որոնք Հայերուն, Քիւրտերուն կը վերաբերին, պիտի բացուին, երբ Թուրքիա վերջնապէս դուրս ելլէ պետութեան այս բացառիկ վարչակարգէն»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 9/11)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՊԵԼՃԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԸ

Հոկտեմբեր 7ին Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան ընդունած է Պելճիոյ դեսպանը տիկին Տանիէլ Տէլ Մարմոլը, որ թէեւ Մոսկուա կը գտնուի, բայց նշանակուած է նաեւ որպէս դեսպան Հայաստան։

Ջերմ խօսակցութեան ընթացքին նիւթ եղած են Հարաւային Կովկասի նկատմամբ Եւրոպական Միութեան նոր դրացնութեան քաղաքականութեան զարգացման հեռանկարները, մտքեր փոխանակուած են նաեւ Հարաւային Կովկասի ներկայ իրավիճակին, Ղարաբաղի հակամարտութեան եւ հայ-թրքական յարաբերութիւններուն մասին։

***

ՆԱՅԻՐԻՏԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒ ՎԵՐՋԻՆ ՓՈՒԼԸ

«Հայկապ» դրամատան փակ բաժնետիրական ընկերութիւնը լուծած է «Նայիրիտ գործարան» փակ բաժնետիրական ընկերութեան (Նախկին Նայիրիտ 1) կառավարման վերաբերեալ «Նայիրիտ Թրըսթ» Փը ընկերութեան հետ կնքուած պայմանագիրը։ Վարչական առժամեայ ղեկավարին Ցաւութիւն Մեսրոպեանի համաձայն պատճառները եղած են «Նայիրիտ Թրըսթ»ի կողմէ շարք մը պայմանագրային պարտաւորութիւններու չկատարումը, որոնց մէջ հիմնականը կուտակուած պարտքերն են։ Այս պարտքերը սկըսած են կուտակուիլ 2004 Մարտէն եւ ամսէ ամիս աւելցած են։ Ց. Մեսրոպեան

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ 2006

ՉՏՄԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՖԻՆԼԱՆՏԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 3 - 1

Ֆինլանտայի մէջ, Շաբաթ, Հոկտ. 9ին, Հայաստան 1 - 3 պարտուեցաւ։ Հայաստանի միակ կէտը նշանակեց 32րդ վայրկեանին Շախկէլտեան։ Այժմ, Հայաստան Ա. խումբին վերջին տեղը կը գրաւէ, զայն բաժնելով Անտոռայի հետ. երկուքն ալ ոչ մէկ միաւոր ունին։ Գլուխն է Ռումանիա 9 կէտով, կը հետեւին Ֆինլանտա (9), Մակեդոնիա (4), Հոլանտա (4), Չեխիա (3)։ Հոկտեմբեր 13ին, Հայաստան իր դաշտին վրայ կ'ընդունի Չեխիան։

Բ. խումբին մէջ, Թուրքիա 4 - 0 յաղթեց Ղազախստանի եւ կը գլխաւորէ խումբը։ Երրորդ տեղը կը գրաւէ Վրաստան 4 կէտով։ Գ. խումբին մէջ Ազրբէյջան եւ Հիւսիսային Իրլանտա 0 - 0 հաւասար մնացին։ Խումբը կը գլխաւորէ Անգլիա, Ազրբէյջան 5րդ դիրքի վրայ է 2 կէտով։ Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի, Դ. խումբին ի հաշիւ, 0 - 0 արդիւնք մը արձանագրեց Իրլանտայի դէմ, մինչ ըսպասելով անդրանիկ յաղթանակի մը իր դաշտին վրայ։ Զուիցերիոյ, Իրլանտայի ետին կը գրաւէ 3րդ տեղը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԵՔԻՆԻ մէջ, Հոկտեմբեր 9ին, բացուեցաւ «Ֆրանսայի տարին» Ժան-Միշէլ Ժառի նուագահանդէսով, որուն սակայն ներկայ չեղաւ Նախագահ Շիրաք։ Պաշտօնապէս յայտնուեցաւ որ ապահովութեան միջոցներու պատճառաւ է, թէեւ չար լեզուներ այլ բացատրութիւն մը տուին։ Ըսուեցաւ թէ Շիրաք չէ ուզած սիրտը կոտրել Իզապէլ Աճանիի, որ Ժ.-Մ. Ժառի կողմէ լքուած ըլլալու պատմութիւնը մետիաներու նիւթ դարձուց ամբողջ ամառը, որովհետեւ Ժ.-Մ. Ժառ այլ կին մը սիրած էր...։ Ինչ կը վերաբերի Շիրաքի այցելութեան, ակնկալուած առեւտրական համաձայնագրերը կարելի չեղաւ ձեռք ձգել, մանաւանդ Թէ. Ժէ. Վէ.ի եւ էրպիւսներու համար։ Ստորագրուած պայմանագրերը միայն չորս միլիառ Եւրոյի շուրջ են, ինչ որ յուսախաբ ըրած է այն 60 գործարարները որոնք ընկերացած էին Շիրաքի ճոխ պատուիրակութեան։ Նախագահը թէեւ ջանք չէր խնայած հաճոյք պատճառելու համար Չինացիներուն, մինչեւ իսկ դատապարտելով Թայվանը եւ ամէն ինչ որ կրնայ անհաճոյ թուիլ։ Չինացիները, սակայն, չեն խառներ քաղաքականութիւն եւ առեւտուր։ Շիրաք Հոկտ. 11ին Շանկայ անցած էր վերադառնալէն առաջ։

ՔԷՆ ՊԻԿԼԷ, բրիտանացի պատանդը, ինք ալ գլխատուեցաւ Հոկտ. 8ին, երկու Ամերիկացիներէն ետք։ Տեսերիզը ցրուած է Անգլիան, մանաւանդ Լիվըրփուլը որ ենթակային քաղաքն է։ Կ'ըսուի թէ խոյս տալու փորձ մը ըրած է որ ձախողած է։ Առեւանգուած էր Սեպտեմբեր 16ին։ Իրաքի մէջ ոճրափորձերը չեն դադրած եւ Հոկտեմբեր 10ին, 12 մեռեալ կար, մինչ ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարը՝ Ռըմսֆելտ անակնկալ այցելութիւն մը կը կատարէր Պաղտատ։

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ մէջ, առաջին անգամ ըլլալով նախագահական ընտրութիւն կատարուեցաւ Հոկտ. 9ին, առանց միջադէպի։ Արդիւնքը ծանօթ չէ, բայց Համիտ Քարզայի ընտրութիւնը կասկած չէր վերցներ, հակառակ ընդդիմադիր թեկնածուներու բողոքներուն, անկանոնութիւններու համար։

ԹԱՊԱՅԻ Հիլթըն պանդոկին դէմ գործըլուած ոճրափորձին նոր հաշուեկշռին համաձայն մեռեալներու թիւը 34 էր (13ը՝ Իսրայէլացի) եւ հարիւրէ աւելի վիրաւորներ։

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՋՏԻԿԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ ԵՒ ՏԱՅՔ

(վրացակա՞ն թէ հայկական...)

7.- ՍՈՒՄԷԼԱ

Տրապիզոնի գաւառին երկրորդ հրաշալիքն է, Թուրքերը Մէրիէմ Անա Մոնաստըրը կը կոչեն, Ս. Մարիամի վանք: Լօ- [illegible]

[illegible] կլինազարձին չտեսնուած համայնապատկերներու առջեւ կը դնէ այցելուն:

Երբ հոն հասանք զբօսաւորներու եռուզեռ մը կար, վերանորոգումի վերջին ձեռք կու տային: Արդեօք օր մըն ալ նոյն հոգատարութեամբ պիտի նորոգուի՞ն Արծրունիներու, Բագրատունիներու, Տիգրան Հոնենցներու եւ Ապուղամրեններու թողած համամարդկային արժէք ներկայացնող մշակոյթի գանձերը...:

Հաճելի տպաւորութիւն թողուց վրաս Թուրք, լազ նոր գոյգերու հետաքրքրութիւնը պատմական վայրերու հանդէպ: Խախու, Իօշք, Իշխան ամէն տեղ երիտասարդ ծնողներ, զաւակներով եւ յարգանքով այցելութեան կու գան իրենց շրջակայ քաղաքներէն, երբեմն նաեւ հեռու տեղերէ: Սումէլայի մէջ մանուկներու հանդիպեցայ, որ իրարու հետ գերմաներէն կը խօսէին. գաղթականի զաւակներ, որ ծնողներուն ծննդավայրը եկած էին արձակուրդի: Ամէն տեղ հայրենի հողին կարօտը անդիմադրելի բնութեան կանչ մըն է: Մենք Սփիւռքի զաւակներ, չունեցանք հայրենիք. բաժան-բաժան եղան մեր ընտանիքները անոր պակասէն. մի քանի տարին անգամ մը հարազատ մը ողջագուրելու համար կը ստիպուինք մինչեւ Աւստրալիա, Լոս Անճըլըս, Սպանիա կամ Մալեզիա թռիչք առնել: Ակամայ, անկախացած Հայաստանն ալ սկսած է մեր սրտին խորթանալ իր ղեկավարներուն որդեգրած այլասերած ընթացքին համար: Տակաւին մեզ հոն քաշողը հողն է, լեռն է, մեր նախնիքներուն ձգած ժառանգութիւնն է, որ ամէն Սփիւռքահայու սրտին մէկ անկիւնը տաքուկ տեղ գրաւած է, բայց մինչեւ ե՞րբ...:

Կ'ըսուի որ 385ին Թէոդոս կայսրը հիմնած է Սումէլան: Յուստինիանոս թանկարժէք նուէրներով կը ճոխացնէ վանքին մատենադարանը:

640 թուին հրդեհ եւ կողոպուտ, շատ տարի յետոյ կրկին կը կանգնի եւ 1366ին Ալեքսիս Գ. Տրապիզոնի բիւզանդական կայսրին յատուկ գուրգուրանքի առարկան կը դառնայ. 1461ին Ֆաթիհ Մէհմէտ Տրապիզոնի գրաւումով վանքը ասպարէզ մերժ կը դարձնէ եւ այդպէս կը շարունակէ մինչեւ Երիտասարդ Թուրք կոչուած գազաններու իշխանութեան գալը:

Համալիրը շատ ճոխ է որմնանկարներով, յատկապէս Վերափոխման Աստուածածնի նուիրուած եկեղեցիին մէջ. օժտուած է վանական 72 խուցերով:

Վերադառնալով մայրուղի, կ'անցնինք բազմաթիւ նախասէս քրիստոնեայ գիւղերէ, դժուար է զանազանել ազգութիւնները ներկայիս: Միայն Համշէնցիներն են որ պահած են իրենց բարբառը: Բազմաթիւ են եկեղեցիները լքուած կամ մզկիթի վերածուած, ուխտատեղիներ, քրիստոնէական պահպանուած աւանդութիւններ եւ սովորութիւններ. Լօզանի դաշնագրով պէտք է հեռանային կամ թրքանային: Հեռացողը անվերադարձ մեկնած է, մնացողներ թրքացած անվերադա՞րձ...:

Կրկին կը դիմեմ մեր մեծագոյն լեզուաբան, բանասէր, յատուկ պատկառանք երիտասարդ ճամբորդին՝ Հրաչեայ Աճառեանի, որ 1884ին միեւնոյն ճամբու հատուածը կտրած է ոչ այնքան հանգստաւէտ պայմաններու մէջ, քանի ներկայ յայն, մաքուր կպրապատ մայրուղիի փոխարէն այն օրերուն հազիւ ջորիներու, ձիերու յարմար խճուղի մը գոյութիւն ունէր Էրզրում հասնելու:

Աճառեան կը գրէ.-

«Ես որոշեցի ձիով երթալ: Քանի չափ վանեցի Հայեր նոյն օր ճամբայ պիտի ելլէին: Ասոնք հաւաքուած էին վանեցի Մկրտիչին խանը. ես ալ հոն գացի եւ 140 ղրուշով վարձեցի ձի մը որ զիս մինչեւ Կարին պիտի տանէր: Վեց հոգի էինք ձիաւոր, միւսները՝ աղքատ ու պանդուխտ մարդիկ, քալելով պիտի երթային: Մինչ մենք պատրաստուեցանք, ճամբորդներու ուրիշ մեծ խումբ մը, որ կը բաղկանար 80 Թուրքէ եւ քանի մը Հայէ ու Ասորիէ, ճամբայ ելաւ: Գրեթէ մէկ ու կէս ժամ յետոյ, տաճկական ժամը 9.30ին, ճամբայ ելանք մենք ալ եւ սկսանք յառաջանալ... այդ ճամբան պիտի չափէինք տասը օր շարունակ...:

«Մեկնած օրս ուրբաթ էր, Յուլիս 19: Նոյն օրը երեք ժամ ճամբորդեցինք. ճամբան խիստ զուարճալի է. ամէն կողմ լեռներ, ձորեր, կարկաչուն գետեր, անտառներ, քարաժայռեր, անդունդներ ու հովիտներ: Գիշերը կեցանք Մէքէրէլի բացուած տեղը խան մը. սակայն եղաւ մեր առաջին իջեւանը, որ ունէր 2-3 սենեակ: Ես անկողին ու վերմակ չունէի, ուստի առանց հանուելու պառկեցայ գետինը: Մեր ընկերներէն վանեցի Գասպար որ հոգալ կ'ուզէր զիս, իր վերմակն ինձ տուաւ: Օրուան յոգնութենէն... հանգիստ, հանդարտ քնացայ:

«Շաբաթ առտու շատ շուտ, ժամը 8-9ին գտայ ձիապանին ձայնը «Քալքըն ուշալխյար» (ելէք տղայք): Արթնցանք, ձիերը բեռնաւորեցինք սնտուկներով, անկողիններով ու վերմակներով, մենք ալ բարձրացանք այդ ահագին դէզերուն վրան, ու դանդաղ քայլերով ճամբայ ելանք:

«Դեռ չէր բացուած երբ ճամբայ ելանք. շուրջերնիս մութ է: Ահա ձորին մէջէն անդադար կը լսուին բեռնաւոր ձիերը. անոնց վիզերէն կախուած կոչտ զանգակները միօրինակ հնչում մը կը ձգեն, որ իր տխրութեամբ կը համապատասխանէ մենաւոր ընտներուն սարսռազդեցիկ լռութեան: Հետեւակ եւ աղքատ մեր ընկերներն ալ, ոմանք առաջ ինկած կ'երթան առանձնորդներ. ոմանք եւսեւէն, ուրիշներ ալ ձիերու երկու քովերէն, ձեռք ձեռքի մէկ ցուպ, մեզի եւ հետեւին: Միշտ դանդաղ կը քալենք: Բարձր լեռներուն կատարները քիչ-քիչ կը սկսին լուսաւորուիլ, մինչ դեռ մութ ձորին մէջ դեռ խաւարը կը տիրէ: Ձախ կողմերնիս գետ մը կայ, որ մեր ճամբուն հետ կ'երթայ. իր հոսանուտ ընթացքը, մերթ համբարտ ու յորդ, մերթ խռովութեամբ ու փրփրուն, մեր աչքերուն ու ականջներուն զուարճութիւնն է:

«Կէսօրին մօտ կը հասնինք Աթըլ Քիլիսէ ըսուած գիւղը, ուր եկեղեցի մը կայ Լըզեր, թերեւս յանուն Սրբոյն Գէորգայ որ [illegible]: Այս գիւղը, ինչպէս միւս բոլոր գիւղերը, զորոնք պիտի յիշեմ ասկէ յետոյ, կը բաղկանան խանութներէ եւ երբեմն ալ մ'աւայարկ խեղճուկ տուներէ: Ընդհանրապէս յաջարնակ: Ճամբան ով որ տեսնես 100ին 80 լազ է:

«...Քիրէմիթլի գիւղին առջեւ քանի մը լազերու պատահեցայ եւ քանի մը տեղեկութիւններ առի: Ըսին թէ այս կողմերը բոլորը լազ են, եւ այդպէսով յունարէն մը կը խօսին: Սովորութիւն ունին բառերուն ծայրերը կտրելու. ինչպէս Սփիր փոխանակ Սփիրօ, սթափիլ փոխանակ սթափիլիա ըսելու: Հարցուցի թէ լազերէն գիտէ՞ք.-- գիտենք ըսին: Սի լազուրի կիդքինի՞, հարցուցի ես լազերէն (չմոռնանք որ Աճառեան աշխարհիս մեծագոյն լեզուաբաններէն մին եղած է): Ապուշ ապուշ սկսան երեսս նայիլ: Ասիկա լազերէն է, ըսի: Պատասխանեցին թէ իրենք լազերէն ըսելով թուրքերէն կը հասկնան: Իրենց մայրենի լեզուին վրայ գաղափար ալ չունէին» (*):

Ուրիշ ճամբորդ մը, տէր Մանուէլ Մինասեան (**), Աճառեանի ժամանակակից, անցնելով նոյն ձորերէն, ուր բացի կրպակապատ մաքուր ճամբայէն ոչինչ փոխուած կը թուի մինչեւ այսօր, հետեւեալը կը գրէ.-

«... Հետզհետէ կու գան մի քանի գիւղեր ճանապարհին վրայ, ուր իջեւանի տեղւոյ կը ծառայեն ճամբորդաց. սոյն գիւղերու մէջ ամենամեծը հազիւ 8-10 տնէ կրնայ բաղկանալ: ...Շարունակելով հասանք Արտասա անուն գիւղը, որ ունի 25 տուն տաճիկ բնակիչք, երկու տուն հայ եւ մի քանի յոյն: ...Անցանք մի քանի փոքրիկ գիւղեր եւ հասանք Պէշ Քիլիսէ տաճիկ գիւղը, ուր հինգ աւերեալ եկեղեցեաց տեղւոյնք կը նշմարուին, յորոց ծագած կ'երեւի իր անունը: ...Յետոյ կու գանք Քէօփ Օղլու բերդն որ հսկայ դիրք մ՚առած է... Նայողին գլխարկն վար կ'իյնայ...» (էջ 5-6):

Կիւմիւշխանէ հասնելու համար պէտք է Ձիկանայի լեռնանցքը (2030 մ.) անցնիլ: Արդէն պատմական Խաղտեաց լեռնաշղթայի մէջն ենք, որ աշխարհագրականօրէն, Բարձր Հայքի մասն է Տրապիզոնէն բարձրանալով:

«Արտասայի մէջ, --դարձեալ Աճառեանն է խօսողը--, գացինք Տիգրան անուն մարդու մը սրճարանը: Խանութին առջեւը կանգնած էր Տիգրան, հպարտ ու խրոխտ կեցուածքով. հագած էր եալովացիի ըզգեստ. նեղլիկ զիփուն քաշած, կապոյտ կարճիկ չէփքէնը վրան, գլուխը պաշլըխ մը փաթթած, որուն ծայրերը աջ կողմէն վար կը կախուէին: Քաջին վայել քաջի զգեստ:

«- Եալովացի՞ ես հարցուցի: Չէ, պատասխանեց: Կիւմիւշխանէ ծնած եմ, բայց Եալովա շատ եմ կեցեր:

«Սրճարանին մօտ ճաշարան մը կար. 100 տրամ խորտիկ կերայ 50 փարայով ու դարձայ սրճարանը: Տիգրանին հայրը Եղիա, տարիքոտ մարդ մը, մեզի մէյմէկ թէյ հրամցուց, խմեցինք ու երկար խօսեցանք:

«Գիշերը անկողին մը ճարելու մասին հարցուցի. Տիգրան ինձ տարաւ մօտակայ խանութ մը, որ նոյնպէս իրն էր եւ ուր սափրիչութիւն կ'ընէր: Սփիրերանմնացի խանութէն ներս մտնելով. պատերուն վրայ կախուած էին հրացաններ, դաշոյններ, մեծ ու փոքր դանակներ. կատարեալ զինանոց: Տաճկաստանի մէջ Հայ եւ զէ՞նք...:

«- Ասոնք քո՞ւկդ են, -- հարցուցի:

«- Հապա որի՞նը պիտի ըլլայ: Եւ նա ինծի պատմել սկսաւ իր հետաքրքիր պատմութիւնը:

«- Քանի մը տարի առաջ, -ըսաւ-, այս տեղերը աւազակներու խումբ մը երեւան ելած էր. հասնողը կը զարնէին, կը կողոպտէին, կը սպաննէին: Տրապիզոնէն մինչեւ Բաբերդ ճամբան ահով լեցուած էր: Տէրութիւնը քանի մը անգամ զօրք ղրկեց անոնց վրայ, բայց բոլորն ալ յաղթուեցան ու ետ դարձան. աւազակները չքանըւեցան եւ իրենց չարագործութիւնները աւելի ընդարձակեցին: Ես այն ժամանակ Արտասա կը կենայի. Տէրութենէն հրաման ուզեցի որ ինծի զէնք տան, երթամ այն աւազակները բռնեմ: Հրաման տըւին: Գացի քանի մը լազ ընկերներ գտայ եւ անոնց հետ միասին ելայ աւազակներուն վրայ գացի: Աստուած յաջողութիւն տուաւ. աւազակներէն մէկ երկուքը սպաննեցինք, մնացածն ալ բռնեցինք եւ տէրութեան յանձնեցինք: Ասոր վրայ տէրութիւնը ինծի նշան եւ պարգեւներ տուաւ, ու հրաման ըրաւ որ ասկէ ետքը զէնք կրելու ազատ ըլլամ: Սա գիւղին մէջ կը տեսնե՞ս, մինակ ես եմ Հայ, մէյ մ'ալ հայրս: Բոլորն ալ կը նախանձին վրաս. կեավուր ըլլայ եւ այսպէս քաջ...:

«- Կը տեսնե՞ս, ասոնք երեսիս աղէկ սիրով բարեկամ են. բայց ներսէն թշնամի. ամէնքն ալ արիւնս խմել կ'ուզեն:

«-Չե՞ս վախնար, այսքան լազերու մէջ կը կենաս:

«- Չէ. թող անոնք վախնան: Անոնցմէ մէկ մը ելեր է. մէկը չի համարձակիր մօտենալու...» (էջ 16-17):

Մեր ապագայ մեծագոյն լեզուաբանը, ակադեմիկոսը, արմատական բառարանի բացառիկ հեղինակը Աճառեան, այնքան բնական եւ երիտասարդական ջերմութեամբ նկարագրած է իր ճամբորդութիւնը, զոր մեծ ուրախութեամբ մէջբերեցի:

(Շար. 4)

(*) «Պօլսէն կարին», Նոր Նախիջեւան, 1909, էջ 11-13:

(**) «Նկարագրական ուղեւորութիւն ի հայաբնակ գաւառս արեւելեան Տաճկաստանի» Կ. Պոլիս, 1884, տպագրութիւն Սարըեան:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Վարդան Մատթէոսեան «Երեւան՝ մասամբ» յօդուածին մէջ («Ցառաջ», 2004 Սեպտեմբեր 18/19, էջ 2), յիշելով իշխանաւորներուն եւ անոնց ազգական-բարեկամներուն չարագործութիւններն ու չարաշահումները, մէջբերում մը ըրած է Աբրահամ Լինքընի մէկ ճառէն հասկցնել ուզելու համար որ օրէնքով կառավարուող երկրի մը մէջ իշխանութեան աթոռին ուժ իրաւունքի աղբիւր չէ, եթէ նոյնիսկ «իրաւունքը ուժ է»:

Յօդուածագրին դիտողութիւնը անշուշտ տեղին է, թայց Լինքընէն (Ամերիկայի այսպէս կը հնչէ նախագահին մականունը) մէջբերուած նախադասութեան հայերէն մեկնաբանութիւնը այնքան ալ աններդաշնակ պէտք չէ ըլլայ Հայաստանի կամ որեւէ երկրի վերնախաւին օրինազանց տարրերուն...: Անոնց համար ուժը իրաւունք է:

Շփոթութիւնը կու գայ **right makes might** յայտնի եռաբառ նախադասութեան առաջին երկու բառերէն: Right գոյականածականին բազմաթիւ իմաստներէն մէկն իրաւունք է, միւսը՝ ճիշդ, շիտակ, ուղիղ: To make բայը, նայած նախադասութեան, կրնայ նշանակել ընել, կազմել, կառուցանել, հասնիլ, ընթանալ, պատճառել, դարձնել, կերտել եւլն.: Արդ՝ որպէսզի կարելի եղածին չափ հարազատօրէն հայերէնի վերածուի Լինքընի խոհ նախադասութիւնը, անհրաժեշտ է կարդալ 1860 Փետրուար 27ին արտասանուած ճառը, մանաւանդ որ այդ երեք բառերը մաս կը կազմեն վերջաբանին:

Ճարտասան քաղաքագէտը, սխալին դէմ ճի՛շդ կողմնորոշուելու համոզումը հաւատքի բարձրացուցած, այդ ճառով կը յորդորէ Ամերիկայի մէջ ստրկութիւն ու ստրկատիրութիւնը ջնջելու համար պայքարողներուն չսարսափիլ Հարաւի նահանգներուն սուտ ամբաստանութիւններէն, ցեխարձակումներէն եւ անջատման սպառնալիքներէն, իրենց պարտքը կատարել ազդու կերպով եւ անվախօրէն, որովհետեւ դերութիւնը սխալ է, եւ կ'եզրակացնէ.

Let us have faith that right makes might, and in the faith, let us, to the end, dare to do our duty as we understand it. Հաւատք ունենանք որ ճի՛շդը ուժ կը կերտէ եւ այդ հաւատքով մինչեւ վերջ քաջաբար կատարենք մեր պարտքը ինչպէս որ զայն կը հասկնանք:

Այդ օր Աբրահամ Լինքընի նիւ եորքցի 1500 հետաքրքիր ունկնդիրները փոխանակ հմայուած՝ հաւանաբար աննպաստ կարծիքով մեկնէին Մանհաթընի Գուփըր Եունիըն դպրոցին սրահէն, եթէ Հանրապետական կուսակցութեան նախագահական թեկնածուն դառնալ ցանկացող քաղաքագէտին ճառէն հետեւցուած ըլլային Վարդան Մատթէոսեանի ներկայացուցածը. «Ցոյց ունենանք, որ իրաւունքը ուժ է. ու այդ յոյսով, համարձակինք մեր ըմբռնումին համաձայն մեր պարտքը կատարել մինչեւ վերջ»:

Սխալին դէմ ճիշդին պայքարը եւ [illegible] մարդուն [illegible] պայքարի: Եւ եթէ մարդ յանձն առնէ [illegible] պահէ [illegible] Աբրահամին (դասական գրելաձեւը Abraham) Լինքընի [illegible], մէջ, Ամերիկայի եւ Ճիշդին միջեւ միջին ճամբայ չկայ, զայն է զայն որոնել, որովհետեւ անիկա պիտի նշանակէր փնտռել մէկը, որ թէ՛ ողջ է եւ թէ մեռած:

Հայաստանի վերնախաւին օրինազանցներուն դէմ պայքարիլ ու երկիրը վերելքի ապահով ուղղութեան մը առաջնորդել յաւակնողները պիտի ուղե՞ն զայս քաղել:

Մ. ՀԱՑԿԵՆՑ

Ֆորթ Լի, Նիւ Ճըրզի

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ ՆԱՀԱՆՋԸ ԵՒ ԻՍՐԱՅԷԼԸ

Գլխաւորաբար ԱՄՆ-ու ճնշումով Սուրիոյ Լիբանանէն նահանջը քաղաքական հարցականներ կը ստեղծէ Միջին Արեւելքի այդ շրջանին համար: Որոշ տեսակէտի մը համաձայն այսօրուընէ պէտք է մտածել Սուրիոյ հակակշռէն ու հովանաւորութենէն դուրս եկած Լիբանանի մը ապագայ ընթացքին մասին: Գլխաւորաբար երկու կէտի վրայ կը կեդրոնանան հարցականները. առաջինը այն է որ Լիբանան ո՞ր ներքին ուժերուն կրնայ ապաւինիլ երկրին մէջ ընկերային նեցուկ խաղաղութիւնը ապահովելու համար: Երկրորդը նկատի կ՚առնէ քաղաքացիական երկարատեւ պատերազմէն ի վեր յարանուանական դաշնակցային կառոյցի մը ներկայութիւնը որ կը դժուարացնէ ազգային միանութիւն մը ապահովելու գործը, յատկապէս եթէ մտածուի որ այդ գործը պիտի ստանձնեն Լիբանանի ներքին ուժերը, բոլորովին առանձին:

Սուրիոյ նահանջը յատուկ ուշադրութեան առարկայ է Իսրայէլի համար եւս: Նպաստաւոր կ՚ըլլա՞յ այդ նահանջը Թել Ավիվի, եթէ Պէյրութ առաւել լայն անկախութեան տիրանայ. Թէ նախընտրելի է որ Սուրիա շարունակէ հոն մնալ, երաշխաւորելով կայունութիւնը, երբ ծանօթ է որ Լիբանան իրենց բռնութեամբ ծանօթ կազմակերպութիւններու նախընտրելի երկիր է: Այս միճարկումը նոր չէ իսրայէլեան բանակին մէջ. ան կը տեւէ 1976էն ի վեր երբ սուրիական բանակը Պաղեստինցիներու եւ լիբանանեան քաղաքացիներու բախումներուն ընդհանրացումին դէմ որոշեց Լիբանան մտնել: Այդ շրջանին ԱՄՆ համամիտ էին այդ մուտքին ու Իսրայէլի թելադրեցին խնդիր չհանել: Սոյն հանդերձ Սուրիոյ Լիբանանի մէջ ներկայութիւնը Իսրայէլի սպառնալիք նկատողներու ճնշումով վարչապետ Բեկինին բազմաթիւ պայմաններ դրաւ սուրիական ներկայութեան. բոլորն ալ ընդունուեցան: Պայմանները գլխաւորաբար կը վերաբերէին պաշտպանութեան. Սուրիոյ զօրքը պիտի չմտնէր Հարաւային Լիբանան, իր օդանաւերուն համար պիտի չգործածէր լիբանանեան օդային տարածքը, երկրին մէջ հող-օդ հրթիռներ պիտի չզետեղէր:

Անկէ ի վեր բազմաթիւ փոփոխութիւններ եղած են: Թէեւ սուրիական զօրքը միշտ հոն է: Հեզպոլլայի նման կազմակերպութիւններ զարկ կու տան հակիսրայէլեան գործունէութեան, ի հարկին Պաղեստինցիներ գործածելով: Իրան բացայայտ ազդեցութիւն ունի Հեզպոլլայի վրայ որ երկրին հարաւային գօտիին մէջ բազմաթիւ հրթիռներ զետեղած է:

Եթէ ԱՄՆ-ու եւ Ֆրանսայի պնդումով ՄԱԿ-ը Դամասկոսի վրայ իր ճնշումը աւելցնէ, բնականաբար Իսրայէլ շահ պիտի չունենայ Սուրիոյ նուէր մը ընելու. մանաւանդ որ պաղեստինեան ահաբեկիչ կազմակերպութիւններ, ինչպէս Համասը, կամ իսլամական Ճիհատը իրենց կեդրոնատեղիները ունին Դամասկոսի մէջ: Եւ պէտք չէ մոռնալ որ Սեպտ. 26ին առաջին անգամ ըլլալով Մոսատը (իսրայէլեան գաղտնի կազմակերպութիւն) Դամասկոսի մէջ Համասի կարեւոր դէմք մը սպաննեց:

Սակայն, բացայայտ է որ լիբանանեան կառավարութիւնը հարկաւոր միջոցները չունի երկիրը հակակշռելու. յատկապէս հարաւային գօտին ուր կարելի չէ առարկել ոչ Հեզպոլլայի իշխանութեան, ոչ ալ իրանեան ներկայութեան: Եւ վախը այն է որ սուրիական բանակին ամբողջական նահանջէն ետք ստեղծուելիք բացը կարճ ատենէն պիտի փակուի ծայրայեղականներու կողմէ:

ԲԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԸՆԹԱՑՍԷՆ ՓՇՐՈՒԱԾ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՀՐԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
Հրատարակութիւն
Հայաստանի Գրողներու Միութեան
Երեւան 2004

* * *

ԼԻԲԱՆԱՆ
«ԴՐԱԽՏ ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ»
Պատմուածքներ
ՍՕՆԱ ԽՏԸՇԵԱՆ-ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ
Անթիլիաս 2004

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷՆ ԵՒ ՕՏԱՐՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 26ին հանրաքուէ մը կատարուեցաւ Զուիցերիոյ մէջ: Անոր չորս կէտերէն մէկն էր զուիցերական քաղաքացիութիւն ստանալու կանոնները թեթեւցնելու հեռանկարը: Ամբողջ ուշադրութիւնն ալ կեդրոնացած էր անոր վրայ: Այդ հեռանկարով պիտի դիւրանար երկրորդ սերունդի օտարներուն զուիցերացի դառնալու գործը, իսկ երրորդ սերունդի պատկանողները ինքնաբերաբար պիտի ունենային զուիցերական քաղաքացիութիւն: Երկու պարագաներն ալ մերժուեցան, 56,8 եւ 51,6% համեմատութեամբ:

Տեղական մամուլը այդ արդիւնքը ապտակ կը նկատէ երկրին օտարականներուն. յատկապէս այն սերունդներուն որոնք իրենց ուսումը առած են Զուիցերիոյ մէջ, ունին զուիցերացի ընկեր-բարեկամներ, իրենց ամբողջ ապագան կը տեսնեն այդ երկրին մէջ: Հանրաքուէին մերժումը պիտի չվատթարացնէ անոնց կացութիւնը, բայց անախորժ տպաւորութիւն մը պիտի ձգէ անոնց վրայ: Արդէն յուսախաբութիւնը բաւական խոր է, քանի որ նախապէս կատարուած բոլոր հարցախոյզերը աւելի հաւանական կը դարձնէին դրական արդիւնք մը:

Հանրաքուէն շեշտած է Զուիցերիոյ ռոմանական ու գերմանական բաժիններուն տարբերութիւնը: Առաջինը մեծամասնութեամբ թեր քուէարկած է քաղաքացիութեան կանոնները դիւրացնելու առաջարկին, երկրորդը՝ դէմ:

ՎԻՐԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Հոկտեմբեր 3ին Ախալքալաքի շրջանի Օլավերդ գիւղին մէջ բացումը կատարուած է միջնակարգ հայկական դպրոցի նորակառոյց շէնքին, բարերարութեամբ Մոսկուա բնակող մեծահարուստ Աշոտ Տաշճեանի:

Նոյն շրջանի Տուրցխ գիւղն ալ ունեցած է իր նորակառոյց դպրոցական շէնքը:

ԱՐԱՄ Ա.Ի ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՇՈՒԷՏԻ ՄԷՋ

Շուէտ կատարած պաշտօնական իր այցելութեան շրջագօտիէն ներս, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսը դասախօսութիւն մը տուած է.- «Ցեղասպանութիւն եւ հաշտութիւն» թեմային շուրջ: Յիշեալ նիւթով համագումար մը կազմակերպուած էր Շուէտի Եկեղեցւոյ կողմէ եւ Արամ Ա. հրաւիրուած էր որպէս գլխաւոր բանախօս:

Աւելի քան ժամ մը տեւող դասախօսութեան ընթացքին, Արամ Ա. Կաթողիկոս իր վերլուծումները կեդրոնացուցած է հետեւեալ նիւթերուն շուրջ. Ա) Ի՞նչ է յիշողութիւնը եւ անոր կարեւորութիւնը ժողովուրդի մը ինքնութեան պահպանման ու գոյապայքարին մէջ: Բ) Ի՞նչ կը հասկնանք «ներում» ըսելով. ի՞նչ են անոր նախապայմանները եւ հետեւանքները: Գ) Ի՞նչ են հաշտութեան սկզբունքները եւ անոր առաջնորդող ճամբաները: Դ) Ի՞նչ պէտք է ըլլայ եկեղեցւոյ դերը նման գործընթացի մէջ:

Վերոյիշեալ կէտերու մասին խօսելով, Հայրապետը որպէս շօշափելի պարագաներ յիշած է Հայկական Ցեղասպանութիւնը, Պաղեստինեան հարցը, եւ Հարաւային ու Հիւսիսային Կորէաներու վերամիացումը: Բնականաբար ան իր խօսքին մէջ ծանրացած է Հայկական Ցեղասպանութեան վրայ շեշտելով յատկապէս թէ Թուրքիան ոչ միայն պէտք է ճանչնայ բարոյական իմաստով Հայկական Ցեղասպանութիւնը, այլ նաեւ իրաւական իմաստով պէտք է հատուցում կատարէ հայ ժողովուրդին:

Դասախօսութենէն յետոյ Արամ Ա. Կաթողիկոս լայնօրէն պատասխանած է իրեն ուղղուած հարցումներուն, որոնց մէջ կարեւոր տեղ գրաւած են Հայկական Ցեղասպանութեան առընչուած շարք մը հարցեր, ինչպէս նաեւ Եւրոպական Միութեան Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը:

Համագումարէն անմիջապէս յետոյ տեղի ունեցած է Ի. դարու նահատակներուն նուիրուած մատուռին բացումը, ուր նաեւ յիշուած են Ցեղասպանութեան զոհ մեր նահատակները:

Հայրապետը Շուէտական Եկեղեցւոյ հոգեւոր պետին հետ նախագահած է պատարագին, Ուփսալայի մայր եկեղեցւոյ մէջ: Արամ Ա. նաեւ քարոզած է:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՏՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ե.
ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԿԸ ՊԱՅԹԻ

Ահմէտ եւ Սինան փաշաները Գազանճըի մօտ գացին:

- Վեհափառ Սուլթանը ձեզ պիտի ընդունի, բոլոր յեղափոխականներու պետին:

- Մեր պայմանները որոշ են, իսկ եթէ Սուլթանը ինք կ՚ուզէ մեզի հետ խօսիլ եւ մեր բերնէն լսել մեր պայմանները այն ատեն կը ներկայանանք իրեն, պայմանով որ հինգ հարիւր զինեալ յեղափոխական ու Ենիչէրի ինծի հետ պալատ մտնէ եւ ունկնդրութեան սենեակին մէջն ու դուրսը պալատին մարդոց չափ ալ մեր զինեալ մարդոցմէ գտնուին:

Սուլթանը վախկոտ մարդ էր, զգաց թէ գործը իր ենթադրածէն ալ լուրջ է, ուստի որոշեց ամէն բանէ առաջ իր մորթը փրկել:

- Թող գան, ըսաւ, ընդունելով Գազանճըի պայմանները:

Գազանճը հպարտ կեցուածքով մը մտաւ Սուլթանի մօտ եւ գլուխը վեր բռնած վեհապետին աչքերուն մէջ նայելով խօսեցաւ Սուլթան Սելիմի.

- Վեհափառ տէր, մենք ձեզի դէմ թշնամութիւն չունինք: Բայց իբր մեր վեհապետ ու Խալիֆան ձեզմէ արդարութիւն կը պահանջենք: Մեզ յանձնեցէք նախարարապետ Մէհմէտ փաշան եւ մեր ցանկին մէջ անցած ժողովուրդի միւս թշնամիները, եւ մեզի վստահելի անձ մը նշանակեցէք նախարարապետ: Ժողովուրդը եւ ձեր Ենիչէրի զաւակները այսքանով պիտի գոհանան:

Սուլթան Սելիմ ուզեց բաներ մը փրկել:

- Իբր ձեր Սուլթանը եւ Խալիֆան կը փափաքէի որ հրաժարիք այդ ցանկէն եւ ինծի թոյլ տաք որ անձամբ քննեմ դժգոհութիւնները եւ պատժեմ պատասխանատուները:

Գազանճը որ միայն ինք կը խօսէր, Ենիչէրի պետերուն խօսելու ժամանակ չթողած ամբարտաւան ձեւով մը մեկնիլ պատրաստուեցաւ:

- Մեղքը ձեր վիզը, իսկ մենք ժողովուրդին եւ Ենիչէրիներուն ըրած մեր խոստումէն ոչ մէկ վիճում կրնանք ընել:

Սուլթան Սելիմ իր գահուն վրայ բազմած էր: Յանկարծ դող մը անցաւ մարմինէն, յետոյ զայրոյթ մը, կայծակի արագութեամբ մտածումներ անցան միտքէն: Ձերբակալել տալ ըմբոստ պետերը, բայց վախցաւ, փարատեցաւ, յիշեց թէ դուրսը տասնեակ հազար զինեալ ըմբոստ կը սպասէ արիւն հոսեցնելու, հաւանաբար նաեւ իր արիւնը: Յիշեց թէ հինգ հարիւր զինեալ կայ պալատին մէջ: Ուստի հայրական գուրգուրանքի շեշտով մը եւ կեղծ ժպիտ մը շրթներուն ըսաւ.

- Լաւ, պիտի ընեմ ինչ որ սիրելի ժողովուրդս կը փափաքի, կ՚ուզեմ որ զաւակներս երջանիկ ապրին:

Գազանճը քաջալերուած աւելցուց.

- Անկէ զատ ձեզի պիտի տանք ցանկ մը, որուն մէջէն պիտի նշանակէք նոր նախարարապետը:

Սուլթան Սելիմ այլեւս ի վիճակի չէր որեւէ առարկութիւն ընելու: Քիչ վերջ պալատի բանակցութեան լուրերը հասան դուրս եւ Սուլթանահմէտի հրապարակը լեցուեցաւ ուրախութեան ձայներով: Գազանճը եւ Ենիչէրի աղաները տարած էին յաղթանակը:

Այս ուրախ մթնոլորտին մէջ Ենիչէրի աղաներ եւ ընտրուածներու պետերը ժողով գումարեցին նշանակելու համար նախարարապետութեան թեկնածուներու ցանկը:

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԶՈՀԵՐԸ Կ՚ԱՒԵԼՆԱՆ

Ժողովը բացաւ Գազանճըն:

- Աղաներ, ընկերներ, ըսաւ, տարինք յաղթանակը: Երկիրը այլեւս փրկուած է ոճրապարտ Մէհմէտ փաշայի ձեռքէն: Տարիներով տզրուկի պէս այս երկրին արիւնը քամող, մեր խրատները բռնադատող այդ Մէհմէտ սրիկային եւ իր մարդոց վախճանը գլխատում է: Հուրով ու սուրով խօսելու կարգը այլեւս մերն է: Արդէն իսկ մեր մարդիկը գացած են Սուլթանին յանձնուած ցանկին մէջ յիշուած անձերը առնելու: Անոնք չպիտի դառնան: Իրենց ոճրապարտ գործունէութիւնը ընդունուած իրողութիւն մըն է, թող զանոնք կտոր կտոր ընելով սատկեցնեն ամէն անոնք որոնք հարստահարեցին եւ անիրաւեցին այդ սրիկաներէն: Մենք անցնինք նախարարապետութեան համար մեր թեկնածուն ընտրելու գործին:

Ենիչէրի հրամանատար մը ձայնը բարձրացուց.

- Այդ մեր ցանկը պատրաստուած էր յեղափոխութիւնը չյաջողած: Մեր գոհունակութիւնը այսքանով չենք կրնար վերջացնել: Դեռ շատեր կան որոնք ուղղակի կամ անուղղակիօրէն նախարարապետ Մէհմէտի օրով անոր ապաւինած՝ աւազակութիւն ըրին եւ ժողովուրդը կեղեքեցին:

- Յեղափոխութիւնը արիւն կ՚ուզէ, բացագանչեց Սիւլէյման աղա, որ Ենիչէրի պետ մըն էր:

Ներկաները սկսան անուններ շարել: Փոքր հակառակութիւն մը, աննշան թշնամութիւն մը, նախանձ մը պատճառ կ՚ըլլար որ զոհերու ցանկը երկարի:

Ժողովը շուտով այլասերեցաւ: Ամէն գլուխէ ձայն մը սկսաւ բարձրանալ: Շարունակ անուններ կը տրուէին եւ հրաման կ՚երթար դուրս որ այդ անձն ալ ձերբակալուելով յանձնարկուի իր գլխատումին սպասելու համար: Այս տխուր վիճակը ժողովին սահմաններէն դուրս անցաւ:

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

ընդգծած է նաեւ որ «Նայիրիտ գործարան»ի մէջ նոր ներդրողներու աշխատանքները թեւակոխած են վերջնական փուլը, այդ ընկերութեան 100 տոկոս բաժնեթուղթերը ձեռք բերած է Ռուսաստանի «Վոլգաբուռմաշ» Բը ընկերութիւնը:

***

ՓԱՕԼՕ ՔՈՒԼՕ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստան ժամանած է Փաօլօ Քոէլօ, պրազիլցի ծանօթ գրագէտը, Համազգայինի կրթական եւ մշակութային միութեան հրաւէրով: Մշակոյթի Նախարար Յ. Հովէեան նախարարութիւն հրաւիրելով զինք խօսած է պրազիլական գրականութեան ուղղութեան ու անոնց ստեղծագործութեան մասին, զուգահեռներ ընելով հայ եւ պրազիլական եւ յատկապէս Փ. Քոէլոյի գրականութիւններուն միջեւ: Անոնց մէջ ներկայ են հոգեբանական, գիւղական եւ բնութեան նիւթերը, մարդուս ներքին իմաստասիրութիւնն ու բարեպաշտութիւնը եւ սէրը դէպի յաւերժականը: Փաօլօ Քոէլօ իր կարգին յայտնած է թէ ուրախ է հայ ժողովուրդին հետ շփուելուն համար եւ յատկապէս ճանչնալու իր մշակոյթը տեղւոյն վրայ. ցաւ յայտնած է որ հայ գրականութենէն թարգմանական գործերը սակաւաթիւ են: Նախարարը խոստացած է որ այդ պակասը շուտով պիտի լրացուի հայ արուեստի գործերու թարգմանութեամբ:

***

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐ Յ. ՀՈՎԷԵԱՆ ԴԺԳՈՀ Է

Մշակոյթի նախարարը կ'ուզէ որ հանրային եւ նոր ալիք հեռատեսիլի կայանները լուրջ աշխատանք տանին իրենց երաժշտական հաղորդումներով սփռելու դասական եւ ազգային երգարուեստի գործեր, փոխանակ արաբա-թրքական սիրողական մակարդակ ունեցող երգերուն... Ներկայացնել տարբեր ժողովուրդներու մշակոյթին պատկանող երգարուեստ եւ յատկապէս զարգացուի ազգագրական, դասական եւ յառաջդիմական արուեստ:

***

571 ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայաստանի Կրթութեան նախարարութեան բանբերին համաձայն, ներկայ ուսումնական տարւոյն համար Հայաստան 571 ուսուցչի կարիքն ունի, որոնցմէ 382ը մայրաքաղաքէն դուրս, յատկապէս Շիրակի, Լոռիի, Տաւուշի շրջաններուն մէջ: Փնտռուած ուսուցիչները կը վերաբերին հայ եւ օտար լեզուներուն, Հայոց պատմութեան եւ աշխարհագրութեան:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 14, ժամը 20.30ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՈՍԿԱՆԵԱՆ
եւ
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆԻ ՎԱԽՃԱՆԻ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ»

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է

***

ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱԿԱՌՈՅՑՆԵՐԸ

Նախագահ Քոչարեան Տաւուշի մարզ կատարած այցելութեան առիթով (Հոկտ. 9/10) յայտարարած է լրագրողներուն որ «երկու երեք տարուան ընթացքին լուծելու ենք ճանապարհաշինութեան հետ կապուած բոլոր հարցերը» եւ աւելցուցած «եթէ մենք լուծենք դպրոցներու, ոռոգումի, խմելու ջուրի և ելեկտրականութեան հարցերը, ապա դժգոհները շատ աւելի քիչ կ'ըլլան»:

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՆՇԷ ՀՈԿՏ. 27Ի 5ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԸ

«Արդարութիւն» դաշինքի Հոկտ. 6ի նիստին քննարկուած է նոր ահաբեկչութեան թեման: Այս առընչութեամբ որոշուած է Հոկտ. 27ին արժանավայել ձեւով ոգեկոչել 5րդ տարելիցը, բայց ծրագրի մասին յստակ որոշում չէ տրուած:

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :

Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au **Collège Samuel-Moorat**

26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres

Parking assuré

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 23
Métro: Rond-Point du Prado / Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE
«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**, Membre de l'Institut

au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan — V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 14 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE ET PRESENTATION DU LIVRE
«ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն..
- 06. 64. 91. 51. 74

կամ
- 01. 45. 78. 18. 96 (երեկոյեան ժամեր):

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան մանուկներու համար
Կազմակերպուած՝

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

հովանաւորութեամբ
«ՆԱՑԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ պատասխանատուներուն կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուբեան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ. Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին տուն որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00
Թիւերուն:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:

Արծարծուելիք նիւթերն են.--

- Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ
- Ներկայ կացութիւնը
- Անմիջական կարիքներ
- Գործածելի միջոցներ
- Նպատակ եւ նպատակադրումներ

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.--

17 rue Bleue 75009 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13

MERCREDI
13 OCTOBRE
2004

LE NUMERO : 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամենօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.045

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.045

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՎԻՃԱՐԿՈՒՄԸ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14ԻՆ

ԿՈՏԷՆ Ո՛Չ Կ'ԸՍԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Կառավարութիւնը որոշեց որ վիճարկում մը տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի, Հոկտ. 14ին, առանց քուէարկութեան: Այս իմաստով, Խորհրդարանի հետ Յարաբերութիւններու նախարարը՝ Անրի Քիւք նամակ մը յանձնած է Ազգ. Ժողովի Նախագահ՝ Ժ.-Լ. Տըպրէի: Որոշումը անակնկալ մը չէ, քանի Փեքինէն իսկ Շիրաք այդ ուղղութեամբ պարզած էր իր տեսակէտը հեռատեսիլի Ֆրանս 2 կայանէն: Կը մնայ սակայն բուն նպատակը գուշակել, ինչ որ այնքան ալ դժուար չէ: Ամբողջ հարցը կապուած է Սահմանադրութեան, որու բացասական պատասխան մը գալ տարի աչնան կը մտահոգէ, որովհետեւ անսպասելի կերպով կապւեցաւ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցին: Անոնք որոնք դէմ են Թուրքիոյ անդամակցութեան, վճռած են ո՛չ ըսել Սահմանադրութեան, որ կը նախատեսէ նաեւ ընդլայնումը: Մնաց որ վիճարկում առանց քուէարկութեան որեւէ իմաստ չունի, ինչպէս յայտարարեց Ֆր. Պայրու: Ֆիկառօ (Հոկտ. 12) կ'արձագանգէ նաեւ Սէ. ԷՍ. Ա. Հիմնարկի հարցախոյզի մը (Հոկտ. 6 եւ 7) որմէ կը պարզուի որ 957 հարցաքննուած անձերու 66%ը կ'ուզէ որ Դեկտ. 17էն առաջ հանրաքուէով պատասխանեն այդ հարցին: Այս վիճարկումին առթիւ, Է. Պալատիւր յայտարարած է.- «Պէտք չէ անմիջապէս այո՛ կամ ո՛չ ըսել Թուրքիոյ անդամակցութեան: Պէտք է ըսել, կ'արձանագրենք բանակցութիւններու սկիզբը եւ կը մաղթենք որ այդ բանակցութիւններու ընթացքին բոլոր ուղիները հետազօտուին»: Պալատիւր կողմնակից է ընկերակցութեան դրութեան մը:

Հարցը միշտ կը ծեծուի մեդիաներու մէջ: Ֆիլիփ տը Վիլիէ վճռած է ո՛չ ըսել թէ՛ Սահմանադրութեան եւ թէ Թուրքիոյ անդամակցութեան: Հարցազրոյցով մը Ֆիկառոյի (Հոկտ. 12) կը պարզէ իր տեսակէտները: Վիճարկում առանց քուէարկութեան փրփուր է իրեն համար, մենախօսութիւններու շարք մը: Շիրաք առանձին, ինքն իրեն իրաւունք տուած է որոշելու Թուրքիոյ անդամակցութիւնը: Տուրք վճարողներն ալ, կ'ըսէ տը Վիլիէ, 250 միլիոն Եւրօ (2004ին), ապա 300 միլիոն եւ 500 միլիոն Եւրօ 2006ին պիտի վճարեն Թուրքիոյ համար, որ արդէն «նախանդամ»ի կարգավճակ կը վայելէ: Ընկերվարականներն ալ քուէարկութիւն կ'ուզեն: Քանի ի վերջոյ բացայայտ է որ ամբողջ ժողովուրդը դէմ է այդ անդամակցութեան: Հոկտեմբեր 11ին, Լիպերասիոնի հրատարակած մէկ հարցախոյզին (Լ. Հարիս) համաձայն, Ֆրանսացիներու 75%ը դէմ է Թուրքիոյ անդամակցութեան:

Հարցին լայն տեղ տուած է նաեւ Լիպերասիոն (Հոկտ. 12), նաեւ խմբագրականը նուիրած: Կը նկատուի որ հարցը ոչ մէկ երկրի մէջ այնքան բանավէճ ստեղծած է որքան Ֆրանսայի եւ կը շեշտուի, հոն ալ, Շիրաքի առանձնութիւնը: Անթէեւ հանրաքուէ մը խօստացաւ 10-15 տարիէն:

***

Ֆիկառօ «Վիճարկում եւ տեսակէտ» էջին մէջ յօդուած մը հրատարակած է, զոր ստորագրած են Հերվէ Մորէն, Միշէլ Մերսիէ եւ Մարիէլ տը Սարնէզ, որոնք իւ. Տէ. Էֆ.ի նախագահ են (Ազգ. Ժողով), Կեդրոնի խումբին (Ծերակոյտ) եւ Եւրոպական Խորհրդարանի պատուիրակութեան: Կ'ուզեն որ Խորհրդարանը յարգուի (այսինքն քուէարկութիւն ըլլայ) եւ չուքերու Թատրոնի մը չվերածուի:

***

Մարսէյլի Թաղապետական Խորհուրդին մէջ ալ հարցը ծեծուած է: Ստորեւ տեղեկատուութիւնը․․․

CONSEIL MUNICIPAL DE MARSEILLE
11 octobre

Michel Pezet, Président du Groupe socialiste, a rappelé qu'au lendemain de la déclaration critiquable de la Commission Européenne relative à l'ouverture de négociations sur l'entrée de la Turquie dans l'Union Européenne, il souhaite que le Conseil Municipal puisse :

1) Etre unanime pour considérer que la reconnaissance du Génocide arménien par le gouvernement turc soit une condition préalable à toute poursuite de négociations sur l'éventualité d'une entrée dans l'Union Européenne.

2) Que le Conseil Municipal sollicite le Maire de Marseille en sa qualité de Vice Président de l'UMP afin que le débat envisagé avant le 17 décembre au Parlement soit sanctionné par un vote et non par de simples déclarations.

***

INTERVENTION DU MAIRE SUR LA TURQUIE

Ainsi que je l'ai indiqué au début de cette séance, j'ai accepté que cette question de l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne soit évoquée à ce Conseil Municipal, et ceci bien qu'elle n'ait pas trait aux affaires de la commune.

J'ai déjà eu l'occasion d'exprimer clairement ma position sur ce sujet qui correspond, bien entendu, à celle des parlementaires de la majorité dans notre ville et notre département.

Je regrette que la Commission Européenne ait décidé d'engager un processus de négociation sur l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne sans avoir préalablement obtenu du Gouvernement turc la reconnaissance du Génocide arménien.

Je n'ignore pas que l'engagement de ces négociations correspond à un processus de long terme. Mais pour le Maire de Marseille et ses amis parlementaires, la condition préalable de la reconnaissance du Génocide arménien est pour nous une exigence morale qui ne peut pas être transgressée.

En second lieu, sur ce sujet, je souhaite bien évidemment que le Parlement français soit saisi de cette question préalablement aux négociations à engager avec la Turquie, c'est à dire avant le 17 décembre 2004.

Notre position est très claire, pour la Constitution Européenne, et nous ne voulons pas que ceux qui sont contre la Constitution Européenne utilisent la Turquie comme repoussoir pour faire échouer le référendum. Nous refusons l'amalgame.

S'il faut résumer pour être encore plus clair :

la Constitution Européenne oui,
la Turquie non.

J.-C. GAUDIN

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Հոկտեմբեր 11/12)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ԴԷՄ Է ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Վ. Օսկանեան ընդունած է Նորվեկիոյ Արտաքին գործոց նախարարը՝ Եան Փէթէրսոնը որ միաժամանակ Եւրոպական Խորհրդարանի նախարարներու յանձնաժողովի նախագահն է: Անոնք քննարկած են փոխադարձ հետաքրքրութիւն ներկայացնող հարցեր՝ յատկապէս տնտեսական եւ մշակութային մարզերը ընդգրկող: Վ. Օսկանեան մանրամասնօրէն ներկայացուցած է Արցախի հակամարտութեան ներկայ ընթացքը եւ Հայաստանի տեսակէտը հարցի լուծումին:

Հանդիպումի աւարտին, մամուլի ասուլիսին ընթացքին Հայաստանի Արտաքին նախարարը յայտարարած է նաեւ որ Թուրքիա արժանի չէ որ բանակցութիւններ սկսին Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան համար եւ թուած է շարք մը դրդապատճառներ ինչպէս Հայաստանի հետ սահմանին փակումը, Հայոց ցեղասպանութիւնը չճանչնալը, եւլն․:

***

Իր երկօրեայ այցելութեան ընթացքին հիւր նախարարը այցելած է Ս. Էջմիածին եւ հանդիպումներ ունեցած իշխանութիւններու կուսակցական ղեկավարներու հետ: Փէթէրսոն ընդունուած է նաեւ նախագահ Քոչարեանի եւ վարչապետ Ա. Մարգարեանի կողմէ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ՎՐԴՈՎՈՒՄԸ

Հայաստանի Քիւրտերը զայրացած են Թուրքիոյ վարչապետ Էրտողանի դէմ, որ Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ իր ելոյթին ընթացքին միայն սուտեր գլորած է, յատկապէս Քիւրտերու վերաբերեալ, հաստատելով որ Թուրքիան մարդու իրաւունքներու պահպանումի երկիր է մինչ Քիւրտերը իրաւունք չունին իրենց լեզուով կրթութիւն ստանալու, հեռատեսիլի ժամեր ունենալու, 10.000էն աւելի երիտասարդներ բանտերուն մէջ գրկանքներու ենթարկուած են իրենց ինքնութիւնը պահանջած ըլլալուն համար:

Հայաստանի Քիւրտերը համոզուած են որ եթէ այս անիրաւ կացութիւնը չշըտկուի, Թուրք - քրտական հակամարտութիւնը լուրջ վտանգ կրնայ դառնալ Թուրքիոյ գլխուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱԳ ՏԷՐԻՏԱ, Ֆրանսացի փիլիսոփան մեռաւ 74 տարեկանին: Ամէնէն աւելի թարգմանուած փիլիսոփան է, հեղինակ բազմաթիւ հատորներու: Իր փիլիսոփայութիւնը հիմնուած էր մանաւանդ տէ-քոնսթրիւքսիոնի վրայ, որ միայն փիլիսոփայական տեսութեան մը չի սահմանափակուիր, այլ դարձած է սովորական բառ մը, որ աժան-աժան կը գործածուի:

ԹՈՒՐՔ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ ԴԷՄ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՎՃԻՌԸ՝ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15ԻՆ

Երկուշաբթի, Հոկտ. 11, ժամը 16.15ին, Փարիզի արդարութեան 17րդ Սենեակին առջեւ տեղի ունեցաւ Հայ Դատի Յանձնախումբին բացած դատը Թուրքոյ հիւպատոսին եւ համացանցի կայքէջը տրամադրող Վանատուի դէմ: Ծանօթ է որ այդ կայքէջին վրայ հիւպատոսը կ'ուրանար Հայոց ցեղասպանութեան գոյութիւնը, այլ խօսքով ժխտումի քաղաքականութիւն մը կը վարէր: Տուժող կողմի փաստաբաններն էին մէթր Արապեան, Դաւիթեան եւ Ժուանօ:

Դատավարութեան ներկայ եղաւ Հանրապետութեան դատախազը, ինչ որ սովորական չէ: Սկիզբէն խնդրոյ առարկայ եղաւ հիւպատոսին անձեռնմխելիութեան հանգամանքը, որպէս դիւանագէտ: Հայ Դատի Յանձնախումբի փաստաբանները դիտել տուին որ անձեռնմխելիութիւնը կը վերաբերի գլխաւորաբար երկրին ներկայացուցչին որ դեսպանն է: Ինչ կը վերաբերի հիւպատոսին, ան իր պաշտօնին բերմամբ անձեռնմխելի է, բայց ցեղասպանութիւնը ուրանալը համացանցի միջոցաւ, մաս չի կազմեր իր պաշտօնին: Այժմ, Հայոց ցեղասպանութիւնը ուրանալու համար Թուրքերը կը գործածեն համացանցը, բայց հիւպատոսն ալ պարտի յարգել իր ապրած երկրին օրէնքները եւ ծանօթ է որ Ֆրանսա օրէնքով ճանչցած է Հայոց ցեղասպանութիւնը (2001, Յունուար): Յիշուած է նաեւ Լը Փէնի պարագան, որ դատապարտուեցաւ երբ պատմութեան մէկ «մանրամասնութիւն»ը որակեց Հրեաներու ցեղասպանութիւնը:

Նիստին վերջաւորութեան որոշուեցաւ վճիռը արձակել Նոյեմբեր 15ին:

***

ԵՒՐԱՍԻԱ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ԿՈՎԿԱՍ

Հոկտ. 9-16 Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրպէյճան կ'այցելեն Եւրասիա Հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի անդամները, ծանօթանալու համար Հիմնադրամի ծրագիրներուն եւ գաղափար կազմելու ապագայի զարգացումներու մասին: Անոնք հանդիպումներ կ'ունենան Հայաստանի կառավարութեան, ԱՄՆ-ու դեսպան Ճոն Էվանսի հետ եւ կ'այցելեն Ս. Էջմիածին:

***

ԱՐՄԵՆԱԼ ԿԸ ՍՏԱՆԱՅ 70 ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐ

Արմենալ (ալումինիոմ) համաձայնագիր մը կնքած է գերմանական «Ախէնպախ» ընկերութեան հետ, գործատան համալիրը արդիականացնելու համար: Հայաստան կը ստանայ 70 միլիոն տոլար ներդրում, աշխատանքները պիտի տեւեն 18 ամիս, որուն աւարտին գործատունը պիտի կարենայ արտադրել տարեկան 25.000 թոն փայլաթիթեղ:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՁՏԻԿԵԱՆ

(Վրացակա՞ն թէ հայկակա՞ն...)

8.- ԿԻՒՄԻՒՇԽԱՆԷ

Արդէն 113 հազար մեթր դէպի հարաւ հեռացած ենք Տրապիզոնէն, անդադար բարձրանալով: Նոր քաղաքը, ցամաք լեռներով շրջապատուած կիրճի մը մէջ կառուցուած է, բացի իր սպիտակ տուներէն ոչ պատմութիւն ոչ ալ յատուկ նկարագիր մը ունի: Ծովի մակերեսէն 1153 մեթր բարձրութեան մը վրայ կը գտնուի, Հարշիթ գետի զոյգ ափերուն վրայ տարածուած:

Կիւմիւշխանէ հելլէնական Արկիւրոփոլիսն է, Արծաթի քաղաքը, որ Յոյները 1922-23ին պարպեցին. կը գտնուի աւելի վեր, կանաչութեան մէջ, պտղատու ծառերով եւ երկնասլաց բարտիներով զարդարուած: Հոն է որ 200 հայ տուն կար, Ս. Աստուածածին մեծ եւ գեղեցիկ եկեղեցին, որ ոմն Յարութիւն աղայի նուիրատուութեամբ կառուցուած էր: Հոն էր նաեւ Մեսրոպեան երկսեռ վարժարանը եկեղեցիին շրջափակին մէջ: Անոր սանուց միութեան խնամքով բացուած գրադարանը, հոն էր մանաւանդ ծննդավայրը մեծ հայագէտի մը, Հ. Մանուէլ Ջախջախեանի (1770-1835), այն մխիթարեան միաբանին որուն պատրաստած հայերէն-իտալերէն ընդարձակ բառարանը գանձարան մըն է հայ լեզուին: Ափսո՜ս, պատմական Կիւմիւշխանէն ընդարձակ աւերակոյտ մըն է. արծաթի հանքերը փակուած, տուները քանդուած. աւերուած եկեղեցիներ ուր տակաւին կարելի է որմնանկարներ նշմարել: Մի քանի տուներ միայն կանգուն մնացած են, հաւանաբար որպէս օգտափոխութեան կայան ներքեւի քաղաքի բնակիչներէն ոմանց:

1843-53 տարիներուն Հ. Ներսէս Վրդ. Սարգիսեան, մխիթարեան այդ հայրենասէր, նուիրեալ եւ համեստ միաբանը, բացի տասնեակ ձեռագիրներ օրինակելէ զանազան վանքերու մէջ (անոնց բովանդակութիւնը փրկելով գալիք կոտորածներէն) թողած է նաեւ Տեղագրութիւն մը ի Փոքր եւ ի մեծ Հայս (Ս. Ղազար, 1864), գանձարան մը պատմական հողերու մասին, որ մինչեւ այսօր կը մնայ անգերազանցելի հատոր մը պատմաբաններու եւ բանասէրներու համար: Այցելած է նաեւ Կիւմիւշխանէ, քանի մօտերը կը գտնուէր Ամենափրկիչ վանքը, իր մատենադարանով, որուն հիմնաքարը զետեղուած է Ս. Սոփիա տաճարին բակին մէջ (Տրապիզոն) ինչպէս տեսանք: Ահա թէ ինչ կը գրէ.

«Գիւղաքաղաքս այս շինեալ է ի լեռնամէջս. տունք, փողոցք եւ ամենայն շինուածք սկսեալ ի բարձանց աստիճանաբար խոնարհին մինչեւ ի ձորամէջս լերանցն որք շուրջ պատեալ են... պատճառք շինութեան քաղաքիս գրուխն ասեն, որք ոչ միայն արտաքոյ նորին են եւ ի մերձակայ սահմանս, այլ եւ ի մէջն, խորշս քարանցաւացն եւ լերանց: Գործավարք հանքացն են Յոյնք, որ եւ բազմաթիւ քան զտաճիկս. եւ են հանք կապարի, որ առօգգա տան մի կամ երկու եւ զուն ուրեք հինգ դրամ արծաթոյ» (էջ 66):

Ք. Ա. 401 թուին երբ Քսենոփոնի տասը հազարնոց պարտուած բանակը տուն կը վերադառնայ, Բարձր Հայքի տարբեր կեդրոններէն վերջ, կանգ կ'առնէ նաեւ Կիւմիւշխանէ-Արկիւրոփոլիս:

9.- ՎԱՐԶԱՀԱՆ

Կիւմիւշխանէէն դէպի Բաբերդ բարտիներու մայրուղի կարելի է կոչել. իսկական բարտիները հոս են: Հայաստանի խորհրդանիշ այս ծառը կարծես կ'ուզէ փաստել որ իսկական Հայաստանն ալ հոս կը սկսի. Կիւմիւշխանէի եւ Անահտական լեռնաշղթաներու միջեւ գտնուող Բաբերդի լեռնադաշտը, միջին բարձրութիւնը 1900-1600 մեթր. ուր կատղած Ճորոխը ծնունդ կ'առնէ իր մէջ ընդունելով շրջակայ բարձր լեռներէն հոսող բոլոր գետերն ու առուակները: Ներկայ Հայաստանի մէջ շնորհքով բարտի մը չէ մնացած գրեթէ. այս կամ այն պատրուակով ամէն տարի հարիւրներով կը գլխատուին եւ անխիղճօրէն կը ծախուին չունկան որպէս վառելանիւթ, յաճախ բարձրաստիճան ղեկավարներու ձեռքով, իշխանութիւններու մեղսակցութեամբ կամ առնուազն բացարձակ անտարբերութեամբ:

Հոս բարտիները եղեմական բան մը ունին. չոր ու ցամաք լեռնագագաթներէն զարմանալիօրէն գունաւոր ապառաժներով, աչքերդ յանկարծ կը կեդրոնանան կանաչ տարածութեան մը վրայ, մշակուած արտեր ուր իշխողը բարտիներու խուրցերն են. խուրց-խուրց բարտիներ գիւղերուն մէջ եւ առուակներու երկայնքին, լեռներու կողքին չնաշխարհիկ ովասիսներ ստեղծած, որոնց գլխին յաճախ բերդ կամ աւերուած պարիսպներու շղթայ մը թառած կ'ըլլայ, երկրաւոր դրախտի նմանող տարածութիւններ ուր ամէն քայլիդ, հակառակ տարիներով քանդումի եւ բնաջնջումի դիտումնաւոր աշխատանքին, ծնած՝ մարդկային անասնական բնազդի ամէնէն ստորին զգացումներէ, կը հանդիպիս հողին հայկականութիւնը փաստող մասունքներու... Արձանագրութիւններ, աւերուած տաճարներ, բերդերու փլատակներ, տապալուած խաչքարեր զորս տգիտութիւնն ու կրօնամոլութիւնը փորձած են մրճահարումներով անճանաչելի դարձնել...:

Բոլոր սլաքները Բաբերդ ցոյց կու տան, բայց մենք 10-15 հազար մեթր առաջ կանգ պիտի առնենք. Յովիկ եւ ընկերուհին տակաւին չեն հասկցած թէ ինչ կայ այդ աննշան Վարզահան գիւղին մէջ որ քարտէսին վրայ նշուած չէ:

Ջուտ հայաբնակ այս գիւղը «ի նախնումն գիւղաքաղաք էր սա, -- կը գրէ Հ. Ներսէս Սարգիսեան (նոյն, էջ 70), -- եւ թիւ տանցն հասանէր ցհազար եւ ութհարիւր որպէս գրեալ է յարքունի դիւանին. այլ յանդադար պատերազմաց յերեսաց լազից աստպատակողաց քանդեալ, հազիւ արդ քսանիւք տամբք սահմանի, եւ հիմունք աւերակաց երեւին ցարդ»:

Նոյն հեղինակը կը հաստատէ թէ յաւօրերուն Վարզահան ունէր 24 եկեղեցի որոնցմէ մնացած են միայն երեք քանդըւած տաճարներ... իմ ալ շեղումիս նպատակը այդ աւերակները փնտռելն էր:

Քարակերտ փոքր գեղեցկաշէն եկեղեցիներու աւերակներ ԺԲ. դարերու, որմնանկարներու հետքերով, կեդրոնագմբէթ (գմբէթը փուլ եկած է) ութ խորաններէ բաղկացած որոնք իրենց իւրայատուկ առանձնայատկութիւններով կեդրոնագմբէթ կառոյցներու մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն:

Հետաքրքրական է Մինախորեանի հոն հանդիպումը 1884ին:

«Սոյն նախնական գիւղն կը բաղկանայ 50 տան չափ Հայերէ, պատկանող Բաբերդի առաջնորդութեան. ունին Ս. Աստուածածին անուամբ խիստ անճաչակ եւ մութ եկեղեցի մը, 25 տարուան չէնք, երկու պէտոր բարի քահանայք իւրեանց կրօնական պիտոյքին մատակարարող, եւ մի ծաղկոց, ուր կ'աշակերտին ձմեռ, 50, իսկ ամառը 10-15 ուսանող, որք յանձնըւած են "ճարտար" դաստիարակի մը, որոյ տաղանդին վրայ գաղափար մը տալու համար բաւական է ըսել թէ երկու տարիէ ի վեր սոտ ուսուցչութեան պաշտօն վարելով հանդերձ տակաւին յիշեալ եկեղեցւոյ անունը չգիտէր, եւ երբ իրեն հարցուցի, փութաց ամենայն պարզութեամբ պատասխանել թէ -- ժամ է եկեղեցւոյ սուրբ անունը...» (Մինախորեան, Նկարագրական, էջ 8-9):

Կ'այցելեմ աւերակ եկեղեցիները, Ս. Սարգիս, Ս. Աստուածածին, Ս. Գէորգ. ողջ մնացած մասերն են կամարներ, փլատակ կիսականգուն պատեր, քանդակներ. եւ սիւներուն վրայ մի քանի արձանագրութիւններ: Ս. Սարգիսը թուին ՉՂԵ (1336), Ս. Գէորգի ներքին դրան սեմին Ս. Խաչս բարեխօս...թուին ՉՂԹ (1340):

Մինախորեանն ալ կը հաստատէ Հ. Ն. Սարգիսեանի վարկածը ըսելով. «Գիւղիս չորս կողմը կը տեսնուին 8-10 եկեղեցեաց տեղեր, ամէնքն ալ ո՛ գիտէ քանի դարերէ ի վեր կենդանի, պահած են նոյնիսկ փոքրիկ մանկան բերնին մէջ իւրեանց որոշակի անունները» (էջ 10):

Գիւղի բնակչութիւնը Մեծ Եղեռնին բնաջնջուած է տեղւոյն վրայ...:

***

Մինչ հմայուած կը դառնայինք փլատակներու շուրջ եւ Աստուած միայն գիտէ թէ ինչ կրնար զգալ Հայ մը, հեռուներէն եկած, իր ժողովուրդին անցեալի փառքով սնած, գտնուելով Բարձր Հայքի այս առաջին ճարտարապետական կոթողային աւերակներուն առջեւ... Հորիզոնին վրայ երկինքը մթագնած էր եւ սարսափազդու որոտումի ձայներ կը մօտենային եւ մենք Տրապիզոն վերադառնալէ առաջ պէտք է տակաւին 10 վայրկեան անդին գտնուող Բաբերդ քաղաքը այցելէինք:

Փոթորիկը մնաց Սողանլը լեռներուն մէջ, հոն ուր ծնունդ կ'առնէ Ճորոխը եւ կատաղի ընթացքով, պղտոր ջուրերով կը հասնի մինչեւ Սեւ ծով Պաթումի արուարձաններուն մօտակայքը: Երկինքը կրկին ստացաւ իր հաճելի կապոյտ երանգը եւ մենք անխռով շարունակեցինք մեր ճամբան դէպի Բաբերդ:

10.- ԲԱԲԵՐԴ

Հայաստանի 16 նահանգները բաժնուած են 189 գաւառներու: Բարձր Հայքը կազմուած է ինը գաւառներէ. -- Դարանաղի, Աւխծ, Մնձուր, Եկեղեաց, Մանանաղի, Դերջան, Սպեր, Շաղգոմք, Կարին: Բաբերդ մաս կը կազմէ Սպեր գաւառին: Եղած է Հայկական Խաղտիքի նշանաւոր քաղաքներէն մին: Կառուցուած է Ճորոխի երկու ափերուն վրայ, շրջապատուած լեռներով, միակ դաշտային կողմը Էրզրումի տանող խճուղին է ուրկէ յանկարծ գտնուեցանք քաղաքին դիմաց, տարուած բերդին ընդարձակ եւ կանգուն պարիսպներէն որ լուսաւորուած՝ Օգոստոսեան արեւի լուսաւոր շողերէն կրկնապէս մեծցած կը թուէին, ոչ մէկ վէրքի եւ փլուզումի հետք կը կրէր, քանի խնամքով վերանորոգումի ենթարկուած էին վերջերս, ինչպէս որ կրցայ ստուգել քիչ յետոյ:

Գաւառական հանդարտ քաղաք մը կը թուէր Բաբերդ, բազմաթիւ նորաշէն կոկիկ տուներով, միշտ ներկայ ընտիր բարտիներով, երեւութապէս մաքուր փողոցներով. բերդին ստորոտը, կեդրոնական շուկան ըլլալու էր, յատուկ եռուզեռ մը կար որ դժուար եղաւ կորել անցնիլը: Մի քանի համակրելի «լակոտ»ները տեսնելով մեր զբօսաշրջիկի վիճակը, կամաւոր կերպով մէջտեղ ինկած մեր կառքին ճամբայ բացին եւ վերջաւորութեան «մանի-մանի» ըսելով ձեռք երկարեցին...:

Յոյս չունէինք որ որեւէ հայկական հետք մնացած ըլլայ քաղաքին մէջ: Միրախորեան հինգ եկեղեցի կը յիշատակէ «որոնցմէ մին Ս. Աստուածածին 1848ին գեղեցիկ ձեւով մը նորոգուած է Կիւրինցի Կարապետ Վրդ.ի առաջնորդութեան օրով տեղացի Տէր Յովհաննէս Աւագ Քահանայի աջակցութեամբ: Ունին երկու վարժարան, մին արական եւ միւսն իգական սեռին յատկացեալ. երկու ցեղին ուսանողաց թիւը 250էն պակաս չէ եւ կրթարանաց շէնքերն յարմար...» (Միրախորեան, Նկ. ուղեւորութիւն, էջ 12-13):

Քաղաքը իր ներկայ վիճակով 40-45.000 բնակչութիւն պէտք է ունենայ: Բերդի բարձունքէն դիտուած շատ տպաւորիչ է քաղաքին ընդհանուր համայնապատկերը, սպիտակ եւ կարմիր կղմինտրէ տանիքներով եւ հրթիռներուն նման դէպի երկինք ցցուած նոյնանման մինարէներով, որոնցմէ 15 հատ մը կրցայ հաշուել առանց դժուարութեան:

Կարելի չէ ըսել որ Հայ չկայ. վստահաբար մեր ենթադրածէն աւելի են անոնք Թուրքիոյ համայն տարածքին, յատկապէս հայկական պատմական նահանգներուն մէջ:

Թուրքիոյ կարգ մը շրջաններուն մէջ երբեմն կը զարմանաս որ Թուրք չկայ, բայց միլիոններով Թրքացածներ: Սումէլայէն վերադարձին մեր բոլոր հանդիպած լեռնային փոքր գիւղերուն մէջ, չէկ, կապուտաչուի տիպարներու կը հանդիպէինք ամէն անկիւնադարձի:

Օսմանեան Թուրքիան այնքան դիտումնաւոր կերպով ճնշած է եւ թոյլ տուած որ տեղական փաշաներն ու պէկերն ալ ազատօրէն ճնշեն իրենց կարգին քրիստոնեայ տարրը, հիմնականօրէն Հայերը, որ իսլամանալը միակ ելքն էր այդ թշուառականներուն:

Ոմն Վահան Վրդ. Պարտիզակցի (Խօսք Ջհայրենեաց, 1879, Կ. Պոլիս), այս շրջանները այցելած է. ահա՛ թէ ինչ կը գրէ.

«Պոնտոսի եւ Խաղտեաց ժողովրդեան կարծես ճակատագիրն է եղած կրօն ու ազգ փոխելը: Հայոց տիրապետութենէն յետոյ, Հռոմէացիք, Պարսիկք, բիւզանդեան Հռոմք եւ Թիւրքք հետզհետէ տիրեցին եւ միշտ տիրող ազգին լեզուն, մանաւանդ կրօնը մեծ դեր խաղացած են: Այս երկու երկիրներուն մէջ այսօր կան 25.000 հայախօս մահմետական, 130.000 յունախօս մահմետական, ազգաւ լազ եւ թիւրք: Այս երկիրներուն մէջ չկայ տեղ մը ուր աշտարակ կամ բերդ մը, կամ որեւէ հին շէնք մը չգտնուի հայկական, լատինական, յունական, ճենովպզական:

Միայն Համշէն ունի չորս հանգավանք (հանգուցեալ վանք), 36 հանգեկեղեցի (հանգուցեալ եկեղեցի) եւ 70 գերեզմանոց: Իսկ Սիւրմէնէ երեք հանգավանք, 36 հանգեկեղեցի եւ 61 գերեզման: Նոյնպէս Քէլքիթ 1 հանգավանք, 94 հանգեկեղեցի եւ 102 գերեզմաննոց ունի: Իսկ միւս գաւառները կանուխէն թողած են կրօննին, հետեւաբար քրիստոնէական շէնքեր շատ քիչ կան, բայց գիւղօրէից անուանք եւ գերդաստաններու մականունք դեռ հայկական են» (էջ 18-19):

Բաբերդի մասին մեր մատենագրութեան մէջ առաջին անգամ Խորենացին կը խօսի: Երուանդ Թագաւորի ատեն, Արգամուն վերջերը, Սմբատ բիւրատեան «...զերկուս զաւերս իւր՝ զՍմբատանոյշ եւ զՍմբատուհի նստուցանէ ի Բայբերդի, արս քաջ սթողով ի վերայ ամրոցին... Առաքէ Երուանդ եւ սատակէ ըզքաջսն ի Բաբերդի, գերեալ զդստերսն Սմբատայ պահէ մայրոցն Անի ոչ վաղթարապէս» (Խոր. Բ. Լէ. ԼԸ.): Հաւանաբար Բարձր Հայքի Բագրատունիները որ տիրած էին մինչեւ Խաղտիք, ամրացուցած են բերդաքաղաքը, որուն վրայ յաւելումներ կատարած են յետագային Յուստինիանոս կայսրը եւ Օսմանցիները: ԺԲ. դարուն Բաբերդ ունէր հայ ռէիս մը Աստուա՞ծատուր անունով, անուանի դարձած Մշոյ Առաքելոց վանքին հռչակաւոր ճառընտիրը գրել տուած ըլլալուն համար:

Բաբերդ եղած է եպիսկոպոսանիստ. առաջնորդին անունը կը յիշուի 1307ի Սիսի ժողովին որպէս Սահակ Բաբերդցի:

Աշխարհահռչակ վենետիկցի ճանապարհորդ Մարքօ Փօլօն ալ անցած է Բաբերդէն 1300ի սկիզբները: Ուրիշ վենետիկցի մը՝ Ջոզեֆիմէ Պարպարօ որ հոն գտնուած է 1474ին, 500 տուն կը հաշուէ եւ բերդին ամրութիւնը կը գովաբանէ:

Մենք բերդին մէջ գտանք զոյգ ջրամբարներ, աւերակոյտեր եւ յատկապէս փլատակ եկեղեցիի մը բեկորներ եւ բազմաթիւ արաբական արձանագրութիւններ:

1828ին, ռուսական զօրքը բաւական վնասած է բերդի կառոյցին բայց ներկայիս գրեթէ արտաքնապէս ամբողջութեամբ վերանորոգուած:

Լայնածաւալ պարիսպներէ մէկուն վրայ ես ալ զգացական տող մը արձանագրեցի կաւէ կտորով մը:

Անկարելի էր որ երիտասարդ Աճառեանը այնտեղէն անցած չըլլար, քանի Տրապիզոնէն Էրզրում առաջնորդող միակ ճանապարհն է: Ահա թէ ինչպէս կը նկարագրէ Բաբերդը մեր ապագայ մեծագոյն լեզուաբանը.

«Ինչպիսի՞ անձկութեամբ կը սպասէի տեսնել վերջապէս բուն Հայաստանի քաղաք մը. ի՜նչ գեղեցիկ, ի՜նչ հրապուրիչ տեսարան պիտի ունենար արդեօք այն: Արդէն հեռուէն կ'երեւան պարիսպի նման բաներ. քիչ մ'ալ առաջ կ'երթանք եւ ահա քաղաքը ամբողջութեամբ մեր առջին է: Ո՛հ, որքան յուսախաբութիւն: Հողակերտ հասարակ տուներ. կարծես թէ համաճարակ հրդեհ մը լափեր է ամէն ինչ, եւ ընդհանուր աւերակ մ'է մնացեր: Ա՜նշո՛ւք Հայաստան: Դարեր ամբողջ հարուած հարուածի ետեւէ հասցուցին քեզի. սուր, սով, հուր ու մահ, ասոնք եղան քու բաժինդ. քու շէն քաղաքներդ աւերակ դարձան. քու հպարտ գաւակներդ ստրուկ դարձան. քու միլիոնաւոր ժողովուրդդ ցանեցաւ ցրուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի: Եւ հիմա, այրի կնոջ նման, դու նստեր ես աւերակներուն մէջ, աչքերդ արցունքով. ո՞վ պիտի գայ քու քովդ, քեզի ձեռք կարկառելու, քու զաւակներդ քեզի դարձնելու, քու աւերակներդ նորէն շէնցնելու» (էջ 20-21):

«...Բաբերդ փոքր քաղաք մ'է Թուրք եւ Հայ բնակչութեամբ: Թուրքերը բազմաթիւ ըլլալով, Հայերը կ'ապրին խեղճ ու հանդարտ: Շուկան կը պտըտիմ. բաւական կեանք կայ. խանութները լի են զանազան ապրանքներով. յաճախորդները խումբերով կ'երթան ու կու գան: Պտըտելով պտըտելով քաղքէն դուրս կ'ելլեմ, հոս ձախ կողմը բաւական բարձր բլուրի մը վրայ հին բերդաքաղաքին աւերակներն են: Պարիսպները որոնք դեղին գոյնով են գրեթէ ամբողջութեամբ կանգուն են: Կը բարձրանամ բլուրէն վեր և ճիշդ քաղաքին մեծ դրան առջեւ կը հասնիմ: Դուռին ճակատը արաբերէն արձանագրութիւն մը միայն կայ. հայերէն գրեր չեմ գտներ: Պարիսպները բաւական հաստ են... ամբողջ քաղաքը աչքիս առջեւն է գրեթէ քառակուսի եւ խիստ փոքր... Նորէն վար իջայ բլրէն, մտայ Հայոց մը խանութը եւ խօսք բացի աւերակներու մասին... Երեկոյեան դէմ բարեկամ մը ինձ սրճարան մը առաջնորդեց. Ճորոխի վրայ շինուած էր. ասիկա Հայաստանի նշանաւոր գետերէն մէկն է: Բարձր պատշգամին առջեւ նստ-

ԹԵՄԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔՈՒԷՅԹԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԷՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ՝ ՔՈՒԷՅԹԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Քուէյթի հայ գաղութը ունի իր իւրայատուկ աւանդութիւնները: Ամրան շրջանին շատեր հանգիստ ընտանեօք կը մեկնին Հալէպ ու Լիբանան, Պարսկաստան կամ այլուր. իսկ Սեպտեմբեր ամսուան 15էն ետք, համայնքին անդամները կը վերադառնան Քուէյթ:

Ուստի, այս տարի եւս Հայոց դպրոցը վերսկսելով իր կրթադաստիարակչական առաքելութիւնը, վերանորոգ հաւատքով ու խանդավառութեամբ ընդունեցաւ իր հին ու նոր աշակերտները իր հիւրընկալ յարկին տակ, հնչեցնելով վերամուտի առաջին զանգը:

2004-2005 ուսումնական տարեշրջանի հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 25, առաւօտեան ժամը 7·30ին, վարժարանիս շրջափակէն ներս, ուր ներկայ էին Թեմիս Կաթողիկոսական Փոխանորդ Կորիւն Արք. Պապեանը, Համայնքիս Հոգեւոր Հովիւ Սմբատ Քհնյ. Քէհեաեանը, Ազգային Վարչութեան եւ Հոգաբարձութեան ներկայացուցիչը, տնօրէնութիւնն ու ուսուցչական կազմը:

Վարժարանիս տնօրէն Պ. Մինաս Հանուքէհեանը բարի գալուստ մաղթեց ներկաներուն եւ շնորհաւորեց բոլոր դպրոցական վերամուտի, կրթական կեանքի վերաշխուժացման առիթով, որ այս օրերուն կը զուգադիպէր Հայաստանի վերանկախացման 13րդ տարեդարձին: Ան իր խօսքին մէջ անդրադարձաւ անկախութեան անհրաժեշտութեան եւ անոր գիտակցութեան. իսկ սփիւռքեան իրականութեան մէջ՝ հայ դպրոցի եւ հայեցի դաստիարակութեան կարեւորութեան: Ապա հրաւիրեց Կաթողիկոսական Փոխանորդը փոխանցելու համար իր հայրական պատգամն ու օրհնութիւնը: Ան առաջին հերթին սրտի անհուն ուրախութեամբ ողջունեց ներկաները, որոնք հաւաքուած էին այսօր՝ հնչեցնելու դպրոցական առաջին զանգը: Բարի գալուստ մաղթեց դպրոցի հին եւ նոր աշակերտ-աշակերտուհիներուն եւ ըսաւ. «այս հաստատութիւնը առանց ձեզի, սիրելի աշակերտներ, լեզուակը պոկուած զանգի կը նմանի, իր ձագուկներէն դատարկուած թռչունի բոյնի կը նմանի. իսկ այսօր ես կը տեսնեմ՝ ձեր ներկայութեամբ այս փառաւոր շէնքերը, նիւթական կառոյցները դարձեալ վերածուած են Հայկ. Դպրոցի, որովհետեւ այս դասարաններուն մէջ կրկին պիտի լսուին Հայոց լեզուին, Հայաստան աշխարհի աբեւահամ բառերը, պիտի հնչեն Հայ Եկեղեցւոյ աղօթքի եւ հայ երգի հոգեզմայլ մեղեդիները: Ես կը հաւատամ, որ Քուէյթի մեր համայնքի կեդրոնական կառոյցներէն մէկն է Հայոց Ազգային վարժարանը, ուր կ'իրագործուի անցնող աւելի քան 40 տարիներու ընթացքին՝ սփիւռքեան ամենադժուարին պայմաններու մէջ, հայակերտումի նուիրական առաքելութիւնը»: Այնուհետեւ ողջունեց ներկայութիւնը տնօրէնութեան, դպրոցի տասնամեակներու անցեալ ունեցող հին ուսուցիչ-ուսուցչուհիներուն եւ անոնց, որոնք այս տարի ժամանած էին Հալէպէն եւ Գամիշլիէն ամբողջացնելու մեր ուսուցչական կազմը:

Շնորհակալութեան յատուկ խօսք ուղղեց երկրի էմիրին եւ իր լայնախոհ կառավարութեան եւ յատկապէս Կրթական Նախարարութեան, որոնք իրենց բարեացակամութեամբ միշտ հովանաւորած են Հայոց դպրոցի աշխատանքները:

Կոչ ուղղեց աշակերտութեան ըլլալու պարտաճանաչ, կարգապահ, աշխատասէր եւ մանաւանդ գիտնալ լաւագոյն կերպով օգտագործել մանկապատանեկան եւ երիտասարդական իրենց տարիներու ժամանակը: «Կեանքի ամէնէն մեծ հարստութիւնը ժամանակն է, ըսաւ ան, եւ մենք պէտք է գիտնանք լաւագոյն ձեւով լիցքաւորել եւ իմաստաւորել զայն»:

Անդրադառնալով Հայկական դպրոցին սրբազան առաքելութեան, նշեց անոր վիճակուած՝ մատաղ սերունդին կրթական — հայեցի դաստիարակութիւն փոխանցելու իւրայատուկ դերակատարութիւնը: Այս իսկ պատճառով յատուկ կերպով ընդգծեց կարեւորութիւնը ամենայն լրջութեամբ եւ կանոնաւորութեամբ հետեւելու հայերէն դասանիւթերուն, շեշտեց անհրաժեշտութիւնը սիրով սորվելու մեր մեծասքանչ հայերէն լեզուն, ըմբռնելու մեր բանաստեղծներու հայրենաշունչ քերթուածները, ճանչնալու մեր բազմադարեան հարուստ գրականութիւնը, Հայոց պատմութիւնն ու քրիստոնէական կրօնը: Ու եզրակացուց. «Պահպանելու համար մեր հայեցի դիմագիծը այս օտար ափերուն վրայ, այս օտար երկինքներուն տակ, յատկապէս պայքարելու համար արդի ընկերութեան այլասերիչ ազդեցութիւններուն դէմ, կառչած պիտի մնանք Հայոց եկեղեցիին եւ Հայոց դպրոցին, որոնք մեր ժողովրդի զիրար լրացնող երկու ամրակուռ կառոյցներն են հանդիսացած դարեր շարունակ եւ որոնց վրայ կանգուն է մնացած մեր ազգն ու քրիստոնէական հաւատքը»:

Իր խօսքի աւարտին, քաջառողջութիւն եւ յաջողութեան մաղթանքներ կատարելով բոլոր ներկաներուն, ըսաւ. «Մեր փափաքն է տեսնել, որ յառաջիկայ տարին ըլլայ նախօրօք ծրագրուած մշակութային ու գեղարուեստական աշխատանքներով նպատակադրուած, նաեւ կրթական փայլուն արդիւնքներու ձգտող ուսումնական տարեշրջան մը, այն ժամանակ միայն ձեր սիրելի ծնողներուն, կրթական մշակներուն եւ ազգային մարմիններուն նիւթական ու բարոյական զոհողութիւնները արդիւնաւորուած կ'ըլլան»:

Բացման հանդիսութենէն ետք, Կորիւն Արք. ընկերակցութեամբ Սմբատ Քհնյ.ի եւ Հոգաբարձութեան ատենապետին, մտերմիկ զրոյց ունեցաւ տեսչարանին մէջ տնօրէնութեան հետ, որու ընթացքին արծարծուեցան յառաջիկայ տարեշրջանի կրթա-դաստիարակչական եւ այլ հրատապ հարցեր:

ՄԱՐԱԼ ՀԱՄՓՈՅԵԱՆ

ԵՐԲ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԿԸ ԽԱՐԴԱԽԷ

Հազիւ փակուած Ողիմպիականները որոնցմէ մնացած պիւտճէի կարեւոր բացին արձագանգները տակաւին մարած չեն, հրապարակը գրաւեց լուրը թէ Աթէնք երեք տարի սուտ էր պետական պիւտճէի իր բացին մասին: Յայտնութիւնը արդիւնքը եղաւ Գարամանլիսի կառավարութեան պատուիրած հաշուեքննութեան որ կատարուեցաւ ազգային տնտեսութեան մարզին մէջ: Հաշուեքննիչները տեսան որ նախորդ կառավարութիւնը կանոնաւոր կերպով նուազ ցոյց տուած էր հանրային բացը, որպէսզի խուսափի Եւրոպական կեդրոնական դրամատան սաստէն: Այսօր յայտնի եղած է որ 2000 թուականէն ի վեր Յունաստանի տարեկան բացը կայունութեան ուխտին նախատեսած 3%-ով չէ սահմանափակուած եւ հասած է մինչեւ 4,1%ի:

Այս յայտնութիւնը ռումբի ազդեցութիւն գործելով հանդերձ, ներկայի կառավարութեան գործին կուգայ: Գարամանլիս իշխանութեան գլուխ գալով յայտարարած էր թէ պետական հաշիւները ամբողջովին թափանցիկ պիտի ըլլային: Այսօր կրնայ խոստումը յարգածի կեցուածք ունենալ:

Երկրորդ պարագան ամբողջ Եւրոպային կ'առնչուի. ի՞նչ պիտի ընեն Պրիւքսէլ ու Կեդր. դրամատունը նման գայթակղութեան դիմաց. Յունաստան պիտի արտաքսուի՞ Եւրոյի գօտիէն. դժուար, գրեթէ անկարելի է ատիկա: Արդէն կայունութեան ուխտով սահմանուած պատիժներն ալ նման պարագայ չեն նախատեսած:

Երրորդ հետեւանքը Յունաստանը Եւրոպային Փինոքիոն դարձնելէ զատ, երկիրը ամէնէն դէշ օրինակին կը վերածէ Միութեան տասը նոր անդամներուն համար. անոնք կը ձգտին Եւրոյի գօտիին մաս կազմելու եւ միշտ Յունաստանի օրինակով կը պնդէին թէ անկարելի բան չկայ... Անոնք այսօր ու վաղը պիտի չմտածե՞ն թէ ինչո՛ւ իրենցմէ այնքան ճիգ կը պահանջուի, մինչ տարեկան տեղեկագրի մը մէջ ստորակէտ մը տեղափոխելով կարելի է Պրիւքսէլի տնտեսագէտները խաղի բերել:

Յունական մամուլին մէջ հարցին անդրադարձողներ դիտել կու տան թէ արդէն Յունաստան Միութեան ամէնէն նուազ ուժական երկիրը նկատուած էր, այս գայթակղութեամբ բոլորովին անկարողի տեղ պիտի դրուի: Ատկէ զատ, պատահարը կրնայ խոհեմութեան մղել ընկերակից երկիրները, հանդէպ Պալքանեան երկիրներուն, նաեւ Թուրքիոյ: Աւելի՛ եւս կը տկարացնէ կայունութեան ուխտն ալ. արդարեւ, զայն բռնաբարելու Յունաստանի ընթացքը խորքին մէջ ի՞նչ տարբերութիւն ունի Ֆրանսայի, կամ Գերմանիոյ ոտնակոխումէն որ անպատիժ ալ մնացած է: Ի՞նչ պէտք է ընել այդ ուխտին վարկը վերահաստատելու համար, հարց կու տան անոնք, մտահոգութիւն ալ յայտնելով դրամական միջազգային շրջանակին մէջ Եւրոյի արժէքին համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

L'ARCHE(*)

Հրէական ամսաթերթը Սեպտեմբերի իր թիւին մէջ 15 էջեր գրաւող հետաքրքրական յօդուած մը հրատարակած է «Retour d'Arménie, retour de mémoire» զոր ստորագրած է Ֆրէտէրիք Անսէլ: Այցելած է Հայաստան եւ վերլուծումի ալ կ'ենթարկէ հրեայ եւ հայ ժողովուրդներու նմանութիւններն ու տարբերութիւնները, նաեւ յիշողութեան մարզին մէջ:

(*) 39 rue de Broca 75005 Paris.

տանք սուրճերնիս խմելու. տակէն յոխորտ գետն է որ կարկաչելով կը սահի. երկու կողմը ծառեր են տնկուած որ քաղցր զովութիւն մը կը սփռեն չորս դին: Ուշ ժամանակ վերադարձայ իջեւան» (էջ 21-22):

Տակաւին նոր, մի քանի օր առաջ կարդացի հայ պատգամաւորի մը մամուլին յանձնած պաշտօնական վիճակագրութիւնը այս տարիներուն Հայաստանէն դէպի արտասահման գաղթողներու թիւի մասին. 1·400·000 անուանցն... Հայաստանի «Ժէօն Թիւրք»երու անհերքելի յանցանքով...:

Հ. Յ. Պ.

(Շար. 5)

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ ՊԷԶՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Զ.
ԶՈՀԵՐԸ Կ'ԱՒԵԼՆԱՆ

- Գացէք ձերբակալեցէք Հիւսէյին էֆէնտին, ան որ պալատին կերպասներու մատակարարն է, կը հրամայէ աղա մը Ենիչէրի սպայի մը: Սպան Հիւսէյին էֆէնտին ձերբակալուած ատեն կը յիշէր որ Հասան էֆէնտի մըն ալ կար որ իրեն օր մը ապառիկ ապրանք չէր տուած եւ այն ալ միատեղ կը ձերբակալէր:

Ոչ ոք կը հարցնէր թէ ո՛վ էր բանտ նետուողը: Ոչ դատարան կայ ոչ վճիռ: Կարգով պիտի տարուէին անոնք գլխատուելու:

Ժողովին մէջ Ենիչէրի սպայ մը պոռաց.

- Յովհաննէս Տիւզեան անուն հայ սեղանաւորն ալ թող ձերբակալուի: Պալատին ոսկերիչը եւ սեղանաւորն էր, հետեւաբար դաւաճանող մըն է մեր ժողովուրդին:

Դուրսը ուրիշ Ենիչէրի մը կը պոռար իր ընկերներուն.

- Գինեվաճառ Թոսորաքին վերջերս մեզի ապառիկ գինի չէր տար, ան ալ պէտք է պատիժը կրէ:

Այսպէս հազարաւորներու հետ բանտ նետուեցան նաեւ Յովհաննէս Տիւզեան, գինեպան Թոսորաքի եւ պալատական փաշայի մը սեղանաւորը Մօիզ:

Բազմաթիւ տուներ արիւն կու լային այդ օրը: Ժողովուրդը կը վախնար փողոց ելլելու՝ թշնամութեան մը զոհ չերթալու համար: Արիւն լացող տուներէն մին է նաեւ Տիւզեաններու բնակարանը:

Յարութիւն Պէզճեան յեղափոխութեան պետ Գազանճըի բարեկամութիւնը շահած ըլլալով հանդերձ ինք ալ դուրս չէր ելլեր:

Այդ օրերուն՝ գինով Ենիչէրի մը կրնար իր սուրին որքան հատու ըլլալը փորձելու համար դէմը ելլողին գլուխը մարմնէն անջատել: Ահ ու սարսափ կը տիրէր:

Փողոցներուն մէջ նախարարապետ Մէհմէտ, պալատական փաշաներ եւ անոնց մարդիկը կը խոշտանգուէին, կը սպաննուէին եւ անոնց դիակները սալայատակներուն վրայ կը քաշկռտուէին: Ահարկու տեսարան մը կը պարզուէր Իսթանպուլի մէջ: Խառնակ սկսած յեղափոխութիւնը արիւն կը հոսեցնէր եւ կը դառնար պատմութեան ամէնէն վայրագ յեղափոխութիւններէն մին:

Պէզճեանի ապարանքը լեցուած էին իր ընտանիքի անդամները

- Այս փոթորիկը պիտի պայթէր, բայց ենթադրուածէն դէշ պայթեցաւ, կ'ըսէր Պէզճեան:

- Բարեբախտաբար Սուլթանը տեղի տուաւ, հակառակ պարագային ներքին պատերազմ կ'ըլլար եւ ժողովուրդը կը ջարդուէր, ըսաւ Նուրեան: Հիմա օրուան հարցը քաղաքական խաղերն են:

- Օրուան հարցը կամ ոչ, տակաւին շաբաթ մը պէտք չէ դուրս ելլել, պնդեց Պէզճեան: Մարդուս գլխուն ամէն փորձանք կրնայ գալ:

Բայց Պէզճեան ինք ալ չկրցաւ գործադրել իր որոշումը որքան ալ որ խոհեմ ըլլար:

Յեղափոխութեան երկրորդ օրը կառք մը կեցաւ Գագազի ապարանքին առջեւ: Սարսափած դուրս նայեցան տնեցիները.

- Տիւզեաններու կառքն է, այս վտանգաւոր օրով ի՞նչ ընել եկած է արդեօք:

- Եղբայր, ինչ որ ալ ըլլայ, խնդրեմ դուն դուրս մի ելլեր: Անոնք երբ իրենց շահաբեր գործերը խնդրոյ առարկայ է, ամէն վտանգ կը մոռնան, ըսաւ Մարիամ:

- Ոչ քոյր իմ, կը սխալիս: Տիւզեանները այսպիսի ժամանակ մը Գուրուչէշմէէն հոս չեն գար գործի համար, այս ուրիշ բան ըլլալու է:

Պատուհանէն դուրս նայեցաւ Պէզճեան եւ աւելի մեծ եղաւ իր զարմանքը: Կառքէն վար իջնողը օրիորդ Սրբուհի Տիւզեանն էր:

Մտահոգ վար վազեց դուռը բանալու: Ինքնիրեն կ'ըսէր. «Այս հպարտ օրիորդը, որ քոյրերուս հարսնիքին իսկ չգիջանեցաւ տունս գալ, ինչո՞ւ հոս կու գայ այսօր, երբ փողոցներէն արիւն կը հոսի»: Աղէտ մը կայ անոնց գլխուն խորհեցաւ Յարութիւն:

- Ի՞նչ է օրիորդ Սրբուհի, հարցուց անհամբեր:

Օրիորդ Տիւզեան ներս մտաւ, ուզեց խօսիլ, բերանը բանալու ճիգ մը ըրաւ, բայց շրթներ սկսան դողդողալ եւ սկսաւ հեծկլտալ:

- Ի՞նչ եղաւ օրիորդ Սրբուհի, պատմեցէք, մի մոռնաք որ ես ձեզ համար ամէն զոհողութիւն ընելու պատրաստ եմ

Օրիորդ Տիւզեան, մոռցած իր մեծամտութիւնը, թեւերը դրաւ Պէզճեանի ուսերուն եւ գլուխը անոր կուրծքին՝ հեծկլտալով շարունակեց.

. Հայրս... տա...րին...:

- Ո՞ւր տարին, ո՞վ տարաւ:

Վեր ելան, օրիորդ Տիւզեան նստաւ, շունչ մը առաւ, աչքերը սրբեց եւ շարունակեց.

- Հայրս յեղափոխականները տարին եւ կ'ըսեն թէ բոլոր իրենց տարածները կը գլխատեն: Վախցայ եղբայրներս ղրկելու ձեզի եւ ես անձամբ եկայ: Պարոն Յարութիւն, դուք Գազանճըն կը ճանչնաք եղեր, գիտէք թէ հայրս ձեզ իր զաւակներուն պէս կը սիրէ...:

Ալ այս անգամ չկրցաւ շարունակել: Արցունքները խեղդեցին ձայնը:

- Օրիորդ Սրբուհի, դուք սուրճ մը առէք եւ քիչ մը հանգստացէք հոս: Ես պիտի խորհիմ թէ ի՛նչ կրնանք ընել ազատելու համար ամիրան:

Պէզճեան գնաց Յովհաննէս Նուրեանի մօտ, որ իր սենեակը քաշուած՝ վաճառատան հաշիւներով զբաղած էր: Պատմեց անոր եղելութիւնը:

(Շար. 11)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէրի «Ակնունի» մասնաճիւղը Հայկանոյշ Սարգիսեանի մահուան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Թորոսեանէ 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մոնժիանէ, Տէր եւ Տիկին Հիմինեանէ 50ական Եւրօ եւ իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ ողբացեալին ընտանիքին։

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 14, ժամը 20.30ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՈՍԿԱՆԵԱՆ
եւ
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆԻ ՎԱԽՃԱՆԻ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ»

«...Դուք պահեցէ՛ք
ձեր արժանապատուութիւնը,
յիշէ՛ք ձեր նախնիներին և ձեր հողն
ու ազգը պաշտպանեցէք:
...Կորստեան է մատնուած
այն ժողովուրդը,
որ իր երկիրն ու իր կեանքը
չի պաշտպանում
սեփական ձեռքով
եւ յանձնում է ազատակարարոյ
օտարների տնօրինութեան»:

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին: Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Ընկերուհի Նուննուփարի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Լիւսի Սիլոյեանէ 30 Եւրօ, իրենց ազգականներուն հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Ալիս Գույումեանէ 40 Եւրօ: Ժոզէֆ Մէէճինեանի մահուան առթիւ Զօպանեան ընտանիքէն 100 Եւրօ: Տէր եւ Տիկին Ժագ Շահինեանէ, Շահինեան ընտանիքէն 50ական Եւրօ: Իրենց ննջեցեալներուն հոգեհանգստեան առթիւ, Տիրատուրեան եւ Պօնինի ընտանիքներէն 25 Եւրօ: Բէյլթեքեան եւ Լեվանթաքի ընտանիքներէն 30 Եւրօ: Իրենց ամուսնոյն եւ հօրը յիշատակին, Տիկին Անայիս Աւետեանէ եւ զաւակներէն 30 Եւրօ: Աստուածածնի տօնին առթիւ Տիկին Մարի Գիլիճեանէ 20 Եւրօ: Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պօյաճեանէ 50 Եւրօ:

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) միւսներուն:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.–

● 06.64.91.51.74
կամ
● 01.45.78.18.96 (*երեկոյեան ժամեր*):

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.– 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.– 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար
Կազմակերպուած՝

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆէլիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին առիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00
թիւերուն:

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP

Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado / Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE
«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**,
Membre de l'Institut

au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan — V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 14 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE ET PRESENTATION DU LIVRE
«ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:

Արծարծուելիք նիւթերն են.–

- *Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ*
- *Ներկայ կացութիւնը*
- *Անմիջական կարիքներ*
- *Գործադրելի միջոցներ*
- *Նպատակ եւ նպատակադրումներ*

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.–

17 rue Bleue 75009 Paris

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»

(Տաղկահաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14
JEUDI
14 OCTOBRE
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.046 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.046

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԹԵՐԹՕՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Հինգշաբթիէն առաջ իսկ (Հոկտ. 14) առաջին բանավէճ մը ծագեցաւ Ազգային Ժողովին մէջ Հոկտեմբեր 12ին, Երեքշաբթի օր, երբ Իւ. Տէ. Էֆ.ի երեսփոխան՝ Հերվէ Մորէն հարց տուաւ Թուրքիոյ մասին պահանջելով որ վիճարկումին հետեւի քուէարկութիւն մը ըստ Սահմանադրութեան 88/4 յօդուածին: Ռաֆարէն առարկեց որ սխալ հասկցուած է այդ յօդուածը, քուէարկութեան հարց չկայ: Մորէն կը պնդէր.- «Ա՞յդ աստիճանի կառչած էք Ե. Հանրապետութեան, որ կը ստիպուիք մերժել զայն իրականութեան յարմարցնելու: Ձո՞հ էք այդ հին մտայնութեան որ կարծել կու տայ թէ Ֆրանսայի եւրոպական քաղաքականութիւնը միայն Պետութեան ղեկավարին կը պատկանի, կառավարութեան եւ Խորհրդարանը միայն պարզ վկայ է»: Ռաֆարէն կը պնդէ իր տեսակէտին վրայ եւ կոչ կ'ընէ հանդարտութեան, խաղաղութեան եւ սահմանադրական դաս կու տայ: Պայրուի համար սակայն կառավարութեան պատճառաբանութիւնները չատ տկար են: Ալէն Մադըլէն ալ միացած է Իւ. Տէ. Էֆ.ին եւ կ'ամբաստանէ Շիրաքը որ կ'ուզէ պահանջել Խորհրդարանէն որ վաւերացնէ անդամակցութեան գործընթացը:

Կասկած չկայ որ Շիրաք և կառավարութիւնը չատ նեղ կացութեան մատնուեցան Թուրքիոյ պատմութիւնով եւ զանազան խաղերու դիմեցին կացութիւնը փրկելու համար:

Նախ, Հոկտեմբեր 7ին, Ռաֆարէն յայտարարեց որ վիճարկումը նեղացուցիչ պարագայ մըն է, կրնայ տեղի ունենալ Ցունուարին. նոյն օրը աւելի ուշ, ըսաւ թէ վիճարկումը տեղի կ'ունենայ Դեկտ. 17էն առաջ, Հոկտեմբեր 9ին, կ'ըսէր թէ համամիտ է որ տեղի ունենայ որեւէ ատեն, 11ին կ'ըսէր թէ տեղի կ'ունենայ Հոկտ. 14ին: Այս ամբողջը ցոյց կու տայ որ խուճապ մը կար եւ բացատրութիւնը կու տայ Գաճար Անճէնէ (Հոկտ. 13): Փեքինէն Շիրաք համաձայնած է յայտնելու համար թէ վիճարկում թող ըլլայ, չուզեր այնքան նեղուիլ այդ պատմութիւնով: Շիրաքի պատճառաբանութիւնն է.- «Այո՛ ըսելով Անգարայի հետ բանակցութեան, կ'ուզեմ նպաստել այդ երկրին ժողովրդավարացման: Ո՛չ ըսել կը նշանակէ Թուրքիան իսլամապաշտներուն գիրկը նետել...»:

Հետաքրքրական է գիտնալ թէ, այսօր Թուրքիա որո՞ւ գիրկն է...:

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 12ին, ընկերվարականները միաձայնութեամբ բանաձեւ մը քուէարկած են, ուր համաձայնութիւն կը յայտնուի որ բանակցութիւնները սկսին Թուրքիոյ հետ անդամակցութեան կամ ընկերակցութեան համար: Այս միաձայնութիւն սրակումն է որ զարմանք կը պատճառէ երբ ծանօթ են հարցին շուրջ ներքին տարակարծութիւնները: Այս որակումին վերաբերող հարցումին, Լօրան Ֆապիւս որ հիւրն էր Ֆրանս-Էնֆոյի (Հոկտ. 13ին) պատասխանելով, ընկան դատ, կրկնելով հանդերձ թէ դէմ կը մնայ Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ իր պատճառաբանութիւններու չարքին չէշտեց Հայոց ցեղասպանութիւնը չճանչնալը:

***

ՄԵՏԻՍ

Ջայնափիւռ եւ հեռատեսիլ մրցակցութեան ելած են, քանի Ֆրանսայի գլխաւոր օրակարգն է՝ Թուրքիան: Հոկտեմբեր 11ի իրիկունը, հեռատեսիլի Բ. կայանի Առլէթ Շապոյի յայտագրին նիւթն ալ Թուրքան էր եւ Միչէլ Ռոքար, ջերմ ջատագով Թուրքոյ անդամակցութեան, որպէս կարեւոր պատճառաբանութիւն յայտնեց.- «11 անգամ մեծ-հայր եմ», արդարացնելու համար իր դիրքը. ուրեմն կ'ըսէ.- «միակ առիթն է որ մեզի տրուած է բարեկամութեան եւ վստահութեան աշխարհ մը ընելու մահմետական աշխարհին հանդէպ»: Ներկայ էր նաեւ Մաքս Կալօ որ դէմ է անդամակցութեան, նաեւ մեծ-հայր, բայց այդ հանգամանքին մէջ պատճառ մը չգտաւ:

Ներկայ էին նաեւ երկու Թուրքեր որոնք, ինչպէս կը գրէ Մոնտի աշխատակիցը, չեն խօսած իրենց ընտանեկան պարագաներուն մասին, բայց ոգեկոչած են եղած խօսումը, քառասուն տարի առաջ, Ցոյց տրուած է նաեւ տը Կոլի Անգարա այցելութիւնը 1968 Հոկտեմբերին, երբ քանի մը խօսք ալ ըրած է Թրքերէն: Երեւան եկած է որ աւանդական ողջոյնի խօսք մըն է զոր կ'ընէ:

Երեքշաբթի իրիկուն ալ, Հոկտ. 12ին, հեռատեսիլի Գ. կայանը եւ Ֆրանս-Էնֆօ նոյն նիւթին նուիրած էին Քրիսթին Օքրէնթի յայտագիրը: Ֆր. Պայրու, Գոհն-Պէնտիթ, Արտաքին նախարար Պիլ եւ ուրիշներ կը մասնակցէին: Հոս ալ խօսք եղաւ Հայոց ցեղասպանութեան մասին, յիշուեցաւ թիւ 306 յօդուածը, որու գոյութիւնը ուրացաւ Պիլ (կը վերաբերի Թուրքիոյ զօրքին Կիպրոսէն քաշուելուն եւ Հայոց ցեղասպանութեան ակնարկութեան), թէեւ Գոհն-Պէնտիթ որ կողմնակից է Թուրքիոյ անդամակցութեան, յայտնեց թէ սրբագրուելիք չատ բաներ կան տակաւին, պէտք է ճանչնալ նաեւ Հայոց ցեղասպանութիւնը:

Թուրքիոյ պաշտպան ամէնէն կատաղի փաստաբանն է Ալեքսանդր Ատլէր, որ նոր յօդուած մը եւս ունի Ֆիկառոյի մէջ (Հոկտեմբեր 13): Թուրքիան կը նկատէ «այն անյուսալի բախտը զոր ունինք խալամի փոթորիկին մէջ»: Վեց սիւնակներու մէջ կը ջանայ ջրել այն բոլոր առարկութիւնները որ կան Թուրքիոյ անդամակցութեան ընդդիմադիրներուն մօտ: Տեղ մըն ալ կը գրէ.- «Հուսկ, Հայաստան կը չարունա՜կէ իր ջլամարտը Ատրպէջանի դէմ...»:

Եւ դեռ կը շարունակէ ղովեստները, Թուրքիան ներկայացնելով որպէս կատարեալ ժողովրդավար, ազատ երկիր մը, հոյակապ համալսարաններով, մասնագիտականներով որոնք ուրիշէն նախանձելու պէտք չունին, եւլն. եւլն.:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՒՍԱ ԱՐԱՖԱԹ, Արաֆաթի զարմիկը, մահափորձէ մը ազատած է Գազայի մէջ, Թակարդ կառք մը պայթած ըլլալով: Ստանձնող չէ եղած բայց կրնայ նաեւ պաղեստինեան մրցակից խումբերու գործն ըլլալ, քանի ենթական ծանօթ է որպէս կաշառակեր եւ իր պաշտօնին անձեռնհաս (Հանրային Ապահովութեան պետն է):

ՔԱՏԱՖԻ, երէկուան փառնդաւոր ահաբեկիչը, քանի մը օր է Արեւմուտքի բարեկամը դարձաւ եւ այլեւս վերցաւ նաեւ զէնք ծախելու արգելքը: Շիրաք ալ Լիբիա պիտի երթայ մինչեւ տարեգլուխ:

ԻՐԱՔԻ մէջ գլխատուած են Թուրք գործադիր մը եւ քիւրտ թարգման մը, որոնք կ'աշխատէին ամերիկեան ուժերուն հետ: Լուրը հաղորդած է Հոկտեմբեր 11ին իսլամական կայքէջ մը՝ Անսար ալ-Սիւննա, կապուած Ալ-Քաիտայի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿ» ՓՈՂՈՑ ՄԷՕՏՈՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 9ին, հանդիսաւոր արարողութեամբ բացումը կատարուեցաւ «Զօրավար Անդրանիկ» փողոցի, փարիզեան արուարձան Մէօտոնի կեդրոնական բաժնին մէջ, նախագահութեամբ քաղաքապետ Հերվէ Մարսէյի եւ Հայաստանի դեսպան է. Նալպանտեանի: Վերջինս իր խօսքին մէջ չեշտեց որ «Զօրավար Անդրանիկ» փողոցը փաստ մը աւելի կը բերէ, աւելնալով Ֆրանսայի տարածքին հայանուն տասնեակ փողոցներուն եւ հրապարակներուն, հայ եւ ֆրանսացի ժողովուրդներուն խոր բարեկամութեան:

***

ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՅԱՐՁԱԿԱԾ ԵՆ ՆՈՒՐՀԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՎՐԱՅ

Հոկտեմբեր 10ին, Երուսաղէմի պատրիարքական տեղակալ Նուրհան Եպիսկ. Մանուկեանի վրայ յարձակում գործած են Հրեաներ, երբ Եպիսկոպոսը Պատրիարքարանէն կ'երթար դէպի Հեպրոն: Վիզէն պոկած են խաչը, ապտակած են եւ վեղարը գետին նետած: Մեր առած տեղեկութիւններուն համաձայն յարձակողը ձերբակալուած է:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 12/13)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐԱՔԻՆ

Պատասխանելով Իրաքի օգնութիւն ղրկելու հակառակորդներուն, Վարդան Օսկանեան խօսելով Հայաստանի հեռատեսիլի ազգային կայանէն, բացայայտած է որ Հայաստանի կառավարութիւնը առաջին մէկ օրէն հակառակ գտնուած է զինուած ուժերու գործունէութեան մասնակցելու. սակայն բոլորովին տարբեր հարց է մարդասիրական օգնութիւն հասցնելը Իրաքին, նկատի առած տեղւոյն բնակիչներուն եւ հայ գաղութի կարիքները: Ան աւելցուցած է թէ Հայաստանի կառավարութեան ջանքերը միջազգային ահաբեկչութեան դէմ պայքարին, մեծապէս գնահատուած են ԱՄՆ-էն եւ միջազգային հանրութենէն: Պէտք չէ մոռնալ որ Հայաստանն ալ իր կարգին կարելի է թիրախ նկատել ահաբեկչութեան, քանի որ Արցախի ազատագրական շարժումի տարիներուն բազմաթիւ թալիպաններ եւ չէչէններ կը գտնուէին ազերի բանակի մէջ:

***

Ի. ԼԵՒԻՏԻՆ ԿԸ ԺԱՄԱՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ռուսաստանի Հաղորդակցութեան նախարար եւ Հայ - ռուսական միջկառավարական տնտեսական համագործակցութեան յանձնաժողովի համանախագահ Ի. Լեւիտին եւ իր գլխաւորած պատուիրակութիւնը Հոկտ. 12ին Հայաստան հասած են: Ան հանդիպումներ կ'ունենայ նախագահ Քոչարեանի, վարչապետ Մարգարեանի, Սերժ Սարգսեանի եւ Անդրանիկ Մանուկեանի հետ: Կը ստորագրուին զանազան փաստաթուղթեր: Լեւիտին կ'այցելէ Ծիծեռնակաբերդ, «Մարս» գործատունը եւ խօսք կ'առնէ հայկական Ա. միջազգային տնտեսական ժողովին:

ՌՈՒԲԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄՕՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Հոկտ. 8ին, հրամանագրով մը Սերգէյ Մանասարեանը հեռացուցած է Եգիպտոսի մօտ Հայաստանի լիազօր դեսպանի իր պաշտօնէն եւ նոյն օրը այլ հրամանագրով մը զինք փոխարինած է Ռուբէն Կարապետեան:

***

ԱՊՕՐԻՆԻ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանէն դէպի շրջանները առաջնորդող մայրուղիներուն վրայ 93 ապօրինի շինութիւններ յայտնաբերուած են: Անոնցմէ 44ը Երեւան - Էջմիածին հատուածին վրայ, երեքը Աշտարակի, ութը Ջրվէժի ուղղութեամբ, մնացեալները մայրաքաղաքի շրջաբակին մէջ: Նման ապօրինի շինութիւններ կանխած չըլլալնուն համար Հանրապետութեան 12 համայնքներու ղեկավարները 900.000 դրամ տուգանքի ենթարկուած են:

***

ՅՈՒՇԱՔԱՐ ԳԱՆՁԱՍԱՐԻ ՎԱՆՔԻՆ ԲԱԿԻՆ ՄԷՋ

Վանքի շրջաբակին մէջ յուշաքար մը զետեղուած է ի յիշատակ Սամուէլ Շահմուրատեանի, որ եղած է գրող, հրապարակախօս եւ Ազգ. Ժողովի երեսփոխան, ինչպէս նաեւ «մահապարտների գումարտակի» զոհուած միւս քաջորդիներու պայծառ յիշատակին: Վանքի վանահայր Յովհաննէս Քահանան օրհնութեան եւ հանգստեան աղօթքներէն վերջ հաղորդած է որ, թեմական որոշումով, նախատեսուած է ապագային յուշահամալիր մը ստեղծել վանքի շրջաբակին մէջ:

***

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԲԵՄԱԴԻՐԸ

Ռիգայի «Արսէնալ» 17րդ շարժապատկերի Փորումին Սուրէն Բաբայեանի վերջին աշխատանքը՝ «Վաւերագրողը» ստացած է «Լաւագոյն բեմադիր»ի մրցանակ:

***

ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻՆ ՄԷՋ 350.000 ԹՈՆ ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐ

Հոկտեմբեր 11ի տուեալներով Գեղարքունիքի գիւղատնտեսութեան վարչութեան համաձայն 350.000 թոն գետնախնձորի բերք կ'ակնկալուի որ դժուար պիտի ըլլայ միայն ներքին շուկայի մէջ սպառել. Ներկայիս աշխատանքներ կը տարուին բերքը արտածելու:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ «ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ» ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԻ ԾՐԱԳԻՐ

Հոգեբոյժներու համաշխարհային ընկերութիւնը, որոշած է Հայաստանը ընդգրկել «Մանկական առողջութիւն» ծրագրին մէջ, ուրիշ ութ երկիրներու հետ: Այս ծրագիրը ուսումի ճամբով կը նպաստէ աւելի կանուխ յայտնաբերելու մանուկներու աշխարհին հոգեբանական խնդիրները եւ կանխարգիլելու զանոնք:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական...)

11.- ՍԱՀԱՆՔ –ԲԱՑԱՐՁԱԿ ՄԹՈՒԹԻՒՆ– ՊՈՆՏԱԿԱՆ ԼԵՌՆԵՐՈՒ ԳՈՐՇ ԱՐՁԸ

Էրզրումը 100 քմ. դէպի հարաւ արեւելք մնաց: Ծրագիրս Տրապիզոն վերադառնալ էր եւ Տայքի եւ Կարսի ճանապարհով Էրզրում բարձրանալ, հասնելով մինչեւ Աճարիոյ եւ Ջաւախքի սահմանը Թուրքիոյ ափէն:

Տրապիզոնէն մինչեւ Բաբերդ, անցնելով Սումէլայէն, Կիւմիւշխանայէն, Վարզահանէն, գինովցած հայրենի պատմական բնութեան չնաշխարհիկ, կուսական գեղեցկութենէն, երեքով մէկ որոշում տուինք, արկածախնդրութիւն մը կատարել, Ներքին անծանօթ ճամբէն հասնիլ ուղիղ՝ Օֆ աւանի սեւ ծովեան ափունքը, ուր հարկ էր Սողանլը լեռնաշղթան կտրել, հասնիլ մինչեւ իր 2870 մեթր բարձրութեան վրայ գտնուող լեռնանցքը, այն երազային յոյսերով օրօրուելով որ թերեւս հանդիպինք լեռներու մէջ կորսուած դաւանափոխ հայ գեղջուկներու: Պատմական Սպեր գաւառի մէջ էինք, Բարձր Հայքի նահանգի: Սեփականութիւնն էր Բագրատունիներու, ինչպէս կ'ակնարկէ Խորենացին (Բ. 34, 35).

«Լուր առնելով դայեկի Արտաշիսի Բ Սմբատայ որդւոյ Բիւրատայ Բագրատունւոյ Սպեր գաւառի ի չէնն Սմբատաւանի» (որ է Բաբերդ), դարձեալ Խորենացին է ըսողը, թէ «Եւ Տրդատ Բագրատունի ի փախչելն իւր ի Բակրոյ նահապետէն Սիւնեաց, ի Սպեր գնաց, իւր յիւր սեպհական գաւառ» (Խոր. 60):

Մենք ժամանակ չունէինք մինչեւ Սպեր հասնելու. ըսուեցաւ որ ճամբան շատ գէշ վիճակի մէջ է. անձրեւներէ վերջ սահանքներ տեղի կ'ունենան: Առաւօտեան մթագնած երկինքը այդ ուղղութեամբ էր, միտքերնէս բնաւ չէինք կրնար անցնել որ մեր ընտրած Ներքին համառօտ վերադարձի ճամբան ալ կրնայ անձրեւ տեսած ըլլալ նոյն օրը...:

Ալիշան (Տեղագիր Հայոց Մեծաց - Վենետիկ, 1855, էջ 38) Սպեր գաւառը 50 գիւղ ունի, կը գրէ, որոնցմէ նշանաւորներն են Իսպիր կեդրոնը աւերակ բերդով եւ եկեղեցիով, որ եղած է Բագրատունիներու բնակութիւն, յիշուած Ա. դարէն: Սակուս, Պարխար, Օրթագէօյ որ Գոհանամ լերան ստորոտը կը գտնուի եւ ունի նշանաւոր Ս. Յովհաննէս Կարապետ վանքը, ոչ շատ հեռու վերջինէս, Վանք-Մատէնի, Խամբոր եւայլն:

Գաւառը կտրելով հարաւէն դէպի հիւսիս, մինչեւ ծովափ, կը յուսայինք յիշուած գիւղերուն առնուազն մէկ երրորդին հանդիպիլ:

Ճամբան մինչեւ 50 քմ. կպրապատ, եզերուած հաստակաւոր բարտիներով, շատ հաճելի անցաւ: Առաջին դժուարութիւնները սկսան, երբ բարձունքները մեզ անակնկալի բերին իրենց խճուղիի վերածուած եւ քայքայուած վիճակով եւ փարանեցանք պահ մը յետադարձ կատարել՝ Բաբերդ - Տրապիզոն մայրուղիին մէջ մտնելու:

Մեր ճամբուն վրայ գտնուող թրքական անունով գիւղերը՝ Տէյիրմէնճիկ, Աքպուլութ, Սըրաթաշլար, Քէօքնար, Ահաղէօյ, Շահինքայա, Զայքայա, Տէրնէքփադար, Կիւրֆրնտրք, Ուղուրլու արդեօք հին Հայերով բնակուած չէի՞ն. մէյ մ'ալ ե՞րբ առիթ պիտի ըլլար այս կողմերը հասնելու... եւ որոշում տրուեցաւ չարունակել մեր սկսած արկածախնդրութիւնը:

«Բաբերդի եւ Սպերի հայ - մահմետականաց իրերն ալ բաւական տարբեր էին անով որ այս տեղերը կանուխէն ոտնակոխ եղան սելճուքեանց... որ հասած էին մինչեւ ի լեառնն որ կոչի Պարխար... եւ որ ի Տայսն մտին առեալ գերկիրն և հասեալք մինչեւ ի գետն մեծ որ կոչի Ճորոխ եւ զկնի գետոյն դարձեալ իջին յաշխարհն Խաղտեաց, եւ առեալ զաւ եւ զգերի գաւառին դարձան եւ եկեալ մինչեւ բերդաքաղաքն որ կոչի Բաբերդ (Արիստ. Լաստիվերտցի, գլ. ԺԶ.): Դէպքը պատահած է 1054ին: ...Սպեր եւ Բաբերդ ԺԵ. դարուն Պարսից եւ Օսմանցւոց յաճախակի պատերազմաց ասպարէզ եղած են եւ հրոյ, սրոյ ու գերութեան մատնուած: Օսմանցիք զԲաբերդ առին 1473ին:

«Սպեր ու Բաբերդ երկար ժամանակ ունէին մահմետական բնութիւն կրելու, եւ կրած են ամէն տեսակ ինչպէս ամէն ուրիշ կողման Հայերը» (*):

Ջաւախքի Ճանճղա գիւղը ապաստանած գաղթական Հայեր, 1694 թուի Մաշտոցի մը յիշատակարանին մէջ կը յիշեն, թէ ինչպէս «իբրեւ գնաւ մրրկեալ եւ ալեկոծեալ կայաք ի ձեռս անօրինացն եւ գազանաբարոյ բռնաւորացն որք անխտիր թալանէին եւ կողոպտէին»:

Տաշեան կը շարունակէ (էջ 47-48) արդէն այս էր Թուրքաց ոճը. ուր որ ոտք կը կոխէին գրաւել նախ վանքերու, եկեղեցեաց, բայց նաեւ առանձնական ընդարձակ հողերը, տալով Ենիչէրիներուն եւ այլոց, որոնք մէկ մէկ բէկ ու բռնապետ կ'ըլլային գիւղերուն վրայ. բռնի մահմետականացման գլխաւոր ազդակներէն մին էր այս:

1828ի ռուս-օսմանեան պատերազմէն յետոյ Բաբերդն ու Սպերն ալ կը մասնակցին Էրզրումի նահանգի այն մեծ գաղթականութեան որուն առաջնորդն էր Կարինի Կարապետ Եպիսկոպոսը, ուղղուած դէպի Ախալցխա, Գիւմրի, Ղարաքիլիսէ (Վանաձոր):

«Սպերի այս մեծ ձորը Հոնոտ այսուհետեւ մեծամասնութեամբ մահմետական եղած է բայց գոնէ մնացած է հայ հասարակութիւն մ'ալ բաւական թիւով, թէեւ փոքր՝ համեմատութեամբ մահմետականացածներուն:

«Թուրք կառավարութիւնը հոն զետեղած է դիտմամբ մաս մը Կովկասէ եկած գաղթականաց, որոնց շատը 1878ի պատերազմէն ետքը Ռուսաց ձեռքը մնացած Կարսի շրջանէն են: Բաբերդի մահմետականաց մէկ մասն ուրեմն եկուոր եւ օտար է, միւս մասը հայ մահմետական» (Նոյն, էջ 48-49):

Շուտով մթնցաւ. լերկ, ցամաք լեռնաշղթան սարսափազդու բան մը ունէր. ոչ մէկ կենդանութեան նշան. հաւանաբար ելեկտրականութենէ զուրկ էր ամբողջ գաւառը: Հեռուներէն որոտումի ձայներ կ'առնէինք: Սողանլը լեռնանցքի մօտերը, ուրուականի նման անձի մը հանդիպեցանք, որ ձեռքերը ետեւ ծալած՝ չհաճեցաւ նոյնիսկ մեր կողմը հակիլ: Մշուշապատ բարձունքի մը վրայ խոշոր շէնք մը ցոյց տուաւ. առողջարա՞ն էր, յիմարանո՞ց, թէ զինուորական կայան... բայց գիտէինք որ Բարձր Հայքի վերջին սահմանն էր... Անցանք լեռնանցքը եւ տեսարանը անմիջապէս փոխուեցաւ: Պոնտական լեռնաշղթային կոյս անտառներու մէջ մտած էինք. երբեմն երբեմն յայտնուող փոքր սլաք մը Զայքայայի ուղղութիւնը ցոյց տուող, շունչ մը առնել կու տար մեզի. բայց մարդկային ոչ մէկ ներկայութիւն, քարտէսին վրայ նշանակուած գիւղերէն ոչ մէկ հետք, այլ միայն սարսափելի անդունդներ, 500-1.000 մեթր խորութեամբ, սահանքներէն կուտակուած ցեխեր քայքայուած խճուղիին երկայնքին եւ ամէն վայրկեան սահանքի մը զոհ երթալու վախը, միակ վստահութիւն ներշնչող տարրը, ստէպ անդունդի եզերող խիտ անտառներն էին որ ի հարկին կրնային խափանել մեր գահավիժումը:

Յաւիտենականութեան երկարութիւնը ունեցող այս լեռնային դարձուածքներուն վրայ, չեմ յիշեր քանի ժամ յետոյ ձորին մէջ լոյսեր սկսան պլպլալ: Վերջապէս Հրատէն եւ Լուսինէն երկիր իջած էինք. յոյս մը կար որ հասնէինք. պէտք էր ձորին միւս ափը անցնիլ. կամուրջի նմանող կառոյցը շատ վստահութիւն չէր ներշնչեր: Մինչ կանգ առած կ'ուսումնասիրէինք թէ ի՛նչ ելք գտնենք, յանկարծ կառքին առջեւ ցցուեցաւ վիթխարի կենդանի մը, փայլուն աչքերը միայն տեսանք պահ մը. երկու թաթերուն վրայ կանգ առած հրէշ մըն էր. գորշ արջ մը. հեղեղներու ատեն որջ քաշուած, որսի ելած ըլլալու էր կէս գիշերին. բաւ էր պզտիկ հպում մը մեր կառքին, ամէնքով անդունդ կը գլորէինք առանց դժուարութեան: Քարացած մնացինք. մունջ. շունչերնիս բռնած վայրկեանէ վայրկեան սպասելով թէ ի՛նչ հակազդեցութիւն պիտի ունենայ, իր սահմաններուն մէջ՝ մեր երկաթէ հրէշը տեսնելով... կը թուի մտածեց. - լաւ է այս երկոտանի, բարի երեւոյթով "գազան"ներուն հետ գործ չունենալ... ասոնք չէ՞ որ զիրար մորթելու ակադեմիաներ բացած են, երկաթէ թռչուններ հնարած՝ որ ռումբեր կը տեղացնեն, մեր անտառները կ'ոչնչացնեն-- եւ պահ մը տատամսելէ յետոյ, կտրուկ յետադարձ կատարեց եւ աներեւութացաւ թաց անտառին մէջ:

Վարը, ձորին մէջ Ալագէօյ գիւղն էր ուր երկու երեք տուներ միայն տեսանելի էին եւ Նեղլիկ գիւղամէջին՝ սրճարանի նմանող սենեակ մը. մարդիկ հաւաքուած թէյ կը խմէին: Տաք թէյ մը առաջարկեցին ընկերներուս որ ինծմէ աւելի սարսափած կը թուէին: Մարդիկ ազնիւ գտնուեցան, առաջարկուած գումարը չառին: Կտրուկ ֆրանսերէն խօսող մըն ալ կար. մի քանի տարի Գոլմարի շրջանը բանուորութիւն ըրած վերադարձած էր տուն, հող գնած, տուն առած եւ կ'ուզէր չհեռանալ իր լեռներէն. իրաւունք ունէր: Հանգիստ կեանք, քիչով գոհացող ժողովուրդ: Հարցուցի որ Հայեր կայի՞ն այս կողմերը: Պոնտոսի լեռնաշղթան բնակուած է միմիայն Լազերով, Յոյներով, Հայերով եւ Կիւրճիներով (իսլամացած Վրացի). իսկ Թուրքե՞րը... դուրսէն բերուած տարր մըն էր, Քէմալի ատեն:

12.— 200 ՔԻԼՈՄԵԹՐ ԾՈՎԱՓ ՄԻՆՉԵՒ ՊԱԹՈՒՄ

Տրապիզոնը ետեւ ձգած, առաւօտ կանուխ ծովեզերքէն դէպի հիւսիս-արեւելք սկսանք կամացկամայ յառաջանալ, վայելելով բնութեան այն բացառիկ գեղեցկութիւնը որ Տրապիզոնէն կ'երկարի մինչեւ Աճարիայի սահմանը՝ Պաթում մեր ծրագիրը Հօփայէն մտնել Տայքի սիրտը եւ մի քանի օր թափառիլ ի խնդիր Դաւիթ Կիւրապաղատ Բագրատունիի թողած անկրկնելի ճարտարապետական յուշարձաններուն, համամարդկային արժէք ներկայացնող, գրեթէ անտեսուած, անճիշդ կերպով Վրացիներուն վերագրուած: Այդ ուղղութեամբ սովետական միակ քննական լուրջ հրատարակութիւնը փրոֆ. Տիրան Մարութեանինն է, որուն ստէպ պիտի դիմեմ այս ճամբորդութեանս ընթացքին(**), հրապարակէն անհետացած՝ մեր դրացի աղբարիկները չվշտացնելու համար...: Անհասկնալի կը գտնեմ հայկական բարդոյթը հանդէպ օտարներու: Ամէնքը մեզ կրնան վշտացնել, մեր հարստութիւններուն տէր կանգնիլ, մեր տաղանդները իւրացնել, բայց մենք՝ ոչ:

10-12 հզօրագոյն կայսրեր տուած ենք բիւզանդական գահին, հայկական բարդոյթէ բռնուած, որ աւելի վնաս ըրած են իրենց հայրենակիցներուն քան օգուտ: Մաղթենք որ, պարոն Սահակեանն ալ, որ բռնադատուեր է Սահակաշվիլի դառնալու իր ծննդավայրին մէջ ասպարէզ գտնելու համար, նոյն բարդոյթէն չբռնուի, իր հպատակներուն ըսի - ըսաւներէն ակնածելով...:

Ամէն օտար երկրի մէջ ծնող՝ Փաթրիք Տէվէճեան կամ Ազնաւուր չէ, որ առանց բարդոյթի բեմերէն յայտնեն իրենց հայկական ծագումը եւ անոր ի նպաստ կատարուող աշխատանքները: Նոյն երկրին մէջ ունինք ակադեմիկոս մըն ալ որուն համար ռուս կոչուիլը աւելի պատուաւոր կու գայ, նաեւ կարեւոր վարչապետ մը, որ հակառակ գրաւոր փաստերու չէր ուզեր ընդունիլ իր հայկական ծագումը...: Չեմ կարծեր որ հայութիւնը որեւէ բան կորսնցնէ այս ժխտումներէն, բայց ենթակաները վստահաբար այո՛:

(*) Հայ բնակչութիւնը Սեւ ծովէն կարին - Յ. Յակոբոս Տաշեան, Վիէննա, Մխ. Տպարան, 1921:

(**) Խորագոյն Հայք - Տիրան Մարութեան, Երեւան, 1978:

ԳՐԵԹԱ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սեպտեմբեր 17ին, անսպասելի եւ կարճատեւ հիւանդութենէ յետոյ, 63 տարեկանին, Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքեց շատ արժանաւոր անձ մը՝ Գրետա Բաբայեան: Գրետան Մատենադարանին ձեռագիրներուն ընթերցասրահը կ'աշխատէր իբրեւ, ըստ տեղւոյն կոչման, «գլխաւոր բիբլիոգրաֆ», այսինքն մատենագէտ, այն իմաստով որ իր պարտականութիւններն էին՝ օգնել ընթերցողներուն պահանջած մատենագրական տեղեկութիւնները տալով, խնդրած ձեռագիրները պահեստէն բերել, եւ հսկել որ սրահին մէջ տիրէր կարգ ու կանոն, որպէսզի ամէն մէկը կարենար իր աշխատանքով զբաղիլ ամենայարմար մթնոլորտի մէջ: Համեստ գործ, եւ համեստ էր Գրետան, բայց ինչպէս արդարեւ դամբանախօսը ըսաւ յուղարկաւորութեան ատեն, կարեւոր չէ ի՛նչ գործ կ'ընէ մէկը, այլ՝ ի՛նչպէս կ'ընէ եւ իրապէս Գրետան անխոնջ նուիրուածութեամբ ու բարեացակամութեամբ իր գործը կատարեց երեսունհինգ տարի: Բոլոր անոնք, որոնք աշխարհի չորս կողմերէն Մատենադարան եկած են իրենց հետազօտութիւնները կատարելու համար պիտի չմոռնան Գրետան, որ միշտ ազնիւ, ժպտուն շրթունքին, իրենց կը սպասարկէր: Գրետան զուսպ էր իր մասին եւ իր կրած դժուարութիւններուն մասին, բայց եթէ մէկը աւելի մտերիմ դառնար երկար տարիներու ճանաչումով, կը հասկնար անոր զգացումներուն խոր էութիւնը, կ'ըմբռնէր թէ քանի՛ երազներէ Գրետան հրաժարած էր կեանքի պարագաներուն բերմամբ, նուիրուելով մեծ սիրով իր քոյրերուն ընտանիքներուն եւ իր գործին: Անոր մահը մեծ սուգ կը պատճառէ ոչ միայն իր գործընկերներուն, այլ բոլոր անոնց, հայ կամ օտարազգի, որոնք Մատենադարան յաճախած են: Աստուած լուսաւորէ անոր մաքուր հոգին:

ԿԱՊՐԻԷԼԼԱ ՈՒԼՈՒՀՈՃԵԱՆ

ՊՈԼՍՈՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՈՒՆԻՆ 3251 ԱՇԱԿԵՐՏ

Գաղտնիք մը չէ որ համայնքային ամէնէն հրատապ հարցը մեր ազգային վարժարաններու ուսումնական մակարդակն ու հոնկէ ներս տարուած տոհմիկ դաստիարակութեան արդիւնաւէտութեան հարցադրումն է: Այս համայնքին ուսերուն վրայ շատ ծանր բեռ են մեր վարժարանները, բայց ոչ մէկը կը մտածէ թէ մեր վարժարաններուն համար ծախսուած հսկայ գումարները ծով նետուած գումարներ են: Ընդհակառակն, բոլորս ալ համոզուած ենք որ այդ գումարները անպայման պէտք է տրամադրուին, որպէսզի մեր վարժարանները շարունակեն բաց պահել իրենց դռները ու մնան իրենց առաքելութեան վրայ:

Վարժարանները բաց կը պահեն իրենց դռները, բայց աշակերտները որքա՞ն նախանձախնդիր են հոնկէ ներս մտնելու, կամ մեր ծնողները որքա՞ն կարեւոր կը նկատեն իրենց զաւակները այդ վարժարանները առաջնորդել:

Վարժարաններու կրթական մակարդակի հարցին վրայ հիմա աւելցած է նաեւ աշակերտներու թիւին հարցը: Որքա՜ն ցաւալի է որ այդ աշակերտներուն թիւը տարուէ տարի կը նուազի: Մեր դպրոցները աւելի մեծ թիւով շրջանաւարտ կու տան, քան թէ նոր աշակերտ կ'արձանագրեն: Արիւնահոսութիւն մը կայ անպայման: Իւրաքանչիւր դպրոցի պատասխանատուներուն համար ամէն վերամուտ իրեն հետ կը բերէ այն խոշոր հարցականը, թէ այս տարի անոնք քանի՞ նոր աշակերտ պիտի կարենան արձանագրել:

Այսօր մեր սիւնակներուն մէջ կը հրատարակենք մեր կողմէ պատրաստուած ցուցակ մը՝ վարժարաններու այս տարուան աշակերտութեան թիւին մասին: Ցու-

ցակը վերջին հաշուով մեզի կը բացայայտէ թէ այս տարի մեր դպրոցները ունին 3251 աշակերտ, մինչ անցեալ տարի ունէին 3309 աշակերտ: Կը նշանակէ որ 58 աշակերտներու կորուստ ունինք այս տարի: Ընդհանուր թիւին վրայ այս համեմատութիւնը այնքան ալ անկարեւոր չէ, որովհետեւ մեր վարժարանները պէտք չէ հանդուրժեն մէկ աշակերտի իսկ կորուստին:

Ցուցակը կը հրատարակենք ո՛չ թէ սնապարծան նոր բան մը ըսելու համար, որովհետեւ տարիներէ ի վեր մենք այս սիւնակներուն մէջ շատ մելան հոսեցուցած ենք այս հարցին մասին: Եւ դեռ ալ կրնանք հոսեցնել, որովհետեւ ափսո՛ս որ մինչեւ այսօր չենք կրցած մեր վարժարաններուն կրթական ուղղութիւններուն եւ նպատակադրումներուն մասին հասարակաց համաձայնութիւն մը ճշդել: Եթէ ամէն մարդ տարբեր բան մը սպասէ մեր վարժարաններէն, վարժարանը ոչի՛նչ կրնայ տալ: Եւ եթէ ամէն նորեկ իր գլխուն համաձայն նոր ռազմավարութիւն մը գործադրել ուզէ սա կամ նա վարժարանին մէջ, վարժարանը դարձեալ ոչինչ կրնայ տալ:

Մեր 17 վարժարանները հիմա իրենց երդիքներուն տակ ունին 3251 աշակերտներ: Մեր ժողովուրդը այս տարի ալ ծանր զոհողութիւններ պիտի ընէ, որպէսզի այդ 3251 աշակերտները լաւ ուսանին եւ բան մը սորվին մեր վարժարաններէն: Մաղթենք որ այդ աշակերտներուն համար կրթական մշակներու, դպրոցներու պատասխանատուներու, նուիրատուներու ու ծնողներուն կողմէ ստանձնուած զոհողութիւնները տա՛ն առաւելագոյն արդիւնքը: Համայնքին ապագան միայն մեր այս թանկարժէք վարժարաններուն յաջողութենէն կախեալ է:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

Սեպտեմբեր 17

		Մանկապարտէզ	Նախակրթարան	Լիսէ	Գումար	Անցեալ Տարի
1	ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ	--	--	202	202	199 +
2	ԷՍԱՅԵԱՆ	31	147	126	304	296 +
3	Ս. ԽԱՉ ԼԻՍԷ	--	--	73	73	75 --
4	ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ	33	237	131	401.	438 --
5	ՊԷՉՃԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ	24	137	--	161	158 +
6	ՏԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ	79	332	--	411	411 +
7	ՄԷՐԱՄԷԹՃԵԱՆ	39	201	--	240	240 +
8	ԱՐԱՄԵԱՆ ՈՒՆՃԵԱՆ	28	124	--	152	153 --
9	ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԴՈՒՀԵԱՆ	14	102	--	116	129 --
10	ԵՇԻԼԳԻՒՂ ՎԱՐԺԱՐԱՆ	34	209	--	243	247 --
11	ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ	32	135	--	167	152 +
12	ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ	32	131	--	163	170 --
13	ԳԱԼՖԱԵԱՆ	7	103	25-գ	110	106 +
14	ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎՐԺ.	46	220	109	375	363 --
15	ՍԱՄԱԹԻԱ ԱՆԱՐԱՏ	10	72	--	82	100 --
16	ԲԱՆԿԱԼԹԸ ԱՆԱՐԱՏ	2	18	--	20	31 --
17	ՓՈՄՈՆԹԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ	7	24	--	31	42 --
	ԳՈՒՄԱՐ	418	2192	641	3251	3309

ԾԱՆՕԹ.-- Գալֆաեան վարժարանի թիւերուն մէջ գրուած «գ»ը կը նշանակէ գիշերօթիկ

ԻՐԱՔ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՔԱՅՔԱՅՈՒԱԾ ՏԱՐՐԱԼՈՒԾԱՐԱՆՆԵՐԸ

«Ուսանողներու համար մինչեւ իսկ աթոռ չունինք» կ՚ըսէ փրոֆ. Ռասա Ռաուհի, ցոյց տալով ճնշիչ մեքենան որ երեք տարիէ անգործութեան դատապարտուած է:

Պաղտատի գրաւումէն 17 ամիս յետոյ իրաքեան գլխուղէնը տակաւին ինքզինք չէ գտած: Տարրալուծարանի մեքենաները անգործութեան դատապարտուած են ժանգէն եւ հնութենէն:

Համալսարանը արտաքնապէս նման է բոլոր միւսներուն, միակ տարբերութեամբ որ ամէն անկիւն գնդացիրով պահակներ խստօրէն կը քննեն մտնող կառքերը որպէսզի անհարեկչութիւն տեղի չունենայ:

«Իրաքցի գիտնականներուն մեծագոյն անպատեհութիւնը կապուած է իրենց վատ համբաւին, -- կ՚ըսէ տոքթ. Թալիպ, սակայն պէտք է զանազանել մաքուր գիտնականը Սատտամի վարչակարգին հետ գործակցողէն»:

Ամերիկացիները մեծ թիւով իրաքցի գիտնականներ ձերբակալեցին յուսալով քիմիական ռումբերու հեղինակները ձեռք ձգել: Ասոնք նոյնիսկ խորհրդաւոր պայմաններու տակ սպաննեցին փրոֆ. Ալ Իզմիրլին բանտին մէջ, գլուխին ծանր հարուած մը տալով, բայց ոչինչ գտան:

Թ. Ա. Թ.

ԼԵԶՈՒԻՆ ՄԱՀԸ

Լեզուաբանները այդ լեզուն «կենդանի բրածոն» կը կոչէին. այսօր մեռած է ան: Ջինուհի Եանկ Հիւայն հետը դերեզման տարաւ Նիւշիւերէնի գաղտնիքները, քանի որ այդ լեզուն խօսող վերջին անձն էր ան: Նիւշիւերէնը աշխարհի մէջ կիներու կողմէ յօրինուած միակ լեզուն էր որ կը ծառայէր իրենց միջեւ հաղորդակցութեան: 98 տարեկանին մահացած Ջինուհին վերջ դրաւ դարաւոր աւանդութեան մը: Լեզուն յօրինուած էր որպէսզի իրարու հետ խօսակցին իրենց ցաւերուն, մտերմիկ ապրումներուն մասին որոնց մեծ մասը իրենց պարտադրուած ամուսնութիւններու հետեւանք էին:

1950ական թուականներուն Նիւշիւերէնը կուսակցութեան աչքին փուշն էր: Քառանշան գիրերով յօրինուած անոր գրութիւնը «չարաբաստիկ վարժութիւն» մը կը համարուէր: Այդ գրութենէն մնացած են Նիւշիւերէն -- Չինարէն բառարան մը եւ քանի մը հազուադէպ ձեռագիր. այդ ձեռագիրներուն մէջ են Եանկ Հիւանյի նամակները եւ բանաստեղծութիւնները, ուղղուած՝ 1990ական թուականներուն մահացած անոր թղթակցութեան վերջին ընկերոջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՒԵՏԻՔ ՍԱՀԱԿԵԱՆ
(Հայր Աբրահամ)

ԱՇՈՏ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

«Ապրող Հերոսներ» Մատենաշար, Թիւ 1

Իրաւագիտական Կովկասեան Կենտրոն
Երեւան 2003

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ

ԺՊԻՏ

■

Ջիփսը՝ մէկ կարտոֆիլը մէկ քիլոկրամի տեղ վաճառելու փորձ է:

***

«Ձեզ ասում եմ՝ վաղը եկէք, իսկ դուք միշտ այսօր էք գալիս»:

***

- Կ՚ուզե՞ս՝ անեկդոտ ապարանցու մասին:
- Բայց ես ապարանցի եմ...
- Ոչինչ, երկու անգամ կը պատմեմ:

***

Կանայք երազում են նուրբ ու քնքոյշ սիրեկանների մասին, սակայն նուրբ ու քնքոյշ տղամարդիկ իրենք են սիրեկան երազում:

***

Երբ իմացայ, որ երջանկութիւնը փողի մէջ չէ, ես հրաժարուեցի երջանկութիւնից:

***

Սթափ մարդու մտքին դրածը՝ խմածի մէջ է արդէն:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՃԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Զ.
ՋՈՀԵՐԸ ԿԻՍԵԼՆԱՆ

-Ամիրան իմ հայրս կը նկատեմ, պէտք է երթամ Գաղանճըին եւ բարեխօսեմ անոր համար: Եթէ հետս գաս գոհ կը մնամ, որովհետեւ ան հիմա քեզի ալ նըւազագոյն ինծի չափ կը սիրէ:

- Երթանք, ըսաւ Նուրեան քաջաբար:

Երկուքը միասին մտան այն սենեակը, ուր օրիորդ Սրբուհի նստած էր շրջապատուած Պէզճեանի ծնողքէն եւ քոյրերէն:

- Օրիորդ Սրբուհի, ես Յովհաննէսին հետ միասին հիմա պիտի երթամ Գաղանճըի, դուք հոգ մի ընէք: Ձեր կառքը պիտի առնեմ, որովհետեւ մեր կառապանը կարելի չէ գտնել հիմա:

Պէզճեանի քոյրերը իրար անցան:

- Ի՞նչ կ՚ըսէք, դուք խե՞նթ էք, դեռ Գաղանճըին չհասած ձեզ կը սպաննեն:

Պէզճեան ոչ իսկ կը լսէր զիրենք: Յովհաննէսին դառնալով.

- Ճամբայ ելլենք, ըսաւ, վայրկեանի մը յապաղումը կրնայ ամիրային կեանքը վտանգել:

ԳԼՈՒԽ Է.

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԸ

Պէզճեան եւ Նուրեան վար վազեցին եւ Տիւզեաններու կառապան Պօղոսը կանչելով ըսին.

- Շուտ մեզի տար:

- Ո՞ւր, հարցուց խեղճ կառապանը, շփոթած եւ վախցած:

- Սուլթանահմէտի հրապարակը, յեղափոխականներու բանակատեղին:

Կառապանը չուզեց հաւատալ իր ականջին:

- Ի՞նչ ըսիք:

- Սուլթանահմէտ:

- Աղաներ, դուք խենթ էք, ըսաւ վախէն ստացած համարձակութեամբ մը:

- Շո՛ւտ, կորսնցնելիք ժամանակ չունինք:

Կառապանը ճարահատ ցատքեց կառքին վրայ եւ մտրակը զարկաւ ձիերուն, որոնք քառասմբակ սկսան սուրալ:

Քիչ վերջ հասած էին Սուլթանահմէտ: Շուտով Ենիչէրիները կեցուցին կառքը:

- Ո՞վ էք, եւ ո՞ւր կ՚երթաք, հարցուցին:

- Գաղանճը Մուսթաֆա աղայի բարեկամներն ենք եւ զինքը շնորհաւորելու կ՚երթանք:

Ենիչէրիներէն մին ցատքեց կառքին վրայ, կառապանին քով նստաւ եւ բանակատեղի առաջնորդեց զիրենք:

Յեղափոխութեան պետը երբ լսեց Պէզճեանի եւ Նուրեանի անունները, ըսաւ.

- Ներս առէք:

Գոհ էր Գաղանճըն ինքնագովութեան առիթ մը ներկայացած ըլլալուն համար:

Երբ Պէզճեան եւ Նուրեան մտան իր մօտ, ոտքի չելաւ, բայց շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը ցոյց տուաւ անոնց:

- Աղա, եկանք ձեզ շնորհաւորելու: Վստահ էինք որ օր մը այս երկրին մէջ կարեւոր դէմք մը պիտի դառնաք, ըսաւ Պէզճեան:

Գաղանճը գոհունակութեան ժպիտով մը պատասխանեց.

- Նուրեան կը յիշէ, դեռ քանի մը ամիս առաջ ես անոր ըսի թէ կարեւոր դէպքեր պիտի պատահին: Կը տեսնե՞ս Նուրեան, թէ ինչպէ՛ս յաջողութեամբ պսակեցի յեղափոխութիւնը այդ ստորին Նախարարապետ Մէհմէտ փաշայի դէմ: Հիմա այլեւս երկիրը ես և ընկերներս պիտի կառավարենք: Դուք միշտ բարեկամներս եղած էք:

Պահ մը լռեց եւ յետոյ շարունակեց.

- Բայց ըսէք տեսնեմ, ինչո՞ւ հոս եկաք, խնդրա՞նք մը ունիք:

Գաբրիէլ Յարութիւն և Նուրեան լռեցին:

- Դուք խոհեմ մարդիկ էք, այս տեսակ վտանգաւոր շրջաններուն ձեր տունէն դուրս ելլելով հոս չէք գար: Ըսէք տեսնեմ, ի՞նչ է ձեր խնդրանքը:

Պէզճեանի աչքերը գոհունակութեամբ փայլեցան. Իր մտքին աչքերովը տեսաւ թէ ինչպէս կ՚ազատէր Ամիրան ու կը տանէր յանձնելու իր աղջկան:

- Այո աղա, խնդրանք մը ունինք: Եկած եմ խնդրելու որ հօրս կեանքը ինծի շնորհէք, ըսաւ Պէզճեան:

- Հօ՛րդ կեանքը, բայց ո՞վ ինչ ըրած է հօրդ:

- Իմ բարոյական հայրս է խնդրոյ առարկան աղա, Յովհաննէս Տիւզեանը: Գիտէք թէ իրմէ որքան բարիք եւ որքան հայրական հոգածութիւն տեսած եմ:

Գաղանճը յօնքերը պռստեց.

- Այդ դժուար խնդրանք է. Ենիչէրի պետերէն Եուսուֆն է անոր թշնամին եւ կեանքը վտանգի տակ է:

Յարութիւն Պէզճեան խնդրեց.

- Աղա, այս ինծի համար մահու կենաց խնդիր է: Գիտեմ ձեր կարողութիւնը մարդ համոզելու մասին: Ազատեցէք Տիւզեանը եւ մինչեւ մեր կեանքին վերջը Յովհաննէս եւ ես ձեր խոնարհ ծառան պիտի ըլլանք: Իրեն թշնամութիւն ընող Ենիչէրիին պատրաստ եմ տալ ինչ որ կը պահանջէ եւ աւելին:

Գաղանճը յամառեցաւ.

- Այդ մարդը ինչո՞ւ բարոյական հայրդ կ՚ըլլայ Գաբրիէլ: Ան քու շնորհիւդ հարստութիւն դիզեց: Ես յաճախ ըսած եմ փեսայիդ՝ Նուրեանի որ գոնէ այդքան ծառայութեան փոխարէն անոր աղջիկներէն մէկը առնէիր, տես այն ատեն իրապէս հայր կ՚ըլլար եւ ես կը ջանայի քիչ մը օգտակար ըլլալ:

Պէզճեան կատակելով ուզեց համոզել զինքը.

- Աղա, թերեւս եթէ իր կեանքը շնորհես, աղջիկն ալ ինծի առնել յօժարի:

Խնդացին: Յայտնապէս Գաղանճը կ՚ուզէր անոր խնդրանքին գոհացում տալ, մանաւանդ որ ինք անձնական ոչ մէկ թշնամութիւն ունէր Տիւզեանի հետ, եւ կը խորհէր թէ զայն ազատելով կրնար օր մը օգտուիլ իրմէ, երբ ոսկերիչ եւ սեղանաւոր:

(Շար. 12)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԷՌՆԱ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ, հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, յետ պատարագի։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔ» կամ «ԱՐՄԷՆ' ԼԻՎՐ»
Բ Ա Ց Ա Ռ Ի Կ
Ց Ո Ւ Ց Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն --
Վ Ա Ճ Ա Ռ Ք
Դեկտեմբեր 10, 11 եւ 12ին
Alfortville
Espace Culturel «LE 148»
կազմակերպութեամբ՝
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան
գործակցութեամբ՝
Քաղաքին «Մէտիաթէք»*ին։*
Մանրամասնութիւնները յետագային։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նկարիչ փափազի (ժան փափազեան) *մահուան առթիւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ՝ այրիին՝ ընկերուհի Անթառամ Փափազեանին, զաւակներուն՝ Գարինի եւ Անոյշի ու ընտանիքներուն, եղբօր՝ Վարդան Փափազեանի եւ ընտանիքին, քրոջ՝ Սիւզան Թորանեանին եւ ընտանիքին, եղբօր՝ Անրի Հայկ Փափազեանին եւ ընտանիքին, ինչպէս նաեւ քենիներուն՝ ընկերուհի Անայիս Սթաթեան-Պէնարի եւ ընտանիքին ու Քրիստինէ Էլիգօղլուի եւ ընտանիքին։*

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 14,
ժամը 20·30ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՈՍԿԱՆԵԱՆ
եւ
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

«ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆԻ
ՎԱԽՃԱՆԻ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ»

«...Դուք պահեցէ՛ք
ձեր արժանապատուութիւնը,
յիշէ՛ք ձեր նախնիներին և ձեր հողն
ու ազգը պաշտպանեցէք։
...Կորստեան է մատնուած
այն ժողովուրդը,
որ իր երկիրն ու իր կեանքը
չի պաշտպանում
սեփական ձեռքով
եւ յանձնում է աւազակաբարոյ
օտարների տնօրինութեան»։

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, *ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։*

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին։ Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն։

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն։

Արծարծուելիք նիւթերն են.--

- *Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ*
- *Ներկայ կացութիւնը*
- *Անմիջական կարիքներ*
- *Գործադրելի միջոցներ*
- *Նպատակ եւ նպատակադրումներ*

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.--

17 rue Bleue 75009 Paris

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE —
DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois
de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE
«ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**,
Membre de l'Institut

au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie
arménienne
Déclamation et présentation par

Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan —
V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 14 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE
ET PRESENTATION
DU LIVRE
«ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

DANS LE CADRE DE LA COMMEMORATION
DU 1600ème ANNIVERSAIRE
DE L'ALPHABET ARMENIEN PAR MESROP MACHDOTS

Le Centre Culturel Saint Mesrob et l'Eglise Evangélique Arménienne

sont heureux de vous inviter à une présentation
assistée par ordinateur de la

«Bible du 1700ème anniversaire»

en arménien occidental contemporain,
et du logiciel de lecture et de recherche biblique multilingue

«BIBLIA UNIVERSALIS»
par Ari TOPOUZKHANIAN, chercheur au CNRS
et Rédacteur de la revue "Panpère"

LE JEUDI 21 OCTOBRE à 20h45
Au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis rue Thouin 75005 Paris

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.

Entrée libre — Cocktail

— • —

ET LE VENDREDI 22 OCTOBRE à 20h45
A l'Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian 94140 Alfortville

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.

Entrée libre — Cocktail

Voyage en Arménie

(OECUMENIQUE, CULTUREL, HUMANITAIRE)

25 Octobre au 1er Novembre
Prix : 1.100 Euros

Accompagnateur : Pasteur SAMUEL SAHAGIAN

organisés par **Solidarité Protestante France-Arménie**

Pour s'inscrire, envoyer acompte de 200 euros à :
SPFA : 1, rue Cabanis, 75014 Paris (Tél. : 01 47 35 30 23)
(Extension possible au Karabagh avec retour le 4 Novembre)
(Programme détaillé sur demande)

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար
Կազմակերպուած՝

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

Հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ
ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15·30ին
«Նուրիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ ժան-Կուժոն, փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Աբբիր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ։
Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին սուրբ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-*ը։*
Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

Թիւերուն։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris
Տոմսերը ապահովել հեռաձայնելով թիւերէն.-

- 06 · 64 · 91 · 51 · 74

կամ

- 01 · 45 · 78 · 18 · 96 (*երեկոյեան ժամեր*)։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 15
VENDREDI
15 OCTOBRE
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.047

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.047

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ՝ «ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ԶԱՐԹՆՑԷ»...

Թրքական Թերթօնը կը շարունակուի եւ Հինգշաբթի օր, Հոկտեմբեր 14ին, տեղի կ'ունենար վիճարկումը: Մինչ այդ թեր ու դէմ տեսակէտները չէն դադրիր եւ ամէնէն «չահեկան» հակազդեցութիւնը կը պատկանի Թուրքիոյ դեսպան Ուլուչ Օզիւլքէրի: Ան հանդիպումի մը ընթացքին ֆրանսական դիւանագիտական մամուլի Միութեան հետ յայտարարած է.— «Կը խորհիմ որ ներկայիս զառանցանք մը կայ Ֆրանսայի մէջ: Կը կարծէի որ Ֆրանսա եւ ֆրանսացի ժողովուրդը գարթեցին են, սկսած եմ կասկածիլ»: Իրեն համար, Թուրքիա մեծ ճիգեր թափած է յարգելու համար ժողովրդավարութեան եւ չուկայի տնտեսութեան չափանիշները եւ հիմա նոր չափանիշներ մէջտեղ կ'ելլեն ու կ'աւելցնէ.— «Կը ջանանք փութպոլ խաղալ այնպէս ինչպէս մեզմէ կ'ակնկալուի եւ կարելի չէ հիմա մեղադրել մեզ որ չենք յարգեր պասքէթի կանոնները»: Բայց մտահոգ չէ, Դեկտեմբերին Եւրոպական Խորհուրդը ճամբան պիտի բանայ:

Շատ կը խօսուի սակայն այլընտրանքի մը մասին, որ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւնն է եւ շատ են այն երեսփոխանները որոնք այդ լուծումը կ'ուզեն յաջողցնել: Ի դէպ, շատ կը խօսուի նաեւ Սահմանադրութեան 88/4 յօդուածին մասին, որու մեկնաբանութիւնը տարբեր է Չիրաքի եւ Ռաֆարէնի համար: Ծանօթ է որ Ռաֆարէն կարդալով այդ յօդուածը ի պատասխան Իւ. Տէ. Էֆ.ի երեսփոխան Մորէնի (Ազգ. Ժողով, Հոկտ. 12), բացատրեց թէ քուէարկութեան հարց չկայ: Բայց կը ճշդէ Լը Մոնտ (Հոկտ. 14) այդ յօդուածին մասնակի ընթերցում մը ըրած է միայն, անտեսելով անոր Բ. մասը, ուր կ'ըսուի.— «Կրնայ նաեւ անոնց ենթարկել այլ ծրագրեր կամ առաջարկներ, ինչպէս նաեւ որեւէ փաստաթուղթ Եւրոպական Միութեան մէկ Հիմնարկէն եկած», որ թոյլ կու տայ քուէարկութիւն մը»: Այս է որ կառավարութիւնը չուզեց:

*
**

Եւրոպայի մէջ ալ ո'չ կողմնակիցները զօրակոչի մէջ են անդամակցութեան դէմ: Ամէնէն մեծ ընդդիմադիրն է յանձնախումբի այն պատասխանատուն որ միակը եղած է դէմ քուէարկող բանակցութիւններուն, մարդկային իրաւանց պատճառաւ: Ֆրից Պոլքէնշթայն չի ծածկեր իր բարկութիւնը.— «Կորսնցուցած ենք ո'չ ըսելու կարողութիւնը: Արտաքին նախարարութիւնները միայն համակրելի ըլլալու տենչն ունին» եւ կը ցաւի որ «1999ին Հելսինքիի մէջ է որ Ռուպիքոնը անցանք» (այն գետակը, զոր անցաւ Կեսար առանց Ծերակոյտի հրամանին եւ պատճառ եղաւ քաղաքացիական պատերազմին, փոխաբերաբար կը նշանակէ ծանր որոշում մը տալ եւ կրել անոր հետեւանքները):

Գերմանիա, Պէնէլիւքս, Լեհաստան եւ Կիպրոս պահպանողական հոսանքները դէմ են եւ կը պայքարին Թուրքիոյ անդամակցութեան մեծագոյն պաշտպանին՝ Մեծն-Բրիտանիոյ դէմ: Գերմանիոյ մէջ ալ «առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեան» մը տարբերակը լաւագոյն լուծումը կը նկատուի եւ Սէ. ԷՍ. Իւ.ի երեսփոխանը՝

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 13/14)

ԻՏԱԼԻՈՅ ՆՊԱՍՏԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Վերջերս Հայաստանի եւ Իտալիոյ միջեւ կնքուած առողջապահութեան մարզի մէջ համագործակցութեան համաձայնութեան շնորհիւ, Իտալիոյ կառավարութիւնը 2004ի համար 30.560 Եւրօ յատկացուցած է որ պիտի ծառայէ Հայաստանի չորս հիւանդանոցներ կապելու իտալական հիւանդանոցներու համաշխարհային ցանցին մէջ, ապահովելով հեռաւորութեան վրայ բժշկական խորհրդատուութեան եւ ախտաճանաչումի կարելիութիւնները:

Նկատի առնուած չորս հիւանդանոցները պէտք է նշանակուին երկու կողմերուն համաձայնութեամբ:

*
**

ՀԱՅԵՐԸ ՆԵՐԿԱՅ ՍՊԱՆԻՈՅ ՃԱՏՐԱԿԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ

Սպանիա մեկնած են Հայաստանի ճատրակի ազգային երկսեռ հաւաքականները, մասնակցելու Հոկտ. 14-29ին տեղի ունենալիք միջազգային մրցաշարքին: Այրերու կողմէ կը մասնակցին Վ. Յակոբեան, Լ. Արոնեան, Ռ. Վահանեան, Ս. Լպուտեան, Գ. Սարգսեան եւ Ա. Մինասեան: Կիները կը ներկայացնեն Էլինա Դանիէլեան, Լիլիթ Մկրտչեան, Նելլի Աղինեան եւ Սիրանոյշ Անդրէասեան:

Միքայէլ Կլոսի համար այդ անդամակցութիւնը «ճակատագրական հարց է» եւ կը պահանջէ որ ընդդիմութիւնը յստակօրէն արտայայտէ իր մերժումը:

Ընդհանուր ձեւով, ամէն կողմ պառակտում կայ: Որեւէ հարց այսքան խոր անցուցած չէր Եւրոպական Միութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԷՆ ԺԻՒՓԷ, Հոկտեմբեր 13ին, ներկայացաւ Վէրսայլի դատարանը ուր տեղի կ'ունենար վերաքննութեան իր դատը: Նախկին Նախարարապետը խոստովանեցաւ որ սխալներ գործած է: Նախընտրութիւն տուած է քաղաքական նախապատուութիւններու, անտեսելով վարչական եւ մատակարարման մարզերը: Ժիւփէ կը դատուի Փարիզի քաղաքապետարանի շինծու աշխատանքներուն համար, երբ կ'աշխատէր քաղաքապետ Շիրաքի կողքին:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ դէպի Թուրքիա արտաքսուած է Մեթին Գափլան Հոկտ. 12ին: Պոլսոյ մէջ ամբաստանուած է «Սահմանադրական կարգը տապալելու փորձ»ի մեղադրանքով: Գերմանիա հասած էր 1983ին եւ հօրը մահէն ետք յանձնած է «Խալիֆայութեան պետութեան մը» գլուխ տեղծումը, այսինքն իսլամի համաշխարհային տիրապետութիւնը իր ղեկավարութեան տակ: Դատապարտուած էր «ոճիրի կոչ»ի ամբաստանութեամբ եւ բանտէն ելլելէն ետք մեծ ջանք թափած է որ չարտաքսուի: Կրնայ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուիլ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԵՐ ԵՒ ԴԷՄ

Մոնտ ցանկը հրատարակած է (Հոկտ. 14) զանազան մարզերու մէջ, Թուրքիոյ անդամակցութեան կողմնակիցներուն եւ ընդդիմադիրներուն:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Թեր՝ Թուրքիոյ մէկ ոտքը եւրոպական ցամաքամասին վրայ է: Դէմ՝ 95%ը իր հողամասն Ասիա է:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ.— Թեր՝ արդիական Թուրքիոյ նախահայրը եւրոպական իշխանութիւն մըն էր որ տարածուեցաւ մինչեւ Վիեննա: Դէմ՝ Եւրոպացիները կռուեցան մինչեւ Ի. դարու սկիզբը, ազատագրուելու համար օսմանեան լուծէն:

ԱԶԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Թեր՝ Թուրքիա Եւրոպային պիտի բերէ իր ժողովուրդին եռանդը, արդէն ներկայ՝ եւրոպական բազմաթիւ երկիրներու մէջ: Դէմ՝ 100 միլիոն բնակիչով, 2020ին Միութեան ամէնէն մեծ բնակչութիւն ունեցող երկիրը կ'ըլլայ:

ԿՐՕՆՔ.— Թեր՝ մահմետական մեծամասնութեամբ երկրի մը անդամակցութիւնը ցոյց կու տայ Միութեան կարողութիւնը համարկելու հոն արդէն գտնուող մահմետական համայնքները: Դէմ՝ առանց «քրիստոնեայ ակումբ մը ըլլալու», Եւրոպական Միութիւնը իր ինքնութիւնը կը հիմնէ ժիւտէօ-քրիստոնէական արժէքներու վրայ, յաւելեալ, սպառնալիքներ կան Թուրք Պետութեան լաիք բնոյթին վրայ:

ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.— Թեր՝ Թուրքիա արդէն մաքսային կապ մը ունի 25երու Եւրոպային հետ: Դէմ՝ մարդ գլուխ ներքին եկամուտը 25երկու Միութեան միջին մակարդակին 10%ը կը ներկայացնէ:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ.— Թեր՝ Թուրքիան երիտասարդ ընկերութիւն մըն է որ կը փոխարինէ Միութեան ներկայ անդամներու ծերութիւնը: Դէմ՝ Երկրին արեւմտեան կողքին անհաւասարակշռութիւնը եւրոպական մակարդակի վրայ եւ արեւելեան կողմը՝ թերաճ, հաւանական խռովութիւններու աղբիւր են:

ԲԱՐՈՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔՆԵՐ.— Թեր՝ անդամակցութեան հեռանկարը կը մղէ Թուրքիան որ ստանձնէ իր պատմութիւնը, ներառեալ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը 1915ին: Դէմ՝ այդ պատմական դէպքին ճանաչման յամառ մերժումը կը վարկաբեկէ Թուրքիան, որպէս Միութեան անդամ:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ.— Թեր՝ Անգարայի արդէն ձեռք առած բարենորոգումները իր օրէնսդրութիւնը յարմարցնելու համար եւրոպական չափանիշներուն, պէտք է ընդունուին: Դէմ՝ առանց ուրանալու իրագործուած ճիգերը վերջին տարիներուն, դեռ շատ բան կայ ընելիք փոքրամասնութեանց իրաւունքներուն եւ այր-կին հաւասարութեան համար:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳ.— Թեր՝ քաղաքային իշխանութեան գերիշխանութիւնը զինուորականներու վրայ ապահովուած է վերջին բարենորոգումներով: Դէմ՝ այդ բարենորոգումները ամբողջական չեն եւ ամէն պարագայի մէջ, զինուորականները երաշխաւորներն էին Թուրքիոյ աշխարհիկ նկարագրին իսլամապաշտ սպառնալիքներու դէմ:

ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ.— Թեր՝ աշխարհագրական իր դիրքով եւ քաղաքական կըշիռով, Թուրքիա որ ՕԹԱՆ-ի ամէնէն զօրաւոր բանակներէն մէկն ունի, գէնք մը կ'ըլլայ հասարակաց օտար քաղաքականութեան մը եւ ապահովութեան համար: Դէմ՝ մինչեւ Թուրքիա տարածուելով, Միութիւնը հասարակաց սահմաններ կ'ունենայ Իրաքի, Սուրիոյ, Իրանի եւն. հետ, այդ ձեւով բազմացնելով անկայունութեան վտանգները շրջանին մէջ:

ՇՐՋԱՆԻ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ.— Թեր՝ շնորհիւ Եւրոպական Միութեան, Անգարա բարելաւեց իր յարաբերութիւնները Աթէնքի հետ եւ աւելի ճկուն դարձուց իր դիրքը Կիպրոսի վերամիացման համար: Դէմ՝ Միութիւնը չի կրնար բանակցութիւններ սկսիլ երկրի մը հետ, որու զօրքերը կը գրաւեն եւրոպական հողամասի մէկ մասը (Հիւսիսային Կիպրոս):

ՀԻՄՆԱՐԿՆԵՐ.— Թեր՝ Թուրքիոյ եւրոպական կոչումը հաստատուեցաւ Եւրոպացիներուն կողմէ 1963ին իսկ եւ թեկնածուի իրավիճակը շնորհուեցաւ 1999ին: Դէմ՝ այդ յանձնառութիւնները երբեք կանոնաւոր համաձայնութեան մը նիւթ չեն եղած, առենն է մերժելու:

ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴՐԴԱՊԱՏՃԱՌ.— Թեր՝ բանակցութիւնները սկսիլը չի նշանակեր անդամակցութիւն եւ միշտ կարելի է առկախել գործընթացը, գործակցութեան այլ ձեւ մը առաջարկելով, օրինակ առանձնաշնորհեալ գործընկերութիւն մը: Դէմ՝ Եւրոպայի պատմութիւնը ցոյց կու տայ որ անդամակցութեան բանակցութիւնները թեկնածուներու մուտքով վերջ կը գտնեն:

ԵՒՐՈՊԱ.— Թեր՝ Եւրոպական Միութիւնը մեծ երկրի մը ընդլայնումով աւելի կ'ամրապնդուի: Դէմ՝ Եւրոպան կը լուծուի անվերջանալի ընդլայնումներու մէջ, վերջակէտ դնելով, ինչպէս կ'ուզեն եւրոպացի թերահաւատները եւ Ամերիկացիք, միջազգային հարցերու մէջ որեւէ դեր խաղալու կարելիութեան:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ 2006

ԶՏՄԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ՉԵԽԻԱ՝ 0 — 3

Իր դաշտին վրայ Հայաստան 0 - 3 պարտուեցաւ, Հոկտեմբեր 13ին, Չեխիայէն: 7.000 հոգի ներկայ էր մրցումին, որու իրաւարարը լեհ էր: Չեխիոյ կէտերը նշանակած են Քոլէր (3րդ եւ 77րդ վայր.) եւ Ռոզիքի (30րդ): Երկու ազդարարութիւններ եղած են հայկական խումբին՝ Մելիքեանի եւ Պետրոսեանի: Այս առաջին խումբը կը գլխաւորէ Ռումանիա 9 կէտով, կը հետեւին Ֆինլանտա (9), Հոլանտա (7), Չեխիա (6), Մակեդոնիա (4), Անտորա (3), Հայաստան (0): Հայաստանի յաջորդ խաղը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 17ին, իր դաշտին վրայ Ռումանիոյ դէմ:

Կիպրոսի մէջ, Ֆրանսա 0 - 2 յաղթեց տեղւոյն խումբին, ինչ որ կենսական էր իրեն համար: Այս Դ. խումբին մէջ, Իրլանտա եւ Ֆրանսա գլուխն են 8ական կէտերով, ապա կու գան Զուիցերիա, Իսրայէլ, Կիպրոս, Ֆերոյէ կղզիները:

Զ. խումբին մէջ, Ատրպէյճան պարտուեցաւ 0 - 1 Անգլիայէն եւ վերջին դիրքի վրայ է երկու կէտով: Բ. խումբը վեցական կէտերով կը գլխաւորեն Ուկրանիա եւ Թուրքիա եւ 5րդ տեղը կը գրաւէ Վրաստան, որ 0 - 2 պարտուեցաւ Ուկրանիայէն:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական...)

13.- ՍԵՒ ԾՈՎԸ (Տրապիզոնէն Հոփա)

Սեւ ծովի այս հատուածը ընդհանրապէս անծանօթ է զբօսաշրջիկներու մեծ զանգուածին: Թուրքիոյ ծայրագոյն արեւելքն ըլլալով հանդերձ, արեւելեան շատ քիչ յուշարձաններ կը գտնուին. տիրողը բզանդական է եւ ամէնէն աւելի՝ հրաշալի բնութիւնը: Հոս ծովը չէ որ սեւ է, այլ զայն եզերող լեռները, որոնք անմիջապէս ծովափէն ծնունդ կ'առնեն, երբեմն խճուղիի անցք մը միայն ձգելով: Սեպ լեռներ. խիտ, թուխ, մութ, սեւ անտառներով, ուր դարերու ընթացքին ապաստան գտած են հիմնականօրէն Հայեր եւ Յոյներ, վրացական ցեղեր, հալածուած հիւսիսի սկիւթացիներէն, կովկասեան վայրենի ցեղերէն, Թուրքերէն եւ մոնղոլական զանազան արշաւանքներէն, երկար դարեր ապրած են կեդրոնական իշխանութեանց աչքերէն հեռու, իրենց լեզուով, հաւատքով, սովորութիւններով, ուխտատեղիներով եւ վանքերով, մինչեւ օսմանեան տիրապետութիւն, երբ ամէնքն ալ ճնշուած անտանելի տուրքերու բեռին տակ, կամ վերջնապէս հեռացած են, կամ ալ բռնի իսլամացած: Այս է պարագան Հայերուն, միլիոնը անցնող, որոնցմէ միայն Համշէնն է որ մինչեւ վերջերս պահած էր իր լեզուն: Նոյնն է պարագան Յոյներուն, կիսավայրենի լազերու վերածուած, Վրացիները՝ կիւրճի կոչուած եւ հիմա ամէնքն ալ փողկապաւոր «Թուրք» հաւատարիմ քաղաքացիներ դարձած:

Մինչեւ 1923 Թուականը, քէմալական Հանրապետութեան ստեղծումը, Թրքականէն աւելի հոն կարելի էր կոմնէններու (բիւզանդական), ճէնովացիներու, վենետիկեցիներու եւ Հայերու թողած բերդերու, վանքերու եւ եկեղեցիներու հանդիպիլ: Ներկայիս ամբողջ ծովեզերքի երկայնքին եւ զայն եզերող բլուրներուն եւ լեռներուն վրայ, սունկի նման բուսած են սպիտակ, կեդրոնագմբէթ, նոյնանման սիրուն մզկիթներ, բիւզանդական տաճարներու նմանող, որոնց կողքին բարձրացած երկնասլաց մինարէները միայն կը զգացնեն որ շատ ջերմեռանդ իսլամական երկրի մը մէջ կը գտնուինք, քանի անոնց թիւը, համեմատած բնակչութեան, զգալիօրէն աւելի է: Հոն տիրողը Միմար Սինան ճարտարապետին ոճն է, համեստ չափերով եւ պէտք է ըսել որ ծովափի եզերող բնակարաններուն վարդագոյն կղմինտրէ տանիքներուն եւ թրխագոյն անտառներուն մէջէն հաճելի տպաւորութիւն կը թողուն:

Ջրառատ, մեղմ կլիման ամբողջ շրջանը վերածած է թեյաստանի: Թէյի մշակում ամբողջ ճամբու երկայնքին եւ կողերն ի վեր բլուրներուն. ընկուզենիներ ամէն անկիւնադարձին եւ կառքեր, խարխլած, կիսաքանդ, վրացական մակնիշներով, մինչեւ կարելին բեռնաւորուած, հեւալով կ'ուղղուին դէպի սահման, Պաթում... ո՞վ գիտէ ի՛նչ Հայերու հանդիպեցանք առանց զգալու: Հոս տիպարները այնքան իրարու նման են, որ ինծի նման դուրսէն եկողի մը համար շատ դժուար պիտի ըլլար զանազանել:

«Եթէ երկաթէ վարագոյրի տարիներուն այս կողմերը գալու ըլլայիք, ըսաւ մեր պանդոկատէրը, տխուր ամայութիւն միայն կրնայիք գտնել: Սովետ Միութեան փլուզումէն վերջ նոր աշխուժութիւն մը սկսած է որ մեծապէս զարգացուցած է տնտեսական եւ զբօսաշրջիկային ասպարէզները»: Իսկապէս տպաւորիչ էր՝ յատկապէս վրացական մակնիշով կառքերու ներկայութիւնը որ անկապ առարկաներով բեռնաւորուած դէպի սահման կ'ուղղուէին եւ անկէ Հայաստան եւ Ադրբեջան, «Օքուլ տէֆթէրի»ներով զարդարելու հայ դպրոցականին պայուսակը եւ Երեւանի շուկան ողողելով թրքական ներկերով, ձէթով, ձիթապտուղով եւ զանազան մեքենաներու կտորներով...:

Վստահաբար կային նաեւ մայթերը չափչփող հայ կիներ եւ աղջիկներ. ըսին որ մեծ է անոնց թիւը. չուզեցի հետաքրքրուիլ որպէսզի տրամադրութիւնս չխանգարուի:

Ուղիղ 167 հազար մեթր է Տրապիզոնէն Հոփա երկարող տարածութիւնը, որուն հիմնական հարստութիւնը բնութեան գեղեցկութիւնն է, իրար յաջորդող գիւղերու, աւաններու, քաղաքներու, ձկնորսական փոքր նաւահանգիստներու չնաշխարհիկ յաջորդականութիւնը, տիրապետուած Պոնտական լեռնաշղթայի ճնշիչ ներկայութեամբ, որուն ամէնէն հրապուրիչ անկիւնը, Համշէնի շրջանի Խաչքար լեռներն են, մինչեւ այսօր պահած, նաեւ թրքական քարտէսներու վրայ, իրենց հայկական անունը:

14.- ՍԻՒՐՄԷՆԷ

Եօմրա, Արսին, Արաքլը անցնելէ վերջ, 36րդ քմ.ին կը մտնենք Սիւրմէնէ, ձկնորսական փոքրիկ նաւահանգիստ մը, նաւաշինական կազմածներով օժտուած. մէկ կողմէն խաղաղ ծով մը ուր ալիքները կու գան փշրուելու մաշած խիճերով հարուստ ծովափին, միւս կողմէն խճուղիէն բարձրացող բլուրներու կողերուն վրայ թէյաստան մը, կանոնաւոր, խնամքով մշակուած:

Ինճիճեանի օրերուն հոն կ'ապրէին «50 տունք յազգէս Հայոց» որ առանձին տունի մը մէջ կը կատարէին կրօնական պաշտամունքները (էջ 393):

Սիւրմէնէի մասին հետաքրքրական տեղեկութիւններ կու տայ Տրապիզոնցի Մխիթարեան միաբան Հ. Մինաս Բժշկեան(*):

«Է պատուական նաւահանգիստ. շատ նաւ կրնար ձմեռել հոն ապահով թէ որ մանր որդ չըլլար, որ նաւը կ'ապականէ... սարին վրան ալ կայ հին բերդ եւ եկեղեցի... այս կողմս 12 հին եկեղեցի կայ Յոնաց եւ 40 տուն հոռոմ. նաեւ շատ քայքայած հին տեղեր տեսանք: Սիւրմէնէի բնակիչներն են աւագակաբարոյ. ամէնքը Հայէ եւ Հոռոմէ դարձած են. Հայերը Համշէնու եկած են. մինչ հիմա հայերէն է իրենց մականունը եւ լեզուն. կան ծերեր որ գիտեն քրիստոնէութիւն, կը պատուեն խաչը, եւ ծածուկ ողորմութիւն կու տան ժամերուն: Վերը քանի մի տուն հայ քրիստոնեայ կայ: Հասարակօրէն վաթսունըվեց գեղ կայ» (էջ 92-93):

15.- ՌԻԶԷ

Տրապիզոնէն 74 քմ. դէպի արեւելք, 150.000 բնակչութեամբ քաղաք մըն է, Թէյի Թրքական մայրաքաղաքը, նաեւ ճարտարարուեստական նաւահանգիստ. քաղաքը ունի շատ նորակառոյց թաղամասեր, որ պահած են արեւելեան հաճելի մթնոլորտ մը:

Ինճիճեան հոս ալ 20 տուն կը յիշեցնէ «յազգէն Հայոց» (էջ 394):

«Առաջ աճէմ Հայեր (պարսկահայ) շատ կային, կը գրէ Բժշկեան, որ Ռուշի թաղը կը նստէին. ունէին փառաւոր եկեղեցի, ուր ճաշոց մի գրեր են, որ մայրաքաղաք կ'անուանէ այս քաղաքը: ...Վերը հին եկեղեցի կայ որ ճամի ըրած են. ծովուն մօտերը հին ատենէն մնացած բարձր աշտարակներ կան, քառակուսի հաստատ դռներով: ...Տեղացի այլազգներն աւելորդապաշտ ըլլալով այնքան կը վախնան դիւէն, կամ փէրիէն, որ ամենեւին գիշերը դուրս չեն ելլեր. իրիկուն եղածին պէս ամէն մարդ սասանելով ներս կը քաշուի» (էջ 94):

16.- ՓԱԶԱՐ

Նշանաւոր է իր ընդարձակ շուկային համար, քաղաքէն դուրս բացօթեայ տարածութեան մը վրայ, ուր ամառը կարելի է Խաչքար լեռներու բոլոր բարիքները գտնել, պանիրի տեսակներ, թթուասեր, կաթ, մածուն, մեղր եւ զանազան պտուղներ, եւ նաեւ համշէնցիներու եւ լազերու ձեռային արտադրութիւններ:

Փազարի գաւառին մէջ ներկայիս պաշտօնական տուեալներով կ'ապրին մօտ 15.000 հայախօս համշէնցիներ: Բացօթեայ շուկայէն յետոյ, Օրթաքէօյ գետի երկայնքին, դէպի հիւսիս արեւելք բարձրացող ճամբայ մը ուղիղ Խաչքար լեռներուն սիրտը կ'առաջնորդէ, ուր ցրուած են փոքր գիւղեր բնութեան մէջ եւ ուր կ'ապրին հովուութեամբ, Պոնտոսի յատուկ փայտէ տուներու մէջ որ յաճախ ամուր գերաններու վրայ կառուցուած, շարժուն սանդուխներով միայն մատչելի են:

17.- ՀԱՄՇԷՆ -- ԽԱՉՔԱՐ ԼԵՌՆԵՐ

Շուկան, սրտիս խօսող դէմքով տարիքոտ կին մը, որ երեսը չէր գոցած, պատասխանեց հարցումներուս. ետ չկեցաւ. թերեւս ընտանի բան մը գտաւ մէջս. կրցայ մի քանի նախադասութիւն արձանագրել հոն խօսուող Համշէնի բարբառով.

-- Ի՞նչպէս էս, պէ՞տք էս տա / Ի՞նչպէս ես, լա՞ւ ես:
- Հաց կ'ուտե՞ս տա / Հաց կ'ուզե՞ս:
- Օնունդ ի՞նչ է / Անունդ ի՞նչ է:
- Արեգակը էլաւ / Արեւը ելաւ:
- Ո՞ւմ տղան էս - Որո՞ւն տղան ես:
- Մարդ, կնիք / Մարդ, կին:

...Այս ամէնը լսելէ վերջ, Թուրք լեզուաբանները եւ իրենց հետեւող Լէուիսները տակաւին չեն կրցած ճշդել թէ Համշէնցիները Թիւրքմէնական ո՞ր ցեղէն սերած են... եւ առանց քաշուելու այսպէս ալ կը գրեն զբօսաշրջիկներուն համար պատրաստուած գեղատիպ հատորներուն մէջ:

Մեզի համար շատ դժուար պիտի ըլլար խորանալ Խաչքար լեռներուն մէջ, հանդիպելու համար մեր այլասերած հայրենակիցներու այս բեկորներուն որոնք հաւանաբար Հայաստանի գոյութենէն անգամ լուր ունենալու չէին, բայց զարմանալիօրէն հետաքրքրուած են, սահմանէն անդին գտնուող իրենց համագիւղացիներով որոնք Համիտեան կոտորածներուն արդէն բռնած էին Աճարիոյ եւ Աբխազիոյ սեւ ծովեան ափերը, ուր մեծ թիւով կ'ապրին ներկայիս, եւ որոնց հետ պահած են ազգականական յարաբերութիւններ:

Խաչքար լեռները որոնք զարմանալիօրէն անուանափոխութեան կամ թրքացումի չեն ենթարկուած տակաւին, ինչ որ շրջանի բոլոր տեղանուններուն պարագան է դժբախտաբար եւ անկարելի կը դարձնէ որեւէ պատմական հետազօտութեան կարելիութիւն հայկական Պոնտոսի հետքերով քալելու համար: Մեծ բարեբախտութիւն է որ կարգ մը անուանի Մխիթարեան վարդապետներ, շրջանի ծնունդ ըլլալով, առենին հետաքրքրուած եւ կարելին չափ այցելութիւններով եւ տեղագրական հրատարակութիւններով փրկած են յիշատակը անոր:

Համշէնը տակաւին կը յիշուի որովհետեւ լեզուն բոլորովին չէ մեռած հոն. ի՞նչ ըսել այն միլիոնաւոր զանգուածներուն համար որ դարերով ապրելէ վերջ իրենց հայրենական կրօնքով եւ մշակոյթով, անդադար պատերազմներով պաշտպանելով զայն Աւարայրէն Սարդարապատ, թրքական զանազան ցեղերու յաջորդական արշաւանքով հայկական բարձրաւանդակէն ներս, մատնուելով ծայր աստիճան թշուառութեան, հուրով, սուրով եւ ծանր տուրքերով քանդուած, պարտադրուած դաւանափոխ ըլլալու հարիւր հազարներով...:Մարդկութեան դէմ գործուած եւ տակաւին չդատապարտուած այս ոճիրին հեղինակը, քաղաքակիրթ կոչուած ազգեր կ'ուզեն իրենց ընտանիքի անդամ դարձնել... առանց մտածելու անոր աղէտալի հետեւանքներուն:

Համշէնը ծնունդ առած է Ը. դարուն երբ արաբական հալածանքներէն խուսափելով 1200 հայ գիւղացիներ, առաջնորդութեամբ Համամ Ամատունի իշխանի եւ իր Շապուհ հօր, կու գան բնակութիւն հաստատելու այս ապահով լեռներուն մէջ որ Բիւզանդական կայսրութեան մաս կը կազմէին: Կեդրոնը կոչած են Տամբուր որ աւելի ուշ Համամ իշխանի անունը ստացած է եւ դարձած է Համամաշէն: Խաչքար լեռնաշղթայի հովիտներուն մէջ Համշէնցիները բազմացած եւ պահած են իրենց լեզուն եւ հաւատքը, լեռները զարդարելով բազմաթիւ վանքերով եւ եկեղեցիներով մինչեւ Օսմանցիներու ասպատակութիւնները:

Շատեր այդ օրերէն զանգուածաբար գաղթած են դէպի Սոչի, Սուխումի եւ Ատլեր, ուր կը շարունակեն գործածել դարերէն եկած իրենց հայկական բարբառը:

Ինճիճեան կը գրէ (էջ 396).

«Բնակիչք երկրին (Համշէնի) յառաջագոյն Հայ էին, այլ ի յելս ԺԷ. դարուն եւ ի սկիզբն ԺԸ.ին, առ հասարակ հանդերձ ամենայն շրջակայ գիւղորէիւք դարձան ի տաճկութիւն սակս բռնութեան հարկապահանջութեան, բայց գտանին տակաւին ի նոսա եւ քրիստոնեայք, յորոց գիւղօրէս կանգուն կան տակաւին եկեղեցի իւրեանց վաղուց մնացեալ, այլ չունին երէց ի հովուել, միայն քանի մի անգամ յամին գայ առ նոսա երէց յՆվողիւս գեղջէ: Իսկ տաճիկք խօսին մինչեւ ցայժմ հայերէն, ի գործ ածեն ի գիւղօրէս ինչ անուանս կրնքահայր եւ կնքամայր, պահեն պահս, եւ զայլ ծէսս եւ օրէնս քրիստոնէական հաւատոյ, յաճախեն յեկեղեցիս եւն. ոմանք կէսկէս են հաւատովք, արտաքուստ միայն ցուցանելով զտաճկութիւն»:

Համշէնի ձորերուն բոլորը չէ որ ծով կը հասնին, մեծ մասը հեռու կը մնայ եւ կ'երթայ Ֆուրթունա գետը որ Արտաշէն հայանուն ծովեզերեայ գիւղին մօտ ծով կը թափի. հոն կը գտնուի նաեւ Արմէնէ հրուանդանը, Համշէնի վերջին սահմանը:

Օսմանեան տիրապետութենէն վերջն ալ Համշէնցիները պահած են կէս անկախ վիճակ մը եւ կը կառավարուէին ձորապետներով, որ եղած է Թրքերէն տէրէպէյ, կային մեծ իշխաններ որոնց ձեռքին տակ կը գործէին ձորապետները:

Համշէն հայ եկեղեցւոյ տուած է բազմաթիւ երեւելի անձեր եւ ձեռագիրներու մեծ թիւով գրչագիրներ: Անուանի է Յովհաննէս Համշէնցի վարդապետը (+1497) որ բազմաթիւ աշակերտներ ունեցած է Սեպուհ լերան (Երզնկայի մօտ) Աւագ եւ Կայլխոս վանքերու մէջ:

Համշէնի Եղիովիտ գիւղին մօտ կար նշանաւոր վանք մը Ս. Խաչիկ անունով որուն շուրջը կրած է Խաչէքարայ Վիճակ անունը: Հոն գտնուող կարգ մը ձեռագիրներու ճակատագիրը անյայտ կը մնայ 1915 Թուականէն ասդին:

1800ի առաջին տարիներուն Համշէն այցելած է Տրապիզոնցի ուրիշ երեւելի Մխիթարեան վարդապետ մը, Հ. Մինաս Բժշկեան: Ան կը գրէ.

«Համշէն կամ Համամաշէն օրուան ճամբայ վերն է Պարխար լերան քով. զանազան գեղեր են, ուր կայ հին վանք, որուն մէջ գտան բաւական մեծ խալկին և զարմանալի ճանապարհ որ լեռնէն փորած մինչեւ Ֆուրթունա գետը կը հասնի. ուր կայ Եղիովիտի գետ եւ Խաչեվանայ գետ ունի մեծամեծ անտառներ Հայոց թագաւորներու ժամանակէն մնացած շատ տեսակ ծառերով եւ բոյսերով հանդերձ Հայու անուններով... գլխաւոր աւանը կ'ըսուի Պաշ Համշէն, որուն մէջէն գետ կ'անցնի եւ լերան գլուխը փոքր բերդ կայ...:

«Խաչիքարայ վանքը մեծ ուխտատեղի է Հայոց եւ Այլազգոց... Համշէնցիք կէս-կէս են. շատը դարձած են բայց քրիստոնէութեան սովորութիւնը կը պահեն, ժամոց եւ ողորմութիւնը պակաս չեն ըներ. գրեթէ ամէնքը Վարդավառին եւ Վերափոխման կ'երթան եկեղեցին մոմ կը վառեն եւ մատաղ կ'ընեն իրենց պապերուն հոգուն համար. բոլորը հայերէն կը խօսին... ունի հին բերդ ապառաժի վրայ շինած, որ կ'ըսուի Զիլգալէ. մէջը կայ զարմանալի կամարաւոր շէնքեր հին ատենէն մնացած եւ մեծ աշտարակ. վարի ծայրը կը հասնի Ֆուրթունա գետը, ուր կան ուրիշ բերդեր, հին եկեղեցիներ, եւ մատուռներ լեռներու վրայ նաեւ փլած տեղեր...

«Ասոնց մէկ մասը Խուրշունլի եւ Սիւրմէնէ գնացին: Խուրշունլի գնացողները քրիստոնեայ մնացին» (էջ 96-97):

«Խուրշունլի աւան մօտ է Զարշամպայի. բնակիչներն են Հայ Համշէնու եկած. եւ ամէնքը զինուոր գրուած են որդւոց որդի եւ ունին զօրապետ հայ իշխան որ զիրենք կը կառավարէ. մարդէ ահ չունին. միայն տէրէպէկին (ձորապետին) հետ պատերազմ կ'երթան եւ զօրաւոր մարդիկ են» (նոյն, էջ 49):

Խաչքար լեռները Պոնտական լեռնաշղթային ամենաբարձր հատուածն է եւ ամէնէն հրապուրիչը. բուն կատարը Խաչքար 3937 մեթր է, ապա կու գան Ծայմաքջուր, Քարժէքէ, Մարսիս, Բալակջուր եւ այլն, կատարներ որոնց արեւմտեան երեսը կը նայի Սեւ ծով, արեւելեանն ալ Տայոց աշխարհ, ուր պիտի հասնինք քիչ վերջ ամբողջ զանգուածը շրջանցելով Հոփայէն Արդուին:

Այս եղանակին հոն բարձրանալը իմաստ չունի, մինչ Այտեր գիւղին մէջ շինարարութիններ եւ խճուղիի ընդլայնումներ կը կատարուին, քանի բնութիւնը սիրողները սկսած են Թուրքիոյ ամէն կողմերէն, նաեւ արտասահմանէն փնտռել Խաղտեաց եւ Տայոց այս հրաշալի լեռնաշղթան ուր սկսած են արդէն լեռնային հետիոտն արշաւանքներ կատարել որ կրնան մինչեւ 10 օր երկարիլ:

Մենք կը վերադառնանք ճամբը Համշէնի շարունակելու համար մեր ճամբան դէպի Արդուին ուր պիտի գիշերենք երկու օր:

Վերջին տասնամեակներուն այս շրջաններուն Թրքացումը մեծ թափով առաջ կը տարուի. 4.000է աւելի տեղանուններ փոփոխութիւններու ենթարկուած են եւ դարերու խորերէն ծնած հայկական անուններէն շատ քիչ մնացած է դժբախտաբար:

Հակառակ անոր որ մօտս ունէի մեր մեծ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). --

Հոկտեմբեր 4ին վարագոյրը իջաւ Մարսէյլի 80րդ Միջազգային Տօնավաճառին վրայ: Տասը օրերու ընթացքին շուրջ չորս հարիւր հազար հոգի այցելեցին առեւտրական, առեւտրական, մշակութային եւ գրօսաշրջային տարեկան այս ձեռնարկը, աչնան մուտքին:

Հայկական տաղաւարը, 14րդ տարին ըլլալով ներկայ եղաւ այս ժամադրութեան, տեղ գրաւելով այս տարի միջազգային ներկայացուցչութիւններու չէնքին մէջ՝ Իտալիոյ, Ճափոնի, Չինաստանի, Մեքսիքայի եւ այլ երկիրներու կողքին, հայկական եռագոյնով:

Տաղաւարի կազմակերպութիւնը նախաձեռնութիւնն էր Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան:

Հարիւր երեսուն քառ. մեթր տարածութեան մը վրայ կարելի էր տեսնել ե՛ւ առեւտրական, ե՛ւ մշակութային, ե՛ւ միութենական, ե՛ւ մարդասիրականը:

Հայաստանէն մասնակցեցան վեց ձեռնարկութիւններ. «Անոյշ 7» ընկերութիւնը զանազան պտուղներու չիրերով եւ յատկապէս ծիրանի, «Արտաշէս» հաստատութիւնը զանազան մրգանուշներով, «Նոյեան» ընկերութիւնը պտուղի բնական հիւթով եւ մրգանուշներով, Արմաւիրէն «Սարտարապատ» պահածոներու գործատունը, «Նորավանք» գինին եւ առանց մոռնալու «Կոտայք» գարեջուրը: Պարզնաւորման, ուտելիքներու մէջ աւելցնենք որ կար նաեւ «տեղական լաւաշ», «տեղական ռոճիկ» եւ զանազան անուշեղէն, խմորեղէն: Հայաստանէն ներածուեցան նաեւ արհեստաւորներու գործեր զանազան չինանիւթերու վրայ՝ ծիրանենի, ձիթենիի փայտ, բուրդեղէն, հիւսուածեղէն, մետաղ, կաւ, խեց, եւայլն...:

Մշակութային կողմը ապահովեց Հայ Մշակոյթի Տունը, հոն տեղափոխելով գրբեթէ իր գրատունը: Անկիւն մը որ գրաւեց չատ չատերուն ուչադրութիւնը եւ հետաքրքրութիւնը:

Նկարիչ Եւա Արս ցուցադրեց իր գործերը՝ իւղաներկ, գծագրութիւն եւ այլ արտայայտութիւններ:

Գոհարավաճառ Ժան Մակէսեան, հաւատարիմ մը հայկական տաղաւարին, առաջարկեց իր գործերը՝ արծաթ, ոսկի, հայկական զարդերով՝ խաչքար, խաչ, քարտէս, այբուբեն...:

Իսկ միութենական եւ մարդասիրական բաժնին տեղ գրաւեցին Փրովանս-Արմէնի միութիւնը, «Հայաստան» Հիմնարդամը, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը, ԱՍԱՖ (բժշկական) միութիւնը եւ Հայաստանի որկայի հաւաքականին խաղացողները եւ պատասխանատուները:

Ինչպէս ամէն տարի, Հայաստան ունեցաւ իր պաշտօնական օրը՝ Հոկտեմբեր 1: Ժամը 12ին Պուշ-տիւ-Ռոն նահանգի Ընդհ. Խորհուրդի Ա. փոխ նախագահ Տանիէլ Գոնթի եւ Տօնավաճառի տնօրէնին առաջնորդութեամբ տեղի ունեցաւ տաղաւարին պաշտօնական այցելութիւնը, խիտ բազմութեան մը ներկայութեան: Ապա, տօնավաճառի պատուոյ դահլիճին մէջ արտասանուեցան ճառեր, տօնավաճառին տնօրէնը Միչէլ Գէսթէռի, Հայ Մշակոյթի Տունէն Կարօ Յովսէփեանի եւ Պուշ-տիւ-Ռոնի Ընդհ. Խորհուրդէն Տանիէլ Գոնթի կողմէ: Յաջորդեց հացկերոյթ մը, հարիւր հոգիի մասնակցութեամբ: Ժամը 15ին, հետաքրքիր եւ հոծ բազմութիւն մը հետեւեցաւ Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեանի, հրաւիրուած Վենետիկի Մխիթարեան մայրավանքէն, չահեկան դասախօսութեան: Ան լուսարձակեց «վիտէօ-քասէթ» մը, հրաւիրելով եւ տանելով հանդիսատեսը վանքէ վանք՝ յայտնաբերելու ճարտարապետական կատարեալ գոհարներ: Ժամը 18ին, տաղաւարին վրայ նուագ, պար ստեղծեցին խանդավառ պահեր: Եւ օրը չարունակուեցաւ մինչեւ ժամը 22.30:

Այս տարի եւս Հայաստանի օրը գտաւ յաջողութիւն եւ լայն արձագանգ յաջորդ օրուան տեղական մամուլին մէջ, նկարներով եւ սիւնակներով:

Գնահատանքի խօսքերը կրնան ըլլալ չատ քանի չատ չատերուն աչխատանքի արդիւնքն է Հայկական տաղաւարի յաջողութիւնը: Թող բոլորն ալ այս յաջողութեան մէջ գտնեն իրենց վարձատրութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

աչխարհագրագէտ Հ. Ղուկաս Ինճիճեանի «Հայաստան» հատորը (Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1806), զգացի որ երկար օրերու պէտք պիտի ըլլար իր Թուած հայկական Համչէնի տարածքին բոլոր ցրուած գիւղերը գտնել:

«Գիւղօրէք Համչէնի են յետագայքս, Տափ, տաճիկք կոչեն Զաթ, Կոլունա, Քօչտինց, Ամօզտա, Մեծմուն, Ժանըրնտոց, Մօլէվինց, Խապազ, Խալա, որ է վիմակ յորում են զանազան գւղօրէք տաճկաց, յորս յառաջագոյն գտանէին Հայք, յերկոսին գիւղօրէսն կոչեցեալ Վերի Վիժակ եւ Ներքին Վիժա. բայց ի վերոգրեալ գիւղօրէս մինչ ի Խալա բնակիչք են խառն, հայ եւ տաճիկք» (էջ 397):

«Եղիովիտ. գիւղ ի գլուխ վիճակին Համչէնի, որոյ բնակիչք առհասարակ յառաջագոյն էին յազգէս Հայոց, այլ այժմ բոլոր կիսոյն դարձան ի տաճկութիւն. Խեւակ. գիւղ իբրեւ ութ ժամաւ հեռի ի Համչէնոյ եւ իբր երեք ժամաւ ի Խոտըրջրոյ ի հիւսիսակողմն նորա, կառուցեալ ի լանջակողմն բարձր լերին. բնակիչն նորա առհասարակ տաճիկք իբրեւ 200 տուն դարձեալ յազգէս Հայոց եւ իբրեւ 5 կամ 6 տունք մնացեալք ի Հայոց:

«Բալահովիտ. հովիտ անտառախիտ լի էրէովք եւ գազանօք յորում գտանի վայրի այծ որ աճէ մինչ ի չափ որթու յամին երիցս փոխէ զմորթ իւր... է սա եայլա խալոցոց. անցանէ ի Բալահովիտ ջուր յանուն իւր անուանեալ, որ խառնի ի Համչէնի Գետն» (Նոյն, էջ 397-398):

(*) Պատմութիւն Պոնտոսի որ է Սեաւ ծով. Հ. Մինաս Բժիշկեան, Վենետիկ, 1819:

Հ. Ց. Պ.

(Շար. 6)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՄԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

- Ծարմանդ ունե՞ք - վաճառողուհուն հարցրեց մի տղամարդ:
Երիտասարդ կինը մի պահ վարանելուց յետոյ պատասխանեց.
- Ոչ:
Ծարմանդները տեսակ-տեսակ կախուած էին:
Տղամարդը հեռացաւ:
Երիտասարդ վաճառողուհին իր չուրջը խմբեց կողքիններին:
- Անոյշ, Հրաչ «ճարմաճ» ի՞նչ է:
- Երեւի ճարմանդ, - աւելացրեց Անոյշը:
- Բայց էդ ի՞նչ ա:
Կողքից մի գնորդ միջամտեց:
- Ծարմանդ գօտու «պրիաշկա» կը նչանակէ:
- Տեսա՞ր դու դրան, էդ դեղացի զարգացածին, կարգին հայերէնով չի կարողանում խօսել... - քամահրանքով վրայ բերեց վաճառողուհին:
Հայերէն բառերի իմաստնե՞րն ենք մոռանում, թէ առհասարակ մեր լեզուն չենք ճանաչում. յամենայնդէպս, այսպիսի խօսակցութիւններ յաճախ կարելի է լսել ոչ միայն խանութներում, սրճարաններում, անգամ համալսարաններում, նոյնիսկ մըտաւորական համարուող որոշակի միջավայրերում:

ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

«Ա զ գ»

ՍԵՒԱՄՈՐԹՆԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ ԱՌԱՋԻՆ ԴԵՂԱՀԱՏԸ

Իւրաքանչիւր մարդկային խմբակցութիւն տարբեր է միւսէն. ոմանք աւելի տարբեր են քան ուրիչներ: Այսպէս կը խորհին կարգ մը աֆրօ-ամերիկեան բըժիչկներ որ 1000 սեւամորթի վրայ փորձեր կատարած են սրտի անհանգստութիւններու չուրջ եւ ծրագրած են 2005ի ընթացքին հրապարակ հանել այս յատուկ դեղերը:

Փրոֆ. Ապտալլա Տաար, Թորոնթոյի համալսարանէն, կը խորհի որ նման յատուկ խնամքներ պիտի բազմանան ապագային:

Մինչեւ հիմա դեղերուն 80%ը կը փորձուէր սպիտակամորթերու վրայ եւ կրնար տարբեր ազդեցութիւն գործել միւս խումբերուն վրայ. օրինակ սրտի երակներուն հետ առնչութիւն ունեցող հիւանդութիւնները սեւամորթերու մօտ տարբեր ազդեցութիւն կը գործեն քան սպիտակամորթերուն, հետեւաբար պէտք է խնամքներն ալ զանազանել:

ԱՄՆ-ու մէջ 5 միլիոն անձ սրտի անհանգստութիւններ կ'ունենայ որոնց վրայ հարկ է աւելցնել 750.000 աֆրօ-ամերիկացիները, որոնց մահացումը աւելի յաճախակի է քան սպիտակամորթերունը:

Թ. Ա. Թ.

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(Վէպ՝ ՊԷՁՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա. ԱԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Է. ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԸ

Գաղանճը լուրջ դիմագիծ մը առաւ եւ դառնալով իր հիւրերուն ըսաւ.

- Վայրկեան մը դուրսը սպասեցէք, ես Եուսուֆին հետ խօսիմ:

- Աստուած քեզի երկար կեանք տայ:

Քիչ վերջ Եուսուֆ կը մտնէր Գաղանճըի քով:

- Հրամմեցէք աղա:

- Հրամանատար, քեզմէ խնդրանք մը ունիմ:

- Քաւ չեցի աղա:

- Դուն Տիւզեանի ձերբակալումը ուզած էիր:

- Այո, այդ կեավուրը պալատի սեղանատր եւ փողերանոցի պետ ըլլալով կողոպտեց երկիրը:

- Իսկ եթէ ես քեզմէ խնդրեմ որ իր կեանքը ինծի չնորհես...:

- Աղա, մի խնդրեր ինձմէ այդ բանը, որովհետեւ քեզ չեմ կրնար մերժել եւ առեղծութիւնը յաւիտենապէս պիտի կրծէ կուրծքս, վրէժս լուծել չկարենալուս համար:

- Իսկ եթէ տայ քեզ այն մատանին որ ուզած էիր անցեալ տարի եւ չէր տուած, եւ աւելի ըլլալով Թանկարժէք նուէր մըն ալ տայ:

Ենիչէրիին աչքերը փայլեցան:

- Ողջ ապրիր աղա, այդ բոլոր նուէրները եւ դեռ հազար անգամը քով քովի չէին կրնար ազատել այդ մարդը ձեռքէս, եթէ չըլլար քո Թանկագին բաղձանքդ անոր ազատութիւնը վերադարձնելու մասին:

Գաղանճը Եուսուֆին ուսը չոյեց:

Դուրսը երկու հայ բարեկամներ ունիմ, ազնիւ անձեր են երկուքն ալ, անոնք է որ ինձմէ խնդրեցին Տիւզեանի կեանքը: Դուն ալ ճանչցիր զիրենք, մարդուս նեղ օրին հասնող ազնուական մարդիկ են:

Երբ Պէզճեան եւ Նուրեան ներս մտան, Գաղանճը անոնց ներկայացուց Եուսուֆը.

- Բարեկամս, յեղափոխական ընկերս Եուսուֆ ձեզ կը չնորհէ Յովհաննէս Տիւզեանի կեանքը: Ըսէք իրեն որ ընկերոջս տայ այն մատանին եւ նուէր մը իր ազնուութեան առ ի երախտագիտութիւն:

Գաղազի աչքերէն ինկան երկու կաթիլ ուրախութեան արցունք: Նուրեանի հետ մօտենալով Ենիչէրի Հրամանատարին ըսին.

- Ձեզի յաւիտենապէս երախտապարտ ենք:

- Աղան ըսաւ թէ դուք անձնուէր անձեր էք եւ ամենուն օգտակար եղած էք: Քիչ մըն ալ այդ Տիւզեանին սորվեցուցէք ձեր ազնուութենէն: Ան միայն գրպանել վարժուած է, ուրիչ ոչինչ:

- Հրամանատար, եթէ ըրած ենք որեւէ բան, այդ միայն մեր մարդկային պարտականութիւնն է:

- Կեցցէ, մարդ ըսածդ այսպէս կ'ըլլայ: Սպասեցէք վայրկեան մը Տիւզեանը հոս բերել տամ, միասին կը տանիք:

Քանի մը վայրկեան վերջ Տիւզեան ներս բերուեցաւ երկու զինեալ Ենիչէրիներու հսկողութեամբ: Խեղճ Աբիրան քանտէն երկու Ենիչէրիներու հսկողութեամբ դուրս հանուած ատեն, վախցած էր որ գլխատելու կը տանին զինքը:

Այս պատճառաւ չափազանց յուզուած մտաւ ներս: Երբ Եուսուֆի եւ Գաղանճըի մօտ տեսաւ Նուրեանը եւ Պէզճեանը, ջիղերը յանկարծ դուլցած եւ հեծկլտալով ինկաւ Գաղազ Յարութիւնի վրայ եւ փաթթուած մնաց անոր: Պէզճեան եւ Նուրեանի աչքերէն ալ քանի մը կաթիլ արցունք ինկան: Գաղանճը եւ Եուսուֆ վայրկեան մը դիտեցին այս յուզիչ տեսարանը: Երբ Տիւզեան ինքզինքը գտաւ եւ գլուխը վեր առաւ, լսեց Գաղանճըի ձայնը.

- Տիւզեան կեանքդ կը պարտիս Պէզճեանի:

Տիւզեան տակաւին չէր գտած հանդարտութիւնը: Յիչեց իրեն սպառնացող մահուան վտանգը որ հեռացած էր, եւ մօտեցաւ Գաղանճըի եւ Եուսուֆի, անոնց ձեռքը համբուրելու համար:

Գաղանճը չարունակեց.

- Եթէ կ'ուզես համբուրելիք ձեռք մը, այդ ձեռքը Արթինին ձեռքն է: Իրմէ զատ ոչ ոք կրնար կեանքդ փրկել: Անոնք քեզի պէս մեծահարուստ չեն, բայց դեռ բարեկեցիկ եղած ատեն ամենուն օգտակար ըլլալով չահած էին բարեկամներ: Հիմա այդ բարեկամները ձեր կեանքը կը չնորհեն: Իսկ դուն ամենուն վերէն նայելով, միչտ ձեր չահը փնտռելով բարեկամ չունեցար: Կը յուսամ թէ սակայ դաս մը կ'ըլլայ քեզի: Հրամանատար Եուսուֆ ազնիւ գտնուեցաւ խնդրանքս չմերժելու եւ կեանքդ չնորհելու, վստահ եմ թէ իրեն երախտագիտութիւն պիտի յայտնես:

Տիւզեան Եուսուֆի դառնալով ցած ձայնով մը ըսաւ.

- Ներէ ինծի հրամանատար, ձեր ազնուութիւնը չպիտի մոռնամ:

Գաղանճը ուրախ չեչտով ըսաւ Պէզճեանի՝ աչք ընելով անոր.

- Նայէ որ Թուչունը վանդակէն չփախցըներ...:

Նուրեան եւ Պէզճեան՝ Յովհաննէս Տիւզեանը իրենց հետ առած դուրս ելան եւ մըտան կառք: Ծիչդ այդ միջոցին Ենիչէրի մը դէպի իրենց կառքը վազեց պոռալով.

- Կեցէք, կեցէք:

Տիւզեան տժգունած.

- Նորէն ի՞նչ կայ, հարցուց:

Ենիչէրին մօտեցաւ.

- Հրամանատարը ըսաւ որ ձեր կառապանին քով նստիմ, որպէսզի ճամբան անհանգիստ ընող չըլլայ:

Այսպէս կառքը ապահով ուղղուեցաւ Գումգաբու:

(Շար. 13)

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ
Pavillons-sous-Bois

Հայկական շաբաթ մը տեղի կ'ունենայ փարիզեան արուարձաններէն՝ Փավիյոն - սու - Պուա, Հոկտ. 18էն 24, զանազան ձեռնարկներով՝ ցուցահանդէս, երաժշտութիւն, դասախօսութիւն -- վիճարկում, պար, սինեմա։

Տեղեկութեանց համար դիմել՝

01 · 41 · 83 · 26 · 36

(բացի Չորեքշաբթիէն եւ շաբաթավերջէն)

կամ՝

01 · 48 · 47 · 87 · 93

(իրիկուան դէմ)։

ՃՇԴՈՒՄ

«Տայք - Բարձր Հայք» Հ. Յ. Պզտիկեան յօդուածաշարքին այսօրուան թիւը պէտք է ըլլայ՝ ՇԱՐ. 7 (նախորդ թիւին մէջ թիւը տրուած չէր)։

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,

«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս)։

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ։

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն։

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ։
Տեղերը ապահովել՝

04 · 72 · 20 · 03 · 60

(առաւօտները)։

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Չ Ա Ց
Վ Ա Ր Ժ Ա Ր Ա Ն Ի
ի նպաստ

ՆԱԻԻ ՎՐԱՅ ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՃԱՇ

DEJEUNER
INOUBLIABLE
SUR BATEAU MOUCHE

au profit de

l'ECOLE TARKMANTCHATZ

Le dimanche 17 octobre
à partir de 12h jusqu'à 18h
Avec le bateau Rivière Seine

Embarquement : à partir de 12h, au Port de Bercy (Métro station Bercy, ligne n° 6) (face à la Bibliothèque Nationale de France, Rive Droite)

Départ du bateau : 13h
Retour à Bercy : 16h30

Renseignements : 06 68 55 35 96

ECOLE TARKMANTCHATZ
19-27 sentier des Epinettes
92130 ISSY-LES-MOULINEAUX

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՆ, ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ՝ ԱՆՄԱՇ ՈՒ ՊԱՅԾԱՌ ՀԱՅՈՑ ՄԱՇՏՈՑԵԱՆ ՏԱՌԵՐԸ 1600 ՏԱՐԵԿԱՆ

(404/406 - 2004)

ՆԵՐԿԱՅ եղանք՝ Շաբաթ, 9 Հոկտեմբեր 2004, Սուրբ Թարգմանչաց Տօնի Ս. Պատարագին եւ ի յուշ անցեալի հայ մտքի մշակներուն ու անոնց աշակերտներուն հոգւոյն պայծառութեան ու հանգստեան պաշտօնին, Հայց. Առաքելական յեկեղեցին (15, rue Jean-Goujon, 75008)

ՆԵՐԿԱՅ պիտի ըլլանք՝ նոյն խոհերով, Կիրակի, 17 Հոկտեմբեր 2004, մատուցելի Ս. Պատարագին ու պաշտօնին, Կաթողիկէ Հայոց Ս. Խաչ յեկեղեցին (13, rue du Perche, 75003)։

ՆԵՐԿԱՅ պիտի ըլլանք նաեւ՝ նոյն խոհերով, Հինգշաբթի, 21 Հոկտեմբեր 2004, ի պատիւ հայերէնի ու մաշտոցեան տառերուն եւ համակարգիչի ընկերակցութեամբ հրատարակուած Ս. Գիրքի նոր Թարգմանութեան առիթով՝ Կաթողիկէ Հայոց եւ հայց. Աւետարանականներու կազմակերպած երեկոյթին, Ս. Մեսրոպ Մշակութային Միութեան Սրահին մէջ (10 bis, rue Thouin, 75005 Paris).

Ու կը կրկնենք, նոր ժամանակներու Շնորհալի Եղիշէ Դուրեանի խօսքը՝

Օշակա՛ն, ով Սուրբ Մեսրոպի հանգիստ սիրական / եթէ օր մ'երբեք նո՛ր հովիւ, նոր հօտ / ու նո՛ր պաշտամունքի տենչով դան քեզ մօտ եւ իրենց համար նո՛ր Աստուած մ'ուզեն / արթնցու՛ր հսկան գիրին երազէն։

. . . .

Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի Սանուց Միութիւն ի Ֆրանսա
Եւ
PRO EDVCATIO համաշխարհային - միջազգային ընկերակցութեան հայեցի կրթութեան յանձնախումբ՝ ԿՐԹԱՍԷՐ։

Le CDCA décerne son prix 2003 le Samedi 23 octobre 2004

Le CDCA vous convie à assister à la remise de la deuxième édition de son prix, **le samedi 23 octobre à 16 heures à la Maison des Etudiants Arméniens,** 57 Boulevard Jourdan, Paris 14e, en présence des lauréats et du jury.

En décernant pour la deuxième fois ce prix, le CDCA réaffirme l'intérêt qu'il porte à la promotion de travaux universitaires relatifs à l'Arménie ou aux Arméniens.

Pour tout renseignement :
CDCA — 17 rue Bleue 75009 Paris - Tél.: 01.44.83.07.02 / Fax: 01.42.46.81.59
Site internet : www.cdca.asso.fr - E-mail : contact@cdca.asso.fr

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19-ին։ Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն։

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

DANS LE CADRE DE LA COMMEMORATION
DU 1600ème ANNIVERSAIRE
DE L'ALPHABET ARMENIEN PAR MESROP MACHDOTS

Le Centre Culturel Saint Mesrob et l'Eglise Evangélique Arménienne

sont heureux de vous inviter à une présentation assistée par ordinateur de la

«Bible du 1700ème anniversaire»

en arménien occidental contemporain, et du logiciel de lecture et de recherche biblique multilingue

«BIBLIA UNIVERSALIS»
par Ari TOPOUZKHANIAN, chercheur au CNRS et Rédacteur de la revue «Panpère»

LE JEUDI 21 OCTOBRE à 20h45
Au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis rue Thouin 75005 Paris

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.

Entrée libre — Cocktail

—— • ——

ET LE VENDREDI 22 OCTOBRE à 20h45
A l'Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian 94140 Alfortville

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.

Entrée libre — Cocktail

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
Եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար
Կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ
ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուբիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Աթթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՌՐԿԱՆՃԵԱՆ։

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին առիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը։

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝

01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

Թիւերուն։

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE «ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**, Membre de l'Institut
au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan —
V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16-17
SAMEDI - DIMANCHE
16-17 OCTOBRE
2004

LE NUMERO : 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

80րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.048 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.048

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՎԻՃԱՐԿՈՒՄԸ

ՊԱՅՐՈՒ «ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐՀԵԱԼ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ» Կ'ՈՒԶԷ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 14ին, 577 երեսփոխանի վրայ հազիւ հարիւր էր ներկաներու թիւը, մինչ օրերէ ի վեր բոլորը կը պահանջէին նման վիճարկում մը, որու պէտք է յաջորդէր սակայն քուէարկութիւն մը:

Ինչպէս կ'ակնկալուէր, նիստը ոչ մէկ նորութիւն բերաւ եւ երեք ժամերու երկայնքին (ժամը 15էն 18) մենախօսութիւններու շարք մըն էր միայն: Լսուեցան այն տեսակէտները, որոնք ծանօթ էին շաբաթներէ ի վեր:

Նիստը բացաւ վարչապետը՝ Ժ.-Փ. Ռաֆարէն եւ 40 վայրկեաններու երկայնքին պարզեց կառավարութեան դիրքը: Թուրքիոյ անդամակցութիւնը կարելի չէ, ըսաւ, ոչ այսօր, ոչ վաղը, ոչ ալ գալիք տարիներուն, քանի ոչ Թուրքիան ոչ ալ Եւրոպան պատրաստ են: Թուրքիան շատ հեռու է Եւրոպայէն քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային գետնի վրայ: Կ'աւելցնէ սակայն.- «Թուրքիոյ հետ փաստն ունինք Եւրոպայի քաշողական ուժին, որ իր ծրագրին եւ արժէքներուն շուրջ, կրնայ խորապէս բարեփոխել ընկերութիւն մը»: Բայց եւ այնպէս, ապահովութիւն կու տայ որ անդամակցութեան բանակցութիւններու գործընթացը կրնայ դադրիլ որեւէ ատեն եւ վերջին խօսքն ալ կը պատկանի Ֆրանսացիներուն (հանրաքուէ): Իրեն յաջորդեց ընկերվարականներու խումբին նախագահը Ժան-Մարք Էյրօ: Շատ տարբեր չէր Ռաֆարէնի դիրքէն, ինք ալ որոշ վերապահութիւններ յայտնեց: Ծանրացաւ փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն վրայ, Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման, որովհետեւ Թուրքիա պէտք է ստանձնէ իր պատմութիւնը: Յայտնեց սկիզբէն, որ այս չպատրաստուած վիճարկումը իմաստ ունի եւ կը ցաւի որ Հանրապետութեան նախագահը եւ կառավարութիւնը դատապարտուած են դէպքերը կրելու: Յանուն Իւ. ԷՄ. Փէ.ի խօսք առաւ Պերնար Աքոյէ: Յայտնեց թէ Մայիս 9ին իր կուսակցութիւնը արտայայտուած էր առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեան մը համար եւ ոչ՝ անդամակցութեան: Բայց եւ այնպէս, ինք ալ ջուր լեցուց իր գինիին մէջ, աւելցնելով.- «երկխօսութեան կապիտ խզում մը Անգարայի հետ, կը նպաստէ անոնց որոնք կը տենչան քաղաքակրթութեանց բախումի մը»: Վիճարկումը յստակ կերպով շեշտեց կողմնակիցներու եւ ընդդիմադիրներու դիրքը: Օրուան բուն տրիբունն էր Ֆրանսուա Պայրու: Իր ելոյթին մէջ կրկին ու կրկին պարզեց իր ընդդիմութեան դրդապատճառները. -- «Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, ըսաւ, քայլ մը չէ դէպի Եւրոպայի միասնականութիւնը, քայլ մըն է դէպի իր ցրումը: Միասնական, ազատ եւ զօրաւոր Եւրոպան զոր կը պաշտպանենք, երբ հաստատուի, պէտք է աւելի լայն հասարակապետութիւն մը կառուցանէ Միջերկրականի երկիրներուն հետ, եւրօ-միջերկրականեան հասարակապետութիւն մը»: Իւ. ԷՄ. Փէ.ի կողմէ, Տոմինիք Փայէ կը շեշտէ որ «Թուրքիոյ հետ, Եւրոպան կը վերածուի ազատ փոխանակութեան պարզ գօտիի մը, հեռու այն իտէալէն որ կը խրախուսէ ֆետերալիստները, որոնց կը պատկանիմ»: Նոյն կուսակցութեան կողմէ կ'արտայայտուի նաեւ Ֆիլիփ Փեմեզէք: Ան կ'ընդգծէ.- «Եւրոպան կազմած կ'ըլլայինք Գերմանիոյ մը հետ որ ուրացած ըլլար Շոան: Թուրք պետութիւնը կը շարունակէ ուրանալ 2 միլիոն գութիւն մը կա՞յ ցեղասպանութիւններու մէջ»: Մինչ Իւ. ԷՄ. Փէ.էն, կը խօսի Նիքոլա Տիւփոն-Էնիան, որու համար ոչ եւրոպական երկրի մը մուտքը անկարելի կը դարձնէ հիմնարկներու կանոնաւոր աշխատանքը: Կ'ուզէ որ հանրաքուէն ըլլայ Դեկտ. 17էն առաջ:

Ասոնցմէ զատ, կան ուրիշներ, որոնք կ'ուզեն որ բանակցութիւնները սկսին, բայց դէմ կը մնան անդամակցութեան: Իւ. ԷՄ. Փէ.էն Պէրնար Աքոյէի համար բանակցութիւն չի նշանակեր անդամակցութիւն: Ընկերվարական Մանիւէլ Վալս նոյն տեսակէտը կը պաշտպանէ՝ յստակ կերպով պէտք է ըսենք որ բանակցութիւն չի նշանակեր անդամակցութիւն:

Կ'արտայայտուի նաեւ Է. Պալատիւր: Ի դէպ, հետաքրքրական պիտի ըլլար նըշել որ այն խօսք առնողներուն մէջ (մեծամասնութիւն), որոնք դէմ են անդամակցութեան, ինք չակնարկեց իսկ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման, եթէ ցարդ հաստատած չըլլայինք թէ հիւանդագին բարդոյթէ կը տառապի այս Իգմիրցին...: Ինք ալ նախընտրութիւն կու տայ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեան մը: Կ'ըսէ .-- «Կը մաղթեմ որ Թուրքիոյ համար, նախատեսենք ինչպէս բոլոր թեկնածու երկիրներու, առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւն մը, որպէսզի չվըշտացնենք որեւէ դիւրազգածութիւն եւ խնայենք մեծ ժողովուրդի մը արժանաւորութիւնը: Այդ նպատակին հասնելու համար, հարկ է որ Եւրոպական Խորհուրդը, Դեկտ. 17ին ոչ մէկ դուռ գոցէ»: Ուրեմն, իրեն համար, հանրաքուէն պէտք է յստակ ըլլայ եւ նախատեսէ երկու լուծումներու միջեւ ընտրութիւն մը:

18 խօսք առնողներու մեծամասնութիւնը դէմ էր: Համայնավարներուն համար ալ այս վիճարկումը պարզ ժամանց մըն էր, այլ խօսքով Ալէն Պոքէի համար, «չեզոքումի քաղաքական գործողութիւն մը»:

Կան սակայն Թուրքիոյ պաշտպաններ, գլխաւորներն են կանաչները, բայց Իւ. ԷՄ. Փէ.ի մէջ ալ Փիէր Լըլուշը:

Կանաչներու կողմէ Նոէլ Մամէռ կ'ըսէ.- «Վճռականօրէն կողմնակից ենք Թուրքիոյ անդամակցութեան, որովհետեւ մեր հորիզոնը չենք սահմանափակեր Ֆրանսական քաղաքականութեան նեղ սահմաններուն: Եւրոպան պէտք ունի Թուրքիոյ, կառուցանելու համար բազմամշակութային համերաշխութեան մոտէլ մը»: Զատագովներու կարգին է, ինչպէս ըսինք, Փ. Լըլուշ, որ իւրայատուկ վերլուծում մը ունի: Կարելի չէ, կ'ըսէ, Ֆրանսայի մահմետականներու համարկումը ընել, Պուշի իրաքեան քաղաքականութիւնը դատապարտել եւ միաժամանակ ըսել Թուրքիոյ որ տեղ չունի Եւրոպայի մէջ: Ծանօթ է որ Լըլուշ խոր ամերիկասէր մըն է, աւելի ճիշդ, Պուշի իրաքեան քաղաքականութիւնը ջերմօրէն գնահատող մը:

***

Այս աւելորդ վիճարկումին հակիրճ պատկերը սա էր.- ընդհանուր ձեւով, ինչ կը վերաբերի անդամակցութեան՝ ոչ այո, ոչ ալ ո՛չ: Ընկերվարականներուն համար այո՛, բայց ոչ հիմա, Իւ. Տէ. Էֆ.ին համար՝ ո՛չ, երբեք, համայնավարներուն համար՝ հիմա ո՛չ:

***

Խմբագրականներ ունին Լիպերասիոն եւ Ֆիկառօ (Հոկտ. 15): Առաջինը, որ կողմնակից է անդամակցութեան, իր խմբագրականը խորագրած է «Ֆրանսական վախեր»: Կը հաստատէ «արդիականացած եւ ժողովրդավար» երկրի մը որ է Թուրքիան եւ այդ ուղղութեամբ հարկ է համոզել ժողովուրդները, որոնք «միայն շահ ունին» ընդունելով նման երկիր մը:

Աւելի դիպուկ է Ֆիկառոյի խմբագրականին խորագիրը՝ «Թրքական թոյնը»: Նախ «ցաւ» կը յայտնէ Ռաֆարէնի նեղ կացութեան համար: Ան չկրցաւ համոզել Թուրքիոյ մուտքը մերժողները: Կ'եզրակացնէ.- «Լուծում մը կայ, զոր հազիւ կարելի է ոգեկոչել.- ընդունիլ Խորհուրդին առջեւ, որ Թուրքիա եւրոպացի չէ, ոչ իր պատմութեամբ, ոչ իր մշակոյթով, ոչ իր աշխարհագրութեամբ, բայց այդ պարագային հարկ է դիւանագիտական տագնապ մը նախատեսել Անգարայի հետ»:

***

Ազգ. Ժողովի շէնքին առջեւ 20-30 Հայեր հաւաքուած էին Ազգ. Ժողովի նիստի աւարտին, արդարութիւն պահանջելով Հայերուն համար:

***

Արտաքին նախարար Միշէլ Պարնիէ յայտարարեց թէ երկրորդ վիճարկում մըն ալ տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 17էն ետք:

***

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԴԵՍՊԱՆԸ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 14ին, Ֆրանս-Էնֆոյի հիւրն էր (ժամը 18.15) Թուրքիոյ դեսպանը՝ Ուլուչ Էօզիւլքէր, որ կու գար Ազգ. Ժողովէն: Ան յայտնեց թէ նոր բան չէ լսած, բոլորը իրենք զիրենք կրկնած են: Ինչ կը վերաբերի «առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեան» նախընտրութեան, դիտել կու տայ որ այդ դրութիւնը արդէն գոյութիւն ունի: Պատժական օրէնսգիրքին 305 յօդուածին համար, բաւական անճարակ պաշտպանութիւն մը ցոյց կու տայ, առարկելով թէ Ժողովին մէջ, ուշադրութեամբ չէ լսուած ընթերցումը եւ սխալմամբ անցած է, բայց կը սրբագրուի: Բնագիրը ծանօթ չէ եւ պատիժ չըկայ ոչ Կիպրոսի Թուրք զինուորներուն քաշուելուն, ոչ ալ Հայոց վերաբերեալ հարցերուն համար:

Դեսպանին հարց կը տրուի ի վերջոյ՝ համաձա՞յն էք որ Մաղրեպն ալ Եւրոպա մտնէ: Կը պատասխանէ՝ ո՛չ, Մաղրեպը Ափրիկէ է (իրեն համար Թուրքիան Ասիա չէ 95%ով...): Ու կը վերջացնէ սա խորհրդաւոր վերջին նախադասութեամբ. - «Հայաստանի համար ուրիշ բան կ'ըսէի»:

Ի՞նչ:

Զըսած գնաց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ մէկ դատարանը, Հոկտեմբեր 14ին, ի բացակայութեան, արդելափակման դատապարտում մը արձակած է մարդկային իրաւանց պաշտպան կնոջ մը համար՝ Էրէն Քէսքին: Մերժած է ներկայ ըլլալ դատավարութեան, ուր ամբաստանուած էր որովհետեւ քննադատած էր բանակը մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, 2002-ին, Քէօլն:

ՊՈՒՇ ԵՒ ՔԷՐԻ, երրորդ եւ վերջին ճակատում մը ունեցան Հոկտեմբեր 13ին եւ կը թուի թէ «յաղթականը» դեմոկրատ Քէրին է:

ԳԱՄՊՈՃԻ թագաւոր նշանակուեցաւ Նորոտոմ Սիհամոնի, յաջորդելու համար իր հօրը՝ Նորոտոմ Սիհանուքի, 81 տարեկան: Նոր ղեկավարը քաղաքական ոչ մէկ փորձառութիւն ունի, 51 տարեկան արուեստագէտ մըն է:

ՓԻԷՐ ԱԼԵՍԱՆՏՐԻ, նամակով մը դատաւորին, կը գրէ թէ ինք էր Գորսիքայի նահանգապետ Էրինեաքը սպանողը եւ բոլորովին անմեղ կը հռչակէ Իվան Գոլոնան, որ ձերբակալուած է այս սպանութեան շրջագօտիին մէջ (այս վերջինը 4 տարի փախստականի կեանք մը վարելէ ետք ձերբակալուած էր 2003 Յուլիսին): Էրինեաք ընտանիքին համար խաղ մըն է, որ շատ հաւաստի չի թուիր: Ինչո՞ւ այսքան տարի յետոյ, յանկարծ կը յիշէ, ինչ որ ցարդ չէր յիշած...:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԻՐԱՔԻ ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՉԸ

Իրաքի թեմի առաջնորդ Աւագ Արք. Ասատուրեան Հայաստանի նախագահին եւ Ազգ. Ժողովին նամակ ղրկած է որպէսզի զօրք չղրկեն Իրաք, որպէսզի «հայկական հաստատութիւններն ալ անհարեկիչներու թիրախ չդառնան»: Կը շեշտուի որ Արաբները բժիշկ, վարորդ չեն ընդունիր: Իրենց համար տարբերութիւն չկայ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 14/15)

«ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՐ»ՈՒԱՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հոկտեմբեր 13ին, «Երեւանի Օր»ուան տօնակատարութիւններուն սկիզբ տրուած է հանդիսաւոր նիստով մը Օփերայի սրահին մէջ եւ առաջին անգամ ըլլալով հընչած շատերուս ծանօթ խմբերգը «Երեւան Էրեբունի»ն, որ այժմ դարձած է Երեւանի պաշտօնական փառերգը, սենֆոնիկ նուագախումբի և պետական երգչախումբի կատարումով: Այս առիթով հանդիսավարահ բերուած է Երեւան քաղաքի նոր դրօշն ու զինանշանը:

***

ԲԵՍԼԱՆԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԵՐԵՔ ՆՈՐ ՀԱՅ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Բեսլանի ջարդին Ռուսիոյ մէջ կատարուած հետաքննութեան արդիւնքներէն յայտնուած են եօթը նոր անուններ, որոնցմէ երեքը Հայեր են. Նայիրա Գրիգորեան (28 տարեկան), Մարինոյշ Գրիգորեան (8 տարեկան) եւ Մելինէ Գրիգորեան (10 տարեկան):

***

«ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՐԿԻՐ» ԹԵՐԹԻՆ ԽՄԲԱԳԻՐԸ ԾԵԾԱԾ ԵՆ

Մահակներով զինուած երեք անձեր «Սիւնեաց Երկիր» շաբաթաթերթի խմբագրատուն ներկայացած են եւ բացատրութիւն պահանջած խմբագիր՝ Սամուէլ Ալեքսանեանէն, թէ ինչո՞ւ յօդուածներ գըրած է Գորիսի եւ Կապանի երկու դպրոցներու փակումին եւ նոյն քաղաքներու հիմնարկներուն մէջ ընդունելութեան ապօրինութիւններու մասին: Յետ սպառնալու որ շարունակելու պարագային խըմբագրատունը եւ իր սեփական կառքը կըրակի կու տան, անոնցմէ մին վերնազգեստի տակէն մահակ մը հանած, հարուածներ տուած է եւ հեռացած են:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՉՏԻԿԵԱՆ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական...)

18.- ՀԱՄՇԷՆԷՆ ԱՐԴՈՒԻՆ

Արտէշէն շարունակելով մեր ընթացքը ծովեզերեայ միակ ճամբով, միշտ զարդարուած նոյնանման, բայց ոչ անճաշակ մզկիթներով, ուր նորադարձ, կամ բռնադարձ հայ, յոյն, վրացի խումբերը, քրիստոնէութենէն ծծած խոր հաւատքը նոյն կիրքով փոխանցած կը թուին իսլամութեան մէջ... եւ Ինճիճեան կը գրէ թէ աւելի կատաղի վերաբերմունք ունեցած են քրիստոնեայ իրենց ցեղակիցներուն հանդէպ, քան ի ծնէ Թուրքը եւ իսլամը: Կը թուի թէ մարդկային հոգեբանութիւնը կազմող տարրերէն մին է. կը յիշէ՞ք ինչպէս 80 տարի շարունակ պոռացինք, կանչեցինք եւ երգեցինք «Սովետական ազատ անկախ Հայաստան...» երբ ան ոչ ազատ էր ոչ անկախ, մինչ Արեւմուտքի ոչ մէկ պետութիւն որ երկար դարերէ կը վայելէր ազատութիւն եւ անկախութիւն, հարկ չէ զգացած ոչ գրելու, ոչ ալ երգելու որ ինք ազատ կամ անկախ է...:

Արտէշէնէն անդին շատ կը շեշտուի լազերու ներկայութիւնը. եթէ նոր սերունդը աստիճանաւոր կերպով կը «քաղաքակրթուի» համալսարաններու ճամբով թրքանալով, տարեցները կը շարունակեն յունական բարբառ մը խօսիլ եւ լազերէնը արգիլուած էր մինչեւ 1990 թուականը երբ նախագահ Թուրկութ Էօզալ արտօնեց լազերէնի, քրտերէնի եւ Համշէնի բարբառի պաշտօնական գործածութիւնը: Մինչ համշէնցիները բազմացած եւ ցրուած են քիչ մը Թուրքիոյ բոլոր կարեւոր քաղաքներուն մէջ եւ սահմանէն անդին, լազերը կը շարունակեն կեդրոնացած մնալ այս շրջաններուն մէջ:

Հայաստան լսած եմ որ գոյութիւն ունի Համշէնցիներու Միութիւն մը որ անբաւարար միջոցներով կ'ուզէ փրկել իր ժողովուրդն ու պատմութիւնը, ջանալով կապեր պահել աշխարհով մէկ ցրուած համշէնցիներու հետ եւ ապարդիւնօրէն իշխանութիւններու դուռը կը զարնէ որ դիւանագիտական ճամբաներով դիւրացնէ իրենց բարի նպատակը, քանի շատեր կը բնակին կովկասեան շրջանին մէջ Աճառիայէն Աբխազիա, որոնց հետ բարեկամական յարաբերութիւն ունի մեր երկիրը: Նկատի առած մեր ներկայ իշխանաւորներուն հայրենասիրական, կրթական, պատմական եւ մշակութային «բարձր մակարդակը»... եւ մեր հայրենիքի ազգային-մշակութային իրականութեան «փայլուն» վիճակը, խորհուրդ կու տամ համշէնցիներուն որ ջանան իրենց անձնական միջոցներու եւ բարեկամներու վրայ կրթնելով գոհանալ, տակաւին շատ երկար ատեն...:

Ֆընտըքլը, Կիւնկօրէն, Արհաւի եւ հուսկ Հօփա ուր պահ մը կանգ կ'առնենք դէպի Արդուին բարձրանալէ առաջ:

Հօփա վրացական սահմանէն 18 քմ. է միայն, սքանչելի բնութեամբ շրջապատուած: Խաչքար լեռներու վերջին շարքը հոմէական կրկէսի նման շրջապատած է քաղաքը մայրիի, կաղինի, ընկոյզի անտառներով: Ծովափ կ'իջնեմ սիրուն, յղկուած խիճեր հաւաքելու:

Մինչեւ Խորհ. Միութեան փլուզումը Հօփա փոքրիկ սիրուն նաւահանգիստ մըն էր ուր լազեր եւ համշէնցիներ կ'ապրէին հիմնականօրէն: Հիմա իր սահմանամերձ դիրքով մեծապէս զարգացած է առեւտուրով նախկին խորհրդային հանրապետութիւններուն հետ, որուն ինքնաբեր հետեւանքն է գիշերային ակումբներու ծաղկումը եւ բացուած մարմնավաճառութեան միջազգային շուկան:

19.- ԱՐԴՈՒԻՆ

Վերջին բարեւ մը Սեւ ծովին, որուն վերջնականապէս կռնակ կը դարձնենք եւ խիտ անտառներով շրջապատուած խճուղիէն մեր վերելքը կը սկսի դէպի հարաւ-արեւելք, մտնելու համար վերջնապէ՛ս Տայք:

Այս ճամբան 1960էն ի վեր կպրապատ է եւ կ'անցնի Համշէնի 22 գիւղերէն, մէկը միւսէն գրաւիչ եւ սիրուն, բոլորն ալ հայախօս:

Կ'անցնինք Ճանքուրթարանի լեռնանցքը (690 մ.) եւ Պորչքա աւանէն Ճորոխը կը դառնայ մեր ճամբու ընկերը: Մտած էինք Ճորոխի աւազանը, երկրագունտի հրաշալիքներէն մին, եւ Հայու մը համար ամէնէն աւելի սիրտ այրող կորուստը:

Եթէ մեր պապերը երկրաւոր դրախտը հոս զետեղած են, չեն սխալած: Արաքսի, Ճորոխի, Եփրատի եւ Տիգրիսի հովիտին մէջ: Կոյս բնութիւն մը, խոր կիրճերով, չնաշխարհիկ գեղեցկութեամբ եւ այն աննման բնութիւնը յարդի քարերու նման զարդարող բարձունքներու վրայ թառած աւերակ եւ կիսականգուն բերդեր, քրիստոնեայ ճարտարապետութեան գոհար տաճարներ, համամարդկային գանձերու կարգին դասուելիք վանքեր, բարտիներու շուքին տակ հանդչող հազարամեայ գիւղեր, որոնք թէեւ փոխած են իրենց բնակչութիւնը, բայց պահած՝ դարերէն եկող նահապետական բուրումը:

Հոս հինէն մնացած միակ կենդանի ողին Ճորոխն է, կատաղի, անսանձ որ թրքական իշխանութիւնները լծուած են սանձելու, տիտանային ամբարտակի մը աշխատանքներուն մէջ թաղուած, տաշելով կողերը լեռներուն, լեցնելով ձորեր, ընդլայնելով կիրճեր, բեռնատար եւ փորող կառքերու անհամար երթեւեկը, ստեղծած փոշին, խուլ աղմուկը, կը զգացնեն որ կը գտնուինք փառաւոնեան կառոյցի մը իրագործումին դէմ յանդիման: Սանձել Ճորոխը, ստեղծել ելեկտրական ուժ, ոռոգել անջրդի դաշտեր, ընդլայնել ճամբաներ Թուրքիոյ այս ամէնէն արեւելեան կորսուած անկիւնին մէջ... մինչ սովետէն մնացած մեր մի քանի փոքր ամբարտակները անխնամ ձգուած փլուզումի ամէնօրեայ վտանգ կ'ապրին սպառնալով մերձակայ գիւղերու բնակիչներուն կեանքին... բայց մենք ունինք տասնեակ գաղօներ որմէ հսկայական Թուրքիան մէկ հատ իսկ չունի... բայց մենք ունինք 9479 գետեր եւ գետակներ, մեր բնածին ազատատենչ հոգիով ձգած ենք որ ազատօրէն երթան կորսուին Արաքսի եւ Կուրի ճամբով Կասպից ծովին մէջ...: Ինչո՞ւ բանտել խեղճ գետերը, ինչո՞ւ ոռոգել դաշտերը. մենք հաւատացեալ քրիստոնեաներ ենք, Աստուծոյ նախախնամութեան վրայ ունինք մեծ վստահութիւն... Թող Ինք, Բարձրեալը իր անձրեւներով ոռոգէ մեր դաշտերը, մենք հաւասարապէս տուրքեր կ'առնենք հողը օգտագործող գիւղացիէն...:

Այնքան տպաւորուած մնացի Արդուինի մօտերը կառուցող մարդկային այս տիտանային ծրագիրին առջեւ որ ինքնաբերաբար կը ծնող նախանձ մը ծնաւ մէջս: Ժամանակին զուարճանալով կը կրկնէինք որ Թուրքը Եփրատի ափին ծուարած հանդարտ հոսող ջուրը կը դիտէ «էշէք կիպի», անոնք արթնցան եւ կարգը մերն է հիմա «էշէք կիպի» նայելու մեր 9479 ջուրի հոսանքներուն որ «աքա՛ր պապամ աքա՛ր, պիլմէքիլէր տէ էշէք կիպի պաքա՛ր էֆէնտիմ պաքա՛ր...»:

Մութը կոխած էր երբ Արդուին մտանք. Ճորոխի վրայ կամուրջը անցնելով ներքեւի թաղերէն մի քանի ոլորապտոյտ դարձուածքներէ վերջ մտանք քաղաքին կեդրոնը, դէպի միակ պանդոկը՝ Քարահան որուն տէրը տեղացի բարի անձ մըն էր: Յայտնի էր որ փայտէ սանդխամատերը շատ մաշած չէին, քանի մեզմէ զատ պոլսեցի Թուրք երիտասարդ զոյգ մը կար միայն, որ կարծես մեզմէ աւելի օտար կը զգար ինքզինք, «հայկական» այս նախկին հողերուն վրայ:

Արեւածագին Արդուինը իր բոլոր գեղեցկութեամբ յայտնուեցաւ մեր փեղկերուն բացուելուն: 600 մեթր բարձունքի վրայ կը գտնուէինք, չորս կողմը կանաչ լեռներ, խոր ձորեր, որոնց մէջ Ճորոխի որոտալից մշտատեւ համերգը իշխանաբար կը տիրէր բնութեան մնացեալ կենդանական եւ բուսական տարրերուն վրայ:

Արդուինի հմայքը զինք շրջապատող բնութիւնն է: Քաղաքը կորսնցուցած է իր պատմական արժէքը. տուները քանդուած՝ կրաղիւսէ շէնքերու տեղ բանալու համար, պատմական եկեղեցիները անհետացած, հինէն միակ յիշատակը 1793ին կառուցուած Սալիհ Պէյին մզկիթն է Չայըր թաղին մէջ:

Ամբարտակի շինարարութիւնը կարծէք թէ որոշ աշխուժութիւն մը բերած է քաղաքին, նորանոր պահանջներ ստեղծելով հոն աշխատող հազարաւոր բանուորներուն համար: Անդադար երթեւեկող բեռնատար կառքերուն, փորիչ մեքենաներուն, պայթող ուժանակներուն բարձրացուցած փոշին մշուշի մէջ թաղած է ամբողջ հովիտը հասնելով մինչեւ քաղաք:

Երբ ուզեցի քաղաքի բնակչութեան մասին տեղեկութիւններ քաղել, բաւական տարօրինակ երեւոյթի մը առջեւ գտնուեցայ որ ցոյց կու տայ զբօսաշրջիկներուն հրամցուած գիրքերուն յարաբերականութիւնը...:

1973ին լոյս տեսած Տընոէլ հրատարակչատունինը 8.000 բնակիչ կը նշէ:

1973ի Կիտ Պլէօն 13.000:

1988ին Նակէլ (Ժընեւ) 8.000:

1991ին Արթօ հրատ.՝ 28.000:

1996ին Կիտ Պլէօ՝ 66.000:

1997ին իտալական Տէ Ակոսթինի՝ 20.000:

2004ին Փլանէթ հրատ.՝ 84.000:

2004ին Կիտ Պլէօ՝ 85.000:

Ուրեմն 8.000էն 85.000 տարբերութիւնը նկատելէ վերջ կրցայ շատ դիւրաւ բացատրել թէ ինչպէս Տայքն ալ, Հայ Բագրատունիներու այս թագաւորական նահանգը, ժամանակի ընթացքին, շատ հաւանաբար նաեւ թրքական մեղսակցութեամբ, դարձած է «Վրաստան», Բագրատունիներն ալ իրենց կառուցած հրաշալի եկեղեցիներուն հետ անցած Վրաստանի, փաստ որ հոն ներկայիս մէկ Հայ իսկ չըկայ, եւ գաւառը սահմանակից է Վրաստանի...: Հա՞յ. երբեք չէ եղած... եւ մէկը միւսէն օրինակելով արդէն այդ նահանգը վերջնապէս անցած է Վրաստանի պատմական սահմաններուն մէջ եւ բնականաբար յուշարձաններն ալ, հիմնականօրէն բերդեր եւ հրաշալի տաճարներ, սկսած են մաս կազմել «վրացական մշակոյթի» անցեալին:

Ո՛ր գիրքը բանալու ըլլաք, սկսած թրքականներէն, առանց այլեւայլի Տայքը իր պատմութեամբ եւ յուշարձաններով «նուիրուած» է Վրաստանի:

1989ի «Բազմավէպ»ին մէջ (էջ 392-393) թարգմանաբար տրուած գտայ ռուս ճանապարհորդի մը տպաւորութիւնը Արդուինի մասին (Ե. Մարկով, «Արարատի լեռներուն վրայ»):

«Արդուի՛ն, Արդուի՛ն գոչեցինք մենք, սեւեռելով մեր կախարդուած հայեացքն յանկարծ առջեւնիս բացուած չնաշխարհիկ պատկերին վրայ: .. Բնաւ այնքան չէի սխրացած ինչպէս, երբ Արդուին իւր բոլոր գեղեցկութեամբը զարդարուած յանկարծ առջեւնիս ելաւ:

«Իբրու մի գեղեցիկ նկար, առկախեալ կ'երեւի յօդս Արդուին քաղաքն բարձրադիր և կիսաբոլոր ձեւով քարոց լերան վրայէն, և ամփիթատեր ձեւով կ'իջնէ ձորոյն մէջ: Անդանօր սպիտակ եւ գեղեցիկ տնակներն որք գրեթէ լերան բուն գագաթէն սկսեալ մինչեւ ցստորոտն ցիրուցան սփռեալ կ'երեւին կողին ամէն կողմն, շրջապատեալ բազմաթիւ պարտիզաց կանանչ դալարեօք...

«Քաղաքին ծայրը յաջակողմն, բարձր սեպացեալ ժայռին վերայ կ'ամբառնայ մի առանձին կիսաւերակ ամրոց, որ իւր զօրաւոր եւ շրջակայից վրայ տիրող դիրքին համար երբեմն անառիկ եւ անմատչելի համարուած էր:

«Իսկ վարը, ձորոյն յատակը կը հոսի հռչակաւոր Ճորոխ գետն, մերթ իւր ճանապարհին վրայ թաւալելով ահագին քարեր, եւ մերթ մաքառելով եւ բախելով ժայռերուն եւ յետս ընկրկելով ուժգին շառաչով եւ դղրդալով հորդանելով հեռուն իւր ակունքը, հեռու աշխարհներ, Տաճկաստանի լերանց մէջ եւ խառնուելով սա ի խոնարհ Սեւ ծովուն կապուտակ ալեաց մէջ:

«Բնակչաց բազմութեամբ նկատմամբ, Արդուին իբր 1.300 տուն ունի... 8.000ը կ'անցնի: Ժողովուրդը խառն է... հայ, տաճիկ եւ վրացի... եկեղեցեաց թիւն նշանաւոր է.-- չորս հատ Հայ կաթոլիկեայց եկեղեցիք, մի էջմիածնական Հայոց, մի Ռուսաց եւ երեք եւս մզկիթք:

«Կայ հոն Ռուսաց մի ժողովրդական ուսումնարան երկդասեան 70 ուսանողօք. երկու տաճկական դպրոցք որոց մէջ կ'ուսանին 67 տղայք, մէկ էջմիածնական Հայոց եւ չորս Հայ կաթոլիկաց վարժարանք, յորս կ'ուսանին 165 տղայք եւ 123 աղջկունք:

«Արդուինի շրջանին բնակչաց գլխաւոր պարապմունք այգեգործութիւնն է, որ իրենց խիստ շահաբեր է: Շար[illegible]եալ ջերմ ամառուան շնորհիւ [illegible] տարին երկու անգամ հունձք կը [illegible] եւ սովորաբար յետ լազուարը հնձելու [illegible] կը սերմանեն»:

Բնաշխարհիկ բառարանն ալ 1400 տուն կը հաշուէ, 8.000 բնակչութեամբ. ուր մեծագոյն թիւը կազմած են Հայ կաթողիկեները 1.000 տուն, 5.500 հոգի: Հայ առաքելականներն ալ 250 տուն, 1.500 հոգի, ուստի 8.000 բնակչութեան վրայ Հայերու թիւը կը կազմէ 7.000 անձ, մնացեալները Թուրք, Ռուս եւ Վրացի:

(Շար. 8)

ՈՉ ԵԽՍ ԵՆ ԼԻՈՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԸ

«Լիոնի հայ գաղութը խոր վիշտով կը հաղորդէ Ժան-Մուլէն Լիոն Գ. Համալսարանի դասընթացքին մահը որ պատահեցաւ 2004-2005 տարեշրջանի սեմին...»:

Դժուար է գրել այս դէպքին մասին, դժուար է հաղորդել նման լուր մը երբ արդէն օրէ օր հայերէնը կը նահանջէ ամէն տեղ: Յիշեցնենք թէ ողջ Ֆրանսայի տարածքին չորս համալսարաններու, կամ բարձրագոյն հաստատութիւններու մէջ միայն գոյութիւն ունէր հայերէնի դասաւանդութիւն՝ Փարիզ (ԻՆԱԼՔՕ եւ Ինսթիթիւ Քաթոլիք), Էքս-ան-Փրովանս եւ Լիոն:

Լիոնի պարագային, գոյութիւն չունէր հայագիտական օրինական ամպիոն մը եւ ոչ ալ ուսուցման համակարգ մը համապատասխան վկայականներով: Ան արեւմտահայերէնի համեստ դասընթացք մըն էր, կազմակերպուած տեղական ուժերով: Աւելի քան 25 տարի Լիոն Գ. համալսարանի սրահներուն մէջ հնչեց Հայոց բարբառը եւ փոխուող դրատախտակներուն վրայ գրուեցան Մաշտոցեան տառերը: Տասնեակ հարիւրաւոր հայ երիտասարդներ, եւ երբեմն նուազ երիտասարդներ հետեւեցան այդ դասընթացքներուն: Ուսուցման պարտականութիւնը յանձն առած էին ըստ բախտի, ուսանող հոգեւորականներ: Միջին Արեւելքէն Ֆրանսա ապաստանած նուիրուած հայրենակիցներ: Վերջինը, Գեղամ Կանանեան, մօտ քսան տարի, պահապանը եղաւ անոր: Իր վաղահաս մահէն յետոյ, եօթը տարի առաջ, ինծի վիճակուեցաւ այդ գործը շարունակել: Իւրաքանչիւր տարի եղաւ իւրօրինակ: Տարիներ բազմաթիւ ուսանողներ արձանագրուեցան (մինչեւ 20 հոգի), ուրիշ տարիներ քիչ (հինգէն տասը), սակայն «աղէկ կամ գէշ եօլա կ'երթայինք»: Տարուան ընթացքին յաճախ ուսանողները կ'անհետանային ու կը յայտնուէին ամէն մէկը «յարգելի պատճառներով». մէկուն «գործը չէր ներեր», միւսին համար «ժամերը յարմար չէին», եւլն...: Ուսանողուհիներէն մէկը օր մը բացատրեց թէ «պիտի շարունակած ըլլար հայերէն սորվիլ... եթէ Հայերը լատինական այբուբենը որդեգրած ըլլային»:

Ինչ որ ալ ըլլան եղած պատճառաբանութիւնները կացութիւնը ողբալի է: Բոլոր ճակատներուն վրայ նահանջ է դասալքութեան պատճառով: Հայաստանցին դասալիք է իր հողը լքելու պատճառով, իսկ մենք՝ Սփիւռքահայերս, դասալիք ենք մեր լեզուն լքելով:

Ժագ Աթալի Մոնտ օրաթերթի սիւնակներուն մէջ կը գրէր.-- «La langue d'un peuple est la colonne vertébrale de son identité et la clé de l'intégration de ses étrangers»(*) -- («Ժողովուրդի մը լեզուն իր ինքնութեան ողնայարն է եւ իր օտարներուն համարկումի բանալին»): Այսօր մեր ողնայարը ո՞վ կը կացինահարէ եթէ ոչ մենք: Մեր ամբողջ ուժով, Աւստրալիայէն մինչեւ Գալիֆորնիա, կը պայքարինք, արդարօրէն, ցեղասպանութեան ճանաչման ի խնդիր, սակայն կը մոռնանք էականը: Լինե՛լ: Մենք պարզապէս կը մոռնանք Հայ լեզու եւ աշխուժօրէն լծուած ենք մեր ընդհանրական դերեզմանին վրան հսկայ քար մը զետեղելու գործին: Անոր վրայ, օր մը, գուցէ, «իրենց օտարները համարկող» ժողովուրդները, իրենց լեզուով պիտի կարողանան գրել, լատինական տառերով.-- «Ci-git le peuple arménien» («Աստ հանգչի հայ ժողովուրդը»):

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

(*) Jacquel Attali : «*Un agenda de croissance fabuleux*»; supplémnt «*l'année du rebond*» du quotidien «*Le Monde*», 4/5 janvier 2004, p. VIII.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԱՐԵԴԱՐՁ Ս. ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ») ---

Այն Ժերոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցին հանդիսաւոր կերպով տօնախմբեց իր օծման 71րդ եւ հիմնադրութեան 74րդ զոյգ տարեդարձները, Կիրակի, Հոկտեմբեր 10ին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Բազմութիւն մը որ մասնակցեցաւ հաւատքով, ջերմեռանդութեամբ եւ խանդավառութեամբ:

Պատարագելու եւ քարոզելու հրաւիրուեցաւ Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան՝ Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ Հայաստանեայց Ֆրանսայի: Երգեցողութիւնը կատարեց եկեղեցւոյ ընթացիկ երգչախումբը մասնակցութեամբ մենակատարներ Անդրանիկ Մինասեանի, Նուպարիկ Տէր Մինասեանի, Մարի Փաշեանի: Սարգիս Քհնյ. Թաշճեան, հոգեւոր հովիւը, սպասարկեց խորանին:

Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան իր քարոզը նուիրեց Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետաց վաստակին, գիրերու գիւտին, եւ ընդհանրապէս ոսկեդարեան պատմութենէն ժառանգուած բոլոր մշակութային եւ ազգային արժէքներուն, որոնք կը բնորոշեն Հայուն ինքնութեան հարազատութիւնն ու վաւերականութիւնը: Նոյնպէս, վեր առաւ յանձնառութիւնն ու առաքելութիւնը բոլոր անոնց՝ Գրիգոր Եպիսկ. Պալաքեանէն յաջորդական հոգեւոր հովիւները, սարկաւագները, բարերարները, որոնք հիմնադրութեան օրերուն եւ ապա տասնամեակներու երկայնքին եղան զուրգուրացող, աշխատող եւ քաջալերող բազուկները եկեղեցւոյ:

Ապա, ըստ աւանդութեան, կատարուեցաւ մատաղի օրհնութիւնը եւ հոգեհանգստեան կարգը:

Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ ժողովուրդը հաւաքուեցաւ գետնայարկի սրահը, սիրոյ եւ պատուոյ գաւաթի մը շուրջ:

Թաղական խորհուրդի Նախագահը՝ Պերճ Կարապետեան շնորհակալութեան խօսք արտասանեց Զաւէն Վրդ. Աւետիքեանին, քաղաքական անձնաւորութիւններուն եւ ժողովուրդին որուն հաւատարիմ ներկայութիւնն ու մասնակցութիւնը, ըսաւ, ամենամեծ երաշխիքն է պահպանելու համար շարունակականութիւնը:

Խօսք առնուեցաւ Շրջանի Ընդհ. Խորհուրդի անդամ Ֆելիքս Վէյկանին որ իր ուրախութիւնը յայտնեց բաժնեկից ըլլալու օրուան տօնախմբութիւններուն, ինչպէս նաեւ իր զօրակցութիւնը հայութիւնը յուզող բոլոր հարցերուն:

Փակման խօսքը ըրաւ տեղւոյն 13րդ եւ 14րդ Թաղամասերու քաղաքապետ Կարօ Յովսէփեան: Նախ բնորոշեց, պատմականօրէն, Հայ Եկեղեցւոյ տեղն ու դերը հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ եւ որպէս ազգային հաստատութիւն բաժնած ըլլալով ճակատագիրը Հայուն: Ընդգծեց ապրիլեան սերունդի վերապրողներու անսահման արժանիքը օտար հողերու վրայ ազգային օճախներ ստեղծած, հայ կեանքը իր ինքնուրոյն արժէքներով օժտած եւ զարգացած ըլլալուն: Կարօ Յովսէփեան անդրադարձաւ Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան՝ վերջին շաբթուան դէպքերուն յաջորդականութեան: Խարանեց Ժաք Շիրաքի դիրքը: Եթէ ոչ մէկ պետութեան նախագահ վէթօ չդնէ, Դեկտեմբեր 17ին, Եւրոպայի դուռը կը բացուի Թուրքիոյ առջեւ: Մնացածը ժամանակի, չափի եւ խաղերու հարց է:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՈՂԵՐՈՒ ՎՐԱՅ
(Ճամբորդական նոթեր)

***

ԽՈՀԵՐ ԿԵԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԵՐ
(Թիւ 1)
ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ (ԺԹ. -- Ի. դար)

ՀԱՅՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ
Երեւան 2004

***

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ
2003

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

Երեւան 2004

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻԻ «ԾՈՎԱՀԷՆ ԹԻՒ 1» ԻՒՂԱՆԿԱՐԸ 1.700.000 ԵՒՐՈՅԻ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ

Հոկտեմբեր 7ին Տրուօ (Փարիզ) աճուրդի դրած էր, ուրիշ գերիրապաշտ նկարներու կարգին, Ոստանիկ Ադոյեանի «Ծովահէն Թիւ 1» իւղանկարը, 1942ի գործ, 74,3×101,9 հարիւրերորդամեթր չափերով:

Ոստանիկ Մանուկ Ադոյեան, աւելի ծանօթ անունով Արշիլ Կորքի, ԱՄՆ գաղթած է 1920ին: «Ծովահէն»ը նկարած է 1942ին, երբ 38 տարեկան էր:

Այս գործով, Կորքի անձնական ուղղութիւն մը կը բռնէ ազատելով փարիզեան յառաջդիմական զպրոցի ազդեցութենէն:

Մինչ այդ, Կորքի փորձած էր Սէզանի, Մաթիսի եւ Փիքասոյի գործերուն ելեկտրական բաղադրութիւն մը կատարել:

1941ին Կորքի կը կերպարանափոխուի երբ կը ճանչնայ գերիրապաշտ Պրըթոնը: Երբ ամառնային արձակուրդը իր Սաուլ Շարի բարեկամին տունը անցընելու կ՛երթայ, Նիւ Միլֆորտի բլուրներուն ստորոտը, իր մէջ կ՛արթննան Հայաստանի յուշեր եւ այնուհետեւ արուեստագէտը կը սնանի իր ծննդավայրի ոգեկոչումներով, իր մանկութեան յուշերով: Վարպետացած ըլլալով իր գծագրական արտայայտութիւններուն մէջ Միրոյի եւ Մաթթայի շնորհիւ, կը ստանայ անձնական ինքնաբուխ եւ սահուն գիծեր որ զինք ուղղակի վերացական նկարչութեան կ՛առաջնորդեն:

Ժիւլիէն Լեւի, Կորքիի բարեկամ եւ վաճառական, հաւաքածոն կազմուած 13 կտորներէ, 1930-40ական թուականներու արտադրութիւն, անտարբեր չէր կրնար ձգել փարիզեան աճուրդի հետեւողները: Ո՞վ չի յիշեր 3.962.500 տոլարի ծախուած Կորքիի մէկ գործը Նիւ Եորքի մէջ, 1995ին, կամ վերջերս Փարիզի մէջ Անտրէ Պրըթոնի աճուրդին, 2003 Ապրիլին, ուր Գանպէրայի մէկ նկարի վերլուծումը գնահատուեցաւ 904.050 Եւրօ:

Որքան բախտաւոր եղած է Ուիթնէյ Թանգարանը որ 1938ին չորս մը ծանօթ նկարներ գնած է Կորքիէն 650 տոլարի համեստ գիներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ ՍԻՍԻԱՆԻ ՄԷՋ

Ուսումնական 2004-05 տարիէն սկսած է գործել Սիւնիքի մարզի կեդրոն՝ Սիսիանի մէջ, Հայկական պետական գիւղատնտեսութեան ակադեմիայի մասնաճիւղ:

Սոյն նպատակին համար Սիսիանի քաղաքապետարանը շէնք մը յատկացուցած է որ նորոգութեան կարիք ունի, մինչ այդ, քաղաքապետարանի առաջին յարկը տրամադրուած է:

Մասնաճիւղը աւարտող ուսանողները պիտի ստանան Հայկական պետական գիւղատնտեսութեան ակադեմիայի վկայական:

***

ԸՆԹԵՐՑԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՃԱ՞Ծ

«Պուքինիստ» գրախանութի տնօրէն Խաչիկ Վարդանեան որ երեսուն տարուան փորձառութիւն ունի գիրքի շուկային մէջ, «Ազգ»ի թղթակիցին ուրախութեամբ յայտնած է որ Հայաստանցիները սկսած են կրկին ընթերցումի պահանջ զգալ:

1997-98 թուականներէն սկսած, գիրքերու վաճառքը զգալիօրէն աճած է, յատկապէս գեղարուեստական գրականութիւնը (արուեստ, վէպ, բանաստեղծութիւն, եւլն.), աւելի քան մասնագիտականը, եւ ամէնէն ուրախալին այն է որ երիտասարդները թիւով աւելի են քան տարեցները:

Եթէ անցեալին օտար անուններէն միայն սովետամէտ հեղինակները կը հրամցուէին, այսօր ժամանակակից օտար հեղինակներու հանդէպ մեծ հետաքրքրութիւն կայ: Պրազիլցի Փաօլօ Քուէլոյի աջողութիւնը ատոր փաստն է. ան որոշած է իր վերջին գիրքը անձամբ ներկայացնել հայ ընթերցողին:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՂԵՐՍՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Է.

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԸ

Պէզճեանի սիրտը կը հրճուէր, խորհելով թէ փրկած էր Տիւզեանի կեանքը եւ այսպէսով օրիորդ Սրբուհին յաւիտենապէս երախտապարտ ձգած էր իրեն. այն օրիորդ Սրբուհին որ չէր յօժարեր իրենց տունը գալ, մինչեւ իսկ քոյրերուն հարսանիքին: Հիմա նոյն այդ օրիորդը նստած էր իր տունը եւ անշուշտ որ յուսալով ու մտահոգութեամբ կը սպասէր իրեն, հօրմէն լուր մը առնելու համար: Հիմա այդ օրիորդ Սրբուհին հաւանաբար իր քոյրերուն շրթունքէն մխիթարական խօսք մը կը սպասէր: Աստուած որքան մեծ է, ինչ գեղեցիկ առիթներ կը ստեղծէ մեծամիտներուն դաս տալու համար:

Երբ քիչ վերջ հեռուէն Տիւզեաններու կառքը երեւցաւ, մեծ եղաւ բոլորին յուզումը:

. Կառապանին քով զինեալ Ենիչէրի մը կայ, պոռաց Համասփիւռ յուզուած:

. Աւա՛ղ զաւակս, հեծկլտած Պէզճեանի մայրը:

Բայց յուզումը երկար չտեւեց: Ենիչէրի զինուորը իջաւ, մօտեցաւ կառքին սպասուհանին: Պէզճեան քայլ մը երկարեց անոր: Մարդը խոնարհելով մեկնեցաւ: Կառքը կրկին սուրաց դէպի տուն:

- Փառք Աստուծոյ, ըսաւ Վառվառէ, երբ Ենիչէրիին հակառակ ուղղութեամբ մեկնիլը տեսաւ:

. Կարծեմ Ամիրան ալ կը բերեն, ըսաւ վերջապէս Մարիամ, կառքին մէջ երրորդ անձ մը կայ:

Կառքը կեցաւ եւ Յովհաննէս ամիրա վար իջաւ Նուրեանի օգնութեամբ:

- Հայրիկ, հայրիկ, աղաղակեց Սրբուհի Տիւզեան եւ կայծակի արագութեամբ վազեց եկաւ:

Հայր ու աղջիկ արցունքոտ աչքերով գիրկընդխառնուեցան:

- Մէյմէկ սուրճ առէք եւ ձեզ անմիջապէս տանինք Գուրուչէշմէ, որովհետեւ հոն ալ մտահոգութեան մէջ են, ըսաւ Պէզճեան:

Յովհաննէս Տիւզեան դարձաւ Սրբուհիի.

. Աղջիկս, ըսաւ, այսօր քեզ նոր եղբայր մը կու տամ յանձին Յարութիւնի: Եթէ ան չըլլար, հիմա գլուխս անջատուած պիտի ըլլար մարմնէս: Զինքը շատ սիրած եմ միշտ, բայց այսօրուընէ սկսեալ զաւակներէս մին է ան:

Օրիորդ Սրբուհի դանդաղ քայլերով մօտեցաւ Յարութիւնի, մէկ կողմ ձգած իր հպարտութիւնը եւ մեծամտութիւնը, թեւերը անոր վզին անցուց, համբուրեց զայն եւ փաղաքշոտ ձայնով մը ըսաւ.

- Յարութիւն, եղբայրս, ներէ ինծի, եթէ ցարդ քեզ այս կամ այն ձեւով վշտացուցի: Հպարտ եմ որ այսօր եղբայր մը եւ քոյրեր շահեցայ:

Պէզճեան յուզուած էր:

. Օրիորդ Սրբուհի, ես մարդկային պարտականութիւնս կատարեցի ձեր հօր հանդէպ, որ միշտ ինծի հայրական վերաբերում ցոյց տուաւ, ուրիշ ոչինչ: Շնորհակալ եմ ձեզմէ որ զիս կ՛ընդունիք իբր եղբայր եւ քոյրերս իբր քոյր: Աստուած չամչցնէ մեզ:

Սուրճերը եկան: Տիւզեան սուրճը խմած ատեն պատմեց անցուցած սոսկալի ժամերը: Ոտքի ելան: Պէզճեան ընկերացաւ Տիւզեանի եւ աղջկան:

- Ամիրա, ըսաւ Պէզճեան ճամբան, կացութիւնը շատ խառնակ է, դեռ այս գործերը դիւրաւ կարգի չեն մտներ: Այս երկիրը Գազանճըններու եւ Եուսուֆներու ձեռքը չեն ձգեր: Մինչեւ որ կատարեալ հանդարտութիւն չտիրէ պէտք չէ դուրս ելլել:

- Երանի թէ դուն ալ հիմա մեզի հետ չգայիր Յարութիւն:

. Ամիրա, տակաւին Գազանճըի տէրն է կացութեան եւ ես կրնամ մոլթիս ազատել: Պէտք է քեզ ապահով տուն յանձնել: Ես ալ տուն դառնալէ վերջ դուրս չեմ ելլեր քիչ մը ատեն, մինչեւ որ անդորրութիւնը հաստատուի:

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Գազանճըի յաջող յեղափոխութեամբ ալ քաղաքական երկնակամարին վրայ փոթորիկը չէր հանդարտած: Մուսթաֆա Գազանճը քանի մը խամաճիկներ բերած էր գործի գլուխ եւ ինք կը կառավարէր երկիրը ուզածին պէս: Սուլթան Սէլիմ իր ապահովութեան սիրոյն յեղափոխականներուն հետ կը գործակցէր: Բայց այս անգամ Գազանճըի գործակից Ենիչէրիները սկսած էին դժգոհիլ: Անոնք դրամական նուէր կ՛ակնկալէին, բայց պետական գանձը պարապ էր եւ Գազանճը չէր կրնար գոհացնել զիրենք: Թալան կ՛ուզէին, բայց հետեւանքները կը վախցնէին յեղափոխութեան վարիչները:

Օր մը Ենիչէրիներու դժգոհութիւնը յայտնելու համար անոնց աղաները գացին յեղափոխական իշխանութեան մօտ:

- Աղա, ըսին, ինչո՞ւ ըրինք այս յեղափոխութիւնը: Սուլթանը նոյն սուլթանն է, կառավարութիւնը ոչ մէկ նորութիւն բերաւ: Ոչ աւելի թոշակ կ՛առնենք, ոչ ալ աւելի լաւ կ՛ապրինք:

- Ի՞նչ ըսել կ՛ուզէք, հարցուց Գազանճը:

. Ըսել կ՛ուզենք որ մենք գոհաժառանգ Մուսթաֆան կ՛ուզենք գահ բարձրացնել: Ան Ենիչէրիները կը սիրէ, մեզի առատ պարգեւ կու տայ:

. Կը խորհի՞ք ձեր ըսածին վրայ, պոռաց Գազանճը զայրացած: Դուք չէք գիտեր թէ ի՛նչ կ՛ուզէք: Միշտ այսպէս եղեր էք եւ թող չէք տուած որ նոր իշխանութիւն մը գործ մը մէջտեղ բերէ: Ի՞նչպէս կը յանդգնիք մեր օգոստափառ տիրոջ, բոլոր իսլամներու մեծազօր Խալիֆային դէմ ելլել:

(Շար. 14)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ժանն Փափազեանի (Փափազ) յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Տուլեմաք Գաւէզեան 150 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

[illegible]

ՎԱՀԷ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ «ՏԱԿԱՒԻՆ»Ը

Սիմոն եւ Ասքար Ասքարեան Փարիզ հրաւիրած են Վահէ Պէրպէրեանը ներկայացնելու համար իր մենախօսութիւնը՝ «Տակաւին» (ԱՄՆ-էն և Գանատայէն ետք) : Կը ներկայացուի Ուրբաթ 22 եւ Շաբաթ 23 Հոկտեմբեր ժամը 20·30ին Սալ Ռոսինի (9րդ Թաղամասի քաղաքապետարան), 6 ռիւ Տրուօ :

Հեռաձայնել՝ 06· 74· 69· 68· 29

2 VOLS DIRECTS HEBDOS
Paris ➔ Erevan ➔ Paris
ARMÉNIE
• SÉJOUR À LA CARTE
• VOYAGES ORGANISÉS
SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
67, LA CANEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 - FAX 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
32-38, RUE HANRABEDOUTIAN EREVAN
TEL 52 55 55 - FAX 56 40 30
sabera@arminco.com
CARGO 2 VOLS HEBDOS
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS
AUTOMNE 2004

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Communiqué de Presse

«Mémoires partagées et prévention des génocides et des crimes contre l'Humanité»

Série de manifestations organisées par le Collectif Reconnaissance d'octobre 2004 à octobre 2005

La première d'entre elles :

FORUM
«POUR LA JUSTICE ET LA PREVENTION DES GENOCIDES»
23 octobre 2004 à Villeurbanne

Des Arméniens aux Rwandais, en passant par les Juifs et les Tsiganes; un groupe de travail regroupant 8 associations nationales (ACAT, CEDIA, CDCA, Comité Ukraine 33, Lion des neiges, Place des Fêtes, RADDHO et Rhône Tibet) a entrepris, à Lyon, de «mettre en commun les mémoires» de victimes de génocides, afin d'identifier les composantes du «terreau» génocidaire et d'empêcher de nouveaux crimes de masse.

Fédérées autour du Collectif Reconnaissance, ces 8 associations organisent d'octobre 2004 à octobre 2005, à Villeurbanne et Lyon, une série de manifestations sur le thème «Mémoires partagées et prévention des génocides et des crimes contre l'Humanité».

Le coup d'envoi de cette opération d'envergure sera donné le 23 octobre prochain avec la tenue d'un Forum «Pour la justice et la prévention des génocides» à Villeurbanne.

Cette année de manifestations (semaine cinématographique, journées de formation réservées aux enseignants, projets pédagogiques avec les scolaires, exposition photographique itinérante) s'achèvera, en octobre 2005, avec l'organisation d'un colloque international qui rassemblera les plus grands spécialistes mondiaux des génocides (présidence envisagée: Nelson Mandela).

Contacts presse :
Josette Grange — Cristèle Bernard — Anne-Claire Genthialon
Tél./fax:04 72 00 29 56 ou 06 66 55 67 28

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Գաչանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 150ական Եւրօ Տէր եւ Տիկին Արահամեանէ Կի Մուսայեանի եւ Ժանն Փափազեանի մահերուն առթիւ :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս) :

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ :

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն :

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ :

Տեղերը ապահովել՝
04· 72· 20· 03· 60
(առաւօտները) :

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ի նպաստ
ՆԱՒԻ ՎՐԱՅ ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՃԱՇ

DEJEUNER INOUBLIABLE SUR BATEAU MOUCHE au profit de

l'ECOLE TARKMANTCHATZ

Le dimanche 17 octobre
à partir de 12h jusqu'à 18h

Avec le bateau Rivière Seine
Embarquement : à partir de 12h, au Port de Bercy (Métro station Bercy, ligne n° 6) (face à la Bibliothèque Nationale de France, Rive Droite)
Départ du bateau : 13h
Retour à Bercy : 16h30
Renseignements : 06 68 55 35 96

ECOLE TARKMANTCHATZ
19-27 sentier des Epinettes
92130 ISSY-LES-MOULINEAUX

Հ.Մ.Ը.Մ.-ՖՐԱՆՍԻ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ·Մ·Ը·Մ·-Ֆրանսի 30րդ անդամական Ընդհանուր ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ :

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19ին : Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն :

Հ·Մ·Ը·Մ·-ՖՐԱՆՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE «ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**, Membre de l'Institut
au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan — V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 14 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE ET PRESENTATION DU LIVRE «ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au Collège Samuel-Moorat
26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres
Parking assuré

DANS LE CADRE DE LA COMMEMORATION DU 1600ème ANNIVERSAIRE DE L'ALPHABET ARMENIEN PAR MESROP MACHDOTS

Le Centre Culturel Saint Mesrob et l'Eglise Evangélique Arménienne

sont heureux de vous inviter à une présentation assistée par ordinateur de la

«Bible du 1700ème anniversaire»

en arménien occidental contemporain, et du logiciel de lecture et de recherche biblique multilingue
«BIBLIA UNIVERSALIS»
par Ari TOPOUZKHANIAN, chercheur au CNRS
et Rédacteur de la revue «Panpère»

LE JEUDI 21 OCTOBRE à 20h45
Au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis rue Thouin 75005 Paris

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.
Entrée libre — Cocktail

ET LE VENDREDI 22 OCTOBRE à 20h45
A l'Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian 94140 Alfortville

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.
Entrée libre — Cocktail

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 19
MARDI
19 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

LE NUMERO : 1 €

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.049 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.049

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՀԻՆԳ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

ՆՈՐ ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐ ՊԱՂՏԱՏ

Ամբողջ Իրաքի մէջ կացութիւնը չի բարելաւուիր : Հոկտեմբեր 14ին կրկնակ ոճրափորձերէն ետք (մէկ ամերիկացի զինուոր մեռած է եւ 5էն 10 այլ մեռեալներ) սպաննուած էին նաեւ քրտական հեռատեսիլին համար աշխատող կին մը եւ դատաւոր մը, զինեալ անծանօթներու կողմէ :

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 16ին, Թիրախ եղած էին քրիստոնեայ հինգ եկեղեցիներ : Զոհ չկայ, բայց նիւթական վնասները մեծ են : Արարքը տեղի ունեցած է Ռամազանի առաջին օրը : Թիրախ առնուած եկեղեցիներն են.- երկու ասորական, երկու քաղդէական եւ մէկ յոյն-օրթոտոքս : Քրիստոնեայ համայնքը երկրին 2,5%ը կը ներկայացնէ եւ ցնցումը մեծ է : Վնասուած եկեղեցիներու հոգեւոր պետերը կոչ ըրած են որ վերջ տրուի այդ յարձակումներուն : Ազգային Խորհուրդի (առժամեայ Խորհրդարան) մէկ անդամը՝ Հիքմաթ Հաքիմ (ասորի քրիստոնեայ) դիմած է «Ուլեմաներուն, մահմետական հիմնարկներուն՝ իրաքեան եւ միջազգային ուղէոզի հրահանգ (ֆաթվա) մը հրապարակելով դատապարտելով անհաբեկչական արարքները, որոնք ոչ մէկ կապ ունին Գուրանին հանդուրժողութեան սկզբունքներուն հետ» :

Զանազան կասկածներ կան արարքներուն հեղինակներուն մասին : Կը կարծուի թէ սիւննի ծայրայեղական տարրերու գործն է :

Բազմաթիւ քրիստոնեաներ այլեւս կ'ուզեն մեկնիլ, բայց մեծ դժուարութիւններ ունին իրենց ինչքերը ծախելու համար : Համայնքներու միջեւ մթնոլորտը աւելի քան երբեք լարուած է :

***

Ամերիկացիք կը շարունակեն իրենց յարձակումը Ֆալուճայի վրայ, ուր է, ըստ իրենց թիւ 1 թշնամին՝ Զարքաուի : Առաջին անգամ ըլլալով, յորդանանեան այս խումբը յայտարարած է որ չփման մէջ է Ալ-Քաիտայի հետ Իրաքի գործողութիւններուն կապակցութեամբ : Յայտարարութեան մէջ կ'ըսեն.- «Թաուհիտ վա Ճիհատ խումբը, իր իշխանը եւ իր զօրքերը հաւատարմութիւն յայտնած են Պէն Լատէնի» :

***

Կիրակի գիշեր, նոր ոճրափորձ մը գործուած է Պաղտատ, ուրճարանի մը առջեւ : Վեց մեռեալ եւ 30 վիրաւոր կար :

***

Վաթսուն օր է որ Ֆրանսացի երկու լրագրողները պատանդ կը մնան :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՇԷԼ ՊԱՐՆԻԷ, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը եռօրեայ այցելութիւն մը կը կատարէ Իսրայէլ : Ժամանումի պահուն իսկ առաջին այցելութիւն մը տուած է Ֆրանսայի տեղահանուած Հրեաներու Մեմորիալին :

ՓԻԷՐ ՍԱԼԻՆՃԸՐ, նախկին բանբերը Քէնըտի եւ Ճոնսըն Նախագահներուն, զոհ գնաց սրտի տագնապի մը, Հոկտ. 16ին, Ֆալայոնի մէկ հիւանդանոցը : 79 տարեկան, ամերիկացի քաղաքագէտը տարիներէ ի վեր Ֆրանսա կ'ապրէր : Եղած էր նաեւ մեծ հրապարակիր մը 1973էն 1978 :

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը վերջ չէ գտած եւ կը թուի որ ի մօտոյ պիտի չգտնէ : Հոկտեմբեր 14ին Ազգային Ժողովի վիճարկումը կը համապատասխանէր լերան որ մուկ մը կը ծնի : Նիստին սկիզբը, ինչպէս գրած էինք, հազիւ 100 երեսփոխան կար, մինչ այնքան պահանջուած էր այդ վիճարկումը, իսկ նիստին վերջաւորութեան միայն 15 երեսփոխան մնացած էր :

***

Ուրբաթ երեկոյ (Հոկտ. 16) Մոնտի յաւելուածին մէջ Էսմի Փլէնէլ յօդուած մը ստորագրած էր խորագրուած՝ «Թուրքիա եւրոպական կամուրջ մըն է», կրկնելով Թուրքիոյ վարչապետին՝ Էրտողանի բանաձեւումը : Յօդուածագիրը կը փորձէ համոզել ընթերցողը կամուրջներու կարեւորութեան եւ անհրաժեշտութեան մասին :

***

Ռեմոն Պառ կ'ուզէ որ այս «մեծ երկիրը» (իմա՝ Թուրքիան), որու «յարումը կարգ մը սկզբունքներու, ինչպէս աշխարհականութեան, փաստուած է եւ որ կրնայ մեզի պատուհան մը ըլլալ շրջապատող շրջաններու վրայ, ամբողջապէս պէտք է մասնակցի Միութեան, երբ պայմանները լրացուին, ինչ որ մեր բոլորիս համար հսկայ առաւելութիւն մը կ'ըլլայ» :

***

Կիրակի, Հոկտեմբեր 17, ժամը 18ի հեռատեսիլի Ե. կայանի «Ըմփոսթ» յայտագիրն ալ նուիրուած էր այս նիւթին եւ որուն բացումը կատարուեցաւ Մոցարթի «Թրքական քայլերգ»ով : Կը մասնակցէին Ֆիլիփ տը Վիլիէ, Մարիէլ տը Սարնէզ, Փիէր Լըլուշ, Փ. Մոսքովիչի, «Մարիան»ի, «Ֆիկառօ-Մակազին»ի խմբագիրները եւլն. եւլն. : Ամէն մէկը իր յանկերգը կրկնեց, բոլորին ալ տեսակէտը ծանօթ ըլլալով : Այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ նորութիւն կար : Մոսկովիչի որ կողմնակից է անդամակցութեան կարգ մը վերապահութիւններով հանդերձ, բսաւ թէ Անգարա դեռ ճամբայ ունի կտրելիք (Հայոց ցեղասպանութիւն, կիներու իրաւունքները եւլն. եւլն.) :

Պէտք է խոստովանիլ որ Թուրքիոյ անդամակցութեան ամէնէն անհանդուրժելի պաշտպանողականը կը պատկանէր Իւ. ԷՄ. Փէ.ի երեսփոխան Փիէր Լըլուշի : Ան չէր կրնար նոյնիսկ ծածկել իր ջղայնութիւնը, երբ չէր յաջողեր իր տեսակէտը պարտադրել : Կու տար պատկերը անձի մը որ չի հաւատար իր իսկ պաշտպանած թրքամէտ եւ պուշամէտ դատին : Լըլուշ, Սեպտեմբերի սկիզբը Թուրքիա գացած էր (տե՛ս. «Յառաջ», Հոկտ. 2), տեսնըուած էր «Ակօս»ի խմբագրին հետ : Կը կրկնէր որ Թուրքիոյ Հայերը եւ Քիւրտերը կողմնակից են անդամակցութեան, ինչ որ շատ բնական է եւ տրամաբանական, բայց նոյնքան բնական եւ տրամաբանական է որ տարբեր ըլլայ Ֆրանսայի Հայերուն տեսակէտը :

***

Սէն-Մանտէի (Վալ-տը-Մառն) Իւ. ԷՄ. Փէ. քաղաքապետը՝ Փաթրիք Պօտուէն 70 հազար հարցարաններ ղրկած է իր ընտրաշրջանի ընտրողներուն Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին : Շրջանը կ'ընդգրկէ Սէն-Մանտէն, Վէնսէնը, Ֆոնթընէ-սու-Պուան եւ հարցումն ալ սա է.- «Թուրքիոյ անդամակցութիւնը անխուսափելի՞, անհրաժե՞շտ, թէ անընդունելի» հեռանկար մըն է :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱԿԱՏ

Ի ՎԵՐՋՈՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՋՈԿԱՏ ԿԸ ՂՐԿԷ՞ ԻՐԱՔ

Ուրբաթ Հոկտեմբեր 15ին, վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեան արտայայտուելով Իրաք հայկական գունդ մը ղրկելու հարցին մասին, ըսած է թէ ամենայն հաւանականութեամբ Հայաստան պիտի հրաժարի այդ նախաձեռնութենէն : Ան աւելցուցած է թէ ականազերծողներ եւ վարորդներ ղրկելու որոշումին տրուած օրէն աղդին դէպքերու զարգացումը թելադրած է այդ հաւանական վերանայումը : Վարչապետը յիշեցուցած է նաեւ թէ Սահմանադրական Խորհուրդը եւ Խորհրդարանը իրաւունքն ունին որոշումի այդ վերանայումին, նոյնիսկ եթէ վերջին խօսքը կը պատկանի Հանրապետութեան Նախագահին :

***

«ԿԻԼԻԿԻԱ» ԱՌԱԳԱՍՏԱՆԱՒԸ Ս. ՂԱԶԱՐ ՀԱՍԱԾ

Հոկտեմբեր 15ին, Մխիթարեան Միաբանութեան մայրավանք՝ Ս. Ղազարէն մեզի հաղորդուեցաւ թէ «Այաս» ընկերակցութեան «Կիլիկիա» առագաստանաւը որ ամիսներ առաջ Սեւ ծովի Պաթում նաւահանգիստէն ճամբայ ելած էր, յետ հանդիպելու ծովեզերեայ զանազան հայկական գաղութներ (Ռումանիա, Պոլիս, Պէյրութ, Սուրիա, Կիլիկիա, Յունաստան), նոյն օրը հասած է Վենետիկ եւ խարսխած Ս. Ղազարի փոքր նաւահանգիստին մէջ : Այս առթիւ Նախագահ Ռ. Քոչարեան հետեւեալ ուղերձը յղած է «Կիլիկիոյ» անձնակազմին.- «Թանկագին բարեկամներ, երեք ամսից աւելի մենք ուշադրութեամբ հետեւում ենք ձեր խիզախ նաւարկութեանը պատմական Կիլիկիայի 13րդ դարի առագաստանաւի կրկնօրինակով : Դուք անցաք եօթ ծովերով՝ «Կիլիկիա»յի վրայ հպարտօրէն տանելով մեր հայրենիքի դրօշը՝ 800 տարի անց : Այսօր ուրախալի օր է : Դուք հասաք նախանշուած ափ՝ Վենետիկի նաւահանգիստ, եւ կառանեցիք հայկական Ս. Ղազար կղզում : Շնորհաւորում եմ ձեզ բազմափուլ արշաւի առաջին մասի յաջող աւարտի կապակցութեամբ, մաղթում եմ ճաջողութիւն եւ բարեյաջող վերադարձ» :

***

ԲԵՐՔԻ ՏՕՆԸ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

Հոկտ. 14ին, «Երեւանի Օր»ուան տօնակատարութիւններուն շրջանակին մէջ, Երեւանի Հանրապետութեան հրապարակին վրայ նշուած է «Բերքի տօնը», որուն մասնակցած են Հայաստանի բոլոր մարզերը աւանդական ճաշատեսակներով, խմիչքներու եւ կաթնամթերքի տեսակներով, զանազան համեղ պտուղներով :

Ամբողջ հրապարակը գրաւած են անհամար սեղաններ ժողովրդական երաժշտական գործիքներու ընկերակցութեամբ. մարզերու պատասխանատուները ներկաները հիւրասիրած են իրենց շրջանի հարուստ եւ յատուկ բարիքներով եւ ճաշատեսակներով :

***

ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ ԱԿԱՆՆԵՐԸ ՏԱԿԱՒԻՆ ԶՈՀԵՐ ԿԸ ԽԼԵՆ

Անցեալ ինը ամիսներու ընթացքին, ըստ պաշտօնական տուեալներու, ականներու պայթումի 18 դէպք արձանագրուած է Արցախի մէջ, վնասելով 34 անձերու, որոնցմէ տասը մեռած են, երկուքը մանուկներ :

Պատկան մարմինները կը գանգատին որ բնակչութեան ապահովութեան օրէնքները չի յարգեր, սեփականաշնորհուած հողերուն վրայէն գրուած ցուցատախտակները վերցնելով եւ շատեր վտանգի ենթարկելով :

Թիըր Հալօ Թրըսթ ընկերութիւնը որ ականազերծումի աշխատանքները կը տանի, լրջօրէն մտահոգուած է բնակիչներու անհոգ, անգիտակից վերաբերումին ի տես եւ կը թելադրէ որ պատասխանատուները քարոզչական եւ բացատրական աշխատանք տանին առաջքն առնելու համար դժբախտ պատահարներու :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 16/18)

ՄԱՀ ԳՐԻԳՈՐ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ

47 տարեկանին, ծանր հիւանդութենէ մը վերջ Երեւան իր մահկանացուն կնքած է արձակագիր, բեմադիր Գրիգոր Բաբայեան : Ան 1985էն գնահատելի անուն մը կը դառնայ իր ստեղծագործութիւններով, իսկ 1990էն քաղաքական նիւթերով կը գործակցի «Հայք», «Երկիր», «Հայոց Աշխարհ» թերթերուն : 1997-1999 տարիներուն «Ար» հեռատեսիլի կայանէն վարած է հաղորդաշարներ : Մասնակցած է Արցախի ազատագրութեան պայքարին որպէս պարզ շարքային մարտիկ եւ շաբաթ մը շրջափակուած մնացած է Աղբերիներէն, հրաշքով ազատած եւ վատթարացած առողջութեամբ Երեւան վերադարձած :

Հոգեհանգստեան արարողութիւնը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 16ին :

***

ԻՐԱՔԻ ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԴԸ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Իրաքի մէջ մօտ մէկ ամիս առաջ պատանդ առնուած Լիբանանի քաղաքացի Արամ Նալպանտեան, Հոկտեմբեր 15ին ազատ արձակուած է : 47ամեայ Նալպանտեան առեւանգումի պահուն Իրաք կը գտնուէր աշխատանքի բերմամբ. գրօսաշրջական ընկերութեան մը ներկայացուցիչն էր :

***

ՃԱՏՐԱԿԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՒՄԲԸ ՅԱՋՈՂ ՍԿՍԱԾ

Հոկտ. 15ին, Սպանիոյ Մայորքա քաղաքին մէջ սկսած են ճատրակի համաշխարհային 32րդ ոլիմպիականները, որոնց կը մասնակցին 200է աւելի խաղացողներ : Ա. փուլին Հայաստան կը մրցէր Մոնղոլիոյ հետ : Առաջին խաղերէն ետք, շնորհիւ Ռ. Վահանեանի, Ս. Լպուտեանի եւ Գ. Սարգսեանի յաղթանակներուն, Հայաստան արդէն 3 - 0 առաւելութիւն ձեռք ձգած էր, ինչ որ կը նշանակէր խմբային յաղթանակ :

***

ԱՌԵՒԱՆԳՈ՞ՒՄ

Վլատիկավկասի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ սարկաւագ Զօրիկ Աբէլեան, Հոկտ. 10ին անհետացած է եկեղեցի երթալու ճամբուն վրայ : Հարաւային Ռուսաստանի առաջնորդ Մովսէս Եպիսկ. Մովսիսեան, նոյն օրը տեղեակ պահած է Մայր Աթոռը եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ամէնօրեայ կապ կը պահէ թեմական առաջնորդին հետ :

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական...)

20.- ՏԱՅՔ – ԱՇԽԱՐՀՆ ՏԱՅՈՑ

Մշակութային եւ մանաւանդ քաղաքական հսկայական իմաստ ունեցող նահանգ մըն է Տայքը, կոչուած նաեւ Խորագոյն Հայք որ առաջին մէկ օրէն մաս կազմած է Հայաստանի պատմական հողերուն, սկսած ուրարտական շրջանէն մինչեւ 1915ի Մեծ Եղեռնը երբ անոր հայ բնակչութիւնը վերջնականապէս ջնջուեցաւ, [illegible] վերջին մի քանի դարերուն, յատկապէս օսմանեան տիրապետութեան սկսած, բռնի իսլամացած էր արդէն:

«Մնացին սակայն հայ - քրիստոնեայ ճարտարապետութեան կոթողները յուշարձանները [illegible] (Իշխան, Խօշք, Բանակ, Արծաթի, եւլն.) համաշխարհային արժէք ներկայացնող քրիստոնեայ կոթողներ, որոնց ներկայութիւնը, նոյնիսկ [illegible] վերածուած [illegible] անհերքելիօրէն կը [illegible] հայ [illegible] դարերու Վրացիներուն [illegible] կոթողներով [illegible]:

Խորագոյն Հայքը յետ-լուսաւորչեան շրջանին եղած է Մամիկոնեաններու կալուած մինչեւ Ը. դար: Ղեւոնդ Փարպեցի կը յիշէ որ Վահան Մամիկոնեան սանկ կը պատմէ «ի Տայս ասկս ամրութեան զօրքն նորա»: Փաւստոս յատկապէս կը հիշէ Տայքին Մամիկոնեան կալուած ըլլալը, ըսելով.

«Երբեմն գտանէք զնոսա յամէրս (աշխարհն) Տայոց մամիկոնէից աշխարհն» (Գ. 18 եւ Գ. 2):

Մուշեղ Մամիկոնեանի Բագրատունեաց պատմութիւնն յետոյ, Արաբներու կողմէ Հայաստանի [illegible] Մամիկոնեաններու [illegible] Վրաստան [illegible] Բագրատունիները [illegible]:

Տայքի իշխանութիւնը (կիւրապաղատութիւն) սկիզբ առաւ է Թ. դարու 30ական թուականներուն երբ նահանգը անցաւ Բագրատունիներու ընտանիքին, Տայքի կիւրապաղատութիւնը անունով, ուր Դաւիթ Կիւրապաղատը դարձաւ անոնցմէ փայլուն անձնաւորութիւնը՝ Բիւզանդիոնի կայսր Վասիլ Բ.ի բերած օգնութեան համար, ընդդէմ իր ներքին թշնամիներուն:

Ո՞վ էր Դաւիթ Կիւրապաղատը:

Զանազան դարի կը կոչէ «Մեծ իշխանն Հայոց որ աշխէր Տայոց աշխարհին», [illegible] Ասողիկ, Արիստակէս Լաստիվերտցի, Վարդան Պատմիչ, Սամուէլ Անեցի, եւլն., որոնք Դաւիթի [illegible] երբեք [illegible] չին յայտներ, այլ [illegible] Տայքի [illegible] անձնաւորութիւն մը, [illegible]:

Դաւիթ Կիւրապաղատը, ըլլալով Բիւզանդիոնի դաշնակից, [illegible] Բագրատունիներու վրացական [illegible] Նոյնն էր պարագան իր իշխանութեան մէջ գտնուող Հայերու [illegible], որ կը կոչուէին վրացադաւան, այսինքն Վրացիներու նման քաղկեդոնիկ, բայց որ երբեք «Վրացի» եւ [illegible] «վրացադաւան» էին, [illegible] Տայքի Հայկական [illegible] մէջ [illegible] եկեղեցականներու [illegible] Դաւիթ Կիւրապաղատ [illegible] Արաբներ, [illegible] իրենց երկիրը:

Նոյնը չըրին Անիի Հայերը երբ Ալփ Արսլան [illegible] Բագրատունի [illegible] Անին, [illegible] Լեհաստան եւ Թրանսիլվանիա, աւելի ապահով եւ խաղաղ երկիրներ: Ո՛չ ոք կը զարմանայ այսօր որ Թրանսիլվանիոյ կամ Լեհաստանի հայ եկեղեցիներուն մէջ հունգարերէն եւ լեհերէն արձանագրութիւններ կան, ինչպէս Տայքի յուշարձանները լի են վրացերէն արձանագրութիւններով, քանի Դաւիթ եւ Թամար թագաւորներու օրերուն, Իվանէ եւ Զաքարէ հայ զօրավարները երբ Սելճուքներէն ազատագրեցին Տայքը, հոն կրկին հաստատուեցան վրացի վանականներ, եւ բնակեցան գոյութիւն ունեցող եկեղեցիներու եւ վանքերու մէջ, արձանագրելով իրենց ներկայութիւնը, կատարած նորոգութիւնները եւ Աստուծոյ ուղղուած շնորհակալութիւնները եկեղեցիներու որմերուն վրայ, հաւանաբար ջնջելով գոյութիւն ունեցող հայկական եւ հայերէն արձանագրութիւնները որպէս «ոչ քաղկեդոնական»:

Դժբախտաբար կրօնական անհանդուրժողութիւնը, կենդանի է տակաւին շատ մը եկեղեցիներու եւ եկեղեցապետներու մօտ, հայութեան կողին խրած բացուած վէրք մը, որ դարեր յետոյ տակաւին ըզգալի կը դարձնէ իր գոյութիւնը: Այսօր ղպտի, եթովպիացի, ասորի կամ հնդիկ մալապար եկեղեցական մը առանց դոյզն դժուարութեան կրնայ խորան բարձրանալ, արարողութեանց մասնակցիլ, նոյնիսկ պատարագել հայ առաքելական եկեղեցիի մը խորանին վրայ, բայց հայ կաթողիկէ վարդապետ մը կը կարօտի յատուկ արտօնութեան բարձրագոյն իշխանութիւններէն տրուած եւ այն ալ բացառիկ պարագաներուն...:

Վրացիներու բարդոյթը հանդէպ Հայերու, դարերու ընթացքին միշտ աւերներ գործած է: Անոնք կարող են իրենց պատմութիւնը գրել (ո՛ր անկիւնէն ալ դիտուած ըլլայ, անպայման առնչութիւն ունի Հայերուն հետ), առանց Հայերու եւ Հայաստանի անունը յիշելու:

1978ին լոյս տեսաւ Տիրան Մարութեանի «Խորագոյն Հայք» սքանչելի հատորը, Հայաստանի մէջ, ուր գիտական փաստարկումներով կ'ապացուցէր Տայքի եկեղեցիներուն հայկականութիւնը, հակառակ անոնց վրացական արձանագրութիւններուն... Վրացիները, Մոսկուայի վրայ իրենց ազդեցիկ ճնշումներով, այդ հատորը անմիջապէս հրապարակէն վերցնել տուին, քանի կը խանգարէր...: Նոյնը կ'ընեն ներկայիս Թուրք իշխանութիւնները, որոնց սահմաններու մէջ կը գտնուին այսօր այդ յուշարձանները. «վրացական» կոչելը դիւանագիտականօրէն ձեռնտու է, քանի վրացական ցեղասպանութիւն չեն կատարած. հոն են տակաւին իսլամացած հազարաւոր Վրացիներ... բայց ո՞ւր են իսկական տէրերը՝ Հայե՛րը, որ Մեծ Եղեռնով ջնջուեցան այդ տարածքին վրայէն ալ...:

Տայոց աշխարհի ճարտարապետական գլուխ-գործոցները, առ հասարակ Դաւիթ Կիւրապաղատի իշխանավայել մեկենասութիւններու արդիւնք են, կանգնած անոր հրամանով եւ բարերարութեամբ: Ճշտելով Դաւիթի ինքնութիւնը կը ճշտուի ինքնաբերաբար Տայքի եւ իր անզուգական յուշարձաններուն ազգութիւնը:

Կարգ մը վրացական աղբիւրներ, ինչպէս նաեւ Մատթէոս Ուռհայեցի պատմիչը «Վրացի իշխան» կ'անուանէ զինք, պահ մը շփոթութեան մատնելով ընթերցողները:

Ռընէ Կրուսէ, արեւելեան ազգերու հըմուտ պատմաբանը, հեղինակ «Հայոց պատմութիւն» քննական հատորի մը (Ֆրանսերէն, Փարիզ, 1947) շատ տրամաբանական բացատրութիւն մը կու տայ, քաջածանօթ ըլլալով միջին դարու պատմիչներու եզրաբանութեան, գրելով (էջ 502).

«Դաւիթ, Տայքի իշխան, զարդարուած բիւզանդական Կիւրապաղատ տիտղոսով, կը պատկանէր Բագրատունի ընտանիքի վրացական ճիւղին: Տայքի բնակիչները Հայ էին բայց ընդունած Քաղկեդոնի ժողովի որոշումները, ժամանակակից եկեղեցական պատմիչները (հայ թէ վրացի) որպէս Վրացի կը դասէին զիրենք»:

Ուրիշ մեծ բիւզանդագէտ մը՝ Կիւսթաւ Շլիւմպերժէր («Բիւզանդական դիւցազներգութիւն» - Փարիզ, 1896, Ա. հատոր, էջ 415-416 - ֆրանսերէն) հետեւեալը կը գրէ Դաւիթ Կիւրապաղատի մասին:

«...Եւ քանի որ այդ օրերուն Վրաստանի մէջ չկար իշխան մը որուն ուժը բաղդատելի ըլլար Դաւիթի հետ, ոչ իսկ Քարթլի թագաւորը, զինք պարզապէս կ'անուանէին Վրաստանի Կիւրապաղատ... Հայ պատմիչները կարծես թէ կ'անգիտանային իր իսկական ինքնութիւնը: Արդարեւ այս մարդը որ Ժ. դարու վերջաւորութեան Տայքի հզօրագոյն Բագրատունի իշխանը հանդիսացաւ եւ այդ նահանգի ամէնէն հռչակաւոր իշխանը, որ գերագոյն իրաւարարն էր Վրաստանի, եւ որ այնքան մեծ դեր խաղաց Վրաստանի, ինչպէս նաեւ Հայաստանի մէջ մինչեւ ԺԱ. դարի սկիզբները, ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ Ատրներսեհ Բ.ի որդի Սմբատ Բագրատունիի թոռնիկը...»:

Ատրներսեհ Բ. իր կարգին Վրաստանի թագը ընդունած էր Սմբատ Նահատակ Հայոց Բագրատունի թագաւորէն («Պատմութիւն Վրաց», Պռոսէ, էջ 280):

Դաւիթ Կիւրապաղատի անձին, ծագումին, ազգութեան մասին այսքան կեդրոնանալու հիմնական պատճառը քաղաքականէն աւելի մշակութային է. անով միայն կրնանք Տայքի հրաշալի յուշարձաններուն հայկականութիւնը փրկել վրացական ձեռնմխութիւններէն:

Ստեփանոս Տարօնեցին (Ասողիկ) ժամանակակից Դաւիթ Կիւրապաղատին մեծ յուզումով կը գրէ անոր մահուան մասին (Ասողիկ Բ., ԽԳ.):

«Այլ վասն մահուան մեծի Կիւրապաղատին Դաւթի պարտ վարկանէի երկարաձիգ ողբովք վիպասանել, եթէ ոչ զերկարանալ բանիս կամէի կարճել. զի ոչ ճառից են ժամանակ ,այլ դոյզն յիշատակարանաց: Բայց զի էր այրն հեզ եւ հանդարտ առաւել քան զամենայն թագաւորս որ ի ժամանակիս յայս. եւ եղեւ նա պատճառ խաղաղութեան եւ շինութեան ամենայն արեւելեայց, մանաւանդ Հայոց եւ Վրաց. զի զգոռ պատերազմաց յամենայն կողմանց դադարեցոյց նա, յաղթող եղեալ ամենայն շուրջանակի ազգաց եւ ամենայն թագաւորք կամաւ հնազանդեցան նմա: Սա լցեալ աւուրբք, ծերացեալ ժամանակօք՝ վախճանեցաւ յաւուր մեծի փրկական զատկին, ի ՆԽԹ (1000) թուին. բայց զի ոչ գոյր նորա որդի կամ եղբայր, որ ժառանգէր զաթոռ թագաւորութեան նորա, յանձն արարեալ էր զազատագունդն իւր՝ թագաւորին Յունաց Վասլի»:

Բագրատունիները հայ նախարարական հզօրագոյն ընտանիքներէն մին ըլլալով հանդերձ, շատ կարճ ժամանակ միայն կրցան կեդրոնաձիգ իշխանութիւն կազմել, Անիի թագաւորութեան փայլուն տարիներուն: Ժամանակները հետզհետէ շատ աննպաստ դարձան. եթէ Արաբներու աստիճանաւոր տկարացումը կարելի դարձուց Աշոտ Բագրատունիի թագ ստանալ, Սելճուքներու յայտնութիւնը, յատկապէս Բիւզանդացիներու կարճատես, անխոհեմ քաղաքականութեան հետեւանքով Մանազկերտի չարաչար պարտութիւնով սկսաւ Հայաստանի, եւ Բագրատունիներու ջլատումը, նախ պարտադրաբար զանազան փոքր թագաւորութիւններու բաժնուելով, եւ ապա աստիճանաւոր կերպով անհետանալով պատմութեան բեմէն:

«Մեծութիւն այսր տոհմի ոչ ամփոփեալ մնայ միայն ի Հայս, - կը գրէ Ինճիճեան («Հնախօսութիւն Հայաստանեայց», Բ. հատոր, էջ 107), թագաւորելով ի Շիրակ գաւառի, այլ բարգաւաճեալ ծաւալեցաւ թագաւորելով նաեւ յայլ տեղս աշխարհիս Հայոց, որպէս ի Վանանդ գաւառի. զի տոհմ թագաւորացն Վանանդայ կամ Կարուց էր Բագրատունի, թագաւորելով նաեւ ի հիւսիսակողմն աշխարհիս յանուն Աղուանից, զորմէ գրեցաք ի վերոյ: Սոյնպէս ծաւալեալ գտաւ նաեւ արտաքոյ աշխարհիս Հայոց յայլ շրջակայ ազգս ի Վիրս եւ յԱբխազս:

Վասն Վրաց գրէ Վարդան ի նախագրըեալ բանս իւր. "Զկնի նորա (Սմբատայ) Աշոտ որդի Վասակայ... սմա լինին երկու որդիք, Սմբատ նախնի թագաւորացն Հայոց եւ Վասակ սկիզբն թագաւորացն Վրաց, որոյ որդին Ատրներսեհ, սորա որդի Աշոտ, սորա Բագարատ, որոյ եղբայրն Գոմար. յետ սմա Դաւիթ որդի Բագրատայ, որ սպանաւ ի Գոմորայ հօրեղբօրէն իւրմէ... որ առ իւր կին զդուստր Սենեքերիմայ թագաւորին Վասպուրականի. այս է կարգն": Որով յայտնի կացուցանէ զսերունդն թագաւորութեան Վրաց լինել ի տոհմէն Բագրատունեաց. յորս Ատրներսեհ ձեռնտուութեամբ մերոյ արքային Ա. Սմբատայ թագաւորեաց ի Վիրս»:

Եփրատի, Ճորոխի, Կուրի եւ Արաքսի հովիտներուն մէջ տարածուած Բագրատունիներու մեծ նախարարական տունը, թագաւորական եւ իշխանական զանազան անկախ եւ կիսանկախ պետութիւններով բնական տարածողները հանդիսացան Հայ Գիրին, մշակոյթին եւ լեզուին Բարձր Հայքէն մինչեւ երկիրն Աղուանից, Տայքէն մինչեւ Նախիջեւան, փոքր տարբերակներով ստեղծելով միաձոյլ մշակոյթ մը գրչութեան, ճարտարապետութեան, շնորհիւ բազմահարիւր վանքերու, եկեղեցիներու, գրչութեան կեդրոններու, որոնցմէ մաս մը յետագային կրցաւ վերապրիլ Լենկ-Թիմուրի եւ Ճինկիզ Խանի վայրենի յարձակումներէն, ապաստանելով Սեւ ծովի հիւսիսային ափերը, Ղրիմ, Խարասու փազար, Լեհաստան եւ Թրանսիլվանիա:

21.- ՃՈՐՈԽԻ ԱՒԱԶԱՆԸ

«Անմիջապէս եղբօրս հետ գացինք Շուղեանի աւերակ տաճարն այցելելու, որի գմբէթն իջած էր, բայց սրբատաշ եւ քանդակաւոր որմերը, մանաւանդ ներքին պանդանտիւները դուրս ցցուած եղի, աւիւծի, արծիւի եւ մարդու կիսարձաններըը այնքան հրապուրեցին աչքերս, որ չէի ուզում հեռանալ աւերակից: Կոլայի հիւսիս-արեւմտեան մասում, Շաղեան, Մանիսք, Ախաչէն, Սխնդիզգոմ, Ակահա, Դիկաչէն եւ Արդանեակ գիւղերում դեռ կանգուն կամարակապ այս եօթն տաճարներն (Եօթ-քիլիսէ) ու բերդերը, ամրոցները եւ դղեակների աւերակներ թումբերը, այն էլ հինգ-տասը քիլոմեթր տարածութեան մէջ, այնքան հետաքրքրական էին որ մինչեւ քնելը խօսակցութեան նիւթը այդ պատմական յիշատակարանների շուրջն էր: Կնքահայրս բացատրեց թէ ամբողջ Կոլայում, Ոլթիում, Կիսկիմում եւ Արտանուշում Հայեր էին ապրում. այս Լալա Մուսթաֆա փաշան, երեք հարիւր տարի առաջ դորանց կոտորել է, միայն իսլամը դաւանողներըը ազատուել են 1578 թ. կոտորածից: Դեռ մինչեւ այսօր Ճորոխի բոլոր գիւղերում հայհոյում են Լալա փաշային, իր կատարած այս անգութ կոտորածի եւ կործանած տաճարների, բերդերի եւ դղեակների համար, այսպէս կնքահայրս հառաչելով» (Ատրպետ. «Ճորոխի աւազանը», Վիէննայի Մխիթ. տպ. 1929, էջ 3-4):

Ատրպետ, բուն անունով Սարգիս Մուպայաճեան ծնած Կարս 1860ին եւ մեռած Գիւմրի 1937ին, եղած է գրող, հնչակեան գործիչ, ուսուցիչ, հրատարակիչ «Ապագայ» թերթի Թաւրիզի մէջ, հեղինակ Ալմաստ վէպի, Տժվժիկի եւ պատմական հետազօտութիւններու եւլն., մանրամասն ուսումնասիրած է Տայքը եւ Ճորոխի աւազանը, մանկութենէն սկսած, չափազանց օգտակար տեղեկութիւններ արձանագրելով իր գիրքով եւ զանազան յօդուածներով: Ճամբորդութեանս ընթացքին, յատկապէս Արդուինէն սկսած, ստէպ դիմեցի իր տեղագրական ճշգրիտ նկարագրութիւններուն, մեծապէս գոհացնելով իմ հետաքրքրութիւններս:

Շարունակելով օգտուիլ վերայիշեալ աշխատութենէն, կը կարդանք (էջ 67).

«Ճորոխի աւազանին շուրջ 3.000 գիւղերի, վտակների, առուակների, լեռների, ձորերի յատուկ անունները քննողը պիտի համոզուի որ դրանք կրկնութիւններ են եւ 16 վտակների ափերի գաւառներում էլ դրեթէ համանուն են չէներն ու լեռները... կասկած չկայ որ ամբողջ 16 վտակների էլ աւազաններում համանուն ժողովուրդ է ապրել... օսմանեան 400 տարուայ գերիշխանութիւնը ոչ մի քաղաքակրթական ազդեցութիւն չի թողել Ճորոխի աւազանի վրայ, դրանց ձեռքով միմայն կործանուել են հին քաղաքակրթական ձեռակերտները... 3.000 յատուկ անունների մէջ մի-երկու տոկոսից աւելին չեն գրաւել թրքական անունները... թէեւ հին անուններից շատերն աղաւաղուել են, բայց զննող աչքերը եւ սուր ականջները ընիկ նոյնիսկ իսլամացածների բերանից կարող է լսել իսկական անունները»:

Դժբախտաբար հանրապետական Թուրքիան տարուէ տարի այնպիսի այլանդակ անուանափոխութիւններ կը կատարէ որ նոյնիսկ տեղացիները կը դժուարանան յիշելու. մանաւանդ մեծապէս կը դժուարացնեն նոր հետազօտութիւններ ընել ուզող անձերը, ինչ որ իմ պարագաս է, որ ձեռքս ունէի միայն բարեփոխուած քարտէսներ:

Ճորոխի աւազանը կը գրաւէ Հայաստանի հիւսիս-արեւմտեան մասը. մօտաւորապէս կը սկսի Երզնկայի գաւառէն, անցնելով Կարինէն, Բաբերդ, Սպեր, Կարս, Արտահան, մինչեւ Վրաստանի սահմանները Ջաւախքի սահմանագիծ:

Ես Հայաստանի պատմական 16 նահանգները չեմ այցելած, բայց այն համոզումը ունիմ, որ Ճորոխի աւազանը իր բնական գեղեցկութեամբ բացառիկ տեղ կը գրաւէ: Դարերու ընթացքին արագընթաց գետին լեռներէն թաւալող հոսանքը, այնպիսի խոր աւա-

ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԵՑՈ՞ՒԿ, ԹԷ ԶՈՀ

Խորքին մէջ մշակոյթն ու քաղաքականութիւնը, ոչ թէ իրարու կը հակասեն, այլ զիրար կ'ամբողջացնեն, այնպէս՝ ինչպէս մարմինն ու հոգին: Անոնք իրարու ագուցուած են հակադրամիաբանական այնպիսի կապով մը, որուն խզումը աղէտ կը հանդիսանայ թէ՛ մէկուն եւ թէ միւսին համար:

Պատմութիւնը կը վկայէ, թէ սկսեալ նախնադարէն, քաղաքական դէմքերը ջանացած են մշակոյթը պարզապէս իրենց դերքն ու վարկը զօրացնելու եւ ամրապնդելու համար: Սակայն, երբ պատահած է, որ տիրող ու տարածուած մշակոյթը խոտոր համեմատած է իրենց քաղաքականութեան, առանց որեւէ տատամսումի ոչնչացուցած են զայն:

Հին եգիպտական փարաւոններէն շատեր յեղաշրջումներու ժամանակ կ'աւերէին իրենց նախորդներուն կառուցած պալատներն ու տաճարները, անոնց հետ նաեւ՝ քանդակները, որմնանկարներն ու նոյնիսկ ձեռագիրներ: Իսկ հին բաբելոնցիները դեռեւս Քրիստոսէ հազարաւոր տարիներ առաջ թանգարաններ եւ գրադարաններ հիմնեցին պահպանելու համար իրենց նախորդներուն մշակոյթը:

Մեր Գրիգոր Լուսաւորիչը անխնայ կերպով ոչնչացուց հեթանոսական մշակոյթը հայկական բարձրաւանդակի վրայէն: Իտալիոյ մէջ Մետիչիները, Վերածնունդի շրջանին, իրենց քաջալերած արուեստով ամբողջ մարդկութեան կեանքն ու դիմագիծը փոխեցին: Իսկ նոյն շրջանի կաթողիկէ կրօնաւոր մը՝ Սաւոնարոլա, հարիւրաւոր գլուխ-գործոց կտաւներ այրեց ու ոչնչացուց: Սելճուքները եւս (երբ ներխուժեցին Հայաստան) հազարաւոր մատեաններ հրոյ ճարակ դարձուցին: Սպանացի զօրավար Ֆերնանտօ Քորթէս, երբ նուաճեց Կեդրոնական Ամերիկան, իր բանակին մէջ գործող քահանան հաւաքեց ու հրկիզեց բնիկներու բազմաթիւ ձեռագիրներ: Իսկ երբ որոշեց գրել փնքա-մայաներու պատմութիւնը, անդրադարձաւ իր գործած մշակութային ոճիրին մեծութեան:

Այսպիսի բազմաթիւ ու բազմաբնոյթ օրինակներ կրնանք բերել պատմութենէն:

ԻԱ. դարուն սեմին, երբ կը կարծուէր թէ մարդկութիւնը քաղաքակրթուած է արդէն, յանկարծ մեր բաց աչքերուն առջեւ կը շարունակուի մշակութային սպանդը: Օր ցերեկով Աֆղանիստանի, Իրաքի, Նախիջեւանի եւ այլուր բազմաթիւ արուեստի գործեր աւերուեցան ու ոչնչացուեցան: Եւ դեռեւս կը շարունակուի այս գործընթացը քաղաքակիրթ համարուած աշխարհի մէջ:

Դժբախտաբար, որքան որ քաղաքականութիւնը նեցուկ եղած է մշակոյթին, նոյնքան ալ ոչնչացուցած է զայն անդթաբար:

Մենք չէ, որ բաած ենք եւ ոչ առաջին անգամն է, որ կը հաստատենք, թէ՝

ԱԶԳԸ ՄՇԱԿՈՅԹ Է:

Այնպէս՝ ինչպէս միւս ազգերն ու պետութիւնները կ'ընեն այսօր, մենք ալ, մեր կարգին, ունենանք մեր ազգային - մշակութային քաղաքականութիւնը եւ հետեւողականօրէն պաշտպանենք ու պահպանենք զայն:

ՄՈՎՍԷՍ ԾԻՐԱՆԻ

«Ա զ դ ա կ»

ՏՈՔԹՈՐԱՑԻ ԱԽԱՐՏԱՃԱՌ՝

«L'opinion publique française et la question arménienne de 1894 à 1908»

(ՄԱՐԱԹ ԽԱՐԱԶԵԱՆ)

Հոկտեմբեր 7ին, Մարաթ Խարազեան Սորպոնի մէջ ներկայացուցած է իր աւարտաճառը որուն նիւթն էր՝ «Ֆրանսական հանրային կարծիքը եւ Հայկ. Հարցը 1894-1908», փրոֆ. ակադեմական Ժան-Փիէր Մահէի ղեկավարութեան տակ: Արժանացած է «շատ պատուաբեր» գնահատման դատակազմի շնորհաւորութիւններով:

Դատակազմի անդամներն էին Գարոլ Եանքու, Ռեմոն Գէորգեան, Լեւոն Խաչաճեան, Ժ.-Փ. Մահէ եւ Ժիլ Փեքու:

Livres reçus

REFUGIES
ET DIPLOMATIE
HUMANITAIRE

Les acteurs européens
et la scène proche-orientale
pendant l'entre-deux-guerres

DZOVINAR KEVONIAN

Publications de la Sorbonne
Paris 2004

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, Սեպտեմբեր 23ին մեծ շուքով տօնուած է Հ.Յ.Դ. Զաւարեան Ուսանողական Միութեան 100ամեակը: Միութիւնը հիմնած էր Ս. Զաւարեան 1904ին երբ Պէյրութ այցելած էր: Բացման խօսքը արտասանած է ԶՈՄ-ի վարչութեան ատենապետ՝ Արմէն Թաշճեան, որ նշած է թէ Միութիւնը եղած է երիտասարդութեան պոռթկումին եւ գաղափարական ժայթքումի արդիւնք: Դիտել տուած է որ ԶՈՄ եղած է մտքերու եւ հոգիներու փոթորկման վայր, գաղափարական վերանորոգութեան քուրայ: Այս առթիւ Արամ Ա.ի կողմէ ԶՈՄ-ի ուղղուած օրհնութեան գիրը կարդացած է Գեղարդ Վրդ. Քիւպէկեան: Ցուցադրուած է Միութեան 100ամեայ երթին նուիրուած տեսերիզ, որ համապարփակ կերպով կ'անդրադառնար անոր տարած նուիրական աշխատանքին: ԶՈՄ-ի եւ անոր առաքելութեան մասին խօսած է Հ.Յ.Դ. Լիբանանի Կեդր. Կոմիտէի կողմէ Յովհաննէս Թասլաքեան: Ապա, արտայայտուած է Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի անդամ Մկրտիչ Մկրտիչեան, որ ծանրացած է երիտասարդութեան դիմաց ծառացող խնդիրներուն վրայ, որոնք բաւական բարդ են եւ կը բարդացնեն ուղեղներն ու հոգիները, զանոնք մնայուն ճնշումի տակ պահելով: Ձեռնարկը վերջ գըտած է «Մշակ բանուոր»ով:

գան մը ստեղծած է, չորս կողմը թառած փոքր կանաչապատ գիւղերով, չուանով եւ պարաններով երկարող կամուրջներով, սարսափազդու սէպ ժայռերով եւ գետի երկայնքին կղրապատ մաքուր մայրուղիով, չնաշխարհիկ, բացառիկ վայելք մըն է անցորդին համար. եւ ըսել որ այս տարածութիւններուն մէկ մասը տակաւին մաս կը կազմէր Հայաստանի, 1918ին անկախացած հանրապետութեան առաջին տարին... աններելի կորուստ. ափսո՜ս:

Արդուինէն սկսած, մինչեւ Կարս հասնիլը, մի քանի օր պիտի թափառինք երկարուր դրախտի այս մոռցուած անկիւնը, ի խնդիր հայկական նշխարներու:

Անոնցմէ առաջինը, Արդուինէն հազիւ 20 քմ. դէպի արեւելք է:

22.- ԴՈԼԻՇԽԱՆԷ

Գիւղը ներկայիս անուանափոխութեամբ կը կոչուի Համամլը. ոչ մէկ նշան կամ ցուցատախտակ հոն հասնելու, միայն անզուսպ փափաք մը պատմական յիշատակներ որոնելու:

Մի քանի անգամ ետ-առաջներ կատարելէ ետք, իշապան մը յուշեց որ ձախին բարձրացող ճամբու վերջաւորութեան փոքրիկ գիւղ մը կայ ուր սիրուն «մզկիթ» մը կը գտնուի: Հակառակ իշապան ըլլալուն հասկցած էր որ մենք այդ «սիրուն մզկիթ»ը կը փնտռէինք:

Դիմացնիս ելաւ ճարտարապետական պզտիկ գոհար մը, գիւղին սկզբնաւորութեան, ամբողջութեամբ կանգուն, Աշտարակի Կարմրաւոր Ս. Աստուածածին եկեղեցին եւ Ամբերդի խառնուրդը ըլլար կարծես. կողերը մասամբ քայքայուած բայց ոչ վտանգուած, կը ծառայէ ներկայիս որպէս մզկիթ:

Պատերը հիւսուած են պարզ զանազան գոյնի քարերով, առանց ծեփի, պատուհանները նաշխուած կամարներով շրջապատուած, զոյգ հրեշտակներու քանդակներ եւ բոլորաձեւ վրացերէն գեղեցիկ արձանագրութիւն մը՝ 950 թուականէն, տալով եկեղեցիին հիմնադիր Սմբատ Ա. Բագրատունիի անունը:

Երիտասարդ մոլլան ազնիւ եղաւ մեզի դուռը բանալու եւ մոմի մը օգնութեամբ կարելի եղաւ որոշ չափով սքանչելի որմնանկարներ նկատել. ըսաւ նաեւ որ վերջերս դուրսէն եկած գիւղացիներ փորձած են ներքին պատէն մաս մը փլել, յուսալով հին գանձեր գտնել...:

Հ. Ց. Պ.

(Շար. 9)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷԿ ԵՐՐՈՐԴԸ ԵՆԹԱԿԱՅ ՍԱՀԱՆՔԻ

Ճափոնական նպաստով կատարուած աշխատանքներու շնորհիւ, Հայաստանի մէջ 2514 սահանուտ տարածութիւններ արձանագրուած են, որոնցմէ 233ը բնակելի վայրերու մէջ: 162 տարածութիւններ ուր վտանգը աւելի է, կատարուած է գոյքերու արձանագրութիւն, իսկ առաւելագոյն վտանգ ներկայացնողներուն պարագային ուսումնասիրուած են բնակչութեան թիւն ու եկամուտները: Այս ուսումնասիրութիւններուն նպատակն է սահանքները կառավարելու միջոցներ ձեռք բերել: Ծրագրի երկրորդ հանգրուանը կը սկսի Դեկտեմբերին եւ կ'երկարի մինչեւ 2005 Յունիս, կու գան ճափոնցի նոր մասնագէտներ, նոր գիտարուեստ ներմուծելով երկրաբանական հետազօտութիւններ կատարելու: 2005 Յունիսէն սկիզբ կ'առնէ երրորդ հանգրուանը եւ սահանքներու աղէտները կառավարելու գործընթացը կ'իրականանայ:

⁂

ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԻ ՆԵՐՔԻՆ ՃԱՄԲԱՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԻՆ

Վերջին երկու տարիներուն, բնակարանային շինարարութիւններու զուգահեռ, պետական պիւտճէի ներդրումով, սկսած են մարզի ներքին ճամբաներու, գարնանային հեղեղներէն քանդուած կամուրջներու վերանորոգման աշխատանքները, այսպէս Հոռոմ - Նոր Կեանք, Աշոցք - Ջաւախք 22 քմ. հատուածը եւ Գիւմրի - Ախուրեան մայրուղին, շուրջ 2 քմ.:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷԶՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՉԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Այլեւս անջրպետը բացուած էր Ենիչէրիներուն եւ Գապանճըի միջեւ: Հազիւ քառասուն օր անցած էր յեղափոխութենէն ի վեր եւ արդէն իսկ յեղափոխութիւնը իրականացնող երկու հատուած իրարու դէմ թշնամական դիրք բռնած էին:

Վերջապէս պատահեցաւ անխուսափելին:

Օր մը պալատին մէջ գումարուած ժողովի մը միջոցին Ենիչէրիները սպաննեցին Գապանճը Մուսթաֆան եւ սուրէ անցուցին անոր թիկնապահները:

Սուլթան Սէլիմ գահընկէց հռչակուեցաւ եւ բանտարկուեցաւ պալատը սենեակ մը:

Հարեմի սենեակներուն մէջ ալ հսկողութեան տակ առնուեցաւ նոր Սուլթան Մուսթաֆայի եղբայրը Շէհզատէ Մահմուտ:

Սուլթան Մուսթաֆա թագաւոր հռչակուեցաւ:

Պէզճեան օրերով դուրս չելաւ:

. Տակաւին հորիզոնին վրայ անդորրութիւն չերեւիր կ'ըսէր ան: Սուլթան Մուսթաֆա Ենիչէրիները չի կրնար իր ազդեցութեան տակ առնել: Օր մը, երբ գահաժառանգ Մահմուտ թագաւոր ըլլայ, այս երկիրը կրնայ խաղաղիլ, որովհետեւ ան ունի պէտք եղած անհատականութիւնը: Իր ուսուցիչը որ բարեկամս է, ինծի պատմած է իր մասին:

Այս էր Գազազի կարծիքը եւ իբր հետատես մարդ, պատամի արքայազունին շրջանակին հետ կապ կը ջանար հաստատել:

- Ես չեմ հաւատար որ Մուսթաֆա կըրնայ երկար մնալ գահուն վրայ: Օսմանեան պատմութիւնը ծանօթ է բոլորիս: Ռումանիոյ կառավարիչ Ալէմտար Մուսթաֆա փաշա չպիտի մարսէ Սուլթան Սէլիմի գահընկէցութիւնը: Շուտով պիտի ուղէ Իսթանպուլի վրայ քալել իր ուժերով: Կը վախնամ որ մինչեւ որ ան հասնի եւ տէր ըլլայ կացութեան, Ենիչէրիները կը սպաննեն Սէլիմը եւ գահաժառանգ Մահմուտը: Այն ատեն աղէտալի կը դառնայ կացութիւնը, եզրակացուց Պէզճեան:

Արդարեւ, Ալէմտար փաշա Սուլթան Սէլիմի հաւատացող մըն էր: Գազազ անոր մտերիմներէն ալ բարեկամներ ունէր: Այդ բարեկամներէն մին Պէզճեանի գաղտնօրէն ըսած էր, թէ շուտով փաշան ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Իսթանպուլ իր բանակով:

- Սուլթան Սէլիմը շուտով գահ պիտի բարձրացնենք, ըսաւ բարեկամը, եւ Ալէմտար փաշան նախարարապետ պիտի ընենք, որպէսզի կրկին արկածախնդիրներ չգան իշխանութեան գլուխ:

- Աստուած իմ, կը խորհէր Պէզճեան, ե՞րբ անդորրութիւն պիտի ըլլայ այս երկրին մէջ:

Այնքան ծանրակշիռ կացութիւն մը կար որ ոչ ոք կը համարձակէր օրուան իշխանութեան մասին լաւ արտայայտուիլ, որովհետեւ յաջորդ օրը իսկ կրնար այդ իշխանութիւնը փոխուիլ:

Ամէն ոք կեանքի մտահոգութեամբ կ'ապրէր եւ կ'աղօթէր. ամէն ոք կը բաղձար որ երկրին մէջ հանդարտ ու մնայուն իշխանութիւն մը հաստատուէր:

Այդ միջոցին հայ ազգն ալ ունէր իր մըտահոգութիւնները: Յոյները Երուսաղէմի մէջ ոտնձգութիւններ ըրած էին հայոց իրաւունքներուն վրայ: Տիւզեան եւ ուրիշ ամիրաներ յաջողած էին Սուլթան Սէլիմէ նոր հրովարտակ մը առնել հայերու իրաւունքներու մասին: Գապանճըի շրջանին ալ յոյները ձայն չէին հանած, բայց հազիւ թէ Սէլիմ գահընկէց եղած, վերսկսան ոտնձգութիւններու եւ ջանացին ջնջել Սէլիմի օրով առնուած հրովարտակը:

Յովհաննէս Պատրիարք մտահոգ էր: Մանաւանդ որ իրեն ձեռքը հին հրովարտակներուն տեղ անոնց պատճէնները ունէր: Սուլթան Մուսթաֆայի իշխանութիւնը յոյներու տեսակէտը ընդունելու տրամադիր էր: Հայ մեծամեծները կը վախնային պալատին մօտ նոր միջամտութիւններ ընելէ:

- Հիմա սպասումի շրջան է Սրբազան հայր, կ'ըսէր Տիւզեան, Յովհաննէս պատրիարքին: Շուտով կը փոխուի կացութիւնը եւ մենք կ'աշխատինք վերըստանալ մեր իրաւունքները: Դուք մի մըտահոգուիք, մենք, ձեր կողքին ենք:

Երբ Տիւզեան մեկնեցաւ Պատրիարքարանէն, Պատրիարքը դարձաւ Պօղոս վարդապետին:

- Հայր սուրբ, ըսաւ, այս Տիւզեանը շատ լաւ մարդ է: Մեզ որ Պապին խելք դրած է եւ հայոց մէջ կաթոլիկութիւնը կ'ուզէ ներմուծել: Եթէ պալատը հայ ազգին պետ ըլլալով միայն Պատրիարքութիւնը ճանչցած չըլլար, մինչեւ հիմա անոնք թերեւս մեզ հետ կապը խզած կ'ըլլային: Շատ պիտի ցաւէի Տիւզեան ամիրայի պէս անձ մը կորսնցնելուս համար: Եւ դեռ կան ուրիշներ ալ որոնցմէ ազգս կրնայ օգտուիլ:

ԳԼՈՒԽ Թ.

ԱԼԷՄՏԱՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

Դեռ տարի մը չէր անցած այն օրէն ի վեր որ Մուսթաֆա գահ բարձրացած էր Ենիչէրիներու ձեռքով, երբ առաւօտ մը Իսթանպուլցիք արթնցան փողոցներէն բարձրացող աղմուկով եւ քայլերգներու ձայնով:

(Շար. 15)

ՎՐԻՊԱԿ

Հոկտեմբեր 16/17ի «Յառաջ»ի Ա. էջի առաջին սիւնակի վերջաւորութեան, վարէն 5րդ տողէն պէտք է կարդալ.- «Եւրոպան կազմած կ'ըլլա՞յ Գերմանիոյ մը հետ որ ուրացած ըլլար Շոան: Թուրք պետութիւնը կը շարունակէ ուրանալ 2 միլիոն Հայերու ցեղասպանութիւնը: Դատակարգութիւն մը կա՞յ ցեղասպանութիւններու» եւլն.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Գաչանի «Իսահակեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Անթառամ Փափազեանի եւ ընտանիքին նըկարիչ Փափազի մահուան առթիւ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ կին մը, որ աշխատանքի արտօնութիւն ունի, աշխատանք կը փնտռէ (երախայի կամ տարեց անձի խնամք տանիլ):
Հեռաձայնել Տիկին Լիլիի՝
06. 22. 49. 71. 66

CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP

Directeur Khatchig Yilmazian

339 avenue du Prado 13008 Marseille

Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28

Métro: Rond-Point du Prado / Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE «ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**, Membre de l'Institut
au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan — V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 14 novembre à 17h

Manifestation le 17 décembre à Bruxelles

Le CCAF appelle l'ensemble de la communauté arménienne et tous les démocrates à une manifestation le 17 décembre à Bruxelles. Cette manifestation qui aura lieu au moment même où le sommet des chefs d'Etats devra statuer sur l'ouverture des négociations avec Ankara a pour but de dire non à l'entrée d'une Turquie négationniste du génocide arménien en Europe.

Le CCAF appelle l'ensemble des forces arméniennes à se joindre à ce rassemblement. Fort du soutien unanime des Arméniens en cette cause, il apporte également son parrainage aux initiatives publiques qui s'inscrivent dans le cadre du combat démocratique contre l'entrée de la Turquie. Cela concerne en particulier les appels à la mobilisation des partis politiques arméniens (FRA-ADL) et ceux émanant de toutes les organisations arméniennes dans les pays européens.

Le CCAF exhorte l'ensemble des forces arméniennes à redoubler d'efforts pour faire barrage au négationnisme turc, qui n'est rien d'autre que la continuation par d'autres moyens du génocide de 1915.

Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France CCAF

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

La M.C.A. reçoit
EDOUARD MARDIROSSIAN
auteur du livre
sportifs arméniens
«Un siècle de palmarès»
préface Youri DJORKAEFF
le **Vendredi 22 octobre** à 20h45
Présentation — Dédicaces

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél.: 01.43.76.55.89 — fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE ET PRESENTATION DU LIVRE «ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par Robert DERMERGUERIAN
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, առաւօտեան ժամը 10ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72րդ տարեդարձին առթիւ մատուցուող հանդիսաւոր պատարագի ընթացքին կը կատարուի գոհաբանական աղօթք եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, ինչպէս նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ Եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, բարերարներուն, ծառայողներուն եւ սպասաւորներուն:

Ի կեանս եղող հանգուցեալ բարերարներուն.- Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, Սարգիս Պետոյեանի, Մատլէն Ճէլալեանի, Գէորգ Պապրճեանի, Փիէր Ղազարեանի, Դաւիթ Պանտիկեանի, Ռոժէ Չրքաշեանի, Ս. և Գ. Գործունեանի, Զօրիկեան եղբարց, Կարպիս Ճնկըտըրեանի, Էտի Սարգսեանի, Աթոյեան եղբարց եւ քոյրերու, Ս. Ա. Բարութեանի, Շարլ Կուրտիկեանի, Ժագ Սամուէլեանի, Մկրտիչեան եղբարց, Աղաւնի Ասլանեանի, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Խազինէճեանի, Գուրգէն Ստեփանեանի, Յակոբ եւ Սոնա Պաժանի, Էտմոն եւ Մարկրիթ Ղազարեանի:

Պատարագի վերջաւորութեան հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ Մայր Եկեղեցւոյ

Հիմնադիր եւ Գլխաւոր Բարերար՝

Երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանի եւ Ասպետ Վահան Խորասանճեանի

Ծառայողներու՝

Երջանկայիշատակ Յակոբ Արք. Վարդանեան, Մեսրոպ Քհնյ. Աւետեան, Գիւտ Քհնյ. Միքայէլեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Գալուստ Քհնյ. Տէր-Մովսէսեան, Շահէ Քհնյ. Աբէլեան, Շաւարշ Քհնյ. Թերզեան, Խորէն Քհնյ. Ասատուրեան, Եղիշէ Քհնյ. Մխիթարեան, Բաբգէն Քհնյ. Ասլանեան, Ներսէս Քհնյ. Կատարինեան, Հայկազուն Քհնյ. Պանտիկեան, Յակոբ Քհնյ. Մխըրեան, Սահակ Քհնյ. Շամլեան, Պսակ Քհնյ. Հայրապետեան, Կարապետ Քհնյ. Երեւանեան, Հմայեակ Քհնյ. Համբարձումեան:

Սարկաւագներու եւ սպասաւորներու՝

Վարդան Սարգսեան, Յակոբ Մալաքեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան, Յուսիկ Կարակէօզեան, Ժիրայր Գասպարեան, Շահնուր Ճէյհան, Բարսեղ Մաշոյեան:

Կոտակարարներու՝

Օննիկ Հայկազեան, Ատրինէ Սիմիթեան, Միքայէլ եւ Մարգրիտ Փափազեան, Սիլվա Փափազեան, Մարտիրոս Մինասեան, Վարդ Աթէշեան, Եսայի Պոյաճեան եւ Պերճուհի Միքայէլեան:

Բարերարներու՝

Տէր և Տիկին Արծրունի Չրքաշեան, Արշամ Պապայեան, Զարմայր Ալեքսանեան, Լոռան եւ Մատլէն Էօքսիւզեան, Յարութիւն Քէչեան, Առաքել Առաքելեան, Գէորգ Բալամուտեան, Հայկանոյշ Տէր-Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Աբրիկեան, Սիրանոյշ Էլմասեան, Ժիրայր Մ. Ն. Հացագործեան, Գ. եւ Սիրանոյշ Անարսնեան, Ասատուր և Օլկա Մեսնեան, Մկրտիչ Աթոյեան, Մուշեղ Յակոբեան, Յակոբ Փափազեան, Միքայէլ Եավէր, Ասատուր Հոլոբիկեան, Վարդանոյշ Թադէոսեան, Եղիվարդանոյշ Թուղլաճեան, Ռուբէն Տէր-Խաչատուրեան, Սահակ-Վարսէն Մանուկեան, Նուարդ Հացագործեան, Գէորգ Գալայճեան, Միհրան Հացագործեան, Յովհաննէս եւ Նուարդ Վարժապետեան, Ստեփան Ժ. Զ. Վարդերեսեան, Ճիպրայիլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան, Արմենուհի Ալթունեան, Տրդատ եւ Մարի Տէր-Պօղոսեան, Պօղոս Տօնիկեան, Վարդան եւ Լուսնթագ Պանտիկեան, Գեղամ Սայապալեան, Ս. Ս. Դանիէլեան, Մուշեղ Ճիէրճեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Վարուժան Պոզաճեան, Սիրուն եւ Ներրիկ Միսքիճեան, Սուրէն Ֆէսճեան, Նուպար Փափազեան, Սեդրակ Սամուէլեան, Օննիկ Հայկազեան, Յուսիկ Կարակէօզեան եւ զաւակները:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս):

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն:

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ:

Տեղերը ապահովել՝
04. 72. 20. 03. 60
(առաւօտները):

DANS LE CADRE DE LA COMMEMORATION
DU 1600ème ANNIVERSAIRE
DE L'ALPHABET ARMENIEN PAR MESROP MACHDOTS

Le Centre Culturel Saint Mesrob et l'Eglise Evangélique Arménienne

sont heureux de vous inviter à une présentation assistée par ordinateur de la

«Bible du 1700ème anniversaire»

en arménien occidental contemporain,
et du logiciel de lecture et de recherche biblique multilingue
«BIBLIA UNIVERSALIS»
par Ari TOPOUZKHANIAN, chercheur au CNRS
et Rédacteur de la revue «Panpère»

LE JEUDI 21 OCTOBRE à 20h45
Au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis rue Thouin 75005 Paris

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.

Entrée libre — Cocktail

— ● —

ET LE VENDREDI 22 OCTOBRE à 20h45
A l'Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian 94140 Alfortville

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.

Entrée libre — Cocktail

Le CDCA décerne son prix 2003 le Samedi 23 octobre 2004

Le CDCA vous convie à assister à la remise de la deuxième édition de son prix, **le samedi 23 octobre à 16 heures à la Maison des Etudiants Arméniens**, 57 Boulevard Jourdan, Paris 14e, en présence des lauréats et du jury.

En décernant pour la deuxième fois ce prix, le CDCA réaffirme l'intérêt qu'il porte à la promotion de travaux universitaires relatifs à l'Arménie ou aux Arméniens.

Pour tout renseignement :
CDCA — 17 rue Bleue 75009 Paris - Tél.: 01.44.83.07.02 / Fax: 01.42.46.81.59
Site internet : www.cdca.asso.fr - E-mail : contact@cdca.asso.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20
MERCREDI
20 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.050 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.050

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

ԵՒ... ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը կը շարունակէ մեխանները զբաղեցնել: Ինչպէս դիտել տուեցաւ Հոկտեմբեր 17ի հեռատեսիլի Ե. կայանի «Ռիփոստ»ին ընթացքին, որեւէ հարց, Եւրոպական Միութեան վերաբերող, նման տագնապ չէր առեղծած Ֆրանսայի մէջ:

Հոկտեմբեր 17ին, Պոլսոյ երեսփոխան եւ Տնտեսութեան նախկին նախարար Քէմալ Տէրվիշն է որ կը պատասխանէ «Կառն ժիւռի Էռ. Թէ. Էլ. - Լը Մոնտ - Էլ. Սէ. Ի.»ի յայտագրին ընթացքին եղած հարցումներուն:

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Մտավախութիւն ունի՞ք որ Ֆրանսա ծագած մտահոգութիւնները անդամակցութեան վերաբերեալ, պատճառ ըլլան որ ժագ Շիրաք հրաժարի իր յանձնառութիւններէն:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Բնական է որ վիճարկում ըլլայ: Կը խորհիմ որ նախագահ Շիրաք ցայսօր, տէրը մնաց իր խոստումներուն: Բայց, հարկ է որ մարդիկ տէրը մնան իրենց խոստումներուն, որեւէ վստահութեան հիմն իսկ է:

Հ. – Յուսախաբ չէ՞ք Ֆրանսայի մէջ Թուրքիոյ նկատմամբ արտայայտուած քննադատութիւններէն:

Պ.– Քաղաքացիները կ'ուզեն հասկնալ թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ: Պէտք է տուեալներ ներկայացնել իրենց և քիչ մըն ալ ժամանակ տալ:

Հ. – Ֆրանսացի բազմաթիւ պատասխանատուներ կը թելադրեն որ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւն մը նախընտրելի կ'ըլլայ: Ի՞նչ է ձեր կարծիքը:

Պ. – Ոմանց առաջարկած առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւնը բանակցութեան ընդունելի հեռանկար մը չէ: Ոչ ոք ի վիճակի է սահմանելու այդ առանձնաշնորհը: Եթէ կը նշանակէ չքուէարկել Եւրոպական Խորհրդարանը եւ ձայն չունենալ Եւրոպական Խորհուրդին մէջ, առանձնաշնորհ մը չէ, տեսակ մը «երկրորդ կարգի» դրութիւն է:

Հ. – Յանձնախումբն ալ իր տեղեկագրին մէջ կը նախատեսէ որ որեւէ ատեն բանակցութիւնները կրնան առկախուիլ...

Պ. – Ձեռ ընդվզիմ: Բանակցիլ, անպայման չի նշանակեր յանգիլ: Ձեռ փափաքիր որ պատահի, բայց Թուրքիան ալ կրնայ ըսել՝ «կեցնե'նք». իրաւունքը երկուստեք է:

Հ. – Ի՞նչ կրնայ պատահիլ, եթէ Եւրոպական խորհուրդը, Դեկտեմբեր 17ին, բանակցութեան թուական չտայ:

Պ. – Եթէ Եւրոպական Խորհուրդը ետ առնէ հանդիսաւոր ու միաձայն իր խոստումը, շատ ծանրակշիռ հարց է: Երկու տարի առաջ, որոշեց որ բանակցութիւնները կը սկսին, անմիջապէս երբ Յանձնախումբը արտօնէ: Ուրեմն, պէտք է սկսին երեք ամիսէն, վեց ամիսէն, Խորհուրդին որոշումէն ետք: Կը սպասենք: Եթէ Եւրոպա յետքայլ ընէ, մեծ հարց մը կը ծագի եւ շատ բուռն հակազդեցութիւն մը, յուզումնալից, Թուրքիոյ մէջ:

Հ. – Յանձնախումբը կը խորհի որ պէտք է ամրապնդել սկսած ժողովրդավար բարեփոխումները: Բարենորոգումներու այս գործընթացը անդառնալի կը թուի՞ ձեզի:

Պ. – Միայն կառավարութիւնը չէ, այլ ամբողջ Թուրք ժողովուրդը յանձնառութիւն առած է եւրոպական ծրագրին եւ ժողովրդավարութեան ծրագրին մէջ: Այդ բարենորոգումները բացարձակապէս անկեղծ են: Բայց, ճիշդ է որ սովորութիւնները մէկ օրէն միւսը չեն կրնար փոխուիլ: Կարգ մը օրէնքներ, տասնամեակներու երկայնքին գործադրուած են: Հարկ է որ դատաւորները, ոստիկանութիւնը, ամէն ոք համակերպի նոր տուեալներուն: 70ական Թուականներուն, գնդապետներու կառավարութիւն մը եղաւ Յունաստան, դեռ Ֆաշիզմ կար Սպանիա եւ Փորթուկալ, մենատիրութիւն՝ Արեւելեան Եւրոպա: Յառաջդիմութիւններ եղան եւրոպական այդ ամբողջ շրջապատին մէջ: Եւրոպայի ժողովրդավար կանչը շատ զօրաւոր է:

Հ. – Եւրոպայի եւ Թուրքիոյ միջեւ խոչընդոտի կէտերէն մէկն է 1915 – 1917ի Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը: Կ'ուրանա՞ք որ ցեղասպանութիւն եղած է:

Պ. – Կ'ուզեմ այս առիթէն օգտուիլ իմ խոր ցաւս յայտնելու համար Հայերու ջարդերուն, որոնք տեղի ունեցան Ա. Աշխարհամարտին: Պէտք է ճանչնալ այդ տառապանքները եւ շատ խոր ցաւ մը արտայայտել, առանց մոռնալու նաեւ միւս կողմը, մահմետականներու ջարդերը: Բայց, պէտք է պատմական այդ յիշողութիւններէն անդին անցնիլ: Այլապէս, ծառայած չենք ըլլար խաղաղութեան: Արդ, Եւրոպայի զօրաւոր գաղափարն այն է արդէն, որ խաղաղութեան ուժ մըն է:

***

Հոկտեմբեր 19ի Ֆիկառօն ալ լոյս ընծայած էր շահեկան յօդուած մը Սթեֆան Տրնիէն, ուր ան կը շեշտէ նաեւ Եւրոպայի կրօնական, քրիստոնեայ նկարագիրը, իր պատմութեամբ եւ իր մշակոյթով: Կը վերլուծէ նաեւ Եւրոպայի ներկայ պատկերը որ չի դիտեր թէ ո՞ւր կ'երթայ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Արտաքին նախարարը՝ Մ. Պարնիէ ջանք չխնայեց բարելաւելու համար Իսրայէլի հետ յարաբերութիւնները եւ Հոկտեմբեր 18ին մէկ ժամ ընդունուեցաւ Շարոնի կողմէ, ինչ որ լաւ նշան մը կը նկատուի: Պարնիէ ուզած է համոզել Շարոնը որ Եւրոպայի օգնութիւնը չմերժէ Գազայէն քաշուելու իր քաղաքականութեան մէջ, բայց Շարոն տրամադիր չէ: Շարոնի համար, Եւրոպական Միութիւնը ընդհանուր ձեւով արաբամէտ է եւ չուզեր որ դեր մը խաղայ Գազայի գօտիին պարպումին մէջ (գրաւուած է 1967էն ի վեր Իսրայէլի կողմէ): Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ալ, Պարնիէ յայտարարած է.– «Եւրոպական Միութիւնը չի կրնար ընդունիլ որ իր դերը սահմանափակուի դրամական կամ թէքնիք օժանդակութեամբ մը: Դեր ունի խաղալիք Մերձաւոր եւ Միջին Արեւելքի կայունութեան մէջ եւ կ'ուզէ զայն խաղալ: «Կ'ուզենք քաղաքական դերակատար մը ըլլալ» կ'ըսէ ան: Ֆրանսա կը փափաքի որ այդ պարպումը առաջին քայլ մը ըլլայ Պաղեստինեան Պետութեան մը կառուցման ճամբուն վրայ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ամէն ինչ կ'ընէ որպէսզի Թուրքիոյ անդամակցութեան համար բանակցութիւնները սկսին: Այս յայտարարութիւնը ըրած է Արտաքին Նախարար Եոշքա Ֆիշէր հանդիպում ունենալէ ետք Թուրք իր պաշտօնակից՝ Ա. Կիւլի հետ:

ԻՏԱԼԻՈՅ Հիւսիսային Լիկան (ժողովրդական աջ, գինակից Պէրլուսքոնիի կառավարութեան) հանրաքուէ մը կը պահանջէ Թուրքիոյ անդամակցութեան համար: Այս դիրքը բացասական հակազդեցութիւններ ունեցած է մեծամասնութեան մէջ, որու համար Թուրքիոյ մուտքը «պատնէշ մըն է իսլամապաշտ արմատականութեան դէմ»:

ՊԱՊԸ իր գահակալութեան 27րդ տարին թեւակոխեց, չորսաթ Հոկտեմբեր 16ին եւ այս առթիւ հանդիսութեան մասնակցեցաւ Նախկին Կարմիր Բանակի երգչախումբը բացառիկ համերգով մը, ինչ որ աննախընթաց երեւոյթ մըն էր: Ներկայ եղած են 6000 հիւրեր: Յաջորդ օրը, Յովհաննէս-Պօղոս Բ. «Ս. Հաղորդութեան Տարին» հռչակեց եւ այդ առթիւ արտասանած ելոյթին մէջ անգամ մը եւս դատապարտեց բռնութիւնը, ահաբեկչութիւնը, պատերազմը եւ վիժումը:

ԿԱՐԱՉԱՅ-ՉԵՐԿԷՍ կովկասեան Հանրապետութեան վարչապետ – երեսփոխանը՝ Անսար Տեբուեւ սպաննուած է, Հոկտ. 18ին, երկու անծանօթներու կողմէ, որոնք կրակ բացած են իր կառքին վրայ մայրաքաղաք Չերկէսկի մէջ: Կասկած կայ որ ենթակային ջանքերը պայքարելու համար կազմակերպուած ոճիրին դէմ պատճառ եղած են մահափորձին:

«ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԵԱՆՔ» ամսաթերթը կը յայտնէ որ ըստ Ալժէի նախկին կառավարիչ (1958-60) Փօլ Տըլուվրիէի, այժմ ողբացեալ, Ֆրանսա «գնած է» էՖ. էլ. էն.ի չէզոքութիւնը, որպէսզի ան չըյարձակի կազուղիներու եւ նաւթուղիներու վրայ, որոնք թոյլ կու տան բնական կազի եւ Սահարայի քարիւղի անցքը դէպի ծովափ: Պատմաբան Պէնժամէն Սթորա բոլորովին կը հերքէ այս յետ-մահու խոստովանութիւնը: Բանավէճը ծագած է, երբ Սիանս Է Վի պարբերականը վերհրատարակած է գրոյց մը զոր Տըլուվրիէ տուած էր պատմաբան Տանիէլ Լըֆէվրի 1983ին, ուր կ'ըսէր «կազը փրկըւեցաւ որովհետեւ համաձայնեցայ Ֆէլականներուն հետ, որպէսզի չզպին: Եւ ընկերութիւնները բաւական լայնօրէն վարձատրեցին. կը վարձատրէին մարդիկ որոնք զէնքեր պիտի գնէին Ֆրանսացիներ սպաննելու համար»: Ճիշդ է, որ ամբողջ այդ շրջանին նաւթուղիներուն եւ կազուղիներուն ոչ ոք վնասած է:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նախագահը Մոշէ Քացաւ, Հոկտեմբեր 20ին, պետական այցելութիւն մը կը կատարէ Աւստրիա, ինչ որ նախընթաց չունի: Այցելութիւնը կը ձգտի բարելաւելու երկու երկիրներու յարաբերութիւնները, որոնք խզուած էին 2000ին Իսրայէլի կողմէ, երբ ծայրայեղ աջը մուտք գործած էր Վիէննայի կառավարութեան մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 18/19)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Արտաքին նախարարը՝ Վ. Օսկանեան պաշտօնական այցելութեամբ ժամանած է Իտալիա: Հանդիպում ունեցած է իր պաշտօնակիցին՝ Ֆ. Ֆրաթինիի հետ եւ երկուստեք գոհունակութիւն յայտնած են երկու երկիրներու ներկայ յարաբերութիւններու համար եւ շեշտած են թէ անոնք պէտք է ա՛լ աւելի աշխուժանան եւ խորանան: Երկու նախարարները քննած են միջազգային հարցեր, նկատի առնելով հայ - իտալական յարաբերութիւններու զարգացման հեռանկարները տարբեր մարզերու մէջ: Խօսակցութեան նիւթ դարձած են նաեւ Հայաստանի Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան հեռանկարները, անդրադարձած են Ղարաբաղի հարցին եւ հայ - Թուրք յարաբերութիւններու ներկայ վիճակին:

Աշխատանքի ճաշին ընթացքին Վ. Օսկանեան հանդիպած է նաեւ Ծերակոյտի փոխ-նախագահ Լամպերթօ Տինիին, երեսփոխանական ժողովի փոխ նախագահ Ումպերթօ Ռանիէրիի: Իրիկունը այցելած է Վատիկան եւ տեսնուած Ս. Աթոռի քարտուղար գերպ. Ջովաննի Լայոլայի հետ:

Հոկտեմբեր 19ին, Վ. Օսկանեան կը շարունակէր իր հանդիպումները եւ ելոյթներ կ'ունենար:

Նախարարին երրորդ այցն է Իտալիա:

***

ԿԻՊՐՈՍԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեանի հրաւէրով Երեւան ժամանած է Կիպրոսի Հանրապետութեան Ներկայացուցիչներու պալատի (երեսփոխանական ժողով) նախագահը Տեմեթրիոս Քրիսթոֆիաս, որ երկօրեայ (Հոկտ. 18-20) այցելութիւն մը կը կատարէ:

Երկու նախագահները առանձին խօսակցութիւն ունեցած են եւ փոխադարձ հասկացողութեան մթնոլորտի մը մէջ անոնք հաստատած են որ կը ձեւաւորուի ռազմավարական համագործակցութիւն: Յարաբերութիւններուն մէջ տարակարծութիւններ չկան եւ ընդհակառակն, կայ ամբողջութեամբ չօգտագործուած ներուժ: Ընդգծուած է համագործակցութեան շարունակումը միջազգային կառոյցներու եւ Կիպրոսի մէջ, իբրեւ Եւրոպական Միութեան անդամի աջակցութիւնը Հայաստանի, որպէս «Ընդլայնուած Եւրոպա, նոր դրացիներ» ծրագրի մէջ ընդգրկուած երկիր: Հանդիպման ընթացքին ստորագրուած են կարգ մը պայմանագրեր: Անդրադառնալով Թուրքիոյ անդամակցութեան, կողմերը նշած են որ Թուրքիան կրնայ անդամակցիլ միայն երբ կատարէ բոլոր պարտաւորութիւնները:

Հանդիպման ընթացքին մտահոգութիւն յայտնուած է Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանի յետագայ ճակատագրին մասին. Տ. Քրիսթոֆիաս նշած է որ Կիպրոսի կառավարութիւնը կարելի ամէն միջոցի ձեռնարկած է կրթական համալիրի պահպանութեան համար:

***

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԸՆԴՈՒՆԵՑԱՒ

Հոկտեմբեր 18ին, նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Լուվրի Թանգարանի նախագահը՝ Անրի Լուարէն եւ Ֆրանսայի «Հայաստանի Տարուան» պատասխանատու տիկին Նելլի Թարտիվէէն: Ռ. Քոչարեան գոհունակութեամբ նշած է որ «Հայաստանի Տարուան» ծրագիրը մտած է գործնական ընթացքի մէջ: Լուվրի Թանգարանին նախագահն ալ իր ուրախութիւնը յայտնած է որ Հայաստան կը գտնուի եւ աւելցուցած է որ որոշ գաղափար մը ունի Հայաստանի մասին, քանի որ հայկական հաւաքածոյ կայ Լուվրի Թանգարանը: Ըստ իրեն, հոն Հայաստանի մասին ցուցահանդէսի կազմակերպումը կը դառնայ տարուան յատկանշական երեւոյթը: Լուվրի մէջ ցուցադրուիլը առիթ կու տայ Հայաստանի պատմա-մշակութային ժառանգութիւնը ներկայացնելու ոչ միայն Ֆրանսացի հանրութեան այլեւ աշխարհի:

***

ՊՈՒՏԻՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

Պաքուի երաժշտական թատրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 16ին տեղի ունեցած է Ադրբեջանի ռուսական համայնքի երկրորդ հաւաքոյթը: Այդ առթիւ, Պուտին ուղերձ մը ղրկած է, ուր կ'ըսէ ի մէջ այլոց. – Ադրբեջանը մեր ռազմավարական գործընկերն է: Միացեալ ջանքերով շատ բան կատարուած է մեր երկու երկիրներու եւ ժողովուրդներու միջեւ բարեկամութեան, բարի դրացնութեան յարաբերութիւններու ամրապնդման համար»:

***

ԱՐՑԱԽԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՄՆ-ՈՒ ՄԷՋ

Վերջին շրջանին, ԱՄՆ կը գտնուի Ար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՌՈՒԲԻՆԵԱՆ ՏՈՀՄԻ ՎԵՐՋԻՆ ՇԱՌԱՒԻՂԸ

...Գիւմրիում եմ: Երբ դուռը բախեցինք բուժքոյր Լենան եւ ես, ներսից մի բարակ ձայն հարցրեց՝ ո՞վ է, ի՞նչ էք ուզում: Դուռը բացուեց: Մի կին էր՝ իննըսունի չեմին: Գլուխը, ճակատախառն, փաթաթուած էր հաստ շալով: Դէմքի կէսն հազիւ էր երեւում: Ցօնքերի տակ փայլում էին կապոյտ աչքերը:

Ռուբինեան Սիմիկ Ռուբէնի: Ծնուել է Վանայ լճի ափին գտնուող Արճէշ քաղաքում: Անձնագրով՝ 1914 թ.: Ոչինչ, թող այդպէս մնայ, ասում է Սիմիկը ծննդեան թուականի մասին: Քիչ յետոյ, սակայն, կը պարզուի, թէ ինչ է «թող այդպէս մնան»:

- Ես Ռուբինեան տոհմի վերջին շառաւիղն եմ, ասում է՝ ոչինչ չաւելացնելով: Մի պահ ինձ թւում է, թէ Սիմիկը կարկամել է եւ չի կարողանալու շարունակել: Պարզուեց՝ այդ պահը նրա համար մի ամբողջ դար է, որը յաղթահարեց երգելով.

Կոտորածն անգութ, Հայերը թող լան,
Անապատ դարձաւ շէնը Ատանան,
Կրակն ու սուրը եւ անխիղճ թալան,
Ռուբինեան տունը, ա՜խ, արին վերան...

Սիմիկը լալիս է, իսկ ես՝ ինչո՞ւ եկայ, մտածում եմ: Ինչո՞ւ բախեցի այս խեղճ կնոջ դուռը, վերադարձրի անցեալը: Բայց նա՝ Սիմիկը, արդէն հաւաքել է արիութիւնը եւ շարունակում է. Վանում Հայերի ջարդի ժամանակ երկու Թուրք կանգնած են լինում ճամբեզրին: Վիճում են. մէկն ասում է՝ իմ թուրն է կտրուկ, միւսը թէ՝ իմն է կտրուկ: Այդ ժամանակ նրանց կողքով մի Հայ է անցնելիս լինում: Թուրքերից մէկն ասում է. ուզո՞ւմ ես՝ իմ թուրը փորձեմ էս կեավուրի վզի վրայ: Ասելն ու հարուածելը մէկ է լինում: Վիզը կտրում է (դադար): Էդ մարդը իմ հայրն է լինում:

Սիմիկն արտասուում է, իսկ ես նորից, մտքումս՝ ինչո՞ւ եկայ, ինչո՞ւ: Չէ որ այդ դէպքի մասին՝ իբրեւ մարդկային դաժանութեան սարսափելի փաստ, յայտնի է Եղեռնի պատմութիւնից: Ինչո՞ւ պէտք է այնպէս պատահէր, որ ես հանդիպէի գլխատուածի դստերը: Ո՞ւմ մտքով կ'անցնէր...

Արցունքը լճացել է կապոյտ աչքերում: Սրբում է ու շարունակում: Մեծ քոյրս է պատմել: Բոլոր ազգականներս, ով որ փրկուել է Եղեռնից, հերթով պատմել են: Մայրս 1918 թուականին սովից է մահացել: Ես եւ քոյրս՝ Ռուբինեան Զարիկը, մանկատանն ենք մեծացել:

***

Քոյրս Ստեփանաւանի մանկատանն էր, իսկ ես՝ սկզբում Գիւմրիի Սեւերսկի, յետոյ Պոլիգոնի մանկատներում: 1926 թ. Ստեփանաւանի որբերին բերելու էին Պոլիգոն: Խումբ-խումբ գալիս էին: Քոյրս լսած է լինում, որ ինքը Սիմիկ անունով քոյր ունի: Առաջին եկողներին խնդրում է. հարցրէք՝ կա՞յ Սիմիկ անունով աղջիկ: Ինձ գտան, ասացին վաղը քոյրդ գալու է: Եկաւ, փաթաթուեցինք, համբուրուեցինք: Առանձին մեծացած երեխաներ...

1928 թ. Պոլիգոնում կար 24 մանկատուն, իւրաքանչիւրում՝ 800-1000 որբ: Խնամքը Ամերիկացիներն էին ստանձնել: Յաճախ սոված էինք մնում: Այդքանի՞ն ուտելի՞ք կը բաւականացնէր: Գնում էինք դաշտ, սինձ, ճնճղապաշար ուտում: Ճաշարան մտնելուց առաջ լեզուներս քերում էինք, լուանում, որ ճաշից չզրկուենք: Խիստ էր, ստուգում էին:

Քանի որ խօսքը Գիւմրիի մանկատներ մասին էր, ես հարցրի՝ Վահան Չերազ, լսե՞լ էք: Միանգամից ուրախացաւ, կարծես իր հարազատի անունն էի տալիս: Ինչպէս չէ, ասաց, ոչ միայն լսել եմ, այլեւ տեսել: Սկաուտների ղեկավարն էր: Չերազի ամենամօտ մարդը իմ զարմիկ Սիոն Խաչատրեանն էր: Սիմիկն ասաց նաեւ, որ ինքը լսել է Չերազն այնքան լաւ լողորդ է եղել, Սեւ ծովը կտրել-անցել է:

(Յետագայում այդ մասին ես հարցրի Չերազի դստերը՝ Բիւրակն Անդրէասեանին: Նա ճշդեց. դարասկզբին հայրս եղել է Եւրոպայի լողի չեմպիոն: Նա լողալով անցել է Մանշի նեղուցը:

Չերազը պարզապէս լեգենդար անձ է եղել որբանոցի պատանիների համար: Չէ՞ որ նա Անդրանիկ զօրավարի զինակիցն էր, նրա թարգմանիչը ֆրանսերէնից եւ անգլերէնից: Բարձրահասակ էր, գեղեցիկ, ուժեղ, սկաուտական կազմակերպութեան հիմնադիրը՝ Պոլիգոնում:

Սիմիկը տեղեակ է՝ Չերազը տղաներին ռազմական եւ մարզական խաղեր էր սովորեցնում, որ ուժեղ լինեն, կարողանան իրենց պաշտպանել: Իմ տարեց զրուցակիցը չգիտէր միայն, որ Չերազը եւ իր կինը՝ Վարդուհին, շատ երիտասարդ հասակում զոհ են գնացել ստալինեան բռնութիւններին: Իսկ հիմա... Գիւմրիում Վահան Չերազի անունով են կոչել սպորտդպրոցը, գրադարանում նրա կեանքի եւ գործի մասին պատմող ցուցափեղկ են բացել...):

***

Սիմիկը պահարանից հանեց մի սկուտեղ, մէջը՝ քաղցրաւենիք՝ խնդրում եմ, կերէք: Ուզում եմ շատ կարեւոր մի բան հաղորդել. մենք՝ Ռուբինեաններս, հօրական կողմից՝ քոյրս, եղբայրս, ես, իշխանական վերջին շառաւիղներից ենք: Ողջ եմ միայն ես: Ռուբինեանները երեք դար իշխել են Կիլիկեան Հայաստանում (1080 - 1219 թթ.), յետոյ ցրուել, սփռուել են Հայաստանի տարածքով եւ աշխարհով մէկ: Մենք Վանին մօտ Արճէշ բնակավայրից ենք: Կապը, սակայն, նախնիների հետ փոխանցուել է մեզ դարէդար: Ես ոսկեհեր էի, աչքերս էլ, տեսնում էք, կապոյտ են: Շատ սիրուն եմ եղել: (Յետագայում Արուսեակ Սահակեանի հետ մեր զրոյցի ժամանակ կը լսեմ՝ բոլոր կիլիկիացիները, որտեղ էլ որ ես նրանց հանդիպել եմ, ոսկեհեր են եղել):

Շարունակե՞մ: Ի հարկէ, ասում եմ: Սիմիկը պատմում է. կապը Ռուբինեան նախնիների հետ, որ ժառանգել ենք արեան միջոցով, հօրս վրէժը լուծեց: Այն Թուրքը, որ սպանել էր իմ հօրը, եղբօրս հասակակից տղայ է ունեցել: Հայի, Թուրքի երեխաներն իրար հետ խաղացել են, գետում լողացել: Եղբայրս, որ այդ ժամանակ 10-12 տարեկան է եղել, մարդասպան Թուրքի տղային ասել է. արի մրցենք՝ ո՞վ արագ կը լողայ: Երբ նրանք հեռացել են միւսներից, եղբայրս բռնել է մազերից, սուզել, յետոյ՝ էլի, էլի... Իմ եղբայրն իմ հօր վրէժն այդպէս է լուծել: Իր իշխանական արի՛ւնն է թելադրել:

Ես այլ տեղեկութիւններ չունեմ, որ իշխանական ցեղից եմ. հօրս սպանել են, մայրս սովից է մահացել: Յետոյ փախէփախ որբանոց: Այդքան դառը կեանք տեսած լինելով՝ ես ինչպէ՞ս եմ այդքան գեղեցիկ մեծացել: Նայում եմ դէմքին՝ աչքերը եւ նուրբ դիմագծեր, ասում են՝ դու հիմա էլ ես գեղեցիկ: Չի առարկում: Տխուր ժպտում է:

***

Սիմիկը նոր տեղեկութիւններ է հաղորդում:

Որբանոցները՝ Կազաչի պոստ, Պոլիգոններ, Սեւերսկի, Ստեփանաւան. Ամերիկացիները հաշուել էին, թէ սրանց վրայ քանի միլիոն տոլար են ծախսել: Սովետին առաջարկել էին այդ գումարի դիմաց Հայաստանն իրենց տալ: Սովետն հրաժարուել էր: 1926 թուականից Ամերիկացիներն աստիճանաբար հրաժարուեցին որբերից: 1927, 1928, մինչեւ 1930 թուական: Գնացին: Վերջ:

Այդ ժամանակ Լենինականում հիմնուեց տեքստիլ կոմբինատը: Բանուոր-բանուորուհիներ էին պէտք: Որբերից մեծերին վերցրին աշխատանքի: Իսկ փոքրերին բաժանեցին տների վրայ: Իմ տարիքի շատ աղջիկների ու տղաների տարան Սուխումի: Լուր տարածեցին՝ ո՞վ է ուզում որբ պահել: Մեզ լցրեցին մի մեծ սենեակ: Ցանկացողները գալիս էին, ոչխարի նման ջոկում: 1928 թուականն էր: Ինձ վերցրեց Լոռու շրջանի Վարդան գիւղից մի հայ ընտանիք, որտեղ մնացի երկու տարի: Այդ ժամանակ քոյրս աւարտեց Լենինականի մանկավարժական ուսումնարանը, տեղաւորուեց աշխատանքի: Որոշ ժամանակ անց փող հաւաքեց, Սուխումից ինձ յետ կանչեց: Օրէնք կար, պահողները չէին կարող չտալ: Եկայ Լենինական: Սիոն՝ ազգականս, ինձ վերցրեց իր խնամքի տակ: 1930ին աշխատում էի տեքստիլում, բեազ (կտաւ՝ բամպակից) էի գործում:

***

Կոմբինատում բացուեց բանֆակ (բանուորական ֆակուլտետ): Շէնքը մինչեւ հիմա կայ. եթէ չեմ սխալւում ռատիկանատունն է: Գնացինք քննութիւն տալու: Մանկատանը ես տառաճանաչ էի դարձել: Քոյրս էլ գրադարանից գրքեր էր բերում, որոնք կարդում էի: Կարդալուց հինգ ստացայ, իսկ մաթեմատիկայից՝ երկուս: Ուսուցիչը, որի ազգանունը Կարօեան էր, տեսաւ, որ կարդալուց հինգ եմ ստացել, խղճաց, մաթեմատիկան երեք նշանակեց: Ես ընդունուեցի:

Ժամանակ անցաւ: 1934ին ծանօթացայ ամուսնուս՝ Եղիշ Բարսեղեանի հետ: Նա նոյնպէս որբերից էր, մոկացի: Սովորեցի մանկավարժական ուսումնարանում, աւարտեցի նաեւ ինստիտուտի երեկոյեան բաժինը:

Գիւմրիում 54 տարի Հայոց լեզու եւ գրականութիւն եմ դասաւանդել: Ստացել եմ «Արիութեան համար» մեդալ: Իմ աշակերտները միշտ ներկայացնում էին, որպէսզի վաստակաւոր մանկավարժի կոչում ստանամ: Ամուսինս, որ ժողկրթութեան բաժնի վարիչն էր, ջնջում էր. թող չասեն կողմնապահութիւն է արել: Աշակերտներս ինձ պաշտում էին, 90 տոկոսն առանց կողմնակի պարապելու բուհ էին ընդունւում: Ես ունեմ ցուցակ՝ իմ լաւ աշակերտների: Երբեմն կարդում եմ, վերյիշում:

Տեսնո՞ւմ էք, իմ կեանքում լաւ բաներ էլ են եղել: Ունեցել եմ լաւ ամուսին: Դուստրս դաշնակահարուհի է, ապրում է Մոսկուայում: Որդիս ինժեներ է, ափսոս, անգործ: Բայց, աւելի յաճախ ես յիշում եմ անցեալը: Ինչպէս երեւում է, տառապանքներն ուժեղ են, յաղթում են ուրախութիւններին: Ինչո՞ւ պէտք է մայրս փախեփախի ժամանակ՝ 1915 թուականին, ճանապարհին ինձ ծննդաբերէր: Իսկ հօրս սպանութի՞ւնը... Ամուսինս ինչո՞ւ այդքան շուտ մահացաւ... Ես Աստծուն ի՞նչ էի արել, որ ինձ անտէր-անտիրական թողեց:

Կապոյտ աչքերը նորից լիքն են արցունքով, մինչ իմ մտքով անցնում է՝ քանդէր գլխի շալը եւ ուսերին թափուէին ոսկեհեր վարսերը, արցունքի փոխարէն աչքերը խինդով լցուէին, անցած չլինէր մահուան ճանապարհով...:

ՄԱՐԳՕ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

«Գարուն»

Մայիս 2004

«ԵՀՈՎԱՅԻ ՎԿԱՅ» ԱՂԱՆԴԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հ. Ց. Գ.

Աղանդները նորութիւն մը չեն հայկական հողին վրայ: Պատմական հարուստ հողամաս մը, ուրկէ անցած են հազարամեակներու ընթացքին, ամէն տեսակ քաղաքակրթութիւններ եւ բանակներու կողքին, հարուստ մտածողութեամբ գաղափարախօսութիւններ, իրենց հետ բերելով լաւն ու յոռին, որոնց դէմ քրիստոնէութեան առաջին դարերէն պտուղի պայքար մը սկսած է Հայաստանեայց Եկեղեցին:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի վերագրուած «Յաճախապատում ճառը», Մաշտոցի ընկերներէն Եզնիկ Կողբացիի «Եղծ աղանդոց» ամենացայտուն օրինակներն են թէ ինչպէս Հայաստանեայց Եկեղեցին դարերու ընթացքին ուխի ի բուն պայքարած է ամէն տեսակ գեղծարարութիւններու դէմ որ չեղում կը նկատէր իր ուղղափառ վարդապետութենէն, հիմնուած Աւետարանի ճշմարտութեան վրայ:

Աւելի ուշ յայտնուեցան Պաւղիկեաններն ու Թոնտրակեցիները, նախահայրերը ներկայ բողոքականութեան, որոնց դէմ Հայաստանեայց Եկեղեցին եւ պետական իշխանութիւնները շատ խիստ պայքար մղեցին, հասնելով մինչեւ անոնց ճակատները հրակէզ երկաթով խարաններու աստիճանին, որպէսզի պարզունակ ժողովուրդը չտարուի անոնց ստապատիր քարոզչութենէն:

Այսօր նման վերաբերմունք կարելի չէ վայրկեան մ'իսկ երեւակայել, ժամանակները փոխուած են բայց գոյութիւն ունի պարզունակ ժողովուրդ, եւ մանաւանդ գոյութիւն ունի սուտը քարոզողներու փաղանգ մը որ կ'ուզէ ամէն գնով արմատ նետել եւ դժբախտաբար գոյութիւն ունի անօթութեան սեմին մօտեցած Հայաստան մը եւ մարդկութեան պատմութեան ամէնէն զգուելի անաստուած եւ ազգատեաց վարչակարգէն ետք, մարդիկ, ղեկավարներ որոնց համար ուղղափառութիւն կամ աղանդ, ճիշդ կամ սխալ, Հայաստանեայց Եկեղեցի կամ Եհովայի վըկայ ոչ մէկ տարբերութիւն ունին, բարի եկեր է ան որ նիւթական օգուտ մը ունի իրենց...:

Հիմնական հարցը, որ եկեղեցական իշխանութիւններն ու գիտակից մամուլը պէտք է դնեն սա է. --

- Հայաստանի կառավարութիւնը իրաւասո՞ւ է օրինաւորելու աղանդ մը որ արմատապէս խոտոր կը համեմատի իր ժողովուրդի 2000ամեայ ուղղափառութեան...

Մեր պատասխանն է՝ բացարձակապէս ոչ,

-- ինչպէս իրաւունք չունի անոր լեզուն փոխելու,

-- ինչպէս իրաւունք չունի մշակոյթը ոտնակոխելու,

-- միեւնոյն սկզբունքով ոչ մէկ օրինաւոր կամ ապօրինի իշխանութիւն, իրաւունք ունի վիրաւորելու քմահաճ օրէնքներով անոր ուղղափառութիւնը... որովհետեւ այդ երեք էական յատկանիշները միացած կը կազմեն Հայ ժողովուրդ կոչուածի ինքնութիւնը. ներկայ, գալիք որեւէ իշխանութիւն պարտաւոր է պաշտպանել այդ ինքնութիւնը կազմող երեք յատկանիշները. այլապէս ապօրինի եւ բռնապետական պէտք է նկատուի: Հանել այդ երեք յատկանիշներէն մին, կը նշանակէ քանդել «Հայ ժողովուրդ» ըմբռնումը... Հայաստանի իշխանութիւնները միջազգային ատեաններուն մէկ անգամ ընդմիշտ պէտք է հասկցնեն թէ յանուն ոչ մէկ ժողովրդավարութեան հայ ժողովուրդը կրնայ հրաժարիլ իր ինքնութենէն:

Ես պարզապէս ապշած եմ թէ ինչպէս այս միեւնոյն ղեկավարները տասը տարի է, իրաւացիօրէն, 1001 ժողովներ, հանդիպումներ կը գումարեն, ճամբորդութիւններ կը կատարեն աշխարհի երեսին պոռալու որ Արցախը հայկական հող է, երբեք Ազերիներու չէ պատկանած եւ միեւնոյն ղեկավարները Եւրոպայի առջեւ ժողովրդավար երեւելու մարմաջէն, դողդոջուն եւ անտարբեր՝ կ'ուրանան իրենց դարաւոր ազգին ինքնութիւնը կազմող հաւատքը եւ թոյլ կու տան անոր արմատները թունաւորող աղանդի մը գոյութիւնն ու գործունէութիւնը իր տարածքին վրայ:

«Եհովայի Վկաներ»ու պաշտօնական արձանագրութիւնը (Հոկտ. 8) որ այդ աղանդի ազատ գործունէութիւն կը շնորհէ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ, մեծ, բայց անջիղ բողոքներ բարձրացուցած է մտաւորականներու շրջանակին մէջ: Անոնք բաւարարուած են մետինեներու միջոցով իրենց դժգոհութիւնը յայտնելով, առանց ցնցիչ արարքներու. վըտանգը կը տեսնեն անտարակոյս, բայց կարծէք յստակ գաղափար մը չեն կազմած անոր ցեցակեր վարդապետութեան մասին որ ժամանակի ընթացքին կրնայ արմատապէս խախտել հայութեան նկարագիրը: Ամէնէն զարմանալին Եկեղեցին լռութիւնն է կամ պարզ ափսոսանքներով գոհացումը:

Գրող, թատերագիր եւ հրապարակախօս Պերճ Զէյթունցեան Եհովայի վկաները կը նկատէ ազգի դաւաճաններ որոնք ազգային աւանդութիւններու դէմ կը գործեն. ինչո՞ւ, - կ'աւելցնէ, - այսքան մար-

ՈՐՈ՞Ւ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ ՔԵՐՔԻՒՔ ՔԱՂԱՔԸ

«ԳԼԽՈՒ ՓՈՐՁԱՆՔ ՄԸ, ՈՐՈՒՆ ՏԷՐ Կ'ՈՒԶԵՆ ԿԱՆԳՆԻԼ ԹԷ՛ ՔԻՒՐՏԵՐԸ, ԹԷ ԹԻՒՐՔՄԷՆՆԵՐԸ ԵՒ ԹԷ ԱՐԱԲՆԵՐԸ» ԿԸ ԳՐԷ ԼՈՆՏՈՆԻ "ԱԼ-ՀԱՅԱԹ" ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ

Պատմականօրէն Քէրքիւք երեք զանազան ազգային ինքնութիւններու բախումի պատճառով, կռուախնձոր եղած է Քիւրտերու, Արաբներու եւ Թիւրքմէններու միջեւ, բայց եթէ ուզենք գիտնալ թէ որքան է ասոնցմէ իւրաքանչիւրին կշիռը քաղաքի իրականութեան մէջ, շատ դժուար պիտի ըլլայ ճշգրիտ պատասխան մը տալը, քանի որ բոլոր վիճակագրական տուեալներն ալ, հինէն սկսած մինչեւ այսօր, բուռն վէճի նիւթ են:

Պէտք է սակայն պատմական իրողութիւն մը ընդունիլ: Քէրքիւքի բնակչութեան մեծամասնութիւնը կազմած են անցեալին Թիւրքմէններ, բայց 1927էն ի վեր երբ «Իրաք Փեթրոլիում Գամփընի» անգլիական քարիւղի ընկերութիւնը սկսած է շահագործել հորերը, հոն ստեղծուած գործի նոր կարելիութիւններու պատճառով հազարաւոր նոր բնակիչներ կը խուժեն ոչ միայն դէպի Քէրքիւք, այլ գրեթէ Իրաքի բոլոր կարեւոր քաղաքները: Պաղտատ 1975ին քանի անգամ աւելի բնակիչ ունէր քան 1914ին, իսկ Պասրան՝ 34 անգամ:

Բնակչութեան արտասովոր աճը կը բացատրուի քաղաքներու տնտեսական հրակայական վերելքով եւ ստեղծուած ընկերային բարենպաստ պայմաններով:

1950ական թուականներու վերջաւորութեան եւ 1960ականի սկզբնաւորութեան մեծ թիւով Քիւրտեր կը հաստատուէին Քէրքիւք որոնք՝ նախապէս կը բնակէին անոր արուարձաններուն մէջ, եւ որու հետեւանքով քրտական նոր թաղամասեր կը ծնին եղածներու կողքին. 1957ին անոնք կը կազմէին բնակչութեան 48,3%ը, պաշտօնապէս ճանչցուած կեդրոնական իշխանութիւններէն:

1977ի ընդհանուր մարդահամարին Քիւրտերուն թիւը նուազած է եւ կը կազմէր 37,3%:

Նոյն ժամանակամիջոցին մէջ Թիւրքմէններն ալ 21,5%էն իջած էին 16,3%ի, մինչ արաբ տարրը որ 1957ին միայն 28,2% էր, 1977ին կը բարձրանայ մինչեւ 44,4%ի:

Պաասի ղեկավարները որոշում տուած էին Քէրքիւքը չթողուլ քրտական ազդեցութեան տակ, նկատի առած անոր քարիւղի անբաւ հարստութիւնը: Սատտամի վարչակարգը ամէն միջոց գործադրած է «արաբացնելու» քաղաքը, «ցեղային մաքրագործում»ի ալ դիմելով:

Երբ նկատի առնենք որ երեքազգութիւններու պատմագէտներն ալ, որ անկիւնէն որ դիտելու ըլլան, ջուրը իրենց ջաղացքին կ'առաջնորդեն, որոնց վրայ արդարացիօրէն կարելի է աւելցնել նաեւ ասորիներու եւ քաղդէացի քրիստոնեաներու պատմական իրաւունքները, ձեզի կը մնայ որոշել թէ Քէրքիւք քաղաքը որո՞ւ կը պատկանի:

Թ. Ա. Թ.

մաջ Ռուսաստանի, ԱՄՆ-ու եւ Եւրոպայի հաճոյանալու: Եթէ Ֆրանսան անվարանօրէն յայտարարեց այդ աղանդը իր հողին վրայ, Հայաստան որմէ՞ կ'ակնածէ:

Սօս Սարգսեան, ժողովրդական դերասանը, խայտառակութիւն եւ հակազգային կ'որակէ Եհովայի Վկաներու աղանդին արձանագրութիւնը եւ արդարացիօրէն կ'աւելցնէ. «իմ կարծիքով արդեն են քայլեր որոնք մեզ զրկում են մեր ինքնութիւնից. Եհովայականները չար ուժեր են, նրանց նպատակը հայութեան ինքնութիւնը, ազգայինը վերացնելն է, Հայ Առաքելական Եկեղեցու հիմքերը քանդելը»:

Հրաչ Քէչիշեանի համաձայն, որ «Եհովայի Վկաներ»ու Հայաստանի առաջնորդն է, իրենց թիւը ութ հազարէն աւելի է Հայաստանի մէջ, բայց ունին 20.000է աւելի համակիրներ: Ան շատ ուրախ է որ այսուհետեւ հանգիստ սրտով պիտի կարենայ եհովայական գիրքեր բաժնել ամէն կողմ եւ քարոզչութիւն կատարել: Ըսած է նաեւ թէ, անցեալին ալ Հայաստանի մէջ երբեք հալածանք կամ ճնշում չէ եղած իրենց դէմ, թէ կրցած են իրենց ժողովները եւ հաւաքոյթները կատարել առանց խանգարուելու եւ թէ իր աղանդին մաս կը կազմեն (Հայաստանի մէջ) գիտաշխատողներ, բարձրագոյն կրթութիւն ստացած անձեր, հասարակութեան տարբեր շերտեր բայց ոչ բարրձաստիճան պաշտօնեաներ:

Հ. Յ. Պ.

ՓԱՐԻԶ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Աշնան պայծառ օր մըն էր, արեւուն ճառագայթները կ'անհետացնէին չոր զովութիւնը: Անսահման ուրախութիւն մը կը զգացուէր տղոց հոգւոյն մէջ, որոնք դարձեալ եկած էին, իրենց միօրեայ վարժարանը 2004-2005 տարեշրջանի վերամուտին:

Հին ու նոր աշակերտներ վիրար գտնելու հաճոյքը կը վայելէին, Յուլիսի ճամբարի երկու ամսուան բաժանումէն յետոյ:

Ծնողներու եւ ուսուցիչներու համար ալ տպաւորութիւնը այն էր թէ ժամանակակից կեանքի եւ դժուարութիւններու դէմ, հայ դպրոցը կը պահէ իր գոյութիւնը եւ կը շարունակէ իր առաքելութիւնը Սփիւռքի մէջ:

2003-2004 տարեշրջանի տասը շրջանաւարտներն ալ ներկայ էին դպրոցի առաջին օրը, որոնք շատ յաջող հայերէնի աւարտական քննութենէ վերջ հրաւիրուած էին վարժարան, ստանալու համար իրենց պարգեւները:

Բարեգործականի միօրեայ վարժարանը, միշտ իր շրջանաւարտներուն արձանագրած յառաջդիմութիւններուն մօտէն կը հետեւի եւ թեւ եւ թիկունք կը կանգնի անոր ծրագիրներու եւ աշխատանքներու իրականացման:

Մեր նոր սերունդին մօտ, հայերէն լեզուի ուսուցչական ասպարէզին մղող ազդակներ որոնելու նպատակաւ այս տարի երկու շրջանաւարտ երիտասարդուհիներ, մեր փորձառու ուսուցիչներու հսկողութեան տակ Բարեգործականի միօրեայ վարժարանին մէջ նոր, գունաւոր և պատկերազարդ գիրքերով սկսան դասաւանդել:

Յաջող տարի մը եւս մեր աշակերտներուն եւ ջանասէր ուսուցիչներուն:

ԾՆՈՂԱՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԳԻՆ
Գրականութիւն, Արուեստ, Իմացական աշխարհ
(Սեպտեմբեր 2004)

Վարիչ խմբագիր՝ ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Հրատարակութիւն Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութեան

Պուրճ-Համուտ (Լիբանան)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԱՄԱԹԻՈՅ Ս. Գէորգ եկեղեցիի մատաղօրհնութիւնը եւ Սահակեան-Նունեան վարժարանի ի նպաստ սիրոյ սեղանը տեղի ունեցած են Սեպտ. 26ին: Այս առթիւ, Սամաթիացիները մրցանիչ մը կոտրած են տասը տոկոս աւելիով հաւաքելով 300 միլիառ Թրքական հասնող գումարը գոցելու համար Սահակեան լիսէի մեծ բացը: Պատարագի աւարտին, բազմութիւնը հաւաքուած է Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ եւ Սահակեան վարժարանի միջեւ գտնուող բացաստանին մէջ, բացօթեայ: Բացումը ըրած է թաղային խորհուրդի երիտասարդ ատենապետը՝ Ժիրայր Կարիպկեան, բացատրութիւններ ալ տալով թաղային գործերուն եւ վարժարանին մասին: Իրեն յաջորդած է մատաղի յանձնախումբի ատենապետ՝ Պ. Նալպանտ, որ յայտնած է թէ նախորդ գիշեր երկու աղօթք ըրած էր: Նախ ուզած էր որ անձրեւ չգայ, ինչ որ պատահած էր, ապա, բաւարար նուէրներ կարենայ հաւաքել: Քիչ ետք այս երկրորդն ալ կ'իրականանար: Խաչիկ Սարըըը հայերէն եւ Թրքերէն ուղերձներ կարդացած է, յիշեցուցած է որ վարժարանին առաջնահերթ նպատակն է հայեցի դաստիարակութիւնը: Ան կարդացած է նաեւ Մեսրոպ Պատրիարքի շնորհաւորագիրը (Թրքերէն), գրուած Սեպտ. 21ին Եգէական Նիսիրոս կղզիի Ս. Աստուածածին վանքէն: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ԱՅՆՃԱՐԻ «Ս. Զէյթլեան» կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 17ին, կազմակերպութեամբ Այնճարի հիմնադրութեան 65ամեակի կեդրոնական մարմնին, տեղի ունեցած է մուսալեռցի նկարչուհի Մարալ Փանոսեանի ցուցահանդէսը: Կեդրոնական մարմնին անունով խօսք առած է Լուսիկ Տէր Գալուստեան, որ ամփոփ գիծերով ներկայացուցած է նկարչուհիին կենսագրականը եւ բեղուն գործունէութիւնը, յատկապէս հայկական վարժարաններու մէջ, իբրեւ նկարչութեան ուսուցչուհի: Խօսք առած է նաեւ Մարալ Փանոսեան եւ յայտնած որ ինք հպարտ է իր հարիւր առ հարիւր մուսալեռցիի ծագումով: Իր խօսքէն ետք, Այնճարի հոգեւոր երեք պետերը կատարած են ցուցահանդէսին բացումը:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՋՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՃԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Թ.

ԱԼԷՄՏԱՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

Ռուսչուքի կառավարիչ Ալէմտար Մուսթաֆա փաշա իր լեռնցիներու բանակով անակնկալօրէն կը մտնէր մայրաքաղաք: Ալէմտարի բանակը քանի մը ուղղութեամբ պալատին վրայ կը յառաջանար արագօրէն: Զինուորներուն հրաման տրըւած էր կարելի եղածին չափ արագ շարժիլ, որպէսզի վտանգ մը չգար անկեալ Սուլթան Սէլիմի եւ գահաժառանգ իշխան Մահմուտի:

Դեռ Մուսթաֆայի գահակալութեան օրերուն կը սպասուէր Ալէմտարի արշաւանքին: Բայց քանի մը ամիս անցնելէ վերջ ամէն ինչ մոռցուեցաւ: Ալէմտար Մուսթաֆա փաշա գիտմամբ անմիջապէս շարժման չէր անցած, այլ ընդհակառակը հաւատարմութիւն ցոյց տուած էր նոր Սուլթանին, չվտանգելու համար կեանքը Սէլիմի եւ Մահմուտի: Եթէ այդ օրերուն լուր գար թէ Ալէմտարը Ռուսչուքէն բանակով մը Իսթանպուլ կու գար, Սէլիմը եւ Մահմուտը անմիջապէս կը սպաննէին:

Այսպէս ակնկալուածէն ամիսներ վերջ երբ ամէն ոք մոռցած էր զինքը, յանկարծ առաւօտ մը Իսթանպուլի փողոցներուն մէջ կը բարձրանար մարտական աղաղակներ Ալէմտարի բանակէն: Բանակէն առաջ մունետիկներ եղած էին եւ կը յայտարարէին թէ ոչ ոքի արիւնը չպիտի թափէր, բայց կը սպառնային մահապատիժով պատժել բոլոր անոնք որ Սուլթան Սէլիմի եւ իր մարդոց ձեռք պիտի դպցնեն:

Լուրը շուտով հասաւ օրուան վեհապետին, որ իր հետեւորդներուն պոռաց ջղագրգռուած:

-Ո՞ր օրուան կը սպասէք, Ալէմտար ըսած հէրիֆը պալատ չհասած, հօրեղբայրս Սէլիմը եւ եղբայրս Մահմուտը սպաննեցէք: Կը հասկնա՞ք, սպաննեցէք:

Երբ շուրջիններուն շփոթութիւնը տեսաւ, Սուլթան Մուսթաֆա պոռաց ջղագրգիռ.

- Ի՞նչ կը սպասէք դաւաճաններ, գացէք սպաննեցէք:

Մարդիկը լսած էին Ալէմտարի մունետիկներուն ազդարարութիւնը եւ վստահ էին թէ շուտով Ալէմտարի բանակը պիտի գրաւէր պալատը եւ իրենց կեանքը պիտի վտանգուէր:

- Եթէ սպաննէք հօրեղբայրս եւ եղբայրս, Օսմանեան գահուն վրայ իմ տեղս դնելիք մարդ չէն գտներ եւ կը ստիպուին զիս գահուն վրայ պահել, հասկցա՞ք, շարունակեց պոռալ Մուսթաֆա:

Պալատականներէն մէկ մասը խօսքերը տրամաբանական գտան եւ իրենց սուրերը քաշելով դիմեցին պալատի կանանոցի յարկաբաժինը, ուր անջատ սենեակներու մէջ կղպուած կ'ապրէին Սէլիմ եւ Մահմուտ:

Երբ մերկ սուրերով զինուած ոճրագործները տեսաւ գահաժառանգ Մահմուտի նախորդ լալան՝ ուսուցիչը Թայյար աղա հեռուէն, փութաց հարէմի այն յարկաբաժինը, ուր գահաժառանգ իշխան Մահմուտ կ'ապրէր եւ դռները կղպել տուաւ: Յետոյ փութաց Մահմուտի քով.

- Տէր իմ, ձեր եղբօրը զինեալ մարդիկը կու գան ձեզ սպաննելու, շուտ փախէք հոսկէ:

Մահմուտ շուարած էր: Քանի մը յաղթանդամ ներքինի եւ քանի մը անձնուէր ծառայ զինուելով դուրս փութացին օգնելու Սուլթան Սէլիմի ու պաշտպանել իշխան Մահմուտը: Տեսան սակայն որ անկեալ Սուլթան Սէլիմի յարկաբաժինը արդէն իսկ ոճրագործներով լեցուած է: Դժուար չէր գուշակել թէ Սուլթան Սէլիմ սպաննուած էր: Ուրեմն պէտք էր փրկել Մահմուտը: Բոլորը միասին սպասեցին Մահմուտի յարկաբաժինին կղպուած դրան առջեւ: Ոճրագործները Սէլիմը սպաննելէ վերջ մերկ սուրերով եկած էին, ներս մտնելու համար:

Ոճրագործներու պետ տայը Սէլիմ, որուն դաշոյնին վրայ կարելի էր տեսնել Սէլիմի արիւնը, սկսաւ պոռալ.

- Քաշուեցէ՛ք շուներ: Բացէ՛ք դուռը: Վեհափառ Սուլթանին հրամանին դէմ եկողը հոս շան պէս պիտի սպաննուի:

Բայց Մահմուտի հաւատարիմները չէին շարժեր:

- Սէլիմը մաքրեցինք: Սուլթանին հրամանն է, պիտի սպաննենք նաեւ դաւաճան Մահմուտը: Եթէ չէք ուզեր որ ձեզ ալ սատկեցնենք ձեր տէրերուն պէս, ճամբայ բացէք:

- Չէք կրնար անցնիլ մինչեւ որ մեր անշունչ դիակներուն վրայէն չկոխէք պատասխանեց ներքինին Քասըմ:

Լսուեցաւ հեռուէն արաբողապետ Սխլէյման փաշայի ձայնը.

- Պարապ խօսքերով ժամանակ մի անցնէք, սատկեցուցէք սա սրիկաները եւ ձեռք անցուցէք Մահմուտը:

Կռիւը արիւնահեղ էր: Մահմուտի հաւատարիմները վեց հոգի էին: Իրենցմէ քանի մը անգամ աւելի ոճրագործներուն դէմ առանց վարանելու քաշեցին իրենց սուրերը եւ նետուեցան ոճրագործներուն վրայ: Սուրերու փայլը, պողպատներու ձայնը իրար խառնուած էին, արիւն կը հոսէր, բայց մահամերձ վիրաւորն իսկ մինչեւ վերջ կը կռուէր: Մահմուտի հաւատարիմները դժնդակ կացութեան մը մատնուած էին, երբ հարէմի դուռը բացուեցաւ անմիջապէս, գոցուելու եւ կղպուելու համար նորէն: Գահաժառանգ Մահմուտի սենեակէն դուրս ելած էր ձեռքը խոշոր կարաս մը եւ իր սիրական գահաժառանգին կեանքը փրկելու համար կատղած վագրի մը նման նետուեցաւ կռուողներուն մէջ եւ սկսաւ ափերով մոխիր առնել եւ նետել Սուլթան Մուսթաֆայի մարդոց աչքերուն: Այս տարօրինակ պաշտպանողականը վայրկեան մը շփոթութեան մատնեց ոճրագործները: Թանկագին ժամանակ մը շահուած էր սակայն:

-Չէք կրնար իմ գահաժառանգիս մնաս հասցնել, կը պոռար ստնտուն, որ դուրս չելած կարգադրած էր որ Շէհզատէ Մահմուտը տանիքէն փախցնեն: Սանդուխ մը ճարած էին եւ ան պիտի բարձրանար կանանոցի երդիքը: Այսպէս մինչեւ որ Ալէմտար պալատ մտնէր, պիտի կրնար ոճրագործներէն պաշտպանուիլ: Այդ թանկագին ժամանակը ստնտուն յանձնառու եղած էր իր կեանքը վտանգելով շահեցնել:

(Շար. 16)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ծնողաց Հայկ եւ Վեհանայշ Պայրամեանի յիշատակին Սիմոնն Պայրամեան 150 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

ARMENIAN
INTERNATIONAL AIRWAYS

COMMUNIQUE

La compagnie Armenian International Airways a le plaisir de vous communiquer les horaires «Hiver» (à partir du 1er novembre 2004) de ses vols directs à destination et au départ de Paris :

- **Erevan — Paris** Lundi, Jeudi départ d'Erevan à 04h50, arrivée à Paris à 07h10 locale
- **Paris — Erevan** Lundi, Jeudi départ de Paris à 14h, arrivée à Erevan à 21h45 locale

Pour toute information complémentaire, n'hésitez pas à appeler le :
01. 42. 96. 10. 10.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12/14, rue St Bazile, 13001 Marseille
tél. 04 91 50 15 09

Représentation théâtrale

En arménien occidental !
En arménien oriental !
En français !

Une comédie présentée par le «Théatre de la Bohème»
3 FEMMES + 1 HOMME = X
Adaptation et mise en scène :
NAREK DOURIAN
avec une nouvelle équipe de comédiens venus d'Arménie.
VENDREDI 22 OCTOBRE à 20 heures 30
P.A.F. : 10 Euros

(Շար. Ա. էջէն)

ցախի վարչապետը Անուշաւան Դանիէլեան, որու այցելութեան նպատակն է Հիւսիս – Հարաւ մայրուղիի կառուցման Թէլէթոնի նախապատրաստական աշխատանքներուն մասնակցիլ :

Այս ուղղութեամբ, վարչապետը եղած է Գալիֆորնիա եւ Կլէնտէյլի մէջ հանդիպում տեղի ունեցած է որու մասնակցած են էջմիածնական եւ կիլիկեան առաջնորդները, Լոս-Անճըլըսի քաղաքապետներ եւ գաղութի անդամներ :

Ելոյթ ունեցած է Հայաստանի հիւպատոս Գագիկ Կիրակոսեան, որ յիշեցուցած է թէ վարչապետին նախորդ այցելութիւնը լաւ տպաւորութիւն ձգած էր, ինչ որ պատճառ եղած էր որ աղբեջանական մամուլը աղմուկ բարձրացնէ եւ այդ իսկ «կը նշանակէ որ ճիշդ է մեր առած ճամբան» : Խօսք առած է վարչապետ Ա. Դանիէլեան, որ ըսած է թէ մայրուղիի կառուցումը վերջնական ծրագիր չէ ու աւելցուցած.- «Այդ ծրագրերը պիտի շարունակուեն, մենք մտածում ենք արդէն Վարդենիս – Մարտակերտ ճանապարհի մասին, որ Հայաստանի հետ մեր երկրորդ ռազմավարական ճանապարհը կը լինի» :

*
* *

ՃԱՏՐԱԿԻ ՀԱՅ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐՈՒՆ ՅԱՋՈՐԴԱԿԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԸ ՍՊԱՆԻՈՅ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի հաւաքականը առաջին փուլին Մոնղոլիոյ դէմ յաղթանակէն ետք յաջորդական երկու յաղթանակներ եւս տարած է Ուզբեկստանի եւ Իտալիոյ դէմ, 3 – 1 արդիւնքով : Այժմ ունի 9 միաւոր : Իսկ կանանց հաւաքականը ունի 3,5 միաւոր :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

19e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 19րդ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■
HAMASDEGH
LE JOUEUR DE FLUTE DES MONTAGNES D'ARMENIE

ՀԱՄԱՍՏԵՂ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԳԵՐՈՒ ՍՐՆԳԱՀԱՐԸ (1944)
Երաժշտական Դրամա
Հինգ Տեսարան

Կիրակի, Նոյեմբեր 14, ժամը 16ին
Dimanche 14 novembre à 16 heures

■
WILLIAM SAROYAN
LE VIGNOBLE

ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ
ԽԱՂՈՂԻ ԱՅԳԻՆ (1950)
Մեկ Պատկեր
Հայերէն տարբերակը՝ Խաչիկ Դաշտենց

Կիրակի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 16ին
Dimanche 19 décembre à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտք՝ 5 Եւրօ :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, առաւօտեան ժամը 10ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72րդ տարեդարձին առթիւ մատուցուող հանդիսաւոր պատարագի ընթացքին կը կատարուի գոհաբանական աղօթք եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, ինչպէս նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ Եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, բարերարներուն, ծառայողներուն եւ սպասաւորներուն :

Ի կեանս եղող հետեւեալ բարերարներուն.– Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, Սարգիս Պետոյեանի, Մատլէն Ճէլալեանի, Գէորգ Պագրճեանի, Փիէր Ղազարեանի, Դաւիթ Պանտիկեանի, Ռոժէ Չրքաշեանի, Ս. և Գ. Գործունեանի, Զօրիկեան Եղբարց, Կարպիս Ճնկըրտըրեանի, էտի Սարգսեանի, Աքոյեան եղբարց եւ քոյրերու, Ս. Ա. Բարութեանի, Շարլ Կուրտիկեանի, Ժագ Սամուէլեանի, Մկրտիչեան եղբարց, Ադամի Ասլանեանի, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Խազինէնեանի, Գուրգէն Ստեփանեանի, Յակոբ եւ Սոնա Պաժանի, Էտմոն եւ Մարկրիթ Ղազարեանի :

Պատարագի վերջաւորութեան հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ Մայր Եկեղեցւոյ

Հիմնադիր եւ Գլխաւոր Բարերար՝

Երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանի եւ Ասպետ Վահան Խորասանճեանի

Ծառայողները՝

Երջանկայիշատակ Յակոբ Արք. Վարդանեան, Մեսրոպ Քհնյ. Անտեան, Գիւտ Քհնյ. Միքայէլեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Գալուստ Քհնյ. Տէր-Մովսէսեան, Շահէ Քհնյ. Աբէլեան, Շաւարշ Քհնյ. Թերզեան, Խորէն Քհնյ. Ասատուրեան, Եղիշէ Քհնյ. Մխիթարեան, Բաբգէն Քհնյ. Ասլանեան, Ներսէս Քհնյ. Կատարինեան, Հայկազուն Քհնյ. Պանտիկեան, Յուսիկ Քհնյ. Մխերեան, Սահակ Քհնյ. Շամլեան, Պասկ Քհնյ. Հայրապետեան, Կարապետ Քհնյ. Երեւանեան, Հմայեակ Քհնյ. Համբարձումեան :

Սարկաւագները եւ սպասաւորները՝

Վարդան Սարգսեան, Յակոբ Մալաքեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան, Յուսիկ Կարակէօզեան, Ժիրայր Գասպարեան, Շահնուր Ճէյհան, Բարսեղ Մաշոյեան:

Կալկաթառները՝

Օննիկ Հայկազեան, Ատրինէ Սիմիթեան, Միքայէլ եւ Մարգրիտ Փափազեան, Սիլվիէ Փափազեան, Մարտիրոս Մինասեան, Վարդ Աթէշեան, Եսայի Պոյաճեան եւ Պերճուհի Միքայէլեան :

Բարերարները՝

Տէր և Տիկին Արծրունի Չրքաշեան, Արշամ Պապայեան, Զարմայր Ալեքսանեան, Լոռան եւ Մատլէն Եօքսիւզեան, Յարութիւն Քէչեան, Առաքել Առաքելեան, Գէորգ Բաղամունեան, Հայկանոյշ Տէր-Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Աբբիկեան, Սիրանոյշ Էլմասեան, Ժիրայր Մ. Ն. Հացագործեան, Գ. եւ Սիրանոյշ Ահարոնեան, Ասատուր և Օլկա Մեսեան, Մկրտիչ Աթոյեան, Մուշեղ Յակոբեան, Յակոբ Փափազեան, Միքայէլ Եավէր, Ասատուր Հոլօբիկեան, Վարդանոյշ Թադէոսեան, Եղիվարդանոյշ Թուղլաճեան, Ռուբէն Տէր-Խաչատուրեան, Սահակ-Վարսէն Մանուկեան, Նուարդ Հացագործեան, Գէորգ Գալայճեան, Միհրան Հացագործեան, Յովհաննէս եւ Նուարդ Վարժապետեան, Ստեփան Ժ. Զ. Վարդերեսեան, Ծիպրայիլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան, Արմենուհի Ալթունեան, Տրդատ եւ Մարի Տէր-Պօղոսեան, Պօղոս Տօնիկեան, Վարդան եւ Լուսնթագ Պանտիկեան, Գեղամ Սայապալեան, Ս. Ս. Դանիէլեան, Մուշեղ Ճիէրճեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Վարուժան Պոզաճեան, Սիրուն եւ Ներիկ Միզիքեան, Սուրէն Ֆէսճեան, Նուպար Փափազեան, Սեդրակ Սամուէլեան, Օննիկ Հայկազեան, Յուսիկ Գարակէօզեան եւ զաւակները :

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

La M. C. A. reçoit
EDOUARD MARDIROSSIAN
auteur du livre
Sportifs Arméniens
«Un siècle de palmarès»
préface Youri DJORKAEFF
le **Vendredi 22 octobre** à 20h45
Présentation — Dédicaces

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél.: 01.43.76.55.89 — fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.
● 06. 64. 91. 51. 74
կամ
● 01. 45. 78. 18. 96 (*երեկոյեան ժամեր*) :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(*3րդ Թաղամաս*) :

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ :

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն :

Մասնակցութիւն՝ 20 *Եւրօ :*

Տեղերը ապահովել՝
04. 72. 20. 03. 60
(*առաւօտները*) :

**DANS LE CADRE DE LA COMMEMORATION
DU 1600 ème ANNIVERSAIRE
DE L'ALPHABET ARMENIEN PAR MESROP MACHDOTS**

Le Centre Culturel Saint Mesrob et l'Eglise Evangélique Arménienne
sont heureux de vous inviter à une présentation
assistée par ordinateur de la

«Bible du 1700ème anniversaire»

en arménien occidental contemporain,
et du logiciel de lecture et de recherche biblique multilingue
«BIBLIA UNIVERSALIS»
par Ari TOPOUZKHANIAN, chercheur au CNRS
et Rédacteur de la revue «Panpère»

LE JEUDI 21 OCTOBRE à 20h45
Au Centre Culturel Saint Mesrob
10 bis rue Thouin 75005 Paris

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.
Entrée libre — Cocktail

●

ET LE VENDREDI 22 OCTOBRE à 20h45
A l'Eglise Evangélique Arménienne
8 rue du Groupe Manouchian 94140 Alfortville

La Bible et le logiciel seront proposés à la vente sur place.
Entrée libre — Cocktail

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21
JEUDI
21 OCTOBRE
2004

LE NUMERO : 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

80րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.051

80e ANNEE — N° 21.051

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 19/20)

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Հոկտեմբեր 19ին նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է Չինաստանի Արտաքին նախարարը՝ Լի Զժաուինը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը : Նախարարը Ռ. Քոչարեանի փոխանցած է Չինաստանի նախագահին ողջոյնները եւ յայտնած թէ իր երկրի իշխանութիւնը մեծ նշանակութիւն կու տայ Հայաստանի հետ համագործակցութեան եւ հայ – չինական յարաբերութիւններու զարգացման : Այդ առընչութեամբ Չինաստան մեծ նշանակութիւն կ'ընծայէ նախագահ Քոչարեանի վերջերս կատարած այցելութեան Չինաստան : Ռ. Քոչարեան նշած է որ վերջին տարիներուն բարձր մակարդակի վրայ հիմնուած երկխօսութեան եւ փոխադարձ հասկացողութեան յարաբերութիւնները զարգացում արձանագրած են :

Նոյն օրը չինացի նախարարը ընդունուած է նաեւ վարչապետ Ա. Մարգարեանի կողմէ : Նշած են որ դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատումէն ի վեր անցած 12 տարիներու ընթացքին, Հայաստանի եւ Չինաստանի միջեւ քաղաքական սերտ համագործակցութիւն ստեղծուած է : Վարչապետն ու նախարարը կարեւորած են հայ – չինական առեւտրական յարաբերութիւններու աճը :

Չին նախարարը, նոյն օրը, Ս. Էջմիածնի մէջ ընդունուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ ալ :

*
**

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ

Եւրոպական Խորհուրդի մշակութային եւ պատմական կառոյցներու պահպանման ծրագրի ղեկավար՝ Միքայէլ տը Տիլին, Հայաստանի Քաղաքաշինութեան նախարարութիւնը առաջարկած է գարնան հրաւիրել Անդրկովկասի երեք երկիրներու տարածաշրջանային խորհրդաժողով, ուր կը ծեծուի այդ երկիրներուն մէջ հայկական պատմա-մշակութային յուշարձաններու պահպանման հարցը : Այս մասին Քաղաքաշինութեան նախարարի տեղակալը՝ Ռուզան Ալավերդեան յայտնած է որ պահպանման ամէնէն աշխոյժ գործունէութիւնը տեղի կ'ունենայ Հայաստան : Այդ գործընթացը սկսած է նաեւ Վրաստան վերջին ամիսներուն, իսկ Ատրպէյճանի մասին որեւէ տեղեկութիւն չկայ համացանցի վրայ : Մշակոյթի եւ Երիտասարդութեան նախարարի տեղակալ Գագիկ Գիւրջեանի համաձայն, Ատրպէյճանի հայկական պատմա-մշակութային արժէքները չեն պահպանուիր, իսկ Վրաստանի մէջ պարզապէս բարձի թողի վիճակի մէջ են :

*
**

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ ԲՈՂՈՔԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՍԻՆ

Ատրպէյճանի Արտաքին նախարարութիւնը կը շարունակէ պատրաստել արտասահմանեան այն ընկերութիւններու ցուցակը, որոնք «անօրինական գործունէութիւն» կը տանին «ատրպէյճանական գրաւեալ տարածքներուն մէջ» : Ատրպէյճանի Արտաքին նախարարութեան մամուլի սպասարկութեան ղեկավարը՝ Մեթին Միրզան է որ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՐՏՈՂԱՆ Փարիզ ժամանած է Հոկտեմբեր 20ին, անձնական բնոյթ ունեցող երկօրեայ այցելութեան մը համար : Կը տեսնուէր Օ. ՍԷ. ՏԷ. Ը.ի ընդհանուր քարտուղար Տոլանտ Ճոնսթընի հետ եւ գործի մարդոց, ճարտարարուեստի պատասխանատուներու :

ՍԱՐՔՈՋԻ Հոկտ. 19ին, յայտարարեց Ազգ. Ժողովի նիստին, որ յանձնախումբ մը պիտի հաստատուի, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ հաշուեյանձնել այն յաւելեալ շահերը, զոր Պետութիւնը կ'ընէ վառելանիւթի յաւելումին հետեւանքով : Ծանօթ է որ քարիւղը գիներու յաւելման բոլոր մրցանիշները կը կոտրէ եւ տակառը 54 տոլարի հասած է :

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, Հոկտեմբեր 19ին, առեւանգուած է Մարկարէթ Հասան, անգլիացի կին մը ամուսնացած Իրաքցիի մը հետ, որ 30 տարի է Իրաք կ'ապրէր եւ պատասխանատուն էր բարեսիրական «Քէր Ինթէրնէշընըլ» կազմակերպութեան : Յաջորդ օրն իսկ ոչ մէկ լուր կար ոչ ալ որեւէ պահանջ : Կազմակերպութիւնը որ ամէնէն կարեւորներէն մէկն է աշխարհի, որոշած է վերջ տալ Իրաքի իր գործունէութեան :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ օտարատեացութիւնը օրէ օր աւելի ծաւալ կ'առնէ, ինչ որ ըսել տուած է Ս. Պետերսբուրգի օտար ուսանողներու ցոյցի ատեն՝ «Կու գանք ուսում առնելու համար, կը մեկնինք դագաղներու մէջ» : Անցեալ շաբթու սպաննըւած են մէկ Վիէթնամցի, մէկ Ուզբեկ եւ մէկ Չինացի : Յարձակումներու բազմացումը կը ցոլացնէ կրկնակի երեւոյթ մը, ծաւալող ատելութիւնը Չէչէններու հանդէպ, տարածուելով ամբողջ Կովկասցիներուն : Վերջին չորս տարիներուն, ցեղապաշտ ոճիրները եւ յանցագործութիւնները կրկնապատկուած են :

նման յայտարարութիւն ըրած է : Ան ըսած է որ Ղարաբաղի հետ կը գործակցին նաեւ ՀԱՊ-ի երկիրներու ընկերութիւններ, մասնաւորաբար նշած է ուկրանական «Կիեւ Սթար», ուզբեկեան «Տեվու Իւնիթել» հաղորդակցութեան ընկերութիւնները : Դժգոհութիւն կայ նաեւ ֆրանսական Փերնօ-Ռիքարի դէմ, որ առանց Ատրպէյճանի արտօնութեան գործունէութիւն կը տանի Ղարաբաղ : Մ. Միրզա հաւաստած է, որ Լ. Ղարաբաղի մէջ արտասահմանեան ընկերութիւններու գործունէութեան մանրամասնութիւնները ճշդելէ ետք, Ատրպէյճանի Արտաքին նախարարութիւնը հանդէս կու գայ պաշտօնական բողոքով :

*
**

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ – Լ. ՔԵՆԸՐՏԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հոկտեմբեր 15ին, Պաշտպանութեան նախարար Սերժ Սարգսեան ընդունած է ԱՄՆ Արտաքին նախարարութեան Եւրոպայի եւ Եւրասիոյ հարցերու օգնական՝ Լորա Քենըրտին եւ Հայաստանի դեսպան՝ Ճոն Էվընսը : Ս. Սարգսեան նշած է որ հայ – ամերիկեան ռազմական յարաբերութիւնները համաչափ կը զարգանան, ինչ որ, ըսած է, էական է Հայաստանի համար եւ նոյն ճամբով պիտի շարունակուին : Ամերիկացի տեղակալը գոհունակութեամբ արձանագրած է որ ի մօ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

Փարիզի Քրտական Հիմնարկի նախագահը՝ Քենտալ Նեզան յօդուած մըստորագրած է Լիպերասիոնի (Հոկտ. 20) մէջ որուն խորագիրն է «Թուրքիա Եւրոպական Միութեան մէջ, այո եթէ...» :

Նեզան կը թուէ այդ «եթէ»ին բոլոր գրգապատճառները, որոնց մէջ Հայոց ցեղասպանութեան ուրացումը, Անատոլուի պարպումը իր բնիկ Յոյներէն, Քիւրտերու ջարդերն ու անզահանութիւնները եւլն., եւլն. :

Դիտել կու տայ որ անգամ մը եւս Քիւրտերը մոռցուած են միջպետական այդ բանակցութիւններուն մէջ, մինչ կենսական հարց է : Կը նշէ որ Թուրքիոյ Քիւրտերը կողմնակից են անդամակցութեան, որովհետեւ կը խորհին որ խաղաղութեան, ժողովրդավարութեան եւ բարգաւաճման շրջան մը պիտի բացուի : Եթէ բոլոր պայմանները գործադրուին Թուրքիոյ կողմէ, կ'ըսէ Նեզան «հաշտեցնելէ ետք Գերմանացիք եւ Ֆրանսացիք, Լեհերն ու Գերմանները, եւրոպական կառոյցը կրնայ այն ատեն իրագործել հրաշքը հաշտեցնելով Յոյները, Թուրքերը, Քիւրտերն ու Հայերը» :

*
**

«ՊԱԼԱՏԻՒՐ ԷՖԷՆՏԻ»

Գաննար – Անշէնէ (Հոկտ. 20) կարգ մը անեկտոթներ կը պատմէ Թուրքիոյ անդամակցութեան վերաբերեալ : Կը յիշէ որ էտուար Պալատիւր առաջինը եղած է «առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեան» մը գաղափարը հրապարակ հանելով : Առաջարկ մը որ թոյլ կու տայ խուսափիլ հարցը բացէ ի բաց ծեծելէ եւ որ իւրացուեցաւ Ազգ. Ժողովի Հոկտ. 14ի վիճաբանումին ատեն, աջին թէ ձախին կողմէ : Պալատիւր չէ ծածկած իր գոհունակութիւնը.– «Բոլորը, ներառեալ Ռաֆարէն համաձայն են իմ տեսակէտիս : Եւ չեմ բացառեր որ Ժագ Շիրաք ալ ի վերջոյ իր հաւանութիւնը տայ» : Երգիծաթերթը կ'աւելցնէ.– «Բոլորը բացի Թրքական իշխանութիւններէն» եւ առաջին առթիւ Ֆրանսայի դեսպանը՝ Ուլուճ Էօզիւլքէր, որ բարկութեամբ հեռացած է Ազգ. Ժողովէն հեգնանքով ըսելով.– «Իմ երկիրս ետ պիտի առնէ Պալատիւր էֆէնտիի Թըրքական հպատակութիւնը» : Պալատիւր դժգոհ մնացած է : Թերթը կ'եզրակացնէ.– «Պալատիւր էֆէնտի շատ չէ գնահատած օսմանեան երգիծանքը, քանի յաջորդ օրը մերժած է դեսպանին հետ խօսիլ հեռաձայնով» :

Երգիծաթերթը ուրիշ շահեկան տեղեկութիւն մըն ալ կու տայ նոյն հարցին կապակցութեամբ : Կը յիշէ որ 2004 Յունիս 14-16ին Պոլսոյ մէջ տեղի կ'ունենար Արտաքին նախարարներու իսլամական համագումարին 31րդ նստաշրջանը ու կ'արձագանգէ եզրափակիչ բանաձեւին մէկ հատուածին (զոր նաեւ Անգարա ստորագրած է), ուր կ'ըսուի.– «Կոչ ըրաւ (համագումարը) հրաժարիլ մարդկային իրաւանց ընդհանրացումի որեւէ օգտագործումէ, որպէս պատրուակ՝ միջամտելու համար Պետութեանց ներքին հարցերուն եւ վնասելու անոնց ազգային ինքնիշխանութեան : Դատապարտեց նաեւ Եւրոպական Միութեան որոշումը, ինչ կը վերաբերի քարկոծումի եւ այլ պատիժներու՝ ամարդի որակուած եւ որոնք կը կիրարկուին կարգ մը անդամ պետութիւններու մէջ, ըստ Շարիայի տրամադրութիւններուն» :

Գաննար կ'ըսէ թէ հեռաձայնած է այս մասին դեսպանին, որ ըսած է թէ Թուրքիոյ մէջ քարկոծում չկայ եւ բողոքած են այն երկիրներուն մօտ, որոնք կ'օգտագործեն այդ քարկոծումը ու թերթը կ'եզրակացնէ՝ կը բաւէր ճշդել գեկոյցին մէջ... :

*
**

Ի լոյս այս ամբողջին եւ անդամակցութեան հեռանկարին, տը Կօլ –որուն կը վերագրուի այս փորձանքին բուն հեղինակութիւնը Ատընաուըրի հետ (1963)– շատ հաւանաբար կրնար մաղթել Եւրոպայի՝ բարի վայելում... :

ՊՐԻՒՍԷԼ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ
ԵՒՐՕ – ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
(ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18 – 19)

(Սեփական թղթակցութիւն «Յառաջ»ի).–

Պետական լրջութեամբ կազմակերպուած հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ Պրիւսէլի մէջ, Եւրօ-Հայկական Դաշնակցութեան հրաւէրով, մասնակցութեամբ եւրոպական 16 երկիրներէ ժամանած պատգամաւորներու՝ հայկական այլազան հոսանքներ ներկայացնող, Հայաստանի Հանրապետութեան, Եւրոպայի երկիրները ներկայացնող մեծ թիւով դեսպաններու, Հայաստանի Արտաքին գործոց փոխ նախարարին, «Երկիր-Մետիա» հայկական հեռատեսիլի գործիչներու, հայ եւ օտար թղթակիցներու («Յառաջ», «Ֆրանս-Արմէնի», «Բարեւ», եւլն.), զոյգ Կաթողիկոսութեանց պատուիրակներու, Կիպրոսի Թեմակալին, Մխիթարեան միաբանութեան ներկայացուցչին եւ անհատ մասնակցողներու բազմութեան մը, միասնաբար քննելու եւ վերլուծելու համար երեք հիմնական հարցեր.–

1. – Եւրոպայի մէջ հայկական ինքնութիւն եւ մշակոյթ :

2. – Հայաստան – Եւրոպական Միութիւն յարաբերութիւններ :

3. – Եւրոպական Միութեան ընդլայնում եւ ներքին ծալքեր :

Այս երեք հարցերն ալ, ընդհանուր առումով, արժանի մակարդակով քննուեցան պատրաստուած անձերէ, առիթ տալով թեր եւ դէմ կարծիքներ շօշափելու եւ արտայայտուելու փոխադարձ յարգանքով եւ հուսկ տեղի ունեցաւ մամլոյ ասուլիս մը ներկաներէն անոնց համար որ յըստակացումներ եւ բացատրութիւններ կը փնտռէին : Հաւաքոյթը արձակուեցաւ ընդհանուր գոհունակութեան տրամադրութիւններով :

Մանրամասնութիւնները՝ առանձին :

ՑԻՊԷ

ԹԷՆԻՍ

Մատրիտի միջազգային մրցաշարքին, Դաւիթ Նալպանտեան (Արժանթին) Բ. շրջանի մրցումներու շարքին 7 – 6 (7/5), 6 – 3 արդիւնքով յաղթելով շուէտացի իր մրցակից՝ Ռոպին Սոտերլինկին, որակուած է յաջորդ շրջանին համար :

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ՝ ՆԱԵՒ ՔԱՆ «ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹԵՄ»-Ի ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ինչ որ պիտի ներկայացնեմ դասընթացք մը չէ որ կը քննէ Հայ Եկեղեցւոյ Թեմական կառոյցին ծագումը եւ պատմական զարգացումը: Այդ աշխատանքը ձգելով աւելի ձեռնհաս մասնագէտներու, կը բաւարարուիմ այստեղ, Հայ Առաքելական Եկեղեցին Ֆրանսայի մէջ, Թեմական կառոյցով մը օժտելու նախապատրաստական աշխատանքները ներկայացնելով:

Ֆրանսայի Հայոց պատմութեան անցնող վերջին հարիւր տարուան մէջ, Թեմական կառոյց ստեղծելու երկու փորձեր ձախողած են: Այդ երկու ձախողութիւններուն վրայ, տրամադրութիւն չունիմ նոյնիսկ համառօտ ակնարկ մը նետելու: Շահագրգռուած եմ առաւելաբար խօսելով, նորագոյն շրջանի մէջ կատարուող փորձի մասին, որու նախապատրաստական աշխատանքներուն մէջ կը գտնուի այսօր Ֆրանսահայ Առաքելական Եկեղեցին:

Մինչ այդ, նախ կ՚ուզեմ գլխաւոր երկու սկզբունքներ ճշդել, Թեմական կանոնադրութեան հետ առնչուած:

Թեմ մը, կամ Թեմական կառոյց մը, անբաժան մէկ մասն է Եկեղեցւոյ մը ներիրապետական կարգին, եւ ան կը գործէ իրեն յատուկ կանոնադրութեամբ: Եկեղեցւոյ բարձր իշխանութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի, Թեմական կանոնադրութեան ընդհանուր մօտէլ մը, ուր սահմանած է ան ուղղութիւնները Եկեղեցւոյ առաքելութեան: Թեմերու կանոնադրութիւնները կը հիմնուին հետեւաբար Եկեղեցւոյ տրամադրած ընդհանուր, աւանդական օրինակին վրայ, բայց նաեւ՝ պետական օրէնքներուն տրամադրած իրաւունքներուն: Այս երկու սկզբունքները պարտադիր են հաստատելու համար Թեմական կանոնադրութիւն մը: Մէկ երկրէն միւսը, պետական օրէնքները տարբեր ըլլալով, Թեմական կանոնադրութիւնները կը ձեւաւորուին տուեալ երկիրներու օրէնքներու պայմաններուն վրայ, բայց առանց խզուելու Եկեղեցւոյ տրամադրած Թեմական կանոնադրութեան օրինակէն, ուր հաստատուած են Եկեղեցւոյ կարգերն ու կանոնները:

Սկզբունքի այս ճշդումը կատարելէ ետք, այժմ անցնիմ Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Թեմական կառոյց ստեղծելու հարցին: Ըսի, թէ շահագրգռուած եմ խօսելով առաւելաբար նորագոյն շրջանի մէջ կատարուող փորձի մասին:

Թեմական կազմակերպութիւն ստեղծելու մտահոգութիւնը, նորագոյն շրջանին սկիզբ առաւ 70ական Թուականներէն ետք, Եկեղեցին ղեկավարող աշխարհական եւ եկեղեցական դասակարգին մօտ: Թեմ հիմնելու ստիպողական անհրաժեշտութիւն չկար, ոչ ալ հրամայական պահանջք ժողովրդական շրջանակներէն ներս: Մարդիկ երբեք չունէին ըմբռնումը ծուխի, թեմի, նոյնիսկ կրօնական ընկերակցութեան, եւ կ՚ապրէին արդէն ստեղծուած եկեղեցական իրավիճակի մը մէջ, ատիկա իրենց համար կը թուէր բնական եւ ընդունելի եւ որեւէ պահանջ եւ անհրաժեշտութիւն չէին զգար: Չէ՛ն զգար պակասը, որպէսզի մտահոգուին զայն լեցնելով:

Պահանջը կար ղեկավար դասակարգին մօտ, որովհետեւ անոնք նկատեցին հեղինակութեան պակաս, իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ վարչակազմին մէջ, գործունէութեան եղանակի աններդաշնակութիւն, մտայնութիւններու տարբերութիւն, եւ այլն:

Իրարմէ անկախ գործելակերպի այս ձեւը պատճառ հանդիսացաւ որ մտածուի լուծում մը գտնելու, որպէսզի միացեալ ջանքերով կառավարման եղանակ մը տեղադրուի Ֆրանսական հողին վրայ հաստատուած Հայ Առաքելական Եկեղեցիներուն համար:

Այս նպատակով, 1979 Յունիս 1ին, Փարիզի Հայոց Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ հաւաքուեցան, Արեւմտեան Եւրոպայի հայ եկեղեցական վարչութիւնները եւ հոգեւորականները: Այս համագումարին նախագահեց Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, իսկ բացումը կատարեց Տ. Սերովբէ Արք. Մանուկեան: Իր ուղերձին մէջ Սերովբէ Սրբազանը ի միջի այլոց ըսաւ.-

«Մենք, պարբերաբար, թէեւ ոչ կանոնաւոր կերպով, Արեւմտեան Եւրոպայի Թեմի եկեղեցականները եւ վարչութեան ներկայացուցիչները կը հրաւիրենք, որպէսզի խորհրդակցինք եւ միջոցներ որոնենք, թէ ինչպէս կարելի է ա՛լ աւելի սերտ համագործակցութիւն ստեղծել մեր եկեղեցիներու միջեւ, տեսակ մը այդ համագործակցութեամբ եւ համբաշխութեամբ, միութիւն մը, ամբողջութիւն մը ստեղծելու համար, որպէսզի ձեռք-ձեռքի տուած, աշխատինք մեր եկեղեցիներու պայծառութեան եւ եկեղեցական ու թեմական կեանքի առաւել եւս կազմակերպման համար» (տե՛ս. «Էջմիածին» ամսագիր, 1979, էջ 131):

Ինչպէս կը տեսնուի, «Թեմ» բառը կը գործածուի, բայց Թեմական կազմակերպութիւն մը, կառուցուած իրաւական հիմքերու վրայ, մինչեւ օրս հաստատուած չէ Ֆրանսահայ գաղութին մէջ: Համագումարի ընթացքին այդ մասին եղան կարծիքի փոխանակումներ, եւ որոշուեցաւ այդ ուղղութեամբ աշխատանքներ տանիլ:

Թեմական կազմակերպութեան հարցը, երկրորդ անգամ, հանգամանօրէն արծարծուեցաւ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի վախճանումէն ետք, 1984ին, Յունիս 2էն 16ի օրերուն երբոր Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Փարիզ ժամանեց, Հարաւային Ամերիկա կատարած իր հովուապետական այցելութենէն ետք, դէպի Մայր Աթոռ վերադարձի իր ճամբուն վրայ: Խորհրդակցական ժողով մը գումարուեցաւ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին: Այդ ժողովին ներկայ էին Ֆրանսայի բոլոր եկեղեցիներու վարչականները եւ հոգեւոր հովիւները: Վեհափառ Հայրապետը Ֆրանսահայ եկեղեցական Թեմական կազմակերպութեան ուրուագիծ մը առաջարկեց երեք կանոնադրութիւններով, Փարիզ, Լիոն, Մարսէյլ: Դժբախտաբար այս կարեւոր նիւթին մասին առանձնաբար չըգրուեցաւ թերթերուն մէջ, ոչ ալ մամուլը հաղորդագրութիւն տրուեցաւ մամուլին, հակառակ անոր որ ժողովի քննարկումները ամբողջութեամբ ձայնագրուեցան: Ցանկալի պիտի ըլլար, որ ձայնագրութիւնը արտագրուէր եւ բաժնուէր վարչականներուն եւ եկեղեցականներուն, որպէսզի կարգ մը թիւրիմացութիւններ կանխուէին: Բայց «Էջմիածին» ամսագրի մէջ տպուած է Վեհափառ Հայրապետի խօսքը, արտասանուած Յունիս 12ին, Փարիզի մէջ իրեն ի պատիւ տրուած ճաշկերոյթի ընթացքին: Այդ խօսքին մէջ, Թեմական կազմակերպութեան մասին կայ հետեւեալ կարճ հատուածը.-

«Երկու խօսք ալ Ֆրանսայի մեր եկեղեցւոյ վերաբերեալ: Այդ հարցին քիչ առաջ անդրադարձաւ նաեւ Տիար Բարսեղեան: Ֆրանսահայ համայնքը կը գտնուի նոր հանգրուանի մը առջեւ այս պահուն: Ժամանակն է որ ֆրանսահայ եկեղեցական կազմակերպութիւնը հաստատուի աւելի ամուր հիմքերու վրայ՝ եկեղեցական կանոնական ու ժողովրդավարական սկզբունքներու կիրառման տեսակէտէն: Այս ծրագիրը նոր չէ: Զորս տարի է ես խորհրդակցած եմ այս մասին հանգուցեալ Սերովբէ Արքեպիսկոպոսին հետ: Ինծ համար մեծ ցաւ է, որ կորսնցուցինք զինքը եւ իր կենդանութեան օրօք չկրցանք իրագործել իր իսկ ցանկացած նպատակը: Բայց որոշ աշխատանք կատարուած է եւ գրեթէ իր լրումին հասած: Որոշ նախագիծ պատրաստուած է արդէն որուն ես ծանօթացայ: Եկեղեցւոյ մէջ քանի մը օր առաջ ունեցանք խորհրդակցական ժողով մը, որուն մասնակցեցան ոչ միայն Փարիզի այլեւ Լիոնի եւ Մարսէյլի եկեղեցական վարչական - մարմիններու բոլոր ներկայացուցիչները, նաեւ հոգեւորականները՝ շուրջ 60 հոգի: Այնտեղ ես ուրուագծեցի այն կառոյցը, որ ապագային կը խորհիմ, թէ պէտք է ունենայ Ֆրանսահայ Եկեղեցական Թեմական կազմակերպութիւնը (Organisation diocésaine de l'Eglise Apostolique Arménienne de France) անուան տակ: Կը խորհիմ, թէ սկսուած այս աշխատանքը պիտի շարունակուի համբերաշխ գործակցութեամբը բոլորին եւ իր լրումին հասնի առաւելագոյն մէկ տարուան ընթացքին: Կանոնադրութիւնները պէտք է կազմուին իրենց վերջնական ձեւին մէջ ու Մայր Աթոռ ուղարկըւին ի հայրապետական հաստատում» (տե՛ս. «Էջմիածին» ամսագիր, 1984, էջ 196):

Իսկ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի 1984 Յուլիս 5ի կոնդակին մէջ, ուղղուած Գերաշնորհ Տ. Գիւտ Եպիսկոպոս Նազգաշեանին. կը կարդանք հետեւեալը.-

«...Մենք վստահ ենք, թէ մօտ ապագայում վերակազմակերպչական աշխատանքները ի կատար պիտի ածուին նաեւ Լիոնի եւ Մարսէյլի շրջաններում, որով Ֆրանսիայի երեք շրջանները պիտի ունենան իրենց եկեղեցական վարչական կառոյցը, համապատասխան բարեփոխուած կանոնագրութիւնների, ի գլուխ ունենալով իրենց շրջանների վիճակաւոր եպիսկոպոսներին» (տե՛ս. «Յառաջ» 1984 Սեպտ. 15/16):

Լիոնի եւ Մարսէյլի շրջաններու վարչականները, խորհրդակցական ժողովէն դուրս ելլելու պահուն, այնպէս հասկըցան, որ առանձին կանոնադրութիւններ պէտք է խմբագրէին իրենց շրջաններուն համար:

Ատեն մը ետք, Վազգէն Կաթողիկոսը երեք Թեմի իր որոշումը յետս կոչեց, Մարսէյլի դէպքին պատճառաւ: Այնպէս որ, Լիոնի եւ Մարսէյլի կանոնադրութիւններու նախագիծերը, մտան Մայր Աթոռի արխիւներու սենեակը: Մարսէյլի փութկոտ վարմունքը, կանոնադրութիւն մը կազմելու, առանց վերջնական ձեւի, առանց Մայր Աթոռ ուղարկելու, առանց հայրապետական հաստատումի, եւ առաւել՝ Առաջնորդի ընտրութիւն կատարելով, ըստ այդ չվաւերացուած կանոնագրի, եւ խնդրել Հայոց Հայրապետէն, որ Յակոբ Սրբազանի ընտրութիւնը վաւերացնէ (իբրեւ Առաջնորդ Հարաւային Ֆրանսայի համար), կատարուած իրողութեան առջեւ դրին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, որ վրդովեցաւ գործին անլըջութիւնը հաստատելով, եւ իրաւունք տուաւ Փարիզի խմբակին, որ կ՚աշխատէր մէկ Թեմի ուղղութեամբ: Փարիզի խմբակը ի սկզբանէ կը մերժէր 3 Թեմի գաղափարը: Այսպիսով վերջ գտաւ 1 Թեմի, 3 Թեմի տարակարծութիւնը, Վազգէն Կաթողիկոսի եւ Փարիզի Յանձնախումբին միջեւ:

Կանոնադրութիւն պատրաստող Փարիզի Յանձնախումբը, առաջին նախագիծ մը խմբագրած էր արդէն, 1985 Յուլիս 17ին, մէկ Թեմի Թեքումով եւ ներկայացուցած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, 1985 Օգոստոս 21ին: Մարսէյլի դէպքէն վերջ, Վեհափառի Թելադրութեամբ, Փարիզեան Յանձնախումբը, Կեդրոնական եւ Հարաւային Ֆրանսայի շրջաններու ներկայացուցիչներով ընդլայնուելու էր: Այդ բանը տեղի չունեցաւ: Ներկայացուցիչները հրաւիրուեցան կանոնագրի մշակման ժողովի մը, ո՛չ որպէս խմբագրական ընդլայնուած կազմի անդամ (հակառակ Վեհափառի բաղձանքին), այլ որպէս ժողովականներ, որոնք պիտի քննարկէին նախագիծը, նոր առաջարկութիւններ բերելու նախատեսութեամբ: Այդ նպատակով, յետագային տեղի ունեցան այլ ժողովներ, Փարիզի, Լիոնի եւ Մարսէյլի մէջ: Կատարուած Թելադրութիւններու եւ առաջարկութիւններու հիման վրայ, Փարիզի Յանձնախումբը, 1987 Նոյեմբեր 4ին խմբագրեց նախագիծ մը եւ զայն ներկայացուց Լիոնի ժողովին, որ գումարուեցաւ 1988 Յունուար 23ին: Այս ժողովին, Մարսէյլցիներու առաջարկին վրայ, կատարուեցան որոշ փոփոխութիւններ: Այս փոփոխութիւնները ներամփոփուած 1987ի Նոյեմբեր 4ի նախագիծին մէջ, Վեհափառ Հայրապետին ներկայացուեցաւ 1988 Փետրուար 1ին: Սոյն Թուականին ներկայացուածը խմբագրուած վերջնական օրինակն էր կանոնադրութեան նախագիծի:

Բոլորէն ընդունելի Թեմական կանոնադրութիւն մը կազմելու համար, Վազգէն Կաթողիկոսը 1988 Ապրիլ 7ին Գիւտ Սրբազանին «Արքութեան» պատիւ շնորհած կոնդակին մէջ, երեք տարիներու պայմանաժամ ճշդած էր «Ֆրանսիոյ Հայ Եկեղեցին մի Թեմական կանոնադրութեամբ» օժտելու համար:

1988ի Ապրիլէն մինչեւ Դեկտեմբեր 7, եթէ Թեմական կանոնադրութեան շուրջ աշխատանքներ կատարուեցան, անձամբ տեղեակ չեմ. իսկ Դեկտեմբեր 7էն ետք, արդէն անհնարին էր ձեռնարկել որեւէ աշխատանքի, որովհետեւ եկեղեցիները տագնապած էին Հայաստանի երկրաշարժով եւ անկարելի էր եւ տեղին ալ չէր ըլլալ ներքին բարեկարգութեամբ: Տիրող բաղիլ առաջնահերթ մտահոգութիւնը աղէտեալ դոտիին օգնութիւն հասցնելն էր:

(Շար. 1)

ՇԹԱՀԱՄԱՐ

ՍԷՐԸ ՀԵՌՈՒՍՏԱՏԵՍԻՆ ԴԻՄԱՑ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Քանի մը տարիէ ի վեր, շատ ժողովրդականացած երգ մը կայ Թուրք երաժշտութեան մէջ, ուր յատկապէս շատ տպաւորած է զիս հոն գործածուած ասութիւն մը՝ «Հեռուներէն քեզ սիրել՝ գեղեցկագոյնն է բոլոր սէրերուն»:

Ինչո՞ւ այս գաղափարին յաճախանքը՝ երբ այնքան զգացական արտայայտութիւններ կան երգերուն ու բանաստեղծութիւններուն մէջ: Հաւանաբար՝ գերմանական այն ասութենէն, որ կը գործածուի սիրելի հարազատի մը համար՝ «Քլայն, ապէր մայն» («Փոքր, բայց իմս»), զոր Հայերը աւելի ընտանեցուցած են՝ «Ինչ որ մերն է՝ գեղեցիկ է» տարազով:

Վերջերս, մենք՝ Իսթանպուլահայերս շատ աւելի մեծ հաւատքով ու համոզումով իւրացուցինք այս կարծիքն ու համոզումը, երբ Սեւ ծովէն գալով Գնալըի առջեւ խարսխեց «Կիլիկիա» առագաստանաւը, զոր տեսնելու փութացին մեծ թիւով Իսթանպուլահայեր՝ ուխտագնացութեան մը երթալու պէս: Տեսնողներուն պատմածը, զայն շօշափողներուն զգացածը, թերթերու մէջ նկարը տեսնողներն ու անձնակազմին հետ խօսակցողներուն տպաւորութիւնները անմոռանալի պիտի մնան անկասկած՝ բոլորին մտքին ու յիշողութեան մէջ:

Իրականութեան մէջ, ոչինչ կար տեսարժան ու տպաւորիչ՝ ուրիշներուն համար, բայց անով կախարդուելու համար կը բաւէր Հայ ըլլալ միայն ու չմոռնալ երբեք՝ հասարակ մակոյկի մը տեսքը ունեցող այս առագաստանաւով:

Միջոց մը վերջ ալ խարիսխ առաւ «Կիլիկիա»ն եւ իր առագաստները պարզեց դէպի նոր հանգրուաններ՝ ուրկէ պարբերաբար լուրեր պիտի հասնէին՝ հայութեան ոստաններէ: Վեց ձիու ուժի շարժակով մըն ալ օժտուած այս պատմական նաւուն կառուցման պայմաններն ալ հետաքրքրական էին, ինչպէս օրին մանրամասնօրէն նշուեցաւ «Ակօս»ի մէջ՝ ժամանման օրերուն: «Կիլիկիա»ն Իսթանպուլ գալէ առաջ՝ Սեւ ծովու առաւելաբար հիւսիսային ափի երկիրներու նաւահան-

գիտները հանդէպած էր եւ առաջին անգամ ըլլալով դուրս կու գար դէպի «բաց ծովերը»՝ Իսթանպուլէն վերջ իր երթը շարունակելու համար:

Կարօտաբաղձ ուղեւորութեամբ մը՝ «Կիլիկիա»յին կը հետեւէր նաեւ անոր սիրահար երիտասարդ մը, գրեթէ «կըրկնակոխ» կամ «կրնկակոխ»՝ Թէնոր Գրիգոր, որ անձնակազմի անդամներէն մէկուն հօր հետ առաջին իսկ օրէն կը հետեւէր նաւուն՝ անոր իւրաքանչիւր կայքին՝ իր գոռ ձայնով երգելու համար պատմական «Կիլիկիա» երգը, չենք գիտեր թէ իւրաքանչիւր անգամին կը վերջացնէ՞ր «երթամ ննջել ի Կիլիկիա»յով, թէ ոչ աւելի տարբեր ու լաւատես վերջաբան մը կ՚աւելցնէր իրմէ՝ այս խանդավառ ու ոգեւոր գեղումին: Ամէն պարագայի, վստահ ենք, որ ամէն նաւահանգիստի մէջ ալ ջուրերը մեծ կարօտով ու գուրգուրանքով համբուրած են անոր կողերը:

«Կիլիկիա»յի ժամանումով անգամ մը եւս Թըլթառեցի ողբացեալ բարեկամիս՝ վահէ Սէֆէրեանի ուսումնասիրութիւնը Կիլիկիայի մասին, յատկապէս շրջանի հայ ծովահէններու զարմանահրաշ արկածախնդրութիւնները, երբ Իսկէնտէրունի նաւահանգիստին անունը կը նշուէր «Հայկական Ծոց» ըլլալով, երբ Միջերկրականի ափին բազմաթիւ նաւահանգիստներ հարկատու էին անոնց՝ գրեթէ մինչեւ Ադրիական:

Տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, Հայաստանի հեռատեսիլի կայանը այս օրերուն ցուցադրեց ժապաւէն մը, որուն յայտագրին մաս կը կազմէր կապուտաչեայ Սեւանայ լիճը, ուր Փինիկի հաչմանդամ պատանիներէն խումբ մը եկած էր ափի ճամբարին մէջ հանգստանալու համար: Հայաստանցի արուեստագէտներ եւ արտասահմանեան հիւրեր եկած էին զուարճացնել տղաքը, երբ նաւամատոյցին՝ իր պատմական «երթ»ին կը պատրաստուէր «Կիլիկիա»ն, որ Սեւանի ջուրերէն Հայաստանի կարօտը պիտի տանէր բաց ծովերուն՝ այն նաւուն առագաստներուն միջոցաւ եւ աշխարհի սիրով բեռնաւոր:

Ե. Կ.

«Ակօս»

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մ Տ Ա Ւ Ո Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ը

Յ Ա Ն Դ Գ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Մ Բ

Ա Զ Գ Ի Շ Ն Ջ Ե Ր Ա Կ

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Փարիզ 2004

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԼԱՒԱՏԵ՞Ս ԹԷ ԻՐԱՏԵՍ

Անակնկալները լինում են տարբեր: Հաճելի ու մեծ էր այն, երբ «Յառաջ»ի (2004 Հոկտ. 14) մէջ կարդացի մի քանի տողից բաղկացած լրատուութիւն ուր նշուած էր թէ «Երեւանէն դէպի շրջանները առաջնորդող մայրուղիներուն վրայ 93 ապօրինի շինութիւններ յայտնաբերուած են»: Լեցուած էի ուրախութեան ու երջանկութեան զգացումով: Անմիջապէս մտաւոր պատկերացրեցի այն կարճ ու դժուարութիւններով լեցուն ճանապարհը, որ անցել է մեր երիտասարդ, ընդամէնը 10ամեակը հազիւ բոլորած Գ. Հանրապետութիւնը: Զարախօսները թող կրկնեն անընդհատ թէ Հայաստանը աւանց պանանի պանանային երկիր է: Ահա, անժխտելի փաստը ցոյց է տալիս, որ արդարադատութեան մարմինները իրենց պատշաճ տեղը գրաւել են ու պիտի անաչառօրէն պատժամիջոցների ենթարկեն օրինազանցներին:

Կրկին կարդացի լրատուութիւնը, այս անգամ, նուազ խանդավառութեամբ եւ այստեղ «ինչո՞ւներն ու ինչպէ՞ս»ները չըթայաձեւ կանգնեցին առջեւս:

Ինչո՞ւ պատժուած են միայն 93 շինութեան հեղինակները, երբ վստահաբար կարելի է բազմապատկել այդ թիւը 10ով եթէ ոչ 100ով եւ նոյնիսկ աւելին:

Բայց առաւելագոյն զաւեշտը պատժամիջոցն է:

Ելնելով տրուած փաստերից «12 համայնքների ղեկավարները 900.000 դրամ տուգանքի ենթարկուած են»: Քանի որ այլ մանրամասնութիւններ չունենք, տարրական հաշուարկները ցոյց են տալիս, որ իւրաքանչիւր համայնքի ղեկավար պէտք է վճարած լինի մօտ 115 Եւրոյի համարժէք տուգանք: Եթէ այդ գումարը կիսարկենք 93 շինութիւններին ապա իւրաքանչիւրին կը համապատասխանի մօտ 15 Եւրոյի համարժէք գումար:

Այստեղ է որ կամայ թէ ակամայ հարց է առաջանում.- արդեօ՞ք այդ գումարները բաւարար են վարչական ծախքերը ծածկելու:

Լաւատես հայրենասէրները պիտի առարկեն թէ կարեւորը պատժամիջոցի ոչ թէ նիւթական այլ բարոյական կողմն է: Կարելի է համաձայնել, բայց...

Մէկ ուրիշ շատ կարեւոր հարց, որի պատասխանը չունենք՝ արդեօ՞ք տուգանքը վճարելով խնդրոյ առարկայ շինութիւնները օրինական դաշտ են մտել: Դըրական պատասխանի պարագային կարծում եմ թէ իւրաքանչիւր Նոր Հայ պատրաստ է այդ տուգանքը վճարելով քաղաքի ցանկացած տարածքում շինարարութեան ձեռնարկել:

Ի՞նչ անուն կարելի է տալ այսպիսի երեւոյթին՝ արդարադատութի՞ւն:

Եթէ այո՛, ապա մեր սովորած հայերէնով այն գտնւում է լրբութեան ու խայտառակութեան միջեւ:

ՌՈՒԲԷՆ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՕՆԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

«Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ». ահա առաջին հայ մեծ ուսուցչին ձեռքով գրուած, առաջին հայատառ այս խօսքերով ոգեւորուած, Հոկտեմբեր 9ին, Շաբաթ առաւօտեան, ամէն տարուան պէս, Նիսի Հայ Մշակութային Միութիւնը եւ Պարսամեան դպրոցը, այս տարի ալ համատեղ յատուկ ոգեւորութեամբ կազմակերպած էին Ս. Թարգմանիչներու ի պատիւ տօնակատարութիւնը: Միութեան անդամներու, դպրոցի աշակերտներու, տնօրէնութեան, ուսուցիչներու, ծնողներու եւ այլ հայ ընտանիքներու ներկայութեամբ, ժամը 11ին յաւուր պատշաճի ժամերգութիւն կատարուեցաւ Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, ուր չարականի երգեցողութեամբ Նարեկ Եպիսկոպոսի, Հոգեւոր հայրիւ Վաչէ Քհնյ. Հայրապետեանի եւ Գալուստ Թեւեանի, անգամ մը եւս փառաբանուեցաւ Թարգմանիչ վարդապետներուն յիշատակը, որոնք կենդանի գիրերը հաստատեցին եւ նման Մովսէս Մարգարէին օրինաց գիրքերը Հայաստան բերելով՝ զարդարեցին ու լուսաւորեցին Թորգոմեան որդիներու սերունդը:

Յաւարտ ժամերգութեան Նարեկ Եպիսկոպոս Շաքարեան իր հայրական խօսքով ողջունեց ներկաները, բացատրեց օրուան խորհուրդը եւ պատգամն ու օրհնութիւնը բաշխեց ամէնուն:

Ժամերգութենէն ետք, եկեղեցիի բակին մէջ, Մշակութային Միութեան ատենապետուհի Տիկին Այտա Դանիզեան եւ Պարսամեան դպրոցի տնօրէնուհի Տիկին Հիլտա Պատէմ ողջունեցին ներկաները, հրաւիրելով ունկնդրելու Թարգմանչաց տօնի յատուկ գեղեցիկ ու տպաւորիչ գեղարուեստական յայտագիր մը պատրաստուած՝ դպրոցի աշակերտներուն կողմէ: Յայտագրին համաձայն, աշակերտները կատարեցին ընթերցումներ հայ մշակոյթի մասին, գիրերու գիւտի կարեւորութեան եւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց մեծ վարդապետի ու Ս. Սահակ Պարթեւ հայրապետի մասին: Ինչպէս չնշել նաեւ չարունակ ներկաներու սրտերը յուզող եւ ոգեւորող հայերէն արտասանութիւնները. որքա՜ն հաճելի էր, ի՜նչ ուրախալի... հայերէն խօսքեր, հայաբարբառ արտասանութիւններ, հայերէն, հայափունջ երգեր, եւ վերջապէս հայկական ոգի ու հայ սերունդ: Արդեօք այս չէ՞ Թարգմանչաց խորհուրդը, արդեօք այս չէ՞ Սահակ-Մեսրոպեան ոգեղէն պատուիրանը, որ 1600 տարի յետոյ անգամ մը եւս իրենց մանկական անմեղ շրթներով հաստատեցին Պարսամեան դպրոցին աշակերտները. «Աստուած բոլոր լեզուներն ալ գիտէ, մենք հայերէն պիտի աղօթենք, Աստուած հայերէնն ալ կը հասկնայ...»:

Ներկաները, հիւրերը, բոլորն ալ ուրախ էին, ազդուած: Ծափե՜ր ու ծափահարութիւններ. գնահատելի է տարուած աշխատանքը աշակերտներու, մանաւանդ սէրը եւ Հայ ըլլալու իրենց բարձր գիտակցութիւնը:

Դպրոցին յայտագիրը աւարտեցաւ Գալուստ Քհնյ. Թեւեանի խօսքով եւ Տիկին Այտա Դանիզեանի հրաւէրով բոլոր ներկաներուն՝ սիրոյ սեղանի շուրջ: Սեղանը օրհնեց Նարեկ Եպիսկ. սկսան քաղցրախօս կենացներ, բարեմաղթանքներ ու օրուան խորհուրդով ներշնչուած տօնական բարձր տրամադրութիւն՝ նորէ՜ն երգ, նորէ՜ն արտասանութիւն... եւ այսպէս ամէն տարի:

«Դարեր անցան, շատ դէպքեր եկան ու գացին, շատ տաճարներ, բերդեր ու պալատներ քանդուեցան բայց, հայ ժողովո՛ւրդ, էլի գիրը մնաց ոչ թէ նուաճուած, այլ՝ նուաճող» (Գարեգին Ա.):

ՎԱՉԷ ՔՀՆՅ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՋՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՇԽԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Թ.

ԱԼԷՄՏԱՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

Ոճրագործները թէեւ այս մոխրի յարձակումէն շփոթած էին, բայց շուտով սկըսան իրենց կատաղի յարձակումներուն, սպաննեցին դահաժառանգի մարդիկը եւ սանդուխին ալ դաշոյնի հարուածով մը արիւնահեղ գետին տապալելէ վերջ, կացիններով կանանոցի դուռը կոտրեցին եւ ներս մտան:

Ուշ մնացած էին: Սուլթան Մահմուտ արդէն խուլ երդիք հասած էր եւ սանդուխը վար հրած: Էպէ Սէլիմ նիզակ մը ճօճելով փորձեց սպաննել զայն, բայց Մահմուտ միայն ձեռքէն վիրաւորուեցաւ, իսկ աճապարանքին մէջ գլուխը զարկաւ քարի մը եւ վիրաւորեց: Երբ երդիք բարձրացաւ ձեռքէն ու ճակատէն արիւն կը հոսէր:

Էպէ Սէլիմ կը պոռար.

- Սանդուխը տեղը դրէք, շուտ վեր ելէք եւ մաքրեցէք Մահմուտը:

Ոճրագործները փութացին սանդուխը տեղաւորել: Բայց հազիւ սանդուխը տեղաւորուած երբ կը սկսէին բարձրանալ, վարէն լսուեցաւ սոսկալի աղմուկ մը.

. Ալլահ, Ալլահ:

- Կեցցէ Սուլթան Սէլիմ, կեցցէ Շէհզատէ Մահմուտ:

Ալէմտարի բանակը պալատ մտած էր: Ոճրագործները վայրկեան մը կեցան ու ականջ տուին, յետոյ առանց նոյնիսկ իրարու խօսք մը ընելու սկսան փախչիլ: Փախուստ տուող ոճրագործները կը դիտէր վարագոյրի մը ետեւ պահուըտած Մահմուտի լալան Թայյար աղա: Երբ անոնք հեռացան Թայյար դուրս ելաւ եւ ակռաներուն մէջէն զայրացած ըսաւ.

- Սրիկաներ:

Յետոյ իր ծերունի քայլերով սկսաւ բարձրանալ սանդուխէն երդիք, բարի լուրը տալու իր աշակերտին: Երբ Մահմուտ լալան տեսաւ երդիքին վրայ զարմացաւ:

. Լալա՛, բացագանչեց:

Թայյար աղա խոնարհութիւն մը ընելով պատասխանեց.

- Վեհափառ Սուլթան, եւ քղանցքը համբուրեց, ինչպէս սովորութիւն էր սուլթաններու համար:

Մահմուտ հասկցաւ իրականութիւնը եւ յուզումէն աչքերէն երկու կաթիլ ուրախութեան արցունք ինկաւ:

- Ուրեմն ոճրագործները պարտուեցան:

- Այո տէր իմ, Ալէմտար Մուսթաֆա իր զինուորներով պալատ մտաւ բայց շատ ուշ մնաց: Սուլթան Սէլիմը սպաննուեցաւ, Սուլթան Մուսթաֆան արդէն փախուեցաւ:

Ալէմտար Մուսթաֆա փաշա իր զինուորներուն հետ պալատ մտնելով շիտակ փութաց Սուլթան Սէլիմի յարկաբաժինը: Պահ մը չփոթեցաւ: Հակառակ կքեցաւ իր սիրական Սուլթան Սէլիմի յօշոտուած դիակին առջեւ ու սկսաւ տղու մը պէս լալ:

- Ախ ինչո՞ւ ուշացայ Սուլթանիս, ինչո՞ւ ուշացայ, ըսաւ եւ ինկաւ անոր դիակին վրայ եւ սկսաւ համբուրել:

Նոյն միջոցին պալատական մը ականջին ի վար ըսաւ.

- Աման փաշաս, լալու ժամանակ չէ, Օսմանեան մեծ արքայատոհմին գահուն տէրը գտնենք գլխուն փորձանք մը չեկած:

Սուլթան Սէլիմը սպաննողները Շէհզատէ Մահմուտն ալ սպաննելու գացին:

Ալէմտար առիւծի նման գոռաց.

- Շուտ Սուլթան Մահմուտը գտէք, ամէն կողմ փնտռեցէք, գլխուն փորձանք մը չեկած գտէք զինքը:

Քիչ վերջ Սուլթան Մահմուտ երեւցաւ պալատին արարողութեան սրահը ուր հաւաքուած էին Ալէմտար եւ պալատականները:

Ալէմտար մօտեցաւ անոր, քղանցքը համբուրեց եւ լալագին ձայնով մը ըսաւ.

- Վեհափառ տէր, ձեր հօրեղբայրը ազատելու ուշացանք, բայց գէթ ձեզ փըրկելու համար ժամանակին հասանք: Ես ու բանակս ձեր հրամանին կը սպասենք:

- Ապրիս փաշա, դուն այսօրուընէ սկըսեալ ոչ միայն բանակներուս սպարապետը՝ այլ եւ իմ նախարարապետս պիտի ըլլաս: Կը հրամայեմ որ երկրիս մէջ անդորրութիւն հաստատես:

Այսպէս ուրեմն տարիներու խռովութիւններէն վերջ Օսմանեան գահուն վրայ բազմեցաւ քանիչորս տարու շինարար վեհապետ մը:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ՍՈՒԼԹԱՆ ՄԱՀՄՈՒՏ «ԱՐԴԱՐ»

Սուլթան Մահմուտ իր նախահայրերուն նման աշխարհակալ մը չեղաւ, ոչ ալ զինուորական յաղթանակ մը ունեցաւ, այլ ընդհակառակը մղած պատերազմներուն մէջ պարտուեցաւ: Յունաստանի յեղափոխութեան մէջ Օսմանեան կայսրութիւնը շատ բան կորսնցուց իր միջազգային վարկէն եւ կորսնցուց Յունաստանը, բայց Սուլթանը եղաւ բարեկարգիչ մը: Երկիրը ուզեց փրկել արեւելեան երկիր մը ըլլալէ եւ ջանաց եւրոպականացնել: Պայքարեցաւ աւելորդապաշտութեան դէմ, Արդարութիւնը իր ուղեցիծը եղաւ: Այդ պատճառով պատմութեան անցաւ որպէս Սուլթան Մահմուտ «Արդար», մինչդեռ իր բազմաթիւ նախահայրերը իրենց անուան ետեւը կրած էին «կազի», «աշխարհակալ», «կայծակ» բառերը, իր անուան ետեւը տեղաւորուեցաւ բառերուն ամենէն գեղեցիկը՝ «արդար»:

Սուլթան Մահմուտ քանիչորս տարեկանին գահ բարձրացաւ եղերական պայմաններու տակ, մազապուրծ փրկութեամբ ըսպանութենէ: Իր իշխանութեան առաջին շրջանը անցաւ հանդարտ եւ ուսումնասիրելով երկրին վիճակը եւ պէտքերը:

(Շար. 17)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիլանեան ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 24ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Առնուվիլի Վարդագ Ս. Խաչ եկեղեցին իրենց մօր՝

ԱԼԻՍ ՏԻԼԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Սարաֆեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ-Գաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 150ական Եւրօ Տէր եւ Տիկին Մասիս Աբրահամեանէ Կի Մուսայեանի եւ Ժան փափազեանի մահերուն առթիւ:

*
**

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 160 Եւրօ Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Մինասեանէ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ - Պուլվար Օտտոյի «Լէոլա Սասունի» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Վէրոնիք Թուպի-Գարեգինեանի եւ ընտանիքին իրենց քրոջ զաւկին եւ ազգականին՝ Տիկին Վէրոնիք Մուսալեանի մահուան առթիւ: Ցաւակցութիւններ նաեւ Տիկին Սօնա Գէորգեանի, եղբայրներուն եւ քրոջ, իրենց մօր Տիկին Ազատուհի Պալեանի մահուան առթիւ:

(Շար. Ա. էջէն)

տոյ Հայաստան կը ժամանէ Պաշտպանութեան գնահատման խումբը քանի որ անոր եզրակացութիւնները կ'օգնեն կեդրոնանալու շօշափելի ծրագրերու շուրջ: Այս հանդիպումին ընթացքին Լ. Քենըտի շնորհակալութիւն յայտնած է իր եւ իր կառավարութեան կողմէ որ Հայաստան պատրաստ է օգնութեան խումբ մը ղրկելու Իրաք (թէեւ այս մասին վարչապետ Ա. Մարգարեան, նախորդ օրը, որոշումը վերանայելու խօսք ըրած էր. տե՛ս. «Յառաջ», Հոկտ. 19): Իրեն համար ահաբեկչութեան դէմ պայքարելու միակ ճիշդ միջոցը համագործակցութիւնն է:

*
**

ԿԻՊՐՈՍԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Կիպրոսի Խորհրդարանի Նախագահը՝ Տ. Քրիստոֆիաս, Հայաստանի իր պաշտօնակից Ա. Պաղտասարեանի հետ տուած ասուլիսին ընթացքին յայտարարած է որ եթէ Թուրքիա կ'ուզէ անդամակցիլ Եւրոպական Միութեան պէտք է ճանչնայ նաեւ Հայոց ցեղասպանութիւնը: Նշած է նաեւ որ Թուրքիա գրաւող երկիր մըն է եւ կը գրաւէ Կիպրոսի 32,7%ը:

L'UCFAF FETE L'INDEPENDANCE DU HAUT-KARABAGH

avec
la participation de la Représentation
de la R. H. K. en France

Le Vendredi 22 octobre à partir de 19h30

- 19h30 : Exposition photos de Hraïr Hawk Khatcherian.
- 20h45 : Conférence-débat avec projection de diapositives : **«Bilan économique de l'Artsakh»** par Jiraïr Achdjian, Economiste, Maître de Conférences à l'Université d'Angers.
- Vers 22h : Projection de film.

Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris
Tél.: 01 42 08 76 49 - Fax : 01 42 08 09 70
Métro : République

Bar et restauration légère
avec participation

Entrée libre

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, առաւօտեան ժամը 10ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72րդ տարեդարձին առթիւ մատուցուող հանդիսաւոր պատարագի ընթացքին կը կատարուի գոհաբանական աղօթք եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, ինչպէս նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ Եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, բարերարներուն, ծառայողներուն եւ սպասաւորներուն:

ԱԼԻԵՒ Կ'ԱԿՆԿԱԼԷ ՈՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԿԸ ԿԱՐԳԱԴՐԷ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Կրեմլին ունեցած իր տեսակցութեան ընթացքին Հոկտ. 19ին, Ատրպէյճանի նախագահը ըսած է թէ կը յուսայ որ Մոսկուա կ'օգնէ Ղարաբաղի հարցին կարգադրութեան համար, որպէս դրացի եւ Մինսկի համանախագահ: Պուտին ալ յիշեցուցած է Աստանա կայացած հանդիպումը Ռուսաստանի, Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի նախագահներուն միջեւ ու չեշտած. - «Վստահ եմ որ այսօր կարելիութիւն կայ հանդարտօրէն խօսելու Կովկասի ամենասուր հիմնահարցերէն մէկուն՝ Ղարաբաղի մասին»:

*
**

ՃԱՏՐԱԿԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԸ ՄԻՇՏ ԱՆՊԱՐՏ

Մայորքա (Սպանիա) տեղի ունեցող ճատրակի համաշխարհային 36րդ ողիմպիականներուն Դ. շրջանին Հայաստանի հաւաքականը 2 - 2 հաւասար արդիւնք մը արձանագրած է Պոսնիոյ դէմ, պահելով խմբովին անպարտ հանգամանքը: Ան ներկայիս 11,5 միաւորով մրցաշարքի առաջատարներու երկրորդ տեղը կը գրաւէ այլ հաւաքականներու հետ:

Իսկ Հայաստանի կիներու հաւաքականը ունի 7,5 միաւոր: Յաղթած է Սպանիոյ Բ. խումբին, Կուաթեմալային, հաւասար մնացած՝ Զուիցերիոյ հետ և պարտուած՝ Մալէզիայէն:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱԲ ԴԱՍՊԱՐԵԱՆ
Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris
Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-
• 06. 64. 91. 51. 74
կամ
• 01. 45. 78. 18. 96 (երեկոյեան ժամեր):

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար
Կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ
ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուբիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ
Դատակազմ՝
Աթթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:
Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին առիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:
Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
Թիւերուն:
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12/14, rue St Bazile, 13001 Marseille
tél. 04 91 50 15 09

Représentation théâtrale

En arménien occidental !
En arménien oriental !
En français !

Une comédie présentée
par le «Théâtre de la Bohème»
3 FEMMES + 1 HOMME = X
Adaptation et mise en scène :
NAREK DOURIAN
avec une nouvelle équipe
de comédiens venus d'Arménie.

VENDREDI 22 OCTOBRE
à 20 heures 30

P.A.F. : 10 Euros

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

La M. C. A. reçoit
EDOUARD MARDIROSSIAN
auteur du livre
sportifs arméniens
«Un siècle de palmarès»
préface Youri DJORKAEFF
le **Vendredi 22 octobre** à 20h45
Présentation — Dédicaces

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél.: 01.43.76.55.89 — fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Le CDCA décerne son prix 2003 le Samedi 23 octobre 2004

Le CDCA vous convie à assister
à la remise de la deuxième édition de son prix,
le samedi 23 octobre à 16 heures à la Maison des Etudiants Arméniens,
57 Boulevard Jourdan, Paris 14e, en présence des lauréats et du jury.

En décernant pour la deuxième fois ce prix, le CDCA réaffirme l'intérêt qu'il porte à la promotion de travaux universitaires relatifs à l'Arménie ou aux Arméniens.

Pour tout renseignement :
CDCA — 17 rue Bleue 75009 Paris - Tél.: 01.44.83.07.02 / Fax: 01.42.46.81.59
Site internet : www.cdca.asso.fr - E-mail : contact@cdca.asso.fr

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au **Collège Samuel-Moorat**
26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres
Parking assuré

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22
VENDREDI
22 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.052 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 80e ANNEE — N° 21.052

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը՝ Ռաֆիք Հարիրի, որ չորս տարի է այդ պաշտօնին գլուխն էր, իր հրաժարականը տուաւ Հոկտեմբեր 20ին, ճշդելով թէ թեկնածու չէ իր յաջորդութեան: Ամիսուկէս է որ քաղաքական լուրջ տագնապ մը կար երկրին մէջ, մանաւանդ այն օրէն երբ, Սեպտեմբեր 3ին, երեք տարուան համար երկարաձգուեցաւ Հանրապետութեան նախագահին պաշտօնավարման շրջանը: Կը թուէր, սակայն, որ Դամասկոս համաձայն է նաեւ Հարիրիի մնալուն: Ներկայիս, Սուրիա ՄԱԿ-ի եւ միջազգային ճնշումի տակ է. ինչ կը վերաբերի Հարիրիի, չկրցաւ նոր կառավարութիւն մը կազմել քրիստոնեայ ընդդիմադիրներու եւ Ճումպլաթի մօտ անձնաւորութիւններու մասնակցութեամբ ինչպէս կ'ուզէր: Այժմ, նախագահ Լահուտ ազատ է ուզածը ընելու մինչեւ 2005ի գարնան երեսփոխանական ընտրութիւնները: Հարիրիի հրաժարականը կը զուգադիպի ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդի հանդիսաւոր յայտարարութեան, հրաւիրելով Սուրիան որ համակերպի թիւ 1559 բանաձեւին: Այս վերջինը, որ ԱՄՆ-ու եւ Ֆրանսայի նախաձեռնութիւնն էր, առանց անունը տալու, կը հրաւիրէր Սուրիան որ իր զօրքերը քաշէ Լիբանանէն, ինչ որ Դամասկոսի համար միջամտութիւն մըն էր իր ներքին գործերուն: Վախ կայ որ Փարիզ-Դամասկոս ճակատում մը ըլլայ, Ֆրանսա կը սպառնայ ընդդիմանալ ստորագրութեան այն համաձայնագրին որ նախատեսուած է Սուրիոյ եւ Եւրոպական Միութեան միջեւ (Պրիւսէլ, Հոկտ. 26):

ԿԻՊՐՈՍԻ Թրքական ինքնակոչ «Հանրապետութեան» կառավարութիւնը իր հրաժարականը տուած է նախագահ Ռաուֆ Տէնքթաշին, նոր կառավարութիւնը կազմելու փորձերուն ձախողութենէն ետք: Վարչապետը Մեհմէտ-Ալի Թալաթ փոքրամասնութեան դահլիճ մը կը վարէր Ապրիլէն ի վեր, երբ երեք երեսփոխաններ հրաժարած էին, որոնք կառավարութիւնը կազմող երեք կուսակցութիւններու կը պատկանէին:

ԻՍՐԱՅԵԼԻ մէջ մթնոլորտը շատ լարուած է եւ Գազայի գօտիէն պարպումին ծրագրին քուէարկութենէն քանի մը օր առաջ (Հոկտ. 25), Շարոնի դէմ մահափորձի վախ կայ: Ծրագրին ընդդիմադիրները քաջ գիտեն որ այլեւս յոյս չկայ որ արգելք ըլլան, ուրեմն կրնան բռնութեան դիմել, մինչ Նոյեմբեր 4ին, Ռաբինի սպանութեան 9րդ տարելիցն է:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ, որոնք կը շարունակեն ռմբակոծել Ֆալուճան Զարքաուին ձեռք անցընելու կամ սպաննելու համար, ռումբեր նետած են քաղաքին վրայ եւ սպաննած վեց հոգինոց ընտանիքի մը բոլոր անդամները: Եգիպտոսի նախագահութիւնն ալ յայտարարած է թէ Իրաքի վերաբերեալ համագումարը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 22 եւ 23ին Շարմ-էլ-Շէյխ: Ժողովը պէտք է համախմբէ Իրաքը եւ իր դրացիները, Ժէ-8ի երկիրները, Արաբական Լիկան եւ Իսլամական Համագումարի Կազմակերպութիւնը:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ, 45 միլիոն անձեր չեն կրցած դումի (կռիփ) դէմ պատուաստը գտնել, ամբողջ երկիրը տագնապի մէջ է: Պուշի ընդդիմադիրները կ'առարկեն որ ինչպէ՞ս Պուշ պիտի պայքարի ահաբեկչութեան դէմ, երբ չի յաջողիր պայքարիլ դումի դէմ:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿԱՆԱՉՆԵՐԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Վոսփորի ափին է որ Եւրոպական Խորհրդարանի Կանաչներու խմբակը հաւաքուած է Հոկտ. 19էն 22, պահանջելու համար որ արագօրէն սկսին Թուրքիոյ անդամակցութեան բանակցութիւնները: Տանիէլ Գոհն-Պէնտիթ յայտարարած է.- «Մեր խումբը մեծամասնութեամբ կողմնակից է որ բանակցութիւնները սկսին 2005ին», այս ձեւով ճնշում բանեցնելու համար պետութեան եւ կառավարութեան ղեկավարներուն վրայ, որոնք Դեկտեմբեր 17ին թուական պէտք է ճշդեն այդ բանակցութիւններուն համար:

Աւստրիացի երեսփոխան Եոհաննէս Ֆոկընհիւպէր, որ մաս կը կազմէ ընդդիմադիր կանաչներու փոքրամասնութեան, բուռն հակաճառութիւն մը ունեցած է, «Եւրոպայի սահմաններ»ուն վիճարկումին ընթացքին: Նախ, ցաւ յայտնած է որ «ոչ ժողովուրդները, ոչ ալ խորհրդարանները» իրենց կարծիքը կրցած են տալ նման թեկնածութեան մը մասին, նախքան 1999ի Հելսինքիի վեհաժողովը, որու ընթացքին արագօրէն պետական ղեկավարները որոշած են որ Թուրքիա կոչում ունի միանալու Եւրոպական Միութեան: Գոհն-Պէնտիթ իրեն թելադրած է «լաւ ղանազանել ժողովուրդները եւ ընտրանին: Եոհաննէս, - ըսած է, - կը խորհի՞ս որ Բ. Աշխարհամարտի վաղորդայնին գերման եւ ֆրանսացի ժողովուրդներն են որոնք հաշտութիւն ուզեցին: Որոշ ընտրանիի մը իմացականութիւնը չէ՞ր որ հոն մղեց» (կ'ակնարկէր Ժան Մոնէի եւ Ռ. Շումանի, որոնք ծրագրած էին ածուխի եւ պողպատի շուկան):

Գոհն-Պէնտիթ բոլորովին դէմ է նաեւ Ֆրանսայի հանրաքուէին: «Հարցը հոն չէ, կ'ըսէ թէ կ'ուզուի կամ չուզուիր Թուրքերու մուտքը, այլ՝ կը սիրէ՞ք թէ ոչ մահմետականները»:

Եոհաննէս Ֆոկընհիւպէր կրկին հակադրած է.- «Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ամբողջովին կը հակասէ Եւրոպայի հիմնադիրներուն ծրագրին: Եթէ ընդունինք Թուրքիան, ինչո՞ւ պիտի մերժենք Մարոքը, Իսրայէլը կամ Պաղեստինը: Այդ պարագային, Եւրոպան կը վերածուի միջազգային պարզ կազմակերպութեան մը եւ ոչ թէ քաղաքական էութեան մը, ի վիճակի եւրոպական ընկերային կարգ մը ստեղծելու: Ո՞վ կը փափաքի ատիկա: Ամերիկացիք»: Ըստ իրեն, Եւրոպացիները պէտք չէ կրկնեն այն սխալը որ գործուած է, երբ ընդունուած են 10 նոր երկիրներ, առանց քննելու անոնց հիմնարկները: Այսօր, Լեհերն են որոնք արգելք են Սահմանադրութեան ընդունման: Գոհն-Պէնտիթ կ'առարկէ որ վեց հիմնադիրներու դաշնակցային գաղափարը մեռած է Անգլիոյ մուտքով եւ այն երկիրը որ կ'ուզէ ձախողեցնել Սահմանադրութիւնը Լեհերը չեն, Անգլիան է:

Համալսարանական մը՝ Ահմէտ Ինսէլ, դասախօս Փարիզ եւ Պոլիս, հարց տուած է իրեն.- «Ֆրանսան կամ Աւստրիան համամի՞տ են եւրոպական ծրագրին: Եթէ եւրոպական ինքնութեան տագնապ մը կայ, թրքական պարագան ախտանշանն է, ոչ՝ պատճառը»: Գոհն-Պէնտիթ ամբողջովին համամիտ է եւ Ինսէլ ցաւ յայտնած է որ Եւրոպացիներու ենթագիտակցութեան մէջ, ինչպէս Պայրու, հարցը մահմետական կրօնքն է: «Անգլիացիք, կ'ըսէ, որոնք Եւրոպայի փոսը փորողներն են, եւրոպացի կը նկատուին, որովհետեւ քրիստոնեայ են»:

***

ԷՐՏՈՂԱՆԻ ՊԱՀԱՆՋԸ ՇԻՐԱՔԷՆ

Թուրքիոյ վարչապետը, որ երկու օրուան անձնական բնոյթ ունեցող այցելութիւն մը կը կատարէ Փարիզ (առեւտրական հանդիպումներ ունէր ՄԷՏԷՖ-ի հետ), հրաւիրած է Ժագ Շիրաքը որ «յայտարարութիւն մը ընէ որ վերջ դնէ Թուրքիոյ անդամակցութեան սկզբունքին շուրջ ծագած բանավէճերուն»: Էրտողան չեշտած է.- «Սխալ մը կ'ըլլայ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը քաղաքական կռուախնձորի վերածելը»:

***

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՐԲԵՔ ՊԻՏԻ ՉԸՆԴՈՒՆԻ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Արտաքին նախկին նախարար՝ Իլթէր Թիւրքմէն յօդուած մը ստորագրած է «Հիւրրիյէթ»ի Հոկտ. 19ի թիւին մէջ, ուր կ'անդրադառնայ նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան: Ան վճռաբար կը յայտնէ թէ Թուրքիա չի կրնար ընդունիլ այդ հարցը եւ բնաւ ալ պիտի չընդունի: Ուրեմն պէտք չէ երազանքներու մատնուիլ: Միայն թէ կան քանի մը ուղիներ, որոնց Թուրքիա կրնայ հետեւիլ եթէ կ'ուզէ Հայաստանի հետ հարթել իր հարցերը: Այս ուղիներէն մէկն է կարելի չափով բնականոն դարձնել Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները: Դժուար է հասկնալ թէ ինչպիսի տրամաբանութեամբ մըն է որ Թուրքիա կ'ուշանայ սեփական նախաձեռնութեամբ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները բնականոն դարձնելու, նախքան այդ հարցին սեղանին վրայ դրուիլը Եւրոպական Միութեան կողմէ:

Հոկտ. 20ի «Հիւրրիյէթ»ին մէջ ալ Օքթայ Էքշի կ'անդրադառնայ փոքրամասնութիւններու շուրջ ծագած բանավէճին ու կ'ըսէ թէ այդ բառին իմաստը բացատրուած է Լօզանի դաշնագրով: Ապա, կը ծանրանայ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման պահանջին վրայ անոնց մօտ, որոնք դէմ են անդամակցութեան ու կը շեշտէ թէ ցեղասպանութիւնը ընդունելի չէ, բայց Հայաստանի հետ բնականոն յարաբերութիւններ պէտք է մըշակուին: Յօդուածին վերջաւորութեան շատ «դիպուկ» առաջարկ մըն ալ ունի. - «Ինչո՞ւ, - կ'ըսէ, - Ազրպէյճան Ղարաբաղէն վտարուած Ազերիներուն համար Հայաստանէն հատուցում չի պահանջեր...»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐՑԱԽ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 20/21)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՎՐԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Հոկտեմբեր 22ին, նախագահ Սահակաշվիլիի հրաւէրով եռօրեայ պաշտօնական այցով Թիֆլիս կը մեկնի նախագահ Ռ. Քոչարեան: Այցելութեան ընթացքին տեղի կ'ունենան զանազան հանդիպումներ: Նախագահը կ'ընդունուի նաեւ Վրաց Պատրիարք Իլիա Բ.ի կողմէ: Ռ. Քոչարեան Երեւան կը վերադառնայ Հոկտ. 24ին:

***

ԱՇՈՏ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Հոկտեմբեր 18ին նախագահ Ռ. Քոչարեան հրամանագրով մը, իր դիմումին վրայ դադրեցուցած է Տնտեսական մըրցակցութեան պաշտպանութեան պետական յանձնախումբի նախագահ Ֆելիքս Փիրումեանի լիազօրութիւնները: Այդ պաշտօնին նշանակուած է Աշոտ Շահնազարեան:

***

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԱՐՑԱԽ Կ'ԱՅՑԵԼԵՆ

Նախաձեռնութեամբ «Համահայկական Երիտասարդական Միջազգային Կեդրոն»ի հիմնադրամին, միջազգային երիտասարդական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները Նոյեմբեր 15 - 19 կ'այցելեն Արցախ: Կազմակերպչական աշխատանքները գրեթէ լրացած են: Հիմնադրամի աշխատակիցները արդէն Արցախ եղած են եւ հանդիպումներ ունեցած Արտաքին, Մշակոյթի եւ Երիտասարդութեան նախարարութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ: Ըստ Հիմնադրամի արտաքին կապերու բաժնի պետ Ռուբէն Մարկոսեանի, այցելութիւնը ինքնանպատակ չէ, խնդրոյ առարկայ է Արցախի երիտասարդութիւնը եւս մասնակից դարձնել Հայաստան եւ արտասահման կատարուող գործընթացներուն եւ միջազգային երիտասարդութեան ծանօթացնել Ղարաբաղի վիճակը:

***

ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏԵԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԸ ԲԱՒԱՐԱՐԵԼ ԵՆ ՀՀ ԼԵԶՈՒԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏԵՍՉՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՑԵՐՆ ԸՆԴԴԷՄ 11 ՏՆՏԵՍԱՒՈՐՈՂ ՍՈՒԲՅԵԿՏՆԵՐԻ *

Յունուարէն Սեպտեմբեր, ինը ամսուան ընթացքին 11 հաստատութիւններ 383.000 դրամ տուգանքի ենթարկուած են «Հայերէն լեզուի օրէնք»ը խախտած ըլլալու յանցանքով: Անոնցմէ մաս մը միայն ռուսերէնով թերթիկներ տպած է, մաս մը կնիքները չէ հայացուցած եւ հուսկ մաս մըն ալ օտար լեզուով ցուցանակուած խանութներ են:

(*) Խորագիրը «Արմէնփրէս»ինն է:

***

ԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱԾ

Հոկտեմբեր 19ին, հաստատուած է թէ ո՞վ էր այն երիտասարդը որ ինքզինքը նետած էր Հրազդան կամուրջէն: Արմէն Սեկոյեան ծնած էր 1974ին եւ կը տառապէր հոգեկան հիւանդութենէ: Կարգ մը լուրերու համաձայն ինք եւ միւս երիտասարդը որ նոյն օրը նետուած էր «Յաղթանակ» կամուրջէն աղանդաւորներ էին:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎՐԱՍՏԱՆԻՆ

Երկուշաբթի, Հոկտ. 18էն Հայաստան սկսած է օրական 60 մեկավատ ելեկտրականութիւն արտածել Վրաստան, յատկապէս Ջաւախք եւ Քուեմօ Քարթլի շըրջաններուն, ուր ելեկտրական պահանջքը շատ սուր է: Նախատեսուած է այս մատակարարումը շարունակել մինչեւ 2005 Ապրիլ 1:

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ՝ ՆԱԵՒ ՔԱՆ «ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹԵՄ»-Ի ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

1993ին, Թեմական կանոնագրութեան նիւթը մասամբ վերարծարծուեցաւ, Տարօն Սրբազանի պաշտօնավարութեան ժամանակ, Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդի կանոնագրութեան Սեպտեմբեր 15ի մէկ նախագիծին Մայր Աթոռ ներկայացման պատճառաւ:

Վազգէն Ա. Վեհափառը 1993 Հոկտ. 21ին, այս մասին Գիւտ Արք. Նագգաշեանին կ՚ուղղէ նամակ մը, ուր կը գրէ. –

«...Ինչպէս յայտնի է Ձեզ, աւելի քան տաս տարիներէ ի վեր Դուք կազմած էք մի յատուկ Յանձնաժողով (տակաւին Սերովբէ Արքեպիսկոպոսի շրջանից), որի պարտականութիւնն էր կազմել մի կանոնագրութեան նախագիծ համայն Ֆրանսայի Հայոց Եկեղեցու համար՝ Հայրապետական Պատուիրակի հովանու ներքեւ: Դժբախտաբար, սակայն այդ նախագիծը իր վերջնական ձեւը չգտաւ եւ մինչեւ օրս այդ հարցը մընում է անորոշութեան մէջ):

Կը խորհինք թէ այժմ պատեհ առիթն է որպէսզի Ֆրանսայի երեք կենտրոնների ներկայացուցիչները հաւաքուեն եւ կանոնագրութեան Յանձնաժողովի հետ գործակցաբար կարողանան մի վերջնական կանոնագրութեան նախագիծ պատրաստել՝ ամբողջ Ֆրանսայի համար, ինչ որ մենք ցանկալի եւ անհրաժեշտ կը նկատենք, որպէսզի թիւրիմացութիւններ չստեղծուին յետ այսու»:

Մարսէյլի Շրջանային Խորհուրդի այս քայլը, մանաւոր կերպով Թեմական խորդիր չյարուցանեց Փարիզի Յանձնաժողովի անդամներուն մօտ, իսկ 1994 Օգոստոս 18ին վախճանեցաւ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Ֆրանսայի Թեմական Հարցով խորհրդակցական մէկ հանդիպում տեղի պիտի ունենայ Վազգէն Կաթողիկոսի յաջորդ՝ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի օրով, 1997 Փետրուարին, իր հովուապետական այցելութեան առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ, ի ներկայութեան բոլոր եկեղեցիներու վարչականներուն եւ հոգեւորականներուն: Այս հանդիպումը պիտի աւարտի առանց արդիւնք մը արտադրելու:

Թեմական կազմակերպութեան խնդիրը, ինչպէս կը տեսնէք, թէպէտեւ կ՚արծարծուի, տեսակ տեսակ նորութիւններ կը յղացուին եւ կը վիճաբանուին, բայց երբեք վերջնական եւ լրացեալ եզրակացութեան չի յանգիր: Խնդիրը կը մնայ միշտ առկախ:

Այսօր, Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի մտադրութեան արժանի գործերէն մէկն ալ Ֆրանսայի Թեմական կազմակերպութեան խնդրի վերարծարծումն է: Իր գահակալութենէն ուղիղ երկու տարի ետք (2001 Դեկտեմբերին), ֆրանսահայ գաղութին տուած իր հովուական անդրանիկ այցելութեան ընթացքին, մօտէն հետաքրքրուեցաւ եկեղեցիներու վիճակով, ուր որ գտնուեցաւ, Փարիզ, Մարսէյլ, Լիոն, Թեմական կազմակերպութեան հարցով չօշափեց կարծիքը վարչական անձերու, երբեմն մտերմիկ խօսակցութիւններու պահուն, հարցուց տեսակէտը առանձին անհատներու, նոյնիսկ մասնաւոր զրոյց ունեցաւ, Լիոնի պանդոկի սենեակներէն մէկուն մէջ, Գիւտ, Նորվան եւ Տարօն Սրբազաններուն հետ, եւ այս բոլորով ընդհանուր գաղափար մը կազմեց իրավիճակին մասին: Յաջորդ տարին, 2002 Ապրիլ 19ին, Վեհափառ Հայրապետը, Գիւտ Արքեպիսկոպոսին ուղղած իր նամակով, ուր հանգամանօրէն պիտի վերարծարծէ Ֆրանսայի Թեմական կազմակերպութեան հարցը, ի միջի այլոց գրելով հետեւեալը. –

«Անցեալ տարեվերջին Ֆրանսիա կատարած հովուապետական մեր անդրանիկ այցելութեան ընթացքին հնարաւորութիւն ունեցանք ծանօթանալու ֆրանսահայ գաղութի ազգային – եկեղեցական կեանքին, ինչպէս նաեւ համայնքային խնդիրներին: Ձեր, Ձեր փոխանորդների եւ Փարիզի թեմական վարչականների հետ մեր քննարկումների արդիւնքում առկայ խնդիրները լուծելու որպէս լաւագոյն ուղի առաջարկուեց ծխական խորհուրդների մէկական ներկայացուցիչների հետ ժողովի հրաւիրումը»:

Հայրապետական Պատուիրակ՝ Գիւտ Սրբազանը ընդառաջելով Վեհափառ Հայրապետի վերոյիշեալ առաջադրանքին, 2002 Սեպտեմբեր 12ին, Փարիզ, ժողովի հրաւիրեց լիազօրուած ներկայացուցիչները իրենց հոգեւոր հովիւներով: Այս ժողովը կարեւորութիւն ունեցաւ, լուծելով մէկ Թեմի – երեք Թեմի տարիներու անորոշութիւնը, շնորհիւ Մայր Աթոռի բռնած յստակ դիրքաւորումին: Ներկաները տեղւոյն վրայ յանձնառութեան նախ բանաւոր համաձայնութիւն տուին մէկ Թեմի կազմակերպումին, իսկ մինչեւ 2003ի կէսերը, բոլոր եկեղեցիներու վարչական մարմինները մէկ Թեմի յանձնառութեան գրաւոր իրենց որոշումներու թիւնները յայտնեցին ստորագրելով փաստաթուղթ մը:

Մէկ Թեմի – երեք Թեմի անորոշութիւնը խոչընդոտ մըն էր Թեմական կազմակերպութեան արագ զարգացման. այս հարցին յստակեցումը կարեւոր դեր պիտի խաղայ յետագայ աշխատանքներուն բարւոք ընթացքին:

Ֆրանսայի Թեմական կառոյցի ստեղծման ու կազմակերպման աշխատանքներու ներկայ հանգրուանին, Վեհափառ Հայրապետը նպատակայարմար տեսաւ, որ Փարիզեան, Հարաւային Ֆրանսայի եւ Ռոն-Ալփեան շրջաններու եկեղեցիներու վարչութիւնները ընտրեն հինգական ներկայացուցիչներ կամ պատգամաւորներ, կազմելու համար Թեմական կանոնագրութեան Յանձնախումբ մը: Մինչեւ 2003 Նոյեմբեր 3 այդ յանձնախումբը կազմուեցաւ, բաղկացած հետեւեալներէ. –

«Փարիզեան Շրջանէն՝ Տ. Գիւտ Արք. Նագգաշեան, Պարոններ՝ Կարպիս Զըբըաշեան, Ժագ Գուսինեան, Գեղամ Թորոսեան, Սարգիս Պետոյեան: Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանէն՝ Տ. Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան, Տ. Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեան, Պարոններ՝ Կարօ Յովսէփեան, Ռոպէր Ազիլազեան, Զարեհ Մարտիրոսեան: Ռոն-Ալփեան Շրջանէն՝ Տ. Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, Տ. Անդրանիկ Քհնյ. Մալեան, Պարոններ՝ Հանրի Սիրանեան, Խաչատուր Անտոնեան եւ Էտուար Մարտիրոսեան»:

Այս Յանձնախումբին առաջին նիստը գումարուեցաւ Նոյեմբեր 7ին Փարիզի Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, եւ առանձնայատուկ նշանակութիւն մը ունեցաւ, որովհետեւ այդ գումարուեցաւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ներկայութեամբ եւ անոր նախագահութեամբ:

Պարզ է որ օրակարգի մէկ նիւթ միայն կրնար ունենալ այս ժողովը, որ է բսել, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ֆրանսայի Թեմի կազմակերպման նիւթը: Վեհափառը օրեադիտակի վրայ Թեմական կառոյցի չեմա մը գծելով, ցուցմունքներ տուաւ ժողովականներուն, յիշեց որ 1988ի նախագիծը հիմք պէտք է ծառայէր աշխատանքի: Խմբագրութեան գործը աւելի դիւրացնելու համար, առաջարկեց 15երուն, իրենց մէջէն ընտրել վեց կամ ութ հոգինոց խտացեալ մարմին մը: Այս վերջինը կազմուած պիտի ըլլար մինչեւ 2003 Նոյեմբեր 14: Յանձնախումբի նախագահ նշանակեց Գիւտ Սրբազանը, իսկ Ատենապետ՝ Նորվան Եպիսկոպոսը: Թեմական նախագիծ մը պատրաստութեան աշխատանքներու աւարտման թուական ճշդեց 2004 Ապրիլ 1:

Այս բոլոր եղելութեանց մասին մամուլին հաղորդագրութիւն չտրուեցաւ:

Յանձնախումբը պէտք է աճապարէր: «Չորս ու կէս ամիս ունէր միայն իր դիմաց նախագիծ մը խմբագրելու համար:

ՍԻՄՈՆ ԱՒՏՈՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Աշնանային ցած եւ տխուր երկնքի մը տակ, առանց «Տըլէ Եաման»ի, Սիմոն Աւտոյեան անաղմուկ հրաժեշտ առաւ կեանքէն իր հետ տանելով գրեթէ դար մը պատկերազարդ պատմութիւն: Պատմութիւն մը՝ արմատ առած 1909ին Վասպուրականի Շահպաղ գիւղաքաղաքը, անցնելով կարճ շրջանի մը համար Պոլսէն, ապա քանի մը տարի Իրաք, Պաղտատ եւ հուսկ ծաղկած ու ճոխացած Մարսէյլ, 1926էն սկսեալ:

Այո, Հոկտեմբեր 15ին է որ Սէն Ժէրոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ Սիմոն Աւտոյեանի յուղարկաւորութեան արարողութիւնը: Դագաղը շրջապատուած էր ընտանիքի անդամներով, հաւատարիմ գաղափարակից բարեկամներով, ափ մը վանեցիներով եւ անոնց չառաւիղներով... եւ Հայերով:

Այսպէս պիտի ըսէր Սիմոն Աւտոյեան եթէ ինք գրած ըլլար այս տողերը: Արդարեւ, ո՞ր հաւատարիմ ընթերցողը «Յառաջ»ի, ինչպէս ինք էր, չի յիշեր այն թըղթակցութիւնը զոր գրած էր Սիմոն Աւտոյեան, Հայաստանէն վերադարձին, նկարագրելով Վասպուրականի Յուշարձանի հանդիսաւոր բացումը, հետեւեալ տողերով՝ «...Ներկայ եղան Վանեցիներ եւ Հայեր...»:

Սարգիս Քհնյ. Թաշճեան՝ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը բերաւ իր մխիթարական խօսքերը եւ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան՝ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի, ընդառաջելով ընտանիքի փափաքին ֆրանսերէնով գծեց Սիմոն Աւտոյեանի կեանքին ճանապարհը: Վստահ եմ, որ Սիմոնը գնաց հայ խօսքի կարօտով. ի՛նչ որ Մեսրոպեան տառերը սկսած էր սորվիլ եւ գծել Իրաքի կիզիչ անապատներու աւազին վրայ, ի՛նչ որ մինչեւ մահ հաւատարիմ մնաց «Յառաջ»ի բոցավառ տառերուն: Այս տարի, Ապրիլին, «Յառաջ»ի բաժնեգինը ղրկելով, աւելցուցած էր.– «...Գուցէ վերջինը ըլլայ»:

Այդպէս ալ է, այսօր:

Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան տասնամեակներու -1926էն ի վեր- սիրտ եւ բազուկ Սիմոն Աւտոյեան վեր-

---

Չորս ու կէս ամիս ունէր միայն իր դիջին ժողովի մը հրաւիրուեցաւ (Նախագահ Սրբազանի կողմէ) 2004 Յունուար 27ին: Ա՛լ աւելի պէտք էր աճապարել, վասնզի չորս ու կէս չէ, այլ երկու ամիս կը մընար աւարտելու խմբագրական աշխատանքը:

Խտացեալ Մարմինը, Յունուար 27էն մինչեւ Մարտ 1, երեք իրերայաջորդ ժողովներով, Թեմական կանոնագրութեան նախագիծ մը պատրաստեց (հայերէնով եւ ֆրանսերէնով) եւ 15 հոգինոց Յանձնախումբի հաւանութեան ենթարկեց Մարտ 15ին, Լիոնի մէջ գումարուած ժողովին: Այս ժողովի ընթացքին կատարուած թելադրութիւններն ու առաջարկները նկատի առնուեցան և նախագիծի վերջնական բնագիր մը մաքրագրուած, յանձնուեցաւ Գիւտ Սրբազանին, որ իր հերթին Ապրիլ 1ին յանձնեց Մայր Աթոռ:

Վեհափառ Հայրապետը ստանալէ ետք օրինակը, նկատեց որ ստորագրուած չէ նախագիծը: Առ այդ յանձնարարեց ստորագրեալ օրինակ մը ունենալ: Ատենապետի պարտականութիւնն էր հաւաքել ստորագրութիւնները, ուստի նախաձեռնեցի այդ բանին: Ստորագրութեան խընդիրը յուզելով, պէտք է ըսել որ 15 հոգինոց Յանձնախումբի աշխարհական պատգամաւորներու մէջէն, միայն Պ. Զարեհ Մարտիրոսեանը (Նիսէն) մերժեց ստորագրել աշխատութիւնը, վախնալով թէ ստորագրելով, մի գուցէ համաձայն գտնուած կրնայ ըլլալ նախագիծ – կանոնագրութեան բոլոր յօդուածներուն հետ: Հակառակ տրուած բացատրութիւններուն, թէ ստորագրութիւնը կը վերաբերէր կատարուած աշխատանքի իրագործումին, արդիւնքին, եւ ո՛չ թէ յօդուածներու յանձնառութեան, կարելի չեղաւ համոզել զինք: Ցաւ ի սիրտ կ՚ըսեմ, որ մերժելով՝ ինքզինք մերժած եղաւ, որովհետեւ ինքզինք յարգած չեղաւ որպէս ընտրեալ պատգամաւոր 15երու Յանձնախումբին:

Իսկ կ՚անցնիմ, Նախագիծ – կանոնագրութեան գործոց մէջ, Նիսի եկեղեցական վարչութեան հասած աճապարուած եւ վաղահաս աղմուկին վրայէն:

Վերադառնալով Մայր Աթոռի մէջ նախագիծի գտած ընդունելութեան, Վեհափառ Հայրապետի տնօրինութեամբ, Ապրիլ 17ին կը ստեղծուի աշխատանքային յանձնախումբ, հետեւեալ կազմով. -

«Գերաշնորհ Տ. Վաչէ Յովսէփեան (Ատենապետ), Գերաշնորհ Արքեպիսկոպոսներ՝ Գիւտ Նագգաշեան, Դաւիթ Սահակեան, Խաժակ Պարսամեան, Յովնան Տէրտէրեան. Եպիսկոպոսներ՝ Նորվան Զաքարեան եւ Եզնիկ Պետրոսեան»:

Ասոնք պիտի ուսումնասիրէին Ֆրանսայի Թեմի կանոնագրութեան նախագիծը, մինչեւ տարւոյս Յունիս 1, նպաստելու համար Թեմական կառոյցի ձեւաւորման գործընթացին:

Այդ ուսումնասիրութիւնը, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ կատարուեցաւ հանգամանօրէն Յուլիս 7, 8 եւ 11 օրերուն, քննարկութեան ենթարկուեցաւ նախագիծի 2004 Ապրիլ 1ի խմբագրուած օրինակը:

Հայրապետական Պատուիրակ՝ Գիւտ Արք. նախագիծի Ս. Էջմիածնի վերոյիշեալ տարբերակը, Ֆրանսայի Հայ Առաքելական եկեղեցիներու վարչականներուն ղրկելով, կը յանձնարարէր Սեպտ. 23ի իր նամակին մէջ, որ հոգեւոր հովիւները եւ վարչութիւնները ենթարկեն զայն քննարկման եւ իրենց նկատողութիւն - առաջարկները գրաւոր արձանագրեն եւ Փարիզի Առաջնորդարանը ղրկեն մինչեւ 2004 Հոկտեմբեր 30, որպէսզի տեղեկագիրները փոխանցուին Մայր Աթոռ, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի կողմէ քննարկուելու համար:

Ֆրանսայի մէջ, Հայ Առաքելական Եկեղեցին Թեմական կառոյցով մը օժտելու ծրագրին շուրջ տարուած նախապատրաստական աշխատանքներու այս նկարագրութենէն ետք, հիմա փորձեմ մօտենալ կանոնագրութեան նախագիծի քննութեան: Կարելի է նախագիծ – կանոնագրութիւնը յօդուած առ յօդուած քննել ու մեկնաբանել եւ ցոյց տալ անոնց ընդհանուր ոգին: Շատ հաւանաբար ուսումնասիրողներ պիտի գտնուին մեր գաղութին մէջ, նման աշխատանք մը կատարելու համար: Ցանկալի է անշուշտ, որ այդ քննութիւնը կատարուի անկաշկանդ եւ անխահախնդիր ոգիով, գիտական մօտեցումով, եկեղեցագիտական ըմբռնումով, եւ ոչ թէ կանխակալ կարծիքներով, կամ իշխանատենչ բռնադատութիւններով: Անձնապէս, պիտի գոհանամ երկու յօդուածներու քննարկումով, ցոյց տալու համար յատկապէս կանոնագրութեան ճարտարապետական կառոյցը:

Նախ եւ առաջ կանոնագրութեան մէջ յարգուած է Հայ Եկեղեցւոյ ժողովրդավար սկզբունքը: Հայ Եկեղեցւոյ վարչաձեւին ամէնէն նուրբ եւ զգայուն կէտը: Մեծ ուշադրութիւն նուիրուած է, նախագիծի մշակման ընթացքին, յարգելու ժողովրդավարական օրինաչափութիւնները Թեմական ձեւաւորման մէջ:

Բախտ մըն է եկեղեցիի մը համար ժողովրդավար սկզբունքով ղեկավարուիլը, պայմանաւ սակայն, որ ժամանակի հոլովոյթին մէջ, չաղաւաղուի իմաստը ժողովրդավարութեան (տէմոքրասի) եւ աշխարհականութեան (լաիսիթէ): Զչփոթուին իրարու հետ: Քրիստոսի վրայ հիմնըւած Հայ Առաքելական Եկեղեցին, կրօնական եւ զուտ հոգեւոր հաստատութիւն մըն է: Ան աշխարհիկ չէ՛: «Ազգային Եկեղեցի» ըսուածն ալ, չի՛ նշանակեր «Աշխարհիկ Եկեղեցի», գի «Ազգային Եկեղեցի» ըսելով Հայ Ազգի Եկեղեցին ըսել կ՚ուզէ, եւ ո՛չ թէ Հայ Ազգի Եկեղեցին աշխարհիկ ըլլալը: Այսօր, դժբախտաբար եկեղեցին ղեկավարող վարչականներ կան, որոնք ժողովրդավարութեան եւ աշխարհականութեան միջեւ դժուարութիւն ունին զանազանելու իմաստային տարբերութիւնները եւ իրենց արտայայտութիւններով կ՚աղականեն Ֆրանսայի Հայ Եկեղեցական մթնոլորտը:

Թեմի կանոնագրութեան խմբագրական կազմը, իր աշխատանքները սկսելու համար, 1988ի նախագիծը հիմք ընդունեցաւ եւ զայն վերամշակելու պահուն, նըկատի ունեցաւ կէտ մը՝ ըստ որու պատրաստուելիք կանոնագրութիւնը յետագային գործադրելի եւ քուէարկելի ըլլար, իւրաքանչիւր եկեղեցիի կողմէ, եւ ոչ թէ ըլլար կանոնագրութիւն մը անգործադրելի եւ միայն տեսական: Ուստի աշխատանքի գործնական ընթացք մը որդեգրեց, Թեմի կանոնագրութեան ուղին, ձեւը եւ մեթոտը մշակելու: Մեկնիլ գործնական փորձառութենէն դէպի տեսականը, եւ ո՛չ թէ հակառակը:

(Շար. 2)

չինն էր այդ փաղանգին որ մասնակցեցաւ գաղութի մը կազմութեան, տալով եռանդ, վառ պահելով հայրենի յիշատակներ ու Վասպուրականի փառքը: Ամէն Ապրիլին կամ Մայիսին, Վասպուրականի պատմական հերոսամարտի տօնակատարութիւնները, շնորհիւ Աւտոյեաններու բանակին, մաս կը կազմէին գաղութին, մանաւանդ Մարսէյլի տարեկան ազգային ձեռնարկներու շարքին: Ամխներու պատրաստութիւն, տոմսակներու սպառում, բանախօսներու հրաւէր, գեղարուեստական բաժին եւ յատկանշական տարեդարձներուն «Յառաջ»ի բացառիկ թիւնակներ եւ առաւել, Սիմոն Աւտոյեան իր ջերմ, ծանր, հաստատուն ձայնով հարազատօրէն կը մեկնաբանէր երգեր Վասպուրականի ժողովական գանձարանէն, ինչպէս «Տըլէ Եաման»ը, «Հաւըրիկ, հայրիկ», եւլն.: Սիմոն Աւտոյեան արձանագրած է սալի մը վրայ այս եւ այլ տոհմիկ երգեր՝ ժառանգած իր բնաշխարհէն:

Սիմոն Աւտոյեան եղաւ նուիրեալ, անկեղծ, պարկեշտ զինուոր Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Հայ Դատին: Ծառայեց իր կուսակցութեան հաւատարմօրէն իբր Սէն Ժերոմի երբեմնի «Հայաստան» ենթակոմիտէի վարչութեան անդամ, իբր Մարսէյլի շրջանային կոմիտէի անդամ: Վարեց պատասխանատու պաշտօններ, կատարեց առաքելութիւններ, մասնակցեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցչական եւ պատգամաւորական ժողովներու:

Սիմոն Աւտոյեան եղաւ հիմնադիր անդամ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան: Աշխատող, վազող եւ քաջալերող բազուկ, հոգեպէս կապուած հաստատութեան, բաժնելով տաք ու պաղ օրեր, մե՛ծ վաստակ ունեցաւ: Ան որպէս երէց անդամ միշտ վայելեց յարգանքն ու սէրը իր գործակիցներուն: Անցեալ Մայիսին, տարեկան հացկերոյթին, արժանացաւ յատուկ պատիւի: Իր հպարտութիւններէն մին եղաւ Հայ Մշակոյթի Տան մեծ դահլիճին անուանակոչութիւնը՝ «Վասպուրական սրահ»:

Սիմոն Աւտոյեան հանդարտ, լուրջ, ընթական եւ ընկերասէր, հաճոյակատար անձնաւորութիւն մըն էր: Անխախտ իր համոզումներուն, իր բարեկամութիւններուն մէջ, գիտէր ստեղծել տրամադրութիւն եւ մթնոլորտ իր կատակներով, իր «ձայնով»:

Բոլոր անոնք որոնք ճանչցան Սիմոնը անկասկած անոյշ, ուրախ, մտերմիկ, ջերմ պատկերներ պիտի պահեն իրմէ: Կորսնցուցինք երէց ընկեր մը, գործակից մը, քաջալերող եւ Թիկունք եղող բարեկամ մը:

Սիմոն Աւտոյեան իր յատուկ տեղը ունէր մեր առօրեային մէջ: Յետ այսօրիկ յատուկ տեղ մը պիտի գրաւէ մեր մտածումներուն մէջ:

Յարգանք իր յիշատակին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

• Սեպտեմբեր 21ին Գերմանիոյ Զաքսըն-Անհալթ նահանգի Մակտէպուրկ քաղաքին մէջ, Երեւանի «Սէրէնատ» սենեկային համոյթի համերգով բացումը կատարուեցաւ «Հայկական Մշակոյթի Օրեր»ուն, որոնք պիտի տեւեն մինչեւ Նոյեմբեր 5:

«Մշակոյթի Օրեր»ուն հովանաւորութիւնը ստանձնած է Մակտէպուրկի քաղաքապետը Տոքթ. Լուց Թրիւմբէր: Իսկ բացումը կատարուեցաւ ՀՀ Մշակոյթի նախարար Յովիկ Յովհաննիսեանի, ՀՀ Գերմանիոյ դեսպան՝ Տիկին Կարինէ Ղազինեանի, ինչպէս նաեւ Զաքսըն-Անհալթ նահանգի Մշակոյթի նախարար փրոփ. տոքթ. Եան-Հէնրիք Օլպէրցի կողմէ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը հանդէս եկաւ ընդգծելով Հայկական Մշակոյթի Օրերուն կարեւորութիւնն ու Հայաստանի հետ այս նահանգին արդէն գոյութիւն ունեցող համագործակցութիւնը: Նկատի առնելով, որ Սեպտ. 21ը կը զուգադիպէր ՀՀ անկախութեան 13րդ տարեդարձին, յարգարժան խօսողները ակնարկ նետեցին նաեւ Հայաստանի համառօտ պատմութեան, շնորհաւորեցին տօնն ու կատարեցին բարեմաղթութիւններ երկրին բարօրութեան ու զարգացման համար:

Ապա սկսաւ «Սէրէնատ» համոյթի համերգը Խտուար Թօփչեանի ղեկավարութեամբ, որ անգամ մը եւս հմայեց Եոհաննէս եկեղեցւոյ մէջ համախմբուած բազմահարիւր ներկաները, ներկայացնելով Խտուար Միրզոյեանէ, Դաւիթ Հալաճեանէ եւ Զայքովսքիէ երաժշտական ընտրեալ կտորներ:

Պետական ներկայացուցիչներու, գերմանացի ու հայ ունկնդիրներու շարքին ներկայ էր նաեւ Թեմիս առաջնորդը Գարեգին Արք. Պեքճեան, որ յատկապէս հրաւիրուած ըլլալով «Մշակոյթի Օրեր»ու բացման այս հանդէսին, իր կարգին շնորհաւորեց կազմակերպիչներն ու ՀՀ անկախութեան օրը, կատարելով սրտաբուխ մաղթանքներ:

• ՀՀ Անկախութեան տօնին առթիւ կազմակերպուած հանդիսութիւնները շարունակուեցան ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանութեան կողմէ, այս անգամ Պէրլինի մէջ տեղի ունեցած նկարչական ցուցահանդէսով, որուն Առաջնորդը եւս մասնակցեցաւ իր կողքին ունենալով շրջանի հոգեւոր հովիւ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանը: Պէրլինի Միջազգային Գիլդի շքեղ սրահներուն մէջ ցուցադրուեցան Վալմարի (Վալոտիա Մարտիրոսեան) հիացում արթող նկարները, որոնք ներկայ բազմութեան կողմէ մեծագոյն գնահատանքի արժանացան: Պէտք է ըսել, որ ՀՀ Գերմանիոյ դեսպանուհի տիկին Կարինէ Ղազինեան ձեռնհասօրէն ուշադրութիւն դարձուցած էր ցուցահանդէսի կազմակերպման, որուն աննախընթաց բազմութիւն մը ներկայ եղած էր: Մասնակիցներու մեծամասնութիւնը պետական շրջանակի ներկայացուցիչներ ու տարբեր երկիրներու վաթսունէն աւելի դեսպաններ էին իրենց կիներով: Չէին բացակայած եկեղեցական բարձրաստիճան ներկայացուցիչները եւս, որոնց շարքին նաեւ Գերմանիոյ մօտ պապական Նոր Նուիրակը:

• Գերմանիոյ Պոն քաղաքի «Կարդինալ-Ֆրինկս» լիսէն քանի մը տարիէ ի վեր կ'իրագործէ բարեկամական օժանդակութիւն «Հայաստանեան ծրագիր» անուան տակ: Ըստ այս ծրագրին, դպրոցի տեսչութիւնը ոչ միայն նիւթական օժանդակութիւններ կը կատարէ Հայաստանի տարբեր դպրոցներուն և աշակերտներուն, այլ նաեւ կը մշակէ մարդկային սերտ յարաբերութիւններ աշակերտներու միջեւ, յարմար Թուականներուն հոն այցելութիւններ տալով եւ կամ Հայաստանէն Գերմանիա աշակերտներ հրաւիրելով:

Այս տարի ծրագրի իրագործման համար Հոկտեմբեր 9ին կազմակերպուած էր վերոյիշեալ դպրոցի աշակերտներուն միջեւ վազքի մրցոյթ, որմէ կ'ակնկալուէր դրամական գումար մը՝ յատկացուելու համար Հայաստանի:

Ծրագրին հովանաւորութիւնը այս տարի ստանձնած էր Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութիւնը, որով մրցոյթի բացումը կատարեց Թեմի առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան: Ան բացման իր խօսքին մէջ յանուն իր ժողովուրդին շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք կազմակերպիչներուն, ընդգծեց աւետարանական «եթէ երկու շապիկ ունիս մէկը տուր ընկերոջդ» պատգամը, որուն բացայայտ օրինակը կը հանդիսանան այս դպրոցի վարիչները: Ապա օրհնեց աշակերտները եւ մաղթեց յաջողութիւն այս նուիրական ծրագրին, Առաջնորդութեան կողմէ յատկացնելով նաեւ որոշ գումար մը:

• Հոկտեմբեր 14ին Առաջնորդը հրաւիրուած էր քարոզելու Տիւպուրկի Ս. Սալվաթոր եկեղեցւոյ մէջ, նոր քաղաքապետի եւ քաղաքապետական խորհուրդի անդամներուն ընտրութեան առթիւ: Եկեղեցական արարողութիւնը կազմակերպուած էր շրջանի միջեկեղեցական յանձնախումբին կողմէ:

Գարեգին Արք. իր քարոզին մէջ քաղաքապետն ու իր գործակիցները շնորհաւորելէ եւ անոնց բարի մաղթանքներ կատարելէ ետք, անդրադարձաւ նոր ժամանակներու հանրային կեանքին մէջ յառաջացած ժխտական երեւոյթներուն, որոնց իբրեւ դարման առաջարկեց հետեւիլ եկեղեցական կեանքի ուսուցման եւ եկեղեցական հայրերու ապրելակերպի օրինակին: Ան ընդգծեց նաեւ Եւրոպական Միութեան նոր Սահմանադրութեան մէջ քրիստոնեական կրօնքի չեշտումին տեղ չգտնելը, յայտնելով որ այս ալ որդեգրուած նոր ապրելակերպի հետեւանքն է, տեսակ մը Եւրոպայի ուրացումը քրիստոնեայ իր արմատներուն:

• Հոկտեմբեր 15ին յատուկ կազմակերպուած ծրագրով Առաջնորդը Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ շքանշանով պարգեւատրեց Րալֆ Ճորտանոն, որ Գերմանիոյ մէջ հանրածանօթ է իբրեւ հեռատեսիլի Թղթակից, որ իր պատրաստած ֆիլմերով կը կատարէ հարցազրոյցներ՝ յայտնի անձնաւորութիւններու հետ:

Ան 1986ին նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան մասին ֆիլմ մը պատրաստած էր, որ Գերմանիոյ մէջ բաւական աղմուկ բարձրացուց:

Շքանշանի տուչութեան յայտագրի բացումը կատարեց Առաջնորդարանի մշակութային յանձնախումբի ատենապետը Ճորճիօ Պավայ, որմէ ետք տոքթ. Միհրան Տապաղ ներկայացուց մեծարեալին կենսագրութիւնն ու իր հանրային աշխատանքները: Հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ ջութակահար Սուզաննա Գրիգորեանի եւ դաշնակահարուհի Ունանեանի դասական ու հայկական երաժշտութենէ կտորներով, որոնք ներկայ բազմութեան ջերմ գնահատանքին արժանացան:

Յայտագրի աւարտին, Գարեգին Արք. յանձնեց շքանշանն ու Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի սրբատառ կոնդակը, յանուն Գերմանահայութեան յայտնելով իր երախտագիտութիւնը յարգելի Ճորտանոյին, ի հեճուկս հայ ժողովուրդին ի նպաստ տարած աշխատանքներուն:

Քաղաքական ու եկեղեցական շրջանակներէ եկած հիւրերը պատշաճ հիւրասիրութեամբ մեծարուեցան «Տոմ Ֆորում» սրահին մէջ, ուր եւ տեղի ունեցաւ շքանշանի տուչութիւնը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Հոկտ. 19

ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ԱՐՑԱԽ

ԳԻՒՄՐԻԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ ԿԸ ՅԱՌԱՋԴԻՄԷ

Գիւմրիի Միքայէլ Նալպանտեան մանկավարժական հիմնարկին մէջ աւելցած է Թիւը հեռակայ բաժնի մասնագիտութիւններու, 12էն հասնելով 17ի:

Անցեալ տարուան 320ի փոխարէն այս տարի 468 հոգի դիմում կատարած են պետութեան յատկացուցած 280 տեղի համար: Անոնցմէ 50 հոգի ընտրած են մարզական մասնագիտութիւններ (?) ... մարզական մասնաճիւղեր: Դիմում կատարողները շատ անգամ դպրոցներու մանկավարժական խորհուրդներու պահանջով կը ներկայանան քանի անոնց զգալի մասը բարձրագոյն կրթութիւն չունեցողներ են:

Այս տարի, Գիւմրիի մէջ, զգալի է երկրորդ մասնագիտութեան մը տիրանալ փափաքողներուն Թիւին աճը:

***

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ ԱՃՈՒՐԴՈՎ ԲՆԱԿԱՐԱՆ ԾԱԽՈՒԱԾ Է

Ստեփանակերտի կեդրոնական պողոտային վրայ վերջերս կառուցուած երկու բնակելի շէնքերու աճուրդին մասնակցած են երեք կազմակերպութիւն, 12 անձ, որոնք կը ներկայացնէին 27 դիմում: Աճուրդային յանձնախումբի նախագահը՝ Արսէն Աբրահամեան նշելով որ երկու դիմում ընողներ աճուրդին չեն մասնակցած, արդիւնքը այն եղած է որ հինգ բնակարան՝ մէկ եւ երեք սենեակնոց, երեք հատ՝ չորս սենեակնոց, բոլորն ալ նշանակուած նախնական գինով վաճառուած են: Առաջին յարկի ոչ բնակելի բոլոր ութ տարածքները որոնցմէ մէկը նշանակուած գինէն (16 միլիոն 170 հազար դրամ) վաճառուած է 17 միլիոն 790 հազար դրամի: Ըստ Ա. Աբրահամեանի, նշանակուած մօտ 197 միլիոն դրամէն ելլելով, վաճառուած է 201 միլիոն դրամով, այսինքն 4 միլիոն 320 հազար դրամ աւելի:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՆԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ
ԳԼՈՒԽ Ժ.
ՍՈՒԼԹԱՆ ՄԱՀՄՈՒՏ «ԱՐԴԱՐ»

Ալէմտար Մուսթաֆա փաշա, որ կոպիտ այլ ազնիւ նկարագրով զինուորական մըն էր, անոր առաջին նախարարապետը եղաւ: Ալէմտար լեռնցիներու բանակը պահեց Իսթանպուլ եւ անոր կըռթնած՝ հաստատեց հեղինակաւոր իշխանութիւն մը: Երկրին անիշխանութեան գլխաւոր պատասխանատու Ենիչէրիները, այդ լեռնականներու բանակէն կը քաշուէին եւ կը սարսափէին Ալէմտարի զայրոյթէն: Այս իսկ պատճառով Սուլթան Սէլիմի վերջին օրերուն եւ Սուլթան Մուսթաֆայի շրջանի անիշխանութիւնը չէր մնացած, եւ անոր տեղ հաստատուած էր անդորրութիւնն ու ապահովութիւնը: Բայց Օսմանեան կայսրութեան մէջ կաշառք, զեղծում արմատացած էր եւ կարելի չէր այս ախտէն փրկել երկիրը:

Ալէմտարի շուրջի մարդիկն ալ շուտով այդ ախտէն վարակուեցան եւ մինչեւ իսկ սկսան Ալէմտարի ապօրինութիւններ գործել տալ իրենց անձնական շահուն համար:

Երկրին մէջ երեք ուժ սկսած էր իր գոյութիւնը ցոյց տալ: Սուլթանը, Ալէմտարը եւ Ենիչէրիները: Ալէմտարի եւ Սուլթանին յարաբերութիւնները հետըզհետէ սկսած էին վատթարանալ, որովհետեւ Սուլթանին ականջին կու գար տխուր լուրեր Ալէմտարի մարդոց գործած անիրաւութեանց եւ զեղծումներուն մասին: Սուլթան Մուսթաֆայի օրերուն Փարիզի թրքական դեսպան Հալէթ էֆէնտի Իսթանպուլ վերադարձած էր եւ պալատին մէջ գտած էր լաւ ընդունելութիւն: Տպաւորիչ եւ պերճախօս մարդ մըն էր եւ Սուլթան Մահմուտ շատ հաւնած էր անոր ուշիմութեան: Ուստի անոր նախարարի կարեւոր պաշտօն մը յանձնուեցաւ Սուլթանէն:

Հալէթ էֆէնտի դեսպան եղած ատեն Ֆրանսայի մէջ, մօտէն ճանչցած էր Նաբոլէոն Պոնաբարթը եւ անոր վստահութիւնը գրաւած էր: Այդ օրերը Նաբոլէոնի փառքի օրերն էին: Բայց Հալէթ էֆէնտի մեծամիտ ու փառասէր մարդ էր եւ Սուլթանը չէր անդրադարձած, թէ ան ո՛ր աստիճանի մեքենայութիւններ ընել կարող էր իր փառասիրութիւններուն գոհացում տալու համար:

Հալէթ էֆէնտի հազիւ պալատի մէջ կարեւոր պաշտօնի տիրացած, իրեն կէտ նըպատակ ըրաւ փճացնել Ալէմտարը եւ դառնալ Սուլթանին միակ վստահելին ու խորհրդականը: Ասիկա շատ ալ դժուար չէր, որովհետեւ Ալէմտարի մարդոց ապօրինի գործունէութեան դէմ ընդհանուր դժգոհութիւն կար: Հալէթ սկսաւ Ենիչէրիներուն հետ գաղտնօրէն յարաբերութիւն մշակել: Ալէմտարի թշնամիներն էին անոնք եւ երկրին մէջ պատկառելի ուժ մը Ենիչէրիներու հետ այս գաղտնի բարեկամութիւնը, օր մը զինքը կրնար նաեւ դարձնել Սուլթանին դէմ, բայց ինք իր ծրագիրները իրականացնելու համար ոչ մէկ վտանգի առջեւ կ'ընկրկէր:

Հալէթ էֆէնտի յաջողեցաւ ամէն օր քիչ մը աւելի գրաւել սուլթանին վստահութիւնը: Երկիրը արեւմուտք դարձնել ուզող Սուլթանը Փարիզի մէջ դեսպանութիւն ըրած քաջ Ֆրանսագէտ Հալէթ էֆէնտիէ լաւ խորհրդական չէր կրնար գտնել իր ծրագիրները իրականացնելու համար: Այսպէս կը խորհէր վեհապետը: Սուլթան Մահմուտ տակաւին ամբողջ չըգիտցաւ թէ ինչ վտանգաւոր օձ մը կը պահէր իր ծոցին մէջ, չգիտցաւ թէ ան Ենիչէրիներուն հետ իր անկումը կը պատրաստէր: Հալէթ երիտասարդ վեհապետին իրեն հանդէպ ունեցած վստահութենէն օգտուելով մէկ կողմէ հարստութիւն դիզեց, միւս կողմէ իր հակառակորդները ջանաց փճացնել: Իր առաջին զոհը պիտի ըլլար Ալէմտար Մուսթաֆա փաշա, որովհետեւ անոր անձին մէջ Սուլթան Մահմուտի մեծ պաշտպանը եւ Սուլթան Մուսթաֆայի ոխերիմ Թշնամին կը տեսնէր եւ կը զգար թէ Ենիչէրիները միայն անկէ կը քաշուէին:

Փաշան Սուլթան Մահմուտի քաղձանքով եւրոպական ձեւերով նոր բանակ մը կազմել ձեռնարկած էր: Այս բանակը եւրոպական դրութեամբ մարզանք պիտի ընէր եւ եւրոպական բանակներու զինուորներու նման պիտի հագուէր: Սուլթան Մահմուտ կը յուսար այս կորիզէն ծնունդ առնելիք կանոնաւոր բանակով օր մը կարգի բերել ոչ միայն Ենիչէրիները, այլ նաեւ եթէ պէտք ըլլար Ալէմտարի լեռնականները:

(Շար. 18)

Communiqué de Presse

LA PRESENTATION DU LIVRE BLANC
«EUROPE - TURQUIE : UN ENJEU DECISIF»

L'ouverture des négociations concernant la candidature de la Turquie à l'Union Européenne se décidera le 17 décembre 2004.

Les médias, à des rares exceptions près, montrent de ce pays une image d'un Etat laïc, moderne et démocratique. On répète sans cesse que la Turquie a une vocation européenne et le processus de cette candidature est irréversible. Dans les reportages on nous montre souvent une partie d'Istanbul, moderne et «in» pour dire «voilà la Turquie d'aujourd'hui» en cachant à l'opinion publique européenne les 97% restant de la Turquie anatolienne. Le négationnisme de l'Etat turc est occulté, la situation des minorités éclipsée et le blocus illégal de l'Arménie passé sous silence.

C'est pour rompre ce silence dont on entoure le dossier de la candidature turque à l'Union Européenne que l'Institut Tchobanian a décidé de publier un Livre Blanc sur le vrai visage de la Turquie d'aujourd'hui qui paraîtra fin octobre 2004, chez les Editions Sigest.

La présentation officielle du livre est organisée le 28 octobre à 18h30, à l'Assemblée Nationale, 126 rue de l'Université (inscription par e-mail ou fax à l'institut).

Ce Livre Blanc de 100 pages au format A4 sera distribué aux parlementaires et décideurs, français et européens, et parallèlement sera mise en vente pour le public.

Plusieurs personnalités : intellectuels, politologues, historiens, journalistes... ont accepté de participer à ce livre collectif, sous la direction de l'Institut Tchobanian.

Contact : Varoujan Sirapian
Directeur
06 62 76 90 85

MARSEILLE

«Les 3 A»

L'Association Artistique Arménienne **«Les 3 A»**, 12-14 rue Saint-Bazile 13001 Marseille, va assurer dès la rentrée des cours de solfège et de piano, destinés aux enfants et aux adultes.

Ces cours seront dispensés par Mme SIMONIAN-CHUET, tous les mercredis de 10h à 11h30 ou les samedis de 14h30 à 15h30.

P.A.F. : 30 Euros par mois pour 1 heure de cours par semaine.

Renseignements et inscriptions auprès de notre Association, tous les après-midi sauf le mardi.

☎ **04 91 50 15 09.**

«Les 3 A» vous signale également qu'elle recherche des acteurs et des actrices pour sa troupe théâtrale qui est en train de préparer une représentation.

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար

կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուբիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին աւիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
Թիւերուն:
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au **Collège Samuel-Moorat**
26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres
Parking assuré

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ՋՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris

Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-
- 06. 64. 91. 51. 74

կամ
- 01. 45. 78. 18. 96 (*երեկոյեան ժամեր*):

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Samedi 23 octobre à 19 heures
Dans le cadre du mois de la Culture Arménienne
PRESENTATION DU LIVRE «ET L'ARMENIE DEVINT CHRETIENNE»
par JEAN GUREGHIAN
GAGUIK SOGHOMONIAN
Préface de **Jean-Pierre Mahé**,
Membre de l'Institut
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan —
V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 14 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE ET PRESENTATION DU LIVRE «ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔ» կամ «ԱՐՄԷՆ' ԼԻՎՐ»
Բ Ա Ց Ա Ռ Ի Կ
Ց Ո Ւ Ց Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն -
Վ Ա Ճ Ա Ռ Ք
Դեկտեմբեր 10, 11 եւ 12ին
Alfortville
Espace Culturel «LE 148»
կազմակերպութեամբ՝
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան
գործակցութեամբ՝
Քաղաքին «Մէտիաթէք»ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, առաւօտեան ժամը 10ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72րդ տարեդարձին առթիւ մատուցուող հանդիսաւոր պատարագի ընթացքին կը կատարուի գոհաբանական աղօթք եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, ինչպէս նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ Եկեղեցւոյ՝ հիմնադիրներուն, բարերարներուն, ծառայողներուն եւ սպասաւորներուն:

L'UCFAF FETE L'INDEPENDANCE DU HAUT-KARABAGH

avec
la participation de la Représentation de la R. H. K. en France
Le Vendredi 22 octobre à partir de 19h30
- 19h30 : Exposition photos de Hrair Hawk Khatcherian.
- 20h45 : Conférence-débat avec projection de diapositives : **«Bilan économique de l'Artsakh»** par Jiraïr Achdjian, Economiste, Maître de Conférences à l'Université d'Angers.
- Vers 22h : Projection de film.

Centre Culturel et Artistique Arménien
6 Cité du Wauxhall 75010 Paris
Tél. : 01 42 08 76 49 - Fax : 01 42 08 09 70
Métro : République
Bar et restauration légère
avec participation
Entrée libre

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս):

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն:

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ:

Տեղերը ապահովել՝
04. 72. 20. 03. 60
(առաւօտները):

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12/14, rue St Bazile, 13001 Marseille
tél. 04 91 50 15 09

Représentation théâtrale

En arménien occidental !
En arménien oriental !
En français !

Une comédie présentée par le «Théâtre de la Bohème»
3 FEMMES + 1 HOMME = X
Adaptation et mise en scène :
NAREK DOURIAN
avec une nouvelle équipe de comédiens venus d'Arménie.
VENDREDI 22 OCTOBRE
à 20 heures 30
P.A.F. : 10 Euros

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 23-24
SAMEDI - DIMANCHE
23-24 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.053
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
80e ANNEE — N° 21.053

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

ԷՐՏՈՂԱՆԻ ԿՈՉԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Փարիզ իր երկօրեայ այցելութեան առթիւ, Էրտողան հարցազրոյց մը տուած է Մոնտի, ուր կը շեշտէ գլխաւորաբար որ չի հասկնար թէ ինչո՞ւ «Ֆրանսացի ժողովուրդը կը վախնայ Թուրքիայէն»: Ըստ իրեն «բազմաթիւ հասարակաց կէտեր եւ կապեր կան Ֆրանսայի հետ, թէ քաղաքական, թէ մշակութային, տնտեսական կամ առեւտրական, նոյնիսկ զինուորական գետնի վրայ: Գործընթացը զոր կը տանինք իրեն հետ, մեր անդամակցութեան համար, նոր չէ: Ամբողջ գործընթացին ընթացքին, այդ երկիրը իր զօրակցութիւնը բերած է մեզի: Պէտք չէ անտեսել, որ Թուրքիա իրաւական երկիր մըն է, ընկերային, ժողովրդավար եւ լաիք, ներդաշնակօրէն ապրելով Եւրոպայի հետ, մաս կազմելով համընդհանուր մահմետական աշխարհին: Եւրոպայի համար լաւագոյն զէնքը չէ՞, որպէսզի հաշտութեան ձեւ մը իրականանայ: Եթէ, Եւրոպական Միութիւնը քրիստոնեայ ակումբ մը չէ, այլ քաղաքական արժէքներու ամբողջութիւն մը, այն ատեն Թուրքիա պէտք է մաս կազմէ»:

Էրտողանի համար, Դեկտեմբեր 17ը Թուրքիոյ անդամակցութիւնը չի նշանակեր, այլ բանակցութիւններու սկիզբը: Այդ գործընթացին ատեն, Թուրքիա պարտի լրացնել իր պարտաւորութիւնները, Կոփենհակընի եւ Մաասթրիխթի չափանիշները: Ցայսօր, Թուրքիա վճռական քայլեր առած է քուէարկելու համար ներդաշնակութեան բոլոր օրէնքները: «Դեկտ. 17ը, կ'ըսէ, փորձաքար մըն է Եւրոպական Միութեան համար: Կրնայ յաջողիլ, կամ՝ ոչ: Երկրորդ պարագային, չափանիշներու անունը կը փոխենք եւ կը վերամկրտենք "Անգարայի չափանիշներ" եւ մեր ճամբան կը շարունակենք»: Իրեն դիտել կը տրուի, որ Կոփենհակընի չափանիշները բազմաթիւ օրէնքներու նիւթ եղած են, բայց բոլորն ալ չեն գործադրուած: Էրտողան կ'առարկէ որ ներդաշնակութեան բոլոր օրէնքներու գործադրութիւնը մէկ օրէն միւսը չէ եղած որեւէ երկրի կողմէ: Գործադրելու համար մտայնութիւններու փոփոխութիւն մը հարկաւոր է, ժամանակ պէտք է: Ինչ կը վերաբերի այն երեք թերիներուն, որոնք կը յիշուին Թուրքիոյ նկատմամբ (երկրին տնտեսութիւնը, քաղաքական անկայունութիւնը, կաշառակերութիւնը եւ լրատուական ճիւղին դերը տնտեսութեան մէջ), Էրտողան բացատրութիւններ կու տայ: Համաձայն չէ քաղաքական անկայունութեան: Ներկայ իշխանութիւնը շատ ամուր է եւ կը նպաստէ վստահութեան եւ կայունութեան ներքին թէ արտաքին ճակատներու վրայ: Օտար ներդրումներու յաճախումը վերջին վեց ամիսներուն մրցանիշ մըն է երկրին պատմութեան մէջ եւ աճող փաստ է: Կաշառակերութեան դէմ մեծ պայքար կը մղուի: Բոլոր ցանցերը քանդուելու վրայ են:

Էրտողան կը զարմանայ որ որեւէ երկրի բանակցութիւններու գործընթացը անորոշութեան մէջ մնացած ըլլայ: Եթէ, բանակցութիւնները կրնան երկար տեւել, ի վերջոյ պէտք է յանգին որոշ թուականի մը: Այդ ապահովութիւնը տրուած է Թուրքիոյ, ոչ ոք իրաւունք ունի զայն փոխելու: Ոչ մէկ առանձնաշնորհ կ'ուզենք: Մենք մեր մտքին մէջ ունինք ինչ որ Թուրքիա ի վիճակի է բերելու եւրոպական ընտանիքին: Քաղաքակրթութեանց հանդիպում մըն է: Ոչ ոք շահ ունի որ մարդկութիւնը ահաբեկչութեան զոհը կամ պատանդը ըլլայ:

***

Թուրքիոյ վարչապետը հաստատած է Փարիզի մէջ, Հոկտ. 20ին, որ Թուրքիա պիտի ստորագրէ եւ վաւերացնէ Հռոմի դաշինքը որ հիմը դրած է Միջազգային Պատժական Ատեանին, որու պաշտօնն է դատել մարդկութեան դէմ ոճիրները եւ պատերազմական ոճիրները: Դաշինքը հաստատուած է 1998 Յուլիս 17ին եւ ստորագրուած է 94 պետութեանց կողմէ եւ որու բուռն կերպով ընդդիմացած են Միացեալ-Նահանգները: Կեդրոնավայրն է Լա Հէ եւ գործի անցած է 2002 Յուլիս 1ին:

***

Տեսակէտներու էջին մէջ, Լը Մոնտ նոյն թիւին մէջ (Հոկտ. 22) երկու յօդուած հրատարակած է դէմ եւ թեր: Դիպուկ գրութիւն մը ստորագրած է Արդարութեան նախկին նախարար՝ Ռոպէր Պատենթէր: Ցաւով կը նկատէ որ այդ երկրին, բանակցութիւններէն եւ ճիգերէն 10-15 տարի ետք, անկարելի կը դառնայ Ֆրանսայի համար ո՛չ ըսել: Բոլոր անցուդարձերը կը նկատէ «խօսքե՛ր, խօսքե՛ր», յիշելով երգչուհիի մը (Տալիտա) երգը:

Կողքին կայ Թուրքիոյ նպաստաւոր յօդուած մը, որու հեղինակն է Կրթական նախկին նախարար՝ Լիւք Ֆէրի, որու համար «ո՛չ»ը «ծանրակշիռ սխալ» մը կ'ըլլայ:

***

Ընդհանուր ձեւով Էրտողան դժգոհ է եւ համոզուած որ «Եւրոպայի հետ բանակցութիւնը անպայման անդամակցութեան պիտի չյանգի»: Վարչապետը Եւրոպայի երկդիմի դիրքէն ալ կը զարմանայ: Քաղաքական ղեկավարները կողմնակից են, անցորդը դէմ է: Եւրոպացիք պէտք է խորհրդածեն Թուրքիոյ բերած առաւելութիւններուն վրայ: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի, կը ճշդէ.- «Ֆրանսայի հետ մեր բարեկամութիւնը հին է: Թրքերէնի մէջ, ֆրանսական ծագումով բառերը շատ են եւ Օսմանեան կայսրութեան ատեն, ֆրանսական ոճը բացայայտ էր մեր ճարտարապետութեան մէջ: Այսօր ֆրանսական ձեռնարկները օտար ներդրում ընողներու առաջին կարգի վրայ են»: Հոկտ. 22ին, Ֆիկառօ կ'եզրակացնէ թէ Էրտողանի ազդարարութիւնը յստակ է.- Եթէ Ֆրանսացի հանրութեան եւ եւրոպական տեսակէտներու մէջ շատ բացասական դիրք մը մնայ, կը վախնամ որ շատ բացասական հակազդեցութիւն տեղի կ'ունենայ Թուրքիոյ մէջ:

Թ. ԷՐՏՈՂԱՆ «ԹՈՒՐՔԻԱ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ ՄԸ ՉՈՒՆԻ»

Թուրքիոյ վարչապետը փարիզեան երկօրեայ շփումներուն կարգին Հոկտեմբեր 21ին մամուլի ասուլիս մը տուաւ Տնտեսական գործակցութեան եւ զարգացման կազմակերպութեան (Օ. Սէ. Տէ. Ը.) կեդրոնատեղիին մէջ: Այդ առթիւ ինչպէս օտար մասնակիցներ, հայկական կուսակցութիւններու եւ լրասփիւռներու ներկայացուցիչներ ալ արծարծեցին ցեղասպանութեան նիւթը, Թուրքիոյ ճանաչումին պարագան:

Իրլանտացի լրագրող մը նիւթ բրաւ պատժական օրէնքը որ հայկական ցեղասպանութեան կամ Թրքական զինեալ ուժերու Կիպրոսէն նահանջին մասին նշումներու դէմ մինչեւ հինգ տարուան բանտարկութիւն կը նախատեսէ: Թ. Էրտողան ժխտելով նման կարգադրութիւն, ըսաւ. «Թուրքիա հայկ. ցեղասպանութեան հարցին առընչութեամբ անվրդով երկիր մըն է: Ասիկա ո՛չ օսմանեան, ո՛չ ալ թուրք հանրապետութեան դիւաններէն արմատ առած հարց է: Թուրքիոյ մէջ այդ ասպարէզը մշակողներ իրենց դիւաններուն յենլով կ'աշխատին: Թող տանք որ գիտնականներ ու պատմաբաններ գան մեր դիւանները քրքրեն, ապա միայն նիւթին մասին յայտարարութիւններ ունենան»:

«Հայկական ցեղասպանութիւն» արտայայտութիւնը առանց «կարծեցեալ»ի, առանց չակերտելու, ուղղակի գործածելու Թ. Էրտողանի ընթացքը առիթ տըւաւ հայ մամուլի ներկայացուցիչի մը հետեւեալ հարցումին. «Առաջին թուրք վարչապետն էք որ առանց "կարծեցեալ" նախդիրին կը գործածէ "հայկական ցեղասպանութիւն" արտայայտութիւնը: Ասկէ կարելի՞ է մօտեցումի տարբերութիւն մը հետեւցնել»: Թուրքիոյ վարչապետը պատասխանեց թէ գրգռիչ ընթացքներ հարկաւոր չեն: Այս նիւթին մասին Թուրքիոյ մօտեցումը ոչ Հայաստան ունի եւ ոչ ալ Սփիւռքը: Ապա կրկնեց դիւանները պրպտելու, հարցը առարկայական մօտեցումով սեղան բերելու հարկը: Շեշտեց մանաւանդ. «Իմ երկրիս հայ քաղաքացիներէն ոչ մէկ գանգատ լսած եմ: Իմ կուսակցութեանս մէջ ծագումով հայ ղեկավարներ կան: Թուրքիոյ մէջ հայկական եկեղեցիներ, դպրոցներ կան: Դուրսէն դիտելով մի՛ փորձէք գրգռութիւն հրահրել: Մեր օդային տարածքը բաց է Հայաստանի օդանաւերուն որոնք շաբաթը չորս երթուդարձ կ'ընեն Երեւանի ու Պոլսոյ միջեւ»:

«Հայ Դատ»ի, Հ.Յ.Դ.ի, Ռ.Ա.Կ.ի պատասխանատուներ յաջորդական հարցումներով ուզեցին գիտնալ թէ եթէ Թուրքիա հայկական ցեղասպանութեան հարց մը չունի, ինչո՛ւ այնքան ջանք գործադրած ու ճնշումներու դիմած է արդիւն-լու համար Ֆրանսայի ճանաչումը: Անոնք ըսին նաեւ թէ Անգարա հետամուտ է քօղարկելու բուն հարցերը եւ սուտերով հրապուրելու միջազգային հանրութիւնը: Յիշեցուցին թէ արդէն 1914-17 շրջանի դիւանները չեն տրամադրուիր այն պատմաբաններուն, հետազօտողներուն որոնք կը փափաքին աշխատիլ Թուրքիոյ մէջ:

Թ. Էրտողանի այցին առթիւ Հ.Յ.Դ. Նոր Սերունդը եւ ՎԱՆ (Ժխտողականութեան դէմ Հայկական զգօնութիւն) կազմակերպութիւնը տեղեկատուական արշաւի դիմած էին Օ. Սէ. Տէ. Ը.ի կեդրոնատեղիին առջեւ, թռուցիկներ բաժնելով որոնք Թուրքիան կը հրաւիրէին ճանչնալու ցեղասպանութիւնը, յարգելու մարդկային իրաւունքները:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 21/22)

ԲԱՔՈՒ ՄԱԿ-Ի ԲԵՄԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարութեան Հոկտեմբեր 20ի մէկ հաղորդագրութեան մէջ ըսուած է թէ նախարարը ՄԱԿ-ի 59րդ նստաշրջանին հանդէս եկած է օրակարգին մէջ «գրաւուած տարածքներ»ու կացութեան մասին արձանագրութեան մը նախաձեռնութեամբ: Ըսուածը այն է որ Ադրբեջան կը ձգտի այդ տարածքներուն վրայ հակաիրաւական գործողութիւններով հակամարտութեան ելքը որոշելու հայկական փորձերը կանխելու եւ ՄԱԿ-ի ու ամբողջ միջազգային հանրութեան օժանդակութիւնը կ'ակնկալէ: Նոյն նախարարութիւնը համոզում ալ յայտնած է թէ տեւական խաղաղութիւնը կրնայ հաստատուիլ միայն իրաւունքի ու արդարութեան սկզբունքներու առողջ հիմերուն վրայ:

***

ՄԱՐԴԱՍՊԱՆԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Շիրակի մարզին Ախուրեան գիւղին մէջ Հոկտ. 19ին եւ 20ին երեք կիներու դիակները գտնուած էին: Բացայայտուած են այդ երեք սպանութիւնները. մարդասպանը ձերբակալուած է եւ հարցաքննութեան ընթացքին խոստովանած: Առաջին սպանութիւնը ծածուկ պահելու նպատակով ոճրագործը սպաննած է միւս երկու կիներն ալ, վախնալով որ անոնք իր արարքին մասին տեղեկատուութիւն կը կասարեն:

***

ՕՐԷՆՔԸ ԱՆՍԱՍՏՈՂ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ՊԱՏԺՈՒԱԾ

Կառավարող 41 մարմնի մէջ կատարուած ուսումնասիրութիւններէ ետք օրէնքը անսաստող 120 պաշտօնեաներու գործին վերջ տրուած է: Անսաստում նկատուած են պաշտօնին համար հարկաւոր վարժընթացը, վկայականը չունենալու պարագաները: Խնդրոյ առարկայ մարմիններուն մէջ ուսումնասիրութեան ձեռնարկուած է Հանրապետութեան նախագահին մօտ տեղի ունեցած խորհրդակցութենէն ետք: Որոշուած է աւելի թափանցիկ դարձնել ազատ պաշտօններու համար յայտարարուած մրցումները, օրէնքի անսաստումներուն թիւը պակսեցնել: Նըշուած մարզին մէջ քննութիւնները շարունակական բնոյթ պիտի ունենան:-

Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԹՈՒՐՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԻՆ ՆՇՈՒՄԸ ՀԱԿԱԶԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԹԻՐԱԽ ԴԱՐՁԱԾ

Տնտեսութեան նախկին նախարար, Հանրապետական ժողովրդական կուսակցութեան երեսփոխան Ք. Տէրվիշի Մոնտ թերթին տուած հարցազրոյցը որուն անդրադարձած էինք Հոկտ. 20ի մեր թիւով, հակազդեցութեան ալիքի մը ծնունդ տուած է թուրք մամուլի որոշ մէկ հատուածին մէջ: Այդ հատուածը զայրոյթով ու ընդվզումով արձագանգած է Տէրվիշի «Կ'ուզեմ իմ խոր ցաւը յայտնել Հայերու կոտորածներուն որոնք տեղի ունեցան Ա. Աշխարհամարտին» արտայայտութեան:

«Մարմարա» (Հոկտ. 21) կը տեղեկացնէր թէ հակազդողներու խումբը կը գլխաւորէ «Թաքվիմ» թերթը որ տեղ տըւած է իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութենէն ու Տէրվիշի պատկանած կուսակցութենէն երեսփոխաններու կարծիքներուն: Անոնք դատապարտող արտայայտութիւններ ունեցած են Տէրվիշի հասցէին ու պնդած թէ ան պէտք է ներողութիւն խնդրէ թուրք ժողովուրդէն:

Այդ խումբին մէջ կան դէմքեր որոնք յայտնած են թէ նման կեցուածքի տէր մէկուն հետ այսուհետեւ չեն կրնար գործակցիլ նոյն խորհրդարանին երդիքին տակ. ուրիշներ ըսած են թէ Թուրքիոյ պատմութեան մէջ որեւէ սպանդ կատարուած չէ, եթէ նման բան կայ Հայերու գործն է եղեր: Կան նաեւ ըսողներ թէ Տէրվիշի խօսքերը զէնք կու տան Թուրքիոյ թշնամիներուն ձեռքը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ք Ա Ն Ի   Մ Ը   Տ Ո Ղ Ո Վ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ նոր նախագահը՝ Պարոզօ, առաջին օրէն իսկ լուրջ դժուարութիւններու կը բախի, յանձնախումբին մէջ առած ըլլալով Իտալացի Ռոքքօ Պութիլիոնին, որ նշանակուած է արդարութեան հարցերու ճիւղին: Ծանօթ է որ բուռն վէճ մը ծագած է, ենթական յայտարարած ըլլալով որ մի-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ՝ ՆԱԽ ՔԱՆ «ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹԵՄ»-Ի ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Վերադառնալով քննարկուելիք երկու յօդուածներուն, անոնցմէ առաջինը յօդուած թիւ 1ն է որ կարելի է թեմական կառոյցին յատակագիծը համարել, եւ որոշ չափով գաղափար մը կու տայ կիրարկըւած մեթոտի մասին. –

«Յօդ. 1. – «Ֆրանսայի Հայոց Թեմը անբաժան մէկ մասն է Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ եւ կը գտնուի Գերագոյն եկեղեցական իշխանութեան ներքեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, որ ի Ս. Էջմիածին:

Ֆրանսայի մէջ հաստատուած, Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ ծուխերու՝ այսինքն Կրօնական Ընկերակցութիւններու միջեւ, կը կազմուի ՄԻՈՒԹԻՒՆ մը, որ ըստ կանոնի Կրօնական Ընկերակցութիւն մըն է եւ կը կառավարուի՝

ա. – 1 Յուլիս 1901ի եւ 9 Դեկտեմբեր 1905ի Օրէնքներով, եւ ի մասնաւորի 1905ի Օրէնքի 20րդ յօդուածի, եւ 16 Մարտ 1906ի հռչակագրի 48րդ յօդուածի համաձայն:

բ. – Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ կանոններով, Ազգային Եկեղեցական Ժողովի, Եպիսկոպոսական Ժողովի որոշումներով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրահանգներով:

գ. – Եւ ներկայ կանոնագրութեամբ: Այս կանոնագրութեան հիմնադիրները են սոյն կանոնագրութեան վերջը յիշատակուած Կրօնական Ընկերակցութիւնները:

Իր անունն է. – "Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Ֆրանսայի Թեմ"»:

Ելլելով այն առարկայական իրականութենէն, որ Ֆրանսայի եկեղեցիներու կրօնական ընկերակցութիւնները, որոնք աւելի քան 80 տարիներէ ի վեր կը գործեն ինքնավար դրութեամբ եւ գիտակցելով թէ անոնց անդամները տրամադիր չեն ըլլար հրաժարելու իրենց կանոնագրային անկախութենէն, Խմբագրական Կազմը ձեւը գտաւ կրօնական ընկերակցութիւնները հրաւիրելու որպէս հիմնադիր անդամներ թեմական կազմակերպութեան: Այսպէսով, գործող կրօնական ընկերակցութիւնները, մէկ կողմէ պիտի պահեն իրենց կանոնագրային անկախութիւնը, եւ միւս կողմէ պիտի գործեն նաեւ (որպէս հիմնադիր անդամներ), թեմի կանոնագրութեան յօդուածներու տրամադրութեամբ: Ասոր համար ըսուած է. – «Կրօնական Ընկերակցութիւններու միջեւ կը կազմուի ՄԻՈՒԹԻՒՆ մը որ ըստ կանոնի Կրօնական Ընկերակցութիւն մըն է...»:

Այս յատակագծի վրայ է որ ձեւաւորուած է Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ֆրանսայի Թեմի ճարտարապետական շէնքը: Փաստօրէն երկու կրօնական ընկերակցութիւններով պիտի ղեկավարուին մեր եկեղեցիները, բայց այդ երկուքի միջեւ փոխյարաբերութիւնները այնպիսի ներդաշնակութեամբ շաղկապուած եւ աղուցուած են յօդուածներով, որ կանխուած է ամէն տեսակի բախում, թիւրիմացութիւն կամ անհասկացողութիւն:

Թեմական կառոյցը, յեղափոխութիւն, մեծ յեղաշրջում մը չի կատարեր կառավարչաձեւին մէջ: Բարեփոխութիւն մը կը բերէ զարգացնելու կառավարման վարչական եղանակը:

Այսօրուան դրութեամբ, եւ մանաւանդ եթէ իրաւականօրէն խօսելու ըլլանք, բոլորն ալ գիտեն որ Ֆրանսայի մեր եկեղեցիներու վարչամեքենան կը գործէ ապակեդրոն իշխանութեամբ: Ինչու չէ: Մանաւանդ, ապակեդրոնացեալ ղեկավարման այս դրութիւնը այսօրուան ֆրանսական մտածողութեան անյարիր չէ: Թեմական կազմակերպութեամբ՝ ասոր զուգահեռ պիտի գործէ նաեւ կեդրոնական իշխանութիւն մը, բարձրացնելով իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ վարչական կազմի հեղինակութիւնը:

Կանոնագրութեան խմբագրական կազմը այս ձեւին մէջ կը տեսնէ լուծումը Ֆրանսայի մէջ թեմական կարգավիճակի հաստատման:

Երկրորդ յօդուածը, որուն կ'ուզեմ անդրադառնալ, յօդուած թիւ 7ն է, որ կը վերաբերի Ծխական Խորհուրդի կազմութեան եւ դիւանի ընտրութեան: Անոր մէջ տող մը՝ «Ծխական խորհուրդի նախագահը ի պաշտօնէ Հոգեւոր Հովիւն է», *Նորութիւն մըն է անշուշտ ֆրանսահայ եկեղեցիներու վարչական դասուն համար: Որովհետեւ գործող այսօրուան կրօնական ընկերակցութիւնները, մեծաւ մասամբ, հոգեւոր հովիւի պաշտօնին տեղ տուած չեն իրենց կանոնագրութիւններուն մէջ: Այս անտեսումը պատահականութեա՞ն արդիւնք է, թէ ոչ գիտակցաբար եղած բան մը. առիկա ճշմարտապէս հասկնալու համար, հարկ է ամէն մէկ կանոնագրութեան պատմութիւնը ուսումնասիրել:*

Այս անտեսումի մասին առնենք գրած եմ. – «Վարչութիւնները ամէն տեղ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կը բաղկանան աշխարհականներէ: Հոգեւոր հովիւները վարչական կազմին մէջ, իրաւական տեսանկիւնէն դիտած, պաշտօն եւ պարտականութիւն չունին: Անոնք վարձատրուած պաշտօնեաներն են վարչութեան: Վարչականներու եւ հոգեւոր հովիւներու միջեւ կանոնագրութեան նախատեսած այս յարաբերութիւնը, տեղ-տեղ անհամ հարցեր կը ստեղծէ, նման՝ տանուտէրի եւ պաշտօնեայի կամ պետի եւ հպատակի յարաբերութիւններուն:

Այս պատկերը աւելի յստակ կը դառնայ եթէ մի քանի նմոյշ յիշատակենք տեղի ունեցած ներքին միջադէպերէ:

Վարչականներ կան, որոնք հերթական նիստեր կը գումարեն իրենց հոգեւոր հովիւներէն գաղտնի, կը մերժեն անոնց բարոյական եւ տնտեսական հաշիւ ներկայացնել: Թոյլ չեն տար որ հովիւներ եկեղեցւոյ անունով եկած նամակներու բովանդակութեան վերահասու ըլլան: Իրենց հոգեւոր հովիւները կը նկատեն տեսակ մը իրենց ձեռքին տակ աշխատող բանուորներ, որոնք վարձատրուած են մկրտութեան, պսակի, յուղարկաւորութեան, հոգեհանգիստի կամ այլ ծէսերուն համար: Այսպիսի վերաբերմունքներ կրնան ազդել անշուշտ հովիւներու տրամադրութեան վրայ եւ հոգեւորականը վերածել լոկ ծիսակատար պաշտօնեայի: Իսկ ծուխի կամ համայնքի հովուական գործերը երբ կաղան, ծխականներու դիտողութեանց առաջին թիրախը հովիւները կը հանդիսանան, փոխանակ վարչական կազմին, որ ընկերակցութեան իրաւատէրը կը նկատուի:

... Հասարակութիւնը ի վիճակի չէ զանազանելու նրբութիւնը որ գոյութիւն ունի ընկերակցութեան եւ եկեղեցւոյ միջեւ: Ան գիտէ թէ նուիրապետական սպասաւորութեան մէջ առաջինը եկեղեցականն է, ուրեմն դիտողութիւնը բնականօրէն կ'ուղղէ սպասաւորներէն առաջինին:

Դիտաւորութիւն չունինք հոգեւոր հովիւներ պաշտպանելու եւ վարչականներ քննադատելու, որովհետեւ կան նաեւ վարչականներ որոնք խոր յարգանքով կը վարուին իրենց հոգեւոր հովիւներուն հետ:

Բայց հարցը, կանոնագրային տրամադրութեամբ, միշտ ևը մնայ այն ոլորտին մէջ, որ տիրոջ եւ պաշտօնեայի փոխ յարաբերութեան ոլորտն է» *(տե՛ս. «Յառաջ», 1999 Մարտ 31, Ապրիլ 1 եւ 2. «1700ամեակի սեմին ճանչնանք Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիները»)*:

Այս նորութեան դէմ, առաջին հակազդողները եղան Նիսի կարգ մը վարչականներ: Աւելորդ չեմ սեպեր մատնանշել հակազդեցութեան թուականը, որովհետեւ կանոնագրութեան նախագիծը, քննարկման համար, բաժնուեցաւ եկեղեցական վարչութիւններուն անցեալ Սեպտեմբեր 27ին: Անժամանակութեան խնդիր մը կը ծագի այստեղ, որովհետեւ Նիսը Մարտ ամսու կէսերէն ետք արդէն հակազդած էր «Հոգեւոր հովիւի նախագահ»ի պաշտօնին դէմ: Երբեւի քովընտի միջոցներով ձեռք ձգած էր 2004 Ապրիլ 1ի օրինակը, որ առ ի տեղեկութիւն ղրկուած էր Յանձնաժողովի 15 անդամներուն, որ հրապարակելի չէր եւ ոչ ալ Եկեղեցւոյ վարչականներու հաւանութեան ենթարկելի: Յանձնաժողովը որոշած էր ծածուկ պահել նախագիծը, եւ կը զգուշանար տարածելէ վարչականներուն, որովհետեւ պատշաճ էր որ նախ Մայր Աթոռի հաւանութեան ենթարկէր զայն, ապա՝ կը խորհէր, կանխել աշխատանքի կրկնութիւնը: Որովհետեւ ի վերջոյ վարչականներուն քննարկելիք նախագիծը, Մայր Աթոռէն ղրկուած եւ Մայր Աթոռի կողմէ քննարկուած օրինակը պիտի ըլլար միայն: Հասկնալի չէր Նիսի փութկոտութիւնը:

Նիսը հակազդելով «Հոգեւոր հովիւի նախագահ»ութեան յօդուածին կէտին, թեմական ամբողջ նախագիծ – ծրագիրը կ'որակէր «կղերապետական» եւ «կրօնական գերագահութեան փորձ» մը, առանց մեկնաբանելու եւ բացատրելու: Այս որակումները՝ աւելի զանգատի յայտարարութեան արտայայտութիւններ կը թուէին ըլլալ, իցիւ թէ բնութագրէին նախագիծ-ծրագիրը:

Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ֆրանսայի Թեմը, ըստ նախագիծի, վարչականօրէն պիտի ղեկավարուի աշխարհականներու ջախջախիչ մեծամասնութեամբ: Եկեղեցւոյ մը վարչութիւնը, բաղկացած 11 կամ աւելի աշխարհականներէ, որ պիտի ունենայ մէկ հոգեւոր հովիւ, կղերապետակա՞ն կը դառնայ ուրեմն... Վարչութիւն մը կղերապետական կը դառնայ այն պարագային, երբ իր կազմին 11 կամ աւելի վարչականները կղերական կ'ըլլան: Կղերապետական կ'ըլլայ նոյնպէս, եթէ վարչականներու թիւին բացարձակ մեծամասնութիւնը կղերականներէ բաղկացած ըլլար: Ժողովրդավար սկզբունքը խախտած չէ իր տեղէն: Վարչութեան մը մէջ դերիշխանը՝ (քոնսէյ) խորհուրդն է ըստ ժողովրդավար սկզբունքներու, եւ ո՛չ թէ Հոգեւոր հովիւի կամ աշխարհիկ Ատենապետի պաշտօնները: Սխալ հասկացողութիւնը կը բխի այն կէտէն, որ ներկայ կարգավիճակով, աշխարհիկ ատենապետները իրենց պաշտօնները կը նկատեն առաւել դերիշխան քան վարչական խորհուրդները: Նման կացութեան մը մէջ, բնական է որ հոգեւոր հովիւը իր պաշտօնին վրայ հաստատելու փորձը, վրդովում յառաջացնէ, մարդիկ զանգատին, նոյնիսկ որակումներ պիտակեն:

Քրիստոնէութիւնը իր ուսմունքը խարըսխած է նաեւ եղբայրութեան եւ հաւասարութեան վսեմ սկզբունքներու վրայ, եւ կը յորդորէ, թէ՛ աշխարհիկ եւ թէ՛ հոգեւոր ղեկավարներուն, որ Յիսուսի պատուիրաններու եւ կեանքի օրինակով ղեկավարեն իրենց վստահուած եկեղեցիները: Եկեղեցւոյ մէջ չկայ երկու տեսակ առաքելութիւն, սպասաւորութիւն, վարչութիւն, իշխանութիւն, մին կրօնական եւ միւսը աշխարհական: Մէ՛կ է առաքելութիւնը, սպասաւորութիւնը, վարչութիւնը, իշխանութիւնը, պաշտօններու բաշխումով: Եկեղեցական առաքելութեան կամ սպասաւորութեան մէջ պարտականութիւններու տարբերութիւնը պայմանաւորուած է եղբայրութեան եւ հաւասարութեան սկզբունքներով ,եթէ այդ տարբերութիւնը սկսի դասակարգային խտրութիւն ծաւալել, տիրապետելու ախորժակներ սրել, մէկ կողմին կամ միւսին համար, այդ կը նշանակէ թէ արդէն սկսած ենթաժանումներ եւ երկփեղկումներ յառաջանալ եկեղեցւոյ սպասաւորութեան, իշխանութեան կամ առաքելութեան կոչումին մէջ: Կանխելու համար նման կամայական դրսեւորումներ, որոնք արմատապէս կը հակասեն քրիստոնէական ուսմունքին եւ մանաւանդ ոգիին, եկեղեցական ղեկավարութիւնը յիշելու է Քրիստոսի առանձնայատուկ այն խօսքը որ կը վերաբերի մանաւանդ սպասաւորութեան. «Գիտէք թէ հեթանոսներուն իշխանները կը տիրապետեն անոնց վրայ, ու մեծամեծները կ'իշխեն անոնց վրայ: Բայց այդպէս թող չըլլայ ձեր մէջ. հապա ձեզմէ ո՛վ որ ուզէ մեծ ըլլալ՝ անիկա ձեր սպասարկո՛ւն թող ըլլայ, ու ձեզմէ ո՛վ որ ուզէ գլխաւոր ըլլալ՝ անիկա ձեր ծառա՛յը թող ըլլայ, ինչպէս մարդու Որդին եկաւ ո՛չ թէ սպասարկութիւն ընդունելու, այլ սպասարկելու եւ իր անձը փրկանք տալու շատերու համար» (Մատթ. Ի 25-28): *Վարչական զարգացումները, եկեղեցական կեանքին մէջ կոչուած են նպաստելու քրիստոնէական ճշմարտութիւնները գործնական իրականութիւններու վերածելու մեր առօրեայ կեանքին մէջ: Աշխարհական անդամներէ ընտրուած եկեղեցական վարչութիւն մը, եկեղեցականին հետ հաւասար կոչուած է եկեղեցւոյ առաքելական սպասաւորութեան: Ֆրանսահայ հասարակական մտածողութեան մէջ չտեղաւորուեցաւ տակաւին եկեղեցական սպասաւորութեան եւ ղեկավարութեան հաւասարութեան գաղափարը: Աւելին՝ օրէ օր խախտումներ կը յայտնաբերուին նուիրապետական կարգին մէջ, որոնք ո՛չ միայն կը տկարացնեն եկեղեցւոյ հեղինակութիւնը, այլեւ չեն նպաստեր նաեւ համայնական գործերու բարւոք ընթացքին:*

Այս մտորումները, նախ քան թեմական կազմակերպութեան հաստատումը, կը միտին արթնցնելու հասարակական գիտակցութեան մէջ եկեղեցական սպասաւորութեան քրիստոնէական ըմբռնումը, որպէսզի եղբայրութեան, հաւասարութեան նման վսեմ սկզբունքներ ապրուած իրականութիւններ դառնան մեր առօրեային մէջ:

Երկու յօդուածներով կարելի չէ ամբողջական վերլուծումը տալ թեմական կանոնագրի նախագիծին: Անոր ամբողջական ուսումնասիրութիւնը եւ ծանօթանալը հետաքրքրական է յատկապէս անոր համար որ կարելի պիտի ըլլայ ճանչնալ թէ կանոնագրութեան կարգերը ի՞նչ խոստում կու տան Ֆրանսահայոց հոգեւոր կեանքի ապագային:

Մինչ այդ երկու յօդուածները կը յուսամ որոշ լոյս մը սփռեցին թեմական կառոյցի եւ մեթոտի մասին:

(Շար. 3 եւ վերջ)

Լիոն, Հոկտեմբեր 15

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երեւանի «Ազգ» օրաթերթը Հոկտ. 12ի իր թիւին մէջ երկար հարցազրոյց մը ունեցած է Ռուսաստանի Հայերու եւ Համաշխարհային Հայկական Համագումարի նախագահ Արա Աբրահամեանի հետ, որմէ քաղուածաբար կը ներկայացնենք որոշ մասեր:

***

Հ. – Ի՞նչ կրնաք ըսել ձեր միութեան կազմակերպած «Հայաստանեան Օրեր»ուն մասին:

Պ. – Մեծ պատուիրակութեամբ Հայաստան գալը արդէն աւանդութիւն մըն է եւ կը յուսանք այս տարի իրագործել մեր ծրագիրները մեծ թիւով բժիշկներու, գիտնականներու, գործարարներու մասնակցութեամբ, որոնք կը զբաղին խորհրդատուութիւններ կատարելով, դասախօսութիւններով, մասնակցելով զանազան մշակութային և գործարարական ձեռնարկներու: Բերած ենք հազարէ աւելի համակարգիչներ, բաժնելու համար դպրոցներու մէջ: Մեր ներկայութեան կարեւորագոյն դէպքը պիտի ըլլայ «Տընտեսական միջազգային Փորում»ը:

Անցեալ Մայիսին ցեղասպանութեան մասնագէտներու հետ հանդիպում կազմակերպեցինք միասնական տեսակէտ մշակելու համար: Ստեղծեցինք տարբեր երկիրներու հեղինակաւոր անձերու խումբ մը որպէսզի ցեղասպանութեան մասին իր աշխատանքին արդիւնքը ներկայացնէ քաղաքական կուսակցութիւններու, կազմակերպութիւններու եւ Հայաստանի իշխանութիւններուն:

Մեր միութեան համար կը փորձենք տնտեսական հիմեր դնել, զօրացնելու համար Սփիւռք - Սփիւռք, Սփիւռք - Հայաստան յարաբերութիւնները, առ այդ հրաւէր կը կարդանք Սփիւռքի համայնքներու գործարարներուն նպատակ ունենալով զանոնք ներգրաւել միջազգային տնտեսական կառոյցներու մէջ:

Նախաձեռնած եմ արտաքին տնտեսական ընկերակցութիւն մը ստեղծելու գործին Ռուսաստանի մէջ, նպատակ ունե-

ԿԵՆՍՈԼՈՐՏԱՅԻՆ

ՏԻԳՐԻՍԸ՝ «ԲԱՑ ԿՈՅՈՒՂԻ ՄԸ»

Կենսոլորտի պաշտպան մասնագէտներու համաձայն, Տիգրիս գետը ներկայիս կը խեղդուի արդի օրերու ապականումին պատճառով, որ միլիոնաւոր Իրաքցիներու կեանքը վտանգի կ'ենթարկէ:

«Հիմնականօրէն անիկա բաց կոյուղի մըն է», կ'ըսէ ամերիկացի հետազօտող Աննա Պաքմըն որ Յուլիսի կէսերուն սկսած է ջուր առնել գետէն՝ զայն քննել տալու համար: «Ամէն ինչ եւ որեւէ բան գետ կը թափի» կը յայտնէ ան:

Իրաքի կառավարութեան եւ կենսոլորտի պաշտպան խմբակներու մասնագէտներ կը յուսային Պաղտատէն անցնող բաժինը առաջին քննութեան մը ենթարկել՝ անցեալ տարուան ամերիկեան գլխաւորութեամբ ներխուժումէն ետք:

Սակայն գետին հսկող ոստիկանութիւնը զանոնք կասեցուցած է նշելով ապահովութեան կապուած մտահոգութիւններ:

Այսուհանդերձ գետին վրայ կարճատեւ «պտոյտ մը» արդէն ցոյց կու տայ դէպի Տիգրիս թափօն հասցնող շարք մը «յանցաւորներ», ինչպէս նաեւ անիկա քաղաքակրթութեան օրրանը նկատուող երկրի մը հարուստ պատմութեան մասին գաղափար կու տայ:

Կենսոլորտի պաշտպաններ կ'ըսեն թէ Իրաքի փոխանցման կառավարութիւնը պէտք է մաքրէ Տիգրիսը, որ ըմպելի ջուր կը հայթայթէ Պաղտատի եւ հարաւային Իրաքի մեծ բաժնին, դիտել տալով, որ ապականումի վտանգները պէտք չէ անտեսուին:

Անիկա հսկայ մարտահրաւէր մըն է: «Հում» թափօններու հետ ջուրի ճամբով հիւանդութիւններ կը տեղափոխուին գետին մէջ, մինչ իրաքցի պաշտօնատարներ ունին այն մտավախութիւնը, թէ ճարտարարուեստական թափօնները աւելի եւս թունաւոր կրնան ըլլալ:

Իրաքցի հետազօտողներու համաձայն, գետին ապականումը սկսած է 1980ական թուականներուն, Սատտամ Հիւսէյնի Իրանի հետ պատերազմին ընթացքին, երբ պետական ֆոնտեր բանակին յատկացուած են:

1991ի Ծոցի պատերազմէն ետք հաստատուած միջազգային պատժամիջոցները աւելի եւս վատթարացուցած են կոյուղիներու վիճակը: Իսկ անցեալ տարի, Պաղտատի գրաւումէն ետք, աւազակներ, պետական այլ կեդրոններու կողքին, գողութիւններ կատարուած են նաեւ նշեալ դրութեան ցանցին մէջ:

Ամերիկացի պաշտօնատարներ կը յայտնեն, թէ կարելի եղած արագութեամբ կ'աշխատին զանազան սպասարկութիւնները վերահաստատելու համար, սակայն անոնք յառաջդիմութեան պակասին համար կ'այպանեն ապահովական վիճակը:

Բացի կոյուղիներու ջուրերէն, ուժանիւթի գործատունէ մը, որուն մէկ բուխերիկէն սեւ ծուխ կ'արձակուի, աղտոտ ջուր կը հասնի գետ:

Ջուրին մէջ գտնուող ծանր մետաղներ մտահոգութիւն կը պատճառեն, թէ կըրնան ուտելիքին հասնիլ եւ մարդոց մօտ քաղցկեղ պատճառել:

ԻՐԱՔ ՄԻՍԻՍԻՓԻԷՆ ԿԸ ՆԵՐՇՆՉՈՒԻ ՏԻԳՐԻՍԸ ՄԱՔՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Մ. Նահանգներ եւ Եւրոպա այցելութիւններէ ետք, Իրաքի Ջուրի հարստութեանց նախարարը անցեալ ամիս յայտարարած է, թէ իր երկիրը պիտի ներշնչուի ԱՄՆ-ու ամէնէն երկար գետէն՝ Միսիսիփիէն, Տիգրիսը մաքրելու եւ ծրագիրներ մշակելու համար:

Ապտէլ Լաթիֆ Ռաշիտ յայտնած է, թէ Միսիսիփիի վրայ կիրարկուող քանի մը ծրագիրներ կրնան օգտակար ըլլալ Իրաքի, յատկապէս ոռոգումի կանխարգիլման, ջուրի փոխադրութեան, ամբարտակներու եւ գետեզերքներու վատթարացումին ծիրին մէջ:

Ինչ կը վերաբերի Եփրատին, որ տարիներէ ի վեր լարուածութեան աղբիւր է, Իրաք Սուրիան եւ Թուրքիան կ'ամբաստանէր ամբարտակներով եւ պատնէշներով ջուրի հոսքը սահմանափակելու յանցանքով:

Ռաշիտ անցեալ ամիս յայտնած է, թէ սուրիական իշխանութիւններէն հրաւէր ստացած է եւ ինք Թուրքիոյ հրաւէր ղըրկած է փոխանցման նոր կառավարութեան օրով տարակարծութիւններուն վերջ տալու համար:

ՄԱԿ-Ի ԾՐԱԳԻՐԸ ԻՐԱՔԻ ՃԱՀՃԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Իրաքի Ջուրի նախարարութեան մէկ պաշտօնատարը նաեւ լուսարձակի տակ առած է Իրաքի ջուրի կապուած մէկ այլ մտահոգութիւնը, երկրին հարաւային գօտիի Հուվայզայի ճահճային շրջանին մէջ՝ Իրանեան սահմանին մօտ: Շրջանը կ'ոռոգուի Իրանէն հասնող Քարխա գետին ջուրերով:

Իրան կը ծրագրէ շարք մը պատնէշներ եւ ոռոգումի ցանցեր կառուցել Քարխա գետին վրայ, ինչ որ իսկապէս պիտի ազդէ Հուվայզայի ճահճային շրջաններուն հասնող ջուրի որակին, ըսած է նախարարը:

Սակայն, վերջերս Ժընեւի մէջ Իրանցի պաշտօնակիցներու հետ տեսակցութենէ մը ետք, Իրաքի ջուրի մարզի պաշտօնատարները նուազ մտահոգ կը թըւին:

Համիտ յայտնած է, որ Հուվայզայի շրջանը «միջազգայնօրէն պաշտպանուած շրջան է», եւ թէ Իրանցիներու պատասխանը դրական եղած է եւ որոշուած է աշնան այլ բանակցութիւններ կայացնել:

Իր իշխանութեան օրերուն Սատտամ Հիւսէյն չորցուցած է երկրին հարաւային գօտիի ճահիճներուն մեծամասնութիւնը: Շրջանի բնակիչներուն մեծ մասը շիիներ են, եւ անիկա իբրեւ ապաստան օգտագործուած է անոնց կողմէ, որոնք Սատտամի երկաթէ բռունցքէն խոյս կու տային:

Յուլիսի վերջերուն ՄԱԿ յայտարարած է, թէ մշակած է մեծ ծրագիր մը՝ ճահճային շրջանները վերահաստատելու համար:

11 միլիոն տոլար արժողութեամբ ծրագիրը, որ Ճափոնի կողմէ պիտի ֆինանսաւորուի, պիտի օժանդակէ զտելու վարակուած ջուրը եւ վերստեղծելու բնական շրջապատներ, որոնք քանդուած են Սատտամ Հիւսէյնի իշխանութեան ընթացքին:

Գնահատումներու համաձայն, Սատտամի օրերուն ճահիճներուն 95 առ հարիւրը չորցուած է անոնց ջուրերը դիտումնաւոր կերպով այլ վայրեր ուղղելով:

Ներկայիս այդ շրջաններու Արաբներէն շուրջ 250 հազար հոգի կ'ապրի գաղթակայաններու եւ իրաքեան քաղաքներու մէջ:

Սատտամի օրերուն քանդուած է նաեւ աւելի քան 5000 տարի առաջ կառուցուած կղզիներու դրութիւն մը:

ՄԱԿ-ի Կենսոլորտի Ծրագիրը (ԻՒՆԷՓ) կ'ըսէ, թէ անցեալ տարուան պատերազմէն ի վեր շրջանին շուրջ մէկ հինգերորդը վերաողողուած է տեղացիներու կողմէ:

Այսուհանդերձ ասիկա հիւանդութեանց պատճառ դարձած է, նկատի ունենալով, որ ջուրը մեծ համեմատութեամբ վարակուած է:

Միջագետքի ճահճային շրջանները նաեւ թռչուններու կը հայթայթէին ամէնէն կարեւոր շրջապատներէն մէկը:

Անոնք կը ծածկէին աւելի քան 20 հազար քառ. քմ. տարածութիւն մը:

Նոր ծրագիրը պիտի կառուցէ փոքր տարողութեամբ ջուրի զտարաններ եւ պիտի վերստեղծէ եղէգներով հարուստ շրջապատներ, որոնք պիտի օժանդակեն ջուրի զտումին եւ ապաստան պիտի տան անասուններու:

Պատրաստեց՝ Ս. Ա. ՊՕՅԱՃԵԱՆ
«Ազդակ»

նալով յարաբերութիւններ զարգացնել ռուսական եւ աշխարհի զարգացած գործարար կառոյցներուն միջեւ:

...Եւ հոս Արա Աբրահամեան կը պատմէ թէ արդէն ստեղծած է ռուս – արժանթինեան, ռուս – գորէական, ռուս – ֆըրանսական, ռուս – իտալական ընկերութիւններ եւլն...:

Վերոյիշեալ միջազգային Ֆորումին ան կ'ուզէ ներկայացնել կարեւոր զոյգ կառոյցներ. –

ա) Ներդրումի հիմնադրամ շարք մը ծրագիրներ ֆինանսաւորելու համար Հայաստանի մէջ:

բ) Ռազմավարական հետազօտութիւններու կեդրոն: Ֆորումին կը մասնակցին պետական բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, ռուս նախարարներ եւ գործարարներ:

Հ. – Համաշխարհային Հայկական Համագումարի կապերը ազգային համայնքներուն հետ որքանո՞վ սերտ են:

- Ա. Աբրահամեան կը խոստովանի որ բաւական մեծ դժուարութիւններու կը հանդիպի այդ ուղղութեամբ, քանի որ Սփիւռքի ամէն համայնք տնտեսական, քաղաքական իր պայմանները ունի, որուն համար անհատական մօտեցում կը պահանջուի, աւելի մեծ չափով կազմակերպչական աշխատանք ծաւալելու համար, հարկ է տնտեսական հիմեր ստեղծել:

Մեծապէս կը ցաւի որ արեւմտեան Եւրոպայի համայնքը ցարդ չեն յաջողած միաքայլ կառոյց մը ստեղծել եւ փորձերն ալ ձախողած են. այս պայմաններու մէջ կարելի չէ շատ հեռուները երթալ: Ինք կը հաւատայ որ Համաշխարհային Հայկական Համագումարը հզօր ուժ կը դառնայ այն ատեն միայն երբ տնտեսապէս զօրանայ եւ իր մէջ ընդգրկէ հայ համայնքներու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու անդամակցութիւնը:

Հ. – Ի՞նչպէս են ձեր համագումարի եւ Հայաստանի յարաբերութիւնները:

-Մեծ ափսոսանքով պէտք է ըսեմ, կը պատասխանէ Ա. Աբրահամեան, – որ այդ յարաբերութիւնները պաշտօնապէս ձեւակերպուած չեն:

Ան կը խօսի պատահական հանդիպումներու մասին նոյնիսկ Նախագահին հետ ունեցած կապերուն Արտաքին գործոց եւ Պաշտպանութեան նախարարներուն եւ Նախագահի վարչակազմին հետ: Պաշտօնական ճանաչումի պակասը բան մըն է որ մեծապէս կը խանգարէ հայութեան համախմբումի գործընթացը, քանի որ Հայաստանի կառավարութիւնը այս ուղղութեամբ հսկայական դեր կրնայ խաղալ: Ան պէտք է համայնքները միացնելու աշխատանք տանի եւ ոչ պառակտումի: Կրնայ ըլլալ որ հիմնուած եւ յաճախ անհիմն վախեր սնուցանեն որ կազմակերպութիւն մը կարենայ այնքան զօրանալ եւ ազդեցիկ դառնալ որ պետութիւնը ըստիպուի նկատի ունենալ եւ դառնալ համահաւասար գործընկեր... այդ վախերէն տարուած ոչ առաջին Նախագահի օրերուն, ոչ ալ ներկայիս կարելի եղաւ գործօն կազմակերպութիւն մը ստեղծել փոխադարձ պարտաւորութիւններով. Ներկայիս այս մէկը անհրաժեշտութիւն դարձած է:

Քաղեց՝ ՑԻՊԷ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ժ.
ՍՈՒԼԹԱՆ ՄԱՀՄՈՒՏ «ԱՐԴԱՐ»

Սուլթան Մահմուտի եւ Ալէմտարի ականջը կը հասնէին նաեւ Սուլթան Մուսթաֆայի մարդոց գաղտնի գործունէութիւնը, զինք վերստին գահ բերելու համար:

Սուլթան Մուսթաֆայի համակիր Ենիչէրիները միշտ պատրաստ էին խլրտում հանելու: Նախարարներէն իր նախկին լալան Սիւլէյման փաշա երբ վեհապետին հետ առանձին մնաց ըսաւ անոր.

- Տէր իմ, ձեր գահուն եւ գոյութեան մեծ վտանգ մըն է Սուլթան Մուսթաֆան:

Մահմուտ խորհեցաւ: Հասկցաւ թէ ինչ կը թելադրէր իրեն երբեմնի ուսուցիչը: Ինչ ալ կը զգար թէ ոչ միայն ինք հանգիստ չպիտի ընէր որքան ատեն կ'ապրէր իր եղբայրը, այլ Օսմանեան գահը միշտ վտանգի տակ պիտի ըլլար անոր ողջ ըլլալուն հետեւանքով: Ենիչէրիները միշտ պիտի ուզէին զինքը կրկին գահ բարձրացնել եւ խամաճիկ մը ըլլալով գործածել: Ուստի տխուր շեշտով մը պատասխանեց.

- Իրաւունք ունիս լալա:

Երկու կաթիլ արցունք ինկաւ աչքերէն, որովհետեւ իր այդ երեք բառերը իր մեծ եղբօրը դէմ արտասանուած մահավճիռն էր: Ստիպուած էր բնաջնջել իր եղբայրը որպէսզի Ենիչէրիները յուսախաբ ըլլային եւ չկարողանային իրենց ծրագիրները իրագործել:

Սիւլէյման փաշա Սուլթանին քովէն հեռանալէ վերջ քովը երեք յաղթանդամ մարդ առնելով մտաւ Սուլթան Մուսթաֆայի բանտարկուած խցիկը եւ զայն խեղդել տուաւ հաստ պարանով մը:

Երբ քիչ վերջ Սիւլէյման փաշա Սուլթանին ներկայութեան ելաւ, վեհապետը բազմած էր իր գահուն վրայ եւ շուրջը կեցած էին քանի մը նախարար: Սիւլէյման փաշա խոնարհութիւն ընելով քղանցքը համբուրած ատեն աչքովը նշան ըրաւ թէ հրամանը կատարած էր:

Սուլթան Մահմուտ տխուր դէմք մը առաւ եւ ըսաւ ներկաներուն:

- Այսօր մեր սիրելի եղբայրը յաւիտենապէս կորսնցուցինք: Թող անոր արքաներու վայել յուղարկաւորութիւն մը կատարուի:

Այս սպանութիւնը աւելի եւս գրգռեց Ենիչէրիները:

- Այս Ալէմտարին գործն է, ըսին: Սկսաւ Սուլթան Սէլիմի վրէժը լուծել:

Գաղտնի դաւադրութիւնը սկսաւ այս անգամ Ալէմտարի դէմ: Ենիչէրիները կաթսաները դուրս հանեցին: Ցեղափոխութեան ազդանշանը տրուած էր:

Սուլթան Մահմուտի թագաւորութեան երրորդ ամիսը Ենիչէրիներու յեղափոխութիւնը սկսած էր: Ալէմտար Բարձրագոյն դուռ կը գտնուէր երբ պաշարեցին շէնքը եւ կրակը տուին: Խեղճ զինուորականը մնաց փլատակներուն տակ եւ խեղդամահ եղած գտնուեցաւ սենեակին մը մէջ հրդեհին մուխէն ու ծուխէն: Հրդեհը մարելէ վերջ Ենիչէրիները այդ մեծ զինուորականին դիակը դուրս հանեցին եւ Սուլթանահմէտի հրապարակը կախելով երեք օր անլուր անարգանքներու ենթարկեցին եւ յետոյ Ետիքուլէի բերդէն վար նետեցին:

Ենիչէրի պետերէն Գանտըրացի Մէհմէտ առանձին գրաւեց ամբողջ նաւատորմը, նաւակով մը երթալով մարտանաւ մը եւ յայտնելով թէ Ալէմտար սպաննըւած է եւ Ենիչէրիները իշխանութիւնը ձեռք առած են: Միւս կողմէ Ենիչէրի ուժեր քալեցին Լէվէնտի եւ Սէլիմիյէի զօրանոցները, ու սպաննեցին Ալեմտարի մարդիկը եւ Սուլթան Մահմուտի բազմաթիւ վստահելիները:

Սուլթան Մուսթաֆա սպաննուած ըլլալուն համար Ենիչէրիները չկրցան Սուլթան Մահմուտը գահընկէց ընել: Ալէմտարի վրայէն ելած արքայական կնիքը առնելով Սուլթան Մահմուտի յանձնեցին: Ենիչէրիները այս յաջողութենէն քաջալերուած՝ Սուլթանէն ալ կ'ուզէին իրենց վստահելիները պարտադրել պետութեան գլուխը:

Սուլթանը տխուր էր: Այլեւս կատարեալ համոզում ունեցաւ թէ իրեն համար հանգիստ գահակալութիւն անկարելի պիտի ըլլար առանց Ենիչէրիները բնաջնջելու:

Սուլթան Մահմուտի թագաւորութիւնը որ երեսունմէկ տարի տեւեց, կարելի է բաժնել երկու շրջանի :1808-1826ի շրջանը, որ անցաւ Ենիչէրիներու սպառնալիքին տակ: Ամբողջ այդ շրջանին կարեւոր պետական անձ մը ըլլալով կը տեսնենք Հալէթ էֆէնտին, որ Ենիչէրիներուն բարեկամ եւ հայատեաց անձ մըն էր: Գէշ խորհրդական մը եղաւ ան վեհապետին. Ենիչէրիներուն ապաւինած՝ ահ ու սարսափ տարածեց յաճախ: Անթիւ էին անիրաւ սպանութիւններ եւ դատապարտութիւններ: Ենիչէրին իր սուրին հատու ըլլալը փորձելու համար կը շարունակէր սպաննել անմեղ անցորդ մը եւ առանց այդ ոճիրին պատիժը կրելու կրնար ուրիշ յանցանք մը գործել: Պատիւի եւ ինչքի ապահովութիւն չկար եւ վեհապետը պալատին չորս պատերուն մէջ տեղեակ էր այս անարդարութիւններէն:

(Շար. 19)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Բէթի Քոչարեան 400 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր ամուսնոյն Միքայէլ Քոչարեանի յիշատակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 30, ժամը 14·30ին, սովորական հաւաքատեղին, Փարիզ:

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la
Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimnache 7 novembre à 15 heures

au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Nombreux lots de valeur —
Vente de pâtisseries arméniennes

Venez nombreux encourager
le développement culturel
de nos élèves.

(Շար· Ա· էջէն)

անեռականութիւնը «մեղք մըն է»: Ընկերվարականները միջին ճամբայի որեւէ կարգադրութեան չեն համակերպիր: Ենթական Իտալիոյ կեդրոնին կը պատկանի, Եւրոպական Հարցերու նախկին նախարար էր եւ Յովհ.-Պօղոս Բ.ի բարեկամ: Յանձնախումբը տեղի չէ տուած եւ հակառակ իր յայտարարութիւններուն, հաստատած է ենթական իր պաշտօնին գլուխը, տագնապ մը բանալով Խորհրդարանին հետ: Միասեռականութեան դէմ իր արտայայտութիւններէն զատ, Պութիլիոնէ դեռ աւելցուցած էր.- «Ընտանիքը գոյութիւն ունի թոյլ տալու համար կնոջ որ զաւակ ունենայ և պաշտպանուի այր մարդու մը կողմէ»: Խորհրդարանը կը սպառնայ չվաւերացնել:

ՔԻՒՐՏ ՆԱԽԿԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Լէյլա Զանա կը դատուի երրորդ անգամ ըլլալով: Տասը տարի բանտարկութենէ ետք, ազատ արձակուած էր Յունիսին. Հոկտ. 14ին ալ Պրիւսէլ գացած էր ստանալու համար Սախարով մրցանակը, որ իրեն շնորհուած էր 1995ին, երբ բանտը էր: Առաջին առթիւ, 15 տարի բանտարկութեան դատապարտուած էր 1994ին, յետոյ երկրորդ անգամ դատուած էր Ապրիլին եւ դատարանը հաստատած ըլլալով նախորդ վճիռը մեծ աղմուկ ելած էր եւ բեկանիչ Ատեանը ջնջած էր պատիժը: Եւրոպա իր ճամբորդութեան առթիւ, Լէյլա Զանա իր ամուսինը եւ երկու զաւակները վերագտած էր: Անոնք ինը տարի է Շուէտ ապաստանած էին եւ նոր կըրնան Թուրքիա վերադառնալ:

ԻՍՐԱՅԷԼ շարունակելով իր գործողութիւնները, Հոկտ. 21ին սպաննած է Համասի զինեալ ճիւղին գլխաւոր ղեկավարներէն մէկը: Ադնան ալ-Ղուլ պատասխանատուն էր էզզետին ալ-Քասսամ ջոկատներուն եւ կը հետապնդուէր Իսրայէլացիներէն:

ՃԱՓՈՆԻ «Թոքէյճ» մրրիկը աւեր գործած է երկրին արեւմտեան շրջանը: Առաջին տուեալներու համաձայն, աւելի քան 67 մեռեալ կար, հազարաւորներ անօթեւան մնացած էին եւ շատեր ալ վիրաւորուած կամ անհետացած:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Նախագահը՝ Էմիլ Լահուտ Օմար Քարամէի յանձնած է նոր կառավարութիւն մը կազմելու պաշտօնը: Քարամէ, նախկին վարչապետ, սուրիամէտ է:

Ֆ. ԳԱՍԹՐՕ, ճառ մը արտասանելէ ետք Հոկտեմբեր 20ին Չէ Կեվերայի յուշարձանին առջեւ, անկում մը ունեցած է, բայց անմիջապէս յայտարարած է.- «որեւէ չահագործումի առաջքն առնելու համար, ըսեմ որ բեկում մը ունիմ ծունկիս եւ ուրիշ մըն ալ թեւիս, բայց, ողջ առողջ եմ»: Գուպայի ղեկավարը 78 տարեկան է եւ վերադարձած է իր կառքին մէջ, մերժելով հիւանդատար կառքը:

VENTE AUX ENCHERES A DROUOT

LE 29 OCTOBRE

salle 6 à 14h

— Exposition - visite le 28 oc[illegible]
11h à 18h.
— Organisateur : Président de l'Association des Artistes-Peintres «KERPAR» à Erevan : Hovhannès HARUTYUNYAN.
— Officée : par Me Henry BRISONNEAU
— Consultant : Roger ATTIAS
— Catalogue : 16 Artistes - Peintres membres de l'Association «KERPAR» pour 350 œuvres.
— Contact : Roger ATTIAS (consultant):
☎ 06 77 79 44 31.

ARMENIAN
INTERNATIONAL AIRWAYS

COMMUNIQUE

La compagnie Armenian International Airways a le plaisir de vous communiquer les horaires «Hiver» (à partir du 1er novembre 2004) de ses vols directs à destination et au départ de Paris :

- **Erevan — Paris** Lundi, Jeudi
  départ d'Erevan à 04h50,
  arrivée à Paris à 07h10 locale
- **Paris — Erevan** Lundi, Jeudi
  départ de Paris à 14h,
  arrivée à Erevan à 21h45 locale

Pour toute information complémentaire, n'hésitez pas à appeler le :
01. 42. 96. 10. 10.

ԳՈՐՍԻՔԱՅԻ մէջ, զինուորական ոստիկանատուներու դէմ ռմբափորձերը կը շարունակուին եւ վերջինը տեղի ունեցած էր Հոկտ. 21ին, մեծ վնասներ պատճառելով բայց զոհ չկար:

ՊԱՂՏԱՏԻ Աբու Ղրայպ բանտին նախկին պահապանը ամերիկացի ենթասպայ Ֆրէտէրիք ութ տարի բանտարկութեան դատապարտուած է ամերիկեան զինուորական Ատեանին կողմէ, այն չարչարանքներուն համար զորս կիրարկած է իրաքցի բանտարկեալներուն:

ԹԷՆԻՍ

Մատրիտի մրցաշարքին ութերորդ առարտականին Նալպանտեան յաղթած է Սրիշաֆանի (Թայլանտ) 6-3, 6-1, Աղասի ալ յաղթած է Սփատէայի (ԱՄՆ) 6-1, 6-3:

2 VOLS DIRECTS HEBDOS
Paris ➔ Erevan ➔ Paris
ARMÉNIE
• SÉJOUR À LA CARTE
• VOYAGES ORGANISÉS
SABERATOURS
➔ 11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com
SEVAN VOYAGES
➔ 48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com
WASTEELS VOYAGES
➔ 67, LA CANEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 - FAX 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr
EREVAN
➔ 32-38, RUE HANRABEDOUTIAN EREVAN
TEL 52 55 55 - FAX 56 40 30
sabera@arminco.com
CARGO 2 VOLS HEBDOS
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS
AUTOMNE 2004

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս):

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն:

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ:
Տեղերը ապահովել՝
04· 72· 20· 03· 60
(առաւօտները):

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE
— DECEMBRE

OCTOBRE

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan —
V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 14 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE
ET PRESENTATION
DU LIVRE
«ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —
(A suivre...)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris
Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-
- 06· 64· 91· 51· 74

կամ
- 01· 45· 78· 18· 96 (երեկոյեան ժամեր):

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա· դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ· դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար
կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ
ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15·30ին
«Նուրիան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Աքթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՌՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին առիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
Թիւերուն:
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔ» կամ «ԱՐՄԷՆ' ԼԻՎՐ»
ԲԱՑԱՌԻԿ
ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ –
ՎԱՃԱՌՔ
Դեկտեմբեր 10, 11 եւ 12ին
Alfortville
Espace Culturel «LE 148»
կազմակերպութեամբ՝
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան
գործակցութեամբ՝
Քաղաքին «Մէտիաթէք»ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Կլոր սեղան հայերէն լեզուի դասաւանդութեան մասին, մասնակցութեամբ հայկական դպրոցներու պատասխանատուներուն եւ ուսուցիչներուն:

Արծարծուելիք նիւթերն են.–

- Միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներ
- Ներկայ կացութիւնը
- Անմիջական կարիքներ
- Գործադրելի միջոցներ
- Նպատակ եւ նպատակադրումներ

Տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23, ժամը 10էն 18, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.–

17 rue Bleue 75009 Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26
MARDI
26 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.054 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 80e ANNEE — N° 21.054

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 23/25)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻԻ ՈՒ ՊՈՒՏԻՆԻ ՀԵՏ

Հոկտեմբեր 22ին նախագահ Ռ. Քոչարեան Վրաստանի նախագահին հետ հանդիպում մը ունեցած է հայեւվրացական սահմանին մօտ Սադախլօ գիւղին մերձակայքը: Ապա ուղղաթիռով մեկնած են Թիֆլիս: Նախորդ օրն ալ Հայաստանի նախագահը հեռաձայնով խօսած է Վ. Պուտինի հետ, քննարկելով երկկողմ յարաբերութիւններու հրատապ հարցերը: Երկու նախագահներուն Թիֆլիսի տեսակցութեան օրակարգին վրայ գտնուած են անտեսութեան, փոխադրութեան, ուժանիւթի, մաքսային յարաբերութիւններու, ոստիկանական կառոյցներու գործակցութեան առնչուած հարցեր:

***

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԱՅՑԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան որ պաշտօնական այցով Իտալիա էր արդէն, Հոկտ. 22ին այցելած է Վենետիկի Ս. Ղազար կղզին ուր բացուած էր «Փրկենք գիրքը» ցուցահանդէսը: Ան այցելած է նաեւ քաղաքին Հայկական մշակոյթի հետազօտութեան եւ փաստագրութեան կեդրոնը ուր կարեւոր աշխատանք կը տարուի պատմութեան, գրականութեան եւ արուեստի ուսումնասիրութեան մարզին մէջ: Հիւր նախարարը ընդունուած է Մուրատ Ռափայէլեան փակուած վարժարանին մէջ: Իսկ կէսօրէն ետք Վ. Օսկանեան մասնակցած է Ս. Ղազարի նոր պարտէզներուն բացման հանդիսութեան: Այդ պարտէզները տասը միլիոն տոլարի պիտաճէով կառուցուած են Վենետիկի քաղաքային իշխանութիւններուն կողմէ, ամրացնելու համար կղզիին շէնքերուն հիմերը: Երեկոյեան բացումը կատարուած է Մխիթարեան միաբանութեան 300 տարուան պատմութեան նուիրուած ցուցահանդէսին որ կը տեւէ մինչեւ 2005ի վերջը:

Նոյն օրերուն Վենետիկ հասած ու Ս. Ղազարի ափը խարսխած էր «Կիլիկիա» առագաստանաւը: Վ. Օսկանեան այցելած է նաւը, զրոյց ունեցած անձնակազմին հետ, անոնց յուշանուէրներ, մետալներ յանձնած:

***

Գ. ՓԱՈՒԸԼ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՄՆ Արտաքին գործերու նախարար Գ. Փաուըլ «ԵՌԻ. ԷՍ. ԷՅ.» թերթին խմբագրական կազմին հետ հանդիպումի մը ընթացքին ըսած է որ իր երկիրը այսօր ներկայ է Կեդրոնական Ասիոյ եւ Հարաւային Կովկասի նախկին խորհ. պետութիւններուն ամէն մէկուն մէջ: Աւելցուցած է. «Մենք նաեւ կ'աշխատինք Հայաստանի ու Ատրբէջանի հետ, որպէսզի կերպով մը լուծուի Ղարաբաղի հարցը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ մէջ 49 նորագիր զինուորներ եւ հինգ վարորդներ ծուղակ մը ինկած են եւ տեղն ու տեղը սպաննուած: Արարքին տէր եղած է Զարքաուիի խումբը, որ գեկոյցով մը յայտարարած է.- «Ալ-Քաիտա կազմակերպութեան որդիները յաջողած են սպաննել իրաքեան զօրագունդի 48 անդամներ»: Դիակները յայտնաբերուած են Հոկտեմբեր 24ին, բոլորն ալ հարաւի չիի շրջանէն: Զինուած չէին եւ տուն կը վերադառնային ռազմափորձերէ ետք: Հոկտեմբեր 25ի առաւօտուն ալ, ռմբափորձ մը գործուած է Պաղտատի կեդրոնը: Առաջին լուրերու համաձայն երկու մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ, որոնց մէջ դպրոցականներ: Ամերիկացիներն ալ թիրախ եղած են եւ զինուոր մը սպաննուած օդակայանին ճամբուն վրայ: Հոկտեմբեր 24ին ալ պուլկար զինուոր մը սպաննուած էր եւ երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած էին:

ՔԻՒՐՏԵՐԸ (Նախկին ՓՔՔ-ի անդամ, ներկայիս՝ Քոնկրա Կել) խափանարարութիւն մը ըրած են, Հոկտեմբեր 23էն 24ի գիշերը, Պաթմանէն անցնող նաւթուղիին, ռումբ մը պայթեցնելով: Նոյն գիշերը երկու Թուրք զինուորներ ալ սպաննուած են եւ չորս ուրիշներ ալ վիրաւորուած՝ ականի մը պայթումէն, երբ իրենց կառքը Տիյարպէքիրէն կ'անցնէր:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ քրտական կուսակցութեան (ՏԷՓ) նախկին չորս երեսփոխանները Լէյլա Զանայի գլխաւորութեամբ յայտարարած են թէ ձեռնարկած են «Ժողովրդավարական ընկերային շարժում»ին: Անոր նպատակն է Թուրքիոյ մարդկային հարստութիւնը արժեւորել եւ հասնիլ ժողովուրդին զերիշխանութեան: Լ. Զանա քաղաքական նախկին դէմքերու ալ հրաւէր ուղղած է իրենց շարժումին մասնակցելու: Ըսած է թէ զօրակցութիւն կ'ակնկալեն Թուրքիացի մտաւորականներէն, գրողներէն, արուեստագէտներէն, ակադեմականներէն:

ԹՈՒՐՔԻԱ կը մերժէ մուտքի արտօնութիւն տալ ծագումով Իրաքցի այն անձերուն որոնց անցագրին մէջ որպէս ծննդավայր արձանագրուած է «Քիւրտիստան»: Օգոստոսին բրիտանական քաղաքացիութեան տէր նման անձերու չէ թոյլատրուած Թուրքիա մուտք գործել: Հարցին անդրադարձած է անգլիական

ՔԻՒՐՏ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻՆ «ՍԱՐՍԱՓԱԶԴՈՒ ԽՕՍՔԵՐԸ»

Քիւրտ ղեկավար Ա. Օճալանի փաստաբաններէն Մէտէնի Այհան Անգարայի իրաւաբաններու կաճառին մէջ ունեցած ելոյթով նիւթ ըրած է հայկական ցեղասպանութիւնը, Կիպրոսի ու քրտական հարցերը ու մեծ զայրոյթ պատճառած: Ան ըսած է թէ Թուրքերը 1915ին 1,5 միլիոն Հայ բնաջնջած են եւ ատիկա ոչ ոք կրնայ ուրանալ: «Կիպրոսը յունական կղզի է ու Թուրքիա հոն ոչ մէկ իրաւունք ունի: Քէմալականութիւնը ֆաշիստ ու յետադիմական գաղափարախօսութիւն մըն է, ժանտախտի մանրէ մը: Որպէս քիւրտ քաղաքացի մը, Թուրքիոյ 30 միլիոն Քիւրտերուն այս հողերուն վրայ իրենց պետութիւնը ունենալու իրաւունքը կը պաշտպանեմ: Լօզանի դաշնագիրը արդիւնք է Թուրքիոյ եւ աշխարհակալ պետութիւններուն համաձայնութեան. Սեւրի դաշնագիրը աւելի լաւ էր, քանի որ կը ճանչնար քիւրտ եւ հայ ժողովուրդներուն իրաւունքները»:

Անգարայի կաճառին մէջ հնչած այս խօսքերը արձագանգ գտած են մամուլին մէջ: Հոկտ. 18ին «Աքշամ» «Սարսափազդու խօսքեր» խորագրած է տեղեկատուութիւնը:

մամուլէն «Կումհուրիէթ» օրաթերթը: Պոլսոյ կուսակալութիւնն ալ յայտնած է թէ այդ ուղղութեամբ հրահանգ ստացած են Ներքին գործերու նախարարութենէն:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, իսլամապաշտ բուռն յարձակումներ վերսկսած են եւ Հոկտ. 23ին, Ալժէէն 80 քմ. հեռու, Մետէայի շրջանը ԺԻԱ-ի այդ նախկին բերդը թատերաբեմ եղած է սպանդի մը, որուն հետեւանքով 16 բնակիչներ մեռած են: Անոնք քանի մը կառքերով կ'անցնէին երբ յանկարծակի կրակոցներու բռնուած են:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ նախագահ վերընտրուեցաւ չորրորդ անգամ ըլլալով Պէն Ալի, ձայներու 94%ով:

ՄԻՒԼՀՈՒԶԻ մօտ՝ Ալթքիրխ արուարձանի մանկապարտէզին մէջ, երեք տարու աղջնակ մը բուռն յարձակման ենթարկուած է երեք «մեծ»երու (5 տարեկան) կողմէ եւ լրջօրէն վիրաւորուած է դէմքէն եւ ձեռքերէն: Այս յարձակումը կատարուած է չորս ուսուցիչներու աչքին առջեւ եւ պատճառ եղած որ երախային ծնողքը բողոքի դիմէ յարձակողներուն դէմ: Դէպքը աննախընթաց կը նկատուի եւ քննութեան առիթ պիտի տայ Նոյեմբեր 4ին, Ամենայն Սրբոց տօնին արձակուրդէն ետք:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

Ֆրանսական մետիաներու գլխաւոր օրակարգը Թուրքիան ըլլալով, յօդուած, տեսակցութիւն, նամականի կը շարունակուին:

Հոկտեմբեր 24ին, Ժուռնալ տիւ Տիմանշի «կիրակնօրեայ հիւրն» էր Ռ.-Թ. Էրտողան:

Ան սկիզբը կը կրկնէ ինչ որ արդէն ըսած էր այլ տեսակցութիւններու (Լը Մոնտ - «Յառաջ», Հոկտ. 23/24) ընթացքին ոգեկոչելով Ֆրանքեւթրքական հին անցեալը: Իրեն համար, կարելի չէ նաեւ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը սահմանափակել աշխարհագրական հարցի մը շուրջ: Օսմանեան շրջանին, կ'ըսէ, արեւմտեաններն էին որ Թուրքիան կ'որակէին «Եւրոպայի հիւանդ մարդը»: Անոնց որոնք այդպէս կը վարուին Թուրքիոյ հետ, կ'ուզէի հարց տալ, կ'աւելցնէ Էրտողան, «ո՞րն է Արեւմուտքի այն վերջին դուռը որ կը բացուի Ասիոյ վրայ: Թուրքիան է: Կիպրոս որեւէ կապ ունի՞ եւրոպական ցամաքամասին հետ»:

Ինչ կը վերաբերի «չափաւոր իսլամապաշտ»ի որ իր որակումն է, Էրտողան կը ճշդէ.- «Նախ եւ առաջ "չափաւոր իսլամապաշտ" արտայայտութիւնը սխալ է: Մահմետականը ամէն պարագայի մէջ, չափաւոր է: Չափաւոր կամ ոչ-չափաւոր չկայ: Տգէտները կան կամ եւ միւսները: Ամէն մահմետական պէտք է լաւ գիտնայ իր կրօնքը եւ երբ գիտնայ, պէտք է գործադրէ առանց ծայրայեղութեան երթալու: Մահմետական մըն եմ, որ ծայրայեղ կողմեր չունի եւ հպարտ եմ ատով: Իսլամ բառին իմաստը, արմատական գետնի վրայ, կը նշանակէ խաղաղութիւն եւ փրբեւ խաղաղութեան կրօնքի անդամ մը, թեւերս կը բանամ ամբողջ մարդկութեան»: Ֆրանսայէն շատ յուսախաբ է եւ կը յիշէ թրքական առածը որ կ'ըսէ.- «գէշ օրինակը չի կրնար օրինակ ծառայել»:

***

Նամականիներն ալ չեն դադրիր: Ֆիկարօ-Մակազին (Հոկտ. 23) երեք նամականեր հրատարակած է այդ ուղղութեամբ: Մէկը, բաւական երկար, խորագրուած՝ «Թուրքիոյ անդամակցութիւնը ծուղակ մըն է». կը ծանրանայ բոլոր այն դրդապատճառներուն վրայ, որոնք դէմ են Թուրքիոյ անդամակցութեան: Ընդհանուր ծանօթ պատճառաբանութիւններու հետ կը յիշուին Կիպրոսի գրաւումը, Հայոց ցեղասպանութեան ուրացումը, Քիւրտերու հալածանքը ու կ'եզրակացնէ.- «ոչ մէկ ամուսնութիւն կրնայ հիմնուիլ սուտի վրայ»:

Նոյն իմաստն ունին միւս երկու նամականներն ալ:

***

«MATCH»

(21/27 octobre)

BIENVENUE
AUX FUTURES PORTES ORIENTALES
DE L'EUROPE

Բազմաթիւ նկարներով զարդարուած յօդուածաշարք մը ունի Մաչ շաբաթաթերթը վերոնշեալ խորագրին տակ: Թղթակիցները գացած են Թուրքիոյ արեւելքը, 1600 քմ. անդին, ուր գտած են բուն Թուրքիան եւ կը նկարագրեն ինչ որ տեսած են: Լոյս տեսած նկարները նոյնքան խօսուն են որքան ընկերացող տողերը:

ԼՂՀ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԱՄՆ-ՈՒ ՄԷՋ

ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարարը Աշոտ Ղուլեան զանազան հանդիպումներ ունեցած է Ուաշինկթընի ու Նիւ Եորքի մէջ: Հոկտեմբեր 19ին ան տեսակցութիւններ ունեցած է Գոնկրէսին մէջ, ելոյթով հանդէս եկած Ռազմավարական եւ միջազգային հետազօտութիւններու կեդրոնին մէջ: Ցետոյ, Հոկտեմբեր 22ին ելոյթ մըն ալ ունեցած է Գոլումպիա համալսարանին մէջ «ԼՂՀ՝ անկախ զարգացման 13 տարի» թեմայով: Հանդիպումներ ունեցած է «Հայաստան» հիմնադրամի Նիւ Եորքի հոգաբարձուներու խորհուրդին, էջմիածնական եւ անթիլիասական երկու թեմերու առաջնորդներուն, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի ղեկավարութեան հետ:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԻՍՐԱՅԷԼ՝ 3-1

Ճատրակի համաշխարհային ողիմպիականին 7րդ փուլին Հայաստանի խաղացողները 3-1 յաղթանակ տարած են Իսրայէլի խումբին դէմ: Ռաֆայէլ Վահանեան եւ Լեւոն Արոնեան յաղթած են իրենց մրցակիցներուն, Վլադիմիր Յակոբեան եւ Սմբատ Լպուտեան հաւասար մնացած:

ԹԷՆԻՍ

Մատրիտի մէջ, կէս աւարտականին Դաւիթ Նալպանտեան յաղթած է Լուպիչիքի (Խրուաթ) 6-4, 6-4, բայց աւարտականին Սաֆին (Ռուսաստան) յաղթած է Նալպանտեանի 6-2, 6-4, 6-3:

ԵՕԹԸ ՊԱՌԱՒ

(ՎԵՑԸ ՆՍՏԱԾ, ՄԷԿԸ ԿԱՆԳՆԱԾ)

Բարայծի մը նման կը բարձրանայ կառքը, ո՜ր մոլոր, նե՜ղ ու քարքարոտ ճամբաներէն: Կծկանկերուն ընդմէջէն, կը գլորին քարեր, դէպի սարաւանդալու անդունդը, սակայն սայթաքելու վախ չունի՛ք քարերէն: Բնա՛ւ երբեք: Սէրանկները ուժգին եւ ինքնավստահ պտտելով, կը բարձրանայ վիթխարի լեռներէ...

Գլորող քարերուն հոսելէն, մէկի՛կ մէկիկ կը գլորեմ ցանկը, ու կը բարձրանամ հասնելու առեղծուածին...

Վիթխարի լեռները՛ մէչէկ քարացած հսկաներ, ընդգրկած են մեզ երկրով, վերնից բռնած քարացած շուրջպարին մէջ: Պոռթկացող լռութեան մէջ, յաւերժական լեռնապար...

Ծեղքած ենք յաւերժութիւնը: Կա՛նգ կ՚առնենք, եւ դուրս կու գանք այծացած կառքէն, ներշնչելու այս յաւերժութիւնը: Հո՛ն՝ գլմայի լերան մէջն է վանքը: Ցայտնի չէ, թէ ու՞ր կը վերջանայ լեռը, ո՞ւր կը սկսի վանքը: Միահիւսուած են լեռն ու վանքը, գրկախառնուած են երկինքն ու երկիրը... Կարծես ճեղքած է Ամենակալը իր մահակով, վիթխարի լերան կուրծքը, ուրկէ ծնած է խնկարո՛յր վանքը, ժայթքած է զուլա՛լ ջրվէժը, որ կը ծորի՛ բարձրերէն, կը թափի՛ դէպի անդունդը, չեշտելով ահաւոր խորութիւնը:

Հասած եմ հո՛ս, աղօթելու Աստծոյս, խնդրելու Աստուծմէս, որ ինծի՛ ալ Տա՛յ թե՛ւ, թռչելու վիթխարի լեռներէն, նախնիներուս պատմութիւնը արձագանգող կիրճերէն...

Հզօ՛ր է ամբողջական մթնոլորտը,
թէ՛ այստեղէն՝
վիթխարի լեռներէն դէպի վանքը,
թէ՛ այնտեղէն՝
վանքէն դէպի վիթխարի լեռները...
Հզօ՛ր է լեռներուն լռութիւնը...
Հզօ՛ր է վանքին լռութիւնը...

Աղօթքի բոյրով օծուն, դուրս կ՚ելլենք վանքէն, եւ վերջապէս կը մտնենք գիւղ, գտնելու գիշերելու տեղ մը, անկողին մը, թէկուզ պարզապէս բարձ մը, գիւղին մի ոմն Լարիսայի օճախին տանիքին տակ:

Օրուան այն ժամն է, երբ բոլո՛ր պառաւները, սեւ սեւ հագած, երկա՛ր փայտի կտորի մը վրայ քով քովի նստած, ծառի ճիւղին թառած ծերացած ագռաւներու նման, անատամ լինտերով կը ծամծըմեն ու կ՚որոճան անփոփոխ գիւղին միենո՛յն պատահարները:

Եօ՛թն են պառաւները. ճմռթկուած երեսներով, սակայն տակաւին կայծկլտող աչքերով, լաչակնին կապած, վեցը նստած, իսկ մէկը՝ թերեւս իրենց մէջ ամէնէն երիտասարդը, եօթանասունմո՞ցը, կանգնած:

Բարեկամս, կառքին բաց պատուհանէն կը հարցնէ պառաւներուն իրենց համագիւղացի Լարիսային օճախին դուռը, մինչ ես՝ միամիտս, հրճուանքով դո՛ւրս կը նետուիմ կառքէն, ուղղակի պառաւներուն գիրկը, ամբողջովին անգիտակից, որ ի՛մ կամքովս եւ ոտքերովս կը ցատքեմ ուղղակի կրակին մէջը...

Երազներո՛ւ մէջ, հէքեաթիս գիրկն եմ, ուր պառաւ տատիկը մի՛շտ կը քակէ կծիկին հանգոյցը, եւ կը դատարկէ բի՛ւր օրհնութիւններու պարկը: Սակայն, շատ չուտով, անշո՛ւշտ կը սկսի հարցումներուն տարափը: Հպա՛րտ հպարտ, մայր չաստուածուհիի պատուանդանին վրայ բարձրացած, որպէս բեղմնաւոր մայր կիսաբաց կուրծքս աւելի՛ ուռեցուցած, կը յայտարարեմ զաւակներուս թիւն ու տարիքը, մանաւոր գնգնգացնելով պարանոցէս կախած զանգեզուրեան մանեակիս արծաթէ գունդերը...

Ի զո՛ւր ... Ի՛նչ չաստուածուհի... Եօթը պառաւներուն ծակծկող հայեացքներուն դիմաց, պարզապէս կանգնած է կին մը, մայր մը, թեւերը մե՛րկ, կուրծքը կիսաբաց, եւ տակաւին, հետն ալ երկու տղամարդ... Կը հասկնամ, թէ գլխուս վրայ մո՛ւթ սեւ ամպեր են կուտակուած... Կամացո՛ւկ մը կ՚իջնեմ խարխուլ պատուանդանէս, աչքիս պոչով կը նայիմ ա՛ջ, կը նայիմ ձա՛խ երկու բարեկամներուս... Ո՛չ աջիս գտնուող մռա՛յլ Վարդանը, ոչ ալ ձախիս ժպտացող Իշխանը յարմար կը գտնեմ տեղւոյն վրայ, տաքը տաքին «ամուսին» օծելու, թէկուզ հինգ կարճ վայրկեաններու համար...

Համարձակութի՛ւնն ալ չունիմ. կարելի՞ է, կ՚ընդունի՞ն... բայց արդէն շա՛տ ուշ է, բանը բանէն անցած է... Իրականութիւնը բացայայտ է: Մատնած եմ ես ինքս զիս: Ինկած եմ պառաւներուն թոնիրին մէջը, եւ ձեռքէս փախցուցած եմ փրկութեան պարանը...

Կրակ կա՞յ...
Ո՛չ, վե՛ր ելիր...
Կրակ կա՞յ...
Ո՛չ, վե՛ր ելիր...
Կրակ կա՞յ...
Ո՛չ, վե՛ր ելիր...
Մուճակս թոնիրին մէջ ինկաւ,
շունը կը խածնէ՞ ...

Ի՛նչ մուճակ... ամբո՛ղջ հասակովս եւ մարմնովս, արծաթէ իշխանական մանեակովս, ինկած եմ թոնիրին մէջ...

Լաչակներուն տակէն ծակծկող հայեացքներուն յարձակումին դիմաց, տակաւին կը փորձեմ արդարացնել ու փրկել անբաղձալի իրավիճակս, կոկորդիս մէջ խեղդուող բառերս զոռով մռռով դո՛ւրս քաշկռտելով, առանց անդրադառնալու, թէ աւելի՛ խ՛ւղ կը թափեմ զիս այրող ու այրողնացող կրակին վրայ: Կը փորձեմ բացատրել, նկարագրել Սփի՛ւռքը, օտարութիւնը, առանձնութիւնը, որբութիւնը, եւ վերջապէս ընկերներուս հետ մեր հարազատութիւնը: Սակայն դրութիւնս աւելի՛ կը վատթարանայ. դողդըղացող արեւմտահայերէնս ալ ուժասպա՛ռ կը թափթփի պառաւներուն ժայռերէն կերտուած, ժայռերուն մէջ ապրող, պայքարող քարէ բարբառին դիմաց...

Որո՞ւն գլխուն աւետարան կը կարդամ... ի՛նչ Սփիւռք... ի՛նչ օտարութիւն... ի՛նչ հարազատութիւն...: Նըստած են հոս, վիթխարի լերան գագաթը, արծիւի բոյնին մէջ, ա՛յս է աշխարհը, վե՛րն ալ դրախտը, եւ թերեւս, լեռներէն անդին, ուրիշ աշխա՞րհ մը... Հասեր եմ այս աշխարհը, ուր իրե՛նք են ամէ՛ն իրաւունքի տէր դատաւորները՝ սե՛ւ սեւ հագած, վերին ատեանը վեցը նստած, վերջինը մի՛շտ կանգնած:

Ե՛ս՝ ամե՛ղ մեղապարտս, եօթը պառաւներուն յաղթակա՛ն հայեացքներուն մէջ կը կարդամ մահավճիռս: Այո՛... երազներո՛ւ մէջ, հէքեաթիս գիրկն եմ, ուր պառաւ տատիկը մի՛շտ կը քակէ կծիկին հանգոյցը, եւ կը դատարկէ բի՛ւր օրհնութիւններու, ինչպէս նաեւ անէծքներո՛ւ պարկը...

Կը բռնկի՛ թոնիրին կրակը...

Մէ՛կ, երկու մարեցայ,
կրակին մէջը այրեցայ,
աման ընկե՛ր յոգնեցայ,
վա՜յ, վա՜յ, վա՜յ...

Մահկանացուս կնքա՛ծ եմ: Կա՛ս կարմիր ճակնդեղ կտրած, աջիս գտնուող մըռա՛յլ Վարդանն ու ձախիս չժպտացող Իշխանը, երկու բարեկամներս, պատգարակի մը վրայ կը փոխադրեն զիս, դէպի քիչ մը անդին գտնուող Լարիսային տունը: Եռեւէս կը զգամ, եօթը պառաւներուն լաչակներուն տակէն կայծկլտող աչքերը, ճմռթկուած երեսներուն վրայ փորագրուած յաղթակա՛ն ու միասնակա՛ն ժպիտը...

Ես անզօ՛ր մահկանացուս՝ ամե՛ղ մեղապարտս, գիշերը կը մտնեմ Լարիսային պատրաստած ճռճռացող մահճակալը, կը կլորնա՛մ սպիտակ սաւանով պարուրուած անկողնին մէջ, կը կծկու՛իմ, գո՛ւնդ մը կը դառնամ, եւ առաւօտեան՝ արեւածագին, կը վերածնիմ սարէն, քարէն ու վանքէն...

Շապիկիս կոճակները մինչեւ քթիս ծայրը կոճկած, արծաթէ գունդերով իշխանական մանեակս պարանոցէս մի՛շտ կախած, դուրս կ՚ելլեմ առաւօտեան ու կը փակեմ ետեւէս օճախիս դուռը:

Տանս սեմին, եօթը պառաւ, սեւ սեւ հագած, լաչակները կապած, վեցը նստած, մէկը մի՛շտ կանգնած, վիթխարի լեռներէն կը դիտեն զիս երկա՜ր, ու լո՛ւռ կը հեռեւին քայլերուս անդադար...

Մահակս ամո՛ւր բռնած, կ՚երթամ հասնելու ուխտարներուս, իրենց փոխանցելու քարերուն բա՛ռն ու սարերուն պա՛րը, որ կարենան օր մը, իրենք ալ իրենց հերթին, թէկուզ այստեղէն՝ հեռուներէ՛ն բա՛ց աչքերով, փա՛կ աչքերով, տեսնել ու զգալ վիթխարի լեռներուն յաւերժական պարը...

Երեկոյեան՝ յոգնա՛ծ դադրած, մահակս ուսիս, կը վերադառնամ սպառած: Կը դիմաւորեն զիս եօթը պառաւները, մի՛շտ տանս սեմին, եօ՛թն ալ կանգնած, ամէ՛ն մէկուն ճմռթկուած երեսին վրայ փո՛թ փոթ ժպիտ մը փորագրուած, ձեռքերնին երկինք բարձրացուցած, կարծես վիթխարի լեռներուն պա՛րը բռնած, ու կը պարպեն գլխէս վար իրենց բի՛ւր օրհնութիւններու պարկը յորդած...

Երազներո՛ւ մէջ, հէքեաթիս գիրկը, եօթը պառաւներուս օրհնութիւններով պարուրուած, կը մտնեմ օճախս վարձատրուած, կը փակեմ ետեւէս օճախիս դուռը, ու կը գտնեմ վիթխարի լեռներուս հզօ՛ր լռութիւնը...

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ԱԻԱՐՏԱՃԱՌ ՄԱՐԱՏ ԽԱՐԱԶԵԱՆԻ «L'OPINION PUBLIQUE FRANÇAISE ET LA QUESTION ARMÉNIENNE (1894-1908)»

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Ֆրանսացի հայասէրներու հանդէպ խոր երախտագիտութեան արժանագիր արտայայտութիւն մըն է Մարատ Խարազեանի հեղինակած մեծարժէք գիրքը. – «L'Opinion publique française et la Question Arménienne de 1894 à 1908», որուն պաշտպանողական աւարտաճառի պաշտօնական հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 7, Հինգշաբթի, ժամը 14.30ին, Սորպոնի մէջ, պատկառելի դատակազմի մը առջեւ, ի ներկայութեան հայ եւ ֆրանսացի հրաւիրեալներու:

Դատակազմը կը գլխաւորէր փրոֆ. Քարոլ Եանքու (Պատմութեան փրոֆ. Մոնփըլիէի Համալսարանի), իր շուրջ ունենալով ՊՊ. Էտմոն Խայաձեանը (փրոֆ. Գասիս-Մարսէյլ Համալսարանի), Ռեմոն Գէորգեանը (տնօրէն Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանի եւ հեղինակ), փրոֆ. Ժիլ Փեքուն (Պատմագիտական եւ Լեզուաբանական բաժնի տնօրէն, Բարձր Ուսմանց Գործնական Վարժարան, Սորպոն) եւ Ժան-Փիէր Մահէն (նոյն հաստատութեան տնօրէն եւ ակադեմական):

Մարատ Խարազեանի գիրքը, որ կը հաշուէ 247 էջեր, կը բաղկանայ գլխաւոր երեք մասերէ, առաւել՝ Նախաբան, Ներածական, Եզրակացութիւն եւ ծանօթագրութեանց բաժին մը: Նախաբանը վերնագրուած է «La Question Arménienne : un piège de l'histoire», իսկ Ներածականը՝ պատմական ակնարկ մըն է:

Ա. մասը վերնագրուած է «L'Opinion publique française en 1914-1915»:

Բ. մասը՝ «Le tournant dans l'opinion publique en 1896»:

Գ. մասը՝ «L'apogée et le déclin du mouvement pro-arménien au début du XXe siècle»:

Գրքին բովանդակութեան կապակցութեամբ պէտք է աւելցնել 50 էջեր հաշուող ծանօթագրութեանց ճոխ բաժին մը, բաղկացած՝ մատենագիտական ծանօթագրութիւններէ, անուններու ցուցակէ մը եւ նկարներու բաժինէ մը, որոնց շարքին՝ մեծ հայասէրներ Վիքթոր Պերարի, Փիէր Քիյարի նկարները եւ Ժան Լորիս-Մելիքոֆի մէկ բացառիկ լուսանկարը:

Իբր նախամուտ իր աւարտաճառին՝ Պ. Մ. Խարազեան նախ իր սրտագին շնորհակալութիւնները յայտնեց ՊՊ. Ժ.-Փ. Մահէին, Արթիւր Պէյլէրեանին (նիստէն կը բացակայէր), Էտմոն Խայաճեանին, Ռեմոն Գէորգեանին, Տիկ. Անիէս Վահրամեանին, Տիկ. Ալիս Ասլանեան-Սամուէլեանին եւ Պ. Արմէն Սամուէլեանին, Տոքթ. Արա Յովհաննէսեանին եւ Պ. Կրեկուար Քոֆմանին, Տիկ. Արփիկ Միսաքեանին, ինչպէս նաեւ ՊՊ. Մովսէս Պչաքճեանին եւ Լաւրենտի Բարսեղեանին:

Հեղինակին հիմնական առաջադրանքը եղած է մոռացութենէ փրկել «Ֆրանսական հանրային կարծիքին պատմութեան մէկ էջը, քիչ ծանօթ եւ նոյնիսկ մոռցըւած: Խնդրոյ առարկան Ֆրանսացի մտաւորականներու նեցուկն է Հայ Դատին, ԺԹ. դարու վախճանէն մինչեւ Ի. դարու սկիզբը»:

Իր ընդարձակ ու բծախնդիր աշխատասիրութեամբ Մարատ Խարազեան ջանադիր եղած է «մոռացութենէ փրկել Ֆրանսացի հայասէրներու անունները, եւ ներկայացնել Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի մէջ իրենց գլխաւոր գործունէութիւնները, [...] բծախնդրութեամբ յարգելով բոլոր նախաձեռնութեանց թուականներն ու յաջորդական կարգը: Այս աշխատանքը իրագործելու համար» ան գիտակցաբար նախապատուութիւն տուած է «ժամանակագրութեան սկզբունքին»:

Գերազանցապէս շահեկան կը թուին արծարծուած նիւթերը, նոյնիսկ անոնց համար -հայ թէ օտար-, որոնք ուսումնասիրած են տարիներ շարունակ Հայկական Հարցին ստուար թղթածրարը: Պէտք է ընդգծել յատկութիւնը առաջարդանքին, որ ցայտուն կը դարձնէ հայանպաստ շարժումին տարողութիւնը ժամանակին մէջ սահմանափակ (1894-1908): Զուսպ ու կարգապահ՝ ան չի կատարեր ոտնձըգութիւններ ուրիշ յարակից մարզերու մէջ, որքան ալ աւելի զօրաւոր ըլլայ ներգումին փորձութիւնը: Կամովին կը հրաժարի արծարծելէ, օրինակ, Ցեղասպանութեան թղթածրարը, ինչ որ պիտի դառնար շեղում մը նպատակէն: Իր գլխաւոր արժանիքներէն մին այս կարգապահութեան մէջ կը կայանայ անկասկած, եւ կ՚արժեւորէ իրագործումին էութիւնը: Նոյն ձեւով ու միեւնոյն ժամանակ կը բազմապատկուի երախտաշատ մեծարանքը հանդէպ բոլոր հայասէր, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ մարդասէր, Ֆրանսացիներու, որոնք Եղեռնագործութենէն առաջ նուիրուեցան իրենց առաքելութեան, ճիշդ այդ գալիք Եղեռնագործութիւնը կանխել փորձելու համար: Մարատ Խարազեանի իրագործումը այս ձեւով կը վերանորոգէ մեծարանքի զգացումը ո՛չ միայն հայ հանրային կարծիքին կապակցութեամբ, այլ մանաւանդ ու աւելիով՝ Ֆրանսական հանրային կարծիքին, թելադրելով ալ անոր՝ զգաստանալու պատեհութիւն մը:

Պատգամը հոս է եւ ուղղուած կը մնայ ներկայ Ֆրանսայի հանրային կարծիքին ընդհանրապէս եւ մասնաւորաբար ղեկավարութեան, նկատի ունենալով եւրոպական իրադրութիւնն ալ, երբ հրատապ բնոյթով կ՚արծարծուի Եւրոպական Միութեան Թուրքիոյ անդամակցութեան խըռովիչ հարցը: Կարելի չէ անջատել Մարատ Խարազեանի նախաձեռնութեան այժմէականութիւնը՝ ներկայ միջազգային քաղաքական շրջագիծին մէջ: Զօրաւոր ու յստակ յիշեցումներով՝ ասկէ աւելի այժմէական նախաձեռնութիւն մը չէր կրնար ըլլալ: Ապա, գաղափարներու այս շարայարումներով հրամայական կը դառնայ օր առաջ, ժամ առաջ լոյս ընծայումը այս գրքին, ո՛չ միայն ի շահ անձնապէս մեզի, այլ նաեւ ու մանաւանդ անոնց, որոնց ուղղուած կը մնայ այդ պատգամը:

Այս իմաստով ալ կարելի է հաստատապէս ըսել թէ այս գիրքը ուրիշ լեզուով գրուելու չէր, նկատի ունենալով գերագոյն նպատակադրութիւնը: Աւելի՛ քան լու ձեւ մըն է անշուշտ ընդգծելու համար բացարձակ նախապատուութեան կարեւորութիւնը: Մենք գիտենք, մեզի ծանօթ են մեր սրտին վրայ բացուած եւ մինչեւ այսօր արիւնող վէրքերը: Ֆրանսերէնը միայն պիտի ապահովէր պատմական տուեալներու վրայ հիմնուած պատգամին լուսաւոր տարածումը, եւ պիտի արդարացնէր ու վարձատրէր յուսալքիչ

ախտասանքը, ստլաոր ջանքերը հեղի- նակին։

Այս հիմամբ է՛ որ է անխարդախ գոհու- նակութիւնը՝ զանձեր յայտնաբերողին, եւ հրայրքը՝ ի լուր մարդկանց հռչակե- լու, ձեւով մը վերինք հրաւիրելու հա- մար իր հոգեկան անսահման կոչումքին, անտարբեր չձգելով մինչեւ իսկ դատա- կազմի անդամ փրոֆ. Ժիլ Փեքուն, որ լուսանցքի վրայ՝ առաջարկեց գունաւոր ապել՝ Ցաւելուածի մէջ տեղ գտած վեր- արտադրութիւններու շարքին Սեվրինի (գրչանուն՝ Գարոլին Ռեմիի) եւ Անրի Ռոշֆորի նկարները, գործ՝ համապատաս- խանաբար Օկիւսթ Ռընուարի եւ Էտուար Մանէի։ Լուսանցքային համակրական այս փոխանակումը, աչքի մեղսակցական քրթ- թումի ձեւով, երկու անձերու միջեւ, կը փաստէր թէ հեղինակին հիացումին մէջ կ'ապրէր Ֆրանսայի հարազատ զաւկին հպարտութեան մէկ նուրբ զգացումը, անուղղակի յիշատակութեամբ Ֆրանսացի երկու մեծ նկարիչներու անուններուն, եւ արուեստի գծով ակնթարթի մը լուսա- ւորումը կու տար պահին հանդիսակա- նութեան, մինչ ինք՝ հեղինակը այլուր որքա՛ն երջանիկ էր յայտնաբերած ըլլա- լուն համար Ժան Լորիս-Մելիքոֆի անգը- տանելի լուսանկարը։

Լուսանցքային այս մատնանշումներէն ետք, կը մնայ ընդգծել անխարդախ զգա- ցումներով տոգորուն, կուռ եզրակացու- թիւնը Մարատ Խարազեանի զեկուցու- մին. –

«Վստահ եմ որ այս շարժումը (*իմա՛ Հայասէր Շարժումը Ֆրանսայի մէջ*) կը մնայ ու պիտի մնայ ընդմիշտ իբր ֆրանսացի մտաւորականներու քաղա- քական ուժին եւ մտածումի ազնուա- կանութեան արտայայտութիւնը, իբր մարդասիրութեան եւ գթասրտութեան արարք մը հանդէպ ճնշուած մարդ- կանց, թէեւ պաշտօնական քաղաքակա- նութեան հակադիր։ Արդէն խոր հետ- քեր թողուց ան, քանի 1915ին, Հայոց համար ողբերգական փորձանքներու ժամուն, համայն Եւրոպայի համակ- րութիւնը իրենց կողքին եղաւ։ Մեծ Պատերազմէն ետք, Հայկական Հարցին համապարփակ ընկալումը եւրոպական հանրային կարծիքին եւ անոնց կողմէ, որոնք Եւրոպայի ճակատագիրը կը ճշդէին, երաշխաւորեց Ազատ ու Ան- կախ Հայաստանի պաշտօնական ճանա- չումը 1920ի Սեւրի Դաշնագրին մէջ։ Ափսո՛ս, խնդրոյ առարկան մեռածածին դաշնագիր մըն էր։

«Դժբախտաբար, այսօր կրնանք մի- այն հաստատել թէ հակառակ ֆրանսա- ցի հայասէրներու բոլոր ջանքերուն եւ ամբողջական նուիրումին, ամբողջ ի- րենց եռանդն ու զոհողութիւնները փուլ եկան պատմական նոր կացութեան մը դէմ յանդիման, որ ճակատագրականօ- րէն առաջնորդեց՝ Եւրոպայի համար նուաստացուցիչ՝ 1923ի Լօզանի դաշնա- գրին, վերջ դնելով Հայկական Հարցին դիւանագիտական պատմութեան։

«Բայց յաւերժական պիտի մնայ Հա- յոց երախտագիտութիւնը մարդասէր Ֆրանսացիներուն հանդէպ»։

Այնուհետեւ հերթը եկած էր դատա- կազմի անդամներուն՝ իրենց ցուցմունքնե- րը եւ կարծիքները տալու։ Այսպէս ան- կեղծ երկխօսութիւն մը մը կը հաստատ- ուէր դատակազմի տասեակ անդամի մը եւ Մարատ Խարազեանի միջեւ, մեծապէս նպաստելով հաւաքոյթի յաջող եզրափակ- ման հանդրուանին։ Անոնց առարկայական վերլուծումները ամբողջութիւն մը կազ- մելով, ձեւով մը կը հանդիսանային կա- տարեալ ներդաշնակութեամբ բազմերանգ համանուագ մը մեծարանքի՝ Ֆրանսայի մեծ հայասէրներու փաղանգին հանդէպ, բայց նաեւ հանդէպ Հայաստանի, յան- ձին անոր հարազատ ներկայացուցչին։ Դատակազմի մեր անդամներուն մօտ քիչ անգամ տեսնուած են այսպիսի ներդաշ- նակութիւն եւ այսքան ջերմ ապրում՝ կարծիքներու տարազման մէջ։

Ունկնդիրներու անվերապահ հիացու- մը կ'երթար որքան հեղինակին, նոյնքան դատակազմի անդամներէն իւրաքանչիւ- րին, որոնք պատուաբեր լրջութեամբ պատրաստած էին իրենց դատումին յանձ- նուած այս մեծարժէք գործին վերլու- ծումը, իւրաքանչիւրը իր տեսանկիւնէն դիտած։ Անոնք իրենց սեփական կարծիք- ները յաջորդաբար պարզեցին փաստացի տուեալներու հիմամբ։ Ֆրանսան, հա- րազատ Ֆրանսան, որուն կ'ըսէին նաեւ Ասպետական, վերագտնուած էր վերջա- պէս։

Այնուհետեւ դատակազմին անդամները յքեցին սրահը եւ վճիռի մը տարազման ի խնդիր կարծիքներու դնփակ փոխանակ- ման համար առանձնացան ուրիշ սենեա- կի մը մէջ։ Կարճատեւ պահէ մը ետք վե- րադառնալով, տուին ներկայացուած գոր- ծին վերաբերեալ իրենց գնահատականը. – «Շատ պատուաբեր գործ, արժանի՝ շնոր- հաւորութեանց»։

Վստահաբար Մարատ Խարազեան այդ վայրկեաններուն կ'ապրէր խոր յուզում- ներու անկրկնելի մէկ պահը, յատկապէս ունկնդրելով արձակուած վաւերական վճիռ-գնահատականը։ Ան յուզումնախառն ջանադրութեամբ գտաւ իր բառերը իր ե- րախտագիտութիւնը յայտնելու համար բոլորին։

Ն. Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՂՕԹՔ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). –

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 16ին, Գեղամ Սա- յապալեան Հիմնարկը կազմակերպեց ա- ղօթքի արարողութիւն մը նուիրուած խա- ղաղութեան, «Փարք Պորէլի»ի մէջ կանգ- նած հայկական խաչքարին առջեւ։ Խաչ- քարը զետեղուած է 1992ին որպէս խոր- հրդանիշ Մարսէյլ եւ Երեւան քաղաք- ներու բարեկամութեան, երկու նախկին քաղաքապետներու կողմէ՝ փրոֆ. Ռո- պէր Վիկուռու եւ Համբարձում Գալըստ- եան։ Շուրջ հարիւր հոգի հաւաքուած է- ին։ Ներկայ գտնուեցան տեղական իշխա- նութիւններու ներկայացուցիչներն ալ. Թաղամասի երեսփոխան – քաղաքապետը՝ Տոմինիք Թիան յանուն Ժան-Գլօտ Կոտէնի, Պուշ-տիւ-Ռոն նահանգի Ընդհ. Խոր- հուրդի նախագահ Ժան-Նոէլ Կէռինիի ա- նունով Ռընէ Օլմէթա և Փրովանս - Ալփ - Գոթ տ'Ազիւռ Շրջանային Խորհուրդի Նա- խագահին անունով Կարօ Յովսէփեան քա- ղաքապետ Մարսէյլի 13րդ եւ 14րդ Թաղա- մասերու։ Այս վերջինը նաեւ զետեղեց ծաղկեպսակ մը։

Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան, որ 1992ին օրհնութիւնը կատարած էր, ըրաւ պատ- մականը դէպքին եւ ընդգծեց խաչքարին խորհրդանշական հանգամանքը։ Մարսէյ- լի նախկին ծերակուտական – քաղաքա- պետ Ռոպէր Վիկուռու ծաղկեպսակ մը զետեղելէ վերջ վերյիշեց իր կապերը Հա- յաստանի հետ, 1988 Դեկտեմբեր 7ի երկ- րաշարժի վաղորդայնէն իսկ եւ տարինե- րու ընթացքին այդ կապերուն զարգացու- մը։ Իր համակրանքը կրկնեց հանդէպ Մարսէյլի հայ գաղութին, որուն օրինա- կը պէտք է ներշնչէ այլ համայնքներ, ըսաւ ան։

Աղօթքի իրենց բաժինը բերին Յով- հաննէս Վրդ. Գատատրհեան՝ Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ ժողովրդապե- տը, վեր. Թիէրի Գաթաճեան՝ Հայ Աւե- տարանական եկեղեցւոյ ներկայացուցի- չը եւ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան՝ Արեւ- մըտեան Եւրոպայի Հայրապետական Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի։ Սա- հակ-Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարու- թեամբ Խաչիկ Եըլմազեանի, մեկնաբանեց շարականներ։ Մասնակցեցաւ այս ձեռ-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՊՈՒ ՏԱՊԻԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ
ԳԻՒՄՐԻԻ ՄԷՋ

Մինչեւ անկախութիւն, Հայաստանն էր որ իր արուեստագէտները զանազան գա- ղութներ կը ղրկէր, հայ մշակոյթի ճրա- գը վառ պահելու համար անոնց մէջ. հի- մա հակառակ երեւոյթը սկսած է յայտնը- ուիլ. անկախութիւնը չկարենալով գոհացը- նել իր արուեստագէտները, անոնցմէ մեծ մասը տնտեսական աւելի լաւ պայման- ներու ակնկալութեամբ ցրուեցաւ զանա- զան գաղութներու մէջ, եւ կարճ ժամա- նակի ընթացքին վերակազմուած խում- բերով սկսած են գեղարուեստական այցե- լութիւններով հանդէս գալ Հայաստանի մէջ։

Ապու Տապիի հայկական մշակութային ընկերութեան նուագախումբը անոնցմէ մէկն է. ան Հոկտ. 14ին ելոյթ ունեցած է Գիւմրիի Արուեստներու ակադեմիային մէջ, ներկայացնելով Մոցարթի, Շուպէր- թի, Պախի դասական ստեղծագործութիւն- ները արեւելեան ուտի եւ դաշնակի ընկե- րակցութեամբ։

Livres reçus

CONTES ARMENIENS
racontés par
Chaké DER MELKONIAN-MINASSIAN

Illustrations : **Elo Boudakian**
Préface : **Henri Verneuil**

Ed. EDIPOL,
Collection Diasporas,
Créteil, 2004.

նարկին ծագումով հայ նախկին ռազմիկ- ներու եւ դիմադրականներու Բարեկամա- կանը։

Օհան Հեքիմեան՝ նախագահը «Գեղամ Սայապալեան» Հայկ. Ուսմանց Հիմնար- կին, փակեց արարողութիւնը շնորհակա- լութեան խօսքերով։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷԶՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)
ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ժ.
ՍՈՒԼԹԱՆ ՄԱՀՄՈՒՏ «ԱՐԴԱՐ»

Հալէթ էֆէնտի յաճախ Ենիչէրիները զէնք գործածելով կը ջանար սպառնալիքի տակ պահել վեհապետը։ Բայց հետզհետէ պետական երկնակամարին վրայ սկսաւ փայլիլ ուրիշ դէմք մը, այս անգամ լու- սաւոր դէմք մը։ Այդ լուսաւոր դէմքը հայ մըն էր, Յարութիւն Պէզճեան, որ կրցած էր գրաւել վեհապետին վստահութիւնը։ Պէզճեան պալատի շրջանակներուն մէջ առաջինը եղաւ Հալէթի նկարագիրը եւ մեքենայութիւնը հասկցող։ Հալէթ չիս- րեց բնաւ Պէզճեանը, ջանաց փճացնել զայն։ Անոնց մէջ գաղտնի պայքար մը սկսաւ։ Հայը իր անկեղծութեամբ, իր ուղղամտութեամբ աւելի զօրաւոր եղաւ։ Սուլթան Մահմուտի թագաւորութեան երկրորդ շրջանի կարեւոր անձնաւորու- թիւնը Պէզճեանն է։ Այդ շրջանին երկիրը բարգաւաճեցաւ, հակառակ պատերազմ- ներու եւ պարտութիւններու ու արդարու- թիւնը երկրին նշանաբանը դարձաւ։

Հալէթ էֆէնտիի համար բացուած է թըր- քական առածի կարգ անցած հետեւեալ խօսքը. «Ոչ ինք էրաւ համբիստ, ոչ ուրի- շին տուաւ հանգստութիւն»։ Եւ իր հետ ինչերո՞ւ կեանքը առաւ, ի՜նչ աղէտներու պատճառ դարձաւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ԳԱԶԱԶ ԱՄԻՐԱ ԵՒ ՍՈՒԼԹԱՆ
ՄԱՀՄՈՒՏ Բ.

Տարիներ կը սահէին, բայց Սուլթան Մահմուտի միտքը կը տանջէր միշտ նոյն մտահոգութիւնը, Ենիչէրիները։ Այս մարդիկը իրմէ առաջ եօթը վեհապետի գլուխը կերած էին։ Իր գահակալութենէն երեք ամիս վերջ ապստամբած եւ սպան- նած էին Ալէմտար փաշան։ Ամէն օր նոր բաղձանքներ կը ներկայացնէին։

Քանի քանի անգամներ Սուլթանը ուզեց Հալէթ էֆէնտիէն խորհուրդ առնել, բայց նախընտրեց զգուշութիւնը։ Բնաւ չխոր- հեցաւ թէ Հալէթ կրնար Ենիչէրիներուն գործակիցը ըլլալ։

- Վեհափառ տէր, կ'ըսէր Հալէթ էֆէն- տի, մեր կայսրութեան փառքը եղած են անոնք։ Ի՞նչ կրնանք ընել, անոնք մերն են, ոչ կրնանք ծախել եւ ոչ կրնանք նետել։

Հալէթ օգտուելով իր դիրքէն մեծ կա- շառքներ կ'առնէր, կարեւոր գործեր կ'ը- նէր եւ առած կաշառքներէն փոքր բաժին մըն ալ կը հանէր Ենիչէրի պետերուն։ Պետութիւնը կողոպտելու համար Հալէթ եւ Ենիչէրիները համաձայնած էին։

Սուլթան Մահմուտ գիշերը երբ առանձ- նանար, յաճախ կը խորհէր.

«Ենիչէրիները բարենորոգումներու դէմ պատուարներ են։ Մեղք որ Հալէթ չի տեսներ այս իրականութիւնը. անոր հետ չեմ կրնար Ենիչէրիներու մասին խոր- հածներս խօսիլ։ Անկեղծ եւ վստահելի խորհրդականի մը պէտք ունիմ, մէկը որուն կարենամ բարցարձակապէս վստա- հիլ»։

Սուլթան Մահմուտ կ'ուզէր ըլլալ ար- դար վեհապետ մը։ Կ'ուզէր կեցնել Օս- մանեան կայսրութեան անկումը եւ հա- մոզուած էր որ ասիկա կրնար իրականա- նալ միայն երկիրը արդիականացնելով եւ եւրոպական քաղաքակրթութիւն բերելով։

Առաջին քայլ ըլլալով Սուլթանը սկսաւ անձամբ զբաղիլ պետական գործերով. կ'այցելէր պետական հաստատութիւննե- րը, տեսնելու համար անոնց թերիները եւ ժամ առաջ անոնց արդիականացումը ապահովելու համար։

Դեռ հազիւ տարի մը անցած էր գահա- կալութենէն ի վեր, երբ լուր եկաւ որ Սուլթանը պիտի այցելէ փողերանոց։

Յովհաննէս Տիւզեանի զաւակը Կարա- պետը, որ իր հօրը կողմէ փողերանոցի պետ նշանակուած էր, երբ Սուլթանին այցելութեան լուրը առաւ, շփոթած լուր ղրկեց Պէզճեանին որպէսզի իրեն օգնու- թեան գայ։ Գադագ յաճախ կ'երթար փողե- րանոց գործերը կարգի դնելու եւ աշխա- տանքը կազմակերպելու համար։ Գադագ Սուլթանը մօտէն ճանչնալու այս գեղե- ցիկ առիթը չփախցուց եւ ընդունեցաւ Կա- րապետ Տիւզեանի հրաւէրը։

Որոշեալ օրը Սուլթան Մահմուտ իր հետեւորդներով եկաւ փողերանոց։

Հիւրը առաջնորդուեցաւ տնօրէնութեան սենեակը, ուր բացատրութիւններ առաւ Կարապետ ամիրա Տիւզեանէ։ Յետոյ Տիւզեան վեհափառէն արտօնութիւն ու- զեց փողերանոցի պաշտօնատարները ներ- կայացնել վեհապետին։ Առաջին ներկա- յացուողը եղաւ Յարութիւն Պէզճեան։ Սուլթանին նախորդ ուսուցիչ Սիւլէյման փաշա որ մօտէն կը ճանչնար Պէզճեանը կանխեց Տիւզեանը.

- Վեհափառ տէր, ըսաւ, Արթին՝ ձեր խոնարհ ծառան՝ երկրին մետաքսի լաւա- գոյն մասնագէտն է եւ ձեր գահակալու- թեան համար աղօթող մը եղած է երջան- կայիշատակ Սուլթան Սէլիմի վերջին օրերէն ի վեր։

- Վեհափառ տէր, մեր փողերանոցն ալ ան կը վարէ եւ ան կազմակերպած է աշ- խատանքը, ըսաւ Տիւզեան։

Վեհապետը նայեցաւ Պէզճեանի աչքե- րուն մէջ եւ ըսաւ.

- Պետութիւնը պէտք ունի ձեզի պէս մասնագէտներու, կը փափաքիմ որ փո- ղերանոցի նման կենսական հաստատու- թեան մը բոլոր գործերուն առաւելագոյն չափով հոգ տանիք։

Սուլթանը մեկնեցաւ։ Երբ պալատ հա- սաւ Սիւլէյման փաշա հետն էր։

- Լալա, ըսաւ, փողերանոցէն գոհ մնա- ցի, այդ մետաքսի մասնագէտը շատ խել- ացի մարդ կ'երեւի։

- Իմ ճանչցած մարդոցս մէջ աւելէ խելա- ցին չկայ տէր իմ։ Եւ դեռ ձեր գահաժա- ռանգութեան օրերուն երբ զիս տեսնէր, միշտ կ'ուզէր որ ձեր մասին խօսիմ։ Եւ յաճախ կ'ըսէր ինծի թէ այս երկիրը ան միայն պիտի կրնայ յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ դնել։

- Զարմանալի, իրա՞ւ կ'ըսես լալա։

- Այո տէր իմ։

- Վստահելի եւ խելացի մարդու տպա- ւորութիւնը ձգեց վրաս։

Սիւլէյման փաշա Սուլթանին հրամանով մեկնեցաւ։ Սուլթանը քաշուեցաւ իր աշ- խատութեան սենեակը։ Օսմանեան գա- հուն վեհապետը իր բազմագրաւ վիճակին մէջ մոռցաւ Յարութիւն Պէզճեանը։

(Շար. 20)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 30, ժամը 14·30ին, սովորական հաւաքատեղին, Փարիզ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Լոյս Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Ալեքս Գույումճեանի մահուան առիթով Տէր եւ Տիկին Թորոսեանէ 50 Եւրօ :

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IX[e] Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris
Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-
• 06· 64· 91· 51· 74
կամ
• 01· 45· 78· 18· 96 (երեկոյեան ժամեր) :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս) :

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ :

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն :

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ :

Տեղերը ապահովել՝
04· 72· 20· 03· 60
(առաւօտները) :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔ» կամ «ԱՐՄԷՆ՝ ԼԻՎՐ»
Բ Ա Ց Ա Ռ Ի Կ
Ց Ո Ւ Ց Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն -
Վ Ա Ճ Ա Ռ Ք
Դեկտեմբեր 10, 11 եւ 12ին
Alfortville
Espace Culturel «LE 148»
կազմակերպութեամբ՝
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան
գործակցութեամբ՝
Քաղաքին «Մէտիաթէք»ին :
Մանրամասնութիւնները յետագային :

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la
Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimnache 7 novembre à 15 heures

au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

•

Nombreux lots de valeur —
Vente de pâtisseries arméniennes

•

Venez nombreux encourager
le développement culturel
de nos élèves.

Fonds Arménien de France

Gala artistique
exceptionnel à l'occasion du
Phonéthon 2004

ISSY-LES-MOULINEAUX

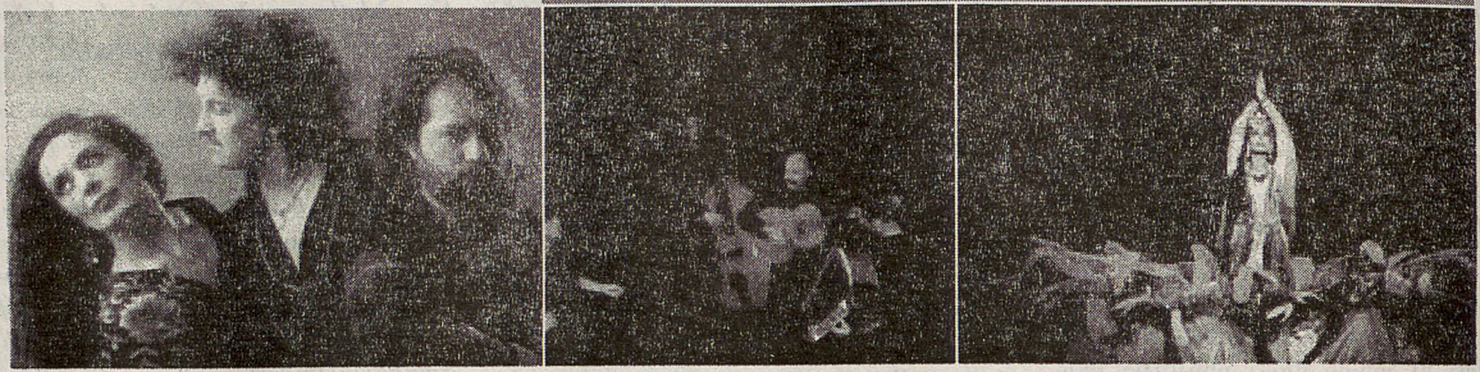

Avec la participation gracieuse
> de l'Ensemble **Tzigane ARBAT**,
> de **FERDI ZIPCI** Armenian Groove Orchestra
> et de l'Ensemble **Arménien NAVASART**

Vendredi 5 novembre 2004 à 20h45
Palais des Arts et des Congrès - Issy-les-Moulineaux
Grande salle Berlioz du PACI

25, avenue Victor Cresson, 92130, Issy - les - Moulineaux
PAF : 8 € - Location : 01 48 83 51 06

PHONÉTHON 2004 : *du jeudi 18 au dimanche 21 novembre*
faites vos promesses de dons dès le 1er Octobre en appelant directement le
N°Azur 0810 854 854 (prix d'un appel local)
Partenaire officiel : france telecom Paris, Lyon, Marseille, Nice et Toulouse

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE
BP 12 - 75660 PARIS CEDEX 14 - TÉL. : 01 48 83 51 06 - FAX : 01 48 83 53 86 - E-MAIL : info@fondsarmenien.net

---

MARSEILLE

«Les 3 A»

L'Association Artistique Arménienne **«Les 3 A»**, 12-14 rue Saint-Bazile 13001 Marseille, va assurer dès la rentrée des cours de solfège et de piano, destinés aux enfants et aux adultes.

Ces cours seront dispensés par Mme SIMONIAN-CHUET, tous les mercredis de 10h à 11h30 ou les samedis de 14h30 à 15h30.

P.A.F. : 30 Euros par mois pour 1 heure de cours par semaine.
Renseignements et inscriptions auprès de notre Association, tous les après-midi sauf le mardi.
☎ **04 91 50 15 09.**

«Les 3 A» vous signale également qu'elle recherche des acteurs et des actrices pour sa troupe théâtrale qui est en train de préparer une représentation.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԹԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Մաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ» ի :
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27

MERCREDI
27 OCTOBRE
2004

LE NUMERO : 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.055 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 80e ANNEE — N° 21.055

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԿՈՉ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

ԷՐՏՈՂԱՆ ՊԵՐԼԻՆ ՀՐԱՒԻՐՈՒԱԾ

Եւրոպական Խորհրդարանը շատ աւելի վերապահ է Թուրքիոյ անդամակցութեան հանդէպ քան Փրոտիի նախագահած Յանձնախումբը: Հոկտեմբեր 26ին, Խորհրդարանին արտաքին յանձնախումբը պիտի անդրադառնար Հոլանտացի Գամիէլ Էօրլինկսի պատրաստած տեղեկագրին: Երբ այդ տեղեկագիրն ալ ընդունուի որպէս «յանձնարարութիւն», պիտի փոխանցուի պետական եւ կառավարական գլուխներուն Դեկտեմբեր 17էն առաջ: Տեղեկաբերին համաձայն բանակցութիւններ սկսիլը պէտք է «մեկնակէտը ըլլայ երկար գործընթացի մը, պէտք է բաց մնայ, այսինքն չառաջնորդէ, ի յառաջագունէ եւ ինքնաբերաբար, անդամակցութեան»: *Այս տեսակէտը, զգալի կերպով վերապահ, չի համապատասխաներ Յանձնախումբի տեսակէտին, որու համար անդամակցութիւնը բանակցութիւններու միակ ընդունելի հեռանկարն էր: Խորհրդարանը կը պահանջէ նաեւ որ եւրոպական հանրային կարծիքները առնուին Թուրքիոյ անդամակցութեան համար, ինչ որ պարագան չէր վերջին ընդլայնումի ատեն: Մնացեալին համար համակարծիք է Յանձնախումբին յանձնարարութեան հետ, որու համար պիտանի հարցերու պատճառաւ, անկարելի է Թուրքիոյ մուտքը իրագործել 2014էն առաջ: Խորհրդարանը համամիտ է նաեւ այն գործընթացին, ըստ որուն* «բանակցութիւնները ստիպողաբար կը դադրին» *երբ ազատութեան սկզբունքներու մնայուն եւ ծանրակշիռ բռնաբարումներ ըլլան: Նկատելով որ Թուրքիա ի րադներ տակաւին Գոփընհակընի չափանիշները, երեսփոխանները կ'ուզեն աւելի բարդացնել բանակցութիւններու գործընթացը նոր եւ անտիպ ձեւ մը կցելով.– «Խորհուրդը կրնայ բանակցութիւններու սկիզբը յանձնարարել այն պարագային միայն, եթէ այս վերջիններ նախ կեդրոնանան Գոփընհակընի քաղաքական չափանիշներուն վրայ, յարգելով ազատութեանց եւ մարդկային իրաւունքներու չեչտումը, տեսական եւ գործնական գետնի վրայ եւ անկէ ետք միայն ձեռնարկել քննութեան գլուխ առ գլուխ»: Տեղեկաբերը կը գտնէ որ Անգարա շատ աւելի խիստ պէտք է ըլլայ չարչարանքի, կաշառակերութեան եւ ամուսնական բռնութեանց դէմ իր պայքարին մէջ: Կ'ուզէ որ Թուրքիա «առանց ժամանակ կորսնցնելու» յարմարի մարդկային իրաւանց Եւրոպական Ատեանի որոշումներուն եւ թելադրէ որ «Նոր Սահմանադրութիւն մը» մշակէ, վաւերացնող արդիական եւ եւրոպական Թուրքիան:*

Կոչ կ'ընէ նաեւ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի որ հաշտութեան գործընթաց մը սկսին, «անցեալի ողբերգական փորձառութիւններէն» անդին անցնելու համար: Կը հրաւիրէ Անգարան որ «աւելի շինարար» դիրք բռնէ Կիպրոսի հարցին կարգադրութեան համար:

Ու Ֆիկառօ (Հոկտ. 26) այս լուրերը տալէ ետք, կ'եզրակացնէ.– այս հարցերը ցոյց կու տան որ հոն ուր յանձնախումբը գաւաթը կիսով լեցուն կը գտնէր, Խորհրդարանը կէսը պարապ կը գտնէ, հրաւիրելով 25երը որ շատ աւելի աչալուրջ ըլլան Դեկտեմբեր 17ին:

***

Գերմանիա եւ Ֆրանսա կը շարունակեն սակայն իրենց կողմնակցութիւնը յայտնել Թուրքիոյ անդամակցութեան եւ Հոկտեմբեր 26ին ալ, Պերլինի մէջ, կողք կողքի Շրէօտէր եւ Շիրաք հրաւիրած են նաեւ Էրտողանը: Երկուքին վեհաժողովը վերածուած է երեքներու վեհաժողովի, թէեւ Էրտողան, սկզբունքով, 36 էռպիւսներու պայմանագիր մը ստորագրելու եկած է: Գումարը աւելի քան երկու միլիառ տոլար է: Նախագահելէ ետք ֆրանքօ-գերմանական նախարարական 4րդ Խորհուրդին եւ էռպիւսներու պայմանագրութեան ստորագրութենէն առաջ, դադարի մը ընթացքին Երեքը պարտին պատրաստել Դեկտեմբեր 17ը: Հակառակ իրենց դիրքին, կը թուի որ Գերմանիա եւ Ֆրանսա, առայժմ, միտք չունին բանակցութիւններու թուական մը ճշդելու: Ֆրանսա կը խորհի որ բանակցութիւններու թուականը երկարաձգէ, մինչեւ եւրոպական Սահմանադրութեան հանրաքուէով վաւերացումը (2005ի աշուն):

Էրտողանի ներկայութիւնը կրնայ նոյնիսկ անտեսումի մատնել այն «սեւ կէտը» որ կայ ֆրանքօ-գերմանական եղբայրական յարաբերութիւններուն մէջ: Իրողութիւնն այն է որ Ֆրանսացիք գերմաներէն չեն սորվիր եւ Գերմանացիներն ալ՝ ֆրանսերէն: Հանդիպումին ընթացքին ստորագրուելիք երկկողմանի վեց համաձայնագրերուն մէջ ոմանք կը վերաբերին լեզուներու ուսուցման:

***

Ի դէպ, ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի, Շիրաք աւելի քան երբեք առանձին է եւ անկարելի չէ որ փոփոխութիւններ ըլլան: Գլխաւոր վախն այն է, որ Սահմանադրութիւնը մերժուի... եթէ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը փոփոխութիւն չըկրէ: Մաչ կը գրէ որ Շիրաքի կինն իսկ իրեն հետ համաձայն չէ եւ դէմ է Թուրքիոյ անդամակցութեան, պատմական եւ աշխարհագրական պատճառներով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂՏԱՏԻ հարաւը, զէնքի պահեստանոցէ մը մօտ 350 թոն զօրաւոր պայթուցիկներ անհետացած են, ըստ Հիւլէական ուժանիւթի միջազգային գործակալութեան: Պատերազմին սկիզբէն ի վեր, այդ պահեստանոցը անտեսուած է ամերիկեան բանակին կողմէ: «Նիւ Եորք Թայմզ»ի համաձայն, այդ պայթուցիկները կրնան գործածուիլ ռմբափորձերու համար եւ նոյնիսկ Ցառայել հիւլէական զէնք շինելու: Ճոն Քէրի, անմիջապէս բացատրութիւններ պահանջած է Պուշէ այդ «ծանրակշիռ եւ ողբալի սխալին» համար, որ կը փաստէ Պուշի անձեռնհասութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ազգ. Ժողովը, Հոկտ. 25ին ի վերջոյ քուէարկեց 2005ի Ֆինանսական օրէնքը, ներառեալ ծրագրին թիւ 43 յօդուածը որ կը վերաբերի Պետութեան մուտքերէն գանձում ընելու եւրոպական պիտաճէին համար: 2005ին, այդ գանձումը 16,57 միլիառ Եւրոյի կը հասնի որուն 47 միլիոն Եւրօն Թուրքիոյ կը յատկացուի: Թուրքիոյ անդամակցութեան ընդդիմադիրներն ալ, որոնք համաձայն չէին, տեղի տուած են եւ քուէարկած (Իւ. Տէ. Էֆ.ը):

ԱՆԳԼԻՈՅ ղահաժառանգ իշխանը Զարլզ ներկայ գտնուած է իր երկրին Պոլսոյ հիւպատոսարանին նորոգուած շէնքին բացումին հանդիսութեան: Հիւպատոսարանը որ 2003 Նոյեմբերին կատարուած ահաբեկչութեան պատճառով լրջօրէն վնասուած էր, վերսկսած է գործունէութեան: Իշխան Զարլզ առիթը օգտագործած է Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան իր զօրակցութիւնը կրկնելու համար: Ըսած է թէ այդ երկիրը ի վիճակի է ցոյց տալու որ Եւրոպայի կողմէ Թրքական մշակոյթն ու ընկերային արժէքները ընդունիլ չի նշանակեր որ ժողովրդավարութիւնն ու իրաւական պետութիւնը սպառնալիքի ենթակայ են:

ԹՐՔԱԿԱՆ նոր լիրան վարչապետ Էրտողանի կողմէ ներկայացուած է հանրութեան: Անկէ ջնջուած է վեց զերօ: Շրջանառութեան կը դրուի Յունուար 1էն: Տարի մը հին ու նոր դրամանիշերը միասնաբար պիտի գործածուին:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ թալիպանները ստանձնած են Հոկտեմբեր 23ին Քապուլ գործուած ռմբափորձը: Վեց ձեռնառումբերով զինուած անձ մը երկու հոգի սպաննած էր եւ եօթը ուրիշներ ալ վիրաւորած բանուկ փողոցի մը մէջ, ուրկէ շատ օտարականներ կ'անցնին: Հոկտեմբեր 24ին, Քարզայի վերընտրուած էր ձայներու 55,5%ով:

ԱՐԱՖԱԹ ծանր դումէ մը կը տառապի, որ ներքին հետեւանքներ ունեցած է եւ այդ իսկ պատճառով արտօնուած է -իսրայէլի կողմէ- որ կարենայ հեռանալ իր կեդրոնատեղիէն եւ Ռամալլայի հիւանդանոցը փոխադրուիլ: Արաֆաթ 75 տարեկան է:

ԼԻԹՈՒԱՆԻՈՅ մէջ քաղաքական բացառիկ վերելք մը կ'արձանագրէ միլիոնատէր անձ մը՝ Վիկտոր Ուսպրասկիչ, զոր

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏԵՀԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՍԵՂԱՆԻՆ ՎՐԱՅ ԱՆԿԱՐԵԼԻ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան նիւթը քաղաքական շրջանակներուն հետ լրատուամիջոցներու ալ այժմէականութեան մէջ մնայուն տեղ բացած է հայկական ցեղասպանութեան հարցին: Քաղաքական գետնի վրայ արձանագրուած զարգացումները յանախ այն տպաւորութիւնը կը գործեն որ եւրոպացիները մինչ մէկ կողմէն իբրեւ թէ կը ջատագովեն Անգարայի նախաձեռնած բարեփոխումները, միւս կողմէն ոչինչ կ'անտեսեն եւրոպացի Թուրքիոյ մը դէմ պատուար քաշելու համար: Քանի' կը մօտենայ վճռորոշ Դեկտեմբեր 17 թուականը, «այո', բայց...»երը աւելի յստակ շեշտով կը հնչեն Թուրքիոյ հասցէին:

Այս պատկերին մէջ պարզ է որ կարեւոր ազդակի դերով կը ներկայանայ հայկական ցեղասպանութիւնը: Եւրոպական քաղաքական առեանններ, լրատուամիջոցներ որոնք ընդհանուր առմամբ տասնամեակներով միայն անտարբերութեան արժանի նկատած են այս ազդակը, այսօր փրկարար օղակ մը յայտնաբերածի եռանդով կը փարին անոր: Կ'ըսեն, կը գրեն թէ Անգարա պէտք է ընդունի 1915ի մեղքը, եւ այլն: Ամէն մէկ մայրաքաղաք իր յարմար դատած ձեւով կը շահարկէ նիւթը. օր մը սեփական անցեալի ուրացումը եւրոպական մտայնութեան անյարիր կը յայտարարուի, միւս օրը բարիդրացիական յարաբերութիւններու մէջ թերացումը: Ու այս այժմէականութեան յորձանքէն տարուած, հրահանգներ կը տրուին Թուրքիոյ, քննութիւններ կը կատարուին, տեղեկագրեր կը շարադրուին, կշռելով թերն ու դէմը:

Այս հոլովոյթին մէջ ցեղասպանութիւնն ալ կը գործածուի ըստ կամս: Օր մը թելադրանքներու ծրարին մէկ անկիւնը կը զետեղուի, ուրիշ օր մը սեղան կը բերուի որպէս բանակցելի նիւթ: Հաշտութեան ջատագովներ կարելի է գտնել ամէն տեղ. ու կը ծրագրուին հայ-թրքական հանդիպումներ, կլոր կամ քառակուսի սեղաններ, վիճարկումներ:

Ասոնց վերջին օրինակներէն մէկը տրուած է իտալական հեռատեսիլի «ՌԱԻ-3» կայանը (Հոկտ. 23): Սփռած է հայ եւ թուրք երկու պատմաբանի հանդիպում մը: Առաջինը եղած է Հայաստանէն Վլադիմիր Մարգարեան, երկրորդը թրքական համալսարանի մը դասախօս Հալիլ Պէրքթայը որուն անունին նման պարագաներու անպայման կցուած կ'ըլլայ «Հայկական հարցերու մէջ Թուրքիոյ պաշտօնական տեսակէտը չբաժնող»ի պիտակը. հոգ չէ թէ մէկէ աւելի առիթներ, ներառեալ Ֆրանսայի Ծերակոյտի մէկ սրահին մէջ քանի մը տարի առաջ ունեցած ելոյթը, փաստը տուած են թէ ըսածին, մօտեցումներուն մէջ շատ բան չկայ այդ պիտակը արդարացնող:

Իտալական կայանէն երկու պատմաբաններուն վիճարկումը լարուած ու փոթորկոտ մթնոլորտ մը կը ստեղծէ: Թէ' Մարգարեան, թէ' Պէրքթայ իրենց յուսացածը չեն գտած: Առաջինը բնական է որ շարունակ հարցում կ'ուղղէ ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումին, հողային պահանջի, հատուցումներու, ներողութիւն խնդրելու մասին: Ու «իր երկրին պաշտօնական տեսակէտը չբաժնող» պատմաբանը որմէ գոնէ նուազագոյն անկեղծութիւն մը կ'ակնկալուէր բնականաբար, ջղագրգիռ կը յայտարարէ թէ չի կրնար երկխօսութիւնը շարունակել մէկուն հետ որ իրեն ներկայացուած է որպէս Հայաստանի պաշտօնական տեսակէտը չբաժնող մը... մինչ Մարգարեան միայն այդ տեսակէտը կը կրկնէ:

Արդիւնքը կ'ըլլայ նոր ձախողութիւն մը որուն տէրը ոչ մէկ կամ միւս կողմին պաշտօնական տեսակէտն է, ոչ մէկ կամ միւս պատմաբանը, այլ նորին վսեմութիւն պատեհապաշտութիւնը:

Թ. ԱՐՓԻ

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՐՈՒՄԸ ԴԷՄ Է ԻՐԱՔ ԶԻՆՈՒՈՐ ՂՐԿԵԼՈՒ

Լեհաստան այցին ընթացքին Իրաք հայ զինուոր ղրկելու նախագահ Ռ. Քոչարեանի յանձնառութիւնը ներսէն ու դուրսէն բուռն հակազդեցութիւններու պատճառ է: Ցատկապէս Իրաքի Հայութեան կողմէ դիմումներ կ'ըլլան, ուշադրութիւն հրաւիրելու նման վտանգաւոր նախաձեռնութեան մը վրայ: Գրաւող ուժերու բացայայտ նեցուկ համարուելիք այդ կեցուածքը խստօրէն կը քննադատուի զանազան շրջանակներէ:

Հոկտեմբեր 22ին նոյն հարցով յայտարարութիւն մը հրապարակած է Հայաստանի Մտաւորականներու 8րդ հաւաքը, ուղերձով մը դիմելով համայն Հայութեան: Հոն զինուոր ղրկելու պատրաստակամութիւնը «Հայ ժողովրդի եւ պետականութեան հանդէպ դաւաճանութիւն» կ'որակուի: Հրաւէր կ'ուղղուի համայն Հայութեան որ Արցախեան ազատամարտի օրերուն նման միասնական գործունէութեամբ պատուար կանգնի վտանգաւոր այդ որոշումին կիրարկումին:

Յայտարարութիւնը ստորագրած են նախագահութեան 11 անդամները. Օ. Դուրեան, Լ. Աղալովեան, Ս. Մուրատեան, Ռ. Ղազարեան, Ե. Սիմոնեանց, Ս. Կապուտիկեան, Խ. Պալեան, Դ. Սեդրակեան, Ա. Բօջայեան, Ե. Մանարեան եւ Դ. Ատրաշեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...

Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ

Վերջերս լոյս տեսաւ Անգարայի «Թըրքական պատմութեան հիմնարկ»ի նախագահ փրոֆ. Եուսուֆ Հալաճօղլուի կողմէ պատրաստուած «Հայկական աքսորը» («Էրմէնի Թէհճիրի») խորագիրը կրող փոքրածաւալ (189 էջ) հատորը: Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան որոշումի այս «ճակատագրական» օրերուն, վերոյիշեալ հատորին հրատարակութիւնը հեղինակին գրաւած պաշտօնական դիրքին պատճառաւ կարելի է ըսել թէ «չափաւոր» իսլամական բայց լաիք Թուրք կառավարութեան հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին հանդէպ դիրքորոշումը յստակ կերպով կը ցոլացնէ:

***

Փրոֆ. Հալաճօղլու Պոլսոյ Թէրճիւման օրաթերթին չորս լրագրողներուն հետ անցեալ Փետրուարին կատարած մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին կը յաւակնի ըսել թէ 50.000է աւելի փաստաթուղթեր տեսած է հայկական տարագրութեան վերաբերեալ որոնք «կարծեցեալ հայկական ցեղասպանութեան» չգոյութիւնը կ'ապացուցանեն: Կ'ըսէ թէ այն վաւերագրերը կը փաստեն որ «Հայերը պատերազմի ընթացքին ամէնուրեք ըմբոստացած էին եւ կառավարութիւնը ռազմաճակատի նահանգներէն զանոնք Սուրիոյ եւ Միջագետքի նահանգները աքսորելու պարտաւորուեցաւ»:

Հալաճօղլու նախ հակիրճ կերպով կը ներկայացնէ «հայ ժողովուրդի օսմանեան տիրապետութեան տակ ապահով կերպով իր գոյութիւնը եւ բարգաւաճելու միջոցները ունենալու կարելիութիւնը որ իր կրօնքը եւ լեզուն ալ պահելու առաւելութիւնը տուաւ»: Հետեւաբար կ'աւելցնէ թէ բնաւ անհրաժեշտ չէր որ Պոլսոյ Ներսէս Պատրիարքը 1877-78ի ռուս-թուրք պատերազմէն յետոյ Սան-Սթեֆանօ երթալով Մեծ Դուքս Նիքոլայի ներկայանար ու Հայոց համար բարենորոգումներ խնդրէր, ինչ որ հայկական հարցի ծագումին առաջին հանգրուանը եղաւ: Հեղինակը կը մոռնայ թէ օսմանեան տիրապետութեան հպատակ ժողովուրդները մինչեւ 1839ի կայսերական հրովարտակը պաշտօնապէս երկու դասակարգի բաժնուած էին, իսլամ միլլէթի (մահմետական ազգը որ կը ներկայացնէր Թուրքերը, Արաբները, Քիւրտերը եւ Ալպանացիները) եւ կեավուր միլլէթի («անհաւատ» ազգերը որ կը ներկայացնէին բոլոր ոչ-իսլամները՝ Հայերը, Յոյները, Պուլկարները, Ասորիները, Հրեաները եւլն.): Հեղինակը անգիտանալ կը ձեւացնէ որ դատարանի առջեւ 100 ոչ-իսլամի վկայութիւնը մէկ իսլամի վկայութեան հաւասար անգամ չէր: Եւ այս արմատացած դարաւոր կանոնը, Արեւմտահայաստանի գաւառներուն մէջ, նոյնիսկ 1856 Փետր. 12ի նշանաւոր «Հաթթ-ը Հիւմայուն»էն (կայսերական հրովարտակ) յետոյ, մինչեւ Ժթ. դարու վերջը շարունակուեցաւ: Օսմանեան կայսրութեան մէջ իսլամ եւ ոչ-իսլամ ժողովուրդներու անհաւասարութիւնը երկրին հիմն էր:

Հեղինակը որ բազմաթիւ թրքերէն լեզուով հրատարակութիւններ, Պերնար Լէուիսի, Սթէնֆըրտ Շոյի, Ճասթին Մաք Քարթիի պատմութիւնը խեղաթիւրող գիրքերը յաճախ կը յիշէ բազմաթիւ օսմանեան դիւաններու մէջ պահուած փաստաթուղթերու կարգին, կ'անգիտանայ Վահագն Տատրեանի եւ Թանէր Աքչամի ուսումնասիրութիւնները որոնք թարգմանաբար Պոլսոյ մէջ եւս լոյս տեսած են վերջին տարիներուն:

Հայկական կազմակերպութիւնները «ահաբեկչական» որակելով Հալաճօղլու կը մոռնայ թէ Ժթ. դարուն Եւրոպա ապաստանած երիտթուրքերը եւս ահաբեկչական կազմակերպութեան մը անդամ էին եւ բոլոր ոչ-իսլամ «ահաբեկչական» կազմակերպութիւններուն հետ կը գործակցէին:

Երիտթուրքերու յեղափոխութիւնը (1908 Յուլիս 24) շուտով հիասթափ ըրաւ մանաւանդ հայկական եւ պալքանեան ժողովուրդներու կազմակերպութիւնները: 1909ի Ատանայի ջարդերը ասոր գլխաւոր փաստն էին:

Հալաճօղլու չանդրադառնար թէ ինչո՞ւ երիտթուրք պարագլուխները դեռ պատերազմը չսկսած, արդէն Գերմանիոյ հետ դաշինք կնքած էին: Ան չի՞ գիտեր արդեօք թէ 1914 Օգոստոս 3ին յայտարարուած զօրաշարժին Հայերը եւս իսլամներուն նման զօրահաւաքի մասնակցեցան: «Հայերը, կը գրէ, անմիջապէս զինուեցան եւ անոնցմէ շատեր ալ սահմանը անցնելով ռուսական բանակին միացան: Հայ յեղափոխականներէն Արմէն Գարօն էր որ Սեպտեմբերին Թիֆլիս կը գտնուէր եւ երբ պատերազմը սկսաւ կամաւորական վաշտեր պատրաստելու ձեռնարկեց: Օսմանեան կառավարութիւնը ե՛րբ տեսաւ թէ Հայերը ամէնուրեք ապստամբած էին» կը շարունակէ Հալաճօղլու, «Ներքին գործոց նախարար Թալէաթ, Էրզրումի երեսփոխան Վարդգէսի ըսաւ որ եթէ Հայերը շարունակեն թշնամիին հետ գործակցիլ, կառավարութիւնը շատ խիստ միջոցներու պիտի դիմէ» (տե՛ս. էջ 58): Ըստ հեղինակին, «Ատանայի, Վանի, Կեսարիոյ, Պիթլիսի, Մուշի, Տիգրանակերտի, Էրզրումի, Սեբաստիոյ, Ուրֆայի, Իզմիթի, Ատափազարի եւ Պուրսայի մէջ եւս Հայերը խնդիրներ յարուցեցին, ըմբոստացան եւ Թալէաթ 1914 Դեկտեմբերին արեւելեան նահանգներու կառավարիչներուն գաղտնի հրահանգներ ուղարկեց Հայոց դէմ խիստ միջոցներ առնելէ առաջ» (տե՛ս. էջ 58):

Հայկական ցեղասպանութեան վերոյիշեալ թրքական պնդումը «կանխամտածուած մեծ ոճիրին մասին իր ծրագիրը արդարացնելու միակ եւ գլխաւոր միջոցն է իբր փաստ, որ ոչ մէկ հիմք ունի»: Մենք տարիներ առաջ մեր հրատարակած գրքին մէջ բացայայտ կերպով եւ անհերքելիօրէն փաստած ենք: Եթէ Հայերը պատերազմին սկիզբէն ապստամբած էին՝ 1) Ինչո՞ւ օսմանեան կառավարութեան Հայոց հաւատարմութեան մասին զեկուցումը 1915 Յունուարին լոյս տեսաւ Պոլսոյ մամուլին մէջ: 2) Հայկական ցեղասպանութեան գաղտնի հրահանգները որոնք գործադրուելու սկսան 1915 Մարտէն սկսեալ, քիչ ժամանակ յետոյ կարելի չեղաւ անձայն ու անշշուկ շարունակել: Թալէաթ եւ իր գործակիցները կը յուսային որ պատերազմի ընթացքին իրենց մեծ ոճիրը մեծ ուշադրութեան պիտի չարժանանար: Բայց երբ դաշնակիցներու 1915 Մայիս 24 թըւակիր ազդեցիկ հաղորդագրութիւնը ըստացան ու բացայայտ կերպով կը յայտարարէին թէ պատերազմէն ետք ոճրագործները պիտի պատժուին, պարտաւորուեցաւ օրէնքի մը տրամադրութիւններուն շնորհիւ տարագրութիւնը արդարացնել: 1915 Մայիս 27ի աքսորի օրէնքը որ քուէարկուեցաւ Թալէաթի նախաձեռնութեամբ, հայկական ըմբոստութեան մասին ոչ մէկ ակնարկ ունի. այլ պարզապէս կը յայտնէ թէ կառավարութիւնը Կովկասի ճակատին մօտ նահանգներու հայ ժողովուրդը առ ի զգուշութիւն որոշեց դէպի Հարաւային Սուրիոյ եւ Միջագետքի նահանգները փոխադրել:

Դաշնակիցներու իբր պատասխան այս շրջաբերականը որ ատենին բազմաթիւ թերթերու մէջ լոյս տեսաւ «ոչ մէկ խօսք ունի հայ ժողովուրդի ապստամբութեան մասին»: Միմիայն այս գրութիւնը բաւ է փաստելու հայ ժողովուրդի անմեղութիւնը:

Հալաճօղլու տարագրութիւնը ոչ թէ բնաջնջումի այլ պարզ տեղափոխութեան նպատակ մը ըլլալով ցոյց կու տայ: Կը տեսնենք թէ օսմանեան «բարեխնամ» կառավարութիւնը 1915 Մայիս 30 թուակիր հրահանգով մը պատերազմական եւ ելմըտական նախարարութիւններուն կը տեղեկացնէր. -

1) Տարագիրները լաւագոյն պայմաններու մէջ ու իրենց կեանքն ու ինչքը ապահով կերպով պիտի ուղարկուին,

2) Իրենց նոր բնակարաններուն մէջ մինչեւ տեղաւորուիլը պետութիւնը անոնց ապրուստի միջոցները ապահոված է,

3) Իրենց նախորդ (աքսորէն առաջուան) ապրուստի պայմանները նկատի առնելով կառավարութիւնը անոնց բնակարան եւ հող պիտի տայ,

4) Կառավարութիւնը կարօտեալներուն բնակարան եւ հողագործական գործիքներ պիտի հայթայթէ,

5) Այն ապրանքները եւ առարկաները որոնք տարագրեալները չեն կրնար միասին փոխադրել, պետութիւնը զանոնք իրենց պիտի ղրկէ: Տարագրեալներուն բընակարանները գաղթական մահմետականներու պիտի յատկացուին եւ անոնց արժէքը յանձնախումբի մը կողմէ ճշդուելէ յետոյ գումարները յետագային տարագիրներու յանձնելու համար ի պահ պիտի դրուին, կառավարութեան տարագիրներու վերաբերեալ վերոյիշեալ հրահանգները նշելով փրոֆ. Հալաճօղլու կ'եզրակացնէ թէ «Հայոց աքսորը եւ փոխադրութիւնը դարուս ամենակատարեալ կերպով ծրագրուած տեղափոխութիւններէն մին եղած է եւ մեծ կարգապահութեամբ կատարուած է» (տե՛ս. էջ 94):

Երբ Հալաճօղլու հիմնուած թրքական կեղծ վաւերագրերու, վերոյիշեալ կերպով կը ներկայացնէ հայկական տարագրութիւնը որ Ի. դարու առաջին եւ ամենամեծ ոճիրն է որ ո՛չ թէ միայն հայ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը բնաջնջեց, բայց միաժամանակ Արեւմտահայաստանը քարտէսէն սրբեց, տեսնենք թէ օտար վըկաներ քանի մը տողով եւ ամփոփ կերպով ինչպէ՞ս կը ներկայացնեն այս տարագրութիւնը որ իբր թէ լաւագոյն պայմաններու մէջ տեղի ունեցած է: Հալէպի մէջ պաշտօնավարող Գերմանիոյ հիւպատոս Ռէօսլէր դեսպան Վանկէնհայմի կը գրէր.- «25 օրէ ի վեր Եփրատ գետը կռնակ-կռնակի կապուած դիակներ կը փոխադրէ ինչ որ կը նշանակէ թէ ջարդ չէ եղած, այլ իշխանութիւններուն կողմէ կատարուած է»: Սամսունի գերմանացի փոխ հիւպատոս Քուքհոֆ դեսպան Վանկէնհայմի կը գրէր.- «Բոլոր Հայերը երկու օրուան մէջ աքսորուեցան եւ մէկ հոգի չէ մնացած»: Նոյն ժամանակներուն, ամերիկացի միսիոնար մը որ Սամսունէն դէպի Անգարա կը ճամբորդէր, անգլիական գաղտնի սպասարկութիւններուն կը տեղեկացնէր թէ «Սամսունէն Անգարայի ուղիին վրայ բազմաթիւ դիակներ տեսած էր»: Մուսուլի գերման հիւպատոս Հօլշթայն Պոլսոյ դեսպանատան կը գրէր թէ «օրերէ ի վեր Տիգրիս գետէն դիակներ կ'անցնին»: Երբ այսօր Թուրք կամ իրենց պաշտպան օտար պատմաբաններ զանգուածային կոտորածի փաստեր կը փնտռեն, վերոյիշեալ փաստերու նման անհամար վկայութիւններ կարելի է ցոյց տալ բազմաթիւ երկիրներու դիւաններուն մէջ:

Ըստ Հալաճօղլուի տուած ոչ լրիւ մէկ ցուցակին, աքսորեալ Հայերու թիւը 438.748 հոգի է, իսկ անոնք որոնք իրենց սահմանուած վայրերը հասած են, 382 հազար 148 հոգի. տարբերութիւնը որ 56.610 հոգի կ'ընէ, ճամբորդութեան ընթացքին արաբ ցեղախումբերու յարձակումներուն, համաճարակի եւ անօթութեան զոհեր են եղեր (տե՛ս. էջ 98):

Ըստ հեղինակին, 1918ի պատերազմին վերջը վերադարձողներուն եւ արդէն միշտ իրենց վայրերուն մէջ մնացած Հայոց ընդհանուր թիւը 644.900 հոգի է: Հեղինակը թրքական աղբիւրներու հիմնուելով կը գրէ թէ 1914-1920 տարիներուն միջեւ արտասահման գաղթածներու թիւն է 648.000 հոգի: Հալաճօղլուի մեկնող տարագրեալներու ցուցակը խիստ հետաքըրքրական է: Ըստ այդ ցուցակին, 1915-1918 տարիներու ընթացքին 30.000 Հայեր Աւստրալիա, նոյն տարիներուն 6.000 հոգի Արժանթին, 1914-1920ի միջեւ 100 հազար հոգի Ֆրանսա, 1915-1918 տարիներուն 7.000 հոգի Հնդկաստան գաղթած են, եւլն.: Կը թուի թէ պատերազմի ընթացքին արար-աշխարհ արտասահման մեկնիլ ուզող հայ գաղթականները փոխադրելու մարդասիրական առաքելութեան լծուած էր...:

***

Ըստ մեզի, Հալաճօղլուի այ սդրքին

Ըստ մեզի, Հալաճօղլուի այս դրքին եղած է Թուրք երիտասարդութեան մօտ հետզհետէ հետաքրքրութիւն արթնցնող հայկական ցեղասպանութեան ճշմարտութիւնը դեռ աւելի ծաւալ չգտած, «իբր թէ օսմանեան պաշտօնական» փաստաթուղթերու օգտագործումով բոլորովին տարբեր կերպով լուսաբանած ըլլալ եւ իրենց մօտաւոր անցեալի պատմութեան եւ Հանրապետութեան հիմնադիր Աթաթիւրքի գործակիցներէն շատերուն մէկմէկ ոճրագործ ըլլալը ծածկել:

ՇԹԱՀԱՄԱՐ

ՊՈՒՐԿԱԶ ԿՂԶԻՆ ԿԱՄ ԱՆԹԻԿՈՆԷ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Անցեալ շաբաթավերջին, հեռատեսիլէն՝ բաւական հետաքրքրական յայտագիր մը պատկերասփռուեցաւ Իշխանաց կղզիներէն Պուրկազի մասին, հին անունով՝ Անթիկոնէ, որ բոլոր կղզիներուն մէջ իւրայատուկ տեղը ունի թէ՛ իր դիրքով, թէ՛ կենցաղովը, եւ թէ՛ իր համեստ ու տիպական բնակչութեամբ, որ զինքը կը տարբերէ միւս կղզիներու մասնայատկութիւններէն:

Իբրեւ Վոսփորաբնակ Պոլսեցի մը, չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ, միշտ զիս բոլոր կղզիներէն աւելի մօտիկ զգացած եմ Պուրկազի եւ այս կղզիի բնակիչներուն, թերեւս հոն ապրող մարդոց կենցաղին մէջ ընտանի կողմ մը տեսնելով իմ կեանքիս ու խառնուածքիս՝ առաւելաբար պարզ ու անսեթեւեթ եւ ընդհանրապէս կերպով մը իրենց պատեանին մէջ քաշուած կենցաղով՝ ամէն տեսակ ցուցամոլութենէ եւ պաճուճանքէ հեռու: Հաւանաբար հոս մեծ է եղած դերը չէնքերուն ու նաեւ իմ երիտասարդութեան տարիներուն, երբ ամրան Կիրակի օրերը Կամուրջէն ճամբայ կ'ելլէր Կղզիներու 7.30ի շոգենաւը, որուն տոմսի գիները բացառաբար զեղչեալ էին ժողովուրդին համար:

Այդ տարիներուն, մեր շաբաթական «դրպանի դրամ»ն էր 25 ղրուշնոցը, որուն ժողովուրդը «Մանտա կէօզի» (եզան աչք) անունը տուած էր իր տեսքին համար: Այդ դրամը, իր պայմանադրական ծախքի տեղերը ունէր մեր տարիքի երիտասարդներուն համար: Կիրակնօրեայ առաջին ծախքը կը կատարուէր անկէ՝ Գարաքիւղէն գնուած կէս պանիրով չօթի համար, իբրեւ նախաճաշ: Յետոյ կու գար գլխաւոր ծախքը՝ շոգենաւի տոմսակը՝ 17,30 ղրուշ: Մինչեւ Կղզիներ ալ, իբրեւ զուարճութեան ծախք կար հանելուկ-ձիարշաւը՝ երկու-երեք ղրուշ, բախտին կապուած, զոր կը խաղայինք քանի մը ընկերներով՝ խաղաթուղթին դեղով ծածկուած մասին թուքով թրջուելով:

Միջանկեալ ըսեմ, որ այդ պտոյտները ընդհանրապէս կը կատարէինք ընտանեօք եւ պայմանաւորուած որոշ պարտականութիւններով, եթէ ընտանիքին մանչ զաւակն էիք: Յատկապէս Գնալըի եւ Պուրկազի ճամբորդութիւններուն, մեր առաջին գործը կ'ըլլար իսկոյն ցամաք ցատքել եւ լեռ բարձրանալով ստուերառատ ծառ մը գրաւել ընտանիքին համար եւ մանաւանդ այնպիսի ծառ մը, որ ջրհորի մըն ալ մօտն ըլլար: Աւելի վերջ եկող ընտանիքի անդամները կը կատարէին մնացեալը, կապերտ փռել, գետինը սեղան պատրաստել, յարմար ճիւղի մը վրայ օրօրոց կախել եւ, թէեւ քիչ մը պերճանք կ'ըլլար, բայց նաեւ կրամոֆոն մըն ալ բերել ու զուարճութիւնը կը սկսէր: Յետոյ կը սկըսէր տղոց ծովու լոգանքը՝ երբ մեծերը սեղանի պատրաստութիւնները կը տեսնէին: Մասնաւորաբար Գնալըի մէջ այդպէս կ'անցնէին բացօթեայ արձակուրդները՝ ծովով եւ արեւով ու խաղալ-խնդալով: Իսկ Պուրկազը ունէր տարբեր հաճոյք մը՝ երեկոյեան: Կղզին ունէր երկու բացօթեայ զբօսարան, երկուքն ալ Յոյներուն յատուկ՝ Ինտոս եւ Փարատիսոս, ուր ընդհանրապէս բարձրախօսով ներկաները կը պարէին հարթավայրի մը վրայ՝ օրուան նորոյթ պարերը, թէյի մը կամ օշարակի մը փոխարէն, գրեթէ զիրար առանց ճանչնալու զարմանալի մտերմութեամբ մը եւ ընտանութեամբ: Փոխադարձ յարգանքը անպակաս կ'ըլլար տեղացի ու եկւոր երիտասարդներու մօտ, երկու սեռէն ալ եւ առտուընէ մինչեւ իրիկուն կուշտ ու կուռ համը հանելով «Մանտա կէօզի» 25

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՃԻՇԴ ԽՕՍԻՆՔ, ԵՒՐՈՊԱՆ ՄԵԶ ՉՈՒԶԵՐ»

Թրքական «Աքշամ» թերթին եզրակացութիւնն է յստակ բառերով արտայայտուած: Ցանձնախումբի եզրակացութիւնը խոշոր «Ոչինչ»ի մը համը ունի: Պէտք է նոր ճամբաներ որոնենք, նոր կարելիութիւններու մասին մտածենք, ազգային ծրագիրներ պատրաստենք, կը գրէ թերթը: 41 տարի կորսնցուցած ենք արդէն եւ յաւելեալ 15-20 տարիներ եւս չկորսնցընենք Եւրոպայի երազանքով. մէկ խօսքով, Եւրոպան մեզ չուզեր, ինչո՞ւ թողունք որ շարունակեն մեզ նուաստացնել:

Եւրոպական Միութիւնը իրեն կը վերապահէ մարդու իրաւունքներու կամ ժողովրդավարութեան որեւէ պատրուակով բանակցութիւնները սառեցնելու կամ կասեցնելու իրաւունքը. 2014ին, ան մեզի կրնայ նոյնիսկ ըսել «Շատ կը ցաւինք. ձեր բախտը ուրիշ տեղ փորձեցէք»:

Ի՞նչ կրնայ պատահիլ եթէ Դեկտ. 17ին պետական ղեկավարները վերջնական թուական մը չսահմանեն... Թուրքիան 2013ի եւրոպական պիւտճէի ցանկին մէջ իսկ չէ առնուած, եւ նոյնիսկ եթէ 2025 կամ 2030ին Եւրոպական Միութեան անդամ դառնանք, պիտի շարունակենք պոչեր կազմել հիւպատոսարաններու առջեւ, վիզա առնելու համար:

Թերթը բաւական յստակութեամբ կ'եզրակացնէ.– Եւրոպան մեզի պիտի ըսէ՝ «41 տարի ձեզ յոյսերով օրօրելէ վերջ, քաջութիւնը չունինք ձեզի բացայայտօրէն ըսելու որ ձեզ չենք ուզեր. աւելի լաւ կ'ըլլայ եթէ դուք ձեզմէ վհատիք: Մենք ի՞նչ գիտնանք թէ ինչե՛ր կրնան պատահիլ 2014, 2020 կամ 2030ին. գոհացէք ձեզի տրուած "յստակ կարգավիճակով", սպասեցէք դուռին ետին եւ բնաւ մեզ մի՛ խանգարէք»:

ղուչնոցներուն, տունդարձին՝ իրարմէ գեղեցիկ երազներով անկողին մտնելու համար՝ յոգնած-դադրած:

Պուրկազ կղզիի անմոռանալի քէշատակներուն մէջ անմոռանալի են նաեւ ձկնորսներու ուռկաններէն ելած ելեկտրաձուկերը, որոնց մասին որու որ խօսեցայ՝ դժուար եղաւ հաւատացնել, մինչեւ որ իրենց աչքերով տեսան օր մը եւ հաւատացին:

Ե. Կ.

«Ակօս»

Օրուան հարցեր

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ԳԼԽԱՑԱՒԸ ԻՐԱՆՆ Է

«Նիւ Եորք Թայմզ»ի թղթակիցը՝ Սթիւըն Էրլանկըր համաձայն Միացեալ Նահանգներու ահաբեկչութեան դէմ մղած պատերազմէն ամէնէն շատ օգտուողը եղած է Իրան, պետութիւն մը որ հետամուտ է հիւլէական զէնք ունենալու եւ ահաբեկչութիւններու նեցուկ կը կանգնի, բաներ որոնք Իսրայէլի քունը կը խանգարեն (եղեր):

Իսրայէլ Իրանը կը համարի վտանգներու մեծագոյնը, քանի մեծ երկիր մըն է, ծայրայեղ կրօնամոլներէ ղեկավարուած, որոնց երազն է Իսրայէլի կործանումը: Թալիպաններու տապալումը Աֆղանիստանի մէջ եւ Սատտամ Հիւսէյնի անհետացումը Իրաքի բեմէն, որոնք Իրանի երկու գլխաւոր հակակշռող ուժերն էին, ինքնաբերաբար զօրացուցած են Իրանի դիրքը, որ Իրաքի քաոսային վիճակէն օգտուելով կրնայ երկրին հարաւը որ մեծամասնութեամբ շիի է, «Իրանիստան» մը ստեղծել:

Իսրայէլի համար տարօրինակ կացութիւն մը ստեղծուած է. մէկ կողմէն ուրախ է որ անհետացած է Սատտամի մը ներկայացուցած վտանգը, միւս կողմէն յայտնուած է նոր վտանգ մը՝ Իրանը հզօրացած ամերիկեան մղած պատերազմներով. այդ է պատճառը որ վերջերս ընկրկած է յայտարարութիւնները բազմացնել «հարկ եղած միջոցները» ձեռք առնելու, յուսալով որ ազատ աշխարհը յաջողի համոզել Իրանը ետ կենալու իր հիւլէական ծրագիրներէն:

Թեհրան կը շարունակէ պնդել որ իր հիւլէական ուժը խաղաղ նպատակներ միայն կը հետապնդէ, բայց իր հեռահար հրթիռներ այսօր կրնան հասնիլ մինչեւ Թել-Աւիւի արուարձանները:

Թէեւ դրացի Փաքիստանն ու Հնդկաստանը, ինչպէս նաեւ Իսրայէլը օժտուած են արդէն հիւլէական ռումբերով, Իրանը, ըստ Քնէսէթի պաշտպանութեան յանձնախումբի նախագահ Եուվալ Սթայնեցի, յստակօրէն մեծ վտանգ մըն է Արեւմուտքի համար, քանի որ իր ծրագիրներուն մէջ դրած է պատրաստել միջ-երկրամասային հրթիռներ որոնք կրնան Եւրոպայի եւ ՕԹԱՆ-ի սպառնալիք դառնալ:

1990ական Թուականներէն Իսրայէլ

Ուաշինկթընի ուշադրութիւնը հրաւիրուած է Իրանի հիւլէական ծրագիրները հետապնդելու կարեւորութեան վրայ, որովհետեւ եթէ Իրան հիւլէական զէնքեր մշակէ, ամբողջ Միջին Արեւելքի պատկերը կրնայ փոխուիլ:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՒԵՏ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ (1929 - 1994) 75ԱՄԵԱԿԸ

Հոկտեմբեր 21ին Հայաստանի մէջ նշուած է երգահան Աւետ Տէրտէրեանի ծննդեան 75ամեակը: Այդ առթիւ կազմակերպուած է «Աւանդոյթ եւ նորարարութիւն» փառատօնը որուն մասնակիցները ելոյթ ունեցած են Երեւանէն դուրս ալ, ինչպէս Դիլիջանի երգահաններու տան սրահին մէջ: Հոն հանդիսութիւնը բացած է Երգահաններու եւ երաժշտագէտներու Միութեան նախագահ Ռ. Ամիրխանեան: Խօսած է Ա. Տէրտէրեանի ձգած կարեւոր աւանդին մասին, յիշած անոր գործերը: Խօսք առած են նաեւ արուեստագիտութեան տոքթ. Աննա Արեւշատեան, Տէրտէրեանի այրին, Կոմիտաս երաժշտանոցէն փրոֆ. Իրինա Տիգրանովա: Ցետոյ համդէս եկած է «Արմէն – Ակոր» մշակութային կեդրոնի նուագախումբը: Փառատօնը կը շարունակուի մինչեւ Հոկտեմբեր 30:

**

ՄՈՒՐԱՑԱՆԻ 150ԱՄԵԱԿԸ

Վիպագիր Մուրացանի (Գրիգոր Տէր Յովհաննիսեան) ծննդեան 150ամեակը նշելու համար Երեւանէն Սեւանի ափին Ծովագիւղը գացած են գրողներ, արուեստագէտներ: Ցերեկոյթ մը տեղի ունեցած է գրողին անունը կրող դպրոցին մէջ, ուր բացումի խօսքը արտասանած է Գրողներու Միութեան նախագահը Լ. Անանեան: Մուրացան ծնած է 1854ին Շուշի, մահացած 1908ին Թիֆլիս: Ծովագիւղի հետ վիպասանին կապը հաստատուած է անոր «Առաքեալը» վիպակով որուն գործողութիւնները հոն կը ծաւալին: Ի յիշատակ այդ վիպակին ու անոր հեղինակին, գիւղին կեդրոնը երկու տարի առաջ զետեղուած է Մուրացանի արձանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՈՒՏ

■

– Հայրիկ, երկու նորութիւն ունեմ՝ լաւ եւ վատ:

– Սկսիր վատից:

– Ես ջարդուփշուր եմ արել մեքենադ:

– Իսկ լա՞ւը:

– Էլ չե՛մ անի:

□

Ճուտիկը հարցնում է հաւին.

– Մայրիկ, որտեղի՞ց եմ ես յայտնուել:

– Արագիլն է բերել: Միայն թէ հայրիկին չասես:

□

Փողոցում մի անցնող մօտենում է միւսին ու հարցնում.

– Ներեցէք, կարո՞ղ էք հարիւր տոլարանոց մանրել:

– Ցաւօք ոչ: Բայց շնորհակալ եմ հաճոյախօսութեան համար:

□

Երիտասարդ ընտանիքում վէճ է: Կինը գոռում է:

– Մոռացի՛ր վերջապէս այդ եսամոլական սովորութիւններդ. իմ կինը, իմ բնակարանը, իմ աշխատավարձը... Այն օրւանից, ինչ ամուսնացել ենք, գոյութիւն ունի միայն «մե՛ր»ը: Ի դէպ, ի՞նչ ես փնտռում իմ պահարանում:

– Մեր ածելին:

□

– Ի՞նչ արեց ապարանցին, երբ նրան փող էր պէտք պենզինի համար:

– Վաճառեց մեքենան:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ ՊԷՋՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՆԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

Անցան ամիսներ: Պետական գանձը թաղուած էր պարտքերու տակ: Պետական ծախքերը աւելցած էին բարեկարգումներու հետեւանքով: Նոր արտաքին փոխառութիւն մը անհրաժեշտ էր: Բոլոր նախարարները եւ սեղանաւորները անճրկած էին: Ամէն փորձ ժխտական արդիւնք կու տար: Լուրը բերնէ բերան կը տարածուէր թէ Սուլթանը փոխառութիւն կ'ուզէ բայց չի յաջողիր:

Օր մը Սուլթանին երբեմնի ուսուցիչը Սիւլէյման փաշա այցելեց Պէզճեանի, որուն մերթ ընդ մերթ կ'երթար: Իր մէկ ազգականին առեւտրական գործին համար խնդրանք մը ունէր Պէզճեանէն:

. Փաշա, փափաքներդ հրաման են, ըսաւ Պէզճեան, ընդունելով փաշային ազգականին վարկով ապրանք տալ:

Ցետոյ քիչ մը հոսկէ հոնկէ խօսելէ վերջ Պէզճեան հարցուց.

- Փաշա, այս օրերս բերնէ բերան գրոյց մը կը շրջի, ճի՞շդ է արդեօք:

Փաշան հասկցաւ թէ ինչ նիւթի մասին էր հարցումը, բայց անգիտանալ ձեւանալով հարցուց.

- Ի՞նչ զրոյց Արթին էֆէնտի:

- Պետական գանձը ճի՞շդ է որ դատարկ է եւ վեհափառ Սուլթանին նախարարները եւ սեղանաւորները չեն կրցած փոխառութիւն մը կնքել, մանաւանդ արտաքին փոխառութիւն մը:

Փաշան տխուր, գլուխը շարժեց հաստատական ձեւով:

- Այո, դժբախտաբար ճիշդ է:

Պէզճեան որ հիմա Թուրքիոյ մեծագոյն առեւտրականներէն մին էր եւ լաւ ուսումնասիրած էր խնդիրը, ինքնավստահ չեշտով ըսաւ.

- Ես պատրաստ եմ այս ուղղութեամբ վեհափառ Սուլթանին ծառայելու:

Սիւլէյման փաշա զարմացած էր: Բայց Պէզճեանի ինքնավստահ ձեւը խօսելու եղանակը տպաւորութիւն ձգեցին իր վրայ: Անմիջապէս պալատ վազեց Սուլթանին ներկայանալու համար: Հոն դէմը ելաւ Հալէթ էֆէնտին:

- Խե՞ր է, ինչո՞ւ այդքան անհամբեր էք Սուլթանը տեսնելու, հարցուց:

- Փոխառութեան խնդրին մասին կ'ուզեմ խօսիլ:

- Ի՞նչ պիտի ըսէք, հարցուց Հալէթ մինչ հետաքրքիր:

- Տիւզեաններու մարդը Գազազ Արթին կը յուսայ իրականացնել արտաքին փոխառութիւն մը:

- Սա մետաքսի վաճառակա՞նը... Տակաւին Տիւզեաններու պաշտօնեան է ան: Տիւզեաններէն աւելի զօրաւոր սեղանաւորներ չկրցան բան մը յաջողցնել

Հալէթ չէր փափաքեր որ փաշան այս խնդրին համար ներկայանար Սուլթանին, բայց Սիւլէյման փաշա առանց կարեւորութիւն տալու անոր պատրուակներուն ներս մտաւ:

Քիչ վերջ լալան կը բացատրէր Սուլթանին թէ Յարութիւն Պէզճեան կ'ուզէր ծառայել իր Սուլթանին, փոխառութիւն մը ապահովելով: Սուլթանը միտքը երկար յոգնեցնելու պէտք չունեցաւ յիշելու համար Յարութիւնը:

- Սա արծիւի քիթով եւ ուշիմ աչքերով անձը չէ՞ որ փողերանոցը տեսած էինք, հարցուց:

- Նոյնինքն է տէր իմ:

Սուլթանը վայրկեան մը խորհեցաւ: Առաջին տեսած օրը հաւատք ունեցած էր իր արժանիքներուն, խելացութեան մասին:

- Թող վաղն իսկ ներկայանայ ինծի, կ'ուզեմ նախ հետը խօսիլ:

Սիւլէյման փաշայի կառքը կ'երթար դէպի Պէզճեանի վաճառատունը: Արձրեւը քանի մը օրէ ի վեր կը լուար փողոցները եւ որպէսզի ձիերը չսահին կառքը յամրաբար կը յառաջանար: Երբ Յարութիւն հեռուէն տեսաւ փաշային կառքը զարմացաւ: Դեռ քանի մը ժամ առաջ հոն էր փաշան:

- Արթին, քեզի լաւ լուր մը ունիմ, ըսաւ:

- Խե՞ր է:

- Սուլթանը վաղը առաւօտ քեզ կ'ուզէ տեսնել: Այլեւս եկած է ատենը որ բոլոր արժանիքներդ ցոյց տաս:

Յարութիւն չէր հաւատար ականջներուն: Ուրեմն մտքին մէջ հիւսած երազները եւ սպանական դղեակները կ'իրականանային:

- Վաղը առաւօտ ես կառքս կը ղրկեմ, ըսաւ լալան եւ մեկնեցաւ:

Ցաջորդ առաւօտ երբ Պէզճեան արթնցաւ եւ պատուհանէն դուրս նայեցաւ, տեսաւ որ քանի մը օրէ ի վեր եկող լալկան անձրեւը դադրած էր եւ արեգակը իր տաք շունչը սկսած էր տարածել Իսթանպուլի վրայ: «Արեւ արեգակ օր մըն է այսօր, ամէն ինչ կարգին պիտի երթայ», խորհեցաւ Գազազ եւ սկսաւ մտքին մէջ չինել իր ծրագիրները:

Կէսօրէ ժամ մը առաջ Պէզճեան արդէն պալատին մէջ դէմը կեցած էր Սուլթանին:

– Արթին, ըսաւ Սուլթան Մահմուտ, պետական գանձը նեղն է եւ ոչ ոք կրնայ փոխառութիւն մը ապահովել, ոչ նախարարներս եւ ոչ ալ սեղանաւորներս:

– Տէր իմ, ըսաւ Յարութիւն ինքնավստահ չեշտով մը, տուէք ինծի քառասունութ ժամ պայմանաժամ որպէսզի կարգ մը շփումներ ունենամ:

– Լաւ Արթին, քառասունութ ժամ պայմանաժամ տուի քեզի: Երկու օր վերջ պալատ եկուր եւ շփումներուդ արդիւնքը տեղեկացուր:

Յարութիւն Պէզճեան վեհապետին քովէն դանդաղ համբուրելով դուրս ելաւ: Իբր պետական անձ յաջողելու ճամբուն մէջ մտած էր:

Պէզճեան Սուլթանին մօտէն հեռանալէ վերջ անմիջապէս շփման անցաւ եւրոպական ելմտական տուներու ներկայացուցիչներուն հետ, զորս ճանչցած էր մետաքսի մաքսէն: Անոնք անմիջապէս իրենց դեսպանատուներուն հետ շփման մտան: Մրցակցութիւնը սկսաւ Ֆրանսայի և Անգլիոյ միջեւ: Նափոլէոն Պոնափարթի շրջանն էր եւ այս երկու երկիրները իրարու դէմ դիրք բռնած էին: Պէզճեան շփում կատարեց անգլիական ելմտական տան մը հետ, որ շուտով ժամադրութիւն առաւ անգլիական դեսպանէն, Պէզճեանի հետ խորհրդակցութեան համար:

(Շար. 21)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մելքոն ընտանիքը եւ բարեկամները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի կիրակի, Հոկտեմբեր 31-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ, ՄԱՐԳՐԻԹ ԵՒ ԷՎԼԻՆ ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 30, ժամը 14.30ին, սովորական հաւաքատեղին, Փարիզ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՉՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 31ԻՆ

(Շար. Ա. էջէն)

ընդդիմադիրները «ժողովրդապաշտ եւ ամբոխավար» կ'որակեն, մինչ ուրիշներ քաղաքագէտ մը կը նկատեն։ Ծագումով ռուս, 45 տարեկան, Հոկտեմբեր 24ին ալ ընտրութիւնները ցոյց տուած են իր կուսակցութեան անխուսափելի յառաջդիմութիւնը։ Երեսփոխան ընտրուած էր 4 տարի առաջ։ Իրեն համար քաղաքականութիւնը մասնագէտի հարց է եւ ոչ՝ քաղաքագէտի։ Կը դատապարտէ կաշառակերութիւնը և արդարարութեան խախտումները եւ աշխատավարձքի յաւելում կը խոստանայ։ Երեսփոխանական ընտրութիւններու առաջին փուլին (Հոկտ. 10) Աշխատանքի կուսակցութիւնը գլուխը հասած էր, այսինքն իշխանութիւնը վարող կուսակցութենէն առաջ։ Երկիրը 3,5 միլիոն բնակիչներով տնտեսապէս կաթոլիկ է։ Ռուսպաշտութեան դէմ հասարակաց ճակատ մը կազմուած է աւանդական կուսակցութիւններուն կողմէ։

CENTRE CULTUREL
S A H A K - M E S R O P
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado / Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE — DECEMBRE

OCTOBRE

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan —
V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 11 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13003 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE
ET PRESENTATION
DU LIVRE
« A R M E N I A C A »
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

COMMUNIQUE

DE L'ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Le 12 octobre dernier a eu lieu à Erévan, en présence de nombreuses personnalités dont des représentants du gouvernement arménien et des organisations internationales ainsi que des membres du corps diplomatique, une réception à l'Hôtel Yerevan pour célébrer l'ouverture en Arménie de la nouvelle implantation de l'Association Arménienne d'Aide Sociale (A.A.A.S.) dans ce pays.

Au cours de cette réception, l'ambassadeur de France, M. Henry CUNY ainsi que Mgr David Sahakian, Archevêque représentant S.S. Karékine II, Catholicos de tous les Arméniens ont bien voulu prendre la parole pour saluer notre action et nous assurer de leur soutien.

L'A.A.A.S. a aidé l'Arménie de manière régulière depuis le séisme de 1988 soit directement soit indirectement par l'intermédiaire d'autre associations. Depuis quelques années elle verse une allocation mensuelle à une cinquantaine d'orphelins de guerre et elle contribue au budget de fonctionnement d'un pensionnat à Erévan.

Le but de la nouvelle fondation est de continuer l'action de l'A.A.A.S. dans ce pays en la faisant évoluer de l'humanitaire vers l'aide au développement durable. Ces actions ne pouvaient être possibles que si nous étions physiquement sur place. C'est pour cette raison que l'implantation directe a été décidée.

Cet établissement constitué selon le droit local sous forme de fondation, s'intitule Fondation Franco-Arménienne pour le Développement (Ֆրանկօ - Հայկական Զարգացման Հիմնադրամ).

Son action consistera :

— d'une part à trouver et mettre en œuvre des projets de développement, de préférence dans le secteur médico-social, entrant dans le cadre des programmes d'aide des grandes organisations aux pays de l'ex-URSS,

— d'autre part à mener des actions sur des micro-projets générés sur place ou bien exécutés pour le compte d'autres organismes donateurs de France ou d'Europe.

Le bureau de la fondation sera situé dans le centre de Erévan, au 13 rue Khanjian (entre le Vernissage et la Cathédrale). Les locaux sont actuellement en cours de finition.

Le responsable local est M. Hovhannes IGITYAN, Directeur exécutif. Il sera assisté de deux employés permanents.

A. A. A. S.

Paris, le 20 octobre

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե'ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) միւսներուն։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
Փ Ա Ր Ի Զ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն
«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»
Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris
Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-
● 06 · 64 · 91 · 51 · 74
կամ
● 01 · 45 · 78 · 18 · 96 (երեկոյեան ժամեր)։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս)։
Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ։
Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն։
Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ։
Տեղերը ապահովել՝
04 · 72 · 20 · 03 · 60
(առաւօտները)։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար
կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ
ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 rue Jean-Goujon, Փարիզ 8րդ
Դատակազմ՝
Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ցեփիւռ ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ։
Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին սահմանուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը։
Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
Թիւերուն։
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

L'ECOLE
«K H A T C H A D O U R A B O V I A N»
de la
Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimanche 7 novembre à 15 heures
au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Nombreux lots de valeur —
Vente de pâtisseries arméniennes

Venez nombreux encourager le développement culturel de nos élèves.

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au Collège Samuel-Moorat
26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres
Parking assuré

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28
JEUDI
28 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.056
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
80e ANNEE — N° 21.056

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԸՍՏ ՇԻՐԱՔԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՇԱՀՆ Է

ԷՐՏՈՂԱՆ 36 ԷՈՒՊԻՒՍ ԳՆԵՑ

Սկզբունքով Շիրաք եւ Տրէօտէր կ'ուզեն որ Թուրքիոյ անդամակցութեան բանակցութիւնները սկսին, քանի Շիրաքի համար Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպայի եւ Թուրքիոյ շահն է:

Ֆրանքեւգերման Նախարարաց 4րդ խորհուրդի աւարտին, Ժ. Շիրաք մամուլի ասուլիս մը տուած է որու ընթացքին ծանրացած է Թուրքիոյ անդամակցութեան վրայ: Շիրաք ըսած է թէ բանակցութիւններուն սկիզբը իր «ամէնէն սիրելի փափաքն է»: Բայց եւ այնպէս Ֆրանսայի նախագահին դիրքը երբեմն երկդիմի ալ կը թուի եւ այն տպաւորութիւնը կը թողու որ «իր ամէնէն սիրելի փափաքն» այն է որ Թուրքիա հրաժարի այդ գաղափարէն: Արդարեւ, պահ մը ըսած է նաեւ թէ թերեւս Թուրքիա ինք հրաժարի գործընթացէն: Շեշտած է սակայն որ բանակցութիւնները պէտք է սկսին «յստակ հեռանկարով անդամակցութեան»: Վճռականութիւն եւ թափանցիկութիւն պահանջած է եւ կ'ուզէ որ ոչ մէկ հարց առկախ մնայ: Կողմնակից է Եւրոպական յանձնախումբին եզրակացութիւններուն որ կը թելադրէ թէ բանակցութիւնները կրնան սկսիլ 2005ին կամ 2006ի սկիզբը: Թուրքիա, սակայն շատ մեծ ճիգ պէտք է թափէ: Յիշած է որ Ֆրանսա իր կարծիքը պիտի յայտնէ հանրաքուէով, բանակցութիւններու աւարտին, որոնք կըրնան «10 կամ 15 տարի տեւել», համոզուած կը մնայ որ այն ատեն հարցը աւելի հանդարտ ձեւով կը ներկայանայ: Այս յայտարարութեամբ, Շիրաք դէմ արտայայտուած եղաւ արդէն առարկութիւններուն անոնց, որոնք արագ որոշում մը կ'ուզեն Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին. «բանավէճը այսօր, - ըսած է, - ոչ մէկ իմաստ ունի»: Իր գլխաւոր մտահոգութիւնը այն է նաեւ որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը եւ Սահմանադրութիւնը իրարու չխառնուին:

Ամէն պարագայի մէջ, որքան ալ Շիրաք եւ Տրէօտէր պնդած են որ կողմնակից են անդամակցութեան, չեն բացառած նաեւ որ վիճաբանութիւնները շատ ու շատ պիտի ըլլան եւ արդիւնքն ալ ծանօթ չէ, ի յառաջագունէ: Եւ Շիրաք շեշտած է.- «Կարելի է երեւակայել որ անհրաժեշտ ճիգերէն ետք յարմարելու համար, Թուրքիա չփափաքի մինչեւ ծայրը երթալ, այն ատեն պէտք է հետեւանքները կրել»: Բայց եւ այնպէս, Շիրաք չի մտածեր իսկ «նախաբանակցութիւն» մը առաջարկել Թուրքիոյ հետ, բուն բանակցութիւններէն առաջ:

Այս հանդիպումին ներկայ էր նաեւ Թ. Էրտողան որ 36 էռպիւս գնեց, ինչ որ անշուշտ Գերմանիան եւ մանաւանդ Ֆրանսան սիրաշահելու տեղին մեթոտ է, շատ աւելի կարեւոր քան որեւէ արդար դատ:

Հակառակ այս թրքամէտ մթնոլորտին, Լիպերասիոն դիտել կու տայ որ Շիրաք եւ Տրէօտէր տարակարծիք մնացած են Թուրքիոյ թեկնածութեան ձեւակերպութիւններու շուրջ: Տրէօտէր աւելի վճռական եղած է, Շիրաք՝ նուազ: Խորքին մէջ, ամէն լրագրող իր հասկցած ձեւով կը մեկնաբանէ Շիրաքի արտայայտութիւնները, ինչ որ, օրինակ Փարիզիէնի խորագրել կու տայ՝ «Շիրաք իր քուէն կու տայ Էրտողանի»:

***

Ֆր. Պայրու բուռն կերպով հակազդած է, կրկնելով թէ Շիրաք չի կրնար առանձին նման որոշում մը տալ, երբ երկրին մեծամասնութիւնը դէմ է:

***

Ֆիկառոյի Հոկտեմբեր 27ի թիւին մէջ, նախկին դեսպան Կապրիէլ Ռոպէն զիլուկ յօդուած մը ստորագրած է, ուր կը շեշտէ որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը եւ Սահմանադրութիւնը պէտք չէ անջատել, մաս կը կազմեն նոյն պայքարին: Ինք ալ կը թուէ այն բոլոր պատճառաբանութիւնները որոնք կը ստիպեն որ մերժուի Թուրքիոյ թեկնածութիւնը:

ԻՍՐԱՅԷԼ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ԳԱԶԱՅԷՆ

Քնէսէթը, այսինքն Իսրայէլի Խորհրդարանը պատմական որոշում մը տուաւ Հոկտ. 26ին, Գազայի գօտիէն քաշուելու ծրագիրը ստորագրելով 67 ձայնով, 45ի դէմ եւ եօթը ձեռնպահութիւն: Շարոն յաջողեցաւ շնորհիւ Աշխատաւորական կուսակցութեան երեսփոխաններու քուէներուն, մինչ իր կուսակցութիւնը (Լիքուտ) պառակտուած է այդ հարցին շուրջ եւ կարգ մը աղբիւրներու համաձայն քաղաքացիական պատերազմի մը մտավախութիւնն ալ կար:

Ամէն պարագայի մէջ, տրուած որոշումը պատմական բնոյթ ունի քանի 37 տարի է որ Իսրայէլ կը գրաւէ Գազայի գօտին եւ պարզ է որ մեծ է թիւը այն Իսրայէլացիներուն որոնք համաձայն չեն այս պարպումին: Խորհրդարանին մէջ իսկ, Լիքուտի երեսփոխաններու մէկ երրորդը դէմ քուէարկած է եւ յայտնի ալ չէ, թէ ի՞նչ պիտի ըլլան հետեւանքները: Ըստ ոմանց խաղաղութիւն պիտի չբերէ, ընդհակառակն, մինչ Շարոնի համար խաղաղութեան ճամբան է: Դեռ կայ 8.000 Իսրայէլացիներու պարագան, որոնք պէտք է հեռանան գաղթավայրի վերածուած այդ շրջանէն: Բուն հարցը, սակայն, կառավարութեան մէջ է եւ տագնապը անխուսափելի կը նկատուի: Ելմտական նախարարը՝ Պենիամին Նաթանիահու յայտարարած է թէ կը հրաժարի ինչպէս նաեւ Լիքուտի պատկանող երեք ուրիշ նախարարներ, եթէ մինչեւ երկու շաբաթ հանրաքուէ մը չկազմակերպուի Գազայէն քաշուելու ծրագրին շուրջ: Շարոն մերժած է նման առաջարկ մը: Իր շրջանակէն մէկու մը համաձայն, եթէ Շարոն որեւէ ճար չգտնէ մեծամասնութիւն մը կազմելու համար, պիտի նախընտրէր կանխահաս ընտրութիւններ քան թէ հանրաքուէ մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ մէջ, Հոկտեմբեր 26ին, ճափոնցի մըն է որ պատանդ բռնուած է: Առեւանգողները 48 ժամ պայմանաժամ տուած են ճափոնի որ քաշէ իր զօրքը, այլապէս պատանդը կը սպաննուի: ճափոնի վարչապետը բացարձակապէս մերժած է տեղի տալ:

Ֆ. ՄԻԹԵՐԱՆԻ անձնական կարասիները աճուրդով ծախուեցան, Հոկտեմբեր 26ին, այսինքն իր ծննդեան տարեդարձին օրը: Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, այրին չէր գիտեր որ վաճառքը պիտի զուգադիպի այդ թուականին, թէ մեծ զաւակն ալ հիւանդանոցէն ելլելէ ետք դատի պիտի քաշուի Նոյեմբեր 2ին: Սկըզբունքով այս վաճառքին պատճառը իր տղան է՝ Ժան-Քրիսթոֆ, որ ըստ երեւոյթին անօթի-ծարաւ է (հեռատեսիլ, Ա. կայան, Հոկտեմբեր 17ին իր յայտարարութիւններուն համաձայն) եւ մայրը օգնութեան կը փութայ: Տղան կը հետապնդուի Էլֆ-ի հարցին կապակցութեամբ, «ազդեցութեան շահատակութեան» յանցանքով: Վաճառքը 68.200 Եւրօ ապահոված է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԸՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 26/27)

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՏՈՒՐՔ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27Ի ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ԵՒ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔ

Ազգային Ժողովի երեսփոխանները Հոկտեմբեր 26ին յարգանքի տուրք մատուցանած են 1999 Հոկտ. 27ին Խորհրդարանին մէջ կատարուած ահաբեկչական արարքին զոհերուն յիշատակին: Ազգային Ժողովի Նախագահ Ա. Պաղտասարեան ելոյթ ունենալով ութ զոհերու յուշաքարին առջեւ, համոզում յայտնած է թէ տարիներ ետք ալ ժողովուրդը կը յիշէ պատահարը, իսկ ղեկավարութիւնը միշտ պատրաստ պէտք է ըլլայ նման չարիքներու դէմ պայքարելու համար:

Նոյն օրը «Արդարութիւն» դաշինքի ներկայացուցիչները «Ոչ ահաբեկչութեան» կարգախօսով հանրահաւաք կազմակերպած են Ազատութեան հրապարակին վըրայ: Մասնակիցները հոնկէ երթով դիմած են Ազգ. Ժողովի շէնքը. շուրջ 50 հոգի, որոնց մէջ եղած են զոհ երեսփոխաններու հարազատները, ծաղիկներ զետեղած են անոնց յիշատակին կանգնած կոթողին:

***

ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆԻ ՏՈՒՆ - ԹԱՆԳԱՐԱՆ

ԼՂՀ Ասկերանի Ծաղկաշատ գիւղին մէջ բացուած է ԺԹ. դարու արցախցի ազգային գործիչ, հայդուկապետ Նիկոլ Դումանի տուն-թանգարանը: Հոն զետեղուած են անոր կեանքն ու գործունէութիւնը ներկայացնող պատմական նիւթեր:

***

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԵՐՐՈՐԴ

Հայաստանի ճատրակի այրերու հաւաքականը որ կը մասնակցէր Սպանիոյ Գալվիա քաղաքին մէջ կազմակերպուած համաշխարհային ողիմպիականին, 26,5 կէտով Գ. տեղը գրաւած է: Վերջին փուլին հայ վարպետները 3,5 - 0,5 արդիւնքով յաղթած են Սլովենիոյ խումբին: Յաղթանակ տարած են Վլ. Յակոբեան, Լեւոն Արոնեան եւ Սմբատ Լպուտեան:

Ողիմպիականին առաջինը հանդիսացած է Ուկրանիոյ հաւաքականը, 29 կէտով, երկրորդն է Ռուսաստանը:

Հայաստանի կիներու հաւաքականը 18,5 կէտով գրաւած է ութերորդ տեղը:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ՆԱԽԱՐԱՐ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՄԷՋ

Օմար Քարամէ, Լիբանանի նոր վարչապետը, Հոկտեմբեր 26ին կազմած է իր նոր կառավարութիւնը, ուր 30 նախարարներ կան, բոլորն ալ սուրիամէտ նկատուած: Նշանակուած են երկու հայ նախարարներ՝ Սեպուհ Յովնանեան, նախկին նախարար որ կը ստանձնէ նոյն պաշտօնը (Մարմնամարզ եւ Երիտասարդութիւն) եւ Ալէն Թապուրեան, զաւակը նախկին երեսփոխան Անտրէ Թապուրեանի: Կառավարութեան մէջ կան նաեւ երկու կիներ, մէկը՝ Լէյլա Սոլհ, աղջիկն է լիբանանեան անկախութեան ռահվիրաներէն Րիատ Սոլհի:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ ԳԱՐՆԱ՞Ն

Ռուսական «Նեզավիսիմայա Գազետա»ն «հաւաստի աղբիւրներ»է տեղեկանալով գրած է թէ յառաջիկայ գարնան վերջնական ձեւ ստացած կ'ըլլայ Ղարաբաղի մասին համաձայնագիր մը: Թերթը համոզում յայտնած է թէ հակամարտութեան կարգաւորումի միջազգային միջնորդներու յայտարարութիւնները մտածել կու տան որ կողմերու բանակցութիւններուն վերջին փուլին որոշ համաձայնութիւններ արձանագրուած են. եթէ գերակշիռ պարագաներ արգելք չըլլան, շատ հաւանօրէն գարնան Ղարաբաղեան կնճիռին խաղաղ կարգաւորման մասին համաձայնագիր մը պատրաստ կ'ըլլայ եւ կը հրապարակուի:

Ռուսական թերթը այս հաւանականութեամբ բացատրած է Ադրբեջանի նախագահին կողմէ կատարուած պաշտօնատարներու շարք մը փոփոխութիւնները որոնք կը միտին իրեն ապահով շրջանակ մը կազմելու, կացութեան ապագային բարդացման պարագային: Այս ենթադրութիւնը թերթը հիմնած է ադրբեջանցի պաշտօնատարի մը այն խօսքին թէ «կարգաւորման կարելի տարբերակներէն ոչ մէկը կրնայ լման բաւարարութիւն տալ Ադրբեջանի շահերուն, ինչպէս պարագան է Հայաստանի»:

***

ՄԵՍԽԵԹՑԻ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ ՄԱՍԻՆ

Վրաստան 1999ին Եւրոպական Խորհուրդին անդամակցութեան փուլին խոստացած էր մինչեւ 2012 թուականը կարելի դարձնել 1944ին Միջին Ասիա աքսորուած Մեսխեթցի Թուրքերուն վերադարձը: Այս յանձնառութիւնը լուրջ մտահոգութեան աղբիւր եղած էր Ջաւախքի Հայութեան որուն բնակութեան շրջանը որպէս վայր կը նախատեսուէր վերադարձող Թուրքերուն:

Լրասփիւռները հաղորդած են թէ երկրին Խորհրդարանի նախագահը Նինօ Բուրջանաձէ յայտարարած է թէ Վրաստան պատրաստ չէ Մեսխեթցիներուն հայրենադարձութեան: Պատճառը այն է որ Վրաստան արդէն Աբխազիայէն մօտ 300 հազար գաղթական ունի եւ պարտի այդ բնակչութեան հարցերը լուծել:

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18-19 – ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ – ՊՐԻՒՍԷԼ

(Սեփական թղթակցութիւն «ՅԱՌԱՋ»ի)

Քաղաքակիրթ մեծ պետութեան մը վայել բծախնդրութեամբ պատրաստուած համագումար մը որ Երկուշաբթի, Հոկտ. 18ին իր աշխատանքները սկսաւ, Եւրոպական Խորհրդարանի շքեղ սրահին մէջ, Պրիւսէլ, նշանակուած ճշգրիտ ժամանակին, առաւօտեան 9·30ին, շուրջ 200 ներկաներու մասնակցութեամբ, Եւրոպայի 16 զանազան երկիրներէ ժամանած, որոնք կը ներկայացնէին Հայաստանի Պետութիւնը (մեծ թիւով դեսպաններ եւ դեսպանատան զանազան պաշտօնեաներ, շուրջ 30 հոգի), Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը իր զանազան ենթակառոյցներով ունէր ստուարաթիւ ներկայացուցիչներ 16 երկիրներէ, եկեղեցական ներկայացուցիչներ. Գիւտ Արք. Նագդաշեան կարդաց Գարեգին Բ.ի ուղերձը, Խորէն Արք. Տողրամաճեան Արամ Ա. Կաթողիկոսի ուղերձը փոխանցեց ներկաներուն, Տիկին Նայիրի Քէչիշեան հաղորդեց Կաթողիկէ Հայոց Պատրիարք Ներսէս – Պետրոս ԺԹ.ի գրաւոր խնդակցութիւնը, Վարուժան Արք. Հերկէլեան՝ Առաջնորդ Կիպրոսի Հայոց, Տաթեւ Վրդ. Մուրատեան՝ Հոլանտայի Հայոց հովիւ, Մխիթարեան Միաբանութենէն Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեան եւ բազմութիւն մը մեծ ու փոքր, ծանօթ ու անծանօթ հայկական կազմակերպութիւններու, քաղաքական, տնտեսական, մշակութային ներկայացուցիչներու, հայ եւ օտար մամուլ, «Յառաջ», «Ֆրանս-Արմէնի», «ԱՅԲ - ԷՖ. ԷՄ.» եւլն. եւ օտարներ:

Խորհրդարանի սրահի ծառայական բաժինը անթերի կերպով կազմակերպուած էր, յատկապէս նկատելի էր միաժամանակ թարգմանութեանց արհեստավարժ մակարդակը, որուն համար Հայաստանէն ժամանած էին երեք պաշտօնական թարգմաններ, մէկ խօսքով, ղեկավար աչք մը չէր կրնար չնկատել որ ձեռնարկը անուղղակի կերպով կը վայելէր Հայաստանի կառավարութեան հովանաւորութիւնը. Հայաստանէն ժամանած էին նաեւ հեռատեսիլի «Երկիր-Մեդիա» եւ «Հայ-Լուր» կայաններու գործիչներ:

Տիկին Հիլտա Զոպոյեանի միջամտութիւնները, որպէս կազմակերպիչ եւ պատասխանատու, եղան մակարդակով ու դուսպ, նոյնը կարելի է ըսել Օր. Թալին Թաշճեանի պարագային որ անսայթաք հայերէնով եւ ֆրանսերէնով ներկայացուց օրակարգը. ընդհանուր առումով չեղան ուշացումներ եւ անտեղի միջամտութիւններ, ուրախալի երեւոյթ մը Եւրոպայի Հայերու այս համագումարին համար:

Երկու օրերու ընթացքին պիտի մշակուէին երեք հիմնական նիւթեր. –

Ա.– Հայերու մշակոյթն ու ինքնութիւնը Եւրոպայի մէջ:

Բ.– Յարաբերութիւնները Եւրոպական Միութեան եւ Հայաստանի միջեւ:

Գ.– Հայաստան Եւրոպական Միութեան ընդլայնումին հանդէպ:

Առաջին բաժինը պէտք է դրաղէր Եւրոպական Միութեան այն ծրագիրներով որոնք կը վերաբերին փոքրամասնութիւններու մշակոյթին եւ լեզուներուն, եւ քանի հայերէնը շնորհիւ Հունգարիոյ միջամտութեան մաս կը կազմէ Եւրոպական Միութենէն ընդունուած փոքրամասնութիւններու լեզուներու խումբին, հետեւաբար ուսումնասիրուելու էր թէ ինչպէս Եւրոպական Միութիւնը պէտք է սատարէր անոր ծաւալումին եւ մշակումին:

Ամէնէն առաջ բեմէն կարդացուեցան եկեղեցապետներու ուղերձները, ապա Ֆրանսիս Վիւրց՝ նախագահ Եւրոպայի միացեալ ձախակողմեաններու, որուն հրաւէրով հոն կը գտնուէինք, շեշտեց որ Հայկական Հարցի վերաբերեալ, իրենց կազմակերպութիւնը միշտ նեցուկ կանգնած է Հայոց պահանջատիրութեան, արժանապատուութեան եւ յիշատակի շրջանակէն ներս, ինչպէս նաեւ ժողովուրդներու ինքնորոշումի իրաւունքներուն համաձայն:

Ապա խօսք առաւ Ռուբէն Շուգարեան, Հայաստանի Արտաքին գործոց փոխ նախարարը, անգլերէնով, յստակօրէն ներկայացնելով Հայաստանի Արտաքին քաղաքականութեան տեսակէտը օրուան հարցին վերաբերեալ, հիմնականօրէն շրջափակումը պատերազմական վերաբերմունք նկատելով:

Պաշտօնական բացումին առիթով խօսք առին նաեւ Արցախի ներկայացուցիչ Ցոլիկ Սերոբեան, մեծ գովեստի արժանացնելով օրուան ձեռնարկը եւ Պ. Թորոս Սաղըրեան, Եւրոպահայ Ֆորումի պատուոյ նախագահ, շեշտը դնելով հայապահպանութեան մարզէն ներս միջազգային հաւաքոյթներու կարեւորութեան եւ անոնցմէ օգուտ քաղելու կարելիութիւններուն վրայ:

Կէս ժամ դադարէ մը վերջ բեմին վրայ էին Ալեքսի Կէօվճեան որպէս հաղորդավար նոյն նիստին, Պ. Ժագ Տէլմոլի, լեզուական քաղաքականութեան միութեան Եւրոպայի յանձնախումբի պատասխանատու, որուն միջամտութիւնը սկզբունքներու շուրջ կը դառնար, կ'արծարծէր հարցը թէ լեզուներու համար ինչպէս պէտք է յարմար միջավայր ստեղծել:

Պ. Յարութիւն Քիւրքճեան, Աթէնքէն, հեղինակ Հայոց լեզուի դասագրքի, մշակեց գլխաւորաբար արեւմտահայերէնի վերաբերող դիրքը Եւրոպայի մէջ:

Պոլսոյ Սփիւռքներու եւ ցեղասպանութիւններու հիմնարկի տնօրէն Պ. Միհրան Տապաղ, գերմաներէն զեկուցում ունեցաւ հայկական փորձառութեան մասին՝ եւրոպական յիշատակի քաղաքականութեան տեսանկիւնէն դիտուած:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Պ. Ժիւլ Մարտիրոսեան, նախագահ Ֆրանսայի հայկական լրատուութեան եւ փաստաթուղթերու գիտական կեդրոնի, բաւական մտաւորական բարդ դարձուածքներով եւ երկարաբանութեամբ ինքնութիւններու փոփոխականութեան մասին վերլուծումներ կատարեց, որոնք կը հետեւէին ինքնաբերաբար ընկերութեան յեղաշրջումներուն:

Համագումարի այս բաժինը աւելի համալսարանական դասախօսութեան երեւոյթ առած էր, այնքան որ «Յառաջ»ի թղթակիցին այն հարցումին թէ «Ինչպէ՞ս կարելի է խօսիլ ինքնութեան մասին երբ երկրագունդի միակ ժողովուրդն ենք որ ունի երկու ուղղագրութիւն, եւ ունի ակադեմիա մը որուն պաշտօնը պէտք է ըլլար լեզուական մաքրութեան հսկել, մինչ տեղի կ'ունենայ ճիշդ հակառակը»:

Հարցումը չափազանց պարզ ըլլալով, Պ. Տապաղ անմիջապէս կտրուկ միջամտեց ըսելով որ սա պարզապէս հայկական հիւանդութիւն է նիւթէն շեղելու... մինչ սրահին մէջ Տիկին Լիլիան Տարօնեան, Հայաստանի հետ գործակցութեան կազմակերպութենէն, պնդեց եւ զօրակցեցաւ ուղղագրութեան միաձեւութեան հրամայականին, նկատելով զայն ժողովուրդի մը ինքնութեան ամէնէն կարեւոր հարցերէն մին:

Խօսք ուղեց նաեւ Ռումանիոյ հայկական դեսպան Պ. Եղիշէ Սարգսեան, չափազանցուած նկատելով եղած դիտողութիւնը Հայաստանի լեզուական կացութեան ուղղուած:

Կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ երեքին գումարուեցաւ երկրորդ կարեւոր նիստը, նախագահութեամբ Պ. Լօրան Լէյլէքեանի, տնօրէն Եւրո-Հայկական Դաշնակցութեան:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Եւրոպական Միութեան մօտ Հայաստանի դեսպան Վիգէն Չիտէչեան, որ դիւանագէտի մը վայել յստակ բառերով (եւ իր ներկայացուցած երկրին կացութիւնը պարզած) տուաւ իր միջոցով Հայաստանի տեսակէտը թէ որքան կարեւոր է քաղաքական կայունութիւնը, հակամարտութիւնն ու խաղաղ լուծումէն բխած նոր եւ չինիչ ծրագիրներու մշակումը: Գործնական մօտեցում ցոյց պէտք է տալ օգտագործելով Հայաստանի եւ Սփիւռքի ուժականութիւնը:

Պ. Վահան Ջանոյեան, ԱՄՆ-էն, նախագահ Քարիւղի տնտեսական միութեան եւ մասնագէտ ուժանիւթի հարցերու, հանգամանօրէն խօսեցաւ Բաքու - Թիֆլիս - Ճէյհան քարիւղատար խողովակներուն ու անոնց յարուցած հարցերուն մասին, նկատմամբ Հայաստանի:

Պ. Ռիչըր Թիպըլս; Եւրոպական Յանձնախումբի Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու գործակատար, բացատրեց այն բոլոր կարելիութիւնները որոնք բացուած են Հայաստանի եւ Եւրոպական Միութեան միջեւ դրացիութեան քաղաքականութեան սկզբունքով Հայաստանն ալ ընդգրկելու հետեւանքով:

Պ. Տեմեթրիօ Վոլչիչ, նախկին երեսփոխան Եւրոպական Խորհրդարանի, ծերակուտական, եւ ներկայիս դասախօս Թրիէսթէի (Իտալիա) համալսարանի միջազգային հարցերու, լուսաբանութիւն տուաւ այն մեծ խաղին Միութեան համար օգտակար կեդրոններուն Կովկասի եւ Եւրոպական Միութեան միջեւ եւ անոնց արձագանգը, Եւրոպական Միութիւն – Թուրքիա յարաբերութիւններուն վրայ:

Շատ փայլուն ելոյթ ունեցաւ Պ. Արման Սարեան, տնտեսագէտ (Ֆրանսայէն), բացատրելով որ Եւրոպական Միութեան եւ Հայաստանի յարաբերութիւնները շրջանային դժուար կացութեան մը մէջ կը գտնուին. արդեօք Եւրոպան օրակարգ մը ունի՞ բարելաւելու Հարաւային Կովկասի մէջ կայունութեան պայմանները:

Փրոֆ. Օթթօ Լուխթերհանտ, միջազգային իրաւունքի դասախօս Համպուրկի համալսարանին մէջ, թէեւ քիչ մը երկարեց, սակայն գոհացուցիչ բացատրութիւններ տուաւ Հայաստանի եւ Եւրոպական Միութեան յարաբերութիւններու բարոյական եւ օրէնսդրական տեսակէտներէ նկատուած: Եւրոպական յանձնախումբի վերջին տեղեկատուութեան լոյսին տակ Թուրքիոյ եւ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութիւնը նկատի առած:

* *

Համագումարի առաջին օրուան լրջութիւնն ու անսայթաք ընթացքը կարեւոր դեր խաղացած պէտք է ըլլան մասնակցողներու ճշդապահութեան մէջ, քանի յաջորդ առաւօտ ժամը ճիշդ 9·30ին սկիզբ առաւ զեկուցումներու երրորդ բաժինը, որ յատկացուած էր Եւրոպական Միութեան ընդլայնումին եւ Հայաստանի տեղին՝ անոր մէջ:

Օրուան հաղորդավարն էր Պ. Ֆիլիփ Գալֆայեան, Մարդու իրաւունքներու միջազգային դաշնակցութենէն, որ նախորդներուն նման, շատ գիտակից լրջութեամբ վարեց համագումարի այս երրորդ եւ վերջին բաժինը, միշտ լեցուն սրահի մը առջեւ:

Փրոֆ. Պերնար Քուլի, տնօրէն Լուվէնի կաթողիկէ համալսարանի, բանասէր եւ պատմագէտ, դուսպ, կիրթ մտաւորական մը, արծիւի թռիչքով ներկայացուց Հայոց երեքհազարամեայ պատմութիւնը, սկզբնական շրջաններուն անոր կրած պարսկական ազդեցութիւններ, հետզհետէ անոր յարումը հելլենական եւ աւելի ուշ հռոմէական աշխարհին, Հայաստանը դարձուած են գաղափարական կամուրջ մը 30 դարերէ ի վեր, արեւմտեան եւ արեւելեան աշխարհներուն միջեւ՝ Եւրոպայի եւ Մերձաւոր Արեւելքի, որու ան ոչ միայն արեւմտեան (եւրոպական) է այլ բան մը աւելի: Հարց է թէ այսօր ի՞նչ պիտի ըլլայ Հայաստանի դիրքը նոր գծագրուող Եւրոպական Միութեան քարտէսին մէջ: Կարելի՞ է զայն եւրոպական մշակութային ծիրին մէջ զետեղել, եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ Եւրոպական Միութեան մէջ ապրող հայկական գաղութներուն կապը Հայաստանի Հանրապետութեան հետ: Մէկ խօսքով փրոֆ. Քուլիի համաձայն, Հայաստան Եւրոպական Միութեան դիմաց կը ներկայանայ որպէս շաղկապումի մշակոյթ մը, յարաբերութիւններու մշակոյթ, որ Արեւելքն ու Արեւմուտքը իրար կը միացնէ պատմութեան ընթացքին իր գրաւած եւ մշակած դիրքով:

Պ. Հարլէմ Տէզիր, անդամ Եւրոպական Խորհրդարանին եւ փոխ նախագահ ընկերվարական խումբին, հիմնականօրէն շեշտեց որ Եւրոպան քաղաքական միութիւն մըն է, ազգային, կրօնական եւ մշակութային հարցերէն վեր... եւ եթէ այս տեսանկիւնէն դիտուի, Թուրքիա կրնայ մաս կազմել Եւրոպական Միութեան եւ ատիկա Հայերուն համար ալ նպաստաւոր կրնայ դառնալ եթէ Հայաստան իր դիրքով, ըսել կ'ուզէր հաւանաբար, հրաժարելով իր պահանջատիրութենէն ցեղասպանութեան ճանաչումէն, նպաստէր անոր անդամակցութեան... Հայերը եւ ընդդիմացողները երբեք վախ պէտք չէ ունենան Թուրքիոյ մուտքէն քանի որ ան պարտաւոր պիտի ըլլայ երկաթուղիի գիծի մը հաւատարմութեամբ հետեւելու միւսներուն...:

Պ. Զարլզ Թաննօք, Եւրոպայի ժողովուրդներու կուսակցութենէն, սրահին մէջ ներկայ որպէս պարզ մասնակից, բուռն կերպով հակաճառեց Հ. Տէզիրի տեսակէտներուն դէմ, բացայայտելով թէ Թուրքիան շատ աւելի խորամանկ է կարծուածէն, քանի ան զինուորականներու լուծէն ազատելու համար հնարած է Եւրոպական Միութիւն մտնելու տարբերակը, բայց իրականին մէջ ծայրայեղ իսլամական պետութիւն մըն է որ կը քաջալերէ ամէն գնով բազմածնութիւնը, հակառակ Եւրոպայի ծնունդներու հակողութեան քաղաքականութեան, եւ թէ ան երբեք Եւրոպայի մաս չի կրնար կազմել, քանի որ էութեամբ հակաեւրոպական կառոյց մըն է առաջին մէկ օրէն...:

Այս կէտին, բաւական երկարեցաւ կարծիքներու փոխանակումը, հիմնականօրէն Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը ծեծուեցաւ, աջ եւ ձախ իրարու քարեր արձակեցին, պահ մը Հայաստանն ու Հայերն ալ մոռցուեցան եւ այն տպաւորութիւնը ունեցանք որ հոն հաւաքուած ենք միայն Թուրքիոյ Եւրոպական Միութիւն մտնելու – չմտնելու թնճուկը քակելու... Տիկին Զոպոյեան յիշեցուց որ իր նախագահած կազմակերպութիւնը երեք – չորս տարի է պղուշացուցած է աչերը թրքական վտանգի մասին եւ ուրախութիւն յայտնեց որ ներկայիս տեսակէտները բարելաւուած կրած են ի նպաստ Հայերուն: Պ. Չիտէչեան կրկին խօսք առնելով ներկաներուն ուշադրութիւնը կեդրոնացնել ուզեց քաղաքական կարգ մը երեւոյթներու շուրջ որոնք խոտոր կը համեմատին Եւրոպական Միութեան ոգիին: Եւրոպա մտնել փափաքող Թուրքիան պէտք է ճանչնայ ցեղասպանութիւնը որպէսզի Հայաստան ապահովութիւնն ունենայ որ երկրորդ ցեղասպանութիւն մը տեղի պիտի չունենայ. սակայն ափսոս որ Թուրքիան երբեք չդատապարտեց Սումգայիթի սպանդը... ատիկա արդէն շատ կարեւոր կէտ մըն է զգուշանալու թրքական խաղերէն:

Ըստ Պ. Ֆրանք Պիանքէրիի, Եւրոպա 2020 հիմնարկ, հակառակ դրական կամ ժխտական բոլոր կարծիքներուն, Թուրքիան յաջորդող քսան տարիներու ընթացքին Եւրոպա չի կրնար մտնել, նկատի առած Եւրոպայի քաղաքական հիմնական ձգտումները. ան ի հարկին կրնայ դառնալ առանձնաշնորհեալ ընկերակից մը:

Պ. Վարուժան Սրապեան, Ֆրանսայի Ռ. Ա. Կուսակցութեան նախագահի եւ նախկին պոլսեցիի իր հանգամանքով, շեշտեց թէ որքան հեռու է Թուրքիոյ ժողովրդավարութեան ըմբռնումը եւրոպականէն: Երկիր մը ուր ամէն օր կ'ոտնակոխուին մարդկային իրաւունքները ինչպէ՞ս կարելի է ժողովրդավար կոչել...:

Պ. Շառլ Փափազեան, Հ.Յ.Դ. արեւմտեան բաժին, իր վճռական եւ կենսունակ ելոյթով կարգ մը հարցեր դրաւ եւրոպական պետութիւններուն, թէ ինչո՞ւ Եւրոպայի համար այս շատ կարեւոր որոշումը տալու հանգրուանին, չառնուիր հասարակաց կարծիքը կամ ազգային խորհրդարաններու մէջ չի վիճարկուիր եւ յատկապէս Եւրոպան որմէ՞ կը քշուի հայկական ցեղասպանութեան հարցը որպէս անժամանցելի պայման դնելու համար Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան համար:

Սրահին մէջ հետաքրքրութիւնն ու լարուածութիւնը այնքան կեդրոնացուցած էր ներկաները որ չանդրադարձան նոյնիսկ ժամանակին անցնիլը: Ժամը եկած էր եզրակացութիւններու: Տիկին Հ. Զոպոյեան բեմէն կարդաց Եւրոպայի Հայերու համաձայնութեան օրինական պահանջներու յայտարարութիւնը (Շառթ տը լա Գոնվանսիոն) որ քիչ մը երկար էր որպէս յայտարարութիւն: Ապա բեմ հրաւիրեց ներկայ Պ. Կարօ Արմէնեանը ԱՄՆ-էն, միջազգային նախագահ Հայ Դատի Յանձնախումբին, իր խօսքն ըսելու եւ պաշտօնապէս փակումը կատարելու համագումարին:

Ան նախ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր մասնակիցներուն, որ ազատ կամքով եւ անձնական ծախքերով մասնակցեցան այս երկօրեայ համագումարին որ պատահական այցելութիւն մը չէր, այլ գիտակից անձերու հաւաք: Ապա շեշտեց թէ Եւրոպայի Հայութիւնը շարունակութիւնն է Հայաստանի Հայութեան, եւ շնորհաւորեց հայրենի դիւանագէտներու հոծ ներկայութիւնը, կէտ որ ցոյց կու տայ, – ըսաւ, – որ Հայաստան որքան մօտ է համագումարին մէջ ծնած հարցերուն, եւ թէ ինչպէս ամէն հորիզոնէ եկած հայորդիներ կրնան միանալ շատ մը հարցերու մէջ, կոչ ըրաւ որ Եւրոպան գնահատէ մեր հաւաքական ուժը եւ իր համառօտ ելոյթը շարունակեց անգլերէնով, միեւնոյն բովանդակութեամբ:

Մեր կողմէն մի քանի մանր դիտողութիւններ, աւելի ճիշդ թելադրանքներ պիտի ընենք, այս բարձր մակարդակով երկօրեայ համագումարին, որ այլապէս

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԱՆՓՈՓՈԽ ՄՆԱՑԱԾՆԵՐԸ

Թուրքիոյ անդամակցութեան վիճակի հարցին մասին Եւրոպական յանձնաժողովին Հոկտեմբեր 6ին հրապարակած տեղեկագրին մէջ կարեւոր տեղ ունին փոքրամասնութիւններու առընչուած կէտերը: Յատկանշական, [illegible] այն է որ [illegible] քայլեր առնուած ըլլալ հանդերձ, շատ մը պարագաներ անլուծելի մնացած են:

Մեկնելով այս հաստատումէն, «Ակօս» շաբաթաթերթի (Հոկտ. 8) խմբագիր Հ. Տինք [illegible] մը բրած է, մասնաւորելու համար փոքրամասնութիւններու հարցերուն լուծումներն ու անլուծելի մնացածները: [illegible] 90ական Թուականներու [illegible] հայ համայնքին [illegible] «Ակօս» [illegible] կարելիութիւն մը: Իսկ հայութիւնը մեծ դըժուարութիւն ունի իր հարցերը հանրային կարծիքին ներկայացնելու:

Նուրջ տասնամեակ մը առաջ «Ակօս»ի հիմնադրումը միջոց մը կը դառնայ հայ համայնքին հարցերը մէկիկ-մէկիկ հանրային կարծիքին [illegible] չադրութեան կը յանձնուին:

Այդ հանգրուանէն [illegible] վազգիներէն պահանջուած 5%ի բաժնին [illegible] է: Երկրորդը՝ փոքրամասնութեան [illegible] կալուածներուն նորոգութեան համար ընդհանուր տնօրէնութենէն [illegible] է: Այսօր այլեւս ոչ միայն այդ նորոգութիւնները հարց ըլլալէ դադրած են, այլեւ [illegible]:

Մնացեալ կարգ մը խումբերու [illegible] Հ. Տինք նախ կ'անդրադառնայ Ս. Խաչ Դպրեվանքի ու փոքրամասնութեան վազգիի մը մէկ ղեկավարը առանց դատարանի որոշումի պաշտօնազրկ ընելու հարցերուն: Երկուքն ալ նոյնութեամբ մնացած են: Ս. Խաչ Դպրեվանքը 1953ին գործունէութեան սկսած ըլլալով հանդերձ, 25 տարին ի վեր անոր օրինականութիւնը անվաւեր կը նկատուի ու կարելի չըլլար ղեկավար մարմնի ընտրութիւն կատարել: Լուծումի մը ակնկալութեամբ դպրոցին վարչութիւնը, Պատրիարքարանը եւ մամուլը քանիցս պետութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած ըլլալով հանդերձ, այդ ուղղութեամբ ամենափոքր յառաջընթաց մը իսկ չէ արձանագրուած:

Ինչ կը վերաբերի առանց դատական վճիռի ընդհանուր տնօրէնութեան կողմէ փոքրամասնութեան վազգիի մը ղեկավարը, կամ ղեկավարները պաշտօնազրկելու կարելիութեան, նոյնն է վիճակը. ոչ միայն սրբագրութեան ուղղութեամբ ոչինչ կատարուած է, այլեւ կը շարունակուին կամայական կարգադրութիւնները եւ վերջին տարիներուն հայկական վազգիներու շատ մը ղեկավարներ պաշտօնազրկուած են:

Յաջորդ խումբը կը վերաբերի բարելաւում արձանագրելով հանդերձ հիմնական լուծումի չյանգած հարցերուն: Անոնց գլխաւորն է փոքամրասնութիւններու վազգիներուն կալուածատիրութիւնը: 1936ի յայտարարագիրները առոր ընթացք չեն տար: Սրբագրութեան նպատակով եղած կարգադրութեամբ եւ մանաւանդ Եւրոպային պատշաճելու օրէնքներով յայտարարուած է թէ այսուհետեւ փոքրամասնութեան վազգիները պիտի կարենան կալուածի տիրանալ, իրենց նախապէս ունեցածները պաշտօնապէս արձանագըրել, զանոնք իրենց յարմար դատած ձեւով գործածել: Սակայն հակառակ օրէնքին գոյութեան, փոքրամասնութիւններու ունեցած կալուածները պաշտօնապէս արձանագրելու դիմումները քիչ բացառութեամբ արդիւնք չեն տուած: Կամ բախած են վարչարարական պատնէշներու, կամ չկամութեան: Այն տըպաւորութիւնը կայ թէ ներկայիս ժամանակ շահելու քաղաքականութիւն մը կը կիրարկուի, սպասելով Եւրոպական Միութեան բանակցութեան սկսելու Թուականին մասին Դեկտեմբեր 17ի որոշումին:

Նախապէս գրաւուած կալուածները վերադարձնելու ուղղութեամբ ալ ոչ մէկ դրական քայլ առնուած է:

Վարչարարներու քմահաճոյքին ձգուած է փոքրամասնութիւններու վազգիներուն ընտրաշրջաններուն հարցն ալ: Նոր կարգադրութեամբ մը որոշ յստակացումներ եղած են, լուուած է թէ ընտրողներու նուազած թիւերու շրջաններուն սահմանները պիտի ընդլայնուին, սակայն կարգադրութիւնը կրկին մնացած է վարչարարներու տրամադրութեան:

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Փոքրամասնութեան դպրոցներու նոր կանոնագրի պահանջները նկատի առնըւած, սակայն մինչեւ այսօր այդ նոր կանոնագիրը չէ հրապարակուած: Կ'ակընկալուի որ նոր կանոնագիրը դպրոցի տընօրէնին ու կրթական տնօրէնութեան կողմէ նշանակուած փոխ տնօրէնին միջեւ գերադասութեան հարցը լուծէ ի նպաստ տնօրէնին:

Նոր կանոնագրով նախատեսուած է նաեւ որ եթէ թրքերէնի ու մշակոյթի դասերուն համար ուսուցիչի պահանջ ըլլայ, դպրոցին տնօրէնութիւնը գտնէ հարկաւոր տարրը ու աշակերտները եւ չըմնան իրենց դասերէն:

Կայ տակաւին խառն ամուսնութեան ծնողներուն զաւակներուն ընդունելութեան պարագան: Հոս եւս երկակի չափանիշեր կը կիրարկուին: Այս տարի հայկական վարժարաններ չեն արձանագրըւած խառն ամուսնութիւններէ ծնած երախաները, որոնց մայրը հայ է, հայրը՝ ոչ: Իսկ հայ ընտանիքներ ժամանակավրէպ ըմբռնումով մը կը պարտադրուին երկար հերթեր սպասելու, ապացուցանելու համար որ իրենք հայ են:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

Պատրիարքարանին գլխաւոր հարցը Պատրիարքութեան կանոնագրութիւնն է: Մեսրոպ Բ. Պատրիարքը իրաւաբաններու եւ իր խորհրդականներու գաղափարներով պատրաստել տուած ծրագիր մը պետութեան ուշադրութեան յանձնած է, որպէս համայնքին գլխաւոր հարցը: Հոն նշուած են Պատրիարքի ընտրութիւնը, լիազօրութիւնները, եւլն.: Այս ծրագիրն ալ տակաւին պատասխան չէ ստացած:

Պատրիարքարանին յատուկ կարեւորութեամբ ներկայացուցած երկրորդ պահանջը կրօնաւորներու պատրաստութեան առընչուած էր: Մեսրոպ Պատրիարք կ'առաջարկէր որ Պոլսոյ մէկ համալսարանին մէջ քրիստոնէական աստուածաբանութեան ամպիոն մը հաստատուի. այս պահանջն ալ կիրարկութեան փուլէն բաւական հեռու է:

Այս մանրամասնութիւններէն ետք Հ. Տինք կ'եզրակացնէ թէ վերջին տասը տարուան ընթացքին Թուրքիոյ հայ համայնքը մըտահոգող հարցերուն մեծ մասին տակաւին հիմնական լուծում չէ բերուած: Միակ դրական կողմը կը նկատէ այն զարգացումը որուն շնորհիւ նոյն հարցերը այլեւս կը փոխանցուին հանրային կարծիքին ու կառավարութիւնները զանոնք կամաց-կամաց սեղան կը բերեն: Թէեւ սեղան բերելու արարքը հիմնուած է Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան յարելու հոլովոյթին: Այնպէս կը թուի թէ լուծումները կարելի կրնան ըլլալ միայն այդ հոլովոյթին շարունակութեան մէջ, ինչ որ տհաճ պարագայ է:

Ցուսալի ու փափաքելի մտայնութեան փոփոխութեան համար տակաւին շատ կանուխ է: Պետական դէմքերու վերջին շրջանին քրիստոնեայ քաղաքացիներու տօները շնորհաւորելու երեւոյթը ճիշդ է որ բազմամշակութայնութեան խրախուսուած ըլլալուն յոյսը կը ներշնչէ, սակայն նորայայտ հարցեր այդ յոյսերը որոշ չափով կը հքացնեն.

- Ցատկապէս դասագիրքերու մէջ տեղ կը գտնեն խտրականութեան մղող պարբերութիւններ,

- Պատմութեան դասագիրքերուն մէջ Հայկական հարցը միակողմանի սուտերով տրուած է,

- Կարգ մը լրասփիւռներու մէջ տեղ գտած փոքրամասնութեան դէմ արտայայտութիւններ դատական որեւէ հետապնդումի առարկայ չեն ըլլար, չկայ այդ հետապնդումին յատուկ արդարութեան մեքանիզմ մը,

- Եւ վերջապէս, փոքրամասնութիւններու հարցերէն մէկն է տակաւին պետական համակարգին ու վարչարարութեան մէջ փոքրամասնութիւններուն տեղ ունենալու անկարելիութիւնը:

Ամփոփելով, պէտք է ըսել թէ Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն յատուկ խնդիրները կը լուծուին աւանդական մըտայնութեան փոփոխութեամբ: Հետեւաբար, փոքրամասնութիւններու այս կամ այն հարցին լուծումին մասին խօսիլ չի նշանակեր թէ անոնց հարցերը բոլորն ալ սպառած են:

Երկրին ժողովրդավարացման ընթացքը ինչպէս որ ամբողջ ժողովուրդին ընդհանուր հարցերուն լուծում պիտի բերէ, պիտի լուծէ փոքրամասնութիւններու յատուկ հարցերն ալ: Ուստի վերջին եզրակացութիւնը այն է որ Թուրքիոյ մէջ փոքրամասնութիւններու բուն հարցը Թուրքիոյ ժողովրդավարացման հարցն է:

հրաշալի երեւոյթ մըն էր մեր իրականութեան մէջ:

Եւրոպայի հայկական ամէնէն հին հաստատութիւնը, որ 1700 Թուականէն Վենետիկի սրտին վրայ հիմնած է մշակութային եւ կրթական կայսրութիւն մը, կարելի է ըսել Մխիթարեան Միաբանութիւնը, հրաւիրուած չէր խօսք առնելու Եւրոպայի Հայերու ինքնութեան մասին. ան որ հարիւրաւոր դասագիրքեր հրատարակած է երեք հարիւր տարիներու ընթացքին, Եւրոպայի Հայերուն ինքնութիւնը պաշտպանելու եւ հասցուցած բազմաթիւ սերունդներ նոյն նպատակին ծառայող, կրնար օգտակար թելադրանքներ կատարել իր երեքդարեայ փորձառութենէն:

Հակառակ ներկաներու բազմութեան, զգալի էր նոյն հոսանքին պատկանող անձերու եւ միութիւններու թիւին գերակըշռութիւնը: Այս կէտին մէջ յանցանքը կ'երթայ չմասնակցողներուն եւ հեռու կեցողներուն, քանի համագումարին մէջ ծեծուած հարցերը համահայկական հարցեր են եւ պատրաստուած՝ առանց խտրական ոգիի:

Երրորդ եւ ամէնէն կարեւորը՝ ինքնութեան հարցին վրայէն թեթեւակի անցնիլն էր: Հոս միակ տեղն էր, ուր Հայաստանի պետական ներկայացուցիչներու այսքան հոծ ներկայութենէն օգտուելով, կարելի էր լսելի դարձնել Սփիւռքի աղաղակը եւ անշրջանցելի պահանջը՝ վերադառնալու ուղիղ գրութեան, եկող տարուան Գրոց Գիւտի տօնակատարութիւններէն առաջ: Ափսո՜ս, որ օրուան բանախօսները, իրենց ամբողջ պատրաստութեամբ եւ լրջութեամբ, գոհացան մասային մարզանքներ ընելով...:

ՑԻՊԻ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՇՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՆԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

Երբ Պէշճեան ներկայացաւ դեսպան Թօմսընի, յիշեալը զինքը շատ սիրալիր ընդունեց: Դեսպանին քով կային եղմտական տուներու ներկայացուցիչներ:

- Պարոն Պէշճեան, ըսաւ դեսպանը առանց նախաբանի, մենք պատրաստ ենք ձեր ձեռնարկներուն դրական պատասխան տալ եւ Թուրքիոյ պետական գանձին ընել ձեր ուզած փոխառութիւնը, բայց...

- Այո, պարոն դեսպան, ի՞նչ է ձեր պայմանը:

- Թուրքիոյ չէզոքութիւնը:

- Պարոն դեսպան, Սուլթանը ինծի միայն փոխառութիւն գտնելու պաշտօն տուած է, եւ ես իրաւասութիւն չունիմ քաղաքական յանձնառութեանց մէջ մըտնելու:

- Դուք այս պայմանը ընդունիլ տալով թէ՛ ձեր պատկանած երկրին եւ թէ մեզի օգտակար պիտի ըլլաք:

Պէշճեան պահ մը լռեց:

- Պարոն դեսպան, ըսաւ վերջապէս, ձեզ դիմած միջոցիս դիմած էի նաեւ Ֆրանսական դեսպանին: Եթէ Թօյլատրէք երթամ տեսնեմ կոմս Տիւպուան եւ բացատրեմ իրեն թէ պիտի կրնանք ձեզմէ փոխառութիւնը ընել առանց ձեզի որեւէ քաղաքական զիջում ընելու, այլ պահելով մեր չէզոքութիւնը:

- Լաւ ուրեմն սպասենք հոս:

Պէշճեան ժամ մը վերջը վերադարձաւ:

- Կոմս Տիւպուա ըսաւ թէ եթէ Օսմանեան կայսրութիւնը Ֆրանսայի երաշխիքտայ թէ չէզոք պիտի մնայ, Ֆրանսա Անգլիայէն մեր կատարելիք փոխառութեան դէմ առարկութիւն չպիտի ընէ:

- Լաւ ուրեմն պարոն Պէշճեան, Սուլթանին ուզած փոխառութիւնը տալու պատրաստ ենք, ըսաւ դեսպան Թօմսըն, հիմա ձեզ կը մնայ ձեր վեհապետին վերջնական հաւանութիւնը առնել եւ ղրկել այն պետական անձերը, որոնք պիտի ըստորագրեն պայմանագրութիւնը:

Յարութիւն Պէշճեան դեռ քառասուն ժամը չլրացած պալատ փութաց:

- Վեհափառ, ձեր ծառան Արթին Պէշճեան ունկնդրութիւն կը խնդրէ, ըսաւ արարողապետը Սուլթանին:

Վեհապետը զարմացած էր: Եթէ ձախողած ըլլար տակաւին պիտի աշխատէր, ուրեմն այսքան կարճ ժամանակի մէջ յաջողա՞ծ էր իրանանացնել այն ինչ որ իր բոլոր նախարարները չէին կրցած ընել:

- Թող գայ, ըսաւ Սուլթան Մահմուտ:

Յարութիւն մտաւ եւ արագ քայլերով մօտեցաւ Սուլթանին: Քղանցքը համբուրեց: Ցուզուած էր:

- Խօսէ Արթին, հրամայեց Սուլթան Մահմուտ:

- Վեհափառ տէր, փոխառութիւնը ապահովեցի անգլիացիներէն ձեր ուզածէն աւելիով: Անգլիացիներէն յաւելուածական փոխառութիւն մըն ալ պիտի կարենանք ընել եթէ Նախապէս Պօնաբարթի դէմ չէզոքութիւն մը պահէք:

Սուլթանը յօնքերը պռստեց:

- Բայց ինչպէ՞ս կրցար քաղաքական խնդիրներու մէջ զիջում խոստանալ իմ անունովս, ըսաւ զայրացած:

Պէշճեան պաղարեամբ նայեցաւ Սուլթանին որ իր խօսակիցին աչքերուն մէջ կարդաց անկեղծութիւնը:

- Վեհափառ տէր, ես որեւէ զիջում չեմ ըրած:

- Ռուսիոյ մասին չխորհեցա՞ր: Նափոլէոնը վշտացնելով Ռուսիոյ դէմ անպաշտպան կրնանք մնալ: Ըսէ, այս մասին չխորհեցա՞ր:

Պէշճեան բացատրեց.

- Տէր իմ, մեծ պետութիւնները բոլորը Նափոլէոն Պոնափարթի սարսափով կ'ապրին: Նափոլէոն Ռուսիոյ վրայ յարձակիլ կը պատրաստուի, ասիկա այլեւս գաղտնիք մը չէ, հակառակ երեւութապէս երկու երկիրներուն բարեկամ երեւալուն: Այս փոխառութիւնը կնքուածատեն Ռուսերը գոհ պիտի ըլլան, որովհետեւ Անգլիա իրենց զինակիցն է եւ հաւանաբար Նափոլէոնի դէմ աւելի ապահով պաշտպանուելու համար Անգլիացիներու միջամտութեամբ պիտի ուզեն մեզի հետ չէզոքութեան դաշինք կնքել: Այս առիթէն օգտուելով կրնանք Ռուսիոյ եւ մեր միջեւ առկախ մնացած շատ մը խնդիրներ մեզի ի նպաստ լուծել, որովհետեւ Ռուսիա չուզեր ուրիշ պետութեանց հետ խնդիր ունենալ: Ֆրանսայի դէմ պատերազմած ատեն չուզեր օսմանեան ճակատ մըն ալ բանալ:

(Շար. 22)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Արշալոյս Թաղէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 30, ժամը 14·30ին, սովորական հաւաքատեղին, Փարիզ:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12/14, rue St Bazile, 13001 Marseille
tél. 04 91 50 15 09

GRANDE SOIREE ARMENIENNE

organisée
par le Club des Jeunes de la M.A.J.C.
Samedi 6 novembre à partir de 21h30
Avec les DJ GREG et CHRIS
P.A.F. : 10 Euros

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍԻ 80ԱՄԵԱԿ
ԵՒ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

Նոյեմբեր 26 եւ 27
Eglise de la Trinité
Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՉՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 31ԻՆ

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au **Collège Samuel-Moorat**
26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres
—— Parking assuré ——

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՈՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս):
Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:
Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն:
Մասնակցութիւն՝ 20 *Եւրօ:*
Տեղերը ապահովել՝
04·72·20·03·60
(առաւօտները):

ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը կը հրաւիրեն հայ գաղութը համեղ «Մաճր-ը»ն ճաշակելու, ջերմ մըթնոլորտի մը մէջ: Հասոյթը կը յատկացուի բոլոր հայ դպրոցներու օգնութեան:
Շաբաթ, Նոյեմբեր 13, ժամը 20ին
Համազգայինի Դպրոցին սրահին մէջ:
Մասնակցութիւն՝ 20 *Եւրօ:*
Ապահովելու համար ձեր տեղերը հեռաձայնել՝
06·12·93·09·80 / 06·24·34·53·71
04·91·93·30·89 *(առաւօտուն)*

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա· դասակարգ·- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ· դասակարգ·- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար
Կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՏԻԿՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ
ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15·30ին
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ ժան-կուժոն, փարիզ 8րդ
Դատակազմ՝
Աթթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:
Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին աւիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:
Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60
Թիւերուն:
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

ARMENIAN
INTERNATIONAL AIRWAYS

COMMUNIQUE

La compagnie Armenian International Airways a le plaisir de vous communiquer les horaires «Hiver» (à partir du 1er novembre 2004) de ses vols directs à destination et au départ de Paris :

- **Erevan — Paris** Lundi, Jeudi départ d'Erevan à 04h50, arrivée à Paris à 07h10 locale
- **Paris — Erevan** Lundi, Jeudi départ de Paris à 14h, arrivée à Erevan à 21h45 locale

Pour toute information complémentaire, n'hésitez pas à appeler le :
01. 42. 96. 10. 10.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAINE
ՓԱՐԻԶ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ
եւ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ
կը ներկայացնեն

«44 ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՎՐԱՅ»

Հեղինակ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ
Բեմադրութիւն՝ ԶՕՀՐԱՊ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Կիրակի, Նոյեմբեր 7, ժամը 16ին
«Salle Rossini»
Mairie du IXe Arrdt
6 rue Drouot 75009 Paris
Տոմսերը ապահովել հետեւեալ թիւերէն.-
- 06·64·91·51·74

կամ
- 01·45·78·18·96 *(երեկոյեան ժամեր):*

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP
Directeur Khatchig Yilmazian
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél.: 04 91 77 84 70 - Fax: 04 91 77 89 28
Métro: Rond-Point du Prado /
Parking : Negresco

PROGRAMME D'ACTIVITÉS

OCTOBRE — NOVEMBRE
— DECEMBRE

OCTOBRE

Jeudi 28 octobre à 20h30
Dans le cadre du mois de la poésie arménienne
Déclamation et présentation par
Ani HOVSEPIAN
et Khatchig YILMAZIAN
Au programme :
H. Toumanian — D. Varoujan —
V. Tékéyan — A. Issahakian — R. Sévag...
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

NOVEMBRE

Dimanche 11 novembre à 17h
CONCERT
avec les élèves
de Mme Juliette YILMAZIAN
du Conservatoire National de Marseille
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

Dimanche 21 novembre à 17h
CONFERENCE
ET PRESENTATION
DU LIVRE
«ARMENIACA»
«Etudes d'Histoire et de Culture Arméniennes»
par **Robert DERMERGUERIAN**
Au Centre Culturel :
339 avenue du Prado 13008 Marseille
— Entrée libre —

(A suivre...)

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la
Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimanche 7 novembre à 15 heures
au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

—— • ——

Nombreux lots de valeur —
Vente de pâtisseries arméniennes

—— • ——

Venez nombreux encourager
le développement culturel
de nos élèves.

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29
VENDREDI
29 OCTOBRE
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 21.057

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.057

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆԸ

ՇԻՐԱՔ ՇԱՏ ԽՈՀԵՄ Է

Ըստ երեւոյթին, Էլիզէ բաւական մըտահոգ է այն շփոթութեան պատճառով, որ ծագած է Թուրքիոյ անդամակցութեան համար, մանաւանդ Շիրաքի յայտարարութիւններուն պատճառաւ: Շփոթութիւն կայ նաեւ այդ անդամակցութեան եւ Սահմանադրութեան վաւերացումին միջեւ: Այդ իսկ պատճառաւ է, Շիրաք եւ Ռաֆարէն, Հոկտեմբեր 27ին, ջանք թափած են մեղմացնելու համար Շիրաքի անդամակցութեան ի նպաստ խօսքերը Պէրլինի մէջ, մամուլի ասուլիսի ընթացքին: Բացայայտ է որ Շիրաք նեղ կացութեան մատնուած է եւ ճախող յաքայլերու կը դիմէ: Պէրլինի մէջ ալ երկդիմի արտայայտութիւններ ունեցած էր, ըսելով հանդերձ որ Եւրոպայի եւ Թուրքիոյ շահերը կը պահանջեն այդ անդամակցութիւնը, «եթէ բոլոր պայմանները լրացուին»: Ժան-Ֆրանսուա Գոփէ, կառավարութեան բանբերը կ'արձագանգէր նաեւ Շիրաքի մէկ ուրիշ արտայայտութեան, Նախարարաց Խորհուրդի ընթացքին: Ան ըսած է. «Թուրքիոյ կը մընայ անհրաժեշտ ճամբան ընել հասնելու համար Եւրոպական Միութեան եւ ոչ Եւրոպական Միութեան՝ յարմարելու համար Թուրքիոյ»: Ազգային Ժողովին առջեւ ալ, Ժ.-Փ. Ռաֆարէն նահանջի նոյն ճամբան բռնած է հաստատելով.- «Ինչ որ ըսինք Թուրքիոյ վարչապետին, այն է որ բանակցութիւն ինքնաբերաբար անդամակցութիւն չի նշանակեր»:

Միշտ այս հարցին կապակցութեամբ, Ֆր. Պայրու հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկառոյի (Հոկտ. 28) Ինչ կը վերաբերի Պէրլինի յայտարարութիւններուն, Պայրու երկու մեկնաբանութիւն ունի: Կամ, կ'ըսէ, Շիրաք կ'ուզէ անդառնալի կացութիւն մը ստեղծել, վերջ տալու համար այն վիճարկումին որ, գոյութիւն ունի Ֆրանսացիներու մօտ Եւրոպական Միութեան եւ Թուրքիոյ մասին, կամ երեւութապէս նպաստաւոր խօսքեր ըսած է, ճեղք ձգելու համար աւելի խառնաշփոթ որոշում մը Դեկտեմբերին, Պրիւսէլ: Որոշումին տեղեակ պիտի ըլլանք Դեկտ. 19ին, երբ փակուի Եւրոպական Խորհուրդը: Ուրեմն, երկու կարգադրութիւններէն մէկը այն կ'ըլլայ, որ բանակցութիւնները որպէս հեռանկար կ'ունենան անդամակցութիւնը եւ ուրիշ ոչինչ, ինչպէս կ'ուզէ Շրէօտէր, օրինակ, կամ այլ վարկած մը՝ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութիւն մը եւ այն ատեն որոշ ազատութիւն մը գտած կ'ըլլանք»:

Պայրու չի հասկնար որ Շիրաք նկատի չառնէ փորձառու Եւրոպացիներու, նախ Վ. Ժիսքար-տ'Էսթէնի, բայց նաեւ Ռ. Պատէնթէրի կամ Մորիս Ֆօրի խոր համոզումները: Պայրու մտահոգ է նաեւ որովհետեւ եւրոպական նախագահութեան շրջանակներուն մէջ լսեր է որ Ֆրանսա պնդած է որ, քանի մը օրէն Թուրքիա Հռոմ ներկայ ըլլայ ստորագրելու համար Միութեան Սահմանադրութիւնը: Արդէն իսկ խորհրդանիշն է կատարուած իրողութեան մը եւ տրուած որոշումի մը: Պայրու բոլորովին աններատես հեռանկար մը կը գտնէ որ հանրաքուէ մը Ֆրանսայի մէջ, ընդունելու կամ մերժելու համար համաձայնութիւն մը 10-15 տարիէն տեղի ունենայ: Ըստ իրեն, անդամակցութեան բոլոր կողմնակիցները հակասութեան մէջ են դաշնակցային կամ համայնական Եւրոպայի մը գոր դաշինքը կ'ուզէ ստեղծել: Կը հաւատայ որ Շիրաք Պետութիւններու Եւրոպա մը կ'ուզէ, ուր որոշումները տրուին դիւանագէտներու միջեւ, անտեսելով հանրային կարծիքները: Նման հեռանկար մը թէ վտանգաւոր է, թէ սխալ:

***

Սպանիոյ Արտաքին նախարարը՝ Մորաթինոս հարցազրոյցի մը մէջ Մոնտի (Հոկտեմբեր 28) աշխարհառազմավարական պատճառներով կը խորհի որ աւելի լաւ է Թուրքիան ներս առնել քան դուրսը ձըգել: Կ'ուզէ որ թուական մը նշանակուի բանակցութիւններուն համար, քանի, կ'ըսէ, յանձնառութիւն մըն է զոր 15երը առած են 2002ին եւ յանձնախումբին յանձնարարութիւնն է: Հարկ է սակայն ժամանակացոյց մը ճշդել եւ հսկողութիւն մը բարենորոգումներուն կապակցութեամբ: Ինք ալ կը շեշտէ.- «Բանակցութիւնները շատ՛, շատ երկար պիտի ըլլան: Սպանիոյ համար, գրեթէ 10 տարի տեւեց: Թրքական պարագան շատ աւելի բարդ է...»:

Հետաքրքրական է նկատել որ կողմնակիցներն ալ (կամ այդպէս թուացողները) կը ծանրանան այս «երկար, շա՛տ երկար» բանակցութիւններուն վրայ, այն տպաւորութիւնը թողլով որ իրենք, թերեւս չեն տեսներ...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՍԷ ՄԱՆՈՒԷԼ ՊԱՐՈԶՕ, Եւրոպական Յանձնախումբի նոր նախագահը, ի վերջոյ տեղի տուաւ եւ մէկ ամիսով յետաձգեց իր վաւերացումի հարցը Խորհրդարանին կողմէ: Ծանօթ է որ տագնապ մը ծագեցաւ յանձնախումբին մէկ անդամին նշանակումին առթիւ: Իտալացի Ռոքքօ Պութիլիոնէ մարդատեաց յայտարարութիւն մը ըրած էր յայտարարելով թէ միասեռականութիւնը «մեղք մըն է» եւ թէ ընտանիքին մէջ կինը զաւակ պէտք է բերէ եւ պաշտպանուի իր ամուսնոյն կողմէ: Ամբողջ ձախը իրեն դէմ ելած էր եւ հաւանական է որ Խորհրդարանի ձայներուն մեծամասնութիւնը չստանայ (345 ձայն միայն 360ի տեղ): Պարոզօ դեռ գործի չանցած, յուսախաբ ըրած է բոլոր անոնք որոնք կ'ակնկալէին որ ճամբու կը դնէ Պութիլիոնէն, երբ ընդդիմութիւն մը ծագած էր: Ընկերվարական, կանաչ եւ սուվրէնիսթներ վճռած էին դէմ քուէարկել: Իտալացին նշանակուած էր արդարութեան, ազատութեան եւ ապահովութեան պաշտօնին: Ներկայիս, Փրոտիի նախագահած յանձնախումբը պիտի վարէ փոխանցման շրջանը: Դէպքը աննախընթաց կը նկատուի: Կացութիւնը բարդացած է նաեւ այն պատճառաւ, որ Իտալիա կը պնդէ որ Պութիլիոնէ պէտք է մնայ:

ԱՐԱՖԱԹԻ առողջական վիճակը հարցականներու դուռ բացած էր Հոկտեմբեր 28ին, զանազան հակասական տարաձայնութիւններու հետեւանքով: Սկիզբը ըսուեցաւ որ դումէ կը տառապի միայն, յետագային աղիքային դումի խօսք եղաւ, բայց քննութիւնները ոչ մէկ հաստատում տուին: Ըսուեցաւ նոյնիսկ թէ Հոկտեմբեր 27ի իրիկունը անգիտակից վիճակի մէջ էր, բայց 28ի առաւօտուն հերքուեցաւ: Կինն ալ, որ Փարիզ կ'ապրի, անմիջապէս Ռամալլա մեկնած է եւ օտար բժիշկներ ալ փութացած են: Հաւանական կը նկատուէր որ տեղւոյն հիւանդանոցը փոխադրուի: Արաֆաթ 75 տարեկան է:

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐԸ «կեղծաւորութիւն» կը գտնեն Իսրայէլի Գազայէն քաշուելու որոշումը: Մամուլին համար նոր խաղ մըն է որ կը վերաբերի իսրայէլեան բանակի նոր տեղաւորումի մը, Գազայի սահմանագլուխներու խիստ հսկողութեամբ: Դեռ մղձաւանջն ալ կայ որ «միայն Գազա» տարբերակի ծրագիրը նշանակէ որ Այսրյորդանանի միւս գրաւեալ շրջանները պիտի չպարպուին եւ դեռ երկխօսութիւն ալ պիտի չըլլայ պաղեստինեան իշխանութեան հետ: Արաֆաթի խորհրդականին համար «Պաղեստինեան Իշխանութիւնը պատրաստ է ստանձնելու իր պատասխանատուութիւնը Գազայի գօտիին մէջ, եթէ Իսրայէլ քաշուի», ինչ որ ըստ իրեն մաս կը կազմէ «ճամբու ուղեգիծ»ին որ խաղաղութեան պէտք է տանի (Զօրսերու ծրագիրը) եւ ընդգրկէ նաեւ Այսրյորդանանի պարպումը:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ընտրութիւնը միշտ անորոշ կը մնայ հազիւ քանի մը օր մնացած (Նոյեմբեր 2): Իրաքի հաշուեկշիռը նպաստաւոր չէ Պուշի բայց եւ այնպէս ոչինչ յայտնի է: Իրաքի մէջ, 1113 ամերիկացի զինուոր մեռած է 2003 Մարտ 19էն ի վեր եւ 8000 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են: Պաշտպանութեան համար, օրական 1,3 միլիառ տոլար կը ծախսուի եւ Փէնթակոնի վարկերը 466 միլիառի հասած են 2004ին համար, այսինքն համաշխարհային զինուորական ծախքերու կէսը: Ամերիկացիներուն 53%ին համար, Իրաքի պատերազմը աշխարհը աւելի ապահով չդարձուց, բայց 51%ն ալ կը խորհի որ Պուշ աւելի լաւ կրնայ մատակարարել կացութիւնը քան Քէրի, որու համար թէեւ «Պուշ դատողութեան հսկայ սխալ մը գործած է Իրաքի պատերազմով»:

«ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐ»ը ինչպէս ամէն տարի հրապարակած են մամուլի համաշխարհային ազատութեան իրենց տեղեկագիրը: Առաջին տեղերը գըրաւած են Դանիան, Ֆինլանտիան, Իսլանտան, Իրլանտան: Հայաստան դասուած է 83րդ կարգին, Ատրպէյճանը 136րդ, Վրաստանը 94րդ: Բելլանի դպրոցին գրաւումին լրափիւներէ տրուած հակակշռուած արձագանգը պատճառ նկատուած է Ռուսաստանի 140րդ դասուելուն: Թուրքիա 113րդ կարգին վրայ է:

Ա. ԺԻՒՓԷԻ դէմ, Հոկտ. 27ին, վերաքննիչ Ատեանը 18 ամիս յետաձգումով բանտարկութիւն եւ երկու տարուան ալ չկարենալ ընտրուելու պատիժ պահանջեց: Նախապէս, այս վերջին պատիժը 10 տարուան համար էր, բայց նկատի առնուած է որ անձնապէս չէ հարստացած եւ այդ պատճառով 10 տարին շատ գտնուած է: Ժիւփէ կը դատուի Փարիզի քաղաքապետարանի շինծու աշխատավարձքերու կապակցութեամբ:

ՔԱԹԱՐԻ Ալ-Ժազիրա հեռատեսիլի կայանը նոր տեսերիզ մը սփռած է, ուր անգլուհի պատանդը՝ Մարկարէթ Հասան նոր կոչ մը կ'ընէ Թոնի Պլէրի որ զօրքը քաշէ Իրաքէն եր ազատ արձակել տայ բանտարկուած իրաքցի կիները:

ՓԷՆՏԻՔ (Պոլսոյ արեւելեան ափ) թաղամասի Թիթեղաւանի բնակիչները պատնէշներ բարձրացուցած են եւ ճակատում ունեցած ոստիկաններուն հետ, Հոկտ. 27ին, արգելք հանդիսանալու համար որ քանդուին ապօրինի կերպով շինուած իրենց տուները:

13 ՏԱՐԵԿԱՆ մանչուկ մը, Հոկտեմբեր 27ին, սպաննած է ծնողքը եւ չորս տարու եղբայրը որսորդական հրացանով մը: Վիրաւորած է նաեւ տասը տարու քոյրը, որ յաջողած է խոյս տալ եւ ահազանգ հընչեցնել: Դէպքը տեղի ունեցած է Ռուանի մօտ եւ այս աննախընթաց սպանդը չի բացատրուիր, ենթական խելօք տղու մը համբաւն ունենալով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ատրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարար Էլմար Մամէդեարով յայտարարած է թէ Վ. Օսկանեանի հետ Օգոստոս 30-ին Փրակայի հանդիպումէն ի վեր կը սպասեն տեսնելու թէ Հայաստան երբ կը վերադառնայ բանակցային ընթացքին: Ան ըսած է թէ այդ հանդիպումին արդիւնքը Սեպտեմբեր 15ին զեկուցուած էր երկու երկիրներու նախագահներուն եւ իրենք կը փափաքին որ բանակցութիւնները շարունակուին կարելի եղած չափով արագօրէն եւ թէ մօտեցումներու փոխանակումները, որոնք ընագաւառներու մէջ արձանագրուած եզրակացութիւնները առաջնորդեն բանակցութեան յաջորդական փուլերու:

Ըստ Մամէդեարովի բոլոր բանակցութիւնները նիւթ ունեցած են Ղարաբաղի շուրջի գրաւուած եօթը շրջաններէն հայկական ուժերու նահանջն ու գաղթականներու վերադարձը: Շեշտած է թէ այդ մասին ո՛չ Երեւանէն, ոչ ալ Մինսկի խումբի նախագահներէն պատասխան ստացած են:

Պատասխանելով այս յայտարարութեան, Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի քարտուղար Հ. Գասպարեան ըսած է. «Ինչ էլ Ադրբեջանը ցանկանայ կամ յայտարարի, մենք յայտնել ենք բազմիցս եւ կրկին վերահաստատում ենք որ բանակցութիւններին Հայաստանն առաջնային է համարում Ղարաբաղի կարգավիճակի հարցը: Մնացեալ խնդիրներն ածանցեալ են կարգավիճակի հարցից եւ Հայաստանը դրանք դիտարկում է բացառապէս Լեռնային Ղարաբաղի ապագայ կարգավիճակի ենթատեքստում»: Ան շեշտած է թէ Հայաստան շահագրգռուած է Ղարաբաղի խնդրին ամբողջական լուծումով եւ բանակցութիւններուն իր մասնակցութիւնը այդ մօտեցումով պայմանաւորուած է: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանէն պատասխան ըսպասելու է. Մամէդեարովի արտայայտութեան, Հ. Գասպարեան ըսած է. «Հայաստանին հետաքրքրող հարցերի մասին մենք դեռեւս Ադրբեջանից արձագանգ չենք ստացել»:

***

ԵՌԱԲԼՈՒՐ ԱՅՑԵԼՈՂՆԵՐՆ ՈՒ ՉԱՅՑԵԼՈՂՆԵՐԸ

Հոկտեմբեր 27ին, 1999ի Խորհրդարանի ահաբեկչութեան հինգերորդ տարելիցին օրը, գլխաւորութեամբ վարչապետ Ա. Մարգարեանի, պաշտօնական բազմաթիւ դէմքեր, զինուորականներ, երկրապահներ այցելած են Եռաբլուր ու ծաղիկներ զետեղած զոհերու շիրիմներուն:

Նոյն առթիւ վարչապետը ակնարկելով ահաբեկչութեան ամբողջութեամբ բացայայտուած չըլլալու յաճախակի պընդումներուն, ըսած է. «Հարցեր ու կասկածներ կան, որոնց չի պատասխանել քննութիւնը եւ ընդհանրապէս նման յանցագործութիւններից յետոյ միշտ էլ հարցումներ մնում են, որոնց պատասխանում է ոչ թէ քննութիւնն, այլ ժամանակը»:

Ուշադրութիւն գրաւած է Ազգ. Ժողովի ղեկավարներուն բացակայութիւնը այցելուներու խումբին մէջ. թէեւ ծաղկեպսակներ զետեղուած են նոյն Ժողովին, Պաշտպանութեան նախարարին, նախագահ Ռ. Քոչարեանի ու Սահմանադրական Ատեանին անունով:

Եռաբլուր այցելած է, առանձինն, ԼՂՀ բանակի նախկին հրամանատար զօր. Ս. Բաբայեան որ ծաղկեպսակ զետեղած է Վազգէն Սարգսեանի ու միւս զոհերուն շիրիմներուն: Ան չէ պատասխանած լրագրողներու հարցումներուն, բայց ըսած

(Շար.ը Դ. էջ)

ՁՄՐԱՆ ԺԱՄ

Շաբաթ Հոկտեմբեր 30էն Կիրակի Հոկտեմբեր 31ի գիշերը հարկ է ժամացոյցները մէկ ժամ ետ տանիլ անցնելու համար ձմրան ժամուն:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՋՏԻԿԵԱՆ

(վրացակա՞ն թէ հայկական...)

23.– ՕՓԻՋԱ-ՓՈՐԹԱ

Դէպի Շաւշատ, հիւսիս-արեւելք, Արդւինէն 23 քմ. հեռաւորութեան Պաղչիկէր գիւղին մօտ, ուր հասնելու համար հարկ եղաւ չորս քմ. հետիոտն բարձրանալ մայրուղիէն պատահաբար տեսնուած ցուցատախտակին ուղղութեամբ, բնութեան գիրկը թաղուած գմբէթաւոր զոյգ եկեղեցիներու, Թ. դարէն, բաւական մնաւած բայց կանգուն գմբէթներով, սքանչելի գիւղական շրջափակի մը մէջ. գիւղ մը կազմուած տասնեակ մը փայտէ տուներէ, ցիցերու վրայ կռթնած, յատուկ՝ Ճորոխի աւազանի եւ պոնտական լեռներու բոլոր տարածքին։

Փորթա Փրնալը գիւղին ներքեւ, առաջինէն քանի մը քմ. աւելի արեւելք, նոյնպէս մայրուղիէն փոքր ցուցատախտակով մը նշուած, շուրջ հինգ քմ. բարձրանալ հարկ եղաւ այս մէկն ալ այցած դիտելու թէ ինչպէս հազար տարի է տակաւին չեն կորսնցուցած իրենց մշակութային հմայքը. բնութեան մէջտեղը կանգնած անկրկնելի յուշարձաններ են։

24.– ԴՊԵԹԻ

Թէեւ քիչ մը կը հեռացնէր մեր նպատակներէն, Դպեթի երթալուս հիմնական պատճառը ստուգել էր թէ իսկապէս Ճէվիզլի գիւղի իշխանութիւնները ականահարա՞ծ են այս եկեղեցական մեծ համալիրը, կառուցուած Աշոտ Բ.ի օրով 908-918 տարիներուն, որ հաւանաբար եղած պէտք է ըլլայ նաեւ Շոթա Ռուսթավելիի դպրութեան վայրը։

Ափսոս, 1967ին ուժանակներով պայթեցուած համալիրը, տակաւին իր կանգուն ապսիդով՝ ցոյց կու տար որ հրաշալիք մը եղած ըլլալու էր։ Հիմա անոր սրբատաշ քարերով գիւղի մզկիթը շինած են եւ կրադիւսէ նոր կառոյցներ, որով այդ սիրուն վայրը իր ամբողջ հմայքը կորսնցուցած է։

Պահ մը սարսափով մտածեցի որ եթէ այս ազգը Եւրոպական Միութիւն մտնելու ըլլայ, շատ բնական պիտի գտնէ Լուսաւի դղեակները եւ դարաւոր տաճարները պայթեցնել, նոր մզկիթներ շինելու համար... ինչո՞ւ չէ։

Նոյն ճամբով վերադարձ դէպի Արտանուշ։

25.– ԱՐՏԱՆՈՒՇ

Ֆրանսացի ճանապարհորդ Սէն Մարթէնի համաձայն Ղազար Փարպեցիի յիշած Տայքի Որջնաղ գիւղը ներկայ Արտանուշն է, որ 451ին Աւարայրի ճակատամարտէն յետոյ, Վարդան Մամիկոնեանի եղբօր Հմայեակի եւ այլ ուխտապահ նախարարներու ապաստանարանը եղաւ, որ հոն ամրացած շարունակեցին Բերդերու Պատերազմը։ Որջնաղի բերդին առջեւ էր որ նահատակուեցաւ Հմայեակ Մամիկոնեան իր ընկերներով։ Արտանուշ – Որջնաղ մեզի համար եղած է երկրորդ Աւարայր մը։ Հոն կ'երթայի ուխտաւորի ոգիով։

Եօթներորդ դարուն Արաբները կը դըրաւեն, իսկ Թ. դարուն Աշոտ Բագրատունի կը վերականգնէ զայն եւ անմատոյց քարաժայռին վրայ կը կառուցանէ հոյակապ բերդ մը որ մինչեւ այսօր գլխաւոր զարդն ու հարստութիւնն է աւանին։ Արտանուշ կը մնայ Բագրատունիներու կարեւոր կեդրոններէն մին որ ժամանակի ընթացքին կ'անցնի վրաց մասնաճիւղին, քաղկեդոնական դաւանանքով, քանի Բիւզանդիոնի գերիշխանութիւնը իր ազդեցութիւնը կը սկսի զօրացնել, յատկապէս Վասիլ Բ. Պուլկարասպան կայսրի թագաւորութեան տարիներուն։ Վասիլ հայ էր, բայց իր քաղաքականութեամբ աղէտ մը եղած է հայութեան համար, օրէ օր ջանալով ջլատել Հայոց նախարարական տուները եւ Բագրատունեաց թագաւորութիւնը, Սելճուք Թուրքերուն ճամբան հարթելով դէպի Անի եւ Փոքր Ասիա. կարճ ատենուան մէջ պիտի ոտնակոխուէին Բիւզանդական կայսրութեան հողերը եւ պատրաստուէր Կոստանդնուպոլսոյ գրաւումը Օսմանեան Թուրքերու կողմէ։ Բիւզանդացիներու քաղաքականութիւնը ընչաքաղցութեան ախտէն տարուած եւ կրօնական մոլեռանդութենէ մղուած, մահացու հարուած տուաւ ժամանակի ընթացքին հայ ժողովուրդին գոյութեան իր հարազատ հողին վրայ։ Անոնք իրենց անհեռատես եւ կարճատես քաղաքականութեամբ քանդեցին այն բնական հզօր պատուարը որ էր Հայաստանը իր քաջարի ժողովուրդով, անխոհեմ փոխանակութիւններով պարպեցին Վասպուրականն ու Վանանդը, Բարձր Հայքն ու Տայքը իր հայ բնակիչներով եւ իշխանական տուներով, անիմաստ հողերու փոխարէն Սեբաստիոյ եւ Խարբերդի շրջաններուն մէջ որ մէկ սերունդով արդէն իրենց պիտի անցնէր ինքնաբերաբար, պարպելով հայկական պատմական հողերը, ազատ ասպարէզ բացին Ալթայի լեռներէն խուժած վայրենի ցեղերու որոնք ժամանակի ընթացքին ոչ միայն պիտի քանդէին հազարամեայ մշակոյթներ, այլ պիտի փոխէին Արեւմուտքի պատկերն ալ Վիէննայի պարիսպներէն մինչեւ Լեփանթոյի բացերը։

Արտանուշ Գուգարքի Կղարջ գաւառին մաս կը կազմէ, նոյնանուն գետակին ափին շինուած որ իր կարգին Ճորոխ կը թափի։ Ալիշան կը գրէ.

«Գլխաւոր տեղին (Կղարջաց) է Արտանուշ քաղաք առ գետեզերբն ի հարաւոյ, ի զառ ի կող լեռնակի, պարսպեալ քարաժեռիւք եւ որմովք. են ի նմա արեւակք... մեծի բերդի եւ եկեղեցեաց, ի միջնաբերդին են իբրու 120 տունք։

«Են նորա 50 գեօղք եւ պատշաճի հնոյ գաւառին Կղարջաց որ ի սահմանածայրս Հայոց, Վրաց և Եգերեաց» (Տեղագիր Հայոց մեծաց, էջ 39)։

Օգոստոսի այս տաք օրերուն, Արտանուշ մեռած աւան մըն էր գետակին եզերքը մի քանի սրճարաններու մէջէն խորովածի բուրումը թանձր մշուշի նման խեղդած էր օդը. մարդիկ անտարբեր այս երեք արտասովոր հիւրերուն հանդէպ. մեզմէ զատ ոչ մէկ օտարի ներկայութիւն կ'երեւէր գիւղին կեդրոնը։

Համակրելի դէմքով երիտասարդ մը մօտեցաւ մեր սեղանին եւ իր աջակցութիւնը առաջարկեց որպէս քաջ տեղեակ շրջանի հայկական հնութիւններուն։

Ընկերներս տրամադրութիւն չունէին որեւէ հետազօտութեան, մինչ ես կը փափաքէի անպայման Նորաշէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին այցելել, որ 17 քմ. դէպի հիւսիս Արեւելք էր Արտանուշի կեդրոնէն։ Յարմարեցանք եւ ճամբայ ելանք ժամադրութիւն տալով նոյն անդէմ սրճարանին մէջ։

Հազիւ անցած փոքր կամուրջը գետակին վրայէն եւ ուղղուած դէպի յեռ Նորաշէն (նոր անունով Եէնի Ռապաթ) մայթին վրայ, վտիտ ծառի մը թափանցիկ ճիւղերուն տակ ապաւինած երկու դեռատի, սեւչաւուի, պայծառ դէմքով աղջիկներ ուշադրութիւնս գրաւեցին... եւ բընազդաբար անհանգիստ զգայի ինքզինքս. կը զգայի որ անմարդկային ողբերգութեան մը առջեւ կը գտնուիմ. խնդրեցի վարորդէն որ յետդարձ ընէ եւ կանգ առնէ անոնց մօտ։ Ժպտեցաւ, տղամարդու միջազգային անլեզու ժպիտով, բայց ես ամբողջ էութեամբս խռոված էի...։

– Ի՞նչ գործ ունիք էստեղ, հա՛յ աղջիկներ...։

– Մամէն մեզ բերեց...

– Ո՞ւր է ձեր մամէն։

– Օսմանի մօտ, հիւրանոցում։ Մութը կոխելուն կը գան կը վերցնեն մեզ։

– Դուք տուն չունի՞ք։

– Խնդրում ենք, մեզ տարէք Երեւան, շուտով դասերը կը սկսեն...

Խեղճ, դեռատի հայ աղջիկներ։ Դասերը շատոնց վերջացեր են ձեզ համար հրէշ մօր մը ճիրաններուն մէջ...։

Այնուհետեւ ինչպէս հասանք գիւղ, չեմ յիշեր... ցեխոտ սահանքներէ անցնելով քաջաբար, քանի նոր անձրեւած կը թըւէր այդ գիշեր, եւ արդէն գիւղի տղամարդիկ զանազան միջոցներով յծուած էին խճուղիները բանալու իրենց կենդանիներուն համար։ Վարորդս կառքը կեցուց իր ազգականներէն մէկուն դրան առջեւ եւ հրաւիրեց մի քանի հազարամեթր քալելու թուփերու մէջէն սրբատեղին հասնելու համար։ Շան հաչոց մը հետզհետէ կը մօտենար վտանգաւոր կերպով. յանկարծ գրպանէն սուր դաշոյն մը հանեց աւելի վտանգաւոր քան շան հաչոցը. ես եւ ինք պուրակին մէջ, բոլորովին առանձին. երիտասարդ լազ մը բաց դաշոյնը ձեռքին...։

– Դուն Հա՞յ ես, հարցուցի անտարբեր ձեւանալով։

– Հոս ամէնքս քրիստոնեայ էինք. Հայերը սարսափելիօրէն կոտորեցին, որքան երջանիկ կ'ապրէինք միասին։ Այս շուն Թուրքերը հիմա բոլոր անունները կը փոխեն, բայց մենք հին անուններով կը շարունակենք խօսիլ։

– Դուն գիտե՞ս որ Նորաշէնը ուր քու ազգականներդ կ'ապրին, զուտ հայկական գիւղ էր... հիմա մէկ հա՞տ ալ չէ մնացած։

– Բոլորս «տէօնմէ» ենք եղբայր, հոս մէկ հատ Թուրք չկայ։

Կենդանիներու լեզուով մի քանի նախադասութիւն պոռաց հանդարտած շունին, դաշոյնն ալ ծալլուած, գրպանը մըտաւ եւ ես հանդիստ հոգիով կրցայ ըմըմայլիլ այս սիրուն եկեղեցիին դիմաց որ գրեթէ գմբէթով եւ որմերով ամբողջութեամբ կանգուն էր, քանի գործող եղած է մինչեւ տեղահանութիւն... Նորաշէնի Շաաբերդի եկեղեցի անունով։

Այս օրերուն, երկրագունդի այս անկիւններուն հարկ է զօրաւոր սիրտ ունենալ դիմանալու համար ցնցիչ յուզումներու։ Մէկ կողմէն Ժ. դարէն շքեղ տաճար մը տակաւին կանգուն եւ գործող մի քանի տասնամեակներ առաջ, միւս կողմէն 21րդ դարու աչքերուդ առջեւ քայքայուող հարազատներուդ նկարը անպէտ, ապիկար եւ անդիտակից, օտարացած հաւատքով, բարքերով եւ նաեւ լեզուով... հայրենի իշխանութիւններու գոյութիւնը...։

Արտանուշ ներկայիս ոչինչ կը ներկայացնէ. նոյնիսկ Ինճիճեանի յիշատակած «Պարսպապատ» քաղաքը չքացած է ու կը մնայ սրծիւի նման Բագրատունեաց բերդը քարաժայռին, գիւղին վրայ տիրապետող եւ մեկուսացած, քարացած փոքր աւան մը իր անարիւն բնակիչներով։

«Արտանուշի բնակչաց թիւն այժմ կը հասնի 1.000ի, յորոց 960ը են Հայ Կաթողիկեայք եւ մնացածը 1828ի պատերազմի ժամանակ Ախալցխայէն գաղթող Թուրքեր են։ Ըստ նոր տեղագրողի մը, քաղաքիս կաթողիկեայ Հայց 250 տուն են... ունին քարաշէն եկեղեցի մը կառուցուած 1836ին Ս. Ստեփանոս՝ եւ վարժարան մը։ ...Արհեստաւորք բոլոր Հայեր են ամբողջ վիճակի մէջ որ ունի 51 գիւղ, յորոց միայն երկուքը Նորաշէն (Եէնի Ռապաթ) և Տանձոտ հայաբնակ են» (Բնաշխարհիկ Բառարան, էջ 331, Վենետիկ 1903)։

Ատրպետ, մանկութեան յուշերը պատմելով, հետաքրքրական պատկերներ կու տայ Արտանուշէն.

«...Այս մտքերով ալեծուփ հասանք Մէյդան – Արտանուշի ստորոտում մեր ջաղացքը։ Կեանքիս մէջ առաջին անգամ մեր թթնոցում թութ թափեցին. ժողվեցի ու կերայ։ Այա բարձրացանք սոսկալի զառիվերը, հասանք աւանին բեղենիս (պարիսպ) եւ բերդի երկաթէ դռնով ներս մտանք Արտանուշ։

«Այստեղ տան բակում սարքած էին խորափը, ուր մամս մի քանի հարսների հետ կտաւ էր գործում։ Թոնդրափի մօտ յատուկ տեղում դրուած էր մեծ պղինձը, ութսուն դոյլանոց, որի մէջ այդ օրերս մամս սապոն (օճառ) եփեց. շարունակ երեք չորս օր զօր եւ գիշեր վառում էին պղնձի տակը-կրակարանը։ Կալաքարը, կիրը, ամէն ինչ մամս պատրաստեր էր նահապետական ձեւով, սապոնը պատրաստելուց յետոյ ջարդեց եւ շարեցին տան կտուրի կաւառի տակը չորցնելու։ Էչկինարի այգին, ուր ամէն տեսակ պտուղներն հասել էին, շատ հաճելի զբօսավայր էր։ Մամս յատուկ կարասների մէջ թութը թթւեցնում, օղի էր քաշում ամէն ուրբաթ եւ շաբաթ օրերը։ Վարձխատի գոմը, Սիեօլի եւ Սալի-Գլխի արտերը, Ուփիսխեւի մարգը, Առաւէտի պարտէզը, Տանձոտի ծխախոտի տնկարանը, Կլարջէթի այգին, Գորդայի բաղը նորարար եւ խիստ գրաւիչ տեսարաններ էին ինձ համար, որտեղերը շարունակ թափառում էինք ոտքով, եւ հեռաւոր վայրերը ձիով։ Բարեկամ – ազգական միայն մեր տոհմից Խաչատուր Գարակէօզեանի սերունդից 70 տուն էինք կազմում, ամէն մէկը հրաւէր էր սարքում, հաւաքոյթ էր անում եւ մեզ մեծարում էր։

«Հօրեղբայրս ամէն առաւօտ արշալոյսին գնում էր Վարձխատի անտառը, տան վառելիքն էր բերում ջորիով։ Ջաղացքից ամէն շաբաթ մի պարկ ալիւր էր բերում ջաղացպանը։ Գեղերից ամէն օր կաթ, մածուն, պանիր, եղ, սեր, միրգ, ձուկ, որս էին բերում միւսլիման գիւղացիները եւ մամս սապոնով փոխում էր ու մեզ բաւականացնում։ Միւսլիման գիւղացին օճառ եփել չգիտէր, նա կարիքը հոգալու համար, հում նիւթ էր բերում բերդը փոխանակելու, որից օգտւում էին արհեստաւորները։ Շուտով միրգն ու բանջարը, սիմինդրն ու վարունգը կորցրին իրենց հմայքը. աշունն էլ հասաւ եւ չիրան տուն կրեցին, սկսեցին մալէզ եփել, պաստեղ, քոմա պատրաստել եւ մաք շինել։

«Այրն ու բենը տախտակի վրայ ինձ ճանաչրեց Ջորեպան Ունանենց տիրացու Պօղոսը։ Մինչեւ ճաշ տախտակ էի կարդում և ճաշից յետոյ գնում էինք խաղալու աբերդի գլխին գտնուած կիսակործան տաճարում։ Շատ հետաքրքրում էին ինձ այրերի մասին տարածուած հէքեաթները. բայց մուտքը անչափ դժուար էր։ Հետաքրքիր էր վերի բերդը, ուր գտնւում էին Բագրատունիների կիսակործան ապարանքը, զօրանոցները, աւազանները. բայց շատ դժուար էր բարձրանալը։ ...Բայց Արտանուշի ամենագրաւիչ տեղը Մածալախէթի բարձունքն էր դժոխային ժայռի, դժոխային ձորի աջ ափը որը աւելի քան 150 մեթր բարձրութիւն ունի վտակի ափից եւ այս բարձրութեան ճիշդ մէջտեղը կայ մի երկաթէ դուռ ուր անհնար է բարձրանալ ձորից, կամ ցած իջնել ժայռի գագաթից։ Այդ դռնից ներս գտնուած դղեակների, ներքին գանձերի, անմահ ոգիների մասին տարածուած առասպելները շատ հետաքրքրութեամբ լսում էի. բայց ճար չկար այդ դրանը հասնելու» (Ատրպետ, Ճորոխի Աւազանը, էջ 5-6)։

(Շար. 10)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28-29, ՏՐՈՒՕ - ՌԻՇԸԼԻԵՕ ՎԱՃԱՌՔԻ ՍՐԱՀ

«ARMENIE 2004» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԱՆՁԵՐԸ...

Գրեց ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Թիւերը կը վկայեն. Երեւանէն Փարիզ՝ գեղեցկութեան ծաւալուն արշաւանքի մը կը նմանի այն հաւաքական, այլ կարճատեւ ժամանակով ցուցահանդէսը, որ կը կայանայ Հոկտ. 28, Հինգշաբթի ժամը 11էն 18 եւ Հոկտեմբեր 29, Ուրբաթ ժամը 11էն 12, Տրուօ-Ռիշըլիէօ վաճառքի սրահին մէջ (Փարիզ 9րդ), ընդամէնը 8 ժամ՝ 300է աւելի նկարներու ցուցադրութեան համար, որոնք գործերն են հայրենի 49 գեղանկարիչներու։ Արտասահմանի մէջ ո՛չ մէկ մայրաքաղաք կամ քաղաք նման պատիւի մը արժանացած չէ ցարդ, հաւանաբար ո՛չ իսկ Մոսկուան, հիւրընկալելու համար այնքան գործ ու արուեստագէտ հաւաքաբար։

Անշուշտ, գեղարուեստական ցուցահանդէս մը չէ ծրագրուածը, այլ վաճառքի հանդիսաւոր սահմանափակ նիստի նախօրեակին, վաճառքի հանուած գործերու ցուցադրութիւն մը, որ ընդհանրապէս վերապահուած կ'ըլլայ հաւանական մենաշնորհեալ գնորդներու։ Տրուօ-Ռիշըլիէօ վաճառքի սրահը, որուն բացումը կատարուեցաւ շուրջ քառորդ դար առաջ, ընդհանրապէս կը ծառայէ արւեստագէտէ մը, նշանաւոր գրողէ մը ժառանգ մնացած գործերու կամ արժէք ներկայացնող անձնական առարկաներու աճուրդով վաճառումին, եւ վաճառքը կը կայանայ անհատական չափանիշերով։

Ցուցադրութեան եւ վաճառքի հանուած այս գործերուն մէջ կան իւղանկարներ, որոնք կը վկայեն հայրենի գեղանկարչութեան կենսունակութեան եւ այլեւս նուիրագործուած աւանդութեան պահպանումի մասին։ Միայն չորս էջեր հաշուող գունաւոր յայտագրին վրայ տեղ գտած վերարտադրութիւններէն դատելով հնարաւոր ստեղծագործութիւններ չատ կան. ինչպէս Տիգրան Ասատրեանի «Երազապաշտութիւն»ը, Համբարձում Բաղդա-

սարեանի «Ցեղասպանութիւն»ը, Աննա Աղեանի «Մեռեալ բնութիւն՝ դիմակով», Վահագն Աւետիսեանի «Ռափսոտի»ն, Սերգէյ Բաղդասարեանի «Պիսթրոյթին մէջ» եւ դեռ շատ ուրիշ գործեր: Ընդհանուրին մէջ բացառիկ տեղ կը գրաւէ Մինաս Աւետիսեանի «Ջաջուռ»ը, որ հայ գեղանկարչութեան պատմութեան մէջ գրանցուած լաւագոյն ստեղծագործութիւն մըն է, երկնուած՝ մօտ 44 տարիներ առաջ: Մինաս Աւետիսեան միայն ա՛յս գործով կը մասնակցի ցուցահանդէս – վաճառքին, մինչ շատերու գործերուն թիւը յաճախ կը բարձրանայ տասէն տասնհինգի: Եւ հարցումը հիացումի ծայրին ինքնաբերաբար կը ծնի: Ժամանակագրութեան մէջ իր տեղը արժանաւորապէս գրաւած այս գործին վաճառումով կորուստի գործընթաց մը սկիզբ չառնե՞ր արդեօք, երբ գիտենք թէ թանգարաններ չեն որ պիտի գնեն այս իւղանկարը, այլ ան պիտի երթայ ճոխացնելու անհատական հաւաքածոյ մը, հայրենիքէն հեռու, հայրենիքէն արմատախիլ: Արուեստի գործերն ալ ունին ի վերջոյ իրենց սեփական ճակատագիրը:

Մ. Աւետիսեանի գործին կապակցութեամբ այս մտածումով՝ չենք գիտեր թէ «Արմենի 2004»ի այս նախաձեռնութիւնը վերջին հաշուով պիտի չաղքատացնէ՞ մեր հայրենի մշակոյթին հաւաքական ժառանգը, երբ նկատի ունենանք յայտագրի վրայ տեղ գտած այն գործերը, որոնք բացառաբար կապ ունին Հայաստանի բնադաւառին, պատմութեան, ճարտարապետութեան եւ գրականութեան հետ, ինչպէս Յարութիւնեանի «Կրիպոյետով», «Կորքի եւ Իսահակեան», «Արազածեան տեսարան», Արմէն Աթայեանի երկու «Սեւան»ները, Գագիկ Աբրահամեանի «Կաքաւաբերդի կաքաւները», Մկրտիչ Համալեանի «Աւարայրի ճակատամարտը», Դաւիթ Պետրոսեանի ի միջի այլոց «Սաղմոսավանք», «Կոմիտաս», «Այրիվանք», «Սանահին» գործերը:

Երեւոյթէն, դէպքէն բխող տպաւորութիւնը վերաւոր կը դառնայ ու մեզ կը խանդարէ անորոշ կէտի մը վրայ, երբ հաւաքական ցուցահանդէսին ծաւալը կը համեմատենք դէպքին բաղկացուցիչ երկու մասերուն –ցուցադրութիւն եւ վաճառք հետ: Ընդհանրապէս աճուրդով հրապարակային վաճառքները կը կայանան արագ կշռոյթով մը: Իւղանկարներու վաճառքը կը հետեւի բոլորովին տարբեր կշռոյթի մը, շաբաթներու վրայ տարածուող ցուցահանդէսներու ծիրին մէջ: Տակաւին այս օրէնքը կը գործադրուի անհատական ցուցահանդէսներու համար: Ի՞նչպէս կարելի է հաշտեցնել՝ այս նուիրագործուած աւանդութեան հետ նման նախաձեռնութիւն մը, ուր հրապարակ կ'իջնեն 49 արուեստագէտներու 320 գործերը այսքան սեղմ ժամանակի մը մէջ սահմանափակուած: Ի վերջոյ վաճառքի հանուած պաստառ, ջրաներկ կամ պրոնզակերտ արձան՝ մեքենաներու միջոցով հանուած առարկաներ չեն: Անոնք բխումն

ՄԵՆԱՐԱՆՔ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 21ին, ժամը 19էն իսկ հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր Փարիզի 9րդ թաղամասի քաղաքապետարանի հիւրասրահը, ներկայ ըլլալու համար Կարպիս Ափրիկեանի «Արուեստի եւ գրականութեան» ասպետի շքանշանի յանձնումի արարողութեան:

Խօսք առնելով Ֆիլիփ Մէյէր, շահեկան ելոյթով մը արտայայտուեցաւ «Մաէսթրօ» Ափրիկեանի կեանքին ու գործունէութեան մասին երաժշտական ասպարէզին մէջ: Նախ, անդրադարձաւ շքանշանին բուն իմաստին: Ան, վերջերս հաստատուած, ամէնէն փոքրն է բայց եւ ամէնէն բացը, որովհետեւ հազիւ հարիւր ասպետներու կը պարգեւուին ամէն անգամ եւ մէկ երրորդը վերապահուած է օտար արուեստագէտներու եւ ստեղծագործողներու: Կ. Ափրիկեան կը լրացնէ այդ պայմանները, քանի որ ան ստեղծագործութեամբ եւ տարածումով, կէս դար է նուիրուած է անոնց: Երգչախումբը, զոր կը վարէք, ըսաւ Ֆ. Մէյէր, խօսքն ուղղելով Ափրիկեանի, իր առաքելութիւնը ըրած է՝ կենդանի պահելու ցրուած համայնքի մը երաժշտութիւնը, հայ համայնքը, սահմանափակուած իր ամէնէն փոքր արտայայտութեան մէջ, Ի. դարը մթագնող ցեղասպանութենէն եւ հալածանքներէն մէկուն վաղորդայնին: Ցանցաւորները պէտք է ընդունին իրենց ոճի-

րը եւ ներողութիւն խնդրեն: Ու բանախօսը ծանրացաւ Կոմիտասի վրայ, որուն հետքերուն հետեւելով Ափրիկեան թէ՛ երաժշտագէտ եւ թէ յօրինող եղած է: Ժողովրդական երգերը անոնք են ուր կը հնձէք, ինչպէս նաեւ կրօնական թէ հայրենասիրական երգերը:

Մէյէր յիշեց թէ Ափրիկեան աշխատած է Թոնի Օպէնի, Ժան Ֆուրնէի եւ Սիմոնն Փլէ-Գօսատի հետ, հետեւելով հանդերձ Օլիվիէ Մէսիանի դասընթացքներուն, երաժշտանոցը: Սողոմոն Սողոմոնեան, դարձած Կոմիտաս Վարդապետ, հաւաքած էր ամէնէն յետին գիւղերուն խորը Հայերու հեթանոսական եւ կրօնական եղանակները: Փնտռած էր անոնց ամէնէն հարազատ մեկնաբանութիւնը: Ափրիկեան կեանք տուած է անոր աշխատանքին, կեանք տուած է հայ յօրինողներու գործերուն, ընդհանրական տարողութիւն մը հաստատելով իր իսկ գործերով, մասնաւորաբար Սասունցի Դաւիթի ծնունդը՝ Ղեկավար կայ եւ ղեկավար կայ, ըսաւ Մէյէր, Ափրիկեան կրնար միայն Գափէլմայսթէր մը ըլլալ, ինչ որ արդէն շատ մեծ բան է, բայց իր յանձնառութեան ուժը եւ գիտութեան արժէքը այնպէս ըրած են որ կը մնայ հայ երաժշտութեան մէկ Քանթորը, մարդ մը եւ արուեստագէտ մը, որու գործը ուրիշ գործերու ծնունդ կու տայ, որու կոչումը այլ կոչումներու ծնունդ կու տայ: Եւ որպէս եզրակացութիւն, Ֆ. Մայէր կը շեշտէր.- «Այս ամբողջին համար եւ առ ի երախտագիտութիւն, յանուն Մշակոյթի Նախարարին, եւ ըստ մեզի փոխանցուած լիազօրութիւններուն, ձեզ կը կարգենք աս-

պետ Արուեստի եւ գրականութեան կարգին մէջ»:

Իրեն յաջորդեց Կարպիս Ափրիկեան որ իր յուզումը յայտնելէ ետք, հակիրճ անդրադարձ մը ըրաւ իր կենսագրութեան, Ալեքսանդրիայէն ուր ծնած էր եւ մայրը իր քրոջ համար դաշնակ մը առած էր, զոր ինք գործածած է: Կ'ուզէր հեռանալ Եգիպտոսէն եւ պէտք է ընտրէր Լոնտոնի եւ Փարիզի միջեւ: Կ'ընտրէր Փարիզը, Հոնեկէրի եւ Փուլէնքի հանդէպ իր հիացումին պատճառաւ: Ֆրանսա կու գար 51 տարի առաջ եւ Ալէմշահի վաղահաս մահէն ետք իրեն կը յանձնուէր Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբի ղեկավարութիւնը: Կը բացատրէր խմբավար եւ յօրինողի իր աշխատանքը: Հուսկ, շնորհակալութիւն կը յայտնէր երգչախումբի քանի մը սերունդներուն որոնց շնորհիւ կրցած էր ապրեցնել երգչախումբը: Կ'ողեկոչէր նաեւ Շաւարշ Միսաքեանը, որու շնորհիւ Ֆրանսա հաստատուած էր եւ անոր թերթին նեցուկը:

Կարպիս Ափրիկեան իր մէկ գործին մեկնաբանութեամբ երգչախումբին կողմէ կը փակէր հանդիսութեան պաշտօնական բաժինը, որմէ քիչ ետք կը կարդար նաեւ, յապաղումով յանձնուած, դեսպան Է. Նալպանտեանի շնորհաւորական ուղերձը:

Երեկոյթը կը շարունակուէր ջերմ մթնոլորտի մը մէջ եւ ճոխ հիւրասիրութեամբ:

Ա. Մ.

ըն եւ սեւեռումներ՝ հոգեկան աշխարհներու:

Հարեւանցի, քանի մը վայրկեանի նայուածքով անկարելի է գնահատել արուեստի գործ մը: Գեղեցկութիւնը այնքա՛ն մագնիսող է որ նայուածքը կը կառչի ու կը յամենայ շրջանակին մէջ բացուած տարածքին վրայ: Դիտեցէք «Ցիչատակ»ը, ժամադրութեան եկեր է Դանիէլ Վարուժանը: Սայլապանը եզան վրայ նստած, տուն կը տանի՝ ցայտաղբիւրէն բխելու ձեւով ոսկի լոյսերու բեռը սայլին վրայ դիզած, իսկ դէպի կատարին բաց մած՝ վաստակած աղջիկը, մազերը սպիտակ գլխակապի մէջ առած: Հրաշալին, հրաշալիքը հո՛ս է, թելադրականութեան ներգործօն ուժը, որ անսխալականօրէն կը բանայ «Հացին Երգին» էջերը: Ու տակաւին «Ջաջուռ»ը, «Ռափսոտի»ն, «Երազապաշտութիւն»ը:

Հայաստանէն եկեր է ամբողջ կարաւան մը գեղանկարիչներու՝ իրենց հարիւրաւոր նկարներով, եւ կրկներեւոյթի ձեւով [illegible] ւի մեր՝ հաղորդուելու հոգեկան վերա-

նորոգող, անապական, հարազատագոյն մթնոլորտով: Կը ստեղծուի այն տպաւորութիւնը թէ անոնք խճողած են տարանցումի դռնփակ ընդարձակ սրահը, պատրաստ ու անհամբեր՝ ճամբորդելու, մինչ հանրութեան պատեհութիւն կը տրուի համբուած վայրկեաններու հաղճեպ նայուածք մը նետելու եւ անցնելու, առանց որ կարելի ըլլայ կապ մը հաստատել իրենց եւ մեր միջեւ, առիթը վերապահուած ըլլալով մենաշնորհեալներու, կամ հաւանական գնորդներու:

Փարիզը՝ տարանցումի փառաւոր հանգրուան մըն է այսքա՛ն -թիւ ու որակ- գեղեցիկ գործերու, որոնց մեծագոյն մասը անծանօթ կը մնայ մեզի, երբ նկատի առնենք որ այս համեստ fաք-պլոկին վրայ տեղ գտած վերարտադրութիւնները կը կազմեն միայն 5%ը ծաւալուն հաւաքածոյին: Եւ ի՞նչ պիտի ըլլան այն բոլոր գործերը, որոնք բախտը պիտի չունենան վաճառուելու: Հարցումը կը մնայ առկախ: Այսպէս Հանրբենի գոյներու [illegible]

Ն. Թ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ
ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐ

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Երեւան 2004

***

«ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ՄԸ»
Մանկապատանեկան – Պատկերազարդ

ԱՆԱՀԻՏ ՃԷՊԷՃԵԱՆ-ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Երկու հատոր եւ խտասալիկ մը
Կ'երգէ Դալար Կարապետեան
Կը կարդայ Անահիտ Սարգիսեան
Երաժշտութիւն Հայկ Սարգիսեան

2004 Փարիզ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.
ԱՆԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

- Իսկ եթէ Նաբոլէոն Ասիան գրաւէ, այն ատեն Նաբոլէոնի հետ ի՞նչ կ'ըլլայ մեր դիրքը:

- Ֆրանսա մեր չէզոքութեան չպիտի դպչի. որովհետեւ Նաբոլէոն մեր երկրին մէջ իրարու ետեւէն եղած յեղափոխութիւններէն վերջ չէ կրցած հետեւիլ քաղաքական հոսանքներու եւ մեր բարեկամութենէն աւելի կը նախընտրէ մեր չէզոքութիւնը: Մեզ իրեն դէմ տեսնելէ նախապատիւ կը համարէ մեզ չէզոք տեսնել: Տէրս թող ներէ ինծի, ես ֆրանսական կառավարութենէն ալ փոխառութիւն ուզեցի, բայց անոնք զինուորական ծախքերով բեռնաւորուած են. չկրցան բան մը խոստանալ: Ես առանց վեհափառիս արտօնութեան դեսպան Տելպուա՛յի գացի, որուն բարեկամ եմ: «Անգլիայէն պիտի կրնանք փոխառութիւն կնքել, բայց կ'ուզենք որ ձեր հաւանութիւնն ալ առնեմ,»

ըսի: «Մեզի չէզոք մնալնիդ հաւատացէք [illegible]
[illegible]
տարբերութիւն չունինք», ըսաւ:

Սուլթան Մահմուտ զարմացած [illegible]
[illegible] Պէզճեան քաջալերուած [illegible]
կացուց:

- Թէ՛ լաւ փոփոխութիւն մը պիտի կըն-
քենք եւ թէ բոլոր մեծ պետութիւնները
պիտի սիրաշահինք: Նոյնիսկ այս փոփո-
խութեան [illegible]
մանային անհամաձայնութիւնը կրնանք
մեզի նպաստաւոր ձեւով լուծել:

Երկրամասը Սուլթանին դէմքը ուրախութեամբ փայլեցաւ: Իր սեղանաւորներուն ելմտական գործերու մէջ եւ նախարարներուն քաղաքական գործերու մէջ ունեցած անճարակութիւնը սկսաւ աւելի որոշապէս տեսնել: Պէզճեանի ուշիմութիւնը կռահած էր, բայց երբեք չէր կըրցած կարծել թէ քառասուն տարու այդ հայը կրնար ճարտար դիւանագէտի մը չափ եւ աւելի դիւանագիտական ճկունութիւն ունենալ:

- Ապրիս Արթին, ըսաւ Սուլթանը վերջապէս, դուն արտաքին նախարար, ելմըտական նախարար ըլլալիք մարդ ես, անմիջապէս գնա եւ վերջացուր փոխառութեան գործը:

Պէզճեան յարգանքով համբուրեց քըղանցքը եւ պատրաստուեցաւ մեկնիլ:

- Արթին, շարունակեց Սուլթանը, քեզ այսօրուընէ սկսեալ կը նշանակեմ պալատիս սեղանաւորներէն մին, միւս գործերդ կրնաս շարունակել: Կ'ուզեմ մերթ ընդ մերթ տեսնել քեզ եւ քեզի հետ խօսիլ: Մեղք որ իսլամ չես որ քեզ նախարար նըշանակեմ: Կը գնահատեմ հաւատարմու-

թիւնը:

Քանի մը օր վերջ փոփոխութիւնը [illegible]
[illegible]

Սուլթանը Պէզճեանը պալատ հրաւիրեց:

- Արթին, սաեւ, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Սուլթանը իրականութիւնները մեծ մասով սորված ըլլալով հանդերձ, այսպէս խօսելով ուզեց խօսեցնել Պէզճեանը:

Երբ Պէզճեան սկսաւ խօսիլ, Սուլթան Մահմուտ հիացումով լսեց անոր անկեղծութիւնը: Իր պալատականներէն ոչ ոք այդքան անկեղծ պիտի ըլլար այս տեսակ ամբաստանութիւններու առջեւ:

- Տէր իմ, ըսաւ Պէզճեան, ճիշդ է, խիստ մօտէն ճանչցած եմ Գաղանճըն երբ դեռ առեւտրական կեանքի նոր սկսած էի: Ան ինծմէ ապրանք կ'առնէր իր եղբօր համար եւ յաճախ դրամը կանխիկ չէր տար եւ մեծ զեղչեր ընել կու տար: Երբ աւելի ազդեցիկ մարդ դարձաւ, շատ անգամ ապրանքին փոխարժէքը բնաւ չտուաւ: Ես այս ծանօթութենէն օգտուելով եւ հազար խնդրանքով իր ճիրաններէն փրկեցի Տիւզեանը եւ ոչ թէ ես անոր ձեռքը յանձնեցի բարերարս: Ես յաճախ Գաղանճըի թելադրած եմ հեռու մնալ վտանգաւոր քաղաքական խաղերէ: Ի՞նչպէս առեւտրական մը կրնայ բարեկամ ըլլալ մէկու մը, որ երկրին անդորրութիւնը կը խանգարէ:

Ես հազար վկայ ունիմ որ Գաղանճը չեմ սիրած եւ Սուլթան [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

- Դուն որ կ'ըսես ես, բայց տեսնեմ ինչպէս կրնամ երկիրը խաղաղ նաւահանգիստ առաջնորդել:

- Վեհափառ տէր, [illegible] Զօրաւոր բանակ կազմակերպելով [illegible]
[illegible]
[illegible]
ղափոխութիւն հանել: Անիշխանութիւնը ծնունդ կ'առնէ Ենիչէրիներէն:

Սուլթանը զարմացաւ Պէզճեանի քաղաքացիական արիութեան վրայ: Ենիչէրիները երկրին զինուորական ուժն էին, քանի քանի Սուլթաններ տապալած էին: Իրենց սուրը փորձելու համար կրնային քրիստոնեայի մը գլուխը թռցնել եւ պատիժի չենթարկուիլ, եւ ահա այս հայը չէր վախնար մատը դնել վտանգաւոր վէրքին վրայ: Ամէն մարդ գիտէր թէ ինչ վտանգ էին Ենիչէրիները երկրին, բայց մինչեւ իսկ նախարարները կը վախնային այդ ճշմարտութիւնը յայտնելու:

Սուլթան Մահմուտ վայրկեան մը լռեց: Յետոյ մօտեցաւ Պէզճեանի եւ սկսաւ ցած ձայնով խօսիլ, կարծես վախնալով որ սենեակին պատերը կրնային լսել իր բառերը: Գիտէր թէ Ենիչէրիները պալատին մէջ ալ իրենց ականջը եւ աչքը ունէին:

(Շար. 23)

(Շար. Ա. էջէն)

Թէ մօտ ատենէն հարցազրոյց մը կու տայ:

***

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՇՈՒՄԸ ՎԱՏԻԿԱՆԻ ԶԵԿՈՒՑԱԳՐԻՆ ՄԷՋ

Թուրք մամուլը յատուկ կարեւորութեամբ տեղ տուած է Հոկտեմբեր 25ին հրապարակուած Վատիկանի պաշտօնական զեկուցագիրին ուր նշում եղած է հայկական ցեղասպանութեան: Հոն ըսուած է «Ի. դարը սկսելով Հայերէն, եղաւ ուկանտացի, գամպոճցի եւ այլ ժողովուրդներու ցեղասպանութեան ականատեսը, աշխարհի տարբեր շրջաններուն մէջ: Այդ բոլորին մէջ առանձին տեղ ունի Հըրեաներու Ողջակէզը: Ազգային, կրօնական եւ ցեղային խումբեր բնաջնջելու նպատակով կատարուած նման արարքներ Աստուծոյ եւ մարդկութեան դէմ կատարուած յանցանք են»:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 28)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ «ԿԻԼԻԿԻԱ» ՆԱՒՈՒՆ ԱՆՁՆԱԿԱԶՄԸ

Հոկտեմբեր 27ին Նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդունած է «Կիլիկիա» առագաստանաւուն անձնակազմը որ արշաւին առաջին փուլին աւարտէն ետք վերադարձած է Երեւան: Ռ. Քոչարեան շնորհաւորած է զիրենք, ըսած. «Մենք մեծ ուշադրութեամբ հետեւում էինք ձեր նաւարկութեանը»: Յաջողութիւն մաղթելով նաւաստիներուն, անոնց խոստացած է պետական կառոյցներու աջակցութիւնը:

Անձնակազմը նախագահին յանձնած է աւելի քան չորս ամիս «Կիլիկիա»յի վըրայ ծածանած եռագոյնը: Ապա նաւապետ Կարէն Բալայեան ներկայացուցած է նաւարկութիւնը, չեշտելով այն խանդավառ ընդունելութիւնը որ ցոյց տրուած է Հայերու, նաեւ օտարներու կողմէ, ամէն մէկ հանգրուանի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍԻ 80ԱՄԵԱԿ
ԵՒ ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

Նոյեմբեր 26 եւ 27
Eglise de la Trinité
Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՉՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 31ԻՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 30, ժամը 14.30ին, սովորական հաւաքատեղին, Փարիզ:

***

ԼԻՈՆ - ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՃԱՇԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29,
ժամը 20էն սկսեալ,
«Կարպիս Մանուկեան» սրահին մէջ
(3րդ Թաղամաս):

Եկէք հաճելի երեկոյթ մը անցընելու, հայկական երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:

Եկամուտը կը յանձնուի Կապոյտ Խաչի դպրոցներուն:

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ:

Տեղերը ապահովել՝
04. 72. 20. 03. 60
(առաւօտները):

***

ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը կը հրաւիրեն հայ գաղութը համեղ «Մանթը»ն ճաշակերու, ջերմ մըթնոլորտի մը մէջ: Հասոյթը կը յատկացուի բոլոր հայ դպրոցներու օգնութեան:

Շաբաթ, Նոյեմբեր 13, ժամը 20ին
Համազգայինի Դպրոցին սրահին մէջ:

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ:

Ապահովելու համար ձեր տեղերը հեռաձայնել՝
06. 12. 93. 09. 80 / 06. 24. 34. 53. 71
04. 91. 93. 30. 89 (առաւօտուն)

***

Տ Է Ս Ի Ն

ՆԱԽԱՃԱՇ

Կը յիշէ՞ք համեղ նախաճաշերը, պատրաստուած Տէսինի Կապոյտ խաչուհիներուն կողմէ...: Կիրակի, Նոյեմբեր 7, առաւօտեան ժամը 9ին եկէ՛ք կրկին նախաճաշելու մեզի հետ, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

Մասնակցութեան սակն է՝ 5 Եւրօ:

Արձանագրութեան եւ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

Ռոզինի.– 04. 78. 49. 19. 44:

□

Séjour d'hiver 2005

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) **du 19 au 26 février 2005** pour les enfants nés entre le 1er janvier 1989 et le 31 décembre 1996.

Renseignements et inscriptions : C.B.A.F. — Conseil d'Administration 17 rue Bleue 75009 Paris
Tél.: 01. 53. 34. 18. 18.

Places limitées.

Date limite d'inscription : 31 DECEMBRE (à respecter impérativement).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE (JURA)

HIVER : 19 AU 26 FEVRIER
ETE : JUILLET ET AOUT

> **Directeurs diplomés BAFD**
> **Animateurs diplomés BAFA ou stagiaire BAFA (bon niveau de ski pour le séjour d'hiver)**

Candidatures à adresser à :
CBAF — 17 rue Bleue 75009 PARIS
par e-mail: cbaf@wanadoo.fr ou par fax : 01 53 34 12 13

Date limite des candidatures pour le séjour d'hiver : 30 NOVEMBRE 2004.

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
100ԱՄԵԱԿԻ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԾԻՐԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՄԵԾ ՄՐՑՈՅԹ

Ա. դասակարգ.- 6էն 8 տարեկան
եւ
Բ. դասակարգ.- 9էն 12 տարեկան
մանուկներու համար

Կազմակերպուած՝
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՏԻԿՆԱՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ
հովանաւորութեամբ
«ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
պատասխանատուներուն կողմէ

ԿԻՐԱԿԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 ժամը 15.30ին
«Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան-Կուժոն, փարիզ 8րդ

Դատակազմ՝
Արթիւր ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Եդուարդ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Լիզ ՍԱՐԵԱՆ, Հայկ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ, Ֆելիքս ՍԻՄՈՆԵԱՆ, Հերմինէ ԵՐԻՑԵԱՆ-ՈՍԿԱՆԵԱՆ, Ստեփան ԵՈՐԿԱՆՃԵԱՆ:

Թեկնածուներուն թիւը սահմանափակ ըլլալով արձանագրութեան վերջին աւիթ որոշուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31-ը:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել՝
01 43 59 67 03 - 01 46 30 64 60

Թիւերուն:
06 66 70 74 17 - 06 32 33 88 00

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la
Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimnache 7 novembre à 15 heures
au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Nombreux lots de valeur —
Vente de pâtisseries arméniennes

Venez nombreux encourager
le développement culturel
de nos élèves.

19e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 19ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

HAMASDEGH
LE JOUEUR DE FLUTE DES MONTAGNES D'ARMENIE

ՀԱՄԱՍՏԵՂ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԼԵՌՆԵՐՈՒ
ՍՐՆԳԱՀԱՐԸ (1944)
Երաժշտական Դրամա
Հինգ Տեսարան

Կիրակի, Նոյեմբեր 14, ժամը 16ին
Dimanche 14 novembre à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտք՝ 5 Եւրօ:

Grande braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 4 et dimanche 5 décembre de 10h à 20h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie, Objets de bois sculptés, Bijoux, Broderie, Tapisserie, Instruments de musique, Khatchkar...

Livres, Philatélie arménienne, Epicerie fine arménienne, Brocante, Cadeaux...

- Bar
- Restaurant
- Tombola

CHENE

Pour la poursuite des activités de CHENE en Arménie, en Artsakh et à Djavakhk

au **Collège Samuel-Moorat**
26 rue Troyon 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres
Parking assuré

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-31
SAMEDI - DIMANCHE
30-31 OCTOBRE
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

80ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 21.058

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

80e ANNEE — N° 21.058

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐԱՖԱԹ ՓԱՐԻԶ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՒ

ՖՐԱՆՍԱ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՂՐԿԱԾ ԷՐ ԱՄՄԱՆ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29ին, ճիշդ ցերեկին Փարիզ կը ժամանէր Եասէր Արաֆաթ, ուր պիտի խնամուէր, աւելի ճիշդ նախ հարկ էր որ քննութիւնները թոյլ տան ախտաճանաչում մը: Արաֆաթ, որ արդէն տկար էր, աւելի ծանր վիճակ մը ցուցաբերած էր Չորեքշաբթի Հոկտեմբեր 27ին եւ առիթ տուած էր բազմաթիւ հարցականներու: Մօտ չորս տարի է արդէն, որ պաղեստինցի ղեկավարը, որ իր ժողովուրդի պայքարին խորհրդանիշն իսկ է, «բանտարկուած է» Ռամալլա, կէս փլատակ շէնքի մը մէջ, ուր սակաւաթիւ այցելութիւններ կ'ըլլային միայն: Այդպէս ուզած էր Արիէլ Շարոն:

Արաֆաթի հիւանդութիւնը ծանօթ չէր, կը կարծուէր որ արեան խլիրդ կրնայ ըլլալ կամ թունաւորում: Ինք սկիզբը չէր ուզած հեռանալ իր կեդրոնատեղիէն, բայց ի վերջոյ տեղի տուած էր: Ֆրանսա ընդառաջ գացած էր եղած դիմումին եւ Հոկտեմբեր 28ին իսկ Էլիզէ կը յայտարարէր.– «Պաղեստինեան իշխանութեան դիմումին վրայ, Ֆրանսա պիտի ընդունի Եասէր Արաֆաթը, որպէսզի հիւանդանոց մտնէ եւ օդանաւ մը պիտի ղրկէ շրջանը զինք փոխադրելու համար»: Արդարեւ, Արաֆաթ նախ յորդանանեան թռանով մը Ամման փոխադրուած է, ուր իրեն կը սպասէր ֆրանսական օդանաւ մը: Պաղեստինցի պատասխանատուի մը համաձայն՝ Արաֆաթ շատ տկար է, միշտ անկողինն է: Դժուարութիւն ունի ուտելու եւ մարսելու համար:

***

Ֆաթահը, պաղեստինեան ազգ. շարժում, ստեղծուած է Քուէյթ եւ պատերազմի կը դիմէ Իսրայէլի դէմ 1964ին: Ապու Ամար ծածկանունով, Արաֆաթ օրէ օր աւելի կենսական դեր մը կը խաղայ, մանաւանդ 1967 Յունիսի արաբական պարտութենէն ետք: 1969 Փետրուարին նախագահ կ'ընտրուի Պաղեստինի Ազատագրութեան Կազմակերպութեան (ՊԱԿ): 1974 Հոկտեմբերին, Ռապաթի արաբական վեհաժողովը ՊԱԿ-ը կը ճանչնայ որպէս.– «Միակ եւ օրինաւոր ներկայացուցիչը պաղեստինցի ժողովուրդին»: Պէյրութ հաստատուած Ամմանէն արտաքսուելէն ետք, Արաֆաթ կը հեռանայ 1982ի իսրայէլեան բանակի յարձակումէն ետք եւ Թունուզ կ'ապաստանի, 1990-91ին զօրավիգ է Սատտամ Հիւսէյնի, Քուէյթի յարձակման առեն: 1993 Սեպտեմբեր 13ին պատմական դէպք մը կը պատահի Ուաշինկթըն, Սպիտակ Տունը, երբ ձեռքը կը սեղմէ Ռապինի, պաղեստինեան ինքնավարութեան սկզբունքի յայտարարութեան ստորագրութեան առթիւ: 1994 Յուլիսին, Արաֆաթ պաղեստինեան հողը կը վերագտնէ եւ կառավարութիւն մը կը կազմէ: 2001ին Ա. Շարոն, իսրայէլեան աջի պարագլուխը, վարչապետ է, տասը ամիս ետք Արաֆաթին կը պարտադրէ Ռամալլա ապրիլ միայն, առանց որեւէ շարժումի:

***

Արդէն իսկ կը խօսուի Արաֆաթի յաջորդութեան մասին: Ֆիկառօ կը գրէ թէ Իսրայէլ կը պատրաստուի «իր լաւագոյն թշնամին» կորսնցնելու, ինք որ արդէն այնքան դէմ էր Արաֆաթի գոյութեան, որ արդէլք մը կը նկատէր խաղաղութեան եւ պատասխանատուն ինթիֆատային եւ ահաբեկչութեան:

***

Շիրաք «ապաքինման ամէնէն անկեղծ մաղթանքները» ներկայացուցած է, ապահովութիւն ալ տալով որ Ֆրանսա նեցուկ է «արդար եւ տեւական լուծումի

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՄԱԿ-Ի ՕՐԱԿԱՐԳԻՆ ՎՐԱՅ

ՄԱԿ-ի 59րդ նստաշրջանին համար Ատրպէյճանի նախաձեռնութեամբ որոշուած է օրակարգին վրայ տեղ տալ «Ատրպէյճանի գրաւուած տարածքներուն իրավիճակ»ին նիւթին: Այդ ուղղութեամբ յանձնարարական տուած է ՄԱԿ-ի համաժողովին գլխաւոր յանձնախումբը: Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի քարտուղար Հ. Գասպարեան մեկնաբանելով եղածը, ըսած է թէ կոմիտէին 14 անդամները ձեռնպահ մնացած, ինը միայն թեր քուէարկած են. վերջիններու խումբը կազմուած է իսլամական համագումարին անդամ երկիրներէ եւ Ուկրանիայէն: Հ. Գասպարեան աւելցուցած է թէ Ատրպէյճանի քայլը կը նկատուի միջազգային հանրութեան ուշադրութիւնը Ղարաբաղի կարգավիճակէն այլ կողմ շեղելու փորձ:

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը ելոյթ ունենալով, Մինսկի խումբին անունով ըսած է թէ ՄԱԿ-ի համաժողովը այդ խնդիրը քննարկելու համապատասխան ատեան չէ եւ թէ օրակարգին մէջ նոր կէտ արձանագրել կրնայ ժխտական հետեւանքներ ունենալ խաղաղ կարգաւորման ընթացքին վրայ:

ՄԱԿ-ի մօտ Հայաստանի դեսպան Արմէն Մարտիրոսեան ալ իր ելոյթով յայտնած է թէ Ղարաբաղը ինքնավար մարզի օրերէն ալ, այսօր ալ միշտ Հայերէ բնակուած հող եղած է. շրջակայ տարածքները հայկական վերահսկողութեան ենթարկուած են Ատրպէյճանի հրահրած պատերազմին պատճառով: Աւելցուցած է թէ Ղարաբաղէն դուրսի տարածքներուն վրայ բնակեցում չկայ եւ Հայաստան այդ հողերը բնակեցնելու ծրագիր չունի:

ՄԱԿ-ի գլխաւոր յանձնախումբին յանձնարարականին ընդունումը մտահոգիչ զարգացում կը նկատուի, որքան ալ այդ կազմակերպութեան համաժողովին բանաձեւերը պարտադրող ուժ չունենան: Անոնք կարեւոր կը համարուին քաղաքական եւ քարոզչական առումով:

մը» Մերձաւոր Արեւելքի հակամարտութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄ հաւաքուեցան Հոկտեմբեր 29-ին 25երու ղեկավարները, որոնք նոյն օրը պիտի ստորագրէին Եւրոպայի Սահմանադրութիւնը: Այլ խօսքով, կրկին հոն են, Հռոմ, ուր 1957 Մարտ 25ին հիմը կը դրուէր ՍԷ. Է. Է.ի, այսինքն Եւրոպայի Հասարակաց Շուկային, որ ծնունդն էր Եւրոպական Միութեան: Արարողութիւնը տեղի կ'ունենար Գափիթոլ, Հորասներու եւ Գիւրիասներու (Ովրատիոս եւ Կուրիասք) սրահը: Այս ստորագրութենէն ետք, Սահմանադրութիւնը պիտի ենթարկուի ամէն մէկ երկրի խորհրդարանական վաւերացումին: Միշտ օրակարգի վրայ է Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը: Ժիսքար տ'Էսթէն անգամ մը եւս դէմ արտայայտուեցաւ (Հոկտ. 28) ճշդելով թէ Սահմանադրութիւնն ալ անդամակցութեան հարց չի դներ եւ պէտք է գոհանալ առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեամբ: Շիրաք ալ յետաքայլի ճամբան բռնած է եւ ինչպէս կը գրէ Ֆիկառօ (Հոկտ. 29) «քիչ մը ջուր դրած է Թրքական իր գինիին մէջ»:

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ (Պոլիս) դատարանին վրայ յարձակում մը գործուած է Հոկտ. 28ին, երբ հինգ հոգինոց խմբակ մը փորձած է ռումբ մը պայթեցնել: Կը կարծուի որ կը պատկանէին «Ժողովուրդի ազատագրման յեղափոխական ճակատ» արգիլուած կուսակցութեան (ծայրայեղ ձախ): Նախապէս հանրագդ մը փակցուած էին դատարանին առջեւ, ուր կը բողոքէին բանտարկեալներու կեանքի պայմաններուն դէմ:

«ՍՊԻՏԱԿ ԳԻՐՔ»ԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՄԷԿ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

«Զօպանեան» հիմնարկը Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան դէմ Ֆրանսայի հանրութիւնը լուսաբանելու նպատակով ձեռնարկած է «Սպիտակ գիրք» խորագրուած հատորի մը հրատարակութեան: Ան հաւաքածոյ մըն է ուր այդ անդամակցութիւնը նկատի կ'առնուի որպէս «որոշադրիչ գրաւարկ» Եւրոպա – Թուրքիա յարաբերութիւններուն շրջագիծին մէջ: Հատորը ներկայացուեցաւ Հոկտեմբեր 28ի երեկոյեան Ազգային Ժողովին սրահներէն մէկուն մէջ, մասնակիցներու ճոխ խումբի մը ուշադիր լսարանի մը ներկայութեան:

Երեկոյթին բացման խօսքով հանդէս եկաւ «Զօպանեան»ի տնօրէն Վարուժան Սրապեան որ հակիրճ ծանօթացումը ըրաւ հիմնարկին, անոր անունը տուած մտաւորականին, ապահովութիւն տալով որ այլ ձեռնարկներ պիտի յաջորդեն ներկայի հրատարակութեան: Ապա խօսք տուաւ Թուրքիոյ անդամակցութեան դէմ կեցուածքով ու այդ մասին հատորներու, յօդուածներու, ելոյթներու հեղինակ շարք մը անձնաւորութիւններու որոնց մեծ մասը էջեր ստորագրած է «Սպիտակ գիրք»ին մէջ:

Ռոժէ Աքէլ, Ալեքսի Կէօվճեան, Անտրէ Սանթինի, Ալ. Տէլ Վալ, քաղաքագէտ Ֆրէտէրիք Անսէլ յաճախ երգիծական ոճով մատնանշեցին Թուրքիոյ անդամակցութեան անընդունելի յատկանիշերը, արձագանգ ըլլալով Ֆրանսայի մէջ օրէ օր մեծցող ընդդիմութեան: Բոլորն ալ նիւթ ըրին Թուրքիոյ կրօնամոլ վարչակարգը, իր անցեալը ստանձնելու յամառ մերժումը, մարդկային իրաւունքներու բացայայտ ոտնակոխումը, Կիպրոսի գրաւումէն չհրաժարելու երեւոյթը, Հայաստանի շրջափակումը. բաներ որոնց ոչ մէկը կրնար յարիր նկատուիլ Եւրոպայի արժէքներու համակարգին որուն հաւատարմութիւնը, յարգանքը նուազագոյն պահանջն էր անդամակցութեան ամէն նոր թեկնածուի համար:

Բաւական մերկ կերպով քննադատուեցաւ Ֆրանսայի պաշտօնական տեսակէտն ալ, յատկապէս նախագահ Ժ. Շիրաքի դրական մօտեցումով ներկայացուած: Օրինակ, Ա. Սանթինի, Ա. Կէօվճեան, շեշտելով թէ անընդունելի է չուկայի շահը գերադաս նկատել բարոյական արժէքներու, անդրադարձան Անգարայի կողմէ Էռպիւսներու գնումին որ որպէս յաջողութիւն կը ներկայացուի. ըսին թէ ուրախանալու, դրական համարելու բան չկայ ատոր մէջ, քանի որ Անգարա իրեն տրուած վարկերու հաշուին կը գնէ այդ օդանաւերը, առանց դրպանէն նուազագոյն գումար հանելու: Ա. Սանթինի մերկացուց նաեւ ամուսնական անհաւատարմութիւնը օրէնքով պատժելու, ապա իբրեւ թէ Եւրոպայի չափանիշերը իւրացնելու փաստով օրէնքը ջնջելու խեղկատակութիւնը:

Ալ. Տէլ Վալ ընդգծեց Թուրքիոյ իշխանութեան երկու գլխաւոր դէմքերուն՝ վարչապետին ու արտաքին գործերու նախարարի, փոխ վարչապետ Ա. Կիւլի բուն անձնաւորութիւնը: Առաջինը, ըսաւ, արդէն ծանօթ կրօնամոլ մըն է որուն անդամակցութեան նպատակը աշխարհավարութեան երաշխաւոր բանակը չէզոքացնելն է, ազատօրէն ծաւալելու համար կրօնամէտ հոսանքները: Իսկ Ա. Կիւլ տարիներով իսլամական դրամատան մէջ պաշտօն վարած մէկն է. այն դրամատան որ Ալ-Քաիտայի նիւթական նեցուկ տրամադրողը կը համարուի:

Ընդգծուեցաւ նաեւ Թուրքիոյ անդամակցութեամբ Ասիոյ Թրքախօս Հանրապետութիւնները դիւրութեամբ Եւրոպայի մէջ գտնելու հեռանկարը, Եւրոպայի Սահմանադրութեան հետ Թուրքիոյ անդամակցութեան խնդիրը չշփոթելու հարկը, նաեւ Թուրքիան բոլորովին չմերժելու խոհեմութիւնը: Վերջին կէտին առընչութեամբ յարմարագոյնը կը նկատուէր որպէս միջին ճամբայ «առանձնաշնորհեալ գործընկեր»ոջ կարգավիճակը:

Ելոյթներու շարքը աւարտեցաւ քաղաքագէտ Ֆ. Անսէլի յիշեցումով. Զբրշէլ ըսած էր թէ երբ ժողովուրդներ պատերազմի հեռանկարէն խուսափելու համար անպատուութեան կը յօժարին, կ'ունենան թէ՛ մէկը, թէ՛ միւսը:

Աւարտին Օ-տը-Սէնի երեսփոխան Ֆիլիփ Փեմեզէք յայտարարեց թէ Իւ. ԷՄ. Փէ.ի եւ Իւ. Տէ. ԷՖ.ի չիսուն երեսփոխան Թուրքիոյ անդամակցութեան ընդդիմադիրներու խումբ մը կազմած են Հոկտեմբեր 6ին. անոնք եւս կողմնակից են որ առանձնաշնորհեալ գործընկերութեան տնտեսական շրջանակ մը հաստատուի միջերկրականեան ափերու երկիրներուն հետ:

Երեկոյթին ներկաներուն մէջ էին ԼՂՀ Փարիզի ներկայացուցիչը, կիպրական համայնքին, Յոյներու, Ասորիներու, Քաղդէացիներու ներկայացուցիչներ, մամուլի թղթակիցներ, հայկական կազմակերպութիւններու վարչականներ:

«Սպիտակ գիրք»ը լոյս տեսած է 2500 տպաքանակով. արդէն ղրկուած է Ֆրանսայի բոլոր երեսփոխաններուն, Ծերակոյտի անդամներուն: Մօտ օրէն պիտի ղրկուի նաեւ Պրիւսէլի Եւրոպական Խորհրդարանի ընտրեալներուն:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԵՒ ՔԻՉ ՄԸՆ ԱԼ ԱՆԴԻՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ («Յառաջ»).–

Պրիւսէլի Եւրոպական Խորհրդարանի յաջող համագումարէն վերջ, 10 օր տարբերութեամբ, ուրիշ կարեւոր համագումար մը սկսաւ այսօր, որ նուազ միջազգային կարեւոր կեդրոնի մը մէջ, Վենետիկի Ջինի Հիմնարկի Ս. Գէորգ կղզին ունենալով որպէս հաւաքավայր, ուր միջազգային անուանի դէմքեր երեք օր իրարու քով եկած պիտի խօսին, քննեն, գնեն, տարրալուծեն Ցեղասպանութեան ըմբռնումը եւ հայկական տեղը եւ դիտական որակումը վերջին դարու մարդկութեան կրած զանազան կոտորածներու, տեղահանութիւններու եւ բնաջնջումներու լոյսին տակ:

Առաւօտեան հանդիսաւոր բացումէն վերջ, արդէն խօսք առին փրոֆ. Փիէր Փաօլօ Փորթինարօ, Իսրայէլ Չարնի, Պ. Լ. Զէքիեան, Հելէն Փիրալեան-Սիմոնեան, Ֆրանք Զալք, Ռեմոն Գէորգեան, Թանէր Աքչամ, Ռուբէն Ատալեան: Մօտ 50 որակաւոր հանդիսականներու մասնակցութեամբ, եղան հարցումներ, տրուեցան բացատրութիւններ, որոնց մասին «Յառաջ» կը խոստանայ ընդարձակ թղթակցութիւն մը կատարել համագումարի աւարտին, իր թղթակիցին ներկայութենէն օգտուելով:

Հ. Ց. Պ.

Հոկտեմբեր 28

ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի Նոյեմբեր 1ին (Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 2ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 3:

ՏԱՅՔ-ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

(Վրացակա՞ն թէ հայկական...)

26.- ՏԷՕՐԹ ՔԻԼԻՍԷ - ԶՈՐԴՎԱՆ

Մեր ծրագիրը նոյն օրը Կարս հասնիլ էր ձորերէ ասպանին ամէնէն կարեւոր տաճարները այցելէլէ յետոյ:

Արտանուշէն Եուսուֆէլի, դէպի հարաւ, մօտ 100 քմ. է: Ընտիր կզզապատ ճամբուղին կ'երկարի մինչեւ վերջ Ճորոխի երկայնքէն, հոսանքին հակառակ:

Այդ հովիտին գեղեցկութիւնը չեմ կարծեր որ իր նմանը ունենայ ամբողջ Թուրքիոյ մէջ: Բնութեան հրաշք մըն է. [illegible] «քարաքանդուած», քանի հարաւամասնելոց պատմութիւն տեսած չըլլան մըն է, գարերէն եկած փոք գեղեցիկով, ցանուած ճամբու երկայնքէն, ալ եւ ձախ ափերուն վրայ, արծիւի կարաւանութեամբ բերդեր ճառած կարերը հանդոյցներու լեռներու կատարին, [illegible] ամբիկներուն եւ քաղցրաւորին որքան կարծեւոր անձնաւորութիւններ անցած են այս գրամատոկան հովիտէն, երբեմնաւոր բանակներ յաղթական երգերով վերադարձած իրենց բերդերը, անոր սարսափազդու կիրճերուն մէջ անակնկալի բերած Թշնամի հզօր բանակներ... մինչ մեր կառքը լռութեամբ կը յառաջանար, Ճորոխի հաճելի աղմուկէն գինովցած, միտքս իր երեւակայութեան համակարգիչով կը վերակենդանացնէր մեր պատմութեան անցեալի դրուագները, պատտաւին վրայէն կը տողանցէին մեր փառքի օրերը երբ վանքերը լի էին վանականներով որ առաւօտեան կանուխ ժամերէն մինչեւ յառաջացած գիշեր երկինք կը բարձրացնէին Ս. Սահակին եւ Մեսրոպին Աստուածային շարականները -ծով կենցաղոյս հանապազ գիս ալեկոծէ / Մրրկեալ ալիք Թշնամին ինձ յարուցանէ / Նաւապետ բարի լեր անձին իմոյ ապաւէն / Ցոյց իմ ես դու Տէր քաւիչ յանցանաց իմոց / Մի՛ անտես առներ զխումն արտասուաց իմոց / Ու քեզ ապաւինեցայ որպէս զանառակ որդին / Հայր մեղայ յերկինս եւ առաջի քո / Փրկեա՛ զիս Աստուած ի բազում մեղաց իմոց / արա՛ արժանի քոյին սուրբ արքայութեան - ողորմեա՛ ինձ Աստուած...: Աստուա՛ծ իմ, որքան պարզութիւն, որքան խոր հաւատք, որքան համեստ խոնարհութիւն... Եկեսցէ Տէր ի վերայ մեր ողորմութիւն քո / եւ բան փրկութեան քո / պահեսցէ զանձինս մեր ի մեղաց / Ողորմութիւն քո եւ ճշմարտութիւն քո եւ լոյս երեսաց քոց / առաջնորդեսցէ մեզ ի յարդարութիւն / որ ողորմած ես / գթած եւ երկայնամիտ Տէր / ընկալ զաղաչանս մեր / բարեխօսութեամբ Ս. Աստուածածնին..., երբ չէին էր երկիրը գողթան երգիչներ, գիւղական աշուղներ առուակի մը եզերքը կը փառաբանէին հարսին գեղեցկութիւնը, փեսային տղամարդութիւնը, իշխանին առատաձեռնութիւնը, Կաթողիկոսին սրբութիւնը... երբ բնութեան բարիքները հաւաքելէ վերջ ամէնքը իրարու ձեռք-ձեռքի տալով կը պատրաստէին ձմեռուան պաշարը երբ... երբ... այն բոլոր «երբերը» որ մեր սերունդը չտեսաւ, սերունդ մը որ երկիր չունեցաւ, որուն ընտանեկան շառաւիղը օր մը յանկարծ կանգ առաւ, որ չհասկցաւ թէ ինչո՞ւ ինք կը գտնուի երկիր մը ուր օտարականներ կը բաժնեն հօրեղբայր մը, մօրեղբայր մը, հարազատ մը...

Տէօրթ Քիլիսէի գաւիւները կը սկսի Եուսուֆէլիէն, ուր հասած էինք: Սիրուն աւան մը Ճորոխի ափին ուր կան պանդոկ, շուկայ եւ ճաշարականներ: Այս շրջաններուն մէջ, բոլոր իսլամացածները չեն բաւականացած եկեղեցիները մզկիթի վերածելով, այլ ուր քիչ մը նիւթական կարելիութիւն ստեղծուած է, կամ Եւրոպայի իրենց հարազատներէն դրամ ստացած, անմիջապէս նոր մզկիթներու կառուցումին ձեռնարկած են. Հոս, Եուսուֆէլիի մէջ շատ յայտնի է անոնց նոր ըլլալը. ճարտարապետութիւն մը որ ոչ մէկ կապ ունի դաւառին եկեղեցիներուն եւ բերդերուն հետ, ոչ ալ սելճուքեաններէ կը յիշեցնէ. կարծէք Սեւ ծովի կամ Մարմարայի ափերէն փոցուած եւ տնկուած են Տայքի հրաշալի լեռներուն մէջ:

Որքան դժուար եղաւ ինծի ստուգել որ այս հնաբոյր աւանը, պատմական Ճորոխի ափին Եուսուֆներու հետ ոչ մէկ կապ ունէր այլ Խորագոյն Հայքի Արսեացփոր գաւառի գլխաւոր աւանին ուր կը գրէ Ալիշան (Տեղագիր Հայոց Մեծաց, էջ 39) «Մեծն Վահան (Մամիկոնեան) եհար ըզզօրս Պարսից»: Կիսկիմ կը կոչուէր անցեալին որ ունէր եկեղեցի եւ վարժարան:

Հայկական աւանդութիւն մը բնակավայրին անունին ծագումը կապած է արի կնոջ մը որ տէր էր Կիսկիմին.- «Ես կը կիսուիմ եւ բաժին կու տամ հարսիս եւ միւսներուն, իսկ ես բարձունքէն կ'իսկեմ (կը հսկեմ)»:

Կիսկիմի մօտ էր Բերդագրակ, Որջրնհաղ, Կուտրաշէն, Կարմիրք եւ բազմութիւն մը կաթողիկէ հայ գիւղերու ընդհանուր Խոտորջուր անուան տակ, կազմուած Գեղուտ, Կաղմխուտ, Կիսակ, Կրման, Ծիճապաղ, Թոլուշենց, Խանդաձոր, Սիւնենցէ որոնց 2000էն աւելի բնակչութիւնը նոյն ձորերուն մէջ կոտորուեցան վայրագ կերպով: Խոտորջուրի վերջին վերապրողը, Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի նախկին սան Ռաֆայէլ Ճանիկեան, յետ գրելու իր հայրենի գիւղերուն եւ տարագրութեան պատմութիւնը (իտալերէն լեզուով) Խոտորջուր տիտղոսով, 100ի սեմին փակեց իր աչքերը Ալպեան լեռներուն սիրուն քաղաքին՝ Գորթինայի մէջ, ուր կազմած էր նոր բոյն եւ Թողած չորս առոյգ զաւակներ հայկական ընտիր անուններով:

Այս շրջանի բնակիչներուն համար Ինճիճեան կը գրէ որ «էին յազգէս Հայոց, այլ ապա ըստ մեծի մասին դարձան ի տաճկութիւն եւ սակաւ մնացին ի քրիստոնէից» (էջ 132) եւ այդ մնացողներն ալ ահաւոր չարչարանքներով սպաննուեցան 1915 Թուին:

Թէեւ մեծ էր փափաքս Բերդագրակ ալ հասնելու ուր կան հին եկեղեցիներու աւերակներ եւ բաւական տպաւորիչ բերդ մը, Բագրատունիներէն մնացած, սակայն ժամանակը շատ կարճ էր մեր բոլոր փափաքները իրագործելու համար. նոյն օրը պէտք էր Կարս գիշերէինք: Ուստի բռնեցինք Արեւելեան գաւիւները Պարխար լեռներուն որուն ամենաբարձր կատարը Խաչքար 3932 մեթր բարձրութենէն արդէն գիս այնքան տպաւորած էր Համշէնի ձորերէն. հիմա մենք կը գտնուէինք Խաչքար լեռնաշղթային արեւելեան կողմը, հոն ուր հայ գիւղերը ժամանակի ընթացքին բոնի իսլամացած են եւ բնակչութիւնը մինչեւ այսօր մնացած է ազգութեամբ հայ. Կուտրաշէն, Ծեւկունց, Ազտըրվանց, Քարեկամուրջ, Վերի եւ Վարի Մոխուրկուտ, Իցաձոր, Սալորջուր, Հունուտ, Հունկամէջ, Արսխ, Օշնախ, Զորկանց եւյն. եւ Տէօրթ Քիլիսէ ուր անմիջապէս կ'ուղղուէինք:

Խճուղի մըն է որ զանազան տեղեր հարկ կ'ըլլայ կանգ առնել դիմացէն եկողներուն տեղ տալու համար, գաւիւները հետզհետէ կը նեղնայ, կաղնիի եւ ընկուզենիներու ճիւղերը կարգ մը տեղեր խճուղիին սահմանը անցած են բայց ընդհանուրին մէջ հաճելի վերելք մըն է ամառուան այս տաք օրերուն որ երիտասարդութեանս Նախալպեան լեռներու օրագուարճները կը յիշեցնէր:

Հայկական աչքերով, երեսը բաց երիտասարդ կիներ, առատ կանաչութեան մէջ թաղուած, անհոգ արածող ոչխարներ կը հսկէին, փոքր աղջնակներ, ամօթխած նայուածքով, ընկոյզ կը հաւաքէին... եւ եկեղեցին կ'ուշանար երեւնալու: Աղջնակ մը անձայն, ձեռքով ուղղութիւնը ցոյց տըւաւ. մեր կանգ առած տեղն էր. հարկ եղաւ դուրս գալ խճուղիէն, քիչ մը քալել բլուր մը շրջանցել եւ ահա գերիրապաշտ տեսարան մը, բոլորովին անսպասելի հրաշք մը... անմարդաբնակ անկիւն, նեղ եւ քարքարոտ խճուղի, փշոտ Թուփեր եւ դարաւոր ընկուզենիներ եւ յանկարծ հրակայական պալլիք մը դիմացնիս, գրեթէ կանգուն ամբողջութեամբ, սրբատաշ քարերով, անհամեմատօրէն մեծ այդ շրջանակին մէջ, եռանաւ կառոյց մը որուն դարաւոր որմերուն վրայ սկսած էին բոյսեր եւ Թուփեր բուսնիլ, քովընտի ուրիշ փլատակներ, մատուռ եւ եկեղեցի, որուն համար կոչուած ըլլալու է Զորդվան կամ Թրքերէնով՝ Տէօրթ Քիլիսէ:

Ներսը, կեդրոնը ութ հսկայ սիւներ ամբողջ տանիքը վեր բռնած են որուն կղմինտրները սկսած են արդէն թափթփիլ: Զանազան տեղեր անհասկնալի փոսեր, եւ աւագ խորանին տեղ խոշոր փոս մը... «Հայկական երեւակայական գանձեր» փնտռող անկուշտ գիւղացիներու «մշակութային» գործ... եւ երկրին իշխանութիւնները փոխանակ առաջքն առնելու, ստապատիր յայտնութիւններ աւետելով կը քաջալերեն նման բարբարոս արարքներ: Տեղացի ընտանիք մը խոտին վրայ տարածուած լաւաշի նմանող հացով կը ճաշէ. այնքան Հայու կը նմանին... կը փորձուիմ հայերէն խօսիլ հետերնին. միայն կը ժպտին:

27.- ՊԱՐԽԱՐ

Ետդարձ դէպի Կիսկիմ եւ Պարխար դէտի ուղղութեամբ բարձրանալ դէպի Խաչքար լերան կատարին ներքեւ գտնուող Պարխարի տաճարը: Հեռաւորութիւնը հազիւ 18 քմ. է բայց խճուղին շատ մը տեղերէ փիրաւորուած ըլլալով ընթացքը բաւական դանդաղեցուց:

Մինչ խոր մտածութիւններու մէջ թաղուած կը բարձրանանք վայրկեանէ վայրկեան, այն երազկոտ զգացումն ունիմ որ ամէն վայրկեան դիմացնիս պիտի ելլեն հայկական գիւղ մը, հայ գիւղացիներ, մեղի բոլորովին անծանօթ բարբառ մը խօսելով, Թերեւս տակաւին գրաբար կը գործածեն, հին ձեռագիրներ ունին իրենց սրբատեղիներուն մէջ պահուած, կը պահեն մեր պատմութեան գաղտնիքները իրենց անմատչելի ձորերուն եւ կիրճերուն մէջ, ինչ հրաշալի բնութիւն ունին Խաչքար լերան այս կողերը: Կ'անցնինք առաջին գիւղը Սարիկէօյ. ի՞նչ էր իր հայկական անուանակոչութիւնը. ո՞վ գիտէ. կը հասնինք, բաւական դժուարութեամբ Ալթըփարմաք, սա արդէն պատմական Պարխարն է, որուն մասին երկարօրէն կը գրէ անզուգական, հրաշալի գործ կատարած Մխիթարեան վարդապետը՝ Հ. Ղուկաս Ինճիճեան.-

«Կայ ի սմա եկեղեցի մեծ համակ քարաշէն օրորոցաձեւ 32 պատուհանօք, կանգնեալ ի վերայ մարմարինեայ սեանց, յորս յիւրաքանչիւրսն գրեալ կայ ի լեզու վրայց, թէ կայ աստէն գանձ բազում մինչեւ մարթ է նովաւ շինել զկրկնապատիկն եկեղեցւոյս, բայց այն գանձ չէ առ իս, այլ առ միւս սիւնն: Այս բան գրեալ գոլով ի վերայ ամենայն սեանց, բրէին ստէպ բնակիչքն զհող ամենայն սեանց եւ ոչ գտանէին զգանձն... առ եկեղեցեաւ գոյ եւ մենաստան կործանեալ» (էջ 131-132): Եւ կը շարունակէ ըսելով Թէ գիւղացիները բոլոր սիւներուն տակ մէկ-մէկ փորած են առանց գանձը գտնելու, մինչեւ որ 1779 Թուին նման գրութիւններու վարժ մէկը կը կանչեն որ յետ կարդալու խորհրդաւոր նախադասութիւնը այն եզրակացութեան կու գայ որ գանձն ոչ թէ սիւներուն տակն է այլ տանիքին վրայ, ուր բարձրանալով կը յայտնաբերեն գանձը, անգիր, վեցանկիւն դրամներ...:

Խաչքար լերան ոտքն ըլլալով, առատ ջուր ունի, Ինճիճեան կը յիշէ որ շրջանը հարուստ է երկաթի հանքերով եւ այծի չեփիչ կոչուած տեսակով:

Եկեղեցին Զորդվանին չքեղութիւնը եւ մեծութիւնը ունի, գուցէ քիչ մը աւելի երկայն. ունի վրացերէն արձանագրութիւններ եւ կառուցուած է հռչակաւոր Դաւիթի կողմէ, 973ին:

Այս փառաւոր տաճարները եթէ նոյնիսկ մեծ քաղաքի մը մեծ փողոցին վրայ գտնուէին իրենց մեծութեամբ, գիծերու ներդաշնակութեամբ անպայման ուշադրութիւն պիտի գրաւէին: Կարելի է երեւակայել թէ որքան հաճոյք ստացած ըլլալու է անոր պատուիրատու Դաւիթ իշխանը, Խաղտեաց լեռնաշղթային բնութեան գիրկը նման հրաշալիք մը դիտելով ամէն օր:

Մարդկութեան պատմութիւնը ունեցած է շրջաններ որ չեն վերադառնար, մենք պէտք է վերադառնայինք դժբախտաբար, դեռ երկար ճամբայ մը կը սպասէր մեզի:

(Շար. 11)

ԹՈՒՐՔԵԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱՏԱՆՈՒՄԻ ՄԷՋ

Ամէնէն աւելի ամերիկեան լրատիւները ուշադրութեան առարկայ կ'ընեն այն տատանումը որուն մատնուած են առենէ մը ի վեր Թուրքեւիսրայէլեան յարաբերութիւնները: Մինչդեռ աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր որոշ բաներ արմատացած բնոյթ կը ներկայացնէին Թուրքիոյ մէջ. իսլամական տարրը կառավարութեան մէջ ոչ մէկ դեր կը կատարէր, երկրին հիմնական ուղղութիւնը որոշողը բանակը կ'ըլլար եւ Անգարա հաւատարիմ դաշնակիցն էր Իսրայէլի: Այսօր, Թ. Էրտողանի վարչապետութենէն ի վեր անփոփոխելի կարծուած առաջին երկու պարագաները փոխուած են. Եւրոպայի անդամակցութեան հեռանկարով ան բանակը գրեթէ անջատած է քաղաքական ոլորտէն եւ ինք ըլլալով իսլամական մը, կարելի չէ կրկնել թէ կրօնքը քաղաքականութեան միջամուխ չէ: Վերջին նորութիւնն ալ այն է որ Թուրքիա սկսած է Իսրայէլի հետ ունեցած միջոցը լայնցնել ու հեռանալ այդ երկրէն: Անցեալ Յունիսին Էրտողան բուռն հակազդեցութիւններ ունեցած չէ՞ր Իսրայէլի հասցէին: Ըսած էր թէ Իսրայէլի գործողութիւնները աշխարհի մէջ հակասեմականութեան զարկ կու տան: Ըսած էր տակաւին թէ պաղեստինեան բնակավայրեր գետնին հաւասարեցնելով, անոնց խմբապետերը սպաննելով, Գազան ու Այսրյորդանանը շրջափակումի տակ պահելով Իսրայէլ «պետական ահաբեկչութիւն» կը գործէր: Իսրայէլի Արտաքին գործերու նախարարը հակադարձած ու դատապարտած էր Էրտողանը, անոր ընթացքին Հրեաներուն վնասելու տրամադրութիւն վերագրելով:

Իսկ վերջին ամիսներուն փոխադարձ յարաբերութիւնները շարունակեցին վատթարանալ. Թուրք Արտաքին գործերու նախարարը ետ կանչեց Իսրայէլի Թուրք դեսպանը, ինչ որ ապտակ կը նկատուի խնդրոյ առարկայ երկրին համար: Յայտարարեց ալ թէ կրնային դեսպան մը նշանակել Պաղեստինի, նաեւ թէ Թուրքիա ետ պիտի չկենայ հրէական պետութիւնը քննադատելէ: Ստեղծուած կացութիւնը լրջօրէն մտահոգեց Ուաշինկթընը:

Այսուհանդերձ, Էրտողան տեղի չտըւաւ: Իբրեւ վճռակամութեան փաստ, բանակէն պահանջեց իսրայէլեան ձեռնարկութիւններէ զէնք գնելու նոր համաձայնութիւն չստորագրել: Ըսուեցաւ մինչեւ իսկ թէ կարեւոր պայմանագրութիւն մը ջնջըւեցաւ: Իսրայէլ հակադարձեց. պատրուակ բռնելով Թրքական օդակայաններու մէջ իսրայէլեան գիծերու ապահովութեան պաշտօնեաններուն ներկայութեան մերժումը, ջնջեց դէպի Թուրքիա Թռիչքները:

1990ական տարիներուն ամբողջովին տարբեր էր պատկերը: Թուրքիա եւ Իսրայէլ գրեթէ նոյն աշխարհահայեացքը ունէին: Արաբական աշխարհէն մեկուսացած, երկուքն ալ շրջանին մէջ ընկերակից կը փնտռէին: Թուրքիա քրտական զինեալներուն հետ ճակատելու համար զէնքի, զինամթերքի պէտք ունէր, իսկ եւրոպական շատ մը երկիրներ մարդկային իրաւունքներու ոտնակոխումը պատճառ բռնելով առկախած էին զէնքի իրենց վաճառքը Թուրքիոյ: Այդ տարիներուն Անգարա 3 միլիառ տոլարի զէնք, զինամթերք գնեց Իսրայէլէն: Երկու երկիրները ծայրայեղ իսլամականութիւնը սպառնալիք նկատելով գործակցեցան տեղեկատուական մարզին մէջ, յատկապէս ինչ կը վերաբերէր Իրանի, Սուրիոյ որոնց մասին քիւրտ զինեալ կազմակերպութեան (ՓՔՔ) ապաստան տալու կասկածներ կային:

Այսօր Թուրքիա իր քիւրտ փոքրամասնութեան հետ փափուկ համաձայնութիւն մը գոյացուցած է, հրադադար ստորագրած, ուստի նոյնքան պէտք չունի իսրայէլեան զէնքերու: Մինչեւ իսկ երկրին հարաւի քրտական շրջանէն Թուրք զինուորական ներկայութիւնը անհետացած է: Բայց քիւրտ զինեալ մարտիկներուն Իսրայէլէն տրուած նեցուկին մասին լուրեր զայրոյթ պատճառած են յատկապէս պահպանողական Թուրք հատուածներու որոնք երկար առենէ ի վեր կասկած կը յայտնեն թէ այդ երկիրը շրջանին մէջ կողմնակից է քրտական պետութեան մը հիմնումին:

Իսրայէլ տուեալ գօտիին մէջ միշտ իսկական միակ ժողովրդավարութիւնը համարուած է. այսօր մինչ Թուրքիա եւս այդ վիճակին մօտենալու քայլեր կ'առնէ, անուղղակի կերպով պատճառ կ'ըլլայ անոր մեկուսացումին չեչտուելուն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ») .–

Նարեկ Տուրեանի «Լա Պոհէմ» թատերախումբը նոր շրջապտոյտի մէջ է, նոր յայտագրով մը «Ամրացուցէ՛ք ամրագօտիները» եւ նոր դերասաններով։

Վալանսէն, Լիոնէն, Կրընոպլէն յետոյ խումբը ժամանեց Մարսէյլ հրաւէրովը Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան, Հոկտեմբեր 22ին, ապա կը մեկնէր Սէն Թ՚ըթիէն եւ Նոյեմբեր 17էն սկսեալ Փարիզ ուր պիտի տայ ութ ներկայացում։

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան «Վասպուրական» հանդիսասրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր, մեծով, երիտասարդներով եւ փոքրերով, յատկապէս Հայաստանէն արտագաղթած Հայերով։

«Ամրացուցէ՛ք ամրագօտիները» պատշաճեցում մըն է, կարգ մը յարմարեցումներով «Պօյինկ, Պօյինկ» հանրածանօթ ծիծաղաշարժ թատերախաղին որ քառասուն եւ աւելի տարիներէ ի վեր Փարիզի եւ գաւառի զանազան քաղաքներու թատրոններուն մէջ բեմադրուած է (շուրջ 17 հազար ներկայացում), դերակատարներու յաջորդականութեամբ։

Հոս, երեք օդանաւաւ‍ուհիներ կու գան «Աէրոֆլոթ»էն (Կարինէ Սուլթանեան), Հայկական Միջազգային Աւիաուղիներէն (Կարինէ Պուրնուզեան) եւ «Էռ Ֆրանս»էն (Քրիստինէ Յովհաննիսեան)։ Երեքն ալ տեսքով, ֆիզիքապէս, զգեստի ճաշակով, մտայնութեամբ տարբեր են իրենց երկիրներու կենցաղին համաձայն, երբեմն ալ լեզուով կամ լեզուի շեշտերով։ Իւրաքանչիւր վայրէջքի Փարիզ կը հանդիպին Ռազմիկին (Նարեկ Տուրեան) Հայաստանցի մը Ֆրանսա հաստատուած քսանհինգ տարիէ ի վեր եւ որուն տունը հիւր եկած է Գիւմրիէն ազգական մը՝ Ցասմիկ (Փիրուզա Խալաթեան)։ Կացութեան զաւեշտական տեսարանները իրարու կը յաջորդեն, մէկը միւսէն աւելի ծաղրաշարժ, զուարճալի, ծիծաղելի, յանկարծակի անակնկալներով, եւլն., մինչեւ որ երեք օդանաւաւ‍ուհիները նոյն պահուն, նոյն վայրը կը հանդիպին Ռազմիկին եւ հետեւանքը կարելի է երեւակայել, մանաւանդ պատահական ներկայութեամբը գիւմրեցի ազգականին։ Եթէ մէկ կին կրնայ մէկ տղամարդու մուխը մարել, պատկերացուցէք երեք կին ի՛նչ կրնան ընել։ Թատերգութեան մէջ բառախաղերը շատ են, երբեմն նուրբ, երբեմն աւելի կոպիտ, ինչպէս նաեւ ծաղրանկարները Հայաստանի, Ֆրանսայի եւ Ռուսաստանի առօրեայ կեանքին։

Այս թատերգութիւնը թէեւ գրականութիւն չէ եւ այդ յաւակնութիւնն ալ չունի։ Այդուհանդերձ արժանիքն ունի հայ խօսքը, թէկուզ արեւմտահայերէն կամ արեւելահայերէն, ապրեցնելու բեմին վրայ եւ մէկ ու կէս ժամ հանդիսատեսը զուարճացնելու եւ դուրս բերելու իր ամէնօրեայ մտահոգութիւններէն, խորհրդածութիւններէն։

Հաճոյքով վերագտանք Փիրուզա Խալաթեանը որ իրապէս արհեստի եւ արուեստի տէր է։ Անշուշտ բեմին տիրապետողը Նարեկ Տուրեանն է։ Երկուքն ալ վաստակաւոր արուեստագէտներ են եւ ունին տաղանդ։ Խումբին միւս երեք դերասանուհիները՝ Քրիստինէ Յովհաննիսեան, Կարինէ Պուրնազեան եւ Նարինէ Սուլթանեան յաջող ելոյթներ ունեցան, իւրաքանչիւրը ջանալով մտնել իր ինքնութեան մէջ։

Նարեկ Տուրեանի այս նախաձեռնութիւնը, աշխատանքը գնահատելի է։ Աւելի կու տայ հայրենաբնակ արուեստագէտներու դուրս գալու երկրէն, ճանչնալու Սփիւռքի զանազան հայ համրութիւնները եւ անոնց ներկայացնելու Հայրենի դերասաններու վաստակը։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

Որքան անսահման եղած պէտք է ըլլայ Իտալուհի Տիկ. Ճինայի սէրը իր ամուսնոյն Ստեփան Սրապեանի հանդէպ, որ անոր մահէն վերջ ալ աւելի քան երեք տասնամեակներէ ի վեր, իր որդիական սէրն ու նուիրուածութիւնը հայ ժողովուրդին ու առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ, կ՚արտայայտէ վառ պահելով Միլանոյի հայ համայնքն ու Ս. Քառասուն Մանկունք եկեղեցին իր առօրեայ, կամաւոր գործունէութեամբ եւ բարոյական ու նիւթական օժանդակութեամբ։ Հանգուցեալ բարերար ամուսնոյն հետ միասին, հեռաւոր յիսունական թուականներէն ի վեր, երբ Միլանոյի հայութիւնը ունեցաւ իր հաւաքի օրրան Ս. Քառասուն Մանկունք եկեղեցին, Վիա Իոմէլլի 30, Տիկին Ճինա միշտ ներկայ եղած է ու տակաւին է մաքով ու հոգւով եւ նամանաւանդ մարմնով, եկեղեցւոյ ու համայնքին կեանքէն ներս։

Մեր փափաքն էր տեսնել, մեր բոլորին սիրոյն ու յարգանքին արդարօրէն արժանի Սինիորա Ճինան, գնահատուած հայրապետական պարգեւով։ Եւ այս մէկը իրականացաւ շնորհիւ Իտալիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ Առէն Արք. Շահէնեանին։

Հոկտեմբեր 24ին, կիրակնօրեայ պատարագի ընթացքին քառաձայն «Ուրախ Լեր» շարականով Կոնդակը մուտք գործեց եկեղեցի եւ յանձնուեցաւ հոգեւոր հովիւին։ Ընթերցումէն ետք հայրապետական գիրն ու օրհնութիւնը տրուեցաւ Տիկին Ճինա Սրապեանին, մինչ ներկաները յափշտակուած կ՚ունկնդրէին դպրաց դասը որ կ՚երգէր «Էջմիածին» շարականը։

Եկեղեցին լեցուած էր հայ եւ իտալացի բարեպաշտներով։

Շնորհակալութեան ու երախտագիտութեան հոգւով տոգորուած Տիկին Ճինայի որդիները՝ Արտաւազդն ու Շաքէն իրենց ընտանիքներով, կազմակերպած էին ընդունելութիւն մը յաւարտ պատարագի, Միլանոյի Հայ Տան մէջ։ Անոր սրահները զարդարուած էին հրապուրիչ, գեղեցիկ ու թարմ ծաղիկներու եւ պըտուղներու կողովներով, սեղանները՝ համեղ ու ճոխ ճաշատեսակներով։

Հիւրասիրութիւնը ունէր նաեւ իր գեղարուեստական բաժինը։ Հայ Տան երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Նիքոլա Ֆէրրաճէի, երգեց հայկական, ժողովրդական երգեր, եղան նաեւ մեներգներ եւ եռաձայն երգեր, ինչպէս նաեւ դաշնակի վրայ Տիկին Անի Մարտիրոսեան նուագեց Կոմիտասէն կտորներ։

Հոգարարձութեան անունով իտալերէնով խօսք առաւ Պ. Սարօ Խոտավերտեան. բացատրեց Հայրապետական կոնդակին բառացի նշանակութիւնը ու հոգեւոր արժէքը։ Դրուատեց Տիկին Ճինայի արժանիքներն ու իր բացարձակ տրամադրելիութիւնը եկեղեցւոյ պայծառակերպման համար, չխնայելով իր ժամանակն ու նիւթական աջակցութիւնը։

Եղան կենացներ ու բարեմաղթութիւններ եւ վերջապէս Տիկին Ճինա ազդուած, համեստութիւնը վիրաւորուած անձի մը դէմքին մէջ իր շնորհակալական խօսքերը ուղղեց ներկաներուն, կազմակերպողներուն եւ խոստացաւ ընել իր կարելին հայ ազգին ու եկեղեցւոյն համար, այսպիսով վառ պահած պիտի ըլլար նաեւ իր սիրեցեալ ամուսնոյն Ստեփան Սրապեանի յիշատակը։

Բարեկամական ջերմ մթնոլորտի մէջ շարունակուեցաւ խրախճանքը։

ԿԵԿԵԼ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կրթական հաստատութիւններու ներկայացուցիչները Հոկտեմբեր 23 Շաբաթ օրը Կապոյտ Խաչի կազմակերպած կլոր սեղանին օրակարգի նիւթ ըրին ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներուն դիմագրաւած հարցերն ու գլխաւոր մտահոգութիւնները։

Պարզուեցաւ որ դժուարութիւնները հասարակաց են։

Ուստի ժողովը պահանջը զգաց աշխատանքը միասնական ու կազմակերպուած ձեւով շարունակելու եւ ստեղծեց Կրթական յանձնախումբ մը որուն կը մասնակցին կրթական բոլոր հաստատութիւններու ներկայացուցիչները։

Ամէնօրեայ վարժարաններ

- Դպրոցասէր (Ռէնսի)
- Համազգային (Մարսէյլ)
- Ս. Մեսրոպ Կրթարան (Ալֆորվիլ)
- Մարգարեան-Փափազեան (Լիոն)
- Թարգմանչաց (Իսի-լէ-Մուլինօ)

Միօրեայ վարժարաններ

- Մաշտոց Հայ լեզուի պաշտպանութեան միութիւն
- Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ (Փարիզ, Տէսին, Կրընոպլը, Վիէն, Մարսէյլ, Արնուվիլ, Իսի, Սեվրան-Լիվրի)
- Հայց. Եկեղեցի (Փարիզ, Պանեէօ, Շաւիլ)
- Սամուէլ Մուրատեան (Սեւր)
- Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութիւն (Փարիզ)։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՃԱՄԲԱՆ

(ՎԷՊ՝ ՊԷՉՃԵԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍ Ա.

ԱՇԿԵՐՏՈՒԹԵՆԷ ԴԷՊԻ ԱՄԻՐԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

- Արթին, կը խորհի՞ս թէ ինչ վտանգաւոր խօսք մը եւ թելադրութիւն մը ըրիր։ Օսմանեան կայսրութիւնը իր փառապանծ անցեալը կը պարտի Ենիչէրիներուն։ Բայց այսօր դժբախտաբար անոնք մոռցած են իրենց գոյութեան նպատակը եւ երկիրը կը տկարացնեն։ Ինծմէ առաջ այս երկիրին գլուխ եկող վեց Սուլթաններ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով անոնց զոհը եղան։ Անոնք ա՛լ իւրթ չեն տար որ Սուլթանը երկրին օգտին համար աշխատի։ Կ՚ուզեն որ երկրին վեհապետը իրենց քմահաճոյքներուն երթարկէն։ Նախարարներս անգամ անոնցմէ վախնալով չեն կրնար ինծի պէտք եղած ձեւով ծառայել։

Սուլթանը երիտասարդ էր բայց խոհական մարդ էր։ Սրտին ցաւը ուրիշին չէր թափեր։ Զգոյշ էր։ Հիմա որ համոզուած էր Պէզճեանի անկեղծութեան եւ վստահած՝ անոր հաւատարմութեան, առիթ գտած էր ներսը թափելու։ Պահ մը մոռցած էր թէ ինք Օսմանեան կայսրութեան մեծազօր Սուլթանն էր եւ դէմինը հայ մը։ Հին մտերիմի մը հետ խօսելու պէս կը խօսէր Գազազ Արթինի հետ։

Սուլթանը վայրկեան մը լռեց։ Քանի մը քայլ առաւ դէպի պատուհան։ Նայեցաւ կապոյտ երկինքին եւ ծովուն։

- Ի՛նչ գեղեցիկ է երկիրս։ Խաղաղ աշխատանքը եւ անդորրութիւնը որքա՜ն պիտի վայելէ սա կապոյտ ծովուն եւ երկինքին։

Սուլթան վայրկեան մը մնաց աչքերը ծովուն, երազանքի մէջ։ Յանկարծ քունէ սթափածի պէս դարձաւ արագ քայլերով, մօտեցաւ Պէզճեանի, ձեռքերովը բռնեց երկու թեւերը եւ աչքերը յառած անոր աչքերուն մէջ ցած ձայնով հարցուց.

- Քանի որ այդքան լաւ կը վերլուծես կացութիւնը, կրնա՞ս ըսել թէ ի՛նչպէս կրնամ երկիրս ազատել Ենիչէրիներու աղէտէն։

Պէզճեան երջանիկ էր։ Վեհապետը իր թեւերը բռնած էր մտերմօրէն եւ խորհուրդ կը հարցնէր։ Պէզճեան ամենայն պաղարիւնութեամբ եւ առանց տեղէն շարժելու ըսաւ.

- Կամաց կամաց եւ բերդը ներսէն գրաւելով վեհափառ տէր։

- Ի՞նչպէս։

- Իրենց մէջ ողջամիտ անձեր կան, թէեւ շատ հազուագիւտ։ Անոնք ալ համոզուած են որ Ենիչէրիութիւնը այլեւս իր դերը կատարած է եւ պատմութեան անցած։ Ես կը ճանչնամ այս տեսակ լուսամիտ երկու Ենիչէրի սպաներ, որոնցմէ մանաւանդ մէկուն կրնամ վստահիլ առանց վարանելու։ Պէտք է զա՛յն շահինք ձեր դատին, պաշտօնի բարձրացում տալով եւ թելադրելով որ ուրիշ վստահելի սպաներ ալ համոզէ։

- Խաղը վտանգաւոր է, Արթին։

- Եթէ վստահ չըլլայի այդ սպային մասին, ոչ մէկ թելադրութիւն կ՚ընէի վեհափառ տէր։

- Ո՞վ է այդ սպան։

- Հիւսէյին է անունը։

- Լաւ, առաջին քայլերուն դուն կը տեսնուիս հետը, ոտուհետեւ հոս նախարարներուս վրայ իսկ վստահութիւն չունիմ։

Հոս վերջ գտաւ ունկնդրութիւնը։ Պէզճեան հրաժեշտ առաւ երիտասարդ վեհապետէն։ Դուրս ելլելէն վերջ անդրադարձաւ որ աննախընթաց ընդունելութիւն մը գտած էր Սուլթանէն, տեսակ մը մտերմութիւն հաստատուած էր Սուլթանին եւ իր միջեւ։ Վեհապետը ուղղակի բարեկամի մը վերաբերումը ցոյց տուած էր։ Քանի կը խորհէր, կը զարմանար։

Կ՚ուզէր ամբողջ տեսակցութիւնը մտքին մէջ կէտ առ կէտ ապրեցնել։ Այսպէս մըտածումներու մէջ թաղուած տուն դիմեց խորհելու համար ընելիքներուն մասին։

Նոյն միջոցին պալատին մէջ Սուլթանը կը դիտէր կապոյտ Մարմարան եւ ինքնիրեն կը խորհէր. «Ոչ մէկ ծառայիս հետ ինքզինքս այսքան մօտիկ չէի զգացած։ Սա Արթինը կախարդական բան մը ունի։ Ամէն ինչ կրնամ խօսիլ անոր հետ։ Նոյն բաները ոչ խորհրդականիս Հալէթի, եւ ոչ իսկ լալաիս Սիւլէյման փաշայի հետ պիտի ուզէի խօսիլ»։

Իրաւունք ունէր վեհապետը, Պէզճեան գաղտնապահ էր եւ վստահելի։ Վճռած էր Հիւսէյինը ձեռք անցընել եւ Ենիչէրիներու բնաջնջումին համար Սուլթան Մահմուտի օգնել։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՎՐԷԺԸ

Սուլթան Մահմուտի թագաւորութեան օրերուն Իսթանպուլի Պատրիարքական գահուն վրայ կը բազմէր Յովհաննէս Պատրիարք, որ երկրորդ անգամ ըլլալով ընտրուած էր։ Պատրիարքը յիսունվեց տարու էր, բայց վրան եկած էր չափազանցեալ գիրութիւն մը, այնքան որ ոտքի չէր կրնար կենալ մարմնոյն ծանրութեան հետեւանքով եւ առանց մէկու մը օժանդակութեան չէր կրնար շարժիլ։ Մինչեւ իսկ պատարագը նստած ընել ստիպուած էր։ «Նստած պատարագ կ՚ըլլա՞յ,» կ՚ըսէր ժողովուրդը։ «Տեղէն շարժիլ չկրցողը ինչպէ՞ս Պատրիարքութիւն կ՚ընէ,» կը պնդէին։

Կարող Պատրիարք մը եղած էր եւ այդ պատճառով ալ վերընտրուած էր։ Իր մընալը ուզողներ ալ կային։ Ամիրաները սակայն մեծամասնութեամբ որոշեցին երթալ իրեն եւ խնդրել որ հրաժարի ան։ Շուտով պատուիրակութիւն մը կազմըւեցաւ եւ ներկայացաւ Յովհաննէս Պատրիարքին։

(Շար. 24)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՆԻՍ. – Վահան Ալմանի մահուան առթիւ, Պ. Սաղօ Կետիկ 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին, ողբացեալին յիշատակին:

FRANCE-CULTURE

Dimanche 7 novembre à 8h, sur Radio France Culture, dans l'émission Foi et Tradition, interview de Jean V. Guréghian et Gaguik Soghomonyan autour de leur récent livre «Et l'Arménie devint chrétienne».

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը կը հրաւիրեն հայ գաղութը համեղ «Մանթը»ն ճաշակերու, ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Հասոյթը կը յատկացուի բոլոր հայ դպրոցներու օգնութեան:

Շաբաթ, Նոյեմբեր 13, ժամը 20ին Համազգայինի Դպրոցին սրահին մէջ:

Մասնակցութիւն՝ 20 Եւրօ:

Ապահովելու համար ձեր տեղերը հեռաձայնել՝

06·12·93·09·80 / 06·24·34·53·71
04·91·93·30·89 (առաւօտուն)

***

ՏԷՍԻՆ

ՆԱԽԱՃԱՇ

Կը յիշէ՞ք համեղ նախաճաշերը, պատրաստուած Տէսինի Կապոյտ Խաչուհիներուն կողմէ...: Կիրակի, Նոյեմբեր 7, առաւօտեան ժամը 9ին եկէ՛ք կրկին նախաճաշելու մեզի հետ, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

Մասնակցութեան սակն է՝ 5 Եւրօ:

Արձանագրութեան եւ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

Ռոզինի.– 04·78·49·19·44:

□

Séjour d'hiver 2005

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) **du 19 au 26 février 2005** pour les enfants nés entre le 1er janvier 1989 et le 31 décembre 1996.

Renseignements et inscriptions : C.B.A.F. — Conseil d'Administration 17 rue Bleue 75009 Paris Tél.: 01. 53. 34. 18. 18.

Places limitées.

Date limite d'inscription : 31 DECEMBRE (à respecter impérativement).

2 VOLS DIRECTS HEBDOS
Paris ➔ Erevan ➔ Paris

ARMÉNIE
• SÉJOUR À LA CARTE
• VOYAGES ORGANISÉS

SABERATOURS
➔ 11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77
saberatours@selectour.com

SEVAN VOYAGES
➔ 48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS VOYAGES
➔ 67, LA CANEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 - FAX 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

EREVAN
➔ 32-38, RUE HANRABEDOUTIAN EREVAN
TEL 52 55 55 - FAX 56 40 30
sabera@arminco.com

CARGO 2 VOLS HEBDOS
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

AUTOMNE 2004

Fonds Arménien de France

Gala artistique

exceptionnel à l'occasion du

Phonéthon 2004

ISSY-LES-MOULINEAUX

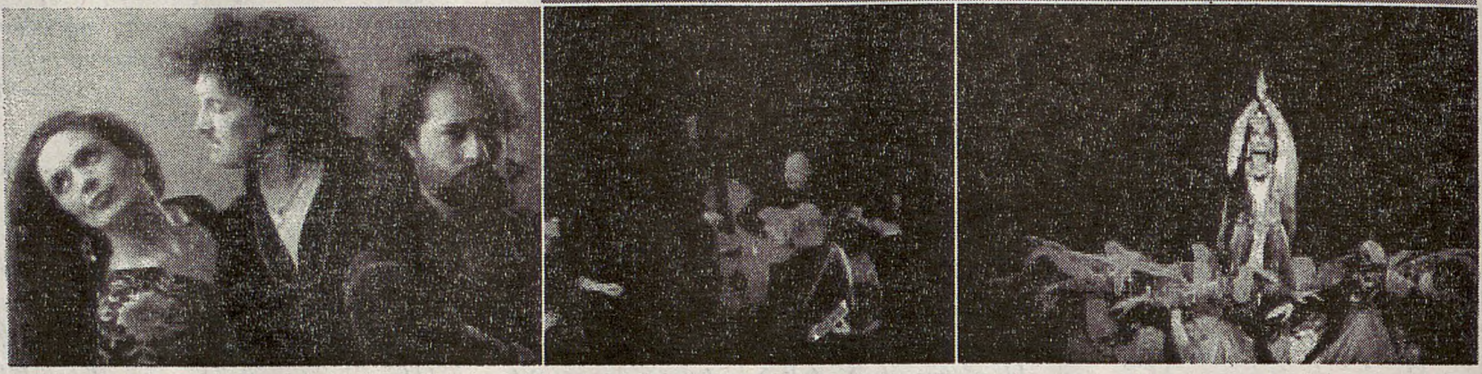

Avec la participation gracieuse
> de l'Ensemble **Tzigane ARBAT**,
> de **FERDI ZIPCI** Armenian Groove Orchestra
> et de l'Ensemble **Arménien NAVASART**

Vendredi 5 novembre 2004 à 20h45
Palais des Arts et des Congrès - Issy-les-Moulineaux
Grande salle Berlioz du PACI

25, avenue Victor Cresson, 92130, Issy - les - Moulineaux
PAF : 8 € - Location : 01 48 83 51 06

PHONÉTHON 2004 : *du jeudi 18 au dimanche 21 novembre*
faites vos promesses de dons dès le 1er Octobre en appelant directement le
N°Azur 0810 854 854 prix d'un appel local
Partenaire officiel : france telecom Paris, Lyon, Marseille, Nice et Toulouse

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE
BP 12 - 75660 PARIS CEDEX 14 - TÉL. : 01 48 83 51 06 - FAX : 01 48 83 53 86 - E-MAIL : info@fondsarmenien.net

L'ECOLE
«K H A T C H A D O U R A B O V I A N»
de la
Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimnache 7 novembre à 15 heures
au Centre Culturel Sahak-Mesrop
339 avenue du Prado 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Nombreux lots de valeur —
Vente de pâtisseries arméniennes

Venez nombreux encourager
le développement culturel
de nos élèves.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔ» կամ «ԱՐՄԷՆ՝ ԼԻՎՐ»
Բ Ա Ց Ա Ռ Ի Կ
Ց Ո Ւ Ց Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն –
Վ Ա Ճ Ա Ռ Ք
Դեկտեմբեր 10, 11 եւ 12ին
A l f o r t v i l l e
Espace Culturel «LE 148»
կազմակերպութեամբ՝
Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան
գործակցութեամբ՝
Քաղաքին «Մէտիաթէք»ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECRUTEMENT POUR LES SEJOURS DE BELLEFONTAINE (JURA)

HIVER : 19 AU 26 FEVRIER
ETE : JUILLET ET AOUT

> **Directeurs diplomés BAFD**
> **Animateurs diplomés BAFA ou stagiaire BAFA (bon niveau de ski pour le séjour d'hiver)**

Candidatures à adresser à :
CBAF — 17 rue Bleue 75009 PARIS
par e-mail: cbaf@wanadoo.fr ou par fax : 01 53 34 12 13

Date limite des candidatures pour le séjour d'hiver : 30 NOVEMBRE 2004.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 0609 K 84976